HERMANNI WITSII,

SS. THEOL. DOCTORIS, HUJUSQUE IN ACADEMIA OLIM FRANEQUERANA, ET TRAJECTINA, NOVISSIME AUTEM LUGDUNENSI, PROFESSORIS CLARISSIMI,

DE

OECONOMIA FOEDERUM DEI CUM HOMINIBUS

LIBRI QUATUOR.

EDITIO QUARTA,

[illegible], ex recensione Auctoris [illegible], adornata.

HERBORNÆ NASSAVIORUM

TYPIS ET SUMTIBUS

JOHANNIS NICOLAI ANDREÆ.

ANNO cIↄ Iↄ ccXII.

HERMANNI WITSII,

SS. THEOL. DOCTORIS, EJUSDEMQUE IN ACADEMIA OLIM FRANEQUERANA, ET TRAJECTINA, NOVISSIME AUTEM LUGDUNENSI, PROFESSORIS CLARISSIMI,

DE

OECONOMIA FOEDERUM DEI CUM HOMINIBUS LIBRI QUATUOR.

HERBORNAE NASSAVIORUM

Typis et Sumtibus

JOHANNIS NICOLAI ANDREAE.

GULIELMO III.
MAGNAE BRITANNIAE, FRANCIAE ET HIBERNIAE

REGI

FIDEI DEFENSORI,
PIO,
FELICI,
AUGUSTO:
BELGICAE FOEDERATAE GUBERNATORI HEREDITARIO, ET COPIARUM AC CLASSIUM EIUS TERRA MARIQUE IMPERATORI: PATRIAE PATRI.

D. C. Q.

HERM. WITSIUS.

I nulla, REX, oratione Majestas adiri tua posset, nisi quam verborum nitor aut splendor commendaret eloquii, qualive suam exhauriens facundiam Trajani aures consul Plinius implevit; desperandum utique de sui admissione homini Batavo foret, qui nulla unquam regum consuetudine usus, seculi ignorantiam & aulicarum artium ruditatem prima vere-cundi oris apertione prodit. Ceterum uti Deus ille, cujus ministerio ab ineunte ætate dicatus fui, non tam accuratis adstantium precibus, quam innocentia & sanctitate lætatur; gratioremque existimat, qui delubris suis puram castamque mentem, quam qui meditatum carmen intulerit: ita & Tu, qui summi istius numinis viva in terris imago es, ingenui pectoris candorem,

rum, nulla arte se Tibi probantem, quæ-
sitissimi sermonis pompæ immensum quan-
tum anteponis. Fatidicum aliquid regibus
inesse, suo nos oraculo regum sapientissi-
mus docuit. Id si post natos homines in
ullo unquam regum conspicuum fuerit;
in Te certe singulariter elucet: qui incredi-
bili ac prope divina perspicacitate in inti-
mos humanarum mentium recessus arca-
nosque affectus penetras, vix ulla blandi-
oris specie decipiendus. Hæc mihi ingen-
tem Te compellandi fiduciam conciliave-
runt; prorsus a bonitate tua speranti, ut
quam mihi Princeps olim fecisti fandi co-
piam, eandem facias Rex. Quamvis enim
multis eorum, qui literas tractant eloquentiâ,
multis etiam civium meorum, & mei po-
tissimum ordinis hominum, meritis infe-
rior sim; neminem tamen, vel in Belgio
nostro, vel in tua Britannia, novi morta-
lium, cui pietate, obsequio, Majestatis-
que tuæ veneratione cedere debeam. Cre-
de mihi, REX, eo me rebus tuis omnibus

 ne-

nexum esse affectu; ut quidquid consulis, moliris, patras, id ego hactenus ad me pertinere existimem; ut publicis illud privatisque suppliciis quotidie commendem Deo; certus omnia vota atque consilia tua in eum unice collimare scopum, ut bene sit Patriæ, cujus Sator, bene Ecclesiæ, cujus Vindex es. Ubi Tu, pro incolumitate nostra dimicans, consilio dux, exemplo miles, hostium Te non insidiis solum & sceleratis fraudibus, sed & telis ac tormentis exponis; ibi ego Te, vilis fortassis umbra, at sequor tamen, non corpore, sed mente; & ad omnem emissarum majoribus minoribusve machinis pilarum strepitum contremiscens, quasi lateri hærerem tuo, Deum assidue veneror, ut calamitatem omnem a tam caro capite propitius averteret. Ubi vero Te ex tot discriminibus, aut mortibus verius, salvum conspicio, tunc mihi, tunc universæ Protestantium Ecclesiæ, tunc Europæ omni Fœderatæ, verba deesse arbitror, quibus cœlestem il-

lam

ſam Providentiam rite concelebremus; quæ Te tam immanibus toties objecit periculis, ut fortitudinem tuam, & conſtantiam, & animi nullis unquam procellis turbati perpetuam ſerenitatem, palam faceret; ſed & mox eripuit, ut noſtram pro Te ſollicitudinem lætis plauſibus commutaret, & hoſtes ipſi tam luculentis exemplis diſcerent, quam carus ſis Deo. Nulla me unquam illius diei capiet oblivio, quo tuo propemodum caſu, at deinceps, Deo faciente, victoria, nobilitatus Boinæ in Hibernia fluvius eſt. Quum enim pro ſolita Tibi ſatagentia hoſtium caſtra curioſius ſpeculatum ires, exploſus majori tormento globus, & in caput tuum directus, humerum ſtrinxit; vulnere, quod majorem hoſtibus lætitiam, tuis metum, quam Tibi noxam fecit: vulnere; quod Te hominem eſſe docuit; ſed ſupra communem hominum ſortem cœlitibus carum: vulnere denique, quod quantumvis ingens, non impedivit tamen, quo minus omnes ſtrenui Imperatoris partes, etiam

iam senens, impleor [illegible]
quam eo tempore [illegible], nisi [illegible]
O tempus nobis fortunatum [illegible]
depraedicandam sapientiam & humanitatem [illegible]
O memorabilem in fastis nostris diem [illegible]
Quam prope fuit, ut solida [illegible]
deretur gaudia, quin [illegible]
[illegible] tumoribus, [illegible]
sit [illegible]
se orbi praebuerant [illegible] Vidisse [illegible]

Dignus sit [illegible]

Illustris [illegible]
oculis his [illegible] vidi [illegible]
adventu [illegible] illud [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] dedisti [illegible]
[illegible]
[illegible]
salus [illegible]
mai

[illegible]

[illegible] ea fecisse contentus, quæ Imperatoris sunt, aciem instruere, ad pugnam animare, vigiles ubique oculos circumferre, laudare strenuos, increpare segnes, locoque cedentes promissis, minis, exemplo revocare; ipse præivisti omnibus, & nihil a quoquam militum tuorum exegisti, quod non ipse præstiteris: gnarus Imperatorem commilitonemque miscere, incorrupto ducis honore. Tunc Te tui, nisi quantum oculorum aciem fumus hebetaret, per tela, per ignes [illegible] conspexere; ac districto gladio hostibus medium impetus a latere tuo [illegible] [illegible]. Ceterum ea rursus dies Divini in Te favoris illustre nobis documentum præbuit. Dum enim tuæ prodigus salutis nostræ solum attendis; aut (si verum dicere liceat: & quid ni liceret apud quem honesta licent omnia?) dum nostram salutem in tua periclitaris, hostilibus expositus [illegible], non tua Te prudentia, qua [illegible] Fabiis ac Scipionibus æquiparandus es; sed, ut alii dicerent, fortuna; vel,

quod ego sanctius dici arbitror, ipsa Dei
manus inter pectus tuum ac ferale plum-
bum media, illumque non nisi in [illegible]
tuam, & extrema corporis levi convulsione
peccare passa, Te cladi, nos luctui subdu-
xit: si post tuam cladem ad luctum super-
stitibus nobis esse licuisset. Vita enim no-
stra tuam cupimus redemisse [illegible]
posse, de nostris annis [illegible]
tur tuis. Quis enim [illegible]
tus non ardentissimis [illegible]
prosequatur, quem, in [illegible]
omnibus, generis [illegible]
Deus, qui praecipitem [illegible]
demersam tenebris [illegible]
afflictis, qui denique ex [illegible]
Divinum in lucem [illegible]
[illegible] esse videatur [illegible]
Phoenix. Quem conclamatum [illegible]
ximamque exitiosissime Belgicam [illegible]
et Opitulator, Liberator, [illegible]
pulsisque [illegible]
[illegible] concussa Respublica, [illegible]

eius [illegible] asylum. Britannia quoque
tua, pravisq; regum consiliis pene pessumdata,
compedibus dudum ac numellis suis impli-
citis fuisset, præda tyrannidi; nisi Tu sup-
plicem tendenti palmas auxiliator accurrisses:
eo animo, ea prudentia ac constantia, eo
successu, quem loquentur annales, stupebit,
& vix credet posteritas. Ibit in secula ex-
peditio illa tua, quæ inter tot vigiles Argo-
rum oculos, incredibili structa consiliorum
[illegible], [illegible] deficientis anni hyeme, inter
[illegible] tremenda discrimina,
[illegible] animo, Reginæ insularum
[illegible], Religionem, & quid-
quid [illegible] pectoribus carum esse potest,
[illegible] asseruit. Mirumne est,
[illegible] Deum [illegible] ope Bri-
[illegible] consulto Rege Jacobo, non
[illegible] populo Anglicano, sed sua
[illegible], neque fugato, sed fu-
gienti, Rectore nunc destitutam, Conser-
vatori ac [illegible] suo gratam subjecisse?
Equidem Tu ille es, qui cæteroqui, cum

sanctissima conjuge Maria, [illegible] ipso successionis jure, vacui regni sceptra [illegible] bennius. At hoc rerum [illegible] quidem, ab utrisque domo [illegible] praeter Te, & castissimam thori tui [illegible] Britannis imperare dignum, [illegible] componere, libertatem [illegible] cere [illegible] fuisset. Adeo [illegible] & prospera [illegible] istius, [illegible] neque [illegible] ambitio, [illegible] ad eam capessendam impulit [illegible] tui, quidnam [illegible] tum, [illegible] quod [illegible] [illegible] Non modo [illegible] sed ne illam quidem [illegible] cipalibus [illegible] parabili diligentia, quidquid [illegible] Reipublicae [illegible] [illegible] Adversus [illegible] fortunae tuae aemulos, [illegible] involvens, pro [illegible] injuriis [illegible] oblivionem, [illegible] modo velles, in manu Tibi [illegible]

dus. Adversus publicos pacis Europæ tur-
batores, copiis, classibus, fœderibus, & qua
Te eam maxime formidabilem hostibus fa-
cit, ingenita Tibi prudentia & magnitudine
animi, non tam Te quam nos tutans. Ac
nisi dicere gestientem verba deficerent me-
ritis tuis patriis, prædicanda præ omnibus es-
set pietas illa tua, qua, quidquid in Te col-
latum est dignitatis felicitatisque summi nu-
minis benignitati lubens meritoque, acce-
ptum fers, acceptaque rursus tua ad illius,
qui iride cinctus cœlesti throno insidet, aras
& pulvinaria grato animo deponis. Non
alia mente regnans, nisi ut in omnibus di-
tionibus tuis regnet JEHOVA, imperet JESUS:
Cujus Tu imperium, non, quod alii super-
stitioni & crudelitati suæ prætexunt, car-
ceribus, exiliis, flagris, equuleis, cruci-
bus, rogis; non terrarum depopulationi-
bus; non Bimachorum terrore horrendis-
que blasphemiis, sed mansuetudine, & de-
monstratione veritatis ad quamvis conscien-
tiam, &, quod plus omnibus valet, exem-

 plo

plo tuo promoves atque amplificas: nulla un-
quam, vi illata animis civium Divisa [illegible]
a Te sentientibus. Caeterum qua tandem
oratione condigne exornari poterit sancta
illa sollicitudo tua, quam in ipso regni adi-
tu monstravisti, ut cives tui, compositis
circa puncta quaedam Christiani cultus &
regiminis Ecclesiastici dissidiis, exoptatissi-
ma animorum concentu in fraternam so-
cietatem, [illegible] Divino-
rum unitatem conspirarent. Quod an ul-
lius unquam mortalis ope ab immani homi-
nis [illegible] caecitate & pervicacia impe-
trabile sit, non diffiteor me ambigere: sed
si ulla perfici ratione queat, Tu, REX,
unus ille esse videris, cujus [illegible] &
pietatis [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

cubili,

cubili, unum una mente colat, una voce loquatur Deum; &, ut in Zachariæ oraculis est, JEHOVA unus sit, & nomen ejus unum in universa terra! Quæ quidem res, uti Christianis omnibus exoptanda, ita iis inprimis accuranda est quibus prædicandi Evangelii provinciam commisit veritatis juxta ac pacis Rex JESUS. Horum in numero quum me quoque collocatum esse gaudeam; ita mihi in tam glorioso tanti Regis ministerio versandum semper esse ratus sum, ut dum veritatis lucem mentibus accendere conarer, eadem opera caritatis ardore inflammarem corda. Bile linguam inficere, calamum felle tingere, religionis zelum affectibus prætexere, ignem alienum in sanctuarium Dei inferre, specie tuendæ veritatis ea moliri, quæ non licent sacerdotibus pacis, tam alienum a Christianismi genio esse duxi, ut nisi religiose mihi ab iis omnibus caverem, non inutilem me modo, sed et perfidum ministrum esse certo crederem, proditam Domini caussam haut

haut impune laturum. Animi hujus mei specimen aliquod in iis exstare libris volui, quos de Fœderum Dei cum hominibus ratione olim editos, nunc Tibi, REX, qua par est submissione venerabundus nucupatum dicatumque venio. Quid ad veritatis, in iis quæ hodie disputantur, elucidationem, quid ad pacis, violentis aliorum consiliis turbatæ, conglutinationem contulerim; qua moderatione singula tractarim; quo pacto controversias, quas alii ad decadas & centurias auxerunt, minuerim, composuerim, diremerim, salva semper fide quæ sanctis semel tradita est, Theologos tuos, quos in Anglia ac Belgio præstantissimos habes, censere velim. Id unum apud Te protestari liceat, eo me omni animi nisu incumbere, ut auditores meos non ad litigiosas disputationes, sed ad liquidam Sacro-Sanctæ veritatis cognitionem, ad veteris & Apostolici Christianismi simplicem ac sine fuco pietatem, & ad almæ illius pacis, quam moriens suis & le-

gavit

gavit & meruit JESUS, constans studium, tam voce quam exemplo, informem. Atque ea me spes alit, futurum esse, ut qui e disciplina mea veniunt, non Belgæ solum nostri, sed Angli & Scoti & Hiberni tui, quorum non infrequens hic numerus est, eundem animum ad Ecclesias sibi committendas afferentes, Regnum CHRISTI, sub tuo regimine, insigniter amplificaturi sint. Accipe ergo, REX, accipe qua soles bonitate hoc devotæ Tibi mentis pignus ac tesseram; tuisque eum annumerari patere, qui post Deum O. M. nullius esse mallet. Sed & accipe calidissima ex imo pectore vota: Deus ille, cujus & Tu pedibus supplex quotidie advolveris, Deus ille, qui Rex regum & Dominus dominantium est, semper Te domi fortunatum, in publico felicem, semper Augustum, justitiæ præsidem, libertatis vindicem, Religionis statorem, concordiæ auctorem; oppressorum solatium, orbis Christiani arbitrum

præstet: denique æterni regni sui gloria cumulet Tuam suæ proximam Majestatem. Ultrajecti. Idibus Octob: ciↄ. Iↄc. XCIII.

ALLO-

ALLOCUTIO IRENICA,

AD

Plurimum Reverendos, Clarissimos, Celeberrimos, S. S. Theologiæ in Academiis Fœderati Belgii Professores, & Ecclesiarum Reformatarum Pastores, Fidei semel sanctis traditæ Fidos Antistites.

EA nunc vivimus tempora, quibus sub librorum mole fatiscit propemodum orbis, certe ingemiscit Ecclesia: cui nunquam melius fuit, quam quando sua se involvens credendi amandique sancta simplicitate, procul omni vitiligandi prurigine, ab unius Domini ore pendebat, castamque veritatem ex illis solum scriptis hauriebat, quæ & Davidem sapientiorem fecere omnibus doctoribus suis, & hominem Dei perfectum reddere possunt, ad omne bonum opus perfecte instructum. Sed & ea nunc tempora vivimus, quibus difficillimum est scribendo placere. Tanta enim ubique vel vera doctrinæ ubertas, vel scientiæ vana opinio, tam pertinax semel arreptarum ὑποθέσεων retentio,

tio, tam acre partium studium, tam malignum de aliorum laboribus judicium, sese vel invitis bonorum oculis ingerunt, ut qui se commentando, aut [illegible], aut parti non uni bona fide addictis, satisfacturum [illegible], & ingenio suo nimium tribuere, & genium seculi ignorare videatur. Quorum alterum quum a tenuitatis meæ conscientia alienissimum sit, alterum autem obscurum esse non possit homini in aliqua luce versato: omnino mihi ratio reddenda esse videtur, cur iterum nunc in publicum prodeam, & quid operis hujus, quod Patriis Ecclesiis offero, institutum, quis scopus sit. Quibus autem rationem istam potius quam vobis redderem, VIRI REVERENDI ET CLARISSIMI? quos ea cura tangit, qui de hisce rebus judicare omnium maxime idonei estis, quibusque, post Deum & Conscientiam, studia mea approbare inprimis gestio. Id ante omnia sincere profiteor, non insanabile scribendi cacoëthes, non inanis gloriolæ vesanam ambitionem, non æruginem animi aut succum atræ loliginis, non ulcerum vulnerumve Ecclesiæ dilacerandorum detestandam cupiditatem, non alicujus vel famæ obfuscandæ, vel ὀρθοδοξίαν traducendæ, vel sententiæ detorquendæ odiosam lubidinem, non denique litium serendarum, augendarum, continuandarum infame studium, calamum hunc manui meæ indidisse. Etenim ut ego istarum rerum caussas omnes procul habeo, ita & universum hujus operis institutum, vel fugitivis oculis usurpatum, ab iis me criminibus absolvet. Ceterum turbari piorum animos, vel inconsideratis nonnullorum assertionibus, atque insuetis Scripturarum interpretamentis, vel aliorum etiam suspicionibus, quas, nescio an prudentia, certe non semper caritas dictavit; id equidem ex animo dolebam. Et quandoquidem doctrina Gratiosi Fœderis,

quo

quo homini peccatori restaurandæ cum Deo amicitiæ modus ostenditur, illiusque fœderis non una dispensatio, malefaustum Eridos pomum in Belgio nostro factum est; adeo ut quæcunque ferme disputantur, si Prophetiarum explicandarum novam methodum, & recentis Philosophiæ placita, non bono consilio in Theologiam intrusa, excipias, huc referri & possint & debeant: hanc mihi inprimis materiam seligendam esse existimavi. Sed quam ita tractandam susciperem, ut & Veritati, hactenus in Ecclesiis traditæ atque creditæ, sua constaret sarta tecta incolumitas; & in illius defensione nihil procaciter, nihil acerbe, nihil denique contra Caritatis leges ageretur. Hæc me movit ratio, ut non in nudis hærerem disputationibus, quæ steriles plerumque, & nisi acrimonia quadam, veluti sale, condiantur, omni venustate ac gratia destitutæ sunt. Sed rem ipsam ab ovo, quod ajunt, ordiri volui; eamque, quantum potui, methodice ac clare exponere, obscurioribus *Scripturæ* locis lucem passim fœnerans, vim phrasium *Spiritus Sancti* sollicite scrutans, omniaque ad praxin fidei ac pietatis, Deique in Christo glorificationem referens; ut habitior ac succulentior nostra esset commentatio. Quo studio uti nihil nobis utilius dulciusque fuit, ita nihil fortius certiusque animos convincit, quam perspicua & sedata veritatis ad conscientiam demonstratio; quæ placido procedens gressu, a claris ac confessis orsa, & assertiones suas continua concatenatione nectens; paullatim ad abstrusiora ducit, iisque non minus adstipulari cogit, quam quæ primo obtutu assensum impetrant; arcana interim efficacitate in penitas animæ partes illabens, easque in admirandarum Dei virtutum contemplatione cum stupore quodam figens. Necesse tamen erat ad sententiarum divergia quandoque ex-

cur-

[illegible] : in [illegible] ego soliditatem , [illegible] utilita- [illegible] non potui , ut ad eas Theologiæ fulfulcien- [illegible] fuerit. Non tanti est observa- [illegible] de Triplici Fœderis Gratiæ Oeconomia , quarum [illegible] sub Promissione sit , in qua [illegible] obtinuerit gratia [illegible] , sine jugo , aut Legis accusantis onere : alte- [illegible] Lege , [illegible] Testamentum Vetus , Fideles [illegible] Angelorum , & metui mortis [illegible] , & maledictioni denique atque exsecra- [illegible] , non concedens interim Patribus veri atque perma- [illegible] bona : [illegible] sub Evangelio , quando pii a domi- [illegible] Angelorum, & metu mortis temporalis , & exsecra- [illegible] quin [illegible] Ceremoniarum observatio [illegible] , & veris atque perma- [illegible] Christi , Inscriptione Le- [illegible] peccatorum Remissione , Spi- [illegible] , demum potiti sunt. Non [illegible] ista mihi esse videtur , ut tot [illegible] , tot sermonibus Ecclesiasti- [illegible] , qua vernaculo sermone scri- [illegible] , quasi in ea omnis eruditionis [illegible] puppis consisteret. Nam , & [illegible] , quomodocunque explicentur ; & [illegible] , neque sine torsione quadam [illegible] , in ipso opere docuimus, Non [illegible] existimavi ea Viri, cætera Do- [illegible] , quibus & Fœdus operum cum Adamo [illegible] negat , & sub [illegible] nomine , quæ eidem , si pec- [illegible] , mortem corporalem comprehendi [illegible] , & spiritualem cœlestemque beatitudinem , [illegible] obtinemus , sub conditione [illegible] eidem Adamo promissam esse inficia-

 tur,

tur, & Passiones Christi in Judicum [illegible] distinctione dispescens, has solum, [illegible] caussa nonnunquam addidit [illegible] se pugnat, exclusis inde & angoribus [illegible] tulit, & condemnatione, quam in [illegible] sessus, quam Romani Praesidis [illegible] bus fulgatum est corpus ejus [illegible] crucem, & morte denique ipsa. [illegible] candide judicium [illegible]

Actione 18.

[illegible] dus Oecumenica, Constantinopolitana [illegible] tinum Quartum Imperatorem [illegible] ordinis hominibus alienum esse [illegible] inde loquuti quae loqui [illegible] Scripturae interpretationem [illegible] tamen continere [illegible] tinens est. [illegible] dem, quod [illegible] in strepentiae taleam de Testamentis [illegible] infectionem omnia [illegible] apprehenderant [illegible] acerue; quemadmodum Polybius [illegible]

Histor. Lib. 6.

nus. [illegible] quibusdam in [illegible] [illegible]

Lib. 2. cap.

iisdem propemodum [illegible] Cy- [illegible]

prian

[illegible] dissensionem olim testabatur Augustinus. Præsertim viderint [illegible], quæ ab ipsis vel subtiliter inventa, vel ex linguarum originalium penetralibus feliciter eruta, vel ex ignotis hactenus antiquitatis reliquiis docte eruderata, vel judiciose confirmata, vel dilucide exposita sunt, [illegible] libenter adquievisse, neque sine insigni ipsorum laude Lectori commendasse. Comperient etiam, quæ bene ab iis dicta rebar, ab aliis autem iniquius sugillata, ea me [illegible] quandoque defendere, & ab injusta absurditatis [illegible]que nota immaculare: idque tam frequenter ac sol[illegible], ut harum me rerum nimium fuisse, multi indubie [illegible] sint. Necdum tamen ab animo meo impetrare possum, ut ejusdem ingenuitatis pœniteat. Quo enim pacto aliter facere queat is, qui non factioni alicui implicitus, non hominum nomini mancipatus, non suis aliorumve affectibus obsecundans, soli Veritati sacramento dixit; neque, a quo quid dicatur, curat, sed quid dicatur? Qui pacem Hierosolymorum diligit, controversias compositas [illegible] multiplicatas [illegible]: eaque innoxia esse, vel utilia etiam, cum gaudio discet, quæ invidiose ab aliis in litigandi materiam trahuntur. Merito quidem displicet cordatis omnibus illa, quæ grassatur hodie, ingeniorum pro[illegible], [illegible] reperta, & semper placita temere ver[illegible], dogmatum [illegible] imperitis, nec ad arcanorum [illegible], sed ludicram sæpe, interpretatio[illegible] insolentiam [illegible], iis etiam in vaticiniorum cen[illegible] ridiculis confictis, quæ nil nisi communis fidei aut san[illegible] præcepta continent: qua methodo egregium [illegible] & sacræ [illegible] nostræ non parum dehonestantur. [illegible] profecto est, si quorundam incitatior [illegible], uti meretur, vel fortasse aliquanto [illegible], deprimatur. Sed tamen modus est in rebus:

tra Cresc. Cap. 32.

**** nec

nos probare eorum studia possimus, qui [illegible] nostris dissentiunt, [illegible]
[illegible]
[illegible] quandoque sapiuntur. Quae [illegible] ad
promotionem salutaris sapientiae [illegible]
[illegible] admodum conducat, [illegible]
hostibus Ecclesiae eo [illegible], qui [illegible]
nos non pauciores [illegible]
[illegible], non [illegible] leviores [illegible]
secum intercedere, [illegible] in [illegible]
[illegible]. Non enim [illegible], hoc [illegible]
[illegible] objicere: [illegible]
[illegible]. O [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
est in [illegible], si quid [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] ignem flammivomarum renovant quæstionum. Si quid omnino de his scribendum sit controversiis, affectus omnes procul esse jubeamus, utpote examinantium, & judicantium compedes: rationibus pugnemus, non conviciis; memores Aristophanei illius Ἐλεγχ[illegible] (quanto minus θεολό[illegible]). Limpida Theologiæ fluenta: ex solo Sacrarum Literarum fonte derivanda, nullis, vel an[illegible], vel [illegible] Philosophiæ impuris laticibus sordi[illegible]. Abstineamus a locutionibus duris & insuetis, ab [illegible]ionibus crudis ac temerariis, *ex quibus nascitur invidia, lis, maledicentia, suspiciones malæ.* Fœderis utriusque instrumenta sedulo quidem ab omnibus, sed cum sacro quodam horrore ac tremore tractentur. Nemo novis suis [illegible]ibus, ac commentis? eo nomine placeat, quia [illegible] eas a decessoribus ignotas autumat. Qui [illegible] quid ac solidius se invenisse opinatur, modeste id in medium proferat, sine fratrum vilipendio, sine asseverandi determinandique temeritate, subjiciens cogitata sua censuræ audientium, ac judicio Ecclesiæ, non [illegible], [illegible] ad distractionem animorum, non [illegible], inidoneo tantarum rerum [illegible]. Nemo tamen id, quod & verborum significationi, & phrasi Scripturæ, & analogiæ fidei, & circumstantiis [illegible] est, propter solam novitatem rejiciat. [illegible] Cajetanus, Chamiero nostro eo nomine laudatus: *[illegible] sensus textui consonus, quamvis [illegible] Doctorum alienus, æquum se præbeat [illegible].* Et molitis: *Nullus detestetur Novum Sacræ Scripturæ sensum, ex hoc quod dissonat a priscis Doctoribus; non enim alligavit Deus expositionem Scripturarum Sacrarum priscorum Doctorum sensibus.* Prophetiarum quoque abdita

Honorius in Epistola ad Sergium, quæ extat Actio. 1. Synodi Oecumen. 6.

1. Tim. 6: 4.

Initio Comm. in Gen.

Panstrat. Cath. Lib. 16. C. 11.

dius investigentur : sed [illegible] , sive [illegible] nis Dei , sive violatione [illegible] fuorum , nisi aliter quam [illegible] tuitu [illegible] Deus [illegible] rumque gloria. [illegible] te liberas fidelium conscientias [illegible] olim [illegible] Romanus , [illegible] *Veritatis* : iis solis , in re Religionis [illegible] ea in omnis controversia [illegible] *Sacra Biblia & [illegible]* quod in piis veterum Conciliis [illegible] tamen hoc praeceptum [illegible] bo [illegible] , & Scripturis [illegible] clesiasticus , [illegible] Orthodoxam [illegible] fortienium ingeniorum [illegible] quasi Babylonica [illegible] religionis [illegible] [illegible]

Concil. Chalced. Act. 1. & [illegible] cum. Act. 1.

[illegible]

[illegible] æstimemus, prædicemus; ea Ecclesiæ gratulemur; & in nostrum singuli usum convertamus. Nemini, [illegible] orthodoxam animi sententiam disertis passim verbis ex[illegible]; piaculo imputetur vel verbum incommodius, vel [illegible] durior, quæ aliud agenti exciderit, *non enim in sylla[illegible] latet:* [illegible] *[illegible], sed in [illegible] sita est veritas.* [illegible], *non in tinnitu æris, sed* [illegible] *est pietas.* Id tamen operam [illegible] ut [illegible] loquamur quam accuratissime, eaque, [illegible] vel ab [illegible], vel ab ipsis nobis imprudentius dicta sunt, nulli tueamur, ab aliis culpari ægre ne feramus; sed potius suadente ingenuitate, jubente veritate, urgente caritate, applaudentibus bonis omnibus, mittamus, inducamus, corrigamus: quod & olim, & hac nostra ætate magni viri, non sine maxima sua laude, fecerunt. Ne[illegible] repente Fratrum, propter id, quod ex verbis ipsius sequi creditur, ipso neque sequelam istam admittente, & id, quod sequitur, detestante, atrox hæresios stigma inuratur. Solida [illegible] eruditio, & pacificum ingenium, & officii sedula quidem sed sine tumultuatione ac strepitu [illegible], plus [illegible] favoris concilient, quam bullientis zeli [illegible] fervor, & θυμὸς, ut Homerus ait, ἐκ[illegible] animique ferocientis in pugnas impetus, quibus quidquid Dei causæ prætexatur, propria plerumque gloria [illegible] atque utilitas. Libertas etiam aliqua eruditis permittatur, in explicatione locorum Scripturæ, in selectu argumentorum pro communi veritate, in usu phrasium ac terminorum, in determinatione quæstionum, quas problematicas vocare solemus, (non enim in hac mentium humanarum caligine exspectandum est, ut omnes in omnibus idem loquantur ac sentiant) sed libertas Modestiæ,

Prudentiæ, & Caritatis limitibus circumscripta, ac in petulantem licentiam degeneret, ac Zionem nostram in Babelem vertat. Hæc mea desideria, Vota, Consilia sunt, quæ Vestræ, VIRI REVERENDI atque Clarissimi, Prudentiæ, Fidei, ac Pietati commendo, uti Vos, [illegible] [illegible] labores vestros gratiæ Magni Dei & Servatoris nostri Jesu Christi, qui compingat vos ad omne bonum opus, ad præstandam ipsius voluntatem, efficiens in vobis quod gratum sit in conspectu suo, [illegible] certamen quondam fidei certantes [illegible] coronabit. Ita vovebat olim, eademque vota [illegible] jus nunc reperit,

VIRI REVERENDI ATQUE CLARISSIMI,

[illegible] kal. Nov. [illegible]

[illegible] & [illegible] devotus,

H. WITSIUS.

ORDO

ORDO LIBRORUM ET CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

LIBER TERTIUS.

V. De

LIBER QUARTUS.

DE

DE OECONOMIA FOEDERUM DEI.

LIBER I.

CAP. I.

De Fœderibus Dei in genere.

I.

De Fœderibus Dei dissertaturus sancte id casteque debet facere.

DE *Fœderum Divinorum* ratione, qua homini, certis, Deoque ac rationali creatura dignis, conditionibus, æterna salus addicitur, dissertaturo, hoc imprimis incumbit, ut caste sancteque cœlestia illa oracula habeat, nihilque temere, nihil ex affectu intermisceat, quod non sit persuasissimus iis litteris contineri, quæ nobis horum fœderum tabulas exhibent. Si enim Zaleucus eam conditionem contentiosis legum suarum interpretibus præscripsit, *ut in* CI *virûm consessu, laqueis de utriusque collo pendentibus, legislatoris sententiam ambo explicarent; uter autem eorum visus fuerit in deteriorem partem legis mentem torquere, is præsentibus* CI *viris laqueo vitam finiret*, quod *Polybius*, gravissimus Auctor, refert, *Histor. Lib.* XII. *Cap.* VII. Si *Judæi & Samaritæ*, in Ægypto de Templo contendentes, ea le-

ge apud Regem eiusque purpuratos caussam dicere coacti sunt, *ut utriusque partis caussidici succumberent, & morte mulctarentur*, quod *Josephus* narrat *Antiquit. Lib. XIII. Cap. VI.* Multo utique periculosius, teterrimumque exitium illi incurrunt, qui temeraria detorsione Divinorum fœderum sacramenta pervertunt: edicente Domino, *qui minimum horum præceptorum solverit, hominesque ita docuerit, eum quoque minimum fore in Regno Cœlorum. Matth.* V. ℣ 19. Iccirco non sine sacro quodam horrore opus hocce exordior, Deum veneratus, ut affectu omni seposito, docilem me sacrarum litterarum discipulum præbeam; quæque ex iis me didicisse opinor modeste cum Fratribus meis communicem: si forte minuendis dissidiis, & elucidandæ veritati, qua nihil nobis debet esse antiquius, opella hæc mea inservire queat.

Etymologia vocis ברית.

II. Quia per vocabula, istarum præprimis linguarum quibus secreta sua hominibus pandere Numini visum est, ad rerum cognitionem non infeliciter contenditur; operæ pretium erit, ut vim tam Hebrææ vocis ברית, quam Græcæ διαθήκης, quibus in hac materia Spiritus Sanctus utitur, enucleatius investigemus. Primumque *etymologia*, mox *homonymia* Hebræi vocabuli assignanda est. De priori non consentiunt eruditi. Sunt qui arcessant a radice ברא, quæ in Piel habet *succidendi* significatum, quia fœdera olim, uti mox dicemus, scissis animalibus confirmari solemniter solebant. Posset etiam ab eadem radice diversissimo significatu deduci. Nam ברא ut proprie *creare*, ita translatitie *ordinare*, atque διατάσσειν, significat: quo factum est, ut Judæi Hellenistæ τὸ κτίζειν ad eundem significatum produxerint. Certe eo sensu Petrus ἐξουσίαν ab hominibus constitutam, sive ideo humanam, ἀνθρωπίνην κτίσιν vocat 1. Pet. II. ℣. 13. quod itidem nobis ab illustri *Grotio ad inscriptionem V.T.* erudite animadversum videtur. Alii malunt a ברה derivare ut שבות a שבה. Significat autem ברה inter cætera *eligere*. Porro in fœdere, præsertim de amicitia, est electio personarum inter quas, rerum de quibus, & conditionum super quibus, initur pactum. Neque hoc incommode observatur.

Ejusdem vocabuli homonymia.

III. Cæterum non uno significatu vox ברית in Sacris litteris venit. Aliquando *improprie*, aliquando *proprie* usurpatur. *Improprie* notat hæc sequentia. I. *Immutabile statutum* de quacun-

que

que re. Hoc sensu narrat Deus *fœdus suum de die & fœdus, suum de nocte.* Jer. XXXIII. ℣. 20. Id est, fixum illud statutum de diei noctisque duratura vicissitudine, quod Cap. XXXI. ℣. 36. חק vocatur, hoc est *delineatum vel definitum statutum*, cui nec addi, nec demi debet. Hoc significatu includitur notio *testamenti*, sive ultimæ & irrevocabilis voluntatis. Quomodo Deus dicebat Num. XVIII. ℣. 19. *Do tibi, & filiis, & filiabus tuis tecum,* לחק עולם ברית מלח עולם היא, *in statutum æternum, fœdus salis æternum hoc tibi.* Quæ observatio utilis est ad naturam fœderis Gratiæ plenius intelligendam, quod Apostolus proponit sub similitudine *Testamenti*, cujus executio a morte testatoris pendet. Heb. IX. ℣. 15. 16. 17. Ad quam cogitationem tam Hebræum ברית; quam Græcum *διαθήκη*, nos deducere potest. II. *Certum* & stabile *promissum*, etiamsi mutuum non sit. *Exod.* XXXIV. ℣. 10. הנה אנכי כרת ברית. *Ecce ego seco fœdus, coram toto populo tuo faciam mirabilia.* Jes. LIX. ℣. 21. *Hoc est fœdus meum cum ipsis: Spiritus meus non recedet ab ipsis.* III. Significat etiam *Præceptum* & *secare fœdus* est *præcipere*. Jer. XXXIV. ℣. 13. 14. *Ego secueram fœdus cum majoribus vestris — dicendo: a fine septem annorum dimittitote quisque fratrem suum.* Hinc patet quo sensu *Decalogus fœdus Dei* vocetur. *Propriè* autem significat *mutuam partium de re quapiam conventionem.* Tale fœdus intercessit inter Abrahamum & Mamre cum Escol & Aner, qui dicuntur בעלי ברית אברם *fœderati Abrami* Gen. XIV. ℣. 13. Tale quoque fuit inter Isaacum & Abimelechum. Gen. XXVI. ℣. 28. 29. Inter Jonathanem & Davidem. 1. *Sam.* XVIII. ℣. 2. Ejus etiam modi est Fœdus, de quo nos nunc tractaturi sumus, Deum inter hominemque.

Διαθήκης significationes.

IV. Non minus *ὁμώνυμον* Græcorum *διαθήκη* est. Quod sæpissime, tam singulari quam plurali numero positum, *Testamentum* notat: uti ex *Isocrate*, *Æschine*, *Demosthene*, aliisque ostendit *Budæus in Commentariis linguæ Græcæ*. Eo sensu ab Apostolo usurpari monuimus. *Heb.* IX. ℣. 15. Aliquando etiam significat *legem* quæ vivendi regula sit. Nam *Orphici* & *Pythagoristæ* præscriptas gregi suo vivendi normas *διαθήκας* vocabant, monente *Grotio*. Frequenter etiam *sponsionem pactionemq;* valet: quapropter per *συνθεσίαν* ab *Hesychio* explicatur. Nulla harum significationum est, quæ in progressu operis usui nobis futura non sit.

 V. Fœ-

Secare foedus a dissectis animantibus nomen habet.

V. Foedus pangere vocant Hebræi כָּרַת בְּרִית, quomodo Græci quoque & Latini dicunt, *ferire, icere, percutere fœdus.* Quod sine dubio originem traxit a prisco ritu mactationis animalium, qua fœdera sanciebantur. Cujus ritus antiquissima vestigia cernimus *Gen.* XV. ♈. 9. 10. Sive id tum primum a Deo jussum, sive ex consuetudine populorum transsumtum sit. Emphaticum est, quod de Cynæthensibus *Polybius* narrat *Lib.* IV. *pag. mihi* 398. Ἐπὶ τῶν σφαγίων τοὺς ὅρκους καὶ τὰς πίστεις ἐδίδοσαν ἀλλήλοις. *Super mactatas victimas jus jurandum ac fidem invicem præstabant.* Quæ phrasis plane gemina est illi qua Deus utitur *Psal.* L. ♈. 5. כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי זָבַח *percutientes fœdus meum super victimam.* Solebant etiam inter dimidiatas dissectæ victimæ partes *medii transire.* *Jer.* XXXIV. ♈. 18. Qui plura de hoc ritu desiderat, adeat *Grotium* ad *Matth.* XXVI, ♈. 28. & *Bochartum in Hierozoico, Lib.* II. *Cap.* XXXIII. *p.* 325. & *Owwen. Theologum. Lib.* III. *Cap.* 1. Moris quoque fuit, ut conventiones & pacta adhibitis solemnibus *conviviis* confirmarentur. Quorum exempla in scripturis obvia sunt. Ita Isaacum fœdere cum Abimelecho percusso, convivium magnum parasse, atque una cum illis cibum sumsisse dicitur. *Gen.* XXVI. ♈. 30. Similiter filius ejus Jacobus fecit, sancito fœdere cum Labane. *Gen.* XXXI. 54. Similis convivii fœderalis mentio fit. 2. *Sam.* III. ♈. 20. Ubi narratur convivium quod fecit Abnero & comitibus ejus David, qui ad Fœdus cum eo pangendum nomine populi accesserant. Idem Gentilibus quoque factitatum fuisse, ostendit Doctissimus *Stuckius* in *Antiquitatibus Convivalibus Lib.* I. *Cap.* XI.

Significatio horum rituum.

VI. Neque carebant hi ritus suo significatu. *Dissectio* animalium notabat, ita cum vindice Deo dissecandum esse, qui perjurio se & fœdifragio adstrinxerit. Huc spectat, quod Deus dicit *Jer.* XXXIV. ♈. 18. 19. 20. *Tradam homines istos, qui transgressi sunt fœdus meum, qui non præstiterunt verba fœderis, quod pepigerant coram me, quum transierunt inter dimidiatas partes ejus vituli, quem dissecuerant in duo — Tradam, inquam, eos in manum inimicorum ipsorum — & cadaver ipsorum erit cibo volucribus cœlorum.* Confer. 1. *Sam.* XI, ♈. 7. Antiqua harum dirarum formula apud *Livium* exstat, *Lib.* I. *Illis legibus populus Romanus prior non deficiet: si prior defecerit, publico consilio,*

dolo

dolo malo, tu illo die, Jupiter, populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam; tantoque magis ferito, quanto magis potes pollesque. Quando per *dissectas partes* fœderati *transibant*, significabatur eos arctissimo religionis & iuris iurandi vinculo inclusos esse, iamque in unum corpus coaluisse, uti *Vatablus* annotavit *ad Gen. XV. ℣. 10.* *Epulæ fœderales* tesseræ erant sinceræ & duraturæ amicitiæ.

Qua amplissima erat quando Deus in suis cum homine fœderibus eos hisce ceremoniis uti volebat.

VII. Quando autem Deus in solemnitatibus suorum cum hominibus fœderum, hisce eos vel similibus ritibus uti volebat, significatio multo erat augustior. Ii qui fœdus Dei faciebant super hostia, non solummodo noxæ se subdebant, si impie a Deo desciscentes, fœdus ejus aspernarentur; sed Deus quoque iis significabat, omnem gratiosi fœderis firmitatem in Christi mactatione fundatam esse, & corpus animamque Christi aliquando esse divellenda. *In ipso omnes promissiones Dei sunt ναὶ καὶ ἀμήν.* 2. *Cor.* I. ℣. 20. Ipsius sanguis αἷμα διαθήκης, *sanguis fœderis* est *Matth.* XXVI. ℣. 28. multo excellentiore modo, quam ille quo tam altare quam populum fœderatum aspergebat Moses. *Exod.* XXIV. ℣. 8. Sacra illa epula quibus excipiebantur fœderati coram facie Jehovæ, præsertim illud quod D. Jesus sub Novo Testamento instituit, quam efficacissime obsignant intimam illam communionem & communicationem Christi & fidelium.

Quid fœdus salis.

VIII. Sunt Viri Doctissimi qui ex hoc ritu arcessunt explicationem illius phraseos, quæ exstat *Num.* XVIII. ℣. 19. & 2. *Chron.* XIII. ℣. 5. de *fœdere salis*, id est, de fœdere amicitiæ, & quidem stabili ac perpetuo. *Quod sic videtur vocatum, quia sal solebat adhiberi sacrificiis, quasi diceret, fœdere percusso, adhibitis ceremoniis fieri solitis in fœdere percutiendo:* inquit Celeberrimus *Rivetus in Gen. Exercit.* 136. Nisi malimus hic respici ad firmam consistentiam salis, qua putredinem ac corruptionem arcet, adeoque durationem rerum extendit, & aliquo modo ad æternitatem reducit. Propter eam rem uxor Lothi in statuam salis conversa creditur: non tam, uti notat *Augustinus*, ut *nobis condimenti instar esset*, quam ut sic exstaret stabile & perpetuum monumentum judicii Divini. Non enim omnis sal colliquationi obnoxius est. *Plinius* narrat Arabas quosdam muros, domosque, massis salis facere, & aqua ferruminare. *Natu. Histor. Lib.* XXXI. *Cap.* VII.

Fœderis Dei cum homine definitio.

IX. Hæc generatim de vocibus præfati, nunc ipsam rem, fœderisque Dei cum homine naturam, rimemur. Quod ita finio. FOEDUS DEI CUM HOMINE EST CONVENTIO INTER DEUM ET HOMINEM, DE RATIONE CONSEQUENDÆ CONSUMMATÆ BEATITUDINIS, ADDITA COMMINATIONE ÆTERNI EXITII, QUO MULCTANDUS EST BEATITUDINIS, EA RATIONE OBLATÆ, CONTEMPTOR.

In quo tria consideranda.

X. Fœdus a parte Dei *tria* in universum complectitur. I. *Promissum* consummatæ beatitudinis in vita æterna. II. *Designationem* ac *præscriptionem conditionis*, qua præstita jus illius homini acquiratur. III. *Sanctionem pœnalem* adversus eos qui præscripta conditione non stant. Omnia hæc hominem *integrum*, ac, ut Paulus loqui amat, *ὁλόκληρον*, spectant, uti anima constat & corpore. Utrique parti beatitudinem pollicetur Deus, utriusque sanctitatem exigit, utrique comminatur exitium. Eoque hoc fœdus facit, ut Deus in toto homine gloriosus appareat.

Fœdus cum homine pacisci Deo dignum est.

XI. Fœdus istius modi, cum creatura rationali, ad imaginem suam condita, pacisci, omnino θεοπρεπὲς, ac *Deo dignum* est. Fieri etenim non potuit, quin Deus se creaturæ intelligenti ut *exemplar* sanctitatis proponeret, ad cujus instar illa semet ipsam omnesque suas actiones formare deberet, accurate custodiens, semperque operosam reddens, justitiam illam originalem, qua ab ipso sui exordio donata erat. Non potest Deus hominem ad amorem, cultumque, ac quæstionem sui, ut summi boni, non obligare. Et concipi nequit, quo modo Deus, volens se amari ac quæri ab homine, nolit ab homine eum amante ac quærente, & pro summo suo bono habente, ac ut talem unice desiderante, esuriente, sitiente, reperiri. Quis cogitaverit Deo dignum esse, ut dicat homini, Ego unice a te quæri volo: sed eâ conditione, ut nunquam me invenias. Ego a te super omnia enixe desiderari volo, cum fame ac siti mei; verum ea lege, ut nunquam me satieris. Nec minus justitia Dei exigit, ut homo beatitudinem, æquissimis conditionibus oblatam, respuens, illius privatione mulctetur, & præterea in contempti Numinis severissimam indignationem incurrat. Unde patet ex ipsa Divinarum perfectionum consideratione hoc deduci posse,

quod

quod *legem* quandam homini præscripserit, & eam quidem ut *conditionem potiundæ felicitatis*, quæ in fruitione Dei consistit munitam *comminatione maledictionis* adversus rebellem. In quibus totam rationem fœderis consistere, mox ecimus. Sed de singulis hisce postea uberior dicendi locus erit.

Cui, ut δίπλευρον sit, homo astipulari debet.

XII. Hactenus Fœdus Dei *μονόπλευρον*, sive *unius lateris* est. *Δίπλευρον*, sive *utrinque lateris* fit, cum homo eidem fœderi adstipulatur. *Bonum* a Deo promissum *amplectens*, *conditionis* postulatæ exactam *observantiam repromittens*, qua *violata* semet ipsum intentatæ *maledictionis* reum ultro fateatur. Hoc vocat scriptura, עבור בברית יהוה *transire in fœdus Domini*, *Deut.* XXIX. ℣.2. בוא באלה ובשבועה, *venire in adjurationem & jus jurandum. Neh.* X. ℣.29. In hac adjuratione, (*ὁμολογίαν* vocat Paulus 2. *Cor.* IX. ℣. 13.) conscientia se testem sistit justam esse stipulationem Dei, & modum hunc ad fruitionem Dei perveniendi esse θεοπρεπῆ, neque aliter posse perveniri ad promissionem. Unde mala quæ Deus transgressoribus fœderis interminatus est, dicuntur אלות הברית. *Adjurationis fœderis. Deut.* XXIX. ℣. 20. quibus se fœderatus ultro subdidit. Effectum hujus adjurationis in eo qui fœderi non stat dicitur נקם ברית *vindicta fœderis. Levit.* XXVI. ℣. 25. Formulam adstipulationis habemus *Ps.* XXVII. ℣.8. לך אמר לבי, *Pro te*, i. e. tuo loco, vel tuam vicem, *dicit cor meum*, *quærite faciem meam. Faciem tuam, Domine, quæram.* Ubi stipulationi, nomine Dei per ministram conscientiam factæ, fidelis animi voluntaria adstipulatio respondet.

Qui adstipulationem illam sine crimine non potest detrectare.

XIII. Adstipulationem hanc sine crimine detrectare, ad fœderis propositionem, homo non potuit. I. Ex vi legis, ipsum universaliter obligantis, ad id omne humiliter amplectendum, quod a Deo proponitur. Cui omni modo subesse de essentia creaturæ rationalis est. II. Propter summam illam Dei ὑπεροχὴν, *eminentiam*, cujus est de bonis suis, & conditione iis potiundi, disponere ἀνυπευθύνως, *cum suprema auctoritate*: simulque homini injungere, ut ad oblata bona, sub præscripta conditione, contendat. Unde hoc fœdus, quum inter admodum inæquales sit, naturam eorum fœderum induit, quæ Græci προστάγματα, aut συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων vocaverunt: de quibus *Grotius Lib.* II. *de jure Belli & pacis. Cap.* XV. §. 6. Hinc est

quod

quod Paulus dictum Mosis: *Ecce sanguis foederis* הנה דם הברית אשר כרת יהוה עמכם *quod pepigit vobiscum Dominus Exod.* XXIV. ℣. 8. ita vertat, τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετείλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός. *Hic est sanguis foederis, quod praecepit vobis Deus. Hebr.* IX. ℣. 20. Non est in arbitrio hominis foedus Dei amplecti vel rejicere pro lubitu. Praeceptum est homini ut id amplectatur, anhelans ad promissa, per viam foedere monstratam. *Promissa* non desiderare, est abnegare Dei *bonitatem*. *Praecepta* repudiare, est abnegare Dei *eminentiam* & *sanctitatem*. *Sanctioni* non subscribere, est abnegare Dei *justitiam*. Propterea de foedere Dei dicit Apostolus, quod νενομοθέτηται *in legis formulam redactum sit, Hebr.* VIII. ℣. 6. qua homo obligatur ad adstipulationem. III. Id sequitur ex amore illo quem sibi homo naturaliter debet, quoque ad summum bonum fertur, cujus potiendi, praeter conditionem à Deo praescriptam, nulla ratio superest. IV. Ipsa hominis conscientia dictat, foederi huic, quoad omnes suas partes summam inesse aequitatem. Quid enim aequius vel cogitatione fingi potest, quam ut homo, Deum pro summo suo bono habens, in eo quaerat deliciari, & de illius boni oblatione gaudeat? ut legem, quae Divinae sanctitatis ἐκτύπωμα ac deformatio est, pro naturae & actionum suarum norma pronus recipiat? ut denique, si contingat promissum hoc insuper habere, legemque violare, nocens caput justissimae Numinis vindictae subdat? Ex quibus consequitur, non fuisse homini integro foedus Dei aspernari.

Per Foedus hoc Deus nihil novi juris acquirit sed homini foederis conditionibus stanti jus aliquod nascitur.

XIV. Deus hoc foedere nihil novi juris in hominem acquisivit: quod, si recte rem putare volumus, [illegible] fundatur, imo fundari potest, in ullo beneficio Dei, vel maleficio hominis, uti disputat *Arminius*: neque in ulla re quae extra Deum sit; sed cujus primarium, vel unicum, fundamentum est summa Dei Eminentissimi Majestas. Quia Deus est αὐτάρκης, sibique ad omnem beatitatem sufficientissimus, ideo etiam est μόνος δυνάστης, uti Paulus haec jungit. 1. *Tim.* VI. ℣. 15. Neque potestas & jus Dei in creaturas, è re aliqua quae extra Deum est, derivari vel augeri potest. Indignum id Primitate, & independentia Dei censeri debet. Qua de re mox pluribus [illegible]. Duntaxat ostendit Deus in hoc foedere, quid juris in hominem habeat.

habeat. Homo autem fœderi adstipulans, & conditionem præstans, ea præstita, ius aliquod acquirit ad exigendum à Deo promissum. Deus enim se promissis suis liberaliter homini debitorem fecit. Aut, ut magis θεοπρεπῶς loquar, Sibi ipsi, Bonitati, Justitiæ ac Veracitati suæ hoc debere voluit, ut promissa præstet. Hominique fœderato, ac in fœdere perstanti, ius concessit, exspectandi & exigendi à Deo, ut Bonitati Justitiæ ac Veracitati suæ, præstatione promissionum, faciat satis. Atque ita homo fœderi adstipulans *Deum dicere facit, se ipsi Deum fore. Deut.* XXVI. ℣. 17. Hoc est, datur ipsi copia gloriandi in Deo, ut Deo suo, & exspectandi à Deo, ut homini foederato fiat, quod sibi ipsi est, fons consummatæ beatitudinis.

XV. Foedera Dei cum homine duo in scriptura reperimus: *Fœdus Operum*, quod alias *naturæ*, vel *legale* dicitur; & *Fœdus Gratiæ*. Ita nos distinguere docet Apostolus *Rom.* III. ℣. 27. Ubi *legem Operum*, & *legem Fidei* memorat. Per legem operum eam doctrinam intelligens, quæ viam monstrat, qua mediantibus operibus obtinetur salus: per legem fidei, eam doctrinam, quæ viam monstrat, qua mediante fide salus obtinetur. Formula foederis operum est, *qui fecerit ea homo, vivet in iis. Rom.* X, ℣. 5. Formula foederis gratiæ: *Quisquis credit in eum, non pudefiet. Ibid. vers.* II. Conveniunt hæc foedera in eo. I. Quod utrobique *eædem partes contrahentes sint*, Deus & Homo. II. Utrobique *eadem promissio* vitæ æternæ, in fruitione immediata Dei consistentis. III. Utrobique *eadem conditio*, perfecta legis præscriptæ obedientia. Neque enim Deo dignum est hominem ad beatificam communionem admittere, nisi via intaminatæ sanctitatis. IV. Utrobique *idem finis*, gloria sanctissimæ Bonitatis Dei. Differunt vero in hisce. I. Alia est σχέσις Dei ac Hominis in *Foedere operum*; alia in *Fœdere Gratiæ*. In priori Deus tractat ut *Supremus Legislator*; & *summa Bonitas* gestiens beatitatem suam communicare cum *creatura integra*. In posteriori ut *summe Misericors*, convenienter sapientiæ & justitiæ suæ vitam addicens *peccatori electo*. II. In foedere Operum *nullus* fuit *Mediator*. Fœdus Gratiæ *Mediatorem* habet *Christum*. III. In Foedere Operum *conditio* perfectæ obedientiæ exigebatur, ut *præstanda ab ipso homine fœderato*. In Foedere Gratiæ eadem conditio proponitur

Duplex Fœdus est, Operum & Gratiæ.

tur ut *præstanda* vel *præstita a Mediatore*. Et in hac substitutione personæ princeps ac essentialis foederum differentia est. IV. In Foedere Operum homo consideratur ut *ἐργαζόμενος, operans*, & merces ut danda *κατὰ τὸ ὀφείλημα, ex debito*, adeoque, non excluditur hominis *καύχησις gloriatio*, qua ut fidelis servus de officio probe peracto gloriari possit, & promissam operi suo postulare mercedem. In Foedere Gratiæ homo foederatus, in se impius, consideratur ut *credens*, vita æterna, ut meritum Mediatoris, homini donata *κατὰ χάριν, ex gratia*, quæ cessare iubet omnem *καύχησιν*, præter eam qua peccator fidelis gloriatur in Deo, ut Misericorde Servatore. V. In foedere Operum aliquid exigitur ab homine, *ut conditio*, quæ præstita ius det ad praemium. Foedus Gratiae, nostri respectu, *puris pollicitationibus* Dei constat, quibus Mediator, vita per ipsum obtinenda, fides qua Mediatoris, & beneficii per ipsum parti participes reddamur, inque ea fide perseverantia, tota denique salus, omniaque ad eam necessaria, absolute promittuntur. VI. *Finis specialis* foederis operum fuit declaratio *Sanctitatis, Bonitatis, Iustitiæ* Dei, elucentium in *lege* accuratissima, in *promisso* liberalissimo, in *retributione* praemii dandi iis qui ipsum ex animo quaerunt. Finis specialis foederis gratiae, est *laus gloriæ gratiæ ipsius Eph.* I. ℣. 6. & revelatio impervestigabilis ac *πολυποίκιλος sapientiæ eius*; quae virtutes Dei illustri splendore emicant in datione Mediatoris, per quem peccatori copia salutis fit, incorrupto Sanctitatis, Iustitiae, & Veritatis Divinae honore. Accedit demonstratio Divinae *omnisufficientiæ*, per quam non homini duntaxat, sed, quod mirabilius est, peccatori quoque, in Deum fieri potest, & fit. Cuncta haec in sequentibus plenius planiusque deducenda sunt.

CAP. II.

De Personis contrahentibus in Foedere Operum.

I.

Foedus operum definitur.

A Consideratione *Foederis operum* ordiamur. Quod alias *Legis* & *Naturæ* dicitur. Quia *Lege* praescribitur, *Opera ut* conditionem

nem exigit, & *Natura* superstructum ac coaevum est. Foedus id, est CONVENTIO INTER DEUM ET ADAMUM, AD IMAGINEM DEI CONDITUM, UT CAPUT ET PRINCIPEM TOTIUS GENERIS HUMANI, QUA DEUS POLLICEBATUR IPSI VITAM ET FELICITATEM ÆTERNAM, SI PERFECTISSIME OMNIBUS PRÆCEPTIS SUIS OBEDIRET, ADDITA COMMINATIONE MORTIS, SI VEL MINIMO PECCARET; ADAMUS AUTEM CONDITIONEM HANC ACCEPTABAT. Huc faciunt duae illae sententiae, postea in repetitione Legis inculcatae *Lev.* XVIII. ℣. 5. & *Deut.* XXVII. ℣. 26.

In eo quatuor notanda sunt.

II. Quae ut melius intelligantur, *quatuor* haec explananda veniunt. 1. PERSONÆ CONTRAHENTES. 2. CONDITIO FOEDERIS PRÆSCRIPTA. 3. PROMISSA. 4. COMMINATIO.

Personæ contrahentes sunt Deus & Adam

III. *Personæ contrahentes* hic sunt DEUS & ADAM. *Deus*, ut αὐτοκράτωρ, & *supremus Dominus*, cum summa potestate præscribens quod aequum iudicat: ut αὐτοαγαθὸς, *summe bonus*, communionem sui, in quo summum hominis bonum est, promittens obedienti sibique εὐαρεστοῦν, *quod gratum est facienti*: ut αὐτοδίκαιος, *summe justus*, mortem interminans rebelli. *Adam* duplicem σχέσιν habuit. I. Ut *homo*. II. Ut *Caput ac princeps generis humani*. In priore σχέσει fuit, creatura rationalis, Deo ὑπεξούσιος ac *subjex*, integer, ad imaginem Dei conditus, & sufficientibus viribus ad omnem iustitiam implendam instructus. Cuncta haec in homine praesupponuntur ut subiectum habile sit cum quo Deus foedus paciscatur.

Qui a Deo Rectus creatus est.

IV. Homo igitur a manu Creatoris sui recens, *mentem* Divinae lucis radiis illustratam nitidissimaque *sapientia* exornatam habebat, qua non modo naturae rerum creatarum callentissimus erat, sed & in supremae increataeque veritatis contemplatione se oblectabat, oculis intellectus ad Dei sui perfectiones iugiter conversis, ex quarum consideratione, quid iustum æquumque, quid se & Deo suo dignum esset, prudentissima ratiocinatione colligebat. Accedebat purissima *voluntatis sanctitas*, in Deo ut summa veritate acquiescentis, eum ut tremendam Maiestatem venerantis, ut supremum & unicum bonum amantis, & propter eum, quicquid ipsi gratum, simile, ac perfectionum illius ἐκτύπωμα esse, quicquid denique ad intimam ac immediatam cum ipso unionem acquirendam expedire mens Divinitus erudita dictabat, charum

 haben-

habentis, in communione Dei sui, quae iam dabatur deliciantis, ad ulteriorem communionem anhelantis, ad eam per creaturas ipsas ut totidem scalas se erigentis, tandemque immaculatissimam Dei sanctitatem ut perfectissimum sui ἀρχέτυπον [illegible], ad quam se suasque actiones quam exactissime conformare omni nisu moliebatur. Hoc est, ut Elihu significanter dicit, *Iob.* XXXIV. ℣. 9. ברצתו עם אלהים *complacitum habere in Deo* vel *velle cum Deo*. Hanc comitabatur ordinatissima totius *corporis* temperies, cuius omnia membra, uti arma iustitiae, ad castae voluntatis nutum prompta se expeditaque sistebant. Neque enim Deo dignum erat, creaturam rationalem aliter quam ad gloriam suam condere. Eam in caeteris Dei operibus coruscantem, nec perspicere, nec celebrare poterat creatura rationalis, nisi sapiens & sancta. Quo lumine cassa, qua doto orba si fuisset; quid fuisset nisi creatoris sui opprobrium, & ad finem suum ineptissima? Cuncta haec efficacissima simplicitate complexus est Regum sapientissimus, *Eccles.* VII. ℣. 29. *Solummodo, vide, hoc comperi, quod Deus hominem* ישר *rectum fecerit.*

Nec mysterii Trinitatis in isthoc statu ignarus.

V. Quae de primi hominis sapientia mox disserui, illa eousque extendi debere arbitror, ut ipsum *Trinitatis* mysterium in innocentiae statu incognitum illi non fuerit. Nam hoc ad intellectus humani perfectionem imprimis facit, ut quod de Deo *suo* scire ac credere debet, in explorato habeat. Ac dubitari merito potest, an non ignotum plane Deum colat, imo an omnino verum Deum colat, qui eum non novit & colit, ut in tribus personis subsistentem. Qui Deum aliter sibi repraesentat, non Deum sibi repraesentat, sed cerebri sui figmentum ac idolum. Argumentum hoc in animo videtur habuisse *Epiphanius*, quum in *Panario* p. 9. ita de Adamo scriberet. Οὐκ εἰδωλολάτρης ἦν, καὶ ᾔδει γὰρ Πατέρα Θεὸν, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα. Προφήτης γὰρ ἦν, καὶ ᾔδει ὅτι ὁ Πατὴρ λέγει τῷ Υἱῷ, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. *Non erat idololatra, noverat enim Patrem Deum, & Filium & Spiritum Sanctum. Etenim Propheta erat, & sciebat Patrem dixisse Filio, Faciamus hominem.*

Quippe qui Creatorem suum, se in opere.

VI. Quae verba novum adhuc argumentum suppeditant. Quum enim Deus in creationis opere Trinum se monstraverit, *Pater per Filium* secula condiderit, *Heb.* I. ℣. 2. *Spiritus Sanctus* aquas incubando foverit, & universa adeo Trinitas ad hominis creationem

mutuo

mutuo hortatu se accinxerit, credibile non est Trinitatem protoplasto prorsus incognitam fuisse: nisi eum Creatorem suum qui utique & Filius & S. S. erat, ignoravisse statuamus. Sane emphasi sua non caret, quod Scriptura sæpiuscule, quum de Creatore hominis loquitur, plurali utatur numero. Ut *Jes. LIV.* ỷ. 5. בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ quod ad verbum est, *Mariti tui factores tui.* *Ps. CXLIX.* ỷ. 2. ישמח ישראל בעשיו *Lætetur Israel in factoribus suis.* Imo ad hoc attendere jubet hominem, idque menti suæ insculpere *Eccl. XII.* ỷ. 1. זכר את בוראיך, *memento Creatorum tuorum.* Crimen est quum homo id non facit; neque dicit: *Job. XXXV.* ỷ. 10. איה אלוה עשי, *Ubi est Deus factores mei?* Quæ phrases, nisi ad Trinitatem personarum referantur, periculosæ videri possent. Absurdum autem est, Adamum id de creatore suo ignoravisse, quod nunc Adami posteros ignorare Deus non patitur. Idque eo magis, quia Deus hominem eum in finem condidit, ut sui, virtutumque suarum, in novo orbe præconem eum haberet. Indubie autem ad gloriam Dei facit, ut non modo virtutes Dei, sed & quomodo se illæ in distinctis Deitatis personis, earumque operandi modo ac ordine, exeruerint, singulatim celebraverit. Præclare in hanc rem *Basilius Seleuciensis, Serm. II.* Γνωρίζεις πάντως ἢ τὸ ποιήσωμεν. Πάλιν ἡ λέξις πληθυνομένη τὰς τῆς Θεότητος ὑποστάσεις ἀπέδειξεν, τὴν τῆς τριάδος γνῶσιν ὑποδεχομένη. Γινέσθω τοίνυν σύγχρονος ἡ γνῶσις τῇ πλάσει. Καὶ μὴ ξενιζέσθω διδασκομένη ὕστερον, ὧν ἐν τῇ ποιήσει τὴν μνήμην ἐδέξατο. *Animadvertis prorsus & illud* FACIAMUS. *Iterum hoc vocabulum pluraliter positum Divinitatis Personas innuit, ac Trinitatem cognoscendam exhibet.* ILLIUS IGITUR COGNITIO IPSI RERUM CREATIONI COÆVA EST. *Neque alienum videri debet, si & doceatur deinceps.* QUUM EX IIS SIT QUORUM IN PRIMO CONDITU FACTA EST MENTIO.

creationis trinum monstrantem, non ignoraverit.

VII. Fateor Adamum ex sola contemplatione Naturæ non potuisse mysterium hoc colligere citra revelationem. Sed & illud pro certo habeo, Deum nonnulla homini revelasse, quæ natura per se non dictabat. Unde enim præceptum de arbore scientiæ, unde significationem arboris vitæ sciebat, nisi ex Divino alloquio? Unde conjugis suæ talem creationem, ut carnem eam ex carne sua, & os ex ossibus suis dictaret, nisi ex revelatione Numinis?

Multumque per revelationem didicerit quæ natura per se non dictat.

minis? Quum igitur Deus plura, & ea quidem non tanti momenti, homini revelaverit, cur credamus id ipsum occultisse, cujus cognitio ad hominis perfectionem, & Dei laudem, eximie expediebat? Ideirco non recte instituisse videtur Vir Doctus, qui contendit cognitionem Trinitatis *excessisse [illegible] statum Adami, qui tunc naturalis erat.* Neque enim [illegible] naturalis erat, quasi nihil scivisset Adamus praeter id quod sola naturae consideratio suggerere potest. Contrarium jam demonstravimus. Et hoc illi statui naturale fuisse existimandum est, ut homo integer, ac familiari Dei sui commercio fruens, ex ipsius ore disceret, quibus ad laudes Creatoris sui instructior redderetur. Observat Doctissimus *Zanchius De Creat. Hom. Lib. I. Cap.* I. § 12. plurimos Patrum in ea esse sententia, quod Adamus, quum talis ac tantus Dei amicus ante lapsum esset, viderit aliquoties Deum in specie corporali, eumque loquentem audiverit. Additque, *Hic autem semper fuit filius Dei.* Et post pauca *Christus igitur est ille Jehova, qui tulit Adamum & posuit in Paradisum, & eum est allocutus.* Ita Veteres crediderunt Filium Dei se tunc quoque Adamo revelasse, & cum eo sermones miscuisse.

Neque Oeconomia Trinitatis ad solum gratiae statum pertinet.

VIII. Et illud paullo audacius dictum videtur: *Oeconomiam quae intercedit inter tres personas, ita [illegible] versari in procuratione salutis generis humani, ut [illegible] pertineat ad statum innocentiae, in quo nullus salutis, vel redemptionis locus.* Etenim Moses Oeconomiam Divinarum personarum in ipsa creatione jam edisserit. Et Evangelium dum copiose admirabilem illam Oeconomiam, quatenus versatur in procuranda generis humani salute, simul cogitationes nostras attollit, ad eam Oeconomiam, quae se in primo mundi conditu manifestavit. Et nunc nobis conducat & dulce sit cogitare, Filium Dei Servatorem nostrum, ἀρχὴν τῆς κτίσεως, *Principium creationis Dei esse,* Apoc. III. ℣. 14. *per quem conditi sint throni & dominationes, visibilia & invisibilia,* ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων, *ut primas teneat in omnibus* Col. I. ℣. 16, 18. in operibus tam naturae quam gratiae principe; & Spiritum Sanctum, nunc [illegible] novum mundum gratiae in cordibus nostris, initio aquis incubasse, easque tot nobilibus creaturis foetus reddidisse, atque ita [illegible] ad

Oeco-

Oeconomiam eandem in operibus creationis ac naturae considerandam, quae nunc nobis in opere salutis & gratiae revelata est: quis Adamo integro invideat eandem Dei τριυποστάτου notitiam, licet ignoraverit quid quaeque persona in servandis peccatoribus suo ordine praestitura foret? Adde, quod licet in illo Adami statu nullus locus fuerit *Redemptioni*, locus tamen fuit *Saluti*, & vitae aeternae: cuius symbolum erat Arbor Vitae, quae iam tum imaginem gerebat Filii Dei, vide *Apoc.* II. ℣. 7. *In ipso* enim *vita erat Joh.* I. ℣. 4. Quod symbolum frustra fuisset, si illius significatio Adamo fuisset incognita.

IX. In hac hominis rectitudine praecipue consistit *imago illa Dei*, quam toties Scriptura depraedicat: quamque Paulus exserte collocat in ἐπιγνώσει, *cognitione*. *Col.* III. ℣. 10. in δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας: *Justitia & sanctitate veritatis*. *Eph.* IV. ℣. 24. Quibus locis ita imaginem Dei describit, quae in nobis per Spiritum gratiae renovatur, ut simul innuat eam eandem esse cum illa ad quam primitus homo creatus est. Neque potest esse alia & alia imago Dei. Quum enim Deus non possit non sapiens & sanctus, & in illa sua sapientia ac sanctitate exemplar creaturae rationalis esse, sequitur creaturam sapientem & sanctam in illis suis qualitatibus Dei ἀπεικόνισμα esse. Et fieri plane nequit ut Deus similitudinem sui in hac totius hominis rectitudine consistere non fateatur; aut similem sibi agnoscat creaturam stultam & perversam: quae aperta foret virtutum suarum abnegatio. Scite observatum est a Viro Doctissimo, quod ὁσιότης τῆς ἀληθείας non tantum opponatur τῇ ὑποκρίσει, simulationi, aut τῇ τυπικῇ καθαρότητι, umbratili puritati, sed quod notet *sanctum* & ex amore Dei proficiscens *studium veritatis*. Ὅσιος enim, cui respondet Hebraeorum חסיד, significat in scriptura *studiosum in bono & ad bonum*. Notat ergo ὁσιότης τῆς ἀληθείας tale Deo placendi studium, quale veritati de ipso & in ipso cognitae, & propter ipsum amatae, consentaneum est.

X. Sed non video cur idem Vir Doctus velit, δικαιοσύνην Paulo memoratam, *Eph.* IV. ℣. 24. donum foederi gratiae proprium esse, quod in Christo obtinemus, & quod Adam non habuit: intelligens per justitiam jus ad vitam aeternam, quod Adamum, nondum emenso probationis suae curriculo, non habuisse, in confesso

In hac rectitudine hominis praecipue consistit imago Dei.

Qua Justitia Paulo memorata Eph. 4.

24. excludi non debet.

fessio est. Adversus quam assertionem sequentia haec consideranda propono. I. Nihil necesse est ut per *δικαιοσύνην* jus ad vitam aeternam intelligamus. Nam saepe illa vox virtutem notat, & constans animi propositum suum cuique tribuendi. Ubi *Eph.* V. ℣. 9. ubi de sanctificatione agens Apostolus scribit, *fructus Spiritus est in omni ἀγαθωσύνῃ, καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἀληθείᾳ, bonitate, &* JUSTITIA, *& veritate*. Ipse Vir Doctus id vidit, qui ita alibi loquitur (*in Gen.* V. §. 9.) Justitia *est primo rectitudo factorum, sive animi sive membrorum: eorumque convenientia cum recto judicio: nempe ut facile tum damnationem aut vituperationem effugiant, tum laudem reportent. Sic Tit.* III. ℣. 5. *τῶν ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ. Atque inde denominatio* JUSTI, *significat irreprehensibilem, sive laudabilem.* Qum ergo vox illa alibi talem rectitudinem significet, cur non & hic? Praesertim quandoquidem *ἐξαγόμενον* est, talem justitiam ad imaginem Dei in Adamo pertinuisse. II. Non debet urgeri *justitiam* hic cum *sanctitate* jungi, ideoque ita ab ea distinguendam esse, ut *haec* inhaerentem qualitatem bonam, *illa* jus ad vitam dicat. Nam responderi potest. A. Non inusitatum Spiritui Sancto esse geminatis vocabulis eandem rem exprimere. *Notandum*, inquit *Ursinus* in *Quest.* XVIII. *Catech.* justitiam & sanctitatem *in nobis ante lapsum fuisse eandem rem, nempe conformitatem cum Deo & lege nobis inhaerentem.* Nec absudit ipse clarissimus *Coccejus in Ps.* XV. §. II. צדק *autem, si legem operum spectes, significat latissime omne honestum, omne verum, omne bonum.* B. Si demus *justitiam* a *Sanctitate* distingui debere, non sequitur hoc modo debere distingui. Exstant ejusmodi testimonia in quibus talis distinctio locum habere nequit. ut *Luc.* I. ℣. 74. 75. *λατρεύειν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ. Servire ei in* Sanctitate *&* Justitia *coram eo*; & 1. *Thess.* II. ℣. 10. *Vos estis testis & Deus, ὡς ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν quomodo* sancte *&* juste *& inculpate vobis qui credidistis nos gesserimus.* Adde 1. *Reg.* III. ℣. 6. *Ambulavit coram te,* באמת ובצדקה ובישרת לבב, *in veritate, & in justitia, & in rectitudine cordis.* Ubi justitia nihil aliud significare potest quam virtutem animi illiusque exercitium, licet sanctitati jungatur. C. Si duo haec distinguere omnino velimus potest id fieri multifariam. I. Ita ut *Sanctitatem* ad *Deum* referamus, *justitiam*

ad

ad *homines*. Ita *Philo de Abrahamo* : ὁσιότης μὲν πρὸς Θεὸν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἀνθρώπους θεωρεῖται. Sanctitas *adversus Deum*, Justitia *adversus homines spectatur*. Et *Marcus Antoninus Imperator Lib*. VII. §.66. De Socrate, δίκαιος τὰ πρὸς ἀνθρώπους, ὅσιος τὰ πρὸς θεούς. *In rebus humanis* Justus, *in Divinis* Sanctus. II. Vel ita ut per utrumque vocabulum virtutem universalem significari dicamus ; (nam & δικαιοσύνη de cultu Dei dicitur *Luc*. I, ℣. 75. & ὁσιότης ad homines refertur. *Maximus Tyrius Dissert*. XXVI. De eodem Socrate, εἰς τὸ θεῖον εὐσεβὴς, ὅσιος δὲ τὰ ἀνθρώπινα. *Pie cum Deo, Sancte cum hominibus*) sed diverso respectu : sic ut *Sanctitas* virtutem notet, prout est amor & expressio Divinae puritatis, uti *Plato* τὸ ὅσιον explicat per τὸ θεοφιλές : *Justitia* eandem quidem virtutem significet, sed prout est conformitas cum praescripto, & mandatorum Dei obedientia. δίκαιον, *Justum est Deo obedire*. *Actor*. IV. ℣. 19. III. Paullo aliter Ursinus *ad Quaest*. VI. *Catech*. *Possunt* Justitia & sanctitas *in textu Pauli & Catechesi, vel pro eodem sumi, vel discerni, ut* Justitia *de* actionibus *internis & externis, congruentibus cum mente recte judicante, & cum Lege Dei* ; Sanctitas *de* qualitatibus *intelligatur*. Adeo nihil est, quod nos cogat iustitiam hic de iure ad vitam explicare. Imo multa sunt, quae contrarium suadent. Nam I. Imago Dei, etiam quae per generationem in nobis reparatur, consistit in *qualitatibus absolutis* animae inhaerentibus, quae instar aliquod perfectionum Dei sunt : ius autem ad vitam mera *relatio* est. II. Imago Dei sita est in re aliqua quae *in ipso homine* per creationem vel primam vel novam producitur. Jus ad vitam soli Justitiae & meritis Christi innititur, quae plane *extra nos* sunt. *Phil*. III. ℣. 9. Μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην. *Non habens meam justitiam*. III. Apostolus loco qui prae manibus est, non de *Justificatione* agit, ubi iuris huius facienda erat mentio, sed de *Sanctificatione*, eiusque norma, ubi de iure illo dicere nihil attinet. IV. Qui novam hanc iustitiae explicationem urgent, & Catechesi, *Quaest*. VI. sine ulla iusta causa obloqui videntur, & minus fortiter Socinianis resistunt, contendentibus imaginem Dei ad quam regeneramur in Christo non esse eandem cum ea ad quam conditus est Adam. Quem tamen errorem Viri Docti nobiscum detestantur. Haec faciunt ut tutius esse iudicemus, iu-

stitiam ita explicare, ut partem faciat imaginis Dei ad quam conditus est Adam.

Imago Dei universo suo ambitu plura complectitur.

X. Si tamen universum imaginis Dei ambitum complecti velimus, dicemus eam hisce tribus partibus absolvi. I. *Antecedenter* in spirituali & immortali animae natura, inque intelligendi & volendi facultate, consistere. II. *Formaliter* & praecipue, in animae dotibus, iustitia & sanctitate. III. *Consequenter*, in hominis totius immortalitate & dominio in creaturas. Quorum primum, uti non nemo eleganter dixit, erat veluti pretiosa tabula, in qua imago Dei duci, & effingi poterat: secundum ipsa illa Divinitatis imago & simulacrum; tertium, imaginis illius late splendentis fulgor, & veluti radii, qui non animam duntaxat sed universum hominem corpusque ipsum illustrabant, illumque mundi Dominum ac Principem, & veluti aeterni Dei amicum & socium pariter immortalem reddebant.

Quorum quaedam Plato viderat aut audiverat.

XII. Praecipua horum viderat, vel audiverat certe *Plato*: qui felicitatem ὁμοίωσιν τῷ Θεῷ definit, *Deo assimilationem*: & hanc ponit ἐν τῷ ὁσίῳ καὶ τῷ δικαίῳ μετὰ φρονήσεως: quid nisi duplici Virtute Primaria, *Pietate* & *Iustitia*, quas *Prudentia* temperet & gubernet. Verba ipsa auro digna, viliore hoc liquore scribantur: Τὴν δὲ θνητὴν φύσιν, καὶ τόνδε τόπον, τὸ κακὸν περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης, διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα. φυγὴ δὲ ὁμοίωσις Θεῷ, κατὰ τὸ δυνατόν· ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι. *Mortalem hanc naturam, & hunc inferum locum, malum circumstat necessario & adhaeret. Ideo conandum quam celerrime hinc illuc fugere: fuga autem, Dei assimilatio, quatenus fieri potest. Assimilatio porro,* Justum & Sanctum, *cum* Prudentia *esse. Vide Lipsii Manuductionem ad Stoicam Philosophiam. Lib.* II. *Dissert.* XII.

Ad imaginem hanc, uti debebat, custodiendam homo sufficientibus viribus instructus erat.

XIII. Imaginem hanc sui, ceu praestantissimum coeli depositum, &, si caste sancteque servaretur, maioris boni arrham, custodiendam homini Deus commiserat: quem eum in finem ab ipso conditu sufficientibus viribus instruxerat, adeo ut nulla gratia habituali praeterea opus haberet. Id solummodo requirebatur, ut Deus continuo Providentiae suae influxu vires eas conservaret, & ad omnes ac singulos actus excitaret. Neque enim ullo in statu creatura independenter a creatore quicquam operans, esse

esse, vel concipi, potest. Id in ipsis quoque Angelis obtinet, etiam postquam in sancta beatitate sua iam confirmati sunt.

XIV. Atque hoc quidem modo Adam Foederatus Dei fuit qua *Homo*, ad imaginem Dei creatus, & ad servandam eam imaginem sufficientibus viribus instructus. Succedit alia *χέσις*, qua consideratus fuit ut *Caput*, & *Principium Generis humani*; tam *Fœderale*, quam *Naturale*. Sic ut Deus Adamo dixerit, uti quondam Israëlitis *Deut.* XXIX. ℣. 14. 15. *Non tecum duntaxat pango hoc fœdus & hoc jusjurandum; sed & iisçum quiqui necdum hic sunt.* Tota primi hominis historia id evincit, non singularem personam eum aestimatum esse, sed universam naturam humanam in eo fuisse spectatam. Neque enim protoplastis solis dictum fuit, *Augescite & Fœtificate*: cuius vi verbi adhuc propagatio generis humani continuatur. Neque de Adamo solo verum est, *non bonum est homini esse soli.* Neque ipsum solum concernit lex illa coniugalis, *propterea homo relinquet patrem & matrem suam, & erunt illi duo in carnem unam.* Quod Christus adhuc *Matth.* XIX. ℣. 5. Neque ipsum solum tetigit poena, quam ipsi comminatus erat Deus peccanti, *Morte morieris*: sed *mors ad omnes pervasit*, observante Apostolo *Rom.* V. ℣. 12. Quae omnia clamant, Adamum hic ut omnium *Caput* consideratum esse.

Consideratus etiam fuit ut caput generis humani, tam Foederale quam Naturale.

XV. Eodem facit diserta illa *Adami Primi* & *Secundi* oppositio, quam Paulus fuse exsequitur *Rom.* V. ℣. 15. & seq. Etenim uti secundus Adam in Foedere gratiae personam omnium electorum sustinet, eatenus ut ipsi fecisse & perpessi esse censeantur, quod ille eorum nomine ac loco fecit & passus est; ita etiam primus Adam sustinuit personam omnium ex stirpe ipsius nasciturorum.

Quo facit oppositio Adami Primi & Secundi.

XVI. Quin *jure* ita constituerit Deus, disputandum non est. Neque enim nostrum est de iure Dei ambigere, vel in illud iusto curiosius inquirere, multo minus id ad iuris inter nos homuncio- nes statuti formulam exigere, ubi de facto constat. Id semper pro Deo praeiudicatum sit: תצדק בדברך תזכה בשפטך *Justus es in sermone tuo, mundus in judicio tuo. Ps.* LI. ℣. 6. Nae ignorat supremi Numinis Maiestatem, eiusque purissimam, sibique in omnibus convenientissimam sanctitatem, qui actiones eius ad cal-

Quod justè ita a Deo constitutum esse credendum est.

calculos vocare sustinet, illique dicam scribere insuper habitae aequitatis. Id in filio non terrenus pater, in subdito nullus Rex, in servo nullus Dominus ferret. Et nos vermiculi tantum nobis in totius universi Judicem licere permittimus! Quotiescunque murmuratrix caro obstrepere audet, *Via Domini recta non sunt:* toties illi oggerendum, *Imo verae tuae non sunt rectae. Ezech.* XVIII. ℣. 25.

Imo Iustitia hac ad conscientiam demonstrari potest

XVII. Ita tamen nobiscum fere comparatum est, ut placidius acquiescamus in iudiciis Dei, ubi eorum rationes intelligentia quoque assequimur. Videamus itaque, an non hic etiam iuris Divini aequitatem demonstrare possimus. Quid si ita rem putemus? Si Adamus suo nostroque nomine Foederis conditionibus stetisset; si emenso probationis suae curriculo in bono confirmatus esset, nosque posteri ipsius in ipso; si satiati vitae animalis deliciis una cum ipso ad coeli gaudia fuissemus translati, nemo conquestus esset, se in capite generis humani fuisse censitum: quivis & Sapientiam & Bonitatem Numinis laudavisset: nemini vel minima iniustitiae suspicio fuisset suborta, ex eo quod omisso singulorum experimento, in primo homine omnium periculum facere Deus voluerit. Quod isto eventu iustum fuisset, contrario eventu qui fiet iniustum? Neque enim iustitia vel iniustitia actionum ex eventu aestimanda est.

XVIII. Praeterea quisquamne nunc est mortalium qui in animum inducat credere, se in iisdem cum Adamo circumstantiis constitutum, melius rebus suis consulturum fuisse? Non defuit Adamo sapientia, non sanctitas, non appetitus verae beatitudinis, non aversatio miseriarum quas peccanti Deus denunciaverat, nihil denique eorum omnium quibus se quispiam a peccato sibi cavere posse confidat, & tamen blandiloqui fallacia seductoris in fraudem se pellici passus est. Et tu, viarum Domini tui censor iniquissime, melius te libero tuo arbitrio usurum fuisse iactas? imo vero ex adverso omnes actiones tuae clamant; probari tibi, impense placere, semperque in exemplum trahi, hoc, de quo iniuste conquereris, primi parentis factum. Nam quum mandata Dei transgrederis, quum Summi Numinis voluntatem tuae cupiditati posthabes, quum terrena coelestibus, futuris praesentia anteferes, quum tuo tibi arbitratu, ad beatitudinem, sed non veram, viam,

sed

scientiam, affectas, nonne tantundem est ac si toties vetitam arborem temerares? Quid ergo Deum incusas, quod operam compendifecerit, omnes in uno includens: gnarus quippe singulorum eandem futuram fuisse rationem?

CAP. III.

De Lege Fœderis Operum.

I.

Qua in conditione Fœderis consideranda.

HActenus de *Partibus contrahentibus*. Nunc *conditionem* foedere praescriptam spectemus. Ubi primo consideranda *Lex Fœderis*, tum Legis illius *observantia*. Lex Foederis duplex est. I. *Lex Naturæ* Adamo increata. II. *Lex Symbolica*, de Arbore Scientiae Boni & Mali.

Lex Naturæ.

II. *Lex Naturæ* est *Norma Boni & Mali, hominis conscientiæ jam inde a creatione a Deo inscripta, ideoque Divina Auctoritate hominem obligans.* Fuisse legem istiusmodi homini connatam, & quasi increatam, patet ex reliquiis, quae, praeclari quondam aedificii veluti rudera, in omnibus adhuc hominibus supersunt: illis nimirum κοιναῖς ἐννοίαις, quibus iustum ab iniquo ipsi quoque Gentiles discernunt, quibusque *sibi ipsis Lex sunt, ostenduntque opus Legis inscriptum esse cordibus suis, attestante eorum conscientia. Rom.* II. ℣. 14. 15. Ex quibus colligitur, plena ea omnia fuisse in homine recens ad imaginem Dei conditio.

Conscientia jam dictans Dei vicem gerit

III. Conscientia hominis quicquid ei honestum vel secus esse dictat, id dictat Dei nomine, cuius in homine vices gerit, edictorum eius depositaria. Hoc, ni fallor, David voluit *Ps.* XXVII. ℣. 8. לך אמר לבי, *Tibi*, id est, pro te, tuam vicem, *dicit cor meum*; sive conscientia mea. Quae propterea conscientia *Deus* etiam Gentilibus dicta fuit: uti in senario illo, Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις Θεός. *In hominibus omnibus Conscientia Dei instar habet.* Plato in *Philebo*, τὸν λόγον sive *Rationem* τὸν θεὸν τὸν ἔνοικον, *inhabitantem nobis Deum* nuncupat. Atque hinc est, quod summam regulam in Lege Naturae non existimemus esse convenientiam vel disconvenientiam cum Natura Rationali; sed Sapientiam Divinam

praefactam, sive ideam Boni & Mali a Deo conscientiae insculptam. Pulcre Auctor Libri de mundo *Cap. XI.* Νόμος γὰρ ἡμῖν ἰσοκλινὴς ὁ Θεὸς, [illegible] διόρθωσιν ἢ μετάθεσιν. *Deus enim nobis Lex est, [illegible] ad aequilibrium vergens, nullam correctionem admittens, nullam varietatem.* Consentit *Cicero, de Legibus Lib. II. Lex vera atque Princeps, apta ad jubendum, & ad vetandum, ratio est recta summi Jovis.*

Lex non est notitia recti & pravi.

IV. Non admodum accurate locutus videtur, qui dixit: *Legem hic appellamus notitiam recti & pravi, obligantem ad operandum quod rectum est, & vitandum quod pravum est.* Neque enim Lex proprie est notitia, sed notitiae illius objectum. Legem hanc dicimus naturaliter homini notam; sed absurde quis notitiam naturaliter notam diceret. Notitia est actus noster, & quidem iuxta legis regulam componendus. Lex est norma Divinitus praescripta, omnium actuum nostrorum regula.

Est qui dicat ante lapsum proprie non fuisse legem.

V. Longius ab ἀκριβείᾳ abest qui hoc modo instituit: *Ante lapsum proprie non fuit Lex: Nam tunc vigebat Amor Dei, qui nulla Lege indiget. Erat ibi* (ita alibi se idem Auctor explicat) *status Amicitiae & Charitatis, qualis est status naturalis filii respectu parentis, quem natura amat. Illa vero charitas ubi violatur, tum demum superaccedit praeceptum, & charitas illa quae antea voluntaria erat (quod ejus naturae maxime convenit, vix enim charitas est quod dicitur, nisi voluntaria sit) cadit sub praeceptum & in legem transit, comminatione & coactione tum inculcandam, qui rigor coactionis proprie legem facit.*

Cujus sententia examinatur.

VI. Quae quidem philosophatio non videtur מעשה חושב, *opus cogitantis* & attendentis. I. Neque enim rigor coactionis proprie legem facit, sed praescripti vis obligatoria procedens tum a potestate Legislatoris, tum ab aequitate rei praeceptae; quae hic fundatur in sanctissima Dei natura, in quantum imitabilis est homini. Apostolus Jacobus *Cap. I. com. 25.* praedicat, [illegible] τῆς ἐλευθερίας, *perfectam legem, quae libertatis est.* II. Neque absonum est dicere, statum naturalem filii respectu parentis legibus regi. Certo *Plato de legibus Lib.* III. primos mortales ait, [illegible] νόμοις [illegible], *more & paternas leges secutos esse,* laudato Homerico illo, [illegible] παίδων,

παιδῶν, *Leges fert quisque liberis.* III. Nec repugnat *natura* aliquid facere, & una *ex lege* facere. *Philo Judaeus, de Migratione,* explicans decantatum illud Philosophorum adagium, ἀκολούθως τῇ φύσει ζῆν, *convenienter naturae vivere*, dicit illud esse, ὅταν νοῦς ἕπηται θεῷ, τῶν προσταξάντων αὐτοῦ μεμνημένος. *quando mens Deum sequitur, praeceptorum ejus memor. Chrysippus* similiter, laudatus a *Laërtio Lib. VII. in Zenone*, dicit eum convenienter naturae vivere, qui οὐδὲν ἐνεργοῦντας ὧν ἀπαγορεύειν εἴωθεν ὁ νόμος ὁ κοινὸς, ὅσπερ ἐστὶν ὁ ὀρθὸς λόγος, *nihil eorum agit quae communi lege interdici solent. Est autem haec communis lex recta ratio.* Sublimius fere quam a Gentili exspectes *Hierocles ad aurea carmina Pythagorae:* λόγῳ δὲ ὀρθῷ πείθεσθαι καὶ τῷ Θεῷ ταυτόν ἐστι. Τὸ γὰρ λογικὸν γένος ἐπιμοιρῆσαν τῆς οἰκείας ἐλλάμψεως ταῦτα βούλεται ἃ ὁ ΘΕΙΟΣ ΟΡΙΖΕΙ ΝΟΜΟΣ. Καὶ γὰρ σύμψηφος Θεῷ ἡ κατὰ Θεὸν διακειμένη ψυχὴ, καὶ τὸ λαμπρὸν ἀποβλέπουσα, πράττει ἃ ἂν πράττῃ. *Est autem idem rationi rectae parere atque Deo. Natura enim quae rationis est particeps, illuminationem sibi sortita, ea amplectitur quae* PRAEFINIVIT LEX DIVINA. *Non discrepat a Dei sententia animus qui secundum Deum se habet: sed Divinitati atque fulgori a quo illuminatur intentus, ea facit quae facit.* IV. Neque dici potest, post charitatem violatam, sive, quod idem est, post peccatum, demum superaccedere legem, quum peccatum ipsum sit ἀνομία, & legis datae transgressio. V. Neque per praeceptum charitas minus voluntaria redditur. Nam lex praecipit charitatem omnibus numeris absolutam, ideoque quam maxime voluntariam, nec servili comminationis metu extortam. I. *Joh.* IV. ℣. 18. Neque rei satisfacit dicendo, *vix* charitas est quod dicitur nisi voluntaria sit: dicendum erat, *nullo modo* charitas est, nisi voluntaria sit. Est enim charitas voluntatis nostrae cum re amata dulcissima unio, quae ne mente quidem citra evidentissimam contradictionem aliter quam voluntaria fingi potest. Si itaque per superaccedentem legem charitas involuntaria & coacta redditur, tota charitatis natura evacuatur, & lex aliqua Divina statuitur quae charitatem perimat. VI. Denique ipsa lex naturae sine comminatione, & quidem aeternae mortis, non fuit. Conlcudam haec accuratissimis *Chrysostomi* verbis, ex *homilia XII. ad populum Antiochenum:* Ἐξ ἀρχῆς πλάττων ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, νόμον

αὐτῷ

αὐτῷ φυσικὸν ἐγκατέθηκε. Καὶ τί ποτέ ἐστι νόμος φυσικός; τὸ συνειδὸς ἡμῖν διήρθρωσε, καὶ αὐτοδίδακτον ἐποίησε τὴν γνῶσιν τῶν καλῶν, καὶ τῶν οὐ τοιούτων. Ab initio Deus formans hominem legem ipsi naturalem indidit. Et quid tandem est lex naturalis? Conscientiam nobis concinnavit, fecitque ut notitiam illarum rerum quae bona & male sunt nobis ipsis magistris haberemus.

Lex primigenia in rei substantia eadem est, qua Decalogo expressa.

VII. Notandum porro, legem hanc primigeniam eandem esse in rei substantia atque ea quae Decalogo expressa est, quippe quem Apostolus vocat *τὴν ἐντολὴν τὴν εἰς ζωήν*. *Rom* VII. ℣. 10. id est, legem illam cuius praestatione vita quondam obtineri potuit. Et sane Decalogus continet ea praecepta, אשר יעשה אתם האדם וחי בהם *quae qui fecerit homo in iis vivet.* *Lev.* XVIII. ℣. 4. Ea autem praecepta indubie sunt lex Adamo proposita, cui foedus operum inaedificatum fuit. Adde, quod Apostolus dicat, legem eam quae adhuc actionum nostrarum norma est, & cuius *δικαίωμα* in nobis impleri debet, *per carnem*, id est per peccatum, *infirmatam esse*, eique impossibile factum nos ad vitam deducere. *Rom.* VIII. ℣. 3. 4. Ergo ante peccatum eadem lex viguit, &, si rite observaretur, vivificandi *δύναμιν* habuit. Accedit quod Deus in secunda creatione eandem legem cordi inscribat, quam in prima creatione menti insculpserat. Quid enim regeneratio est, nisi restitutio eiusdem imaginis Dei, ad quam homo primum erat conditus? Denique non potuit lex naturae aliud esse, quam praeceptum conformationis cum Deo & perfectae charitatis: quod idem est in Decalogo.

Et ex ipsa Dei hominisque natura deducitur.

VIII. Lex haec ex ipsa *Dei hominisque natura* certissima consecutione deducitur. Quod ita explico proboque. Praesuppono, uti rem per se, & ex ipsa vocabulorum intellectione manifestam, Deo Opt. Max. ius summum ac *ἀνυπεύθυνον* competere in omnes creaturas suas; & speciali aliqua ratione in creaturas rationales. Jus illud fundatur primo & radicaliter, non in creatione, neque in contractu aliquo cum creatura inito, neque in peccato creaturae, ut nonnulli minus solide disputant: sed in *Primitate*, *Summitate*, *ὑπεροχῇ* & *Eminentia* Dei, quae essentialia ipsius attributa sunt, Deoque insunt, licet creaturae nullae actu existerent, aliquam nunc a nobis concipiantur cum respectu quodam ad creaturas, saltem possibiles. Ab hac Divinae Naturae Maiestate creatu-

rae

re debitum arcessit *Jeremias Cap.* X. ℣. 6.7. *Quum nemo sit sicut Tu* JEHOVA, *magnus tu es, & magnum est Nomen tuum in potentia.* מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה *Quis non revereretur Te, O Rex Gentium? quia id Te decet.* Si enim Deus *Primus, Summus, Eminentissimus* est, consequitur necessario, ut creaturae omnes omni modo dependeant, a *Primo, Summo,* & *Eminentissimo*; illo; Deo, in *esse*, in *posse*, in *operari*. Hoc ad essentiam creaturarum pertinet, quae nisi plane dependentes, citra evidentissimam contradictionem, concipi nullo modo possunt. Quo autem plures entitatis gradus in creatura aliqua sunt, eo etiam plures dependentiae gradus a Summo Ente in ea ponendi. In creatura rationali praeter entitatem *Metaphysicam, Physicamque*, quam cum reliquis creaturis omnibus communem habet, perfectior quidam entitatis gradus est, nempe *Rationalitas*. Sicuti ergo qua *ens*, dependet a Deo ut *a Summo Ente*, ita etiam qua *rationalis*, dependet a Deo, *uti a Summa Ratione*, quam exprimere, & ad quam se componere tenetur. Atque, uti Deus, quamdiu creaturam aliquam esse vult, necessario eam vult esse dependentem a sua *Providentia reali*: (alias primitatem suam negaret, translata ea in creaturam) ita etiam si creaturam aliquam rationalem esse velit, necessario vult eam esse dependentem a sua *Providentia Morali*; alias negaret se summam Rationem esse, ad cuius exemplar & ideam omnis dependens ratio se conformare debeat. Atque ita creatura rationalis sibi ipsi Prima Ratio, hoc est, revera Deus esset. Quod manifeste contradictorium est.

Delirant Enthusiastae, quando humana sanctitatis apicem in eo ponunt quod exlex sit.

IX. Frustra itaque insani Enthusiastæ sunt, quum contendunt, humanæ sanctitatis apicem in eo situm esse, quod exlex sit: eo detorquentes Apostoli dictum 1. *Tim.* 1. ℣. 9. ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις. Nam sane locus ille non destruit assertionem nostram, qua evicimus Naturam humanam sine lege Divina esse non posse; sed illam quam maxime confirmat. Quum enim impii homines hic describantur ut ἄνομοι, qui quasi sine lege vivere volunt, & ἀνυπότακτοι, qui nolunt se subiicere: sequitur, agnitionem Divinæ legis, & ὑποταγήν, subiectionem intellectus & voluntatis sub illa, esse characterem iustorum & pie sentientium. In lege Dei post peccatum duo sunt consideranda. I. *Norma* & directio ad ὑποταγήν.

II. *Vis frenandi* & *compescendi terrore* & metu, ac denique *juste condemnandi.* Quando ergo Apostolus docet, legem iusto positam non esse, non intelligit id de primo ac precipuo legis opere, quod ipsi essentiale est, sed de altero illo accidentario, quod per & post peccatum superaccessit, & a quo iusti per Christum liberati sunt.

Imo ex natura Dei hominisq; sequitur talem legem præscribendam esse, quæ non actionum duntaxat humanarum, sed & ipsius naturæ humanæ directrix sit.

X. Neque id solum e natura Dei hominisque sequitur, in communi legem aliquam homini a Deo præscribendam, sed & talem legem quæ ipsius *Naturæ humanæ* qua rationalis, & non duntaxat *actionum humanarum*, norma & directrix sit. Quum enim Deus ipse natura sua purissime sanctus sit, eamque sanctitatem in operibus suis demonstret; hinc conficitur, ut homini, qui ad instar Divinæ sanctitatis componi debet, lex præscribenda sit, quæ non *operum* modo iustitiam, sed ipsius *Naturæ* sanctitatem flagitet, adeo ut operum iustitia nihil aliud sit quam illius intus sitæ expressio. Sane Apostolus Pietatem & Sactimoniam quam ipse commendat, quamque indubie lex præcipit, *Imaginem Dei* vocat *Col.* III. ℣. 10. Imago autem exemplaris sui ideam referre debet. Quum Deus igitur natura sanctus sit, eo ipso sequitur & homines tales esse debere.

Subtilius ergo quam solidius nonnemo dixit: justitiam Naturæ & originalem probari quidem lege, sed non juberi.

XI. Subtilius ergo quam verius dixit nonnemo: *Legem personam tantum obligare ad activam justitiam, non vero naturam ipsam ad intrinsecam rectitudinem:* ac consequenter *justitiam originalem probari quidem lege, at non juberi: ex adverso etiam, injustitiam originalem natura lege damnari, at non vetari.* Nihil enim lex probat quod non iussit. Nihil damnat, quod non vetuit. Lex est תורה, *doctrina* recti & pravi. Quod malum esse docet, id vetat. Quod bonum, id iubet. Et propterea merito *Lex Naturæ* dicitur, non solum quia natura magistra noti esse possit; sed & quia *natura ipsius regula est.*

Prima & universalissima hujus legis præcepta non indifferenti Dei placito, sed in sanctissima ejus

XII. Id denique de hac lege naturæ observandum, quod prima saltem & universalissima illius præcepta, non in mero & indifferenti Dei *beneplacito*, sed in ipsa sanctissima Numinis *Natura* fundata sint. Etenim si Deum ideo homini legem ferre necessum est, quia est prima Sanctitas; non minus necessum est, legem ferre, quæ istius Archetypæ Sanctitatis Ectypa sit. Adeo ut discrimen quod inter bonum & malum intercedit, non ex aliquo positivo iure, & indifferenti voluntatis Divinæ constitutione;

sed

natura fundantur.

sed ex ipsa sanctissima Dei natura arcessi debeat. Quod ita demonstro.

Per naturam Deus non potest non exigere sui amorem.

XIII. Sumamus universum *primæ Tabulæ* contentum, *Amabis Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c.* Id si in indifferenti voluntatis Divinæ placito, & non in ipsa Dei natura fundari dicatur, eadem opera dicetur, potuisse nos Deum a necessitate Numinis sui amandi absolvere. Quod omnino impossibile esse, hinc patet: Deo naturale est, summum Bonum esse. Hoc in idea Dei includitur, quod Optimus sit. Summo bono naturale est, non posse sine crimine non amare, quod ut summo amore dignum proponitur. Si quis igitur dicat, necessitatem amandi Numinis non ab ipsa Dei natura manare, is hæc contradictoria dicit: Deus natura sua est Summum Bonum, & tamen natura sua non est summe Amabilis. Aut hæc contradictoria: Deus summo amore dignus est; & tamen fieri potest, ut nihil Deo indignum faciat, qui ipsum non amat. Quæ contradictionem involvunt manifestissimam.

Multo minus potest præcipere sui odium.

XIV. Pergo. Si præceptum illud de amando Deo, non in ipsius natura, sed in indifferenti placito fundetur; potuisset sui odium præcipere. Nam in iis quæ natura sunt indifferentia, qui iubendi ius habet, habet & ius interdicendi, & contrarium iubendi. Hoc autem, Deum sui odium posse præcipere, præterquam quod ipso sono horrendum sit, manifesta etiam contradictione laborat. Quod cuivis liquebit, modo vocabula commode explicentur. Deus summum Bonum, summo amore prosequendum, sunt vocabula æquipollentia; saltem postremum præcedentis explicatio est. Odisse est aliquid non pro summo bono, imo ne pro bono quidem habere, atque adeo nullo amore prosequi ut ab eo plane aversus sis. Nonne igitur manifeste contradictorium foret, si quis fingeret Optimum Deum ita creaturæ suæ dicere: Ego quidem revera Summum Bonum sum, sed volo ut me ne pro bono quidem habeas. Ego quidem summo amore dignus sum, sed volo ut me odio tuo dignum iudices. Qui hic contradictionem non videt, nihil videt.

Demonstratur natura bo-

XV. Porro, rogatos eos velim si qui sint qui aliter sentiunt, an non natura bonum sit, etiam antecedenter ad liberam ali-

 quam

num esse Deo quid jubenti parere.

quam voluntatis Divinæ determinationem, Deo aliquid jubenti parere. Si adnuant, habemus id quod petimus. Sin abnuant, rogo ulterius, unde ergo illa parendi obligatio? Non possunt respondere, a præcepto. Quæritur enim, quid me obliget illi præcepto obedire. Hic necessario veniendum ad illius Numinis Maiestatem Auctoritatemque summam, cui obsequium denegare natura nefas sit. Rursus, si natura bonum non sit Deo parere, sequitur Deum jubere posse, ne quis ipsi obediat. Quod non modo futile dictu, sed & contradictorium est. Jubere enim, est aliquem obligare ad obedientiam. Dicere, ne obedias, est vinculum obligationis solvere. Ergo contradictoria sunt, jubeo, &, ne obedias mihi.

Ex amore Dei non potest non profluere amor proximi, ideoque illius quoq; præceptum in natura Dei fundatur.

XVI. Quod de *amore* Dei, qui contentum *primæ tabulæ* legis est, demonstravimus, eum natura bonum esse; idem ex eodem fonte de contento *secundæ tabulæ*, id est de amore proximi, demonstrari potest. Quippe qui Deum amat, fieri nequit quin ipsius quoque imaginem amet, in qua expressas luculenter Divinitatis notas cernit, & non exiguum *τῆς δόξης ἀπαύγασμα*. Rursus, qui Deum amat, is vi amoris istius, serio optabit, volet, studebit, & quantum in se est accurabit, ut proximus quoque ita sit sub Deo, in Deo, ad Deum, uti ipse est, & ut ad gloriam Dei omnia bona eius conserventur. Iterum, qui Deum amat, id aget ut Deus omni modo mirabilis & gloriosus appareat cumque talis luculentissime appareat in sanctificatione & beatificatione hominum, 2. *Thess.* I. ℣. 10. in id omni nisu incumbet ut proximus suus ad sanctitatem & beatitudinem promoveatur. Denique qui Deum sincere amat, numquam sibi in amore & glorificatione Dei sui satisfacit: tantum in eo animadvertit excellentiæ, videt tam illustre nomen eius & tam excelsum super omnem laudem esse, ut omnes mortales, omnesque adeo creaturas, in amandis ac celebrandis infinitis Dei perfectionibus, comites habere desideret. Hic autem castissimus & sanctissimus proximi amor est, id quærere ut Deus in ipso gloriosus, & ipse ad Dei gloriam sit. Hinc patet, inseparabili nexu amorem proximi cum amore Dei iunctum esse. Si ergo ex natura Dei fluat sui amorem nobis iniungere, uti mox probatum dedimus; ex natura Dei fluet iniungere nobis amorem proximi.

XVII.

XVII. Tandem si concipiamus, sanctitatem omnem in indifferenti Dei beneplacito fundari, sequetur hoc absurdorum absurdissimum, Deum Legislatorem nostrum posse, contrarium præcipiendo, sine ulla regeneratione aut renovatione hominis interioris, ex impiis & *ἀνυπευθύνους*, quibus iam posita lex est ad condemnationem, efficere sanctos & iustos. Quae horrida sunt.

Si tota lex in indifferenti Arbitrio Numinis posita esset, posset sine ulla hominum mutatione, legem duntaxat mutando, ex impiis pios facere.

XVIII. Hæc quum ita sint, mirum est Viro cuidam erudito hoc dictum allubescere, *A voluntate Dei non solum res ipsa sunt: verum etiam omnis rei modus, veritas, ordo, lex, bonitas, neque ulla objecti bonitas eam movere, vel illi præstrui potest.* Certum equidem est voluntati Dei non posse mensuram aliquam aut regulam poni ab aliquo quod extra Deum sit: id enim Primitati ipsius repugnat. Aliquid tamen concipi potest & debet, ex ipso Deo & intrinsecis perfectionibus ipsius fluens, quod actui Divinae voluntatis praestruatur, nec ideo bonum sit quia Deus id vult, sed quod Deus vult quia bonum est; verbi gratia, amor Dei ut summi boni. Et praepostere res digerunt, qui sanctitatem Dei in eo duntaxat faciunt consistere, quod actiones ipsius exacte cum eius voluntate conveniant. *Qua voluntas* (inquiunt) *omnis sanctitatis* (etiam Divinae) *regula est.* Ex adverso sanctitas Dei naturalis, ut voluntate eius prior concipi debet: & potius voluntatis regula est, quam ad voluntatis regulam exigenda. Est enim ea Dei Sanctitas perfectionum Divinarum candidissima puritas, iuxta quam ut perfectissimae rationi conveniens est, semper vult & operatur. Hac quam impugnamus sententia discrimen omne inter moralia quae vocant & positiva pracepta tollitur, & refoditur vetus *Archelai* paradoxum: Τὸ δίκαιον εἶναι καὶ τὸ αἰσχρὸν οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ. *Cui succinit Aristippus, & Theodorus ille,* ἄθεος *appellatus. Qua sententia nihil potest excogitari pestilentius, & ad omne fundamentum Religionis tollendum, ipsamque rationem justitia Dei & necessitatem salvatoris interimendam, & pietatem exscindendam efficacius*, ait Doctissimus Cocceius, *Summa Theol. Cap.* XXIV. §. 6.

An omnis rei bonitas a voluntate Dei pendeat?

XIX. Atque ita tria haec probavimus de lege Naturae, cui Foedus operum inaedificatum est. I. Ex natura Dei hominisque fluere, ut legem quandam homini praescribat. II. Et talem quidem legem, quae non actionum modo nostrarum, sed & naturae nostrae regula normaque sit. III. Cuius universalissima saltem

Recapitulatio dictorum.

principium ipsa Dei [illegible] videamus.

Arbor scientiæ boni & mali cur ita dicatur.

XX. [illegible] *scientiæ boni & mali* [illegible] *ritis.* De hac [illegible] fit, [illegible] ex quoque de arbore [illegible] arborem illam [illegible] perfectionem [illegible] in malum. Quo sensu Deus [illegible] לדעת כל בלבבו *ad sciendum quicquid in corde ejus erat.* 2 *Chr.* XXXII, ℣. 31. II. [illegible] huic legi [illegible] illius boni, quod nunquam perfecte [illegible] contrahi inobedientem esse, [illegible] quod malorum [illegible].

Cur Deus illius esu homini interdixerit.

XXI. *Tertio.* Considerandum [illegible] Dei [illegible] tendit. Eo eductus fuit homo. I. [illegible] Dominum esse, neque licere homini [illegible] illius arbitrium. In omnibus ergo, [illegible] Domini consulendum, quia a nobis [illegible]. II. Verum hominis bonum in Deo solo [illegible] apprehendum nisi sub ipso & in [illegible] ipse solus sit, ob quem reliqua omnia [illegible] videntur. III. [illegible] ti, quem in [illegible]. IV. [illegible] minem pervenisse [illegible] hoc illi [illegible] sum. Hoc [illegible] ctus, [illegible] sistimam aliquam, [illegible] incredibilem fuerit. Confer ea quæ dicemus [illegible] Cap. [illegible] pag. [illegible]

XXII.

Observantia harum legum consistit in perfectissima obedientia.

XXII. Hactenus de *Legibus Fœderis*, tum illa naturæ, tum hac positiva & symbolica. Sequitur nunc, ut [illegible] id quod [illegible], de *observantia* harum legum agamus. Exigitur autem *obedientia perfectissima* omnium mandatorum Dei, [illegible]. *Qui fecerit ea vivet in iis. Lev.* XVIII. ℣. 5. Et [illegible] quidem vita æterna promissa erat ad obedientiam legis Symbolicæ de Arbore scientiæ, quæ sine dubio δόγμα erat, hinc [illegible] hoc in transitu moneam) hac definitione præcepta quæ vocant moralia a positivis sive δόγμασι ita distingui non posse, quasi illis solis competat hoc elogium, qui ea fecerit vivet in iis, his non.

Quæ primo loco ponit conservationem primigeniæ sanctitatis: tum opera bona ex bono illo principio prodeuntia.

XXIII. Obedientia illa *primo* loco ponit *conservationem* [illegible] *Originalis & primigeniæ sanctitatis*, in qua homo creatus erat. Etenim, quod ante quoque iecimus, Deus lege sua ante omnia flagitat naturæ integritatem & rectitudinem fovendam, & conservandam, ut primum hominis officium ex beneficio accepto profluens. II. Ex *bono* illo *principio* produci debent *actiones & opera bona. Charitas ex puro corde & conscientia bona.* 1 *Tim.* I. ℣. 5. III. Adesse debet promta quædam alacritas ad illud omne præstandum quodcunque Deo lubitum fuerit homini ut voluntatis suæ *beneplacitum* & δόγμα revelare. Sic ut ad omnia dicat, *loquere Domine, servus tuus audit.*

Perfectio triplex est.

XXIV. *Perfectio triplex* requiritur. I. *Partium*, tam respectu *subjecti*, sic ut totus homo, quoad animam & corpus, & omnes utriusque facultates, se impendat Dei servitio. 1. *Thes.* V. ℣. 23. hoc enim facit ut homo sit תמים, *integer vitæ*, ubi homo exterior interiori, facta cogitatis, lingua & manus cordi respondeant. ([illegible] XVII. ℣. 3, 4. & XXXVII. ℣. 30, 31.) quam respectu *objecti*, sic ut omnia & singula legis præcepta serventur, absque ullo commissionis vel omissionis peccato. *Gal.* III. ℣. 10. *Jac.* II. ℣. 10. II. *Graduum*, quæ in æstimatione obedientiæ omnem ἐπιείκειαν, veniam & conniventiam excludit, sed stricte urget obedientiam *toto corde, tota anima, & omni cogitatione. Matth.* XXII. ℣. 37. [illegible] *omni virium intentione. Deut.* VI. ℣. 5. *Tu præcepisti* [illegible] פקודיך *præcepta tua observare valde, intense. Ps.* CXIX. ℣. 4. *Perseverantiæ.* Sine ulla obedientiae intercisione, vel cessatione, quam Deus in rigore urget *Ezech.* XVIII. ℣. 24.

pro-

pronuncians nullam fore prioris iustitiae recordationem, si iustus a iustitia sua desciverit, quod in Adamo factum. Emphaticum est quod *Deut.* XXVII. ℣. 26. dicitur *maledictus* אשר לא יקים *qui non fecerit stare, non constanter observaverit.*

Perfecta observantia dat jus ad praemium.

XXV. Talis perfecta legum Foederis observantia, ad eum terminum usque quem Deus probationi praestituerat, dedisset homini ius ad praemium. Non ob intrinsecam proportionem operis ad mercedem, ut crassiores Pontificii superbe iactant; sed ex pacto & acceptatione Dei: quali pacto omnino Deo dignum fuit cum homine inire. Neque ante istam consummatam obedientiam, etiam in statu innocentiae, homo ius habuit ad vitam. Erat duntaxat in statu acquirendi iuris. Quod demum actu ipsi partum foret, quando posset dicere, steti foederis conditionibus, feci perfecte & constanter quod mandatum erat, iam postulo & exspecto, ut tu Deus meus promissa me beatitudine mactes.

Perperam statuunt Pontificii, Adamum, ut filium Dei adoptivum, ab ipsa creatione jus habuisse ad haereditatem.

XXVI. Ut absurde rursus Pontificii statuunt, Adamum, prout e manibus Creatoris sui exibat, veluti filium Dei adoptivum, habuisse ius ad supernaturalem beatitudinem, veluti ad haereditatem paternam, *Qua Bellarmino* teste, *De Iustific. Lib.* V. *Cap.* XVII. *Filio Dei adoptivo, adoptionis iure, ante omnia bona opera debetur.* Verum haec praepostera sane philosophatio est. Etenim adoptionis ius ad Foedus Gratiae in Christo Jesu pertinet: *υἱοθεσία διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ* est. *Ephes.* I. ℣. 5. Praeterea, si haec sententia obtineret, non potuerunt bona opera requiri ut conditio ad ius vitae aeternae acquirendum; sed tantummodo eo faciebant ne iure filii excideret: quo pacto tota ratio foederis operum, & tota quae ex lege est iustitia, tollitur. Denique quid absurdius, quam sophistice de adoptionis gratia, Adamo ius dante ad cernendam haereditatem Coelestem in foedere legali, nugari; cum ex adverso pro meritis operum sub foedere gratiae improbe disputent? Ubi illud demum dicendum & applicandum erat, Filio Dei adoptivo haereditas ante omnia bona opera, iure adoptionis debetur.

CAP.

CAP. IV.

De Promissis Fœderis Operum.

I.

Atque hæc de *Conditione* Fœderis huius dicta sunto. Nunc de PROMISSIS Fœderis disquiramus. Ubi primo Sociniani notandi veniunt, promissa omnia præfracte hic negantes. Ita enim *Volkelius*, *de Vera Religione Lib.* II. *Cap.* VIII. *Vix ac ne vix quidem generale aliquod illius sæculi hominibus promissum factum; sed minas potius tum illis metusque propositos fuisse. Neque enim videmus Deum Adamo, si ab arboris illius fructu sibi temperaret, aliquod obedientiæ præmium polliceri, sed, nisi dicto audientem se præbeat, interitum denunciare. Gen.* II.17. Huius assertionis hanc assignat caussam. *Caussa porro cur Deus illa sæculorum ætate sibi obediri voluerit, nullo fere generali præmio proposito, hæc esse videtur: quod in ipso statim mundi primordio, nihil sese cuiquam debere, sed omnium rerum absolutissimum Dominum esse, omnibus ostendere voluit.*

Sociniani homini in primævo statu promissa facta esse negant.

II. Quibus sequentia oppono. I. Ipsa hominem naturalis conscientia docet, non frustra Deum coli velle, nec gratuitam & irremuneratam fore præceptorum eius obedientiam. Hoc Gentiles quoque viderunt. *Epictetum* audiamus. Is apud *Arrianum Dissert. Lib.* I. *Cap.* XII. ita disserit: Εἰ μὴ εἰσὶ θεοί, πῶς ἐστι τέλος ἕπεσθαι θεοῖς; εἰ δὲ εἰσὶ μὲν, μηδενὸς δὲ ἐπιμελούμενοι, καὶ οὕτως πῶς ὑγιὲς ἔσται; ἀλλὰ καὶ ὄντων καὶ ἐπιμελουμένων, εἰ μηδεμία διάδοσις εἰς ἀνθρώπους ἐστὶν ἐξ αὐτῶν, καὶ νὴ Δία γε καὶ εἰς ἐμέ, πῶς καὶ οὕτως ὑγιές ἐστι; *Si Dii non sunt, quomodo finis hominis est Deos sequi? Sin sunt quidem, at nullius cura tanguntur, & hoc modo quomodo sanum erit? Sed si & sunt, & hominum curam gerant, nulla autem hominibus ab iis remuneratio exspectanda sit, & enimvero ne mihi quidem, quomodo & ita sanum est?* Addamus *Senecam Epistola* XCV. *Non quærit ministros Deus. Quidni? Ipse humano generi ministrat: ubique & omnibus præsto est. — Numquam satis profectum erit nisi qualem debet Deum mente conceperit, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ caussa est Diis benefaciendi? Natura. — Primus est Deorum cultus Deos credere,*

Contra quam & natura præscribit.

dere : deinde reddere illis [illegible] *reddere* [illegible] *sine qua nulla Majestas est.* [illegible] *qua* [illegible] *interdum* (h. e. interim) [illegible] Ju-daicæ articulos , ut natura [illegible] *Mercedem* [illegible] [illegible] *Deum* [illegible] ius rei [illegible] [illegible] 6. [illegible] *ad Deum* [illegible]

[illegible] II. Porro [illegible] perfectio [illegible] fiat [illegible] , quod dicitur [illegible] Divina [illegible] *Fides* [illegible] Dei [illegible] [illegible] Cap. II. [illegible] Nullum [illegible] lud Adamo propositum, nisi ab ipso [illegible] [illegible] IV. Si [illegible] Hoc [illegible] est [illegible] Deum [illegible] VI. Ipsa [illegible] VII. Hæc adversariorum [illegible] ipsorum hypothesi, omni primi hominis Religio tollitur. [illegible]

do

Et scriptu-ra: imo propria ad-versario-rum hypo-thesi.

[illegible], uti in initio huius Capitis Auctor noster scribit, *Pro-*
[illegible] propositorum Religioni coniunctissima
[illegible]. VIII. [illegible] asserti quam allegat, futilis & nulla est.
[illegible] an post tot & tam liberales æternæ vitæ promissiones,
quas Deus nobis dedit in Christo, minus nunc patet nihil Deum
[illegible] debere, & omnium rerum absolutissimum Dominum es-
se? An per gratuitas promissiones Supremum Numen absolutissi-
mo dominio suo quicquam derogat? An non omni sæculo sciri
debet nihil Deum cuiquam debere? Qui fit itaque ut non sem-
per atque a promissionibus abstinuerit.

IV. Hoc ergo [illegible] sit, non sine promissis fœdus hoc san-
citum fuisse. Inquiramus nunc *qualia* promissa Adamo Deus
[illegible]. Nos credimus Deum Adamo pollicitum esse *vitam æter-*
nam, id est, *perfectissimam sui fruitionem*, post decursum obedien-
tiæ curriculum, *æternum duraturam.* Ad fidem hanc hisce argu-
mentis permoti sumus.

Promisit autem Deus Adamo vitam aeternam.

V. I. Apostolus docet Deum per Filium suum in carnem
missum id fecisse, quod legi factu impossibile erat, ἐν ᾧ ἠσθένει
διὰ τῆς σαρκός, *eo quod viribus destituta erat per carnem. Rom.*
VIII. ℣. 3. Certum autem est Christum suis ius parasse ad vitam æ-
ternam, in cœlis suo tempore degendam. Id legi nunc impossi-
bile dicit Apostolus, non per se, aut quia talia promissa non ha-
bet, sed quia *per carnem infirmata est.* Ni ergo intercessisset pecca-
tum, lex homines deduxisset ad vitam illam æternam, quam suis pol-
licetur & donat Christus. Hoc mihi videtur peremtorium.

Quod probatur ex Rom. VIII. 3

VI. II. Extra controversiam apud omnes est, Paulum in Epi-
stolis ad Romanos & Galatas, ubi de Justificatione disputat, eo
[illegible] adiudicationem vitae aeternae. Passim
[illegible] est ut probet, hominem peccatorem non posse iusti-
ficari, i. e. ius vitæ æternæ sibi vindicare, ex operibus legis,
[illegible] eo argumento, quia lex nulla promissa vitae aeternae
[illegible], sed quia homo per legem ad agnitionem peccati & confes-
sionem meritae damnationis deducitur. *Rom.* III. ℣. 19. 20. Cui
[illegible] vitae operose insistit, quum alias facillimo compendio to-
tam disputationem terminare potuisset; dicendo, per fidem in
Christum ius vitae aeternae quaerendum: incassum legi cuicun-
que [illegible], etiamsi illam vel perfectissime praestaretis, utpote

Et ex disputationibus de iustificatione.

 quae

quæ nulla planè promissa vitæ [illegible] habeat. E contra docet Apostolus, præceptum in se [illegible] ad vitam esse. Rom. VII. ℣. 10. Id est, tale cuius [illegible] quondam [illegible] it. Quam si lex adhuc posset [illegible] justitia Gal. III. ℣. 21. id est, [illegible] nunc ex fide in Christum venit. [illegible] hæreditate vitæ æternæ [illegible] ex promissione Evangelii, [illegible] re, si lex posset [illegible]. Id [illegible] ἡ εἰς ζωὴν Rom. VII. ℣. 10. [illegible] antequam [illegible] si perstitisset in obedientia, lex [illegible] reditatem, quæ non operanti, sed [illegible] Christo. Et hoc, ni fallor, [illegible] dequi clarum est.

Ubi quoque distinctione justitiæ legalis ab Evangelica.

VII. III. Omnino notandum, [illegible] stolus justitiam quæ ex lege est [illegible] Evangelica. [illegible] quitur. Rom. X. ℣. 5. [illegible] qui fecerit ea homo vivet in iis. [illegible] Rom. I. ℣. 17. Justus autem ex fide vivet. [illegible] sio vitæ, [illegible] belo monet Apostolus, [illegible] gelica promini. Quod si verum foret, [illegible] erat; quippe quo [illegible]. [illegible] stra enim quis in lege quæreret vitam [illegible] promissam. Verum [illegible] in [illegible] ita loquit. Gal. III. [illegible] Deo [illegible] ex fide, sed qui fecerit [illegible] homini operanti lege [illegible] stum accepit. Qui [illegible] tori demum? [illegible] tu, si legem operum [illegible] futurus hæres? [illegible] dici potest. Non [illegible] peccatum [illegible]

[illegible] maledictionis, proponens eam conditionem ad vitam, quae iam plane impossibilis est. Concludo itaque, Adamo foederis operum, per iustitiam quae ex lege est obtinendam, eandem vitam aeternam promissam esse, cuius fideles compotes fiunt per Christum. Nec quisquam mihi opponat, omnia haec argumenta non ex historia hominis integri, sed ex Pauli ratiocinatione, petita esse. Perinde enim est, unde desumantur argumenta, modo contineant demonstrationem ad conscientiam, quam puto hic evidentem esse. Indubie plura Adamo nota fuere, quam Mosi in brevissimo isto compendio narrata sunt. Nec videtur mysterio carere, quod Moses pleraque istius foederis parcius tradat, & tanquam fugientis imaginis umbram tenui tantum luce spargat, ad notandum eius [illegible].

VIII. IV. [illegible]. Omnino consentaneum fuit, ut propositum maius quid & melius Deus Adamo polliceretur, post consummatam obedientiae cursum obtinendum, quam id quod iam modo possidebat. Quid enim hoc pacti foret, nihil praemii obedienti, & foederis conditionibus cum cura stanti, addi, nisi continuationem eorum bonorum quibus iam actu fruebatur, quaeque non dignum erat Deo, homini a se creato non dare? Habebat autem Adamus in Paradiso, quidquid ad naturalem & animalem, quam vocant, felicitatem excogitari poterat. Maius itaque bonum aliquod illum manebat, in cuius fruitione quam clarissime cerneret, obedientiam praeceptorum Divinorum habere עקב רב. *μισθαποδοσίαν μεγάλην.* *Ps.* XIX. ℣. 10. Nemo mihi Angelos hic obiiciat, quibus praeter continuationem felicis illius in quo creati sunt status nihil a Deo promissum esse dicet. Tenendum hic Apostoli monitum *Col.* II. ℣. 18. Μὴ ἐμβατεύειν ἃ μὴ ἑώρακεν. Quis nobis recondita illa de Angelis edisseret? Immo si probabilia sectari fas sit, admodum verisimile mihi videtur, superiorem aliquem beatitudinis gradum Angelis concessum esse, postquam in veritate confirmati fuere, & excellentius quid eo in quo primum creati sunt: uti crevit Angelorum gaudium quum virtutes Dei in illustri redemptionis opere resplendescentes [illegible] sunt, & in consummatione seculi, omnium electorum tam Angelorum quam hominum beatitudo consummabitur, quum totum corpus Christi apparebit gloriosum, & Deus ἐνδο-

Denique ex natura pacti.

[illegible] dyloy [illegible].

An vita haec degenda fuerit in coelis.

IX. Dubium [illegible], an vita [illegible] promissa, in *Paradiso*, an vero in coelo [illegible]. [illegible] rius longe nobis probabilius videtur. [illegible] tura [illegible] typus coeli proponitur, [illegible] *Paradisi* [illegible] *Luc.* XXIII. ℣. 43. et nominum [illegible] & [illegible] sacramento significatum [illegible]. [illegible] illius sacramenti [illegible], [illegible] homo eo ejectus fuit, [illegible]? [illegible] niens est ut homo ad [illegible], ibi degat ubi Deus [illegible] dentissime: quod sine dubio in coelis facit [illegible] habet. *Jes.* LXVI. ℣. 1. III. Quum Paradisus [illegible] fuerit deliciis & [illegible] hanc [illegible] pertinentibus, quarum usus [illegible] Dei fruitione non habet locum, [illegible] [illegible] coelum [illegible] glorificati conferri debet, quam [illegible]. [illegible] cius [illegible], [illegible] quam [illegible] rei [illegible] de hac quaestione [illegible].

An haec promissio ex mero Dei arbitrio fluat: an vero ex ipsa Divina natura descendat,

X. [illegible] ergo [illegible] promissio Dei [illegible]. Quaeri hic posset [illegible], [illegible] ex Divinae voluntatis arbitrio, [illegible] Deus [illegible] fuisset, [illegible] nihil [illegible] homini [illegible]; [illegible] ipsa divina natura, illiusque [illegible], Deum [illegible] cum homine pacisci? Ego quidem hic [illegible] quod me de Deo [illegible] scire, vel [illegible] trer, [illegible]. [illegible] tamque [illegible] digna [illegible].

Supponitur Deum creaturae suae nihil debere,

XI. Ac primo [illegible] Creaturae suae nihil debere. [illegible] Quem [illegible] bit, [illegible] [illegible] hinc est [illegible] *Nemo*, [illegible] retributioni tribuendae [illegible]. *Rom.* XI. ℣. 35. 36.

XII.

Egregium Durandi ratiocinium.

XII. Perplacet in hoc negotio *Durandi* ratiocinium, quod elidere *Bellarminus* non valuit. *Illud quod sumus, & quod habemus, sive sint boni actus, sive boni habitus, seu usus, totum est in nobis ex liberalitate divina, gratis dante, & conservante. Et quia a dando praecedenti nullus obligatur ad dandum amplius, sed potius recipiens magis obligatur danti; ideo ex bonis habitibus, & ex bonis actibus, sive usibus nobis a Deo datis, Deus non obligatur nobis, ex aliquo debito justitiæ, ad aliquid amplius dandum, ita quod si non daret esset injustus, sed potius nos sumus Deo obligati.*

Quidquid Creaturæ promissum est, bonitati Dei acceptum ferri debet.

XIII. Quidquid ergo creaturæ a Deo promissum est, totum illud immensæ Numinis *Bonitati* acceptum ferri debet. Pulchre *Augustinus Sermone XVI. De verbis Apostoli. Debitor nobis factus est Deus, non aliquid accipiendo, sed quod illi placuit promittendo. Nam & seipsum sua largitate dignatus est facere debitorem.* Quum autem Bonitas hæc Deo naturalis sit, non minus quam Sanctitas & Justitia; ac Deo æque dignum sit, convenienter Bonitati suæ agere, cum creatura integra sanctaque, quam convenienter justitiæ suæ, cum creatura peccatrice: ex hac Bonitatis Divinæ consideratione sequentia evidenter satis deduci posse autumo.

Indignum bonitate & Justitia Dei est, creaturam innocentem æternis cruciatibus addicere.

XIV. I. Indignum esse *Bonitate*, imo ausim fere addere, & *Justitia* Divina, *Creaturam innocentem infernalibus cruciatibus addicere.* Quod nuper quidem non modo ex Scholasticis nonnulli, sed &, quod nollem, magnus nostrarum partium Theologus, cum paucis asseclis, tueri sustinuit. Absit a nobis ut ex iuris quod hominum positum est terminis, vel angustæ mentis nostræ fallacibus ratiocinationibus, amplissimam Dei in res suas potestatem ullis liminibus circumscribamus. Sed & absit ut quidquam ei adscribamus quod immensa Bonitate ejus & purissima Justitia indignum est. Elihu hoc optime commonuit. *Job.* XXXVII. ℣. 22.23. *In Deo tremenda Majestas est. Omnipotens est, non assequimur eum, amplus est virtute: sed judicio & magnitudine justitiæ non affligit.* Enimvero si creaturam innocentem ita cruciaret Deus; ostenderet non placere sibi creaturæ sanctitatem: quippe quam non a sui communione duntaxat arceret, sed & hostibus suis discerpendam traderet. Quum impios disperdit, palam facit se non delectari impietate, ex phrasi Scripturæ *Ps.* V. ℣. 5. imo eam odisse. Si itaque

que

que pios eodem modo [illegible] inter [illegible], & pictura non delectari, imo [illegible]. Quod nemo [illegible] de Deo cogitet. Et quid [illegible] Num ne privatio divini amoris? Num [illegible] conscientiæ? Num [illegible] Dei favore? Quæ quomodo [illegible] innocente vel animo concipi possunt [illegible] fateor, quam videam, [illegible] rint hæc defendere, [illegible] esse, & [illegible] Christi [illegible] de Juda [illegible] non fuisset. *Marci XXVI.* [illegible] dere, [illegible] in [illegible] ad [illegible] [illegible] Christi [illegible] *dicti Patris. Dalli IV.* [illegible] prudentissimus quisque, ubi [illegible] dulgeat? Ergo [illegible] quam canerent.

[illegible]
Non esse [illegible] quippe [illegible]

Et [illegible] in [illegible].

[illegible]
[illegible]
[illegible] non [illegible], quam [illegible]
[illegible] vive [illegible]

Optime Bernardus ad [illegible]. *[illegible]* [illegible] his, [illegible] *[illegible] (ut [illegible] XXV.) [illegible] [illegible] semper, ut [illegible], & [illegible] fuit [illegible].*

Dignum Deo est creatura sancta frcundum

XV. I. Non posset [illegible] Deus, quia creaturam innocentem & sanctam [illegible] est, pro [illegible] eamque [illegible] amore [illegible] [illegible]

[illegible]

tura sancta ipsius Dei imago est. Amat autem Deus se ipsum vehementissime, utpote summum bonum; quod non esset, nisi se ipsum supra omnia amaret. Consequens ergo est, ut suam quoque amet imaginem, in qua se ipsum, quodque in ipso maxime amabile est, Sanctitatem suam, ad vivum expressit. Qua honesti specie alias creaturis caeteris praeciperet creaturas sanctas adamare, si ipse eas amabiles non iudicet? Vel si iudicet tales, qui fieri potest, ut non & ipse amet?

se praebere: Quippe quam non potest non amare.

XVI. Porro, non incassum amat Deus. Amantis est, amato bene velle. Et, nisi voluntati vires desint, benefacere. In Dei autem benevolentia, vita & salus animae consistit. Quumque nihil ipsum impedire queat, quin, cui bene vult, reapse bene faciat; consequens est, ut creatura sancta, quam ex bonitate naturae suae necessario amat, etiam fructibus & effectu istius amoris Divini gaudeat.

Amantis est benefacere amato.

XVII. Praeterea amoris est, unionem quaerere & communicationem sui cum amato. Non amat revera, qui non se ipsum cum eo quem amat communicare gestit. Communicat autem quisque sese uti est. Deus ergo quum sit indubie beatus, beatitudinis suae compotem facit creaturam quam amat, quamque communione sui dignatur. Beatam, inquam, facit illam pro ratione status illius in quo eam esse vult. Omnia haec consequuntur ex amore illo, quo ostendimus Deum vi infinitae bonitatis suae creaturam integram sanctamque necessario amare.

Eique se communicare.

XVIII. Idem & alio modo, & nisi fallor, ἀναντιῤῥήτως, demonstrari potest hac ratione. Praeceptorum Divinorum summa haec est: Ama me supra omnia. Id est, habe me pro summo & unico tuo bono. Me esuri. Me siti. In me solo beatitudinis tuae proram ac puppim collocato. Me super cuncta quaerito. Praeter me nihil, nisi in quantum ad me refertur. Quomodo autem concipi potest, ut Deus id dicat animae, anima id sibi negotium datum persancte accuret, & sedulo exsequatur, nec tamen unquam fruatur Deo? Nunquid sanctissimo, Ter Optimoque Numine dignum est, creaturae suae sanctae [qualem iam supponimus] dicere, habe me pro summo tuo bono: sed scito me id tibi nec esse, nec fore unquam. Desidera me, sed ea lege, ne voti tui unquam evadas compos. Esuri me ac siti; sed Tantali illa fames

Neque sitim bonam excitare quam non sedet.

F mea

mos sitisque sit, nunquam satianda. Me ante omnia quaerito, sed frustra, nunquam inveniendum. Deum non novit, qui talia effata Deo digna esse sciscit.

Nihil Deo indignius quam efficere ut creatura quo Sanctior, eo & miserior sit.

XIX. Tandem si id non ex ipsa Bonitatis Divinae natura sequatur, ut se creaturae sanctae, pro ratione sitis istius, fruendum praebeat; poterit non obstante bonitate Dei fieri, quo creatura sanctior est eo et, miserior sit. Quod hoc pacto evinco: quo quis sanctior est, eo maiore virium omnium intensione Deum amat. Quo magis amat, magis desiderat, esurit, sitit. Quo esuries sitisque intensior est, eo intolerabilior est dolor, nisi reperiat unde satietur. Itaque si sitis haec in summo gradu collocetur, carentia rei tam ardenter expetitae incredibilem creabit dolorem. Unde colligitur, non posse Deum a bonitate sua impetrare, quin communionem suae creaturae sanctae indulgeat. Nisi hoc concedamus, sequetur, non obstante Bonitate Dei fieri posse, ut summa sanctitas, summa creaturae miseria sit.

Promissio Foederis continet Majorem beatitatem illa in qua conditus est Adam.

XX. Id autem rursus hic inculcandum (de quo § VIII. aliquid monuimus) quod haec, de qua loquimur communio Dei, quam supremi Numinis Bonitas exigit ut creaturae sanctae largiatur, nondum sit promissum foederis: quod demum dandum est, conditione impleta. Neque enim id inter promissa foederis numerandum, quod Deus creaturae jam dedit antequam conditiones foederis praestiterit. Aliud & longe maius pollicetur post exploratam obedientiae constantiam; ad quod creatura tum aliquod acquirit, non simpliciter quia sancta est, (talis enim exiit a manu Creatoris) sed quia sanctitati iam constantiam addidit, satis ad lubitum Domini exploratam. Pollicitationes ergo foederis maiora complectuntur hac qualicunque communione & fruitione Dei, qua Adamus, quum etiamnum in statu explorationis esset, jam tum gaudebat. Ulterior felicitatis gradus [illegible] ria & immediata Dei fruitione, ac statu plane spirituali, [illegible] duraturo, consistens, propositus ipsi fuit, quem Scriptura vitae aeternae elogio indigitare solet.

An aeternae felicitatis promissio ex naturali bo-

XXI. Et hoc propale est quod quaeritur, an promissio vitae aeternae, adeundae ab omnibus post absolutum obedientiae curriculum, ex naturali Dei bonitate fluat, an vero sit liberae & liberalis beneficentiae? In qua quidem ego quaestione nescio an tota [illegible]

[illegible]

[illegible] sit [illegible] Deum de facie ad faciem videntes, [illegible] in explorato habeamus, & quid iis [illegible] Etenim ab una parte arduum di[illegible] mihi videtur, si quis praefracte asserat, Deo [illegible] suis indignum fuisse futurum, hoc modo cum homi[illegible] pacisci: Ego te, si praecepta mea serves, benevolentia & amore complectar [illegible], non immunem duntaxat servabo ab [illegible] molestia, sed & omni bonorum cumulo, meique adeo [illegible] communione, [illegible] donec tibi partibus tuis probe defuncto, [illegible] locupletato, tandem dicam: nunc re[illegible] es, voloque ut ultimo hoc mandato [illegible] morem geras, quam ceteris, ne omnem obedientiae laudem ultima hac inobedientia decoquas. Quid habet creatura cur de tali pacto conquereretur? Imo cur non de eo gauderet? Quum multo satius sit per aliquot secula exstitisse, & sanctum beatumque fuisse, quam exstitisse nunquam.

nitate, Dei an potius ex arbitrio liberalitatis fluat, nec asserere facile,

XXII. Ab altera parte vix mihi in solvendis difficultatibus quibusdam satisfacio. Quum enim [uti antea probavimus] per naturalem suam bonitatem Deus creaturam sanctam, ceu vivam sui imaginem, vehementissimo amore prosequatur, qua ratione ab eadem bonitate sua impetrare poterit, ut eam imaginem ipse disperdat opusque ipse suum destruat? *Num bonum est Deo, ut opus [illegible]*, nullo tale meritum, *abjiciat? Job. X, v. 3.* Si bonum est & ad gloriam Dei, creaturam ipsum glorificantem fecisse: an bonum & ad gloriam Dei erit, creaturam ipsum glorificantem annihilare? atque ita ipso facto dicere, ne me in aeternum amplius glorificato? Praeterea. Quum Deus intensissimum aeternitatis desiderium ipsi animae [illegible], eamq; praeceperit in ipsum, ut aeternum bonum suum, ferri: an Deo dignum est tale desiderium, ab [illegible], excitatumque, frustrari? Porro. Diximus contradictorium [illegible], si quis Deum fingat in haec verba animae sanctae loquentem: esuri me; sed ea lege ne potiaris. Ego tamen momen[illegible] concipimus creaturam sanctam annihilatum iri, illa vi praecepti [illegible] Divini esuriret sitiretque Deum, sine spe illius in aeternum [illegible] potiundi. Nisi quis vellet statuere, Deum tandem isti ani[illegible], ne me amplius desideres, sed acquiesce in hac supre[illegible] tui Domini [illegible], qua te ad nihilum redire iu-

Et negatu difficile est.

beo. Quomodo autem fieri possit, ut [illegible] tur Deum pro summo suo bono [illegible] ad [illegible] lius fruitionem anhelare, quo [illegible]

[illegible] ad Deum.

XXIII. O Domine Jehova, [illegible] hominciones de supremo Numine [illegible] libus virtutibus, scimus! Quam non [illegible] strae de Te, immensitati essentiae, [illegible] in creaturas! Quod terminis suis circumscribere, [illegible] praeciveris, quis mortalium sibi [illegible] Hoc scimus, Domine, nihil te cuiquam debere, neminem esse, qui tibi dicere queat, quid facis, & cur facis ita? Sanctum enim esse te, [illegible] bonum, & propterea sanctitatis Amatorem [illegible] Utinam de caetero ignorantiae nostrae conscientia accendat in cordibus nostris ineffabile desiderium beatificae illius visionis, qua cognoscentes prout cogniti sumus, in abysso infinitatis Tuae cerneremus, quae nunc nulla cogitatione assequimur!

CAP. V.

De Sanctione Poenali.

I.

Summa Sanctionis poenalis.

RESTAT ut *Sanctionem poenalem* consideremus. Eam Dominus his verbis expressit, *Gen.* II. 17. [illegible] *Quo die comederis de illa* [arbore scientiae boni & mali] *morte morieris*.

Ea uberius explicatur.

II. Varia hic distincte [illegible] I. Totum illud quod hic minatur Dominus peccati consequens [illegible] infligendum nisi rebelli ac innocenti [illegible] num cum suis, mortem hac [illegible] peccati, quam [illegible] Verba [illegible] sunt ad quamvis consequentem [illegible] tae arboris. II. Peccatum, hic expressum [illegible] non Naturalis, sed Symbolicae, quae homini ad explorationem [illegible] obedientiae data est. Unde [illegible] ligere, si transgressio praecepti cujus [illegible] beneplacito constitit, [illegible] illius legis [illegible] quae [illegible]

pres-

[illegible] III. [illegible] Dei ius, iustissimamque volunta-
[illegible] his verbis designatam, cer-
[illegible] quoque duplicatio illa: *moriendo mo-*
[illegible] certissime morieris. Adeo ut pecca-
[illegible] non sit mortem evadere, nisi fortasse (de quo nunc
[illegible] loqui est) idoneus sponsor illius vice eam subeat.
[illegible] generalia esse, ideoque sub mortis vo-
[illegible] debere intelligi, quidquid unquam uspiamque Scriptura
[illegible] Quis enim id sibi sumat, ut suo quodam iure
[illegible] Divinae [illegible] arctare ausit? Imo non genera-
[illegible] verba sunt, sed & duplicata, ut probe sciamus ea fu-
[illegible] in omni [illegible]. V. Ita dicta esse Adamo, ut etiam
in posteris vera sint: quod [illegible] indicio est, Adamum postero-
rum omnium personam sustinuisse. VI. Eodem quo peccatum
commissum foret die, [illegible] hoc homini eventurum. Quod iu-
stitia exigit, & eventus comprobavit. Etenim eodem momento
quo homo peccavit, [illegible] factus est, & mox post consumma-
tum peccatum, mortuus, qua corporalis, qua spiritualis, *primor-*
dio [illegible]. Multo haec simplicius dicuntur quam quae Judeorum
[illegible] commenti sunt, referente *Jacchiade in Dan.* VII. ℣. 25.
[illegible]: *Mille anni sunt tempus unum, & dies unus coram*
Deo Sancto Benedicto, [illegible] *dicitur Ps.* XC. ℣. 4. *mille an-*
ni in oculis tuis sunt, ut dies hesternus. [illegible] כי ביום אכלך
ממנו מות תמות שהוא יום של הק"בה [illegible]
[illegible] השלים יום אדם הראשון [illegible] Et
[illegible] *memoria*, illud Gen. II. ℣. 17. *Quo die*
[illegible] *morte morieris, de die Sancti Benedicti intelligendum*
[illegible] *non complevisse diem suum* (non per-
[illegible]) *dies enim illi septuaginta annos de-*
[illegible]. Sed haec [illegible] est, & Judaicum ingenium redolet.
[illegible] Utilius longe erit, ut paullo accuratiori examine inve-
[illegible], quid illud sit quod mortis nomine hic venit. Ac *primo*
[illegible] simplicissimum est, ut isthoc vocabulo notetur ea cor-
[illegible] dispositio, per quam anima ad secessum a corpore
[illegible] adigitur, qua bona corporis infeliciter amata, &
[illegible], & male fausta spes peccatoris, simul auferun-
[illegible]. Hoc innuit Dominus Gen. III. ℣. 19. *Donec ad terram re-*

Mortis nomine intelligitur primo mors corporis.

 ver-

[illegible]

[illegible] id est [illegible]

[illegible] principio, [illegible]

[illegible], quippe [illegible]

[illegible] sit, ex eo est, quod [illegible]

corruptus, & corpori [illegible]

tum, mancipatus. [illegible]

[illegible] XVIII. [illegible]

David dicto Psal. CIII. [illegible] Nam [illegible]

(quodlyrni [illegible]

[illegible] hujus [illegible]

[illegible], id est [illegible]

[illegible] Ex eo [illegible] Dei, [illegible]

[illegible]

Et [illegible] per [illegible]

Ubi de serpente, Diabolo [illegible] dici-

tur, [illegible] est, [illegible] homines

cum [illegible] Quum ergo Deus post [illegible] &

propter peccatum, ad mortem [illegible],

dubium non est, quin [illegible]

telligenda. Nisi dicere [illegible] Deus [illegible]

[illegible], quam [illegible]

IV. [illegible]

[illegible] Est Vir Doctus, qui [illegible]

[illegible]

[illegible]

V. [illegible]

[illegible] nihil [illegible] est. [illegible]

[illegible] sententia damnatoria in Evangelicam promissionem metamorphosis.

Nec [illegible] qui negat mortem corporis

[illegible] Nam hoc negando putant se commodius nostris [illegible] posse argumentis, pro peccato originali ex morte in-[illegible] pro satisfactione Christi Domini ex ipsius morte, de-[illegible]. Quumque veram Christi Deitatem impie abnegent, hoc tanquam praestantissimum signum fictitiae Divinitatis eius laudant, [illegible] immortalitatis praeco, auctor & dator fuerit. Quo-[illegible] blasphemiae ab aliis prolixe & solide discussae sunt. Sed nolim [illegible] esse Virum Doctum, qui neget per mortem *Gen.* II. ℣. 17. [illegible], mortem corporis intelligi debere: quique multum [illegible] verba scribit. *Ex quo loco si qui [illegible], aeternae, spiritualis, corporeae, afflictionum, [illegible] contendant, facile patior eos suis argumentis cum Adver-[illegible] pugnare, dummodo ab ipsis extorquere possint id quod volunt.* Haec non sunt optimi commatis. Cur sine necessitate tantum largimur adversarijs? Quid in eo laudis est, quod argumenta pro [illegible], feliciter defensa, ipsi convulsum eamus? Fatetur Vir Doctus, mortem poenam peccati esse: idque expresse evinci ex sententia in Adamum pronunciata *Gen.* III. ℣. 19. Quid caussae est, cur non eandem mortem in antecedanea denuntiatione homini propositam credamus? An non verba generalia sunt? an non propter emphasin geminata? An non diserte mors corporis eadem phrasi exprimitur? 1. *Reg.* II. ℣. 37. ubi Salomo Simei dicit [illegible] *morte morieris.* An non ipse verborum sonus ita [illegible], ut non possit non homini haec mors corporis in mentem venire, nisi praeiudiciis occupatus, hic per mortem intelligere nolit, quod omnibus in mentem venit, ubi de morte sermo est? An [illegible] Bonitate & Iustitia Divina dignissimum est, nihil per sen-[illegible] condemnatoriam homini peccatori infligere, quod non an-[illegible] interminatum est, ne fortasse caussetur homo, se igno-[illegible] Deum tam [illegible], tam acriter vindicaturum pec-[illegible]? Quumque aeternam mortem intelligi hic Vir Doctus ve-[illegible] non ea includi mortem corporis? an sine ea anteceda-[illegible] homini infligi [illegible] morte suscitando, ut totus, anima & [illegible], aeternum [illegible]? Cur isthoc pacto foventur suspicio-[illegible] proh dolor! [illegible] est? Utinam caute loqueremur [illegible]! Non aegre, uti spero, feret Vir [illegible], si Doctissimi *Cocceji* prudens monitum hic ipsi sugges-

sero,

fero, quod in simili casu inculcat ad Gen. III. §. 190. *Nostri, inquit, adversus Judaeos valeant nos non firmioribus argumentis. Et quod quidem attinet illam admonitionem, ea bona est; semper quando res est cum infidelibus attendere esse argumentis ingentibus: ne exponamus irrisioni infidelium, & eos confirmemus in errore. Quod tamen attinet inculcationem illius regulae, non est tutum neque prudens factum, facile & crebro Ecclesiasticorum argumentis eam opponere. Si enim id fiat cum restrictione certa, N. B. jam in adversariorum partes discedimus, & eos armamus, & docemus tergiversari. Si autem non fiat cum restrictione, sed sola illa admonitio inculcetur, profecto & injuriosi sumus [illegible] dicentes, & judicium nostrum quasi ratis videtur allegari. Argumentetur igitur quisque quam solidissime: si quis manifeste scriptura abutatur, fraterne corripiatur ostenso vitio: de caetero argumenta fidelium judicanda permittantur, non infidelium.*

Notat quoque mors miserias hujus vitae.

VI. *Secundo* per mortem hic intelligimus, longus ac difficilis labor, dolor multus, & prolixa hujus vitae miseria, per quae vita vitalis non est, quaeque mortis certo secuturae scaenam praeambulant. Ad haec homo condemnatur *Gen. III. ℣. 16, 17, 18,* 19. Quae universa sententia antegressae comminationi inclusa est. Tales miserias ipse Pharao *mortis* nomine indigitabat. *Exod. X.* ℣. 17. & David dolores & angores suos חבלי מות *vincula mortis* vocat. *Ps. CXVI.* ℣. 3. quibus mors ligatum ac vinctum hominem venit, ut in tenebrosum suum carcerem eos compingat. Ita Paulus quoque 2. *Cor. XI.* ℣. 23 *In mortibus crebro.* & 2. *Cor. IV.* ℣. 11. *Morti tradimur.* Ibidem ℣. 12. *Mors in nobis agit.* Ubi non vivere sed valere vita est; ita mors est non vita hac momento defungi, sed longa mortis poenae [illegible] [illegible] a Deo [illegible]. [illegible] *[illegible]* [illegible]

[illegible] separationem a Deo.

VII. *Tertio mors notat,* [illegible] separationem a Deo. [illegible] *[illegible]* III. §. 232. [illegible] *Mors* [illegible]

[illegible]

[illegible]. Hoc est, quod Apostolus dicit *Eph.* IV. ℣. 18. *Abalienati a vita Dei*, illuminantis, sanctificantis, laetificantis. Nam animae vita est sapere, & in sancto amore bonae conscientiae gaudio frui. Mors animae est desipere, & per concupiscentiam a Deo recedere, & malae conscientiae tormentis exagitari. Hinc Apostolus nos dicit νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, καὶ ἁμαρτίαις. *Eph.* II. ℣. 1.

Quae spiritualis mors plenius explicatur.

VIII. Lubet hanc mortem plenius explicare, verbis quidem non meis, sed quibus efficaciora me inventurum desperavi. Est motus in corpore vivo; est & in corpore mortuo. Sed corpus vivum movetur per vegetationem, dum nutritur, dum sensibus fruitur, & iucundatur, & operatur cum voluptate. At corpus mortuum movetur per putrefactionem ad dissolutionem & generationem foedorum animalium. Ita in anima spiritualiter viva est motus; dum cibatur & pascitur & saginatur deliciis Dei, dum in Deo & vera sapientia oblectatur, dum amoris sui pondere fertur & affigitur in id, quod animam sustinere potest, & facere ut requiescat. Sed anima mortua non sentit: hoc est, non intelligit veritatem, non amat Justitiam, volvitur & fatiscit concupiscentiarum putore, verminat cogitationibus, ratiocinationibus, & affectibus foedis atque abominabilibus. Ergo homines alieni a vita illa spirituali, quae est in luce sapientiae, & activitate charitatis, in bono suo eoque praesente deliciantis, sunt viva cadavera. 1. *Tim.* V. ℣. 6. ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν. Et hinc in scripturis mortui dicuntur spiritualiter.

Explicatio vocis נבל

IX. Emphatica & multo significatu foeta est vox נבל, ἄφρων, quam talibus scriptura applicatum it. Denotat enim. I. *Stultum*, mente animoque corruptum, spirituali sapientia, cuius initium est timor Domini, vacuum. נבל שמו ונבלה עמו *Nabal est nomen eius, & fatuitas apud ipsum est*, dicebat de marito suo sapiens Abigail, 1. *Sam.* XXV. ℣. 25. Sic נבל opponitur τῷ חכם, *Sapienti Deut.* XXXII. ℣. 6. עם נבל ולא חכם *populus stultus & non sapiens*. II. Notat & flagitiosum. *Ps.* LXXIV. ℣. 18. עם נבל נאצו שמך *Populus flagitiosus spernunt nomen tuum*. III. Deniq; significat *emortuum, marcescentem*. Radix נבל, est *marcescere, emori*. [illegible] ℣. 7. [illegible] *marcescere fac.* נבלה est *cadaver*. *Jes.* XXVI, 19. נבלתי יקומון *Quod[illegible] cadaverum meorum surget*. Quae omnia simul [illegible] notant, hominem sapientia Dei vacuum, flagitiis co-

 oper-

oppressum, & vita Dei destitutum, [illegible] denique & [illegible] animum ac cadaver. Quibus [illegible].

Mors spiritualis & peccatum & pœna est.

X. Hæc ita [illegible], [illegible] est, ut simul in peccati pœnam [illegible]. In [illegible] hominem vilem facit, ad ea opera, quæ sola homine [illegible] planissime ineptum, brutis, imo Diabolo similem, Deo [illegible] dissimilem, & consequenter summo miserum, [illegible] peccati pœna est.

Hanc sequitur mors æterna.

XI. Quarto denique hic significatur *mors æterna*. Quæ in hac vita præludia sunt terrores & angustiæ [illegible], direlictio animæ omni consolatione Divina orbæ, & sensus iræ Divinæ sub qua misera [illegible]. Sequetur animæ [illegible] in locum cruciatuum *Luc.* XVI. ℣. 23. 24. 25. Ubi [illegible] faciei divinæ, [illegible], & sensus intensissimus iræ Dei, æternum duraturus, cum horribili desperatione conjunctus. *Ap.* XIV. ℣. 11. Succedit denique corporis post decursum hoc seculum resuscitatio ad æternas pœnas. *Matth.* XXIV. ℣. 15.

Remonstrantium sententia.

XII. Et hic rursus in veritatem incurrit Socinianorum Theologia, quorum æmuli Remonstrantes sunt; asserentes *Ap.* p. 57. *Non [illegible] Adamo fuisse verbis istis, Morte morieris, [illegible] [illegible], mortem æternam ex [illegible] apud Evangelicos [illegible], ut [illegible] complectatur mortem æternam corporis & animæ cum [illegible] sensu pœnæ conjunctam: sed tantùm directè mortem corporalem, sive dissolutionem animæ & corporis, quam præcedunt mala omnia ad mortem dispensantia: & quam deinde æterna pœna denoti, id est Divinæ visionis, sive gratiæ & gloriæ privatio consequatur.* Alius ex eo grege, qui *Amyraldi* & *Testardi* doctrinam Gallico idiomate examinavit, improbè pugnat in lege nullam mentionem esse pœnarum infernalium [illegible], sed eam esse Evangelio propriam, & denunciari demum professis illius contemtoribus p. [illegible]. Licentiam [illegible] addit, *qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]: ut liberius cupiditates carnis explere possint.* De [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *ad ignem [illegible] diversum, [illegible] [illegible] [illegible] qualis futura esset, ut in [illegible], in quem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] inde [illegible].* *[illegible], Dissert. de [illegible] Cognit. [illegible] [illegible] 55.*

XIII. Hae viae sunt [illegible]. Vel enim eo tendunt, [illegible] peccatoris exscindi, deleri, annihilari denique velint: [illegible] Iudaeorum nonnulli, & ipse *Maimonides* apud *Aberbe*-[illegible] IV. mortem aeternam in eo collocant שתכרת הנפש [illegible] ותאבד ולא, *quod exscindetur anima, & peribit, & non* [illegible], a quo Epicureismo & Sadduceismo non alienos se [illegible] Sociniani; vel absurdissima secumque pugnantia, & [illegible] vim omnem [illegible] dicunt. Etenim concipi nullo modo potest, animam hominis superstitem manere, a visione beatifica Dei exclusam, sensu gratiae & gloriae Dei privatam, quam non privatio summi istius boni horrendum in modum torqueat; idque eo magis, quando conscientia, sua sibi stultitia animam universi huius mali caussam esse, indesinenter exprobrat, & dirissima desperatione ullius gaudii aeternum consequendi excruciat. Quumque Deus hominem a visione faciei suae, ubi laetitiae satietas est, propter peccatum non arceat sine ira iustissima, sine sancta indignatione, & ardenti zelo adversus peccatum & peccatorem, privatio summi huius boni, ex ira Dei proveniens, cum sensu irae & maledictionis Dei non potest non esse coniuncta. Haec ex ipsa animae natura sequuntur, & maiore elucidatione digna sunt.

Poenam damni in anima superstite non potest non comitari poena sensus.

XIV. Anima hominis ad Deum, uti supremam veritatem, *αὐτοαλήθειαν*, mente contemplandam; & uti supremum bonum, *αὐτοαγαθόν*, animo omnique affectu quaerendum, facta est: & tum demum vere vivit, ubi in illius veritatis contemplatione, in illius bonitatis fruitione, deliciatur. Quando vero per iustam contemti Numinis sententiam ab illa dulcissima veritatis contemplatione, & iucundissima bonitatis fruitione, exclusa est; tum demum se mortuam fateatur oportet. Et quam iucundum est bono summe desiderabili desideratoque frui, tam triste est ac durum eo frustrari. Quum autem anima, quae spiritualis substantia est, intelligens & volens, sine activitate istarum facultatum esse nequeat, tum praesertim quum corporis vinculis est soluta; necesse est, ut se ex privatione summi boni miseram esse intelligat: & miseriam suam intelligens, carentiam istius boni, ad quod desiderandum facta est, acerbissime lugeat. Animam fingere quae nec intelligat nec velit, est animam fingere non animam. Quasi

Quippe durum dirumque est a fruitione summi boni aeternum exclusum esse

quis corpus conciperet non [illegible] [illegible]. Rursus animum [illegible] miseriam suam intelligentem, [illegible] contra naturam tam animae quam [illegible] [illegible] damni in mente humana [illegible] [illegible] destructus figmentum esse.

Quod quum ex odio & ira Dei procedat, non potest sine illius odii iraque sensu esse.

XV. Porro. [illegible] Deum infinite bonum esse, & [illegible] communicativum sui sit; certo inde colligit, aliquid [illegible] contrarium in se reperiri debere, [illegible] odio, & cuius rei caussa ille [illegible] non communicet: atque adeo illam non [illegible] sui evidentissimum signum & tristem [illegible] Divinae [illegible] esse, privantis hominem illius boni fruitione, [illegible] tur. Et hoc modo in poena illa damni [illegible] irae Dei sensus est. Cum qua [illegible] corporis per [illegible] ignem cruciatus conferri potest.

Accedit [illegible] conscientiae exprobratio

XVI. Praeterea quum anima sibi conscia sit, ipsam sese per peccata sua huius miseriae caussam esse, [illegible] se ipsam [illegible] deficit, se ipsam accusat, odit, lancinat, [illegible] vice adversus se ipsam fungitur, ac sub flagello hoc [illegible], [illegible] quivis reus sub saevissimo carnifice. Accedit quod omni spe felicis restitutionis decollante, & horrendae desperationis [illegible], aeternum misera esse iubetur. Cuncta haec tam arcto cohaerent nexu, ut ad quamvis conscientiam, modo diligens accedat [illegible], se manifesta faciant.

Scriptura [illegible] aeternorum tormentorum meminit,

XVII. Eadem Scriptura diserte docet, ubi [illegible] *Matth. XXV. ℣. 46.* & [illegible] *Luc. XVI.* [illegible] & [illegible] ℣. [illegible] *vermis non moritur, & ignis inextinguibilis Marc. IX. ℣.* [illegible] & similium mentionem facit: quae omnia [illegible], quam ut de sola damni poena, [illegible] intelligi possint.

Quae tamen [illegible] impoenitentes manent.

XVIII. Ex [illegible] dictu est, poenam hanc [illegible] Evangelii contemptoribus denunciatam esse, [illegible] Christum venturum esse *ἐν πυρὶ φλογός*, [illegible] non modo [illegible] [illegible] *Thess. I. 8.* Confer *1. Thess. IV. ℣. 5.* [illegible] *Gentes quae non noverunt Deum.* Tales [illegible] qui Deum [illegible] ex operibus creationis discere noluerunt, [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] *impiorum* Rom. I. ℣. 28. Quales plane *inexcusabiles coram Deo esse, ideoque mirum videri non debere, si ipsos aliquando in ignis aeterni supplicium sit missurus*, ipsa veritatis vis Curcellaeum dicere coegit: *Loco citato.* Et sane Sodomitis ac Gomorraeis, & quae iis vicinae erant Civitatibus, Evangelium praedicatum esse, adversarii non dixerint. De iis tamen Judas scribit, com. 7. quod *in exemplum prostent, ignis aeterni vindictam sustinentes.* Quae non ita sunt interpretanda ut restringantur ad ignem illum quo civitates ipsae conflagraverunt, sed & extendantur ad infernales flammas, quibus impudici illarum civitatum incolae etiamnum torquentur. Distinguenda sunt ea quae ipsa rei natura distincta esse docet. De incolis, non de urbibus, intelligendum est, quod *effusi sint in fornicationem, abeuntes post alienam carnem.* De utrisque verum est, quod conflagraverint igne. Qui respectu *urbium, aeternus, aliquo modo* dici potest, quatenus sic sunt consumptae ut nec restituendae sint unquam, nec potuerint restitui. Sed *vere aeternus* est respectu incolarum, qui non illa Dei vindicta redacti sunt in nihilum, sed adhuc, scribente id Apostolo, sustinebunt poenam illius ignis, praecipitati in aeternum dolorem & *ἀπώλειαν*. Nam scortatorum *portio est in lacu qui igne & sulphure ardet* Ap. XXI. ℣. 8. Ita urbes ipsae habent *ὑπόδειγμα* vel *ἀντίτυπον πυρὸς αἰωνίου, instar aliquod ignis aeterni*, sed improbi eorum incolae sustinent *δίκην πυρὸς αἰωνίου*, & sic utrique prostant in *δεῖγμα* (Petrus dixit *ὑπόδειγμα* 2. *Ep.* II. ℣. 6.) *exemplum* quo moneamur, quid scortatoribus exspectandum sit.

Ad quae damnabuntur extremo judicio, quod universale est.

XIX. Huc facit etiam quod Christus diserte docet *Matth.* XXV. ℣. 41. eos omnes qui collocati erunt ad sinistram eius, neque declarabuntur haeredes vitae aeternae, iusta sententia condemnandos esse ad *ignem aeternum, qui paratus est Diabolo & Angelis ejus:* quem ℣. 46. explicat per *κόλασιν αἰώνιον.* Non possumus praeterire quod Curcellaeus, *dicta dissertatione* §. 6. scripsit: apud Matthaeum *non describi judicium prorsus universale, omnium qui unquam fuerunt, sed tantum eorum qui Religionem Christianam sunt professi, quorum alii digne Evangelio se gesserint, alii autem indigne.* Non sunt ista optimi commatis. Quid? annon universale erit illud iudicium, quod Dominus extendit ad *omnes nationes*, *Matth.* XXV. ℣. 32. ad *omnes tribus terrae*? *Matth.* XXIV. ℣. 30. in

[illegible] *Ap.* I. ℣. 7. In quo [illegible] Paulus concionatur? *Act.* XVII. [illegible] *& inferius*, [illegible] *Apoc.* XX. ℣. 13. In quo [illegible] Deum, dicendo [illegible] ? *Rom.* XIV. ℣. 11. In quo [illegible], improbos Judaeos condemnaturi [illegible] *Matth.* XII. ℣. 41, 42. Et Tyriis [illegible] tolerabilior [illegible] tormentorum portio? *Matth.* XI. ℣. 22, 24. In quo ille quoque *servus qui cognovit voluntatem Domini sui*, & *ne qui plagis digna fecit* [illegible], *suis affligetur plagis* [illegible]? *Luc.* XII. ℣. 48. In quo denique *illi qui sine lege peccarunt, sine lege* [illegible]? *Rom.* II. ℣. 12. Haec omnia ad eos solos [illegible] quibus Evangelium annunciatum est, ut [illegible]. Sed non patitur sibi Iudex fieri Deus.

XX. Si forsan [illegible] Curcellaeus [illegible] judicium fore, sed illud non [illegible] *Matth.* XXV. [illegible] locis, in quibus homines judicandi [illegible], ut *Joh.* V. ℣. 28, 29. 2. *Thess.* I. ℣. 6. &c. [illegible], I. [illegible] non [illegible] judicii [illegible] die [illegible], neque usquam nos doceri, aliud tribunal [illegible], in quibus Evangelium non est annunciatum, atque in quibus annunciatum est. [illegible] κρίματος [illegible] concionabatur Paulus *Act.* XXIV. ℣. 25. [illegible] *Hebr.* VI. ℣. 2. [illegible]. II. [illegible] habeant [illegible] *Joh.* V. [illegible], OMNES, qui in *sepulchris* [illegible] ℣. 29. [illegible] non [illegible] fide [illegible] *Thess.* I. [illegible] Deum [illegible] & [illegible] [illegible]

communem, id est, omnium iudicium de toto genere humano: cuius non nisi duae dissimiles sunt multitudines, vel absolvendorum, vel damnandorum. Intermedium statum Scriptura ignorat.

XXI. Unicum quod specie aliqua a Curcellaeo affertur, hoc est, quod Christus iis qui de voluntate sua nihil resciverunt non possit exprobrare, *esurivi* &c. Sed respondemus. I. Ea quae hic a Christo disseruntur non absolvere totum iudicii processum, sed exempli dumtaxat caussa allegari. Quis enim dubitat, plura in hoc iudicio expendenda esse, etiam circa illos quibus praedicatum est Evangelium, quam effectus hosce charitatis erga afflictos pios? II. *Omnes* omnium *actiones* iudicio hoc examinatum iri Scriptura docet. *Eccl.* XII. ℣. 14. 2. *Cor.* V. ℣. 10. *Rom.* II. ℣. 5, 6. &c. Usque ad *verba Matth.* XII. ℣. 37. tam *inania* V. ℣. 36. quam *dura Jud.* V. ℣. 14, 15. imo & *occulta cordis. Rom.* II. ℣. 15, 16. 1. *Cor.* IV. ℣. 5. III. Nostrum non est determinare, quid damnandis iure exprobrare Judex queat. Ea saltem ipsis exprobatum iri constat, quae cum ingenti stupore audient. Et quandoquidem damnandi omnes multa immitis & immisericordis ac ἀφιλαγάθου animi indicia prodiderunt, quis nostrum Christo vetare ausit, ne ita haec interpretetur, quasi ipsi sibi, si ad eos venisset, misericordiam omnem denegaturos fuisse demonstraverint? IV. Denique dato, Christum non omnibus impiis id exprobraturum esse, non tamen inde sequitur, eos non venturos in hoc iudicium; quia multa alia restant, quorum caussa condemnabuntur, quae in hoc quoque iudicio examinanda esse alibi Scriptura docet, licet eorum in hac summa mentionem Christus non faciat. Nihil est quod nos obliget ad credendum, omnia ea quae ad hoc iudicium faciunt ex hoc solo loco discenda esse. Conferenda sunt alia Scripturae testimonia, in quibus de eadem materia agitur.

Qui frustra sibi praesidium quaerit in verbis Christi.

XXII. Superest ut inquiramus, unde haec Sanctio poenalis derivanda sit: an ex solo meroque voluntatis Divinae beneplacito, an vero ex naturali & immutabili Dei iustitia, qua indignum foret aliter disponere. Non repetam nunc quae Socinianorum Antagonistae, de iustitia vindicativa, ut proprietate Deo essentiali, illiusque necessitate quoad egressum, posito peccato, fuse & feliciter disputant. *Primo* argumenta dumtaxat quaedam proponam, quibus hoc generale evidentissime demonstrari posse puto

Punitio peccati in ipsa Dei natura & naturalibus virtutibus fundatur.

to

to, in ipsa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dimitur impositum, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quitam.

[illegible] ra Dei Majestas [illegible] [illegible] non [illegible] pati non queat.

XXIII. Ac Primo quidem [illegible] Dei [illegible] [illegible] numque eius super omnia, [illegible] [illegible] illustris est, ut creaturas rationales [illegible] [illegible] [illegible] obsequium cultumque sui obliget, vid. Cap. II. [illegible] [illegible] Adeo ut quotiescunque [illegible] [illegible] illud [illegible] [illegible] committunt, mox laesae se Majestatis Divinae reos [illegible], & consequenter propter neglectam obedientiam obligari ad vicariam poenam. *Peccatum* enim, ut recte Thomas dixit, *[illegible] in se est, destruit Deum & attributa ejus*, [illegible] [illegible] Majestatem illam Dei, cui omnia subesse ac [illegible] [illegible] [illegible] quam creaturam necessarium est. Fieri [illegible] [illegible] [illegible], ut Deus se ipsum Majestatem ac gloriam [illegible] [illegible] [illegible]. Quod autem ita [illegible], eius [illegible] non [illegible] non [illegible]. Ideo se vocat קנא [illegible] *Deum zelotem*, [illegible] [illegible] [illegible] esse dicit *Exod.* XXXIV. ℣. 14. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Hinc [illegible] *zelo* & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] con[illegible]. *Zach.* VIII. ℣. 2. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], id est, ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quale est [illegible] XXXIV. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] quo nomine & illud comprehenditur, [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] *infantem* [illegible] *Exod.* XXXIV. ℣. 7.

Multo minus abnegare illum posse, quod videretur fecisse, nullam de se Majestatis poenam postulare.

XXIV. Aliter quoque ex Majestate illa Dei argumentari licet, & hoc quidem modo. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *se ipsum* [illegible] 2. *Tim.* II. ℣. 13. Hoc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] id facere, quo [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], quae Divinae [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], ex[illegible]. [illegible] [illegible] se, [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quod in [illegible] [illegible] sit. [illegible] enim [illegible] [illegible] [illegible] geris, quasi nullus esset Deus, cui [illegible] [illegible] [illegible] quasi ipse esset Deus, qui pro suo [illegible], [illegible], de se ipso, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible], dispo-

[illegible] *quis est Dominus super nos?* Ps. XII. ℣. 5. [illegible] est in [illegible] Maiestatem involare. Quo-[illegible] Deus [illegible] praeterire potest? Nisi fingamus eum [illegible] quod [illegible] Primitatis, Maiestatis, & ὑπερο-[illegible] fore. Tunc demum gloriosus apparet pecca-[illegible] sui Numinis punit. Ita *Num.* XIV. [illegible] *totam terram impletum iri Gloria Dei*, nimirum de-[illegible] in deserto eorum, qui non crediderant, postquam vidissent [illegible] Dei & signa eius. *Ubi gloria Dei* significat manifestatio-[illegible] ipsius contra ἀθετοῦντας, quum non patitur se μυκτηρίζεσθαι. [illegible] uti gloriam suam non potest non quaerere, ita violatorem Maiestatis suae non potest impunitum dimittere.

XXV. Secundo. Non minus evidenter hoc ex *Sanctitate* Dei arcessi potest, idque non uno modo.

Etiam sanctitas Dei poenam postulat.

XXVI. A. Sanctitas Dei hoc exigit ut non possit communio-nem sui, & unionem secum, indulgere peccatori, sine iustitiae satisfactione. *τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ;* 2. *Cor.* VI. 14. Qui magis quod impurum est non potest communicare cum Deo. ℣. 19. In quem sibi Deus unit, eum וְהִדְבַּקְתִּי, *adhaerere sibi facit*, *sicut cingulum*: ut sit ipsi לְעָם וּלְשֵׁם וְלִתְהִלָּה וּלְתִפְאָרֶת, *in nomen & laudem & decus* Jer. XIII. ℣. 11. Si autem ita sibi cingeret peccato-rem sine praevia satisfactione, qua peccati reatus tollitur, iam ipsa Sanctitas cincta, amicta, & ornata esset peccato. Quod est contradictorium. Verum quidem est Deum haec omnia ob-tulisse peccatori Israëli; sed factum id virtute Foederis gratiae, quod debitam satisfactionem supponit. Neque existimandum, unionem hanc, quam tam magnificis verbis describit Deus, in [illegible] & spirituali sua significatione, aliis quam interne foede-ratis contigisse. Confer *Deut.* XXVI. ℣. 19. Si instes, indignum quidem Sanctitate Dei esse, communionem amicitiae cum pecca-tore colere, quamdiu talis manet: sed nihil obstare, quo minus [illegible] sua peccatum tollat, & hoc modo eum, qui antea pec-cator fuit, ad communionem sui admittat: Respondeo, seposita satisfactione non convenire cum sanctitate Dei, ut illo maximi [illegible] effectu, quo sanctificaretur peccator, eum praeveniret. Si [illegible] communionis Dei cum peccatore Sancti-tati [illegible] non sit, cur de progressu illius omnes id faten-

Quippe qua non potest communionem sui indulgere peccatori.

[illegible]. Clarum est non convenire Sanctitati Dei amicitiam colere cum peccatore quamdiu talis manet. Atqui ante sanctificationem suam, non est nisi peccator impoenitens. Neque ulla potest mutua amicitia homini exhiberi, per quam sanctificetur. Ergo non convenit cum Sanctitate Dei, seposita satisfactione, [illegible] favore, omni odio suo dignissimum, peccatorem prosequi. Si porro instes, per Sanctitatem Dei fieri quidem non posse ut peccatorem, sine satisfactione, complectatur amore complacentiae, sed nihil obstare quominus ei conferantur amoris benevolentiae [illegible], qui eum ipsum transformant, ut deinceps [illegible] amore complacentiae eundem. Respondeo, Tenenti hoc dici: nam illi effectus amoris benevolentiae, quibus regeneramur, proponuntur nobis in Scriptura ut sequelae sponsionis ac satisfactionis Christi, & reconciliationis nostrae cum Deo. Tit. III. ỳ. 4, 5. Rom. VI. ỳ. [illegible] 1. Pet. I. ỳ. 3. Fides, sine qua impossibile est Deo placere, donatur [illegible]. Quod [illegible] fidei fundamentum esse in Christo, [illegible]. Si ergo satisfactio Christi [illegible] amoris benevolentiae effectibus [illegible] Dei [illegible] satisfactione [illegible] legi[illegible]. Porro cui [illegible] Deus non potest dare, eum non potest non punire. Quis in nos [illegible] cum Deo [illegible] maximus est. Haec est illa [illegible] quam peccatori lex [illegible], qui [illegible].

Nec potuerit eum ante oculos ferre. XXVII. B. Sanctitas Dei tam pura est, ut peccatorem [illegible] praevaricatorem intueri non possit. Hab. I. ỳ. 13. hoc est, [illegible] oculos suos non ferat. Non enim est [illegible] Psal. V. ỳ. 7. [illegible] Quod de David [illegible]

Neque eum vene-disse. XXVIII. C. [illegible] Sanctitas Dei [illegible] Psal. XLV. ỳ. 8. [illegible]

[illegible] Prov. VI. ỳ. 16. *Anima*, id est, ipsi es-
[illegible] ipsius. Nec *peccatum* tantum, sed
[illegible] *Domini Dei tui est omnis faciens hæc*,
[illegible] Deut. XXV. ỳ. 16. Quum propterea
[illegible] beare potest, procul a se & dile-
[illegible] effectum, pœnam, non infligere
[illegible] Salomonis ratiocinium. Prov. XVI. ỳ. 5. *Abo-*
[illegible] *Domini* [illegible] *corde*. Quid inde? [illegible]
[illegible] non evadet impunitus. Eadem me-
[illegible] Psal. V. ỳ. 5. 6. 7. *Tu* [illegible] *est Deus qui*
[illegible] Odisti peccatum, & propter id peccatorem
[illegible] *Odio habes omnes operarios iniquitatis*. Quis huius o-
[illegible] Amplissimique? *Disperdes eos qui loquuntur men-*
[illegible] Ita [illegible] Dei odium erga peccatum & pecca-
[illegible] odii pœna.

Multo minus ei similis fieri.

[illegible] Sanctitati Divinæ repugnat,
[illegible] imago eius, in omnimoda san-
[illegible] similitudinem eius in pecca-
[illegible] nollet punire Deus, tam peccatori
[illegible] foret. [illegible] Psal. L. ỳ. 21. Ubi enim peccato-
[illegible] nolle punire; id ita ex-
[illegible] *putasti* [illegible] *omnino tui*
similis sim. Sed, inquis, ostendam contrarium. Et quomodo? *Re-*
[illegible] puniam [illegible] Atque ita demonstrabo ipso facto, me non
[illegible] similem tui. Unde concludo, quod peccatum nolle puni-
[illegible] peccatori quam simillimum esse. Contra, peccatum suo
[illegible] est peccatori dissimilem se monstrare. Ergo,
[illegible] Deus [illegible] peccantem, similis erit peccatori, & se ipsum
[illegible] Deus exemplar hominis sit, & homo
[illegible] glorificetur, & omnia, quæ Deus facit,
[illegible] cognoscat qualis Deus sit: si nulla
[illegible] Deus, [illegible] privare hominem communione
[illegible] peccatorem dignaretur æterna felicita-
[illegible] pœna est; utique Deus testaretur
[illegible] dignum, qui [illegible], quæratur, glorificetur, & pec-
[illegible] esse indignum, in quo homo delicietur. Quam ergo
[illegible] est, ut Deus peccatori omnino similis sit; tam impos-
[illegible] est ut peccatum impunitum velit.

[illegible] Sub cuius opposito Deum [illegible], illud non ad indifferentiam Dei voluntatis, sed ad naturam & essentiam Dei referendum est. Sed [illegible] concipere sub opposito illius, id est, [illegible]. Contradictorium autem non est, [illegible] earum rerum quæ a liberrima [illegible] dependent. Verbi gratia, a libera Dei voluntate [illegible] est, quod [illegible] olim elegerit in peculium suum. [illegible] Deum [illegible] eum qui Deus Israelis nunquam [illegible], sed nihil quod certa quadam [illegible] Deitatis. Potuisset enim Deus esse, [illegible] Deus Israelis, sed si ita libuisset, Deus Ægyptiorum vel Chaldæorum. Sed qui Deum dicit, & simul iniustum dicit, [illegible]. [illegible] enim Deitatis conceptus est, perfectè & infinitè bonum esse. Ad bonitatem hanc facit iustitia, [illegible] *[illegible]* in eo im-[illegible], qui ut [illegible] Dominus est, ita non [illegible]. Qui ergo iniustum, aut non iustum [illegible] Deum negat esse de quo hoc dicit.

[illegible] XXIII. Posterius conficio hoc pacto. Quod *δικαίωμα* [illegible], illud Justitia Dei ut fiat exigit. Nam necesse est ut Deus [illegible], qui, proprie loquendo nemini quicquam de-[illegible] *[illegible]* est Rom. VIII. ℣. 3. quod [illegible] legi denegari nequit: ita *δικαίω-*[illegible], quod Deus exigit, quodque sibi negare non potest, [illegible]. *Δικαίωμα* autem *Deo est, eos qui* [illegible] Rom. I. ℣. 32. Ergo inter peccatum [illegible] modo vi voluntatis, sed & [illegible] *judicium* Dei *semper secundum* [illegible] Rom. II. ℣. 2. oportet ut eum qui morte dignus est [illegible] morte [illegible], & indignum vita, consequenter [illegible] satisfactione. Aliter facere iusto [illegible] indignum foret. [illegible] Apostolus Rom. III ℣. 25, 26. [illegible] *Deum* [illegible] *proposuerit ut esset placamentum per* [illegible] *ad demon-*[illegible] *ut esset justus, & justificans eum qui est* [illegible] ostendit, si Deus iustificaret im-[illegible]

 pium,

Hæc naturalis Deo est.

Et posito peccato imporeat necessita- tem pœnæ.

Hinc autem Dei dicitur vindictam sumere

[illegible] miseriae, &, inspectis muris ac [illegible] sine Deo talem urbem expu- [illegible] admodum est quod *Philostra-* [illegible] Thianaei. *Lib. V. Cap. XIV.* Quum [illegible] Judaicam, coronas, ex more, [illegible] cum vellent: [illegible] *indignum dicebat: neque* [illegible] *sed* DEO IRAM DEMONSTRANTI SUAS [illegible] Item, quia alienum & peregrinum [illegible] qui, ut Romani urbem suam disperditum venirent, [illegible] sceleri contra D. Jesum [illegible] stringebant, quod internecionis [illegible] caussa fuit. Alienum ergo & peregrinum erat, non a Deo (hoc non [illegible]) sed in se, & hominibus. Aut si [illegible] alienum ac peregrinum a Deo velimus dicere, id eo [illegible] quia Deus [illegible] interitu creaturarum suarum, [illegible] ([illegible]) propendet [illegible] bonitatis, & misericordiae. Quod tantum abest, ut [illegible] novum nobis ac solidum suppe- ditet argumentum, quod ita formo.

XXXVI. *Quartum.* [illegible] est malum poenale, qua tale, in [illegible] non est, ex Deo quidem, utpote cum destructione [illegible] proprii conjunctum. *An bonum tibi est ut opprimas? ut ab- jicias laborem manuum tuarum?* Job. X. ℣. 3. Imo inviolabili iure- iurando confirmat Deus, *se non delectari morte peccatoris* Ezech. XXXIII. ℣. 11. Aliud ergo est quod illud appetibile faciat, & ad- [illegible] appetibile ut declarat Deus se in eo *exsultare*, indeque [illegible] quae sola quasi sufficiat demul- [illegible] indignationi, quam peccatum peperit. [illegible] pluribus Scripturae in hac materia. [illegible] *Hosea* X. ℣. 10. [illegible] *In* [illegible] *Am.* V. ℣. 9. המבליג שד על עז [illegible] *Deut.* XXVIII. ℣. 26. ישיש [illegible] *Dominus* [illegible] *Jes.* I. ℣. 24. [illegible] *Consolabor me de adversariis meis,* [illegible] Desiderat, ecce, Deus pec- [illegible] Quando vastationem in eos effundit, recreat se;

Qui protestatur se consolationem percipere ex poenis impiorum.

nec

nec leviter tantum, sed & gaudet & [illegible]: & tali quidem [illegible] dio, quod leniendo per poenas [illegible], [illegible] do Deo par sit. Quid hoc est, quod [illegible] illud [illegible] appetibile faciat Creatori? Quid aliud, nisi quod [illegible] gloriam Primitatis, [illegible], & Justitiae [illegible] Deus [illegible] tam rectam servet, cui obfuscandae [illegible] faciebat? Tota enim poenarum *utilitatem* (ut ipse Crellius loquitur) *ad Deum spectasse oportet.* Nulla autem hic utilitas ad Deum redundans cogitari quidem potest, nisi quod gaudet in declaratione gloriae suae, emicantis in judicio illo, cujus justitiam beati Angeli cum applausu agnoscunt, *Apoc.* XI, ℣. 17. & XVI, ℣. 5, 6. ipsique damnati, vel inviti ac frendentes, agnoscere cogentur. Impossibile vero est, ut Deus eximiam illam gloriam suam [illegible] habeat, cujus adeo Zelotes est. Quum ergo necessarium est, ut Deus interitum creaturae suae [illegible], quam interitum suae ipsius gloriae malit, tam necessarium est, [illegible] [illegible]. Amat quidem creaturam suam Deus; sed [illegible] se ipsum amat, & amare debet. [illegible] ret, si gloriam, quam creatura per [illegible] sacrilegio ipsi [illegible] ripuit, non repeteret ab illa, eam puniendo.

Communes punire necesse Deum debitum esse, ipsi fatentur adversarii.

XXXVII. *Quinto* denique ad [illegible] Faustus Socinus, *de Servato*: Part. II. Cap. I. [illegible] [illegible] *rae* [illegible] *esse* [illegible]. [illegible] lius similiter, *De vera Relig.* Lib. I. Cap. XXIII. [illegible] *esse* [illegible]. [illegible] hanc [illegible]. *Deo* inquiunt, *indignum est*, [illegible] *naturae Dei* [illegible]. Cur [illegible]? An [illegible] tio propter [illegible] est, [illegible]. [illegible] lo est. Quando [illegible] [illegible]

satisfactione, obtinget, si naturæ Dei debitum sit iis veniam non concedere.

XXXVIII. Accipimus item quod Crellius *eodem capite* dicit: eodem jure quo Deo obsequium debemus, *eodem etiam debemus neglecti obsequii ac transgressionis pœnas. Nam hæ in omissi officii vel neglecti obsequii locum succedunt, & id compensare, si modo possint, debent.* At sine dubio, jure naturali Deo obedientia debetur, & repugnaret Divinis virtutibus, si eam Deus a Natura rationali non exigeret. Libere dico: Deus qui potest non postulare obedientiam a creatura rationali, non est Deus. Quæ eadem, ex verissima hypothesi Crelliana, de pœna dicenda sunt. Scio, Crellium ius utrumque, tam ad obedientiam quam ad pœnam, fundare in herili Dei Dominio; quum potius fundari debeant in naturali Dei Majestate ac [illegible], quæ etiam fundamentum hujus herilis Dominii est. Sed hanc ipsam Dominicam potestatem cogitur fateri Deo tam naturalem esse, ut ei renunciare non possit, imo *ut ne Deum quidem esse, sine ea satis intelligi possit: quum is, ob eam ipsam potestatem, &, ex qua fluit potentiam, Deus dicatur.* Manet ergo, sanctionem pœnalem fœderis fundari in eminentissima, Sanctissima, Justissimaque Natura Dei, & non in mero duntaxat liberrimæ voluntatis Divinæ beneplacito.

Adduntq; eodem jure Deo deberi obsequium & neglecti obsequii pœnas.

XXXIX. Disquiri hic porro posset, an pœnæ *Æternitas* ex hoc jure Dei naturali deduci debeat; sive quod idem est, an pœna, juste æquivalens cuilibet peccato, debeat necessario æterna esse, secundum ius Dei naturale, cui contrarium decernere Deo indignum, ideoque impossibile sit. Quæstio satis difficilis, eo magis, quia de absoluto hoc jure Dei in specialibus determinare supra hominem esse videtur. *Deus major homine est, non respondet de omnibus actionibus suis. Job.* XXXIII. ℣. 12. 13. Videamus tamen annon ex consideratione virtutum Divinarum colligi possit, quid hic Θεοπρεπὲς sit.

An pœna Æternitas ex naturali jure Dei deduci queat.

XL. Præsuppono nunc in peccato quod committitur adversus infinitam Dei Majestatem, malitiam esse *suo modo infinitam*, ac proinde etiam meritum pœnæ *suo modo infinita.* Dico, peccatum inesse malitiam *suo modo* duntaxat infinitam. *Absolute* enim infinita dici nequit. Si respicias entitatem actus substrati, a finita

Peccatum malitiam habens suo modo infinitam.

moventur a- nimam pa- nam sen- sus infi- nitam.

nita creatura non potest elici potius infinite intensus. Si respi- cias *damnum*, & privationem bonitatis moralis, [illegible] [illegible] [illegible] privatio finitae [illegible] [illegible] [illegible] com- [illegible] potest. Si denique [illegible] [illegible] [illegible] tum scilicet in concreto, ut [illegible] [illegible] malitia absolute infinita est. [illegible] [illegible] [illegible] vitiosi, sed admodum dispares; qui dispares esse non possent, infiniti essent. Infinita tamen peccati malitia *suo modo* est. I. *Ob- jective*, quia committitur contra infinitum bonum. II. *Extensi- ve*, ratione durationis, quia macula, sive labes peccati, durat in aeternum, nisi expurgetur sanguine Christi. [illegible] in pec- cato est meritum poenae, non absolute infinitae, [illegible] [illegible] [illegible] cruciatuum. I. Quia talis poena est absolute impossibilis. Neque enim finita creatura capax est [illegible] [illegible]. II. Quia sequeretur, Deum [illegible] [illegible] [illegible] satis- facere, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deus [illegible] [illegible] [illegible]. III. [illegible] [illegible] peccatis omnibus aequalem [illegible] deberi, [illegible] [illegible] de facto aequaliter puniri. Quod [illegible] [illegible] & contra *Matth.* XI. ℣. 22. 24. Ratio [illegible], quia inter [illegible] nulla est, vel esse potest disparitas. Est tamen in peccato meritum poenae [illegible] [illegible] de infinitae, & eodem quodammodo, [illegible] [illegible] [illegible] malitia infinita est. Id est I. *Objective*, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] commu- nione infiniti Boni, Dei scilicet. II. *Extensive*, [illegible] ut poena in aeternum duret. Atque hactenus [illegible] [illegible] [illegible] nam poenam nunc considero, ut concludam, nihil [illegible] [illegible] tum ac Justitiam Deum committere, quando [illegible] [illegible] [illegible] cum corporis cruciatibus peccata hominum vindicat. Quod e- venturum docet, ut supra §. 17. probavimus.

Sed an ju- stitia Dei necessario exigat a- ternam po- nam sensus.

XLI. Sed an aeternitas illa necessario debeat esse, in poena *sensus*; an vero satisfieri possit Justitiae Divinae per aeternam poe- nam damni, in annihilatione creaturae peccatricis, nescio an de- terminari queat. Hoc mihi videtur [illegible] [illegible] & [illegible] dici posse: Si Deus [illegible] creaturam [illegible] [illegible] in existentia conservare, necessum est, [illegible] [illegible] interce- dente] ut eam aeternum puniat; poena non damni [illegible] sed & sen-

[illegible]. Ratio est, quia non modo peccati reatus semper remaneat, sed & macula, qua peccatum semel commissum animam infecit, quoque in aeternum expurgari non potest, nisi sanguine Christi. Impossibile autem est, uti §. 22. 23. 24. demonstravimus, ut Deus hominem peccato inquinatum ad sui communionem admittat. Porro fieri nequit, ut creatura rationalis, a communione favoris Divini exclusa, hanc indignationem Dei cum dolore acerrimo non sentiat. Conscientia dilapidati summi boni acerrimis flagellis miseros lancinat. Quod supra quoquo, §. 13. *& sequentibus*, non indiligenter ostendimus.

An satisfieri illi queat annihilatione peccatoris, non certo nobis constat.

XLII. Sed an necesse sit, ut Deus creaturam peccatricem aeternum in existentia conservet, fateor me ignorare. Annon poena suo modo infinita censeri posset, si Deo luberet, hominem natura sua aeternitatis candidatum totali annihilationi addicere, unde retrogredi ad vitam nunquam liceret? Scio aliter nunc Deum disposuisse, & id quidem iustissime. Sed quaeritur, an non convenienter iustitiae suae hoc modo disponere potuisset: si tu, o homo, pecces, ego tuum aeternae beatitatis & beatae aeternitatis appetitum frustrabor, teque ex adverso mancipabo aeternae annihilationi. Liceat hic saltem ἐπέχειν.

CAP. VI.

De Sacramentis Fœderis Operum.

I.

Sacramentorum utilitas.

IN omni Foederum suorum Oeconomia Deo Optimo Maximo placuit sacris quibusdam *Symbolis* promissionum suarum certitudinem firmare, simulque foederatum sibi hominem officii sui commonefacere: quibus Symbolis Ecclesiasticus usus *Sacramentorum* jam pridem nomen fecit. Praeclaro profecto consilio a Sapientissimo Numine id ita institutum est. I. Etenim hoc pacto id quod de foedere suo Deus tradidit accuratius homini meditandum proponitur. Quando non semel duntaxat iterumque coelesti voce de Divina voluntate edoctus est; sed identidem, ac quotidie ferme, ob oculos sibi versari videt ea, quae in maximarum rerum pignora ipsi Divinitus concessa sunt. Ad animae interiora magis penetrare solent, clarioresque sui ideas relinquere, quae ocu-

oculis sunt subjecta, fidelibus, [illegible] quae per aures solum demissa. Elegant *Herodotus Lib. I.* [illegible] : *Auribus* [illegible] *oculis.* II. Ad fidem quoque [illegible]. [illegible] enim Divino verbo nihil [illegible] bitorum promissionum [illegible] nostrae firmamentum proponit. [illegible] *heredibus promissionis τὸ ἀμετάθετον* [illegible], *ut per duas res immutabiles, in quibus impossibile est Deum* [illegible], [illegible] *consolationem habeamus. Heb.* VI. 17, 18. III. Insinuari [illegible], bonus sanctus visu, tactu, gustu sacrorum Symbolorum, [illegible] quaedam aeternorum bonorum praecipia, [illegible] sub Symbolis ea contemplari, ac praelibare, ad quorum plenariam & immediatam fruitionem sine Symbolis aliquando admittetur. IV. Habent tandem in iis [illegible] officii sui [illegible], cumque ipsi identidem bonitatem Creatoris, [illegible] ac [illegible] ingenuam, [illegible] Deus sibi [illegible] sui, quo [illegible] a malo, simul [illegible] ad alacrius bene coeptum sanctitatis [illegible].

Ea sub foedere operum fuere quatuor.

II. Talia Symbola sub Foedere Operum quoque homini concessit Deus; de quibus, ne quid tractationi huic desit, nunc agendum est. Ea, nisi fallor, quatuor [illegible] ordine enumero. 1. PARADISUS. 2. ARBOR VITAE. 3. ARBOR SCIENTIAE BONI ET MALI. 4. SABBATUM. De quibus singulis ita nunc dicendum est, ut distincte semper ostendam, I. *Quae bona* [illegible] praesignificaverint & obsignarint, [illegible] II. Cujus officii & obligationis [illegible].

Quae ita sunt explicanda, ne confundantur cum iis quae [illegible] *foederis sunt.*

III. Id autem [illegible] plane ab hac tractatione esse, nec [illegible], vel Arboris Vitae, vel Sabbati, significationem proponere, quae ad Evangelium spectant, & gratiam Christi, & [illegible] per Mediatorem & Spiritum gratiae electis donatam. [illegible] Vitae [illegible] video, qui Sacramentum [illegible], ut [illegible] asserendum, quod non [illegible] promissa, & hominis [illegible]

consentanea, a Foedere Gratiae distinctissima sunt. Nihil hic de Christo dicendum, nihil de fide iustificante in ipsum, nihil de cessatione ab operibus nostris ut impuris, nihil de quiete post vitae huius miseriam. Cuncta ista ex alio sunt foedere. Non diffiteor equidem, ita imperscrutabilem Dei sapientiam haec Symbola instituisse, ut eorum recordatio post lapsum multa hominem docere potuisset ad Foedus Gratiae & illius Mediatorem spectantia. Ita in ipso Adamo primo, Typum secundi; in Eva ex Adami dormientis costa affabre effecta, Typum Ecclesiae ex Christo mortuo quasi adornatae; in primo coniugio magnum Mysterium, quod Christum & Ecclesiam concernit, Paulo monitore, observamus. Haec tamen in statu naturae incognita nec cogitata Adamo fuere. Neque memoranda sunt ubi de Sacramentis Foederis Operum sermo est. His praemissis singula nunc quanta fieri potest diligentia scrutemur, a Paradiso exorsi.

Brevis Paradisi descriptio.

IV. Procul ab instituto nostro est, ut de situ ac topographia PARADISI prolixe disquiramus. Sufficerit observasse, hortum eum fuisse, & amoenissimum viridarium, ab ipso Deo ad orientem plantatum, in Eden, regione fertilissima, ac plena omnigenis deliciis, ut Viris Doctissimis visum est, prope Haran, in confinibus Arabiae, iuxta Euphratis & Tigris confluentem, non procul a Mesopotamia. Qui irrigabatur quatuor fluminibus, multo anfractu, multisque gyris foecundissimum pomarium alluentibus. In quem homo, extra Paradisum in terra formatus, novus colonus, a Deo introductus fuit, villicationis & custodiae suae redditurus aliquando rationem. Cui nihil ad honestam huius vitae voluptatem deerat, Deo se homini frequenter revelante, eumque ad dulcissimum sui consortium familiariter admittente. Memorat quoque Moses aurum & gemmas in ea regione optimas uberrimasque. Quae nunc horum omnium χρῆσις fuit, & significatio mystica?

Iucundissima Paradisi ubertas meliora adhuc coeli gaudia significabat.

V. Primo insinuare, loci huius amoenitas tam prolixam Optimi Numinis benignitatem singulis momentis homini ingerens, quam tamen sensibus omnibus percipiendam praebens, certum eum docebat, aliud felicitatis domicilium longe adhuc augustius expectandum esse, ubi non per creaturas, & in iis, Deo suo, uti nunc, frueretur, sed immediate in Creatore suo delectaretur, & satian-

tiandus ipsius imagine. Etenim si tanta ipsi Deus jam largiebatur, adhuc in via morandi, tantum curriculo praefinitae explorationis curriculo: quid non speraret, imo quid non debebat, ab infinita illa munificentia sibi polliceri, postquam partibus suis probe defunctus, [illegible] ad remuneratorem suum accedendi jus sibi acquisivisset? Ita non in hac, nullius rei, ad vitam hanc animalem pertinentis, indiga abundantia, identidem ipsi inclamabat Dominus, [illegible] te potiam aliquando in [illegible], modo voci meae morigerum te constanter sistas? Si tantum dulcoris est in creaturis hisce bonitatis meae rivulis, quibus nunc tanta cum voluptate potaris; quid non in ipso me erit, inexhausto fonte, uberrima scaturigine? Ascende, o homo, per creaturarum scalam, ad tuum Creatorem, & ex primitiis hisce praelibando concludito, quid tibi praeparaverim in id tempus, quando ipse ego futurus sum merces tua magna valde. Et certe, nisi Adamum brutum, & stolidum hominem cassum fingamus, non potuit non haec talia cogitare.

Hinc caelum Paradisus dicitur.

VI. Per Paradisum, sedem perfectae beatitudinis significatam fuisse, Scriptura docet, quando Caelum, beatorum habitaculum, *Paradisum* vocat. *Luc.* XXIII. 43. 2 *Cor.* XII. 4. *Apoc.* II. 7. Spiritui Sancto usitatum, quae nomina [illegible] inter se [illegible]. [illegible] quibus solenne est, locum felicitatis caelestis [illegible] [illegible] nuncupare. Nihilque in [illegible] frequentius, quam [illegible], *hortus Eden*, id est, [illegible]. Accedit etiam convenientissima analogia, inter Paradisum & Caelum, [illegible] gratius nunc & specialius commonstrabimus.

Analogia utriusque.

VII. I. Paradisus locus erat ab ipso Deo plantatus, ut habitaculum foret hominis ad imaginem Dei conditi. Caelum locus est ab eodem illo Deo [illegible] domicilium hominis, postquam virtutibus suis [illegible] addidisset, atque ita [illegible] haberet, cui ne ipsi quidem [illegible]. Ubi [illegible] Dei sui [illegible] & [illegible] in [illegible] hoc habitaculo agnoscere debebat; [illegible] experturus erat in Caelesti [illegible]. II. Paradisus amoenitate sua reliquas omnes orbis partes immensum supera-

[illegible], plantatus in Eden, loco omnigenae [illegible]. Unde toti mundi amoenissimae regiones dicuntur esse *ut hortus Dei. Gen.* XIII. ℣. 10. Et Ezechiel vaticinans de futura terrae copiosissima [illegible], dicit terram antehac vastatam fore *ut hortum Eden. Ezech.* XXXVI. ℣. 35. Et quid magnificentius illa Jesaiae promissione *Cap.* LI. ℣. 3. *Dominus Zionem solabitur, solabitur omnia loca vastata ejus, faciet desertum ejus ut Eden, & solitudinem ejus ut hortum Domini, gaudium & laetitia invenientur inibi, confessio & vox cantus.* Ex quibus verbis clarum est, nihil in Paradiso, ipso isthoc statu, homini ad plenissimam voluptatem defuisse. [illegible] autem quicquam Coelo deerit ad felicitatem omnibus numeris absolutissimam. Cujus amoenitas terrestris hujus horti amoenitatem majori superabit intervallo, quam coelum ipsum super terram excelsum est. Habebat enim Paradisus, quae [illegible] inhabitarent [illegible], qualis vitae animali adjacebat, quae omnia a Coelo [illegible]; ubi est שֹׂבַע שְׂמָחוֹת, *Satietas gaudiorum. Psal.* XVI. ℣. 11. III. In Paradiso limpidissima [illegible] fluenta, homini, ubicunque opus erat, rigantia & foecundantia. In coelo est ποταμὸς καθαρὸς ὕδατος ζωῆς, λαμπρὸς ὡς κρύσταλλος, ἐκπορευόμενος ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ. *Purus fluvius aquae vitae, splendidus tanquam crystallus, procedens ex throno Dei. Ap.* XXII. ℣. 1. Quo [illegible] significantur dona Sancti Spiritus, quorum hic quidem aliquot conceduntur guttulae, at quibus beati ad perfectam laetitiam inebriabuntur. IV. Memorat etiam Moses, aurum & bdellium, & lapidem Sardonium, quae in isthac regione reperiebantur. Gen. II. ℣. 11, 12. In Coelo Thesauri Spirituales erunt, cum quibus nullum aurum, nullus Topazius, & quidquid universus orbis gemmarum habet; contendi ullo modo potest. V. In Paradiso arbores erant, cum spectabiles, tum utiles. In Coelo [illegible], & contemplatu jucunda, & usu praestantissima. [illegible] ibi arbores erant, Scientiae & Vitae. At in Coelesti Regno, vera & consummata scientia est, & illa [illegible] vita, quae [illegible]. VI. Homo primum in [illegible] creatus, in Paradisum, ut meliorem sedem, transferebatur. Hoc enim, nisi fallor, Mosis verba innuunt, *Gen.* II. ℣. 8. *Imposuit ibi hominem, quem formaverat.* Confer. *Gen.* III. ℣. 23. ubi post peccatum ejectus dicitur *ex horto Edenis*, ad [illegible]ndam ter-

terram illam ex qua desumptus fuerat. Ita enim homo ex statu naturali, ac animali, in quo conditus erat, ad alium plane supernaturalem ac coelestem erat aliquando transferendus. Cujus ipsum optata haec e terra in Paradisum transportatio [illegible] faciebat, quod *Zanchius* quoque observavit ad *Gen. II. v. 15.* & *Musculus* similiter. VII. In Paradiso nullus hominis locus erat nisi intaminato. Peccatis maculatum hortus hic non ferebat. In Coelum *nihil impuri intrabit. Apoc. XXI. v. 27.* Est illud habitaculum *Dei Sanctum & gloriosum. Jes. LXIII. v. 15.* VIII. In Paradiso fruebatur homo familiari Dei sui consortio: & eo sensu Paradisus quoque *hortus Domini* dici potest, quatenus Deus ibi habitabat, se in opere [illegible], & homine praecipue ipso, oblectans, cui familiariter obviam procedere, ut voluptati erat homini, ita jucundum Deo. In coelo autem, [illegible] Majestatis suae, semper Deus homini aderit, [illegible] quam fieri possit familiarissime [illegible].

Imperfectiones Paradisi debebant hominem ad perfectiora anhelare.

VIII. Quemadmodum Paradisus [illegible] homini significando idoneus erat, ita quoque [illegible] officii eundem commonefaciebat. [illegible] discebat: non debere se bonum & felicitatem [illegible] quaerere, quae, etiam quum [illegible], de suo ipsa testetur imperfectionibus; [illegible] in Paradiso, continuo cibo, potu, [illegible] ac vigiliae, [illegible]. Qua vis docebatur anhelare ad majus bonum, immediatam nimirum Dei sui fruitionem: in cujus boni quaestione praecipua viatoris Sanctitas consistit. Hoc enim est Deum supra omnia amare, si [illegible] cum Deo unionem vehementer anheles.

Custodia cultusque ejusdem vetabat ignaviam.

IX. Secundo. Quandoquidem Paradisus hic colendus & custodiendus homini datus erat; eo ipso monebat illum Dominus non ignavo se otio, sed diligenti industria, dedere. Voluit hominem operam & curam suam horto [illegible], ut haberet quod ageret, & in quo Conditoris sui [illegible] & providentiam indesinenter experiretur. Noluit [illegible] Angelos [illegible] esse, quos Spiritus ministratorios fecit, [illegible] homini [illegible] & custodiendi Paradisum impositum, [illegible] se in operibus Dei occuparet; perinde ac si Regis filio [illegible] aliquid imponatur,

ne

sit ad abundantiam [illegible], honoris, & opum, ignavus eva-
deret. Sed Deo suo purissimo [illegible] qui se conformare debebat, & o-
perari adhuc ipso opere [illegible] Dei, donec aeternum cum ipso
[illegible].

X. *Tertio.* Ipsum quoque illud ulterius spectabat. Etenim, I. Quum Paradisus Coeli pignus est, diligens Paradisi custodia admonebat ipsum, ut Coelum semper in mente & animo haberet. II. Labor & cultura Paradisi docebat ipsum, non nisi ig[illegible] *operantem*, ut Deo grata facientem, ad coelestia tecta scandere posse. III. Instruebatur quoque ut animum suum, instar Paradisi Dei excultum, Deo hortum amoenissimum sisteret; & arbores illas virtutum a Deo ipsi implantatas, praestantissimorum fructuum, id est operum ex habitibus bonis procedentium, fertiles ostenderet. Ut ita Dominus in hunc hortum suum venire posset & vesci פרי מגדיו *fructu rerum pretiosarum suarum.* *Cant.* IV. ℣. 16. IV. Monstrabatur ipsi, ut animum suum, hortum illum Dei, ante omnia sollicite custodiret, ne quae ferae pravarum cupiditatum, omnia illi corrupturae, irrumperent. Et quum Deus ipsi diceret, custodi hunc hortum meum; nonne simul dicere cogitandus erat, *Prae omni custodia custodi cor tuum? Prov.* IV. 23. V. Custodia Paradisi anxiam ipsi curam imponebat, nihil adversus Dominum committendi, ne forte, ut malus villicus horto *ejectus*, in eo triste Symbolum cerneret exclusionis suae e coelo. Cuncta haec, hominem, cum gaudio & exsultatione in Paradisum intromissum, Deo debuisse & voluisse debere, adeoque se, ingratione in Paradisum, quasi Sacramento, ad illa obstrinxisse, censendum est.

Et habebat significatus μυστικωτέρους.

IX. Sequitur nunc ARBORIS VITAE consideratio, quae an *unica numero*, an vero *integra species* fuerit, disquirunt eruditi. Sunt qui priorem sententiam, communem quidem, sed nulla probabili ratione nixam opinionem esse existimant. Putantque [illegible] Dei convenientius esse, quod Arboris tam speciosae & utilis adspectum in quam plurimis viridarii partibus dilecto colono objecerit. Adducunt etiam Benedictionem Divinam, *Gen.* I. ℣. 11. 12. qua cunctis arboribus virtutem sese multiplicandi attribuit. Sed praecipue urgent *Apoc.* XXII. ℣. 2. Ubi Johannes Arborem vitae ab utraque parte fluminis collocat, quod confe-

Arbor vitae, an unica numero, an integra species fuerit?

[illegible] arcens, spem ei omnem salutis per fœdus hoc, cujus illa arbor Symbolum erat, præscindit. Manifestum [illegible] operet, propter quod ea arbor nomen [illegible] hunc fructum est. Quid illud sit, nunc inquiramus.

XIII. Significabat arbor Vitæ Filium Dei, non quidem quatenus Christus est & Mediator [hoc enim ad aliud fœdus pertinet] sed quatenus in quocumque statu vita hominum, & omnis beatæ vitæ fons est. O quam bene dixit, qui dixit, ab initio conveniebat Deo, eum, quem diligit, & propter cujus gloriam omnia fecit ac facit, imo cui *monstrat omnia quæ facit, ut ea ipse similiter faciat*, Joh. V, ℣. 19. homini vitæ Auctorem per Symbolum demonstrare, ut tantum eum pro tali agnosceret, & deinceps, quando ut Servator & Sanator ipsius manifestandus erat, Adamus & filii ipsius eum in ipso initio per Symbolum demonstratum recognoscerent. Quemadmodum factum est, ut, qui credunt Mosi, Prophetis & Evangelio, recognoscant, in initio non fuisse vitam nisi in ipso, propter cujus gloriam, in salutis negotio asserendam terra quoque fundata est. Propterea Christus dicitur ξύλον ζωῆς *Apoc.* XXII. ℣. 2. Quod quidem nunc est merito suo & efficacia, qua Mediator, semper tamen fuisset, qua filius Dei, Patri suo ὁμοούσιος. Ut enim per ipsum homo conditus & vitam animalem nactus est; ita etiam per ipsum transformandus, & cœlesti vita beandus fuisset. Neque potuisset adeo vita peccatoris fieri, ut Mediator, nisi & vita hominis Sancti fuisset ut Deus *αὐτοζωὴ καὶ ἡ αὐτοζωή*.

Significavit Filium Dei, ut omnis veræ vitæ fontem.

XIV. Fructus illius arboris, sensibus omnibus eximia quadam gratia blandientes, significarunt delicias Divini amoris, quibus homo beatus saginandus aliquando foret, quæ nunquam tædio sunt, sed semper dulci quasi novitate sui acuunt desiderium. Hoc sensu sapientia dicitur, *arbor vitæ apprehendentibus eam.* Prov. III. ℣. 18. Quia veræ sapientiæ studium & praxis ineffabili dulcore animos mulcet.

Fructus illius significabant delicias Divini amoris.

XV. Porro officium hominis erat. I. Arborem hanc attente considerare, *ut visu desiderabilem*, Gen. III. ℣. 9. & in ea contemplari virtutem Filii Dei, cujus luculentissima visio felicitatem suam olim consummatura erat. II. Usu & esu hujus arboris communionem suam cum Filio Dei testari, eumque ut desideratæ vitæ Aucto-

Officia hominis circa hanc arborem,

Auctorem agnosceret: quam, licet integer, non in se ipso, sed in Deo, ut liberali communicatore, quaerere debebat. III. Ipsi ad imitationem Filii Dei, ut in communione ejus, debebat Arbor Vitae fieri usui [illegible] posteris [illegible] sanctis monitis & exempla iis praebendo, ut [illegible] Divinae vitae particeps, & vitae proximi ministrator. *Fructus justi est arbor vitae. Prov.* XI. ℣. 30.

Arbor scientiae an sacramentum fuerit?

XVI. Praeter *Arborem vitae*, alterius adhuc Arboris Moses meminit, a SCIENTIA BONI ET MALI denominatae, de cujus nomenclatura & usu *Cap.* III. §. 20. 22. late coepimus dicere. Eam σημεῖον hominis fuisse indubium est; an etiam foederis symbolum fuerit, disquiritur. Ego quidem nullam rationem videre profiteor ob quam id negari debeat. Etenim omnia quae ad foederis symbolum constituendum requiruntur huc concurrunt. Habemus externum & visibile signum a Deo institutum; habemus rem significatam, cum pulcra analogia; habemus denique commonefactionem officii hominis; quae universa naturam sacri symboli absolvunt.

Signum externum, illiusque usus.

XVII. *Signum externum* fuit Arbor quaedam *in medio horti, bona ad cibum, jucunda oculis, desiderabilis ad intelligentiam conciliandam*, Gen. III. ℣. 6. Usus hujus signi duplex erat. I. Ut tenore oculis ac menti ab homine usurparetur, [illegible] mysticam arboris significationem. Eam in finem & pulcra ac desiderabilis visa erat, & collocata in medio horti, ubi homo quam frequentissime versabatur. II. Ut sancta obedientia ab illius usu abstineret; agnoscens ita absolutum in se Dei dominium, & aliud exspectans seculum, in quo nihil vere desiderabile vetitum ipsi futurum erat.

Res significata.

XVIII. *Res significata* item duplex erat, *obsignatio tam promissionis quam comminationis* foederis. Nam quum arbor *scientiae boni* dicitur, monuit hominem, si ex animo obediret praecepto huic exploratorio, perventurum fuisse ad cognitionem, sensum, & fruitionem illius boni quod [illegible] est, & tum plene cognosci, nisi per sensum & fruitionem, non [illegible]. E contrario quum arbor [illegible] significatur, hominem, si inobediens [illegible], ipsi infortunio, cujus malitiam & miseriam [illegible] agnosceret,

ret, quando experient. Atque hoc illi ipsi fatentur, qui alias arborem hanc Foederis Divini Symbolum dici nolunt.

Cujus Officii hominem commonefecerit.

XIX. Commonefactio officii, hic praeclara fuit. Docuit enim haec arbor. I. Contemplandum quidem homini ac desiderandum summum bonum esse; sed ad id non enitendum nisi modo & via Divinitus praescripta, nec indulgendum hic propriis ratiociniis, utut plausibilia admodum videantur. II. Non esse ponendum hominis bonum, in rebus sensus corporis oblectantibus. Aliudque esse bonum vere beatificum, quod animam satiare queat, & se ipso ad consummationem felicitatis sufficiat. III. Deum esse absolutissimum hominis Dominum, cuius sola voluntas lege expressa omnium animae appetituum, omnium corporis motuum, suprema regula & norma sit. IV. Ad vitam, quae vere bonum sit, non perveniri, nisi per exactam obedientiam. V. Etiam homini integro cum sacro quodam horrore coram Deo suo conversandum fuisse, ne in malum incideret. Quibus adde ea quae supra notavimus. *Cap.* III. §. 21.

Zanchii sententia examinatur.

XX. Accuratissimus & profundissimus Theologus *Hieronymus Zanchius*, postquam harum arborum historiam explicuisset, mysticum significatum his verbis proponit. *De Creat. Hom. Lib.* I. *Cap.* I. §. 8. *Caeterum hae duae arbores, illaque in medio Paradisi, & sibi invicem vicinae, apertissimi fuerunt Typi Legis & Evangelii, seu Christi. Lex docet quid bonum, quidve malum: Christus vita est vera atque aeterna. Utraque in medio Paradisi, quia Lex & Christus in medio Ecclesiae, semper proponendi sunt filiis Adae. Una prope alteram, quia Lex ducit ad Christum.* Dici non potest quam reverenter de magno hoc Theologo sentiam, cuius ego commentationes immensum quantum antefero novitiis illis commentis, quibus nunc distrahuntur studiosorum ingenia. Verum enim vero utut haec acute dicta videri queant, non tamen sunt solida. Quippe sub foedere operum non habebat Adamus, neque vero ut haberet opus erat, ulla Sacramenta quae ad Christum, Evangelium, Gratiam spectabant. Hoc unum superest, quo excusari queant haec & similia, quae saepe apud eruditissimos quosque occurrunt, si dicamus, etiamsi ab initio homini integro eum in finem proposita non fuerint, ut Christi gratiam ei significarent, sapientissime tamen ita a Deo ordinata fuisse, ut homo

 retro-

derogando cupiditatem [illegible] ad ea tentanda, post ipsum in iis [illegible] [illegible] quae Deus ipsi revelaverat.

XXI. Aliis viris eruditis non libuit Arborem Scientiae Symbolis & sigillis Foederis Operum adnumerare; quibus hanc sententiam his praecipue rationibus adstruere visum. I. Quia Sacramenta omnia ad usum sunt data; arboris autem illius usus interdictus homini est. II. Quia Sacramenta signa sunt beneficiorum, quae obsignant iis qui ipsis legitime utuntur; hanc vero arbor non obsignavit benedictionem, si quis ea uteretur, sed potius eius usui maledictionem intulit. Verum haec tanti non sunt, ut propterea a receptiori sententia recedendum nobis sit. Et, tam ex rei veritate, quam ex propriis virorum Doctorum hypothesibus, ad utrumque argumentum facilis est responsio.

Argumenta eorum qui arborem scientiae Sacramentum esse negant.

XXII. Verum quidem est, omnia Sacramenta ad usum esse data; sed & hoc certum, non eundem esse usum omnium Sacramentorum unum eundemque esse. Non omnia ori & gustui concessa sunt. Sunt Sacramenta quorum usus consistit in contemplatione signi, & meditatione rei significatae. Iridem non Symbolum duntaxat foederis Oecumenici cum toto terrarum orbe initi, sed & Foederis Gratiae in Christo fuisse, viri Docti contendunt; & colores iridis, rubrum, igneum & viridem, significare putant per sanguinem fieri mitigatum iudicium & misericordiae. Neque tamen ullus Sacramentalis iridis usus praeter contemplationem fingi potest. Similiter inter Sacramenta Veteris Testamenti serpentem aeneum collocant, cuius usus in aspectu solo consistebat. Imo de ipsa arbore Vitae sentiunt, usum eius non promiscue homini patuisse, quum *vincentibus solummodo promittatur edere de arbore vitae* Apoc. II. 7. *Unde* inquiunt, *non Adamum ante lapsum esu attigisse constat. Imo contrarium prius patet.* Et tamen illam primam & antiquissimam Filii Dei, & vitae per ipsum possidendae, imaginem fuisse dicunt. Nihil ergo obstat, quo minus arbor Scientiae quoque Foederis Symbolum dicatur, etiamsi [illegible], [illegible], [illegible] fuerit.

Quorundam Sacramentorum usum consistere in contemplatione.

XXIII. Porro ulterius, [illegible], [illegible], [illegible] tale

Non est.

[illegible] Sacramentum [illegible], cujus usus in sacra abstinentia consi- [illegible]. Neque ab hac cogitatione Viros Doctos, si consentanea [illegible] est. *Diluvium*, inquiunt, *quo servatus fuit Noachus, [illegible].* Aquarum [illegible], Noachi respectu, in eo consistebat, quod ipsum cum suis non tangerent ad [illegible], neque penetrarent se in Arcam cui inclusus erat: uti etiam aquae maris rubri idem eodem modo significabant Israëlitis. Imo, quod mirum non immerito videri queat, primum Foederis gratiae Sacramentum Viri Docti esse dicunt *exclusionem Adami ex Paradiso, & aditum ad Arborem vitae [illegible].* [illegible] geminis labiis est loqui, *Sacramentum primum fuit Arbor Vitae, quae quamvis primo spectaverit ad foedus Operum, & exclusio ab illa fuerit poena hominis lapsi: nihilominus ea ipsa exclusio simul gratiae ac bonitatis Divinae signum fuit.* Rogatos hic velim Viros Doctissimos ut explicent mihi, qua in re Sacramentalis usus Arboris Vitae sub Foedere gratiae constiterit, postquam homo Paradiso ejectus erat, & Arbor illa ne quidem oculis ipsius amplius observabatur. Nullus hic est usus nisi abstinentia & carentia mystica. Et hoc quidem modo argumento primo satisfactum arbitramur.

Absurdum usum alicujus Sacramenti in Sacra abstinentia consistere.

XXIV. De altero nunc videamus. Ut mortem & condemnationem obsignent Sacramenta, quando quis iis non rite neque ordine utitur, cum natura ipsorum nullo modo pugnat. Quandoquidem enim Dei cum homine foedus non promissis modo, sed & suis quibusdam comminationibus sancitum est, Sacramenta autem foederis totius sigilla sunt, etiam comminationes foederis profanis ipsius temeratoribus obsignat. Homo dum Sacramentis utitur in jusjurandum & exsecrationem venit, & obstringit se noxae, si incurrat in perfidiam. Taceo de Sacramentis foederis operum, ipsa foederis gratiae Sacramenta profanis & hypocritis, qui in pane & vino Eucharistiae judicium sibi edunt & bibunt, sunt odor mortis ad mortem. 1. Cor. XI. ℣. 27, 29. Tum etiam verum non est, Arborem scientiae solam mortem obsignasse: obsignavit quoque vitam & bonum. Erat arbor scientiae non *mali* duntaxat, sed & *boni*. Hoc ipsi Viri Docti nobiscum asserunt, dum scribunt, *per hanc explorationem Adamum, si obedivisset, perventurum fuisse ad cognitionem & sensum boni sui*, ad

Non est alienum a natura Sacramentorum mortem obsignare non rite utentibus.

quod

quod vocabatur, & nomen ab opposito [illegible] *aversam & [illegible] confirmatum.* Unde [illegible], doctrinam [illegible] non obstare, [illegible] mentum Foederis operum [illegible].

CAP. VIII.

De Sabbato Primo.

I.

Historia Sabbati primi, & partitio eorum quae de hoc Sabbato dicenda sunt.

QUartum Sacramentum Foederis operum [illegible] fuisse Sabbatum primum, de quo ut [illegible] agamus, illiusque contemplationi integrum caput damus, [illegible] omnino abs re erit. Ejus Historiam Moses Gen. II. v. 2, 3. his verbis describit. [illegible] *Et consummaverat Deus die septimo opus suum quod fecit, & quievit die septimo ab omni opere suo quod fecerat. Et benedixit Deus diei septimo, & sanctificavit* [illegible] *vit ab omni opere suo* [illegible] *vit Deus faciendo.* Quae ut plenius intelligantur, atque etiam intentioni nostrae satisfaciamus, *tria* haec distincte edisseremus. I. Inquiremus, an ea, quae hic de *sanctificatione* & *benedictione diei septimi* narrantur, *primo* isti diei applicari debeant, quae immediate sex operariis Dei diebus successit, [illegible] prima perfectis Dei operibus illuxit; an vero necessarium [illegible] confugere, per quam haec dicta censeantur de die, [illegible] multis post seculis, datum est in deserto. II. Naturam primi istius Sabbati explicabimus. III. Denique quid in eo Sacramentale fuerit assignabimus.

Per dextram explicationem Benedictionis & Sanctificationis diei septimi controversia de προλήψει componi posset.

II. De primo diu disceptatum esse inter Theologos, lite adhuc sub judice pendente, notius est quam ut [illegible] debeat. Nec lubet ante dicta retexere. Id tantummonebo, facile fortassis inter partes conventum iri, modo id constet, quid per *Benedictionem & Sanctificationem* diei septimi, Mosi memoratam, intelligatur. De quo mox nobis erit agendum. Sed si generatim statuamus, Deum die septimo *cessasse* ab opere suo, id est non modo *desiisse* novas creaturarum species formare, sed & *acquievisse*, & *complacuisse* sibi in opere suo jam consummato, praesertim in homine ad imaginem suam condito, [illegible] tibus,

[illegible] instructi[illegible], quibus virtutes Dei in operibus suis splenden- [illegible] & [illegible] valebat: & hanc suam quietem homini [illegible] condecet fierent in nulla se acquiesce- [illegible] in Deum [illegible] est; ita nulla se sibi placere nisi [illegible] creationis suae finis est.; porro diem [illegible] sanctificasse, iubendo ut ab homine san- [illegible] operi [illegible], addita promissione; omne illud tem- [illegible] quod ab homine [illegible], ipsi perquam *Benedictum* [illegible] modo [illegible] generatim [illegible], uti omnia haec evidentissima [illegible], bona spes affulget, ob omni- [illegible] rerum [illegible] facile nobis promissum iri; ut simpli- [illegible] literae sequamur, & historiam hanc Mosis interpretemur; [illegible] narrationem rei isthoc tempore factae, cuius descriptionem Sacer vates prae manibus habet.

controversia de προλήψει componi posset.

III. Gaudeo [illegible] hic nobis Celeberrimum *Coccejum*; cuius haec sunt [illegible] *Gen.* II. § VI. *Hunc versum* [scil. 3.] *qui- dam putant* [illegible] *per anticipationem* ..... *Sed plane non fit verisimile. Mosen benedictionem & sanctificationem nullo modo dixisse de Sabbato* [illegible], *sed tantum de Sabbato Judaico* ....; *Prorsus autem* [illegible], *si alius intelligatur dies, cui Deus benedixerit, & quem sanctificaverit, alius in quo cessaverit ab ope- re suo.* Et [illegible] *Burmannus*, licet ad prolepsin inclinet, fatetur tamen, *verba Mosis de perpetuo isto Sabbato intelligi posse,* [illegible] *post creationem die, qui primus opera Dei perfecta vidit, & beatissimus mundo illuxit, unde peculiariter a Deo benedictus dicitur, reliquisque porro in omnem aetatem diebus, ab homine ce- lebrando & sanctificando.* *Synops. Theol. Lib.* II. *Cap.* V. § XI. Vi- de eundem, *de Oeconomia Foederum Dei* § 208. 209. Haec nobis hactenus sufficerint, qui Orthodoxos inter se concordes esse ma- lumus, quam unum cum altero digladiari. Et sane id in confesso ut sit oportet, si commode explicaturi simus, quomodo Sabba- tum hoc Foederis operum Sacramentum fuerit.

Coccejí & Burmanni de προλήψει sententia.

IV. Praestantissimi quoque Hebraeorum, quorum alias qui con- tra [illegible] pugnare solent, nobiscum hic facere compe- riuntur. Quaeritur enim in Talmude, quare creatus sit homo בערב [illegible] *vespera Sabbati*, & inter tres, quas responsi loco afferunt, [illegible] haec [illegible] est: כדי שיכנס למצוה מיד *ut protinus in- traret*

Praestantissimi Hebraeorum cōtra προλήψιν sunt.

[illegible] in praeceptum. Vir Clariss. *Ludovicus de Dieu* [illegible] in *Gen.* I. v. 27. explicationis loco [illegible] [illegible] *Sabbatum* [illegible] *sanctificavit Sabbatum.* [illegible] huius loci interpretationem, [illegible] [illegible], ut [illegible], *benedixit Sabbato & mundo.* [illegible] licet ipse ita diversa [illegible] [illegible] *Quod [illegible] fuisset futurus sive [illegible] Sabbatum [illegible] absolutum & consummatum est opus.* [illegible] Sabbati institutionem cum consummatione operum Dei [illegible] fuisse. Sunt etiam ex Hebraeis qui velint *Ps.* XCII. cuius titulus est, *Psalmus, Canticum in Diem Sabbati*, ab Adamo esse compositum. Ita enim Chaldaeus [illegible] [illegible] *Hymnus & Canticum quod homo primus dixit de die Sabbati.* [illegible] *Rabba* [illegible] XXII. in fine [illegible] *Psalmum hunc primus homo dixit, & a [illegible] fuit [illegible], [illegible] Moses & renovavit eum.* Quae cum ita sint [illegible], [illegible] nimis eos loqui, qui [illegible] [illegible] Hebraeorum [illegible] ita, si quis praeceptum Sabbati primo quoque homini impositum urgeat. Plura qui cupit, in *Seldeno* [illegible] *De Jure Naturae &c. Lib.* III. *Cap.* XIII.

Ad explicandum Sabbati primi naturam transitur.

V. His suppositis, inquirendum porro est, quo in re *natura primi Sabbati* consistat. Hic rursus in diversissima [illegible]. Ego [illegible] mihi operae [illegible], ut [illegible] theses in quibus [illegible] est Orthodoxos, [illegible], haud difficulter consensuros.

Distinguendum inter quietem Dei & hominis.

VI. Distinguendum primo est inter *quietem Dei* & *quietem hominis* ipsi a Deo praeceptam, Deique exemplo commendatum: quomodo & Paulus distinguit *Hebr.* IV. [illegible] [homo] [illegible] *requievit & ipse ab operibus suis, quemadmodum a suis Deus.*

Quies Dei non [illegible] esse.

VII. *Quies* Dei non in eo [illegible] est, quod ab opere novae creationis *desierit*, sed & quod *[illegible]*, seque ipsi in

ipsum oblectaverit in demonstratione virtutum ac perfectionum suarum, insigniter resplendescentium in operibus consummatis, postquam inferiorem quoque mundum praestantissimo colono instruxerat, qui virtutum Creatoris sui sedulus spectator, earundemque praeco ac celebrator futurus erat, & in quo ipse ὡ μικρὸν τι ἑαυτοῦ ἀπεικόνισμα cernebat. Ideo dicitur *Exod.* XXXI. ꝟ. 17. וביום השביעי שבת וינפש, *Die septimo quievit, & ἀνέψυξε, refocillavit se*; non quasi laborando fessus, sed quasi in opere tam feliciter confecto, in quo operae suae pretium videbat, gaudens.

tio, sed & acquiescentia in opere suo.

VIII. Deus quiescens die septimo eum *sanctificavit* tam *Facto*, quam *Praecepto*. *Facto*, quandoquidem hominem recens conditum ad contemplationem operum suorum introducens, se ac virtutes suas ei revelavit, ut ab eo ametur, is ei gratias agat, ipsum celebret & glorificet. Et sane quia Deus septimo die, ab aliis operibus cessans, ei uni soli vacavit, censeri debet eum eximio modo sanctificasse. *Praecepto* item sanctificavit, homini injungens, ut ipsum glorificationi Creatoris sui impenderet. *Sanctificare* [quemadmodum *Martyr*, ab aliis quoque laudatus, bene dicit,] *est Divino cultui aliquid deputare, ut hic sumitur*. Et rectissime a *Calvino* observatum, *Deum voluisse ut suum exemplar perpetua nobis esset regula*. Consentit *Rabbenu Nissim* apud *Abarbenelem in Explicatione Legis fol.* 21. *col.* 3. חהו קדושת השבת שלא תשתמש בו הנפש במעשה חול כלל רק בדברים המקודשים. *Atq; haec est Sanctificatio Sabbati, ut mens humana in eo non incumbat rei alicui profanae, sed tantummodo rebus sanctis.*

Deus diem septimum sanctificavit tam Facto quam Praecepto.

IX. Quod Deus diei septimo *benedixerit*, dupliciter quoque intelligi potest: *Primo* quod eum *benedictum* & beatum *declaraverit*, utpote in quo singulari modo se refocillavit & gavisus est, omnia ita constituta videns, ut non sibi modo, sed & Angelis, & homini, lucidissimum perfectionum suarum theatrum forent. Hoc est, quod David canit *Ps.* CIV. ꝟ. 13. *Gloria Domini sit in saeculum, laetabitur in operibus suis.* Ita sibi Deus die isthoc gratulabatur, & consequenter ei benedixit. Ut enim *maledicere diei*, est diem abominari & aversari tanquam infaustum & infelicem, aerumnosum, miserum. *Job.* II. ꝟ. 14. *Jerem.* XX. 14. Ita, vi legis oppositorum, *benedicere diei*, est exhilarari in die aliquo, tanquam jucundo & fausto. Et sane quis dies beatior laetiorque fuit

Eidem diei dupliciter quoq; benedixit; tam sui quam hominis respectu.

fuit

fuit illo, qui operi Dei perfecta [illegible] Angelorum [illegible] creditis est, [illegible] tempore [illegible] que ad diu [illegible] in suo templo [illegible] rit, & quidem in hac quiete, [illegible] cælis [illegible]. [illegible] [Hebrew text illegible] [illegible] fuit.

X. *Quies hominis* [illegible] præcipue complectitur: *primum*, ut homo universo vitæ suæ tempore ab omni plane *malo abstineat*, [illegible] Deo [illegible] molestiam [illegible] [Hebrew text illegible] [illegible] in [illegible] Deo, qui non possit se [illegible] in [illegible] [Hebrew text illegible] [illegible] homini [illegible] Dei [illegible] ut [illegible] tis, in [illegible] quietis & [illegible] cum Deo [illegible]. Hæc quidem vera & spiritualis quies est, semper homini [illegible].

XI. Porro [illegible] hominis [illegible] in [illegible] pietatis [illegible] profunda [illegible] berit [illegible] in [illegible], hymnis, [illegible] in [illegible] illo tempore, [illegible] omnibus [illegible] vitæ [illegible] [illegible] tempore, [illegible] [illegible] Certe [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

1. Abstinentiam ab omni malo opere.

2. Acquiescentiam in solo Deo.

[illegible]

[illegible] *pertinentibus* [illegible]*, in eo tan-*
[illegible] *Deo* [illegible] *& eum glorificantis, &*
[illegible] *est per se, & ad integritatem ima-*
[illegible] *facere in* [illegible]*, ad communionem*
[illegible]

[illegible]. Post[illegible] homo peccaverat, recordatio quietis Dei, [illegible] diei septimi, servire ipsi debebat ad excitationem [illegible] in cultu Dei, ut septimum quemque diem illi im[illegible] aliis operibus tantisper depositis. Sed praesti[illegible] Calvinus [illegible]. *Primum ergo quievit Deus,* [illegible]*, ut seculis omnibus inter homines* [illegible] *vel septimum quemque diem quieti dicavit, ut suum* [illegible] *exemplum perpetua esset regula.* Martyr similia habet. *Hinc* [illegible] *praecipitur ab Ecclesia, ut aliquo die* [illegible] *in hebdomade colant Deum* [illegible]*, hoc non esse praeceptum humanum* [illegible]*, sed* [illegible]*, ad legem Mosaicam, sed ins*[illegible]*, & facere ad imitationem Dei.* Haec [illegible] omnia ipsi quoque D. Cocceji laudata sunt, cujus verba itidem [illegible] digna ex capite [illegible] citato §. 12. subjungam. *Consequens* [illegible] *in peccatore est* [illegible]*, si infirmitas carnis ipsum circum*[illegible] *saltem septimo quovis die se recol*[illegible] *& cogatur* [illegible] *se dedat, atque tum libenter* [illegible] *Deum colere, qua sine vacatione exerceri* [illegible] *a labore* [illegible]*, & a fructibus terrae quae*[illegible] *colligendis abstineat.* Quae quum Celeberri[illegible] interpreti placeant, [illegible] displicuerit elegans *Chrisosto*[illegible] observatio; [illegible] ad Hebr. IV. ℣. 13. [illegible] Θεὸς [illegible] τῇ τῶν [illegible] ἐργασίᾳ. *Hinc jam veluti praeludiis* [illegible] *docuisse Deum septimum quemque diem in* [illegible] *hebdomadis consecrare & separare spiritualium operationi*[illegible] thesibus, [illegible] primi Sabbati non infeliciter explicanti[illegible], ut [illegible], convenimus, magnum quidem ego opus [illegible] esse ad sopiendas illas [illegible] de Sabbato Decalogico, quibus Acade[illegible] Ecclesiae Belgii, jam aliquot retro annis, perstrepuere.

Horum consequens in peccatore est, ut juxta Dei exemplum septimo quovis die se recolligat ad vacandum cultui Divino.

XIII.

Sabbatum hoc mysticum significatum habuit.

XIII. [illegible], [illegible] lem ac *Mysticum* [illegible] *significationem* [illegible], [illegible] facile [illegible] concludero; [illegible] ficum est, [illegible] signum et sigillum [illegible] quod ἔγγραφον est, [illegible], [illegible]) [illegible] hominum [illegible] a Deo Adamo [illegible] Sabbatum, mysticum aliquem significatum habuisse, & ad [illegible] quietem spectasse, *Typus* auctor est *Hebr. IV.* [illegible] ab *Apostolo* [illegible], [illegible] apud Doctores ipsorum [illegible] est. [illegible] apud Clarissimum *Buxtorfium* [illegible] in *Florilegio Hebræo* [illegible] *Non datum est Sabbatum nisi ut esset typus seculi futuri.* Cui geminum est quod extat in *Zohar in Gen. fol. V. Cap. V.* [illegible] *Dies Sabbati quid est? Typus terræ* [illegible] *quæ est seculum futurum, seculum* [illegible], [illegible]. Hæc generatim quidem non [illegible], sed analogiam Sabbati & quietis [illegible] specialem [illegible] invenerit. Properamus hac methodo procedere, [illegible] inter quietem *Dei*, [illegible], & [illegible] utraque quietis, mysticos singularum [illegible]?

Quies Dei ab opere creationis significavit quietem longe gloriosiorem ab opere conservationis & gubernationis rerum per universum & perfectissimæ consummationis omnium.

XIV. *Quies Dei ab opere* [illegible] Typus [illegible] gloriosæ quietis Dei ab opere [illegible]. Postquam Deus primum mundum [illegible], ut homini adhuc explorando commodissimum domicilium, & [illegible] virtutum Creatoris sui theatrum esset, in illo opere suo sibi complacuit, & suaviter acquievit. Nam perfectionem illi [illegible] dederat, quæ ad istum finem consequendum requirebatur. Verum destinaverat universum aliquando perfectius reddere: [illegible] tisque istis elementis, novum cœlum, novam terram, velut ex cineribus antiqui mundi resuscitare: qui novus mundus felicitatibus [illegible] glorificatarum longe [illegible] futurus, & in quo, [illegible] [illegible]. Ex [illegible], quam Deus per [illegible] nes suas [illegible] ad Sabba-

quen-

[illegible] respectum haberet? item quum requies illa Dei post creationem minus plena fuerit illa altera, quam nullus labor excipiet, postquam Deus operibus suis summum imposuerit colophonem; conveniens est primam illam Dei quietem uti typum ac praeludium quoddam alterius, quae perfectior est, considerare. Deinde, quoniam homini in maximum bonum cedit, totum universum ita glorificari, & ipsum in universo, ut Deus in eo, tanquam ultimam perfectionem iam adepto, plane acquiescat, dicitur εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν Θεοῦ, ingredi in requiem Dei Hebr. IV. ℣. 10.

XV. *Quietem hanc Dei* post creationem excipiebat immediate *quies hominis*. Nam postquam hominem sexto die extra Paradisum condiderat (ut ex simplicitate Historiae Mosaicae colligendum videtur) die septimo ipsum in Paradisum introduxit, ויניחהו בגן עדן, *& posuit eum*, vel ut alii verti posse putant, *quiescere facit eum in horto Eden. Gen.* II. ℣. 15. Nonne hoc Adamo iucundissimum Symbolum erat, se post absolutum laboris sui in hac terra curriculum, ex terra in locum Paradiso longe amoeniorem & ad quietem ea quam in Paradiso potiebatur multo iucundiorem, translatum iri? Quando etiam certis temporibus, omisso tantisper Paradisi cultu, totum se, animo in Deo deliciante, sacro numinis cultui dabat; nonne hoc arrha quaedam & praelibatio ipsi illius temporis erat, quo ab omni animalis hujus vitae cura liber, se immediate in intima Dei communione oblectaret, Angelorum choris mistus, Angelorum opera faciens?

Quies hominis significabat beatissimam quietem ejus in coelis & in Dei immediata communione.

XVI. Quod quies haec tam Dei, quam hominis in *septimum diem*, post sex operarios, inciderit; nonne notare idoneum est quietem gloriae Dei tum demum exspectandam esse, postquam huius seculi septimana elapsa fuerit? Et hominem non introiturum in quietem, nisi absoluto probationis suae opere, ita ut Deus ad legis suae amussim id examinans, plenum numerisque omnibus absolutum comperiat? Nunquid etiam reiectanda est erudita *Petri Martyris* observatio, quod *hec dies septima nec mane nec vesperam habere nominetur, quia vere filiis Dei perpetua est haec requies?*

Quod quies tam Dei quam hominis in septimum diem inciderit, notat beatissimam quietem non nisi post elapsum seculi hebdomadam exspectandam esse.

XVII. Verum quidem est, intercedente Adami peccato, ruptoque foedere operum, totam rerum faciem immutatam esse; attamen haec omnia talia erant, ut Adamo, etiam in statu integrita-

Mystici hi significatus planius explicantur, pleniusque confirmantur.

gritatis, significari & obsignari per Sabbatum [illegible]; Atque ni revera etiam significent & obsignent [illegible] disertè docet [illegible] *fundamento*, significationem mysticam habuisse [illegible]. Quo posito nostrum est commodam [illegible] omnibus significationem convenientiam rusparì: quo autem plus dissimilitudinis inter utrumque cernimus, eo clarius sapientissimam Dei bonitatem, tot modis se exerentem cum gaudio deprehendimus. Nec possumus non admirandi artificis Dei laudem facere, si tantam & egregiam picturae ab ipso nobis concessae cum re depicta similitudinem animadverterimus. Haud diffiteor equidem Paulum, ubi de Sabbati significatione disserit, ad eam nos quietem manuducere, quae per labores Christi parta est fidelibus. Verum inde inferri non potest, post peccatum demum, ex Foedere gratiae, Sabbatum Dei mysticam omnem significationem accepisse. Nam quod ad ipsam rei substantiam, quies gloriosa Foedere operum promissa, & nunc Foedere gratiae obtinenda, una eademque est, consistens in beata cordis in Deo acquiescentia. Quae ut Sabbato obsignata fuit homini integro, sub Foedere Operum; ita & Sabbato, sub alia tamen specie, aliisque circumstantiis, obsignatur sub Foedere gratiae. Nam quandoquidem Deus, gnarus hominem non perstiturum in primo foedere, ab omni aeternitate decreverat longe aliam rerum seriem ordiri, electosque novo foedere gratiae ad paratissimam quietem transferre; sic etiam ipsa quae lapsum antecessere imperscrutabili sapientia ita disposuit, ut homo illa post lapsum illuminatis fidei oculis intuens, majora adhuc in iis mysteria animadverteret, Christum & gloriam per ipsum obtinendam concernentia. De quibus nunc non est dicendi locus. Si quis eruditam illorum arcanorum explanationem desiderat, adeat Sermones *[illegible] in Caput quartum Epistolae ad Hebraeos.*

Habuit quoque Sabbatum [illegible] officiorum [illegible] Sabbati.

XVIII. Habuit etiam hoc Sabbatum commonefactionem variorum officiorum homini praestandorum, quae quum supra §. 10. 11. indigitaverimus, nunc repetere nihil attinet. Atque ita quoque de Sacramentis Foederis operum [illegible], sufficient ista.

XIX. Manum jam possem de tabula amovere, nisi moram injiceret Vir Doctissimus, cujus cogitata de Sabbato primo, a vulgo

vulgo receptis longe recedentia, cum bona ipsius venia, placido examinare animum est. Statuit igitur, Adamum ipso creationis suae die a Diabolo seductum mundum universum miserabili secum corruptioni mancipasse: Dpum autem septimo die, omnia a Diabolo & homine ita vitiata, gratiosa Messiae promissione restituisse: a qua restitutione eodem illo die quieverit: quae quies a reputatione mundi, septimo diei propria, Sabbati fundamentum sit. Scilicet *sexto die consummati erant Cœli & terra, & omnis exercitus eorum. Gen.* II. ℣. 1. Et Deus opera creationis suae tam perfecta videns placido in iis acquiescebat. Quae quies sexti diei est. Verum eodem die corruptionem invexit Satanas, deserendo cœlum, cuius exercitus pars erat, quem sociatis sibi pluribus Angelis magno numero imminuit, habitationemque illam eatenus desertam reddidit; & in terra calumnioso mendacio hominem exercitum terrestrium principem, sibi subditum, Deo rebellem, vitaeque exsortem constituendo; quae terrae corruptio fuit. Atque ita Cœlum & Terra perpulcre a Deo consummata die sexto, eodem foede a Satana homineque vitiata fuere. Hinc novus labor die septimo Deo natus est: ut ita vitiata & corrupta restitueret, ac de novo consummaret. Quod fecit die septimo, revelato per Evangelium Mediatore θεανθρώπῳ, quem in promissione statuit triumphatorem de corruptore universi Satana, atque adeo restitutorem omnium; tum terrae, unde initium fecit restaurationis, electis ex universo genere humano vindicatis a servitute corruptionis; tum cœli, iisdem electis transferendis in cœlestem habitationem, ut illa novorum incolarum colonia rursum impleatur: quomodo restaurationem consummabit. Quam consummationem Moses innuit ℣. 2. *Et consummavit Deus ipso die septimo opus suum, quod fecit.* Quae *consummatio restaurationis*, significatae ℣. 3. voce לַעֲשׂוֹת *faciendo a consummatione creationis*, versu primo memoratae, distinctissima est. Quae omnia postquam peregit Deus, Filio suo hominibus in Mediatorem ac Vindicem dato, ipse in hoc opere ultimo suo acquievit, quum ille *Vir sit acquiescentiae suae Isai.* XLII. 1. Et haec demum quies institutionis Sabbati fundamentum foret. *Institutio* haec gemino actu constat: prior est *Benedictionis*, qua Deus benedixit ipsi diei, privilegio maximi

institutione sententia.

beneficii, ut esset dies proprius Messiae, qui in eo revelatus fuit per Evangelium. Hic enim est honor Sabbati, quod sit dele-*ctatio propter Sanctum Domini glorificatum*. Jes. LVIII. 13. Posterior est *Sanctificationis*, qua eum segregavit in signum & mnemosynum istius beneficii, quod per & propter Sanctum Domini glorificatum, electos sanctificare velit. Haec summa hujus sententiae est. Quae an solida sit, & ex Scriptura demonstrabilis, nunc videamus.

Incertum est Adamum ipso creationis sua die peccasse.

XX. Universum sententiae hujus fundamentum hoc est: Adamum eopse quo creatus est die excidisse. Quod Scriptura nuspiam dicit. Non nescio et Judaeis Doctoribus esse, qui audacter, uti solent, id ita definiunt, & quasi omnium horarum Dei ad unguem callentissimi essent, pronunciant hominem hora diei tertia creatum, hora undecima lapsum, hora duodecima ex Paradiso pulsum. Sed temeritas haec cum indignatione increpanda est. Vir Doctus gloriae sibi ducit, ex solis Divinis literis sapere, & merito. Ita enim hominem Theologum decet. Sed quae Scriptura de die primi peccati quicquam determinat? Vix aliud hic habemus quam conjecturas, quae nil nisi merissimum sabulum sunt, cui tam grande aedificium inaedificare non videtur prudentis artificis esse.

Probabilius est eo die non peccasse.

XXI. Imo multa sunt, ob quae in eam partem malumus propendere, ut credamus hominis peccatum sexto die non accidisse. Postquam enim Deus eo die bestias creaverat; postquam Adamum e limo terrae formaverat; postquam ei legem tulerat de arbore scientiae boni & mali; postquam bestias ei in Paradiso stiterat, ut exploratis singularum naturis [quod & summa accuratione praestitit, uti eruditissime demonstratum est a Magno *Bocharto Hierozoici Lib. I. Cap. IX.*] convenientibus quasque nominibus appellaret; postquam Adamus comperierat non esse in iis ullam, quae posset esse עזר כנגדו *e regione ipsius*, ad usum & commoditatem conjugii; postquam Deus Adamum profundo somno soporaverat, tum demum matrem Evam ex costa Adami fabricavit. Universa haec non sunt ejus naturae, ut, quemadmodum alia caeterorum dierum opera, brevissimo quodam temporis puncto, & quasi momento, peragi potuerint; sed distinctis interstitiis se invicem consecuta sunt, variis Adami ipsius actibus inter-

intercedentibus. Imo sunt non minimi nominis Theologi, qui contendunt omnia hæc uno die facta non esse, & creationem Evæ alii ex sequentis septimanae diebus deputant. Quam nos linum nostram nunc non facimus. Post hæc omnia, integer adhuc, omnisque sceleris, humani certe, purus erat mundus. Deusque opera sua contemplans, diemque suum concludens, omnia usque bona & perpulcra probabat. Nondum ipsi novus labor, quo lapsus iam orbis restauraretur, quique creationis labore minor non est, natus erat. Quæ autem veri species est, ut pauculis illis, quæ restabant horulis, si modo restabat horula, Adamus ab Eva, mox creata, se seiunxerit, Serpenti insidianti dilectissimam uxorem exposuerit, & uterque, tam a manibus Creatoris recens aures Deceptori repente adeo substrinxerit? Nisi quis antecepta opinione pro contraria sententia occupatus esset, quid caussæ haberet, cur non obstantibus tot probabilitatibus, Adami peccatum tam præpropera festinatione acceleraret? Quum ergo universum hoc fundamentum sublestum oppido sit, quid solidi ei superstrui potest?

Consummatio Gen. II, 2. memorata nō est restauratio mundi per promissionem Messiæ.

XXII. Ipsum nunc ædificium propius lustremus, an illud firmis iuncturis ac certa satis compage nexum sit. Novum septimi diei *laborem* Vir Doctissimus videre se autumat, novamque *quietem* labori illo succedaneam, quæ Sabbati fundamentum sit. *Labor* foret, *promissio Messiæ*, per quam mundus, peccato fœde corruptus, restauraretur. De hoc *labore* Moses ageret, *Gen.* II. ℣. 2. *Et consummavit Deus ipso die septimo opus suum quod fecit.* *Quies* foret, acquiescentia in illa promissione & promisso Messia. Sed liceat sequentes considerationes opinioni huic opponere. I. Si Deus die septimo tam immensum opus peregerit, quale est mundi ex lapsu resuscitatio, opus quod ipsa universi Creatione ex nihilo, si non maius, minus certe non est, opus quo peracto denuo ei quiescendum erat; utique septimus dies non minus fuit dies operarius Deo, non magis Sabbatum vel dies quietis, quam quivis alius præcedentium dierum. Singulis quippe diebus Deus, opere suo peracto, tantisper quievit, & in opere isto acquievit. II. Eodem vocabulo, quo versu primo mundi consummationem expresserat, versu secundo Moses rursus utitur. Consummatio autem primi versus, fatente Viro Docto, notat con-

consummationem [illegible], quid nos cogit eidem vocabulo in eodem contextu, [illegible], tam diversa significatus affingere? III. [illegible] Moses [illegible] quidem adumbramento lapsum Protoplastorum indicavit: quae ergo [illegible] similitudo est, ut tam abrupte restitutionem mundi ex lapsu memoraret; idque iis ipsis verbis, quibus hactenus usus est, & imposterum utetur, ad primam Creationis fabricam exponendam? Quid nos iubet, imo quis nobis permittit, concinnitatem methodi Mosaicae, & claritatem verborum, ficta hac [illegible] θεσίᾳ & ambiguitate turbare? IV. Dubitari posset, an bene dicatur; per promissionem Messiae omnia perfecta & consummata esse; quum Deus, si filum narrationis Mosaicae sequamur, post promissionem hanc, mundum merita maledictione mulctaverit: & Apostolus adhuc de mundo dicat, quod *creatura vanitati subjecta sit*, & ingemiscat sub δουλείᾳ τῆς φθορᾶς *Rom.* VIII. ℣. 20. 21. Verum quidem est, promissionem de Messia, quae cassa esse non poterat, fundamentum consolationis Patrum fuisse; sed per illam promissionem, uti mox post lapsum facta est, omnia consummata esse, Scriptura nusquam docet. Quin imo promissio haec eam personam designabat, quae labentibus demum seculis, variisque non unius officii actibus, rerum [illegible] effectura erat.

Rationes Viri Docti, quibus contendit consummationem & factionem coeli & terrae, Gen. II. ℣. 1. de restaurationis per promissionem Messiae intelligenda esse.

XXIII. Instat Vir Doctus: quo minus duae istae consummationes in unum compingantur, possunt suadentque rationes sequentes I. *Tautologia* tria, si non *Battologia inexcusabilis*, in tam brevi compendio: redundabitque vel versus primus, vel secundi initium. II. *Consummatio* ℣. 2. alligatur *diei septimo* per articulum geminum; non secus ac quies. *Et consummavit Deus* בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי *ipso die septimo opus suum quod fecit, Et quievit Deus* בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי *ipso die septimo ab omni opere suo quod fecit.* Quod si prius verbum וַיְכַל per plusquamperfectum reddatur *Et consummaverat*, etiam posterius וַיִּשְׁבֹּת sic erit reddendum *Et quieverat*, quod tamen non congruit. Imo quum in aliis diebus praeteriti plusquamperfecti significatio reiiciatur, ne opera sequentis diei in praecedentem transferantur contra historiae fidem, neque hic illa admittenda est in die septimo. III. Distinctas consummationes, quarum posterior septimi diei sit, indicat versus tertius, quando caussam quietis edit: *Et benedixit Deus diei septimo, Et sanctifica-*

vit

ret eam, quia in eo quievit ab omni opere suo quod ברא creavit Deus
לעשות faciendum. Duobus verbis duae actiones describit. ברא
creare nova, עשות concinnare, expolire. Haec frequenter sunt
iuncta ... Attamen coniuncta distinguuntur; quod non mi-
nus apud Christianos quam Judaeos interpretes in confesso est. (Sic
se habet *Jes.* XLIII. ℣. 7. Ubi aliud adhuc additum, יצר *fingere*, &
τὸ ברא quidem *creationem animae*, τὸ יצר vero *formationem cor-
poris*, τὸ עשות *reformationem per gratiam* designat,) Istae vero duae
actiones ita describuntur ut עשייה *factio* immediate quietem ante-
cesserit, septimique diei opus fuerit; בריאה *creatio* autem opus
sexidui praecedentis. IV. Eodem pertinet ἀνακεφαλαίωσις versus
4. modo dictam distinctionem repetens & confirmans. *Ista sunt
generationes coeli & terrae, quando creata sunt: in die facere Domi-
num Deum terram & coelum.* Scilicet recenset origines tum sexi-
dui primi, quo *creatione* producta sunt coelum summum cum suis
exercitibus, deinde terra cum suis: tum initii diei unius, nempe
septimi, qui *factionis* est, quo fecit, expolivit, contrario ordine,
initio terram, deinde coelum. Hactenus Vir Doctissimus.

XXIV. Verum haec talia non sunt ut assensum impetrent.
Ad singulas rationes ordine respondemus. Ad *primam*, Virum
Fratrem etiam atque etiam rogatum velim, ut paullo reverentius
de stilo Spiritus Sancti sentiat & loquatur, neque simplices illas
unius eiusdemque rei repetitiones, etiam in brevi compendio, *in-
excusabilis tautologiae, si non Battologiae*, accuset. Non decet nos
qui humiles Divini Spiritus Discipuli sumus, tam severos in sapien-
tissimam linguam & plane ἀμώμητον stilum Adorandi Magistri
nostri Aristarchos agere. Frequentissimum in sacris literis est,
eandem rem, paucis interiectis, iisdem probe verbis, plus semel
iterari. Ipsum illud de quo agimus secundum Geneseos caput
varia huiusce rei exempla suppeditat. Fundamentum sanctifica-
tionis diei septimi, nempe quies Dei illo die, iisdem fere verbis,
secundo & tertio versu proponitur. Ipse Vir Doctus versum quar-
tum ἀνακεφαλαίωσιν vocat modo dicta repetentem. Et univer-
sum caput secundum quid aliud est nisi fusior explicatio formatio-
nis hominis, quam perspicue quidem, sed brevius, primo ca-
pite narratam legimus? Dicemusne propterea, vel partem capi-
tis primi, vel secundum, magna ex parte redundare? Vel aude-
bimus

Reverenter de stilo Spir. S. loquendum est sine accusatione tautologias vel Battologias, etiamsi in brevi compendio idem bis terve dicatur.

bimus Deum tautologiae, [illegible]
re? Nonne fœdius est [illegible]
tius gratias agere; quod [illegible]
iisdem, vel conglomeratis, [illegible]
verbis, bis terve proponere dignatus sit? [illegible] facere nolo,
nec dubito quin facturus sim recte.

An & quomodo consummatio dici septimo adscribatur?

XXV. Ad *secundam* haec dico. I. Verba Mosis hoc sensu sumi possunt, Deum opus suum die, atque adeo [illegible] consummasse, atque quasi momento, quo [illegible] septimus dies incipiebat. Ita Veteres Hebraei, [illegible] Rabbi *Salomo*, hanc formulam loquendi explicant, ut [illegible] Deum eo ipso momento, quo intravit Sabbatum, opus suum consummasse: soli enim Deo momenta & puncta temporis nota esse, secus ac homini. II. Nec inepta *Aben Ezrae* [illegible] est, [illegible] מעשיו [illegible] מעשיו, *consummationem operis* [illegible], sed tantundem valere ac cessationem ab operando: atque ita se ipsum textum explicare, & *consummavit*, i.e. *& quievit*, perfecto opere suo operatus amplius non est. III. Sed necesse non est ut eo veniamus. Optime *Drusius* in hunc locum: *Praeteritum Hebraeum tam reddi potest per plusquamperfectum quam aliter. Sic est profecto. Unum duntaxat praeteritum habent Hebraei, quod pro cunctis ejus speciebus usurpatur. Itaque pro ratione loci & sensus debet reddi modo per perfectum, modo per plusquamperfectum.* Reddatur ergo hic per plusquam perfectum, & compleverat, quemadmodum nostrates quoque fecere, & difficultas omnis sublata erit. Instat Vir Doctus, si hoc concedatur, sequens quoque illud וישבת per plusquamperfectum reddendum esse. Verum id non sequitur. Observanda enim est rei & circumstantiarum diversa ratio. Vir Doctus consummationis vocabulum alio sensu versu primo, alio rursus versu secundo usurpari contendit; & nobis non licebit verbum praeteritum, quod ex linguae genio indefinitum est, modo per perfectum, modo per plusquamperfectum, pro rei exigentia exponere? Et si alibi plusquam perfectum recte rejicitur, id non ex eo fit, quia genius Hebreae linguae non fert, ut vocabulum illud per plusquamperfectum reddatur; sed quia, ut ipse Vir Doctus observat, talis explicatio contra historiae fidem est. Quod quum hic non ita sit, non potest illa ratio urgeri.

Hoc

Hoc unum addam, si Moses id voluisset dicere, quod nos putamus eum dixisse, *& consummaverat Deus die septimo*, &c. & *cessavit* &c. an aliis, vel commodioribus verbis juxta linguae genium hunc sensum exprimere potuisset? Si Viro Docto Latina hæc de verbo ad verbum Hebraice reddenda essent, eodem tempore & modo vocabula formaret, quo ea formavit Moses.

XXVI. *Tertiæ* rationi oppono sequentia. I. Vox עשה admodum generalis est, & significat *aliquid quocunque modo facere*; sive illud *bene* sive *male* fiat. De *malo tristi* dicitur *Amos* IV. ℣. 13. עשה שחר עיפה *qui facit auroram obscuritatem*. Et *Ezech*. XXXV. ℣. 6. לדם אעשך, *faciam te in sanguinem*. Et de *malo turpi Mich*. II. ℣. 1. *Lucente matutino faciunt id* יעשוה. Plura exempla mox adducentur. Unde patet Virum Doctum vim hujus vocabuli nimis coarctare quando exponit per *exornare*, *expolire*. Maxime si id praecise intellectum velit de *reformatione per gratiam*. II. Eadem vox עשה saepius de *opere sexidui* dicitur. Ut *Gen*. I. ℣. 31. *Et vidit Deus* את כל אשר עשה *omne quod fecit*. Et *Exod*. XX. ℣. 11. *sex diebus* עשה *fecit Dominus cœlum & terram*. Unde etiam *Ezech*. XLVI. ℣. 1. ששת ימי המעשה *sex dies operis dicuntur*, opposite ad diem Sabbati. Nec abnuit Vir Doctus voces ברא & עשה frequenter *ἰσοδυναμεῖν*. Cur non & hic? Quae necessitas nos cogit, imo quae probabilis ratio suadet, ut עשה pro *septimi diei opere* sumamus, ברא pro *opere sexidui praecedentis*? III. Quod instet, voces has, ubi conjunguntur, distinctas significationes habere, idque non minus apud Christianos quam Judaeos interpretes in confesso esse, liberalius paullo asseritur. Ego sane, ex variis quos consului interpretibus, tam Judaeis quam Christianis, neminem unum inveni qui significationes illarum vocum ita distinguat ut Vir Doctus. Vid. *Fag. ad Gen*. I. ℣. 1 *Menass. Ben. Isr. De Creat. Probl*. IV. *Coccej. Disput. Select*. p. 70. §. 72. Audiatur hic Doctissimus *de Dieu*, qui in hunc locum ita commentatur. *Nobis Hebraismus familiaris esse videtur, per quem infinitivus* לעשות, *verbo similem actionem includenti adjunctus, fere redundat, qualia sunt Jud*. XIII. ℣. 19. ומפליא לעשות & mirabiliter egit faciendo, *id est, miraculum fecit*. 1. *Reg*. XIV. ℣. 9. ותרע לעשות & male fecisti faciendo, *id est male egisti*. 2. *Reg*. XXI. ℣. 6. הרבה לעשות הרע, multiplicavit faciendo malum,

De significatione vocis עשה *quæ Gen. II, 3. non notatur reformatio per gratiam.*

id est simpliciter [illegible] , [illegible] XX. ℣. 5. [illegible]
dus faciendo, Ps. CXXVI. [illegible]
magna fecit Deus faciendo [illegible]
[illegible] לעשות [illegible] *id opere quod* [illegible]
id est, simpliciter, quod feci. *Qui posteriorus locus plane parallelus* [illegible]
huic loco Geneseos, sive enim dicas [illegible] לעשות [illegible] operatus est [illegible]
ciendo, *sive* [illegible] לעשות ברא creavit faciendo, *idem dicis* : [illegible]
ברא *significat* [illegible] *quod* [illegible]
non fuit, *itaque* creavit faciendo, *nihil aliud* [illegible]
Non potuerunt nec debuerunt haec Viro Docto, pro sua in He-
braicis peritia, ignota esse. IV. Distinctio vocabulorum [illegible]
עשה ברא, quibus Jesaias utitur *capite* XLIII. ℣. 7, ita ut illud
creationem animae, istud *formationem corporis*, hoc *reformationem*
per gratiam designet, non tam inde, [illegible], a Viro
Docto dictari debebat: sane in scriptura fundamentum non est. Nam [illegible]
ברא aliquando significat *reformationem per gratiam*. ut Ps. LI.
℣. 12. *Cor purum* לי ברא *crea mihi*. II. [illegible] de ani-
ma dicitur Zach. XII. ℣. 1. [illegible] *formans Spiri-*
tum hominis in medio ipsius. Et Ps. XXXIII. ℣. 15. [illegible]
qui format pariter corda ipsorum: aliquando etiam *reformationem*
per gratiam notat: ut Jes. XLIII. ℣. 21. *Populus* [illegible] *quem*
formavi mihi, *laudem meam narrabunt*. C. [illegible] plus semel de
prima hominis *formatione* usurpatur. Ut Gen. I. ℣. 26. [illegible]
אדם *faciamus hominem*: & II. ℣. 18. [illegible] עזר [illegible] *faciam ei*
auxilium, *quod sit e regione ipsius* Jer. XXXVIII. ℣. 16. [illegible]
[illegible] *Qui fecit nobis animam hanc*, dicit Zede-
kias Rex Jeremiae, nihil minus quam de reformatione per gratiam
cogitans. Quum ergo omnia haec vocabula [illegible] in sacris
literis usurpentur, nonne censeri debet [illegible] ingenio suo indul-
gere, qui tam magistraliter ea distinguit? Quid si cui liberet ordi-
nem Viri Clarissimi invertere, atque ita dictare, ברא hic *reforma-*
tionem per gratiam significat, ut Ps. LI. ℣. 12. [illegible] *productionem animae*,
ut Zach. XII. ℣. 1. [illegible], *formationem corporis*, ut Gen. II. ℣. 8. quid
regereret Vir Doctus? Sed haec [illegible]. Simplicius [illegible]
in isthoc Jesaiae loco omnia vocabula de creatione nova & reforma-
tione per gratiam intelligamus. Neque [illegible] vocabulorum

cura

[illegible] τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως Θεοῦ, [illegible] in sanctificatione electorum. Geminus plane locus est Eph. II. ℣. 10. *Etenim sumus ipsius ποίημα*, id est Hebraice [illegible] *factura*, [illegible], Hebraice id esset נבראים, *creati in Christo Jesu ad opera bona, quæ προητοίμασεν*, יצר, *præparavit Deus, ut in iis ambulemus.* ut *Jes.* XXII. ℣. 11. יצרה מרחוק *formavit illud a longinquo*, id proprie est, *προητοίμασεν.* Ex quibus patet in hoc Jesaiæ loco Viro Docto nihil præsidii esse. V. Si plane lubeat τὸ [illegible] & τὸ עשייה distinguere, nihil convenientius nobis videtur interpretatione *Nachmanidis.* Liceat enim cum Viro Docto, Hebraismi amante, aliquantisper ἑβραΐζειν. שבת מכל מלאכתו אשר ברא יש מאין לעשות ממנו כל המעשים הנזכרים בששת הימים והנה אמר כי שבת מבריאה וממעשה מן הבריאה שברא ביום הראשון ומן המעשה שעשה שאר הימים. *Cessavit ab omni opere suo, quod* ברא *creavit, aliquid ex nihilo producendo*, לעשות, ad faciendum *ex eo omnia opera memorata sex diebus: & ecce dicit ipsum cessasse a creatione, & ab operatione, a creatione qua creavit die primo, & ab operatione peracta reliquis diebus.*

XXVII. Quarta ratio cum antecedente coincidit, nisi quod magis adhuc Cabbalistica sit. I. Mira explicatio est, quod per תולדות *generationes cœli & terræ*, non modo prima eorum creatio intelligeretur, sed & utriusq; restauratio per promissionem Messiæ. Etenim aliquorum dictum est, per peccatum angelorum introductam esse corruptionem in coelum coelorum, eoque foede vitiatum esse thronum Mai. Dei. Et si per Angelicum peccatum introducta esset in coelum corruptio, ejectione malorum angelorum, qua ἐταρτάρωσεν illos Deus, coelum corruptione illa expurgatum fuit. Neq; de novo genitum est coelum per promissionem Messiae sexto die factam; quum illa nullam coelo mutationem induxerit, sed prædixerit tantum multorum annorum tractu [illegible] quadam electorum animas sancto illo & beato habitaculo recipiendas esse. II. Quod ordinem attinet, quo coelum terræ postponitur, notum est scripturam non eodem semper ordine omnia narrare. Neq; ex mero narrationis ordine, qui arbitrarius est, argumenta formari posse. Non reiicienda interim Junii observatio est. *Inverso ordine terra & cœlum nominantur, quia terræ factum anteivit factum cœli: nam terra die creationis ter-*

Multo minus illa reformatio ex versu 4. exsculpi potest.

rio, cœlum quarto perfectum est. III. Vis manifesta [illegible] *volvens*, sive factus terræ & cœli, de cuiusque reformatione gratiosa, per promissionem Messiæ septimo die factam, intelligatur: quia de illo factu terræ & cœli agit Moses, qui [illegible] virgultorum & herbarum præcessit, ut ex nova versione constat, patet. Ita enim verba sonant. *Istæ sunt generationes cœli & terræ quando creata sunt, in die quo fecit Dominus terram & cœlum, & omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam, &c.* Vel, uti alias commodissime reddi potest doctissimo de Dieu ostendit, *quo die faciebat Dominus cœlum & terram, nulla stirps agri nondum erat, &c.* Adeo ut hic terræ cœlique factus ipsam hominis creationem antecesserit, multo magis adhuc lapsum, & ex lapsu restitutionem. Planeque facit hic versus ad fictam Viri Docti distinctionem evertendam.

Quies Dei ab opere Reformationis septimo mundi die figmentum est, neque usquam in Scriptura Sabbato pro fundamento substernitur.

XXVIII. Atque ita ostendimus in verbis Mosis non reperiri *laborem* illum Dei, quo omnia ex lapsu septimo die restauravit. Nec magis inibi reperire est *quietem* ab illo opere restaurationis, quæ quies Sabbati fundamentum sit. Nam I. Rationi consentaneum non est, Deum, facta promissione Messiæ, jam quievisse ab opere reformationis gratiosæ universi: quandoquidem illa promissio prophetia erat laboris, certaminum, & mortis denique Christi, quibus demum rebus reformatio ista impetranda & absolvenda erat. II. Quomodo dici potest Deum quievisse mox post factam illam promissionem ab omni opere suo, quum immediate post illam judicia pronunciaverit & exsecuerit in Adamum, Evam, & terram ipsorum crimine maledictam; eosque expulerit Paradiso? Quod quidem opus [si ἀνθρωποπαθῶς ita loqui licet, confer *Jes. XXVIII. ℣. 21.*] magis laboriosum Deo fuit quam ipsa universi creatio. Atque ita loco *Sabbati*, quod Moses describit, dies hic quam maxime *operosus* Deo efficitur. III. Incredibile est diem Sabbati post annunciationem [illegible] Messiæ sacrum fuisse, & in illius honorem, cum sancta animi exsultatione, a sanctis celebrandum; neque admodum repugnabo, si placeat Viro Docto locum *Jes. LVIII. ℣. 13.* ita vertere, ut Sabbatum dicatur *oblectatio propter Sanctum Domini glorificandum*: verumtamen inde nulla specie concludi potest, promissionem Messiæ primi Sabbati fundamentum fuisse; quum illa relatio Sabbati, ut aliis quoque rebus,

bus, post lapsum demum superaccesserit. VI. Scriptura disertis verbis quietem Dei ab opere primæ creationis sex diebus peractæ Sabbato ut fundamentum substernit. *Sex diebus fecit Jehova cælum & terram, mare, & quicquid in iis est; & quievit die septimo: propterea benedixit Jehova diei Sabbati & sanctificavit illum.* Exod. XX. ỷ. 11. Quæ quum perspicua sint, satis, ni fallor patet, viam tritam regiamque videri tutiorem nova illa & salebrosa, quam Viro Docto, cuius sententiam nunc examinavimus, calcare libuit. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταύτῃ.

CAP. VIII.

De Violatione Fœderis Operum a parte hominis.

I.

In primo protoplastorum peccato fuit violatio totius fœderis.

QUamdiu Fœdus hoc, ita sancitum confirmatumque, duraverit, Scriptura non docente, lubentes ignoramus. Et religio nobis est limites temporis, vere ἀδήλως, temeraria præsumtione definire. Hoc constat, hominem nefario ausu vetitæ sibi arboris fructu vescentem violati se fœderis reum fecisse. Neque leve censeri debet peccatum illud, [quod παράπτωμα, παρακοὴ, & παράβασιν Apostolo dicitur *Rom.* V.] quia circa rem non magni admodum pretii commissum videri posset. Tanto enim indignior est fœderis transgressio, quanto vilius est id cuius imperata erat a Deo abstinentia, præ quo homo contemsit fœderis promissionem. Quod illustrari potest Esavi profanitate, quæ tanto erat maior, quanto erat vilius illud edulium, quo vendidit *τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ, primogenituram suam, Heb.* XII. ỷ. 16. Fuit in eo peccato, uti passim a Theologis observatur, criminum multorum quasi conglomeratio quaedam. Ad nostrum autem institutum imprimis facit, ut ostendamus in eo totius Fœderis violationem fuisse. Etenim non solum Arbor ista, quod antea probavimus, Fœderis Sacramentum erat, quo male habito universum foedus vitæ passim esse existimari debebat: non solum praeceptum circa illam arborem πειραστικὸν universalis obedientiae erat; sed & quicquid in foedere continebatur violatum hac transgressione fuit. *Lex* Fœderis proculcata est, quando homo quasi rerum suarum arbiter,

 ter,

uta propriisque fœderis [illegible]
stum, legemque [illegible]
ri illam voluptatem [illegible]
Et dira illa [illegible]
ctum, non ita [illegible]
Atque ita Adam [illegible] *transgressus est fœdus. Hos. VI. 7.*

Cur crimen illud in Adamum transscribi soleat.

II. Quod crimen, licet primum in eo *Evam* [illegible], in *Adamum* tamen transscribi a *Scriptura* solet. *Per* [illegible] *catum in mundum introivisse*, [illegible] *Rom. V.* [illegible] comment 14. *Adamum* esse dictum. *Adamus* quippe caput fuit fœderis, cumque, etiam ante conditam Evam, Deus transegisse videtur. Adamum enim [illegible] ipsiusque [illegible] Evae ex costa ipsius [illegible], stirps fuit. Neque mortis est a fœmina [illegible]. Nec fœdus [illegible] conficebatur, nisi postquam conjugis crimini suum quoque *Adamus* addidisset. Tunc primum assumptis judicis partibus in [illegible] propriae jam conscientiae [illegible] per. [illegible] peccati hoc hæreditarium a Patre Adamo [illegible] Eva ab hac labe exclusit. Quum enim per [illegible] que una caro facti sint, [illegible] possunt. Quin imo Adamus Caput & stirps generis humani, [illegible] si una cum uxore consideremus, non est. Hinc [illegible] quod Malachias dicit *Cap. II. v. 15.* Deum [illegible] *Dei*, [illegible] *unum fecisse*. Unum per [illegible]

Deceptor fuit in serpente Diabolus.

III. Is qui hominem ad Apostasiam [illegible] fuit Spiritus [illegible], qui [illegible] hominem Deo, [illegible] homini invidebat, [illegible] lorum [illegible] quaerens. Hic [illegible] blandius se homini insinuare, serpentis [illegible] nium callidissimum, & tunc non minus grato [illegible] terae [illegible] bestias. *Magnus Albertus Disput. III. de Angelis. § 44.* hariolatur serpentem hunc fuisse [illegible] cuum, igneis oculis, squalentem [illegible], & [illegible] stinctum, denique talem qui Evae oculos in se converteret, quique [illegible] hac nocturna apparitione blandius [illegible] rit, adeo ut facilius [illegible] ne de ejus erga se benevolentia; [illegible]

[illegible] non [illegible], applicari debeat quod Moses de ser-
[illegible] Cui hariolationi & haec additur, Evam
[illegible] (quae [illegible] simplicitas) nescivisse, an aliquibus ani-
malibus praeter hominem sermonis usus a Deo concessus esset.
Ulterius procedit *Laurentius Ramirez Pentecontarchi sui Capite* I.
(citatus *Bocharto Hierozoici Lib.* I. *Cap.* IV. *p.* 30.) qui fabulatus,
Evam lusitare solitam cum serpente, eoque sinus ornare, & col-
lum & brachia; ideoque monilia hodieque fieri ad serpentum si-
militudinem, quae Graeci ὄφεις appellant.

Cur per serpentem locutus sit.

IV. Verum enimvero haec apocrypha sunt. Non usque adeo
nobis debemus placere, ut talia commenta citra scripturam fin-
gamus. At prima ea fuerit, vel unica serpentis loquentis appa-
ritio, nec dixero asseveranter, nec praefracte negavero. Sed quae
de insigni aliquo serpente, tam affabre picto fictoque, qui repe-
tito aliquoties commercio Evae iam se familiarem reddiderat, ut
probabilia narrantur, curiosae mentis suaviludia sunt. Tam no-
ta ubique serpentum calliditas est, ut apud quamplurimas natio-
nes uti φρονιμότητος ὑπογραμμοὶ καὶ ἱερογλυφικὰ propositi sint.
Multa ex quibuscumque Scriptoribus ea de re collegit *Bochartus*
Hierozoi. Lib. I. *Cap.* IV. Pertinet huc Servatoris illud, *Matth.*
X. ℣. 16. *Estote prudentes ut serpentes.* Iniurium quoque & con-
tumeliosum matri Evae est, eam tam simplicem repraesentare,
tamque exiguo intervallo a creaturis brutis distantem, ut bruta in-
ter & hominem nescieverit distinguere, ignoraveritque non nisi
rationalibus creaturis sermonis usum indultum esse. Non conve-
nit tam stolida simplicitas cum beato protoplastorum statu, ne-
que cum imagine Dei, in Eva quoque tam eximie resplendes-
cente. Longe simplicius est ut credamus Diabolum hoc sibi or-
ganum assumsisse, quo facilius se uti spiritum prudentem homi-
ni commendaret; praesertim quum hoc quasi miraculum, prodi-
gium saltem, accederet, uti serpens humana verba sonaret: cui
rei species quaedam probabilitatis inerat, Spiritum aliquem huic
animali subesse, & quidem extraordinarie a Deo missum, qui
hominem de voluntate Dei plenius erudiret, & cuius verbis fi-
dem adstruere hoc ipsum quasi miraculum videbatur. Etenim
serpentem linguam habere ἄχρηστον πρὸς τὴν τῆς φωνῆς ἑρμηνείαν, *ad
sermonis usum prorsus ineptam*, *Aristoteles* observavit, *De Part.*

Anim. Lib. II. *Cap.* XVII. Vide *Voss. de Idol. Lib.* IV. *Cap.* LV.

Tentationis hac fuit methodus:

V. Quandoquidem tentatio haec Diabolica omnium sequentium tentationum instar quoddam est: non improbabile arbitramur Satanam omni calliditate sua usum esse, & se, ut solet, transformasse in Angelum lucis, qui accederet scilicet ad Evam uti eximius momentosae, & nondum satis perspectae, veritatis doctor. Quapropter non aperta fronte statim in *praeceptum* Dei incurrit, sed primo ut dubium proponit, an Adamus sensum interdicti Divini bene perceperit; an fideliter Evae tradiderit; an ea ipsa quoque in illius interpretatione non fallatur; an saltem id praeceptum secundum literam sumtum tam parum probabile non sit, ut supervacaneum haberi queat de sensu magis mystico cogitare. Atque ita docet διαλογισμοὺς καὶ γογγυσμοὺς circa verba Dei, qui merae fidei pestes sunt.

1. Docet dubitare de sensu praecepti.

VI. Mox luxat *comminationem* praecepto annexam. *Non* moriemini, inquit: Non hoc voluit Deus per mortem intelligere, quod tu pro tua simplicitate suspicaris. An ex arbore tam jucunda, tam suavi, mors penderet? Vel an Deum tibi tam invidum fingis, ut vobis, sociis ac amicis suis, esu tam delicatae arboris, sub dirae mortis poena, interdiceret? Non hoc cum ipsius infinita bonitate, quam tam abunde experimini, non cum speciosae arboris forma, fructusque venustate, convenit. Aliud ergo huic verbo subesse debet, quod vos non intelligitis. Atque ita eam haeresin incautae mulieri instillat, quae prima in mundo audita fuit, dari peccatum quod non mereatur mortem, sive, quod idem est, dari peccatum veniale. Principem hanc haeresim hodie etiamnum propugnat in Ecclesia Romana Pseudopropheta Antichristi satelles, qui *cornua habet instar agni, & loquitur instar Draconis. Apoc.* XIII. ✝. 11. Nihilque adhuc dum Satanae usitatius quam spe impunitatis homines inducere ad crimina.

2. Luxat comminationem.

VII. Addit pollicitationem maioris boni: *Aperientur oculi vestri, & eritis sicut Deus, scientes bonum & malum.* Praesupponit, quod verum erat & sanctum, hominis appetitum tendere ad bonum aliquod perfectius. Id in eo constituit, quod Deo futurus similis, quemadmodum sanctus Johannes hoc quasi praecipuum γνῶσιν salutis esse affirmat, quod ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα. 1. *Joh.* III. ✝. 2. Porro similitudinem hanc coniunctam esse dicit

3. Addit pollicitationem majoris boni.

cum

cum apertione oculorum & maiori luce cognitionis. Nec hoc
a dogmatis Scripturarum abludit, quæ nos *Deum visuros* & qui-
dem *sicuti est*, & *cogniturōs quemadmodum & cogniti sumus*, as-
severant. Atque hactenus non male locutus Satanas videri pos-
set, multa vera, & approbantia se conscientiæ, fallaciis suis im-
miscens, quo facilius sub specie veri Doctoris deciperet. Sed in
eo latet fraus. I. Quod doceat, non exspectare tempus a Deo
præstitutum, sed inconsulta præcipitantia promissam beatitatem
occupare. Equidem non potest homo nimis amare, nimis de-
siderare perfectionem, modo id faciat per ἑτοιμασίαν & ἀποκαραδο-
κίαν, se ipsum præparando in sancta patientia, & subjectione
voluntatis suae sub voluntate Dei, ne momento quidem volens
beneplacitum Dei antevertere. II. Quod viam aviam ad deside-
ratum finem monstret, quasi esus illius arboris medium vel na-
turale, vel, quod probabilius, morale, ad promissam beatitu-
dinem foret: & quasi Deus hoc instituerit ut requisitum neces-
sarium, sine quo ad arctiorem communionem Dei & perfectio-
rem sapientiam pervenire non possent, nec cum denique statum
obtinere, in quo, malum bonumque ex aequo cognoscentes,
nulli amplius deceptioni obnoxii forent. Atque huc eum no-
menclaturam huius arboris detorsisse verisimile est. Quae me-
rae praestigiae erant.

VIII. Tandem ad scientiam ipsius Dei provocat larvatus
doctor. *Deus novit*. Plerique interpretes, tam Judaei quam Chri-
stiani, qua veteres qua recentiores, ita haec verba interpretan-
tur, quasi Satan Deum apertae malignitatis & invidiae argueret,
qui hanc arborem interdixisset ne in societatem gloriae suae ho-
minem admittere cogatur. Et sane nulla tam horrenda blasphe-
mia est cuius Satanam pudeat. Hoc tamen hic videndum, an non
tam tetra blasphemia, tam crude proposita, homini nondum ma-
le de Deo sentienti, horrorem potius incussisset, quam ut ulla
se probabilitatis specie commendaret. Quid enim? An persua-
deri potuisse homini non fatuo credibile est, ex frutice pendere
sapientiam & similitudinem cum Deo, ita ut, invito ac ringen-
te Deo, per illius esum, homo eam possit acquirere? Deinde
Deum, qui non poterat non homini notus esse ut Optimus Maxi-
mus, invidere: quod malitiae & imbecillitatis evidens argumen-
tum

Deum testem appellat.

tum est. Denique tantam vim inesse arbori, ut ea gustata Deus hominem non possit interficere. Hæc enim omnia credenda fuerunt ei, qui velit credere, Deum ex invidia arbore illa interdixisse. Non videtur cum calliditate Satanæ convenire, ut hæc tam ἀδύνατα, tamque cum κοιναῖς ἐννοίαις ac innata Dei cognitione pugnantia, homini proponere consultum duxerit. Nunquid convenientius est, ut verbum hoc quasi iurisiurandi formulam accipiamus? Quo sensu & Paulus dixit 2. *Cor.* XI. ℣. 11. ὁ Θεὸς οἶδεν. Sic ut Deum sermonis sui testem periuris deceptor appellaverit.

An Adamus deceptus non fuerit, sed solo conjugis amore lapsus sit?

IX. Sunt qui putent Adamum deceptum non esse, ut nimirum vera crederet quæ serpens mulieri persuaserat; sed potius amore coniugis lapsum, cuius animum affligere nolebat: adeo ut, etsi præcepti Dei conscius, & Satanæ fraude intactus, tamen ne eam in isto statu desereret, oblatum ab ipsa fructum libaverit: forte credens, affectum hunc erga sponsam suam, a Deo sibi datam, si quid hic peccatum foret, facile excusaturum. Quo referunt verba Apostoli 1. *Tim.* II. ℣. 14. *Non enim Adam est seductus, sed mulier seducta*, ἐν παραβάσει γέγονε. Sed hæc nos abducunt a simplicitate eloquiorum Dei. Sensus Apostoli planus est, non debere mulierem dominatum in maritum exercere, ob binas, quas urget, rationes. I. Quia Adam prior creatus est, ut Princeps, mox Eva in ipsius adiutorium. II. Quia mulier se faciliorem decipi ostenderit, ut pote quæ, prior seducta, seductionis caussa fuerit marito. Qui itidem ut illa seductus est, sed non prior; at per illam. Nihil enim in sacris literis frequentius, quam ut aliquid absolute negari videatur, quod κατά τι negatum intelligi debet. Pro exemplo sit: *Joh.* VI. ℣. 27. & *Phil.* II. ℣. 14. Nec concipi potest, quomodo Adamus credens hoc quod faciebat sibi a Deo vetitum, credens se hoc facientem promissa felicitate mulctatum iri, imo in certissimam mortem incursurum (hoc enim scire & credere debuit, si Satanae fraude intactus manserit) tantum ut uxori placeret, se socium criminis fecisset. Certe si credidit transgressionem Divini mandati, contemtum promissae felicitatis, & temerariam sui in periculum aeternae mortis coniectionem, solo erga coniugem affectu excusari posse, non minus, si non magis, turpiter erravit ac deceptus est, quam ipsa coniux. Neque

[illegible] Deum, [illegible] non in serpentis men-
dacium, sed in [illegible] ipsi Deus, culpam rejicit,
confici [illegible] errore in intellectu seductum,
[illegible], in peccatum ruisse. Hoc enim
est [illegible]; quum omnis
error in affectu [illegible] aliquem in intellectu supponat. Cer-
te hic error erat, [illegible], credere, plus indulgen-
dum esse affectui erga uxorem, quam attendendum mandato
Dei. Et iste erat error insignis, putare, hoc charitatis esse, ut
[illegible] in peccato, quum charitatis sit, peccantem
arguere, & [illegible] cum DEO in gratiam reducere.
Quodcunque fecisset Adamus, si abfuisset error. Quoquo te ver-
tas, necesse est, [illegible] deceptum fuisse. Id solum appo-
[illegible] videtur, charam uxorem, ea, quae ser-
pente Magistro didicerat, probabili oratione ipsi quoque sibi
persuasisse, [illegible] in hoc peccato [illegible], nec facile er-
rorem vel deceptionem [illegible] suspicatum esse, quae sibi a Deo
[illegible] in [illegible]

Lapsus Adami ab aeterno fuit praecognitus.

X. [illegible] protoplastorum Providentia sua
occupatus fuerit Deus, dubitari nequit. Constat utique, eum prae-
cognitum fuisse ab aeterno: quod nemo negare potest, nisi qui
sacrilega audacia Deo omniscientiam suam eripuerit. Imo quum
universam [illegible] Oeconomiam, quam Deus decreto suo
aeterno delineavit, & [illegible] operum series,
peccatum hominis supponat, non potuit illud Deo improvisum
accidisse. Idque eo clarius est, quia, Petro asserente, Chri-
stus [illegible] *fuit ante jacta mundi fundamenta,*
& quidem ut [illegible] sanguis fundendus erat, 1 *Pet.* I. ℣. 19, 20.
Quod invictum argumentum Socinus nescivit eludere, nisi fa-
bulando; *Christum quidem postquam homines peccassent, ad ipso-*
rum peccata delenda venisse, sed venturum tamen fuisse, etiamsi
homines non peccassent. At commentum illud, praeterquam quod
ἄγραφον imo ἀντίγραφον sit, huic loco non quadrat. Nam se-
ries verborum Petri non admittit aliam interpretationem quam
de praecognitione Christi, tanquam agni mactandi, & effusuri
sanguinem suum, ad pretium redemtionis. De qua ὡρισμένῃ
βουλῇ καὶ προγνώσει Θεοῦ, juxta quam Christus improbis traditus

[illegible]

Et prædeterminatus.

Ideoque infallibiliter [illegible]

[illegible]

[illegible] ex [illegible] concursus Divini colligitur.

[illegible] volendi, edendi, uti influit, & non influ-
xisset ad [illegible] moralem, uti non influxit ad
illam [illegible], quia homo eo tempore ageret, &
[illegible] agere.) Quae omnia non tantum circa primum
hom[illegible] peccatum, sed & circa reliqua omnia vera sunt. Haec
quum evidentis veritatis sint, non video cur non intrepide ea
dicamus, praesertim quum ad gloriam Dei faciant, & ad demon-
strandum eius praecedentiam, ac creaturarum non minus in ope-
rando quam existendo omnimodam ab eo dependentiam. Si
[illegible] ea velint [illegible], suo id facient
periculo. Neque id nobis [illegible] esse debet, ut, in eorum grati-
am, ea, quae vera sunt dissimulemus.

Uberior hujus veritatis demonstratio.

XIV. Attamen non abs re erit meditationi huic aliquantis-
per immorari, ut omnis huius sententiae rigor, si quis est, dilu-
cida veritatis demonstratione plane tollatur. Quod ab evidenti-
oribus incipiendo, continua argumentorum ex se invicem ena-
scentium serie, ita nos perrexuros arbitramur, ut vel ab invitis
impetremus assensum.

Omnes caussae secundae ab una prima in agendo dependent.

XV. Ac primo quidem facile mihi datum iri existimo, u-
nam dumtaxat caussam primam esse; ceteras omnes, tam in exi-
stendo quam in agendo, ita a prima illa dependere, ut sine illa
neque esse, neque operari queant. Id Paulus Atheniensibus in-
clamabat *Actor.* XVII. ℣. 28. *In ipso vivimus, & movemur, &
sumus.* Ne quidem potentissimus orbis Monarcha, qualis Jesaiae
tempore Assyrius erat, magis se movere potest sine Deo; quam
securis sine caedente, vel serra sine agitante *Jes.* X. ℣. 15.

Quod & ratio comprobat.

XVI. Subsequatur Scripturae Ratio. Nam si daretur aliqua
caussa praeter Deum, quae independenter ab ipso operari posset,
sequeretur plura dari prima principia; uti bene argumentatur
Thomas Aquinas [illegible] *sentent. distinct.* 37. *quaest.* 1. *Art.* 2.
Cuius discursum, quia & solidus est, & apprime ad rem nostram
facit, non pigebit ipsius verbis adscribere. Hoc, inquit, est de
[illegible] primi principii, ut agere possit sine auxilio prioris agen-
tis [illegible]. Unde si voluntas humana actionem ali-
quam [illegible] auctor Deus non esset, voluntas hu-
mana [illegible] primi principii haberet.

Adversus quam fru-

XVII. Quamvis hoc solvere nitantur dicentes, quod volun-

stra excipitur.

tas, etsi per se possit actionem producere sine influentia primi agentis, non tamen habet a se esse, sed ab alio, quod etiam exigeretur ad rationem primi principii. Sed hoc videtur inconveniens, ut quod a se esse non habet, a se agere possit: quum etiam per se durare non possit, quod a se non est. Omnis enim virtus ab essentia procedit, & operatio a virtute. Unde, cujus essentia ab alio est, oportet quod virtus & operatio ab alio sit. Et praeterea, quamvis per hanc responsionem evitaretur, quod non esset *primum simpliciter*; non tamen posset vitari, quin esset *primum agens*, si ejus actio in aliquod prius agens non reduceretur sicut in caussam. Hactenus *Thomas*.

Non influit solum Deus in actiones caussarum, sed & in ipsas caussas ut agant.

XVIII. Neque solum cum actionibus caussarum secundarum concurrit Deus, quando operantur, sed & in ipsas caussas influit ut operentur. Quis initium actionum, si non magis, saltem non minus, a Deo dependet, quam progressus. Quam sententiam non infeliciter exprimit *Catechismus Romanus*, ex decreto Concilii Tridentini, jussu Pii V. editus, *parte prima, de primo Symboli Articulo. num.* 22. cujus haec sunt verba: *Non solum autem Deus universa, quae sunt, providentia sua tuetur atque administrat: verum etiam quae moventur & agunt aliquid, intima virtute ad motum atque actionem ita impellit, ut quamvis secundarum caussarum efficientiam non impediat, praeveniat tamen, quum ejus occultissima vis ad singula pertineat, & quemadmodum Sapiens testatur: attingat a fine, usque ad finem fortiter, & disponat omnia suaviter. Quare ab Apostolo dictum est, quum apud Athenienses annunciaret Deum, quem ignorantes colebant: Non longe est ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur, & sumus.*

Posita ea influentia Creatura non potest non agere.

XIX. Porro uti caussa secunda agere non potest, nisi acta & ad agendum antemota, per praevenientem ac praedeterminantem caussae primae influentiam: ita etiam influentia illa caussae primae tam est efficax, ut, ea posita, caussa secunda non agere non possit. Nam fingere concursum aliquem Dei indifferentem, qui demum per cooperationem caussarum secundarum determinetur; Deo indignum est: *quasi agitaret virga eum qui tolleret ipsam*, כהרים מטה לא עץ *quasi attolleret baculus non lignum*, *Jes.* X. v. 15. Ita enim propriè verba sonant. Et sensus est, non nisi absurdissimè in-

stru-

ſtrumento tribui ſubſtitionem & geſtationem eius; quod non eſt ex tam vili materia ut lignum, ſed excellentioris naturæ, nimirum Spiritus. Qua allegoria innuitur illius ſententiæ abſurditas, quæ Deum in actionibus ſuis a Creatura determinari ſtatuit.

XX. Adverſus quam hoc quoque argumento pugnat *Didacus Alvarez, de Auxiliis Divinæ Gratiæ Lib.* III. *Diſput.* XXI. *pag.* 163. Modus concurrendi per voluntatem ſecundum ſe indifferentem ad iſtum vel illum effectum, vel eius oppoſitum producendum, eſt valde imperfectus, quum in ſua efficacia dependeat ex concurſu cauſſæ ſecundæ & omnis dependentia importet in re, quæ dependet, imperfectionem quandam, & inferioritatem, reſpectu illius a quo dependet: ergo non poteſt talis concurrendi modus Deo attribui, aut eius voluntati, quæ infinita eſt, & perfectiſſima cauſſa, convenire.

Quod ex perfectione Dei deducitur.

XXI. Tum etiam hæc remanet irreſolubilis difficultas: ſi cauſſa ſecunda determinet concurſum Dei per ſe indifferentem, in illa actione determinationis independens a Deo erit; & ſic cauſſa prima. Et ſi in una actione independenter a Deo operari poſſit, cur non & in altera? ſi in initio actionis, cur non & in progreſſu? Quum maius ſit a non agendo ad agendum tranſire, quam actionem inchoatam continuare.

Et contrarium variis abſurditatibus urgetur.

XXII. Quæ, quum univerſalis veritatis ſint, obtinent etiam in liberis iſtis Creaturarum rationalium actionibus, quibus moralis malitia inhæret: ut ſcilicet creaturæ ad eas actiones efficaci Dei motione prædeterminentur, in *quantum actiones* ſunt; ſecundum earum *eſſe phyſicum*. Pulchre *Thomas, loco mox citato.* Quum actio peccati ſit ens quoddam, non ſecundum quod negationes & privationes entia dicuntur; ſed etiam ſecundum quod res in genere exiſtentes entia ſunt, eo quod & ipſæ actiones in genere ordinantur: ſequeretur, quod ſi actiones peccati a Deo non ſunt, aliquod ens eſſentiam habens a Deo non eſſet: & ita Deus non eſſet univerſalis cauſſa omnium entium. Quod eſt contra perfectionem primi entis.

Omnia vera ſunt in actionibus vitioſis in quantum actiones ſunt.

XXIII. Neque modo excitat & prædeterminat Deus voluntatem hominum ad actiones vitioſas, in quantum actiones ſunt, ſed & ita excitat, ut fieri non poſſit, quin ita acta agat. Si enim poſito illo influxu Dei fieri poſſet, ut voluntas creata non ageret,

Ad quas, qua tales, voluntas humana etiam ef-

fliciter praedeterminatur.

ageret, sequerentur duo haec absurda: I. Voluntatem humanam posse eludere Providentiam Divinam, & influxui Dei vel dare vel auferre efficaciam suam. II. Posse in creatura esse actum aliquem, & quidem tanti valoris quo influxui Dei resistitur, qui tamen a Deo non dependeat. Neque enim, opinor, dicent Deum concurrere ad productionem illius actionis, qua influxui suo resistitur. Concursum autem indifferentem, determinandum per liberum Creaturarum arbitrium, supra refutavimus.

Qua tamen sine Deo actionibus suis non potest dare bonitatem moralem.

XXIV. Pergo. Liberum hominis arbitrium excitatum ad actiones, secundum suum esse physicum, non potest iis dare bonitatem moralem, & spiritualem, nisi Divina Providentia influente & concurrente ad istam bonitatem. Patet id ex antecedentibus. Nam quum bonitas moralis superior & perfectior entitatis gradus sit sola entitate physica, & homo entitate physica actionum suarum a Deo dependeat; necesse est, ipsum multo magis a Deo dependere, in producenda bonitate morali actionum suarum; ita ut illius gloria in Deum ut caussam primam refundi debeat.

Conclusio.

XXV. Omnes hae veritates, ita demonstratae, si simul jungantur, eam gignunt conclusionem, quam supra §. XIII. jecimus. Si enim omnes Creaturae in agendo a Deo dependeant; si non modo cum ipsis concurrat quando agunt, sed & ad agendum eas excitet; si illa excitatio tam sit valida ut ea posita non possit non sequi effectus; si Deus eadem illa efficacitate influat in actiones vitiosas, in quantum actiones sunt; si creatura actionibus suis debitam bonitatem moralem sine Deo dare non possit: sequitur infallibiliter, quod Adamus, Deo ipsum ad intelligendum, volendum, edendum movente, non potuerit non intelligere, velle, edere; & Deo non dante bonitatem actionum istarum, non potuerit bene intelligere & velle. ὅπερ ἔδει δεῖξαι.

Non tamen hinc sequitur hominem obligatum fuisse ad simpliciter impossibile

XXVI. Non tamen hinc sequitur hominem obligatum fuisse ad simpliciter impossibile: nam ea quam adstruximus infallibilitas & necessitas, consequentiae duntaxat fuit, & eventus. Deus eas vires homini largitus fuit, quibus potuisset tentationem superare. Ita tamen ut facultas illa talis fuerit, qualis creaturam decet: quae quum sufficiens sit in suo genere, ad actum tamen exire non potest, nisi praesupposito concursu Dei. Quis negaverit homini

inesse

inesse facultatem locomotivam, eamque in suo genere adeo sufficientem esse, ut in ordine ad hominem nihil amplius requiratur? Sed & quis asseveraverit evenire posse, ut homo per locomotivam illam se actu moveat independenter a Deo, ut a caussa prima, nisi se Dei primitatem & hominis subordinationem ignorare prodat? Similiter dicemus, Deum homini sufficientes vires ad implendam omnem iustitiam concessisse; adeo ut nulla praeterea gratia, quam vocant, habituali opus haberet, ita tamen, ut omnis illa facultas non nisi dependenter a Creatore & ipsius influxu operaretur. Quod supra quoque *Cap.* II. §. 13. monuimus.

Aut coactum fuisse ad peccandum.

XXVII. Multo minus dici debet hominem per supramemoratos Providentiae Divinae actus ad peccatum coactum fuisse. Nam iudicio & voluntate peccavit, quibus libertas, in quantum coactioni opponitur, tam propria, imo essentialis est, ut nec iudicium nec voluntas sint, si non sint libera. Accedit, quod, quum Deum praeordinasse, ac infallibiliter praescivisse, statuamus, ut homo libere peccaret, non potuerit peccans aliter quam libere peccare; nisi praeordinationi ac praescientiae Dei eventum non respondere velimus. Et tantum abest, ut per decretum Dei libertati hominis in agendo quicquam delibetur, ut ex adverso libertas illa nullum certius fundamentum quam infallibile illud Dei decretum habeat.

Minime omnium, Deum Auctorem peccati esse.

XXVIII. Deum peccati Auctorem statuere, tam tetra est blasphemia, ut in nullius hominis Christiani animum sine horrore venire queat. Verum quidem est, Deum hominem mutabiliter bonum creasse, peccatum ipsius infallibiliter praevidisse, peccati illius permissionem praeordinasse, homini sufficientes quidem vires ad peccati fugam dedisse, sed quae sine eius influxu non operarentur; interim in facultates hominis influxisse ad actiones naturales, non influendo in bonitatem moralem istarum actionum. Cuncta haec eventu magistro discimus. Sed non minus verum est, Deum Auctorem peccati nec esse, nec quoquo modo fieri posse. Et etiamsi nobis difficile, quin impossibile esset, veritates has secum invicem conciliare; non tamen propter id quod obscurum est, negari debet id quod manifestum est. Utramque veritatem sancte profitebimur, quia Veritas, & Deo digna est,

est, neque altera alteram evertere potest; licet in hac caecitate & ignoratione Dei nequeamus pervidere, quomodo omnes illae veritates amice conspirent. Haec non est sola nec unica difficultas, cujus solutionem [illegible] reservabimus futuro seculo.

Per permissionem peccati Deo nata est occasio ostendendi multifarias virtutes suas.

XXIX. Hoc certum est per permissionem illam peccati Deo occasionem natam esse ostendendi multiformes virtutes suas. Egregius ea de re locus extat apud *Clementem Strom. Lib. I.* quem non pigebit huc transferre. μέγιστον δὴ θείας προνοίας τὸ μὴ ἐᾶσαι τὴν ἐξ ἀποστάσεως ἑκουσίου φυεῖσαν κακίαν ἄχρηστον καὶ ἀνωφελῆ μένειν, μηδὲ μὴν κατὰ πάντα βλαβερὰν αὐτὴν γενέσθαι. Τῆς γὰρ θείας σοφίας καὶ ἀρετῆς καὶ δυνάμεως ἔργον οὐχ ὅτι μόνον τὸ ἀγαθοποιεῖν. φύσις γὰρ, ὡς εἰπεῖν, αὕτη τοῦ Θεοῦ, ὡς τοῦ πυρὸς τὸ θερμαίνειν, καὶ τοῦ φωτὸς τὸ φωτίζειν, ἀλλὰ καὶ πολὺ μᾶλλον, τὸ διὰ κακῶν ἐπινοηθέντων πρός τινων, ἀγαθόν τι καὶ χρηστὸν τέλος ἀποτελεῖν, καὶ ὠφελίμως τοῖς δοκοῦσι φαύλοις χρῆσθαι. *Maximum hoc Divinae Providentiae opus est, non sinere ut malitia quae ex voluntaria defectione oritur inutilis maneat, quae nihil nisi noxia sit. Etenim Divinae sapientiae & virtutis potentiae non solum est recte agere: (quippe quod natura, ut ita dicam, Dei est, sicut natura ignis est calefacere, & natura lucis lucere) sed hoc magis, per ea quae male a quibusdam cogitata sunt, ad bonum probumque finem contendere, & utiliter uti iis, quae prava videntur.*

Adamo labente omnes posteri in ipso lapsi sunt.

XXX. Hoc denique notandum restat, quod, quum Adamus in hoc foedere ut caput totius generis humani staret, ipso labente omnes posteri cum ipso lapsi esse, & foedus Dei violasse censeantur. Id Apostolus diserte docet. *Rom. V. ℣. 12. Per unum hominem peccatum in mundum introiit, & per peccatum mors, atque ita mors ad omnes pervenit,* ἐφ᾽ ᾧ πάντες ἥμαρτον.

Rom. V, 12. explicatur.

XXXI. Ut sensus Apostoli evidentius pateat, haec observanda sunt. I. Clarum satis est, nisi praejudicio fascinato, Apostolum, quum omnes *peccasse* dicit, de actu peccandi, vel peccato actuali, loqui. Ipsa vox peccare actionem notat. Aliud est peccare, aliud peccaminosum esse, si ita loqui liceat. II. Quum omnes peccasse asserit, sub universalitate illa eos quoque comprehendit, qui nullum actuale peccatum proprium ac personale habent, quique, uti ipse dicit, *non peccarunt in similitudine transgressionis Adami.*

Adami. ℣. 14. Itaque illi quoque rei sunt, ut ex ipsorum morte patet, peccati alicujus actualis. Quod quum proprium ac personale ipsorum non sit, Adami peccatum esse debet, quod justo Dei judicio ipsis imputetur. III. Iis verbis, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, rationem illius asserti reddit, quod antea jecerat, unius hominis peccato mortem ad omnes pervasisse. Hoc, inquit, mirum videri non debet: omnes quippe peccaverunt. Quod si intelligi deberet de personali aliquo singulorum peccato, vel actuali vel habituali, non fuisset sapiens ratiocinatio, Apostolo digna; sed merus lusus. Argueret enim uno unius peccato, omnes mortis reos factos, quia singuli, præter unum illud & primum peccatum, quisque, suum personale habent. Quod est ἀνακόλουθον. IV. Scopus Apostoli est illustrare doctrinam justificationis, ante a se traditam. Cujus summa in eo consistit, quod Christus vi fœderis gratiæ omnem justitiam pro electis fœderatis suis consummaverit, ita ut obedientia illa Christi in ipsorum rationes referatur, illique propter eam non minus a reatu & dominio peccati absolvantur, quam si ipsi in propria persona omne illud, quod Christus fecit ac passus est, fecissent & passi fuissent. Hac in re Adamum Christi typum fuisse docet, scilicet ex adverso resplendentem. Oportet ergo ut Adami peccatum, vi fœderis operum, ita referatur in rationes posterorum, qui eodem cum ipso fœdere comprehensi erant, ut propter illius peccati meritum ipsi nascantur justitiæ originalis exsortes, & mortis omnigenæ rei, non minus quam si ipsi, in propria persona id fecissent, quod fecit Adamus. Nisi id docuerit Apostolus, profecto incassum verba fudit.

XXXII. Postrema hujus commatis verba ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, non uno modo a Theologis explicantur, quia Græca phrasis varios admittit significatus. Explicationes præcipuæ tres sunt. I. Nonnulli vertunt *Quatenus*, vel, *eo quod omnes peccarunt*. Nam eam vim τὸ ἐφ' ᾧ frequenter habere in confesso est, & ita sumi videtur 2. *Cor.* V. ℣. 4. ἐφ' ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, *eo quod nolumus exui*, quasi scriptum esset, quomodo excudit *Frobenius*, ἐπειδὴ, quamquam *Beza* hic in alia omnia eat. II. Alii observant explicari posse, *cum quo* i. e. *quo peccante, omnes peccarunt*. Nam ἐπὶ in simili constructione tempus notat, quo aliquid factum est.

Quid valeat ἐφ' ᾧ.

Sic Græce dicimus, ἐπ' ἐμοῦ μειρακίου τοῦτο γέγονε. *Me puero hoc factum est*, & ἐπὶ κυνὶ *tempore caniculæ*. & Apostolus *Heb.* IX. ℣. 15. ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ. *durante priori fœdere*. Et tum sensus esset, Adamo peccante, omnes peccasse judicati sunt. III. *Augustinus*, & Orthodoxi plerique, explicarunt, *in quo*. Cui frustra obnititur *Erasmus*, dictans τὸ ἐπὶ quoties declarat *super* aut *in*, paterno casui jungi, ἐπ' οἴκου, καὶ ἐπὶ τῆς χώρας, item quum *tempus* indicat, ut ἐπὶ καίσαρος Ὀκταβίου. Qua in re mire fallitur. Nam, ut de tempore jam taceam, certum est τὸ ἐπὶ etiam dandi casui junctum sæpe *in* notare. Ut *Matth.* XIV. ℣. 8. ἐπὶ πίνακι, *in patina*, & in hoc ipso Pauli contextu, comınate 14. ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι, *in similitudine*. Et quod magis est, τὸ ἐφ' ᾧ aliquando aliter explicari non potest, quam *in quo*. Ut *Marc.* II. ℣. 4. ἐφ' ᾧ ὁ παραλυτικὸς κατέκειτο, *in quo Paralyticus jacebat*. & *Luc.* V. ℣. 25. Ἄρας ἐφ' ᾧ κατέκειτο. Neque id in sacris modo literis obtinet, sed & Aristotelem eodem sensu hac phrasi usum esse, ex *Budæo* discere potuisset, *in Commentariis Linguæ Græcæ p.* 506. ἐφ' ᾧ μὲν ἡ θήλεια, ἐπὶ θατέρῳ δ' ὁ ἄρρην ἐπῳάζει. *Alteri fœmella, alteri masculus incubat*. Nos quidem nullam harum explicationum absonam existimamus, quum ferme eodem recidant. Postremam tamen, quia efficacissima est, & scopo Apostoli convenientissima, cæteris præferimus. Nam malus mos est id agere in interpretatione Scripturæ, ut quam minimum dicere videatur. Ubi nihil obstat, verba sumenda sunt in emphasi.

Grotii interpretamentum.

XXXIII. Sane prævaricatur *Grotius*, quando in hunc quem præ manibus habemus locum, ita commentatur. Frequens est metonymia Hebræis dicere *peccatum* pro *pœna*, & *peccare* pro *pœnam subire*: unde & procedente longius figura, per μετάληψιν חטא sive *peccare* dicuntur, qui *malum* aliquod, etiam *sine culpa*, *ferunt*, ut *Gen.* XXXI. ℣. 36. & *Job.* VI. ℣. 24. Ubi חטא vertitur per ἀποτιννύειν. Ἐφ' ᾧ hic est *per quem*, quomodo ἐπὶ cum dativo sumitur *Luc.* V. ℣. 5. *Act.* III. ℣. 16. 1. *Cor.* VIII. 11. *Heb.* IX. ℣. 17. *Chrysostomus* hoc loco. Ἐκείνου πεσόντος, καὶ οἱ μὴ φαγόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου γεγόνασιν παρ' ἐκείνου πάντες θνητοί. Hactenus *Grotius*.

Quod refutatur.

XXXIV. Aliud egisse videtur Vir Illustris quum hæc scriberet; adeo ἀπροσδιόνυσα cuncta sunt. I. Etiamsi fateamur, peccatum metonymice aliquando *pœnam* peccati denotare, nogamus

tamen ex usu Scripturæ esse, ut is, qui pœnam, etiam sine culpa, subit, *peccare* dicatur. Frequens id esse dictat Grotius, sed nullo id probat neque probare potest exemplo; quod certe audax est & temerarium. *Crellius* ipsius de Satisfactione Christi librum impugnans, adducit Bathsebæ ad Davidem dictum *& ero ego & filius meus Salomon peccatores*, 1. *Reg.* I. ꝟ. 21. id est, inquit, *tanquam peccatores tractabimur, seu perdemur.* Sed aliud est *peccatorem*, vel *peccatum* etiam *esse*, aliud *peccare*. Prius de Christo quoque dicitur 2. *Cor.* V. ꝟ. 21. posterius nequaquam. Tum etiam peccatorem esse, non notat allegato loco subire pœnam, sine ullo ad culpam respectu, sed haberi pro reo affectati regni ac læsæ Majestatis, & ut talem puniri. Testimonia a Grotio producta tam sunt aliena, ut ne inspecta quidem Viro magno videri queant. Nam neque in Hebræo חטא *peccare*, neque in Græca versione [illegible] reperitur, neque circumstantiæ patiuntur, ut quod ibi de peccato vel errore exstat de pœna explicetur. Vel aliud ante oculos habuisse Grotium, vel errorem typographicum hic esse, necesse est. II. Etiamsi daremus, quod tamen minime damus, peccare aliquando tantundem esse ac subire pœnam, tamen hic idem significare non potest, quia Apostolus hic continuo mortem, ut pœnam, a peccato, ut causa meritoria distinguit, διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος. Accedit, quod hac Grotii interpretatione, oratio Apostoli, cujus sapientiam supra ostendimus, in insulsam ταυτολογίαν mutetur. Quid enim hoc est dicere, *ita mors pervenit ad omnes, per quem omnes moriuntur?* III. Non omni suo judicio utitur Grotius probaturus τὸ ἐφ' ᾧ significare *per quem*, Certe *Luc.* V. ꝟ. 5. ἐπὶ τῷ ῥήματί σου non significat *per verbum tuum*, sed, *ad verbum tuum*, sive, ut *Beza* transtulit, *ex tuo jussu.* Et *Hebr.* IX. ꝟ. 17. Ἐπὶ νεκροῖς non significat *per mortuos*, sed *in mortuis*, & circumstantiam temporis potius notat. *Actor.* III. ꝟ. 16. paulo judiciosius adducitur, 1. *Cor.* VIII. ꝟ. 11. non inepte. Sed potuisset urgeri, quod ἐπ' ἐμοί ἐστι significet *per me stat*, ut sensus sit, *per quem stetit ut omnes peccaverint.* Quæ interpretatio non est plane spernenda. Ita Scholiastes ἐφ' ᾧ Ἀδάμ, δι' ὄν. Et si nihil aliud subesset, hanc phraseos istius explicationem facilis Grotio largirer. IV. Explicari convenienter Divinæ justitiæ non potest, quomodo sine cri-

Peccare non significat subire pœnam, sine respectu ad peccatum.

Apostolus hic peccatum a pœna distinguit.

An ἐφ' ᾧ valeat per quem?

Pœna sine culpa juste

in posteros transire non potest.

mine in Adami posteros transierit. Solide & eleganter argumentatus est *Prosper* contra *Collatorem Cap.* XX. *Nisi forte dicatur, in Adæ posteros pœnam transisse, non culpam, quod omni modo falso dicitur, — Nimis enim impium est, hoc de Dei sentire justitia, quod a prævaricatione liberos cum reis voluerit esse damnatos. Patet ergo culpa, ubi non latet pœna, & societas peccati convincitur de communione supplicii; ut quod est humana miseria, non de institutione Creatoris, sed de retributione sit Judicis.* Si ergo per Adamum omnes pœnæ obnoxii sunt, in Adamo etiam omnes peccasse necesse est. V. Male etiam huc trahitur *Chrysostomus*, quasi solam mortis communionem ab Adamo derivet, sine communione culpæ. Eadem enim homilia, ex qua hæc verba citantur, ita infit: ὅταν λέγῃ σοι Ἰουδαῖος, πῶς ἑνὸς κατορθώσαντος τοῦ Χριστοῦ, ἡ οἰκουμένη ἐσώθη; δυνηθῆς αὐτῷ λέγειν, πῶς ἑνὸς παρακούσαντος τοῦ Ἀδὰμ, ἡ οἰκουμένη κατεκρίθη. *Quum dixerit tibi Judeus, quomodo unius Christi virtute mundus servatus est; Potes & dicere, quomodo & uno inobediente Adam, mundus damnatus est?* Ubi observandum. I. Quod miserias hominum supponat a Deo, ut Judice, procedere, qui damnare juste non potest, nisi propter peccatum. II. Quod damnationem mundi per Adami inobedientiam contendat cum servatione mundi per Christi recte facta. Ea autem imputantur fidelibus, & ipsorum esse censentur. Ergo & Adami peccatum simili modo cunctis imputatur. Quomodo etiam primi parentis infirmitatem, suam esse dicebat *Nazianzenus*, citatus *Vossio Hist. Pelag. Lib.* II. *Part.* I. *p.* 163. Φεῦ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας. Ἐμὴ γὰρ ἡ τοῦ προπάτορος. *O infirmitatem meam! Nam meam duco primi parentis infirmitatem.*

Primum duntaxat Adami peccatum posteris imputatur.

XXXV. Sed hæc de primo duntaxat Adami peccato intelligimus. Neque enim assensum impetrant, qui [illegible] cætera quoque Adami delicta nobis imputari: quum Paulus de hac materia disserens *Rom.* V. passim παράπτωμα in singulari, imo diserte ℣. 18. ἑνὸς παραπτώματος *unius transgressionis* meminerit, per quam reatus ad omnes pervenerit. Et ratio manifesta est. Etenim rupto semel fœdere, desinebat Adamus fœderale caput esse, & quicquid imposterum peccabat, peccabat sibi, non posteris: nisi quatenus Deo placet peccata majorum aliquando in filios & nepotes vindicare. In quo Adamus jam nihil singulare

gulare prae aliis hominibus habet. Atque haec de violato ab homine fœdere Dei sufficiant.

CAP. IX.

De Antiquatione Fœderis Operum a parte Dei.

I.

POstquam de violatione Fœderis Operum per peccatum hominis, quantum satis est, diximus; nunc, an, & quatenus, *ab ipso Deo* evacuatum, vel *antiquatum* sit, videamus. *Summa Capitis.*

II. Ac primo quidem loco id nobis certum est, multa in hoc fœdere immotae ac aeternae veritatis esse: quae hoc ordine enarramus. I. Praecepta fœderis, excepto uno illo πειραστικῷ in quocunque statu, omnes & singulos ad perfectam officii praestationem obligant. II. Vita aeterna, fœdere promissa, non potest alia conditione obtineri, quam conditione perfectae & omnibus numeris consummatae obedientiae. III. Nulla inobedientia vindictam Dei effugit, semperque pœna peccati mors est. Quae tamen axiomata non excludunt sponsorem, qui hominis loco vadimonium obeat, pœnam luendo, & conditionem praestando. Sed de eo nondum dicendi tempus est. De singulis ordine disseramus. *Multa in hoc fœdere aeterna veritatis sunt*

III. Profecto pestilentissima haeresis est, hominem peccatorem, & debitorem pœnae, non obligari ad obedientiam. Etenim nullo hominis maleficio Deus suo iure, sua ὑπεροχῇ, excidere potest. Hoc autem ius Dei est, hoc ὑπεροχὴ Dei importat, ut homo, omnisque adeo creatura, Deo omni modo subjiciatur, in quantum subjici potest. Porro creatura rationalis, qualis homo peccator est, & manet, non tantum potest subiici Dei Providentiae Naturali, sed & Morali; nec tantum Justitiae Vindicativae, sed & Potestati Legislatoriae; quumque possit illi subiici quoad obligationem obedientiae, debet etiam subiici: quandoquidem omnis possibilis subiectio de essentia creaturae est. *Peccator adhuc obligatur ad obedientiam.*

IV. Si peccator puniendus Legi non subesset, non posset amplius peccare: atque adeo uno peccato a porro peccandi periculo se praestitisset immunem. Ubi enim nulla Lex obligat, ibi nulla *Alias peccare amplius non posset.*

nulla transgressio est, nullum peccatum, quod a Johanne per *ἀνομίαν* definitur. 1. *Joh.* III. ℣. 4. Nihil autem absurdius cogitari potest, quam peccato hominem sibi acquisivisse *ἀναμαρτησίαν*.

Et omnes peccatores pares essent.

V. Porro ex hac hypothesi peccatores omnes pares essent, & par pœna maneret universos. Quod Rationi sanæ & Scripturæ repugnat, quæ toties peccatorum & pœnarum inaequalitatem inculcat.

Peccatoris obligatio ex Gal. 5, 3. adstruitur.

VI. Apertus hic locus est, *Gal.* V. ℣. 3. qui confirmat, ne quidem per novi Fœderis Evangelici promulgationem, fœdifragos, qui extra Christum sunt, liberari obligatione legis illa, quæ flagitat perfectam obedientiam, sed manere *debitores totius legis servandæ.*

Et ex Civili jure illustratur.

VII. Quin imo in foro humano *pactum pœnale censetur pactum adjectum, addens principali conventioni*, ac consequenter obligationem priorem non abrogare, sed cumulare. Multo minus in foro Divino, obligatio ad pœnam, orta ex fœderis violatione, potest abrogare primariam & principalem obligationem legis, qua fœdus sancitum fuit.

Arminii sententia.

VIII. Pessime ergo *Arminius (in epistolis præstantium virorum p. 173.)* negat, Deum, quum homo decidisset e statu integritatis, & pœnæ obnoxius factus esset, etiam obedientiam ab homine postulasse pro jure suo, ut pote a quo Deus non exciderit propter inobedientiam hominis. His præsertim pugnans argumentis. I. Quia in statu peccati quum est homo, non est fœderatus Dei: itaque nullus inter Deum & hominem contractus est, quo ille obedientiam postulet: nam quo præmio sanciet legem, & qua pœna, quum homo propter inobedientiam jam præstitam a præmio exciderit & pœnæ sit obnoxius? II. Quum Deus propter peccatum ademerit homini legem præstandi vires atque potentiam, eo ipso significavit se nolle ejus præstationem porro ab homine postulare, nisi redintegratis viribus illius, imo ne jure quidem potuisse. Si dicat aliquis, ergo poteritne creatura a iure Creatoris eximi, ut non teneatur obedire illi? Respondet, imo sane, si creatura sit maledicta, & Creator indignam æstimet a qua petat obedientiam; summæ enim pœnæ loco est, creaturam quæ peccavit ita sub peccato concludere, ut nolit

nolit ab illa obedientiam sibi præstari. Hoc enim signum est iræ irreconciliabilis; scilicet isto statu. III. Ipsa lex quæ præstanda fuit, talis est, ut non deceat illam præstari a peccatore extra gratiam Dei constituto. Jubetur Deum habere pro suo Deo: illum amare, honorare, revereri, in illo fiduciam collocare, illius nomen reverenter usurpare &c. An verisimile est hujusmodi obedientiam postulari ab eo, qui est in maledictione Dei? Hactenus *Arminius*; cujus argumenta digna sunt ut non indiligenter excutiantur.

IX. A primo ordiamur. Multa in hoc argumento supponit Arminius, quæ minime damus: Omnem obligationem hominis ex fœdere provenire: legem non obligare nisi quatenus præmio vel pœna sancitur: Deum non posse pœnam majorem interminari, postquam homo semel pœnæ obnoxius factus est: quæ cuncta si negaverimus, uti negamus, imo si falsa esse evicerimus, uti evicturos speramus, nulla roboris species argumento huic supererit. Obligatio hominis ad obedientiam non fundatur primo & principaliter in fœdere, sed in ipsa Dei eminentissima Primitate, Majestate, Sanctitate, cui subesse, quam revereri, ad cujus exemplar se componere, creatura rationalis, eo ipso quod creatura rationalis est, omnino debet. Non esset Deus absolute Primus, si creatura aliqua rationalis exstaret, quæ non obligaretur ab ipso actionum suarum regulam arcessere, adeoque in regendis actionibus suis non esset a Deo secunda. Non esset Deus summa Majestas, si creatura aliqua rationalis exstaret, non obligata ad eam agnoscendam, colendam, reverendam, eique se omni submissione subjiciendam. Non esset Deus perfecta Sanctitas, si creatura aliqua rationalis exstaret non obligata ad agnitionem Sanctitatis istius ut imitatione sua dignissimæ. Quum Deus talis sit, non potest nolle ut pro tali habeatur. Non potest a creatura pro tali haberi, quin simul creatura se ad obsequium Primi, Maximi, Sanctissimi Numinis obligatam fateatur. Quod supra *Cap.* III. §. 8. fusius explicavimus probavimusque. Porro nec id verum est, legem non obligare nisi propter Sanctionem præmii pœnæve. Princeps legis obligatio ab Auctoritate Legislatoris provenit; cui accedit sancta omnium præceptorum æquitas. Etiamsi Deus nullo præmio, nulla pœna, legem suam sancivisset, non minus

Falsum est, omnem obligationem ex Fœdere provenire.

Et legem non obligare, nisi propter Sanctionem præmii pœnæve.

minus obligati fuissemus ad obedientiam. Ne solus amor nostri sit, quo ad præmium consequendum, pœnam fugiendam, ferimur, qui nos Deo obsequentes faciat: Reverentia Nominis, & amor Sanctitatis primas hic teneat. Denique & hoc falsum, nullam ulteriorem pœnam infligendam restare; postquam homo semel rupto fœdere pœnæ obnoxius factus est: dantur enim in condemnatione gradus. Et si verum foret; non tolleret obligationem ad obedientiam. Non liceret latroni, ad vivicomburium, vel crurifragium, vel dirissimam, quæ ab homine excogitari potest, mortem, damnato, novum interim parricidium committere. Quippe, uti diximus, obligatio non primo nec præcipue ex pœnali Sanctione, sed ex Legislatoris Auctoritate procedit.

Et nullam pœnam ulteriorem infligi posse homini fœdifrago.

X. Ad secundum respondeo. I. Ipse homo non Meritoria duntaxat; sed & Physica caussa impotentiæ suæ est, quam suo sibi maleficio conciliavit: veluti si petulans & nequam servus candelam extinxerit, ad quam Domini sui negotia procurare debebat, vel liberalius epotis poculis ineptum heri sui se ministerio sponte reddiderit. Quo facto herus ille jure suo nequaquam excidit, quo minus omnia sibi debita ministeria exigere possit; & ob ea non præstita servum istum nequam punire. II. Etiamsi Deus, ut justus judex, homini ademisset vires legem præstandi, non tamen propterea non vult; aut jure non potest, præstationem ejus ab homine postulare. Potest hoc jure, quia nullum hominis maleficium, juste a Deo punitum, jus Dei in hominem minuere potest: alias in hominis potestate foret jus Dei vel amplius vel arctius facere; quod immutabili perfectioni & beatitudini Dei repugnat. Vult etiam ob sapientes rationes; quarum hæc una est, ut homo peccatur ea via irreparabilis miseriæ suæ convincatur, videns ea a se juste postulari, quorum præstationem impossibilem sibi fecit. Quumque non minus nolit Deo obedire quam nequeat, eo magis ἀναπολόγητος est, quo clarius ei legis debitum inculcatur. III. Absurdum dictu est, Deum hoc pro summa pœna rebelli creaturæ infligere, ut nolit ab illa obedientiam petere. Verum quidem est, creaturam debere in parte felicitatis suæ ponere, quod obsequii gloria sibi relicta sit. Et pœna creaturæ est, si justo Dei judicio ad id damnetur, ut nunquam

Etiam ab homine impotente Deus jure obedientiam exigere potest.

Non infligit hoc Deus creaturæ rebelli in pœnam, ut nolit obedien-

quam

tiam ab ea petere.

quam quod se deceat, quod Deo gratum sit, præstet. Sed aliud est, quod Deus obedientiam ab illa postulare nolit. Si Deus non postulet obedientiam, creatura non debet obedientiam. Si non debeat obedientiam, non male agit non obediendo: si non obediendo non agat male, non potest hoc ipsi summæ pœnæ loco esse. Atque ita sua ipse vineta cædit Arminius. Qui bene dixisset, si dixisset, summæ pœnæ loco creaturæ est, justo Dei judicio damnatam esse ad non præstandam illam obedientiam, quam Deus juste & sancte ab ea postulat.

Sine contradictione fingi non potest Deum Creatura dicere, nolo ut mihi obedias.

IV. Si subtilius cum audaci Disputatore agere velimus, dicemus contradictionem esse in adjecto, quum Deum fingit Creaturæ dicentem, nolo ut obedientiam mihi præstes. Qui enim de obedientia loquitur, non solum jus aliquod præsupponit, juxta quod obedientiam exigere posset, sed ad mandatum præsupponit, quod obedientiam exigat, & cui obediendum esset. Qui ex jure mandatum tale dat, ille vult sibi obedientiam præstari. Si aliud mandatum det, cujus summa sit, nolo ut mihi obedias, sibi ipsi contradicit: imo naturæ mandati contradicit, quæ in obligatione ad obedientiam consistit.

Absurdum est creaturam per peccatum jure Creatoris eximi.

V. Absurdissimum omnium absurdorum est, creaturam peccato suo consequi, ut eximatur jure Creatoris, nec teneatur ei amplius obedire. Id si verum sit, vere dixit deceptorum Alpha, homines fructu vetito vescentes fore sicut Deus. Qui jure Creatoris est exemptus, sub nullius jure est, sui juris est, denique Deus est. Id enim est Deum esse, sui juris esse. φεῦ τῆς φλυαρίας!

Nihil in lege Dei est ad quod via & ordine præstandum peccator non obligetur.

XI. Tertium argumentum non minus debile est. Nam I. Summa legis est, Deum amare toto corde, tota anima, omnibus viribus, & proximum sicut se ipsum. Id quemadmodum æquum est in se, non potest non ut æquum omni homini a Deo proponi, quum, ipsa, etiam improbissimi cujusque, conscientia Deo in hoc attestatura sit. Quid? Annon certum est Deum esse summum bonum? Consequenter, summe amabile? An potest nolle, ut quisquam hominum eum pro summo bono habeat, id est pro tali qualis est, & qualis non potest non esse? An non summa Majestas est? An potest nolle, ut veluti talis submississima reverentia honoretur?

Etiam peccatorem

II. Instat Arminius, lex jubet quoque Deo confidere. Recte, inquam ego; quid enim verius, quid decentius

Deo confidere lex jubet.

est, quam hominem, etiam peccatorem, obligari ut Deo testanti credat? ut ei hanc gloriam det, quod impium solus justificare possit, nec possit tantum sed & velit? ut eum quærat etiam iratum? ut sitiat ac esuriat justitiam ejus, ut velit studeatque esse ad gloriam ipsius, nempe ut Deus in ipso glorificari & admirabilis esse possit per justificationem & glorificationem ejus gratuitam? ut non negligat salutem certissimam a Deo ostensam? & Servatorem non contemnat, nec ei illudat? Hoc est Deo confidere. Et quisquam pius dubitabit, an verisimile sit, imo an verissimum sit, hominem hactenus in maledictione Dei constitutum ad id obligari? III. Instabit, se, quum de fiducia in Deo collocanda loquitur, per illam intelligere eam animi πληροφορίαν, qua quis Deum pro Deo suo habeat, saltem hanc quoque lege præcipi. Distinctius hic agendum. Lex quando jubet Deum pro nostro Deo habere, si id eo sensu intelligatur, ut eum habeamus pro Creatore, Conservatore, Legislatore & Supremo Domino nostro, omnibus hoc hominibus absolute & ex æquo mandat. Sin ita intelligatur, ut eum habeamus pro bono nostro salutifero, nulli hoc mandat, nisi ea methodo, quam voluntas Dei revelata præscribit. Methodus illa hæc est, vel ut homo salutem Dei obtineat per perfectissimam obedientiam ab ipso præstitam, quomodo proponebatur Adamo integro, quod jam impossibile est peccatori: vel ut homo peccator se convertat, & per fidem Christo uniat; tum se ipsum exploret, an in fide & in Christo sit; quo perspecto, tum demum in Deo ut bono suo salutifero glorietur & exsultet: quæ via jam proponitur in Evangelio. Lex autem jubet omnem veritatem a Deo revelatam vel revelandam amplecti fide, & sic ut consentaneum ei veritati est ambulare. Nunquam vero lex jussit ut impœnitens peccator Deum pro Deo salutis suæ habeat. Imo, lex prout Adamo ipsi lata fuit, contrarium credere jussit. Atque ita adversus acuminosas Arminii subtilitates confecisse me arbitror, hoc juris immutabilis esse, ut homo, etiam peccator & pœnæ reus, sub lege obedientiæ sit.

Eumque pro Deo suo habere.

Sed justa Methodo.

Non ad obedientiam modo, sed & ad perfectio-

XII. Pergendum est ulterius, & demonstrandum, hominem, etiam violato fœdere, non ad obedientiam solum, sed & ad *perfectam* officii præstationem, obligatum manere. Id Paulus dixit de iis, qui extra fœdus gratiæ sunt *Gal.* V. ℣. 3. ὀφειλέτας esse ὅλον

τὸν

τὸν νόμον ποιῆσαι, debitores totius legis præstandæ. Neque potest aliter. Etenim lex fœderis quoad præcepta naturalia immutabilis est, quum sit expressio imaginis Dei, quæ non minus immutabilis est quam ipse Deus. Si enim imago, quæ simillima erat mutetur & tamen similis maneat suo Archetypo, ipsum etiam Archetypon mutari necesse est. Lex autem fœderis sine dubio perfectam obedientiam exigebat.

nem obligatur peccator.

XIII. Porro, si remissionem aliquam & relaxationem legis post peccatum fingamus, concipiendum erit, Deum hominem peccatorem hoc modo alloqui: Antehac jussi, ut me pro summa Veritate, summo Bono, summo Domino tuo haberes, & consequenter omnibus dictatis meis firmissima fide assentireris, me toto animo omnibusque viribus tuis amares, nihilque antiquius duceres quam mihi εὐαρεστῆσαι, omnia tua servitio meo impenderes, semper & in omnibus ab ore ac nutu meo penderes, & nihil unquam auderes, quod cum mea non conveniat voluntate. Nunc autem, postquam semel ausus es immorigerum te sistere, contentus ero in posterum si me pro Veritate quidem habeas, sed non ea quæ fallere nequeat; pro Bono, sed non summo, pro Domino, sed non supremo: ac permitto tibi de quibusdam dictorum meorum dubitare, alia præter ac supra me amare, in alia re quam in meo favore felicitatem tuam collocare, denique ita a me in quibusdam dependere, ut alia tuo quoque arbitratu agas. Quæ si absona & Deo indigna sunt, uti sunt; absonum quoque & indignum Deo est, de lege sua aliquid remittere & relaxare. Sed si generalia illa effata immotæ veritatis maneant, Deus quum sit summum Bonum, semper & ab omnibus toto animo amandus est; quum sit supremus Dominus, nemini unquam ullo prætextu quicquam nisi ad illius præscriptum licet facere; in iis manifesta sequela perfectissima omnis officii præstatio includitur.

Quod ex ipsa Dei natura deducitur.

XIV. Rursus, officium perfecte præstare, nemine contradicente, melius est, quam illud quoquo modo præstare. Omnis autem officii bonitas in convenientia cum regula & norma officii consistit. Ergo regula aliqua sit oportet præcipiens perfectionem illam, quæ major bonitatis gradus est. Si sit regula talis a Deo præscripta, utique ea obligat homines, ut se isti regulæ conforment.

Tum etiam quia melius est perfecte officium præstare, quam quomodocunque.

 XV.

Ipsa Naturalis conscientia hæc dictat.

XV. Omnibus hisce conscientia hominis ad se ipsum attendentis non potest non adstipulari. Cui rei elucidandæ duas eximias sententias, alteram *Epicteti*, *Juliani* Imperatoris alteram, adscribam. Quorum ille *Dissertat. Lib.* II. *Cap.* XI. ita loquitur. Κανόνα εὑρόντες ἀπαραβάτως χρώμεθα, δίχα αὐτοῦ μηδὲ τὸν δάκτυλον ἐκτείνοντες. *Quum Canonem invenerimus eo sine ulla transgressione utamur, citra eum ne digitum quidem extendentes.* Hic *Orat.* I. ita. Νόμος ἐστὶ παλαιὸς ὑπὸ τοῦ πρώτου φιλοσοφίαν ἀνθρώποις φήναντος οὑτωσὶ κείμενος. ἅπαντας πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ πρὸς τὸ καλὸν βλέποντας, ἐπιτηδεύειν ἐν λόγοις, ἐν ἔργοις, ἐν ξυνουσίαις, ἐπὶ πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς κατὰ βίον μικροῖς καὶ μείζοσι τοῦ καλοῦ πάντως ἐφίεσθαι. *Lex est antiqua, ab eo tradita, qui primus Philosophiam homines docuit, quæ ita habet: Debere omnes ad virtutem & honestatem respicientes studia sua ita comparare, ut in dictis factisque, in societatibus, rebusque hujus vitæ omnibus, tam parvis quam majoribus, honestatis rationem teneant.* Manet itaque lex antiqui fœderis, omnes omnino homines obligans ad perfectam officii præstationem.

Non potest vita æterna æterna obtineri, nisi propter perfectam obedientiam,

XVI. *Secundum*, quod §. 2. diximus immutabile esse, in fœdere operum, hoc erat, non posse vitam æternam obtineri alia conditione quam perfectæ obedientiæ. Quod hinc invicte probatur, quia virtute hujus axiomatis Christum oportuit ὑπὸ νόμον γενέσθαι *Gal.* IV. ℣. 4. *& justitiam omnem implere*, idque eo fine ut δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ, *ut jus legis impleretur. Rom.* VIII. ℣. 4. Quod jus nisi sacrosanctum & inviolabile foret, nihil necesse fuit, ut Christus se legis pacto ad vitam æternam suis promerendam subjiceret, Ergo hoc quoque stat, quod meritum perfectæ obedientiæ exstare debeat, cui jus ad vitam æternam inædificetur. Nec refert, an ab ipso homine, an ab ipsius sponsore perfecta illa obedientia præstetur.

Sanctio pœnalis etiam immutabilis est.

XVII. *Tertium*, quod ut immotæ veritatis proposuimus, Sanctionem pœnalem spectat, pro cujus immutabili & indispensabili justitia tot argumentis supra pugnavimus, *Cap.* V. §. XVIII. & seq. ut nihil nunc necesse sit adjicere.

Est tamen aliqua sp[illegible]

XVIII. Quandoquidem tria hæc, Lex, Promissio, Comminatio, universam Fœderis Naturam, prout a Deo proponitur, absolvunt, si tria illa firmo semper talo stent; confici exinde vide-

videtur, hominem pro sua quidem parte fœdus violasse, sed a parte Dei nullam Fœderis antiquationem esse factam. Attamen, re bene perpensa, Antiquatio aliqua etiam a parte Dei agnoscenda est. Ea invicte concluditur ex substitutione Novi Fœderis gratiæ. Ita enim nos argumentari docuit Apostolus *Hebr.* VIII. ℣. 13. *Dicendo Novum, antiquavit prius.* Quamvis enim Antiquatio Veteris non necessario dicat substitutionem Novi: tamen substitutio Novi certo importat Antiquationem Veteris. Verum quidem est, Apostolum isthoc loci non præcise loqui de Fœdere Operum, sed de Oeconomia Veteri Fœderis gratiæ, quam antiquatam dicit. Bene tamen illius nitimur ratiocinio, quod huic quoque materiæ applicare possumus & debemus: scilicet omnem substitutionem Novi Fœderis supponere antiquationem Veteris.

Antiquatio.

XIX. Antiquatio ista Divina in eo sita est, quod Deus declaravit, neminem hominem vi hujus fœderis amicitiam secum habere posse, aut vitam æternam consequi: adeo ut promissione fœderis, ac spe promissi illius juxta id fœdus potiundi, omnes excidisse pronunciet. Hoc est quod Apostolus dicit: *non dari nunc legem, quæ possit vivificare, ita ut justitia ex lege sit. Gal.* III. ℣. 21. Huc pertinet τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, quod inculcat *Rom.* VIII. ℣. 3.

Qua in eo consistit, quod illius virtute nemo nunc salvus fieri possit.

XX. Atque ita quidem fœdus illud antiquatum est, ut renovari nullo modo possit. Si enim fingamus, Deum homini dicere, tu si imposterum legem meam perfecte serves, eo ipso tibi acquires jus ad vitam æternam; non renovabit eo sermone hoc ipsum Fœdus operum. Præsupponitur enim jam peccatum exstans, quod perfectioni obedientiæ repugnat, quam Fœdus Operum exigit. Alia ergo conditione hic Deus cum homine transigeret, qua veniam prioris peccati faciens, conditionem præscriberet obedientiæ minus perfectæ ea quam fœdere operum stipulabatur: quod peccatum omne excludens, etiam peccati veniam ignorabat. Imo tantum istiusmodi transactio a renovatione Fœderis operum abest, ut manifesta potius Fœderis operum eversio foret. Partem enim fœderis istius facit sanctio pœnalis, qua mortem Deus peccatori interminatus est, quam si sine debita satisfactione condonaret, in fœdus & veritatem suam peccaret ipse.

Ita antiquatum est fœdus Operum, ut renovari non possit.

Lex antiquata est, non quoad rationem normalem sed fœderalem.

XXI. Manet ergo lex, prout norma nostri officii est, sed antiquata est eatenus, ut non habeat rationem fœderalem, nec possit obire vicem conditionis, cujus præstatione ipse homo sibi jus ad præmium comparare queat. Quo sensu Apostolus dicit, *nos non esse sub lege. Rom.* VI. ℣. 14. scilicet ut præscribente conditionem vitæ. Manet quidem indissolubilis nexus inter perfectam justitiam & vitam æternam; ita ut hæc sine illa obtineri non possit; sed postquam homo justitia excidens spem præmii decoxerat, Deo liberum fuit vel punire peccatorem juxta meritum suum, vel sponsorem illi dare; qui ejus loco justitiam omnem impleret.

Sententia V. D. de aliis modis, quibus fœdus Operum aboletur.

XXII. Sunt Viri Docti, qui præter hanc abolitionem fœderis operum, quæ quoad possibilitatem vivificandi & justificandi est, alios adhuc quatuor abolitionis gradus hoc ordine enumerant. I. Quoad *damnationem*, per *Christum*, in promissione propositum, & fide apprehensum. II. Quoad *terrorem* sive efficientium metus mortis & servitutis, per *promulgationem Fœderis Novi*, facta peccati expiatione. Qua facta, ii qui redemti sunt, sunt sub lege Redemtoris. Ita ut eadem lex, in redemtore abolita ut lex peccati, fiat lex Servatoris, & justitiam addicat iis qui sunt ipsius. III. Quoad *luctam* cum peccato per *mortem corporis*. IV. Quoad *effecta* omnia, per *resurrectionem* ex mortuis.

Nostra circa eam considerationes.

XXIII. Sed liceat nobis rationes nostras proponere, ob quas dubitavimus hactenus, an hæc accurate satis concepta digestaque sint. I. Omnia, quæ hic recensentur, pertinent ad Fœdus gratiæ. Fœdus autem gratiæ antiquationem Fœderis operum non facit, sed supponit. Utpote cui, nisi illo, quo sensu jam dictum est, antiquato, locus esse non potuerit. II. Fœdus gratiæ non est *abolitio* Fœderis operum, sed confirmatio illius, in quantum Mediator omnes conditiones fœderis implevit, adeo ut juxta Fœdus operum, cui a Mediatore satisfactum est, fideles omnes justificentur & serventur. Hoc vult Apostolus. *Rom.* III. ℣. 31. *Legem igitur irritam facimus per fidem? Absit. Imo legem stabilimus.* Et rursus *Rom.* VIII. ℣. 3. *Ut jus legis impleretur in nobis.* *Quod significat* (ita Vir Doctus, cujus sententiam examinamus, in *hunc locum* commentatur) *plene in nos conferri, quod lex, justitiæ caussa, adjudicat; & proinde nostrum perfecte fieri, quod mercedem legis meretur.* III. Ipsa lex fœderis, quæ antea

homi-

hominem peccatorem addicebat peccato, statu hominis jam mutato per concorperationem cum Christo Sponsore, sine ulla sui abolitione, abrogatione, & qualicunque mutatione, jam absolvit hominem a reatu & domino peccati, & adjudicat homini sanctificationem, & glorificationem multis gradibus promovendas ad perfectionem illam, quam in resurrectione mortuorum obtenturus est; utpote quæ attestari cogitur justificationi fœderis gratiæ. Hoc est; quod Vir Doctus non incommode dicit, iis verbis quæ mox allegavimus: *Ita ut eadem lex, in Redemtore abolita ut lex Peccati, fiat lex Servatoris & justitiam addicat iis, qui sunt ipsius:* quod fuse & erudite explicuit in *Rom.* VIII. ℣. 2. Breviter, eadem lex, quæ homini integro erat Præceptum ad vitam, & homini Peccatori est lex Peccati, addicens eum dominio & reatui peccati, in Redemtore fit rursus lex Spiritus vitæ, testans sibi per Redemtorem esse satisfactum, & addicens homini, qui per fidem unum cum Redemtore factus est, omnes fructus justitiæ ad justificationem, sanctificationem, glorificationem. Omnis mutatio in statu hominis est, nulla in lege Fœderis, juxta quam homo in quocunque statu judicatur. Quæ ipso Viro Docto non inobservata videntur: quando *Summ. Theolog. Cap.* XXXI. §. 1. in hunc modum inquit. *Quod tamen ita dicimus, ut in eadem lege fundari hanc quadruplicem* pacti de operibus faciendis, quæ cum bono nostro conjuncta est, abolitionem & amotionem, intelligi cupiamus; *non quod virtute legis per se solam id fieri potuerit, sed quod interventus Sponsoris & Redemtoris demum id legi fecerit possibile.* Accipio hoc, ea, quæ ipse abolitionem pacti de operibus vocat, in lege operum fundata esse. Sed considerandum lectori offero, an non mirabile dictu sit *abolitionem & amotionem legis fundari in ipsa lege & quod interventus Sponsoris & Redemtoris demum id legi fecerit possibile*, ut scilicet ipsa sui abolitionem & amotionem efficeret? Ex quibus omnibus concludo, melius de hisce rebus tractari, sub Titulo de *Fructibus & effectis Fœderis gratiæ*, quam sub titulo *de Abolitione Fœderis Operum.* Quod nullo modo aboletur, nisi eatenus, quod homini impossibile factum sit propriis operibus suis vitam consequi.

DE

DE OECONOMIA FOEDERUM DEI.

LIBER II.

CAP. I.

Introductio ad Tractationem FOEDERIS GRATIÆ.

I.

Violato fœdere operum homo sui ipsius, peccati & Diaboli mancipium factus est.

Oedere Operum ita *Violato* per *peccatum hominis*, & *Antiquato* per justum *Dei judicium*, miser homo in profundum, unde evadere non possit, perditionis Barathrum præcipitatus est. Dum seipsum, instigationi Diaboli auscultans, propriisque ratiocinationibus indulgens, injustissimo raptu *Deo subduxit*, voluitque *sui ipsius* esse, legitimam sub Deo subordinationem respuens, (uti filius ille prodigus, *Luc.* XV. ℣. 12.) seipsum etiam *Diabolo vendidit* ac mancipavit. Injustissima quidem erant hæc omnia. Neque *homo* id juris habebat, ut *se* ipsum *venderet*; neque *Diabolus*, ut res *Domini acceptaret*. *Deus* tamen considerans hac temeritate & injustitia hominem pro merito puniri, cuncta hæc, *justo judicio*, in pœnam hominis, *rata habuit*, hominem *Sibi* ipsi tradidit, ut pauperrimo stultissimoque Domino; & *Peccato*, uti crudeli Tyranno, ad omnia infanda

infanda ipsum continuo adigenti. *Sicut non probatum fuit ipsis Deum in agnitione habere*, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, *tradidit eos Deus in mentem reprobam, ut facerent ea quæ non decent. Rom.* I. ℣. 28. Tradidit item εἰς πάθη ἀτιμίας, *in affectus indecoros.* ℣. 26. ut ita τὴν ἀντιμισθίαν ἐν ἑαυτοῖς *remunerationem rei convenientem in se ipsis acciperent.* ℣. 27. Dedit denique *Diabolo* in mancipia ἐζωγρημένους ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. *Captivatos sub ipso ad ipsius voluntatem.* 2. *Tim.* II. ℣. 26. Omnia juxta legem hanc æquissimam: *A quo quis superatus est, ei etiam in servitium addictus est.* 2. *Petr.* II. 12.

II. Accedit etiam quod homo, postquam fœderatus Dei esse desiit, *sine Deo, sine spe in mundo* fuerit. *Eph.* II. ℣. 12. Etenim impossibile erat homini rationem aliquam excogitare Deum decentem, qua salva *Veritate, Iustitia* ac *Sanctitate* Dei, cum Deo reconciliaretur & in gratiam rediret. Justa erat quoque lex peccati, hominem peccato ad Dominium & damnationem mancipans, & Diabolo ut tortori addicens. Quo sensu *captura Diaboli, captura Fortis*, τοῦ ἰσχυροῦ ἐκείνου de quo *Matth.* XII. ℣. 29. dicitur, sed & *captura* IUSTI. *Ies.* XLIX. ℣. 24. Habebat enim τὸ κράτος τοῦ θανάτου. *Hebr.* II. ℣. 14. Et quidem per legem. 1. *Cor.* XV. ℣. 56. *Potentia peccati lex est.* Nec poterat homo rationem invenire, qua peccatum damnans, & quidem juxta legem æquissimam, juste a Deo damnaretur.

Et sine Deo, sine spe in mundo fuit.

III. Placuit tamen Deo, secundum divitias impervestigabilis sapientiæ suæ, violationem hanc fœderis legalis, stupendis operibus suis ut ἀφορμὴν & occasionem substernere. Erecto novo *fœdere gratiæ*, in quo inæstimabiles thesauros omnisufficientiæ suæ multo clarius panderet, quam si omnia feliciter homini successissent, secundum prius fœdus. Hoc ostenso, quod incredibile, & ἀκατάληπτον, videbatur, Deum *Veracem, Iustum, Sanctum*, nihil imminutis, imo multo illustriore luce splendentibus, adorandis virtutibus istis, *Deum* & *salutem peccatoris* fieri posse. Reperto admirabili mixtura severissimæ justitiæ suæ vindicativæ & simul benignissimæ misericordiæ, sic ut altera alteri nihil detraheret. Quarum virtutum tam illustri exercitio sub fœdere operum non fuisset locus.

Eam tamen fœderis legalis violationem Deus stupendis operibus suis ut commodam occasionem substravit, erecto fœdere gratiæ.

IV. Si quicquam ergo attentissima consideratione dignum censeri

Quod, si quicquam

attentissima consideratione dignum est.

seri debeat, sane id Fœdus gratiae est, cujus tractationem nunc aggredimur. Hic via ostenditur ad meliorem terrestri Paradisum, & ad certiorem stabilioremque felicitatem, ea qua Adamus excidit. Hic nova spes perditis mortalibus allucet, quæ eo gratior esse debet, quo inspectatior obvenit. Hic conditiones offeruntur, quibus æterna salus annexa est; conditiones non a nobis rursus præstandæ, quod animum despondere faceret: sed ab eo, qui vita non excedet, antequam vere dixerit, *Consummatum est.* Hic lucidissimo splendore micant stupendæ DEI nostri Virtutes, Sapientia, Potentia, Veritas, Justitia, Sanctitas, Bonitas, φιλανθρωπία, Misericordia, & quis omnes fando enumeret? nunquam augustiori theatro contemplantium admirationi expositæ. Quisquis itaque salutis suæ amans est, quisquis se in contemplatione virtutum Dei oblectare avet, huc accedat oportet, totumque se sanctæ meditationi Fœderis gratiæ immergat. Quod hac ratione non incommode definiri arbitror.

Fœderis Gratiæ definitio.

V. FOEDUS GRATIÆ EST CONVENTIO INTER DEUM ET ELECTUM PECCATOREM, DEO DECLARANTE LIBERUM BENEPLACITUM SUUM DE SALUTE ÆTERNA, OMNIBUSQUE EO PERTINENTIBUS, FOEDERATIS GRATIS DANDIS, PER ET PROPTER MEDIATOREM CHRISTUM: HOMINE AUTEM PER SINCERAM FIDEM BENEPLACITO ILLI ADSTIPULANTE.

CAP. II.

De Pacto Dei Patris & Filii.

I.

In fœdere Gratiæ duplex est conventio. 1. Inter Patrem & Filium: 2. Inter Deum & Electos.

UT *Fœderis Gratiæ* natura penitius perspecta sit, duo imprimis distincte consideranda sunt. I. PACTUM, quod inter DEUM PATREM & MEDIATOREM CHRISTUM intercedit. II. TESTAMENTARIA illa DISPOSITIO, qua DEUS ELECTIS SALUTEM ÆTERNAM, & omnia eo pertinentia, immutabili fœdere ADDICIT. Prior conventio DEI cum MEDIATORE est: posterior DEI cum ELECTIS. Hæc illa supponit, & in illa fundatur.

Pactum Patris cum

II. Quum de Pacto *Patris* & *Filii* loquor, eo nomine intelligo, *voluntatem Patris* Filium *dantis* ut *Caput* & *Redemptorem*

electorum, & *Voluntatem Filii* se ut *Sponsorem* pro iis sistentis, in quibus ratio pacti & conventionis est. *Patrem* Scriptura repræsentat in Oeconomia salutis nostrae, ut *stipulantem obedientiam Filii* ad mortem usque, & pro ea ipsi *repromittentem* nomen hoc supra omne nomen ut caput Electorum sit in gloria: *Filium* autem, ut *se sistentem* ad faciendam *voluntatem* Patris, *acquiescentem* isti *promissioni restipulantem* denique *regnum* & *gloriam* sibi *promissam*. Quæ singula ubi ex Scriptura clare demonstraverimus; pactum inter Patrem Filiumque intercedere, quod salutis nostræ fundamentum sit, nullo prætextu poterit negari. Sed distincte agamus. I. Ejusmodi Scripturæ loca proferentes, quæ in genere quidem, sed diserte nihilo minus, de hoc pacto loquuntur. II. Singula, quæ hoc pactum consummant, enucleatius eruentes. III. Idem ex Sacramentorum natura, quibus Christus quoque usus est, invicte asserentes.

Filio explicatur.

III. Pactum hoc expressis verbis Christus ipse docet; *Luc.* XXII. ℣. 29. Καγὼ διατίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μου, βασιλείαν. *Ego vero* PACISCOR *vobis, pro ut* PACTUS *est mihi Pater meus, regnum.* Ubi D. Jesus dicit, se vi fœderis & dispositionis alicujus regnum obtinere, uti nos illud obtinemus vi fœderis.

Et probatur ex Luc. XXII 29.

IV. Adde *Heb.* VII. ℣. 22. Ubi κρείττονος διαθήκης ἔγγυος dicitur, *melioris Fœderis*, vel *Testamenti sponsor*. Sponsor autem Testamenti vocatur, non eo præcipue nomine, quia *pro Deo* & promissis illius *nobis* spondet, aut quia *pro nobis* spondet *nos obedituros*, quemadmodum *Moses* ut Sponsor inter *Deum* & *Israëlem* intercedebat *Exod.* XIX. ℣. 3.—8. Quanto Christus major fuit Mose, tanto præstantiori modo Sponsor quoque fuit. Sponsio illius in eo consistit, quod *in sese receperit præstare conditionem illam*, citra quam, salva justitia Dei, gratia Dei & promissiones ipsius ad nos non poterant pervenire: & qua præstita omnino illæ ad filios Fœderis perventuræ erant. Nisi ergo sponsionem Christi evacuare, & Socinianis, pessimis Scripturæ perversoribus, gratificari velimus, necesse est Fœdus aliquod concipiamus, cujus conditiones Christus in se receperit, spondendo pro nobis apud Patrem se eas pro nobis præstiturum; & quibus præstitis spondere nobis pro Patre possit, de gratia & gloria certo nobis donanda.

Et Heb. VII. 22.

Ex Gal. 3. vers. 17.

V. Porro *Gal.* III. ℣. 17. Paulus *διαθήκην* quandam narrat *προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς Χριστὸν Pactum* vel *Testamentum ante ratefactum a Deo in Christum.* Ubi *personæ* contrahentes, ab una parte *Deus*, ab altera *Christus*: & *conventio* inter utrumque ratihabita. Et ne quis putet Christum hic tantummodo in considerationem venire, quatenus *exsecutor* est *Testamenti* nobis a Deo dispositi, Apostolus bis dicit, non *Christum nobis promissum* esse, aut, *per Christum nobis promissam esse salutem*, quanquam & hoc verum sit, sed *Christo ipsi dictas esse promissiones* ℣. 16. Christum illud *semen esse, ᾧ ἐπήγγελται: cui promiserat*, vel, *cui promissum factum erat*, scilicet de hæreditate mundi & regno gratiae & gloriæ. Clare itaque hic *διαθήκην*, *Pactum* vel *Testamentum* aliquod indigitat, per quod Christo a Deo aliquid promissum sit. Nec video quid contra dici possit, nisi quis per *Christum* intelligat *Caput* una cum *corpore mystico*, quod cum Christo unum illud semen est, cui dictæ sunt promissiones. Quæ quidem nobis non invitis dicentur; modo & hoc teneatur Christum, qui Caput est, & *ἐξόχως* semen Abrahami, a promissionibus hisce neutiquam esse excludendum, præsertim, quum promissiones corpori suo mystico factæ, & ipsi factæ esse censeri debeant: quandoquidem & ipse לקח מתנות באדם *Dona accipit in hominibus. Ps.* LXVIII. ℣. 19.

Ex Ps. 119. 122. Ies. 38. 15. Ier 30, 21

VI. Neque omitti debent loca illa, quibus diserta *Sponsionis* Christi mentio fit. Uti *Ps.* CXIX. ℣. 122. ערב עבדך לטוב *fidejube pro servo tuo in bonum*, id est, recipe eum tanquam sponsor in fidem tuam, ut bene illi sit. Item *Jes.* XXXVIII. ℣. 14. *Vis mihi fit*, ערבני, *fide-jube pro me*, esto mihi vas & patronus. Neminemque esse præter solum Christum, qui spondere ita possit, Deus ipse docet *Jer.* XXX. ℣. 21. *Quis ille* ערב את לבו *qui fide-jussit corde suo*, vel tranquillavit sponsione sua cor suum, vel *cor suum suave facit*, sponsione voluntaria ac fiduciali, vel denique ipsum *cor suum spondet*, animam suam dans sponsionis materiam & pretium [omnia enim hæc Hebræi sermonis emphasi comprehenduntur] *ut accedat ad me*, peccati expiandi caussa? Quibus quoque verbis indicatur, quid sponsio sive fidejussio illa, a Davide & Hiskia petita, contineat: scilicet declarationem voluntatis accedendi ad Deum, ad procurandam expiationem peccatorum.

Ex Zach. 6, 13. Qui locus brevi παραφράσει explicatur.

VII. Denique huc referri potest, quod *Zach.* VI. ℣. 13. exstat; *Consilium Pacis est inter Utrumque*, scilicet inter *Virum*, cujus nomen est *Germen*, & inter *Jehovam*: nullum enim aliud par hic occurrit. Non erit ab Instituto nostro alienum, ut brevi Analysi ac Paraphrasi lucem aliquam huic loco fœneremus. Versu hoc & præcedente insignis Prophetia de *Messia* occurrit, cujus *personam*, *officia*, *gloriam*, brevibus quidem, sed graphice, propheta describit, tandem subjungens *caussam* horum omnium, cur Messias se talem *personam* ostenderit, talia *officia* præstiterit, talem *gloriam* consecutus sit, scilicet *consilium* illud quod inter *ipsum* & *Patrem* est, cujus consilii fructus, quoad nos, est *Pax*. De *Persona* Messiæ dicit, quod sit איש, *Vir*; id est *Verus* homo, confer *Hos.* II. ℣. 15. & quidem *eximius* inter homines, non אדם, vel אנוש, quæ voces *miserabilem hominem* notant, sed איש ימין *vir dextra Dei Ps.* LXXX. ℣. 18. Quia non agitur hic de Christo in vilitate suæ miseriæ, sed in excellentia suæ gloriæ. Nomen ejus est *Germen*, quippe ex Deo ortum. *Jes.* IV. ℣. 2. *Mal.* I. ℣. 12. stirps nova novi generis, sive filiorum Dei secundum promissionem & regenerationem, Adamus secundus. Et quidem *Germen*, quod *desubter se germinabit. Aben Ezra:* מאליו, *ex semet ipso*, quod nullo satu, nulla plantatione humanæ manus proveniet aut propagabitur, sed ex *Virgine* per propriam vim Divinitatis nascetur. *Officium* ejus est *Templum Domini ædificare*, id est, ecclesiam electorum *quæ est domus Dei*, 1. *Tim.* III. ℣. 15. quam Christus *κατεσκεύασε*. *Hebr.* III. ℣. 4. & *ædificavit*. *Matth.* XVI. ℣. 18. Fundamentum ponens in Cruce sua, & sanguinem suum dans pro cæmento. Quia autem eodem halitu bis dicitur, *ædificabit Templum Domini*, cogitari potest, an præter ædificationem Ecclesiæ, quæ est *corpus* Christi *mysticum*, non designetur resuscitatio *corporis* Christi *naturalis*, quæ *ædificatio templi* vocatur *Joh.* II. ℣. 19, 21. Hoc facto *accipiet Majestatem* nomen supra omne nomen, & *sedebit* in *Throno Dei*, ut Regium ac Sacerdotale officium in gloria exsequatur. Mirum non est *Regi*, sed valde mirum, *Sacerdoti sessionem* in Throno tribui. Alienum id a moribus priscorum in Veteri Testamento sacerdotum. Qui singulis *stabant* diebus, easdem hostias sæpe offerentes; quia inutilis erat labor, nunquam exstincto reatu. *Hebr.* X. ℣. 11. Chri-

 stus

stus autem, una sui corporis hostia semel oblata, eademque æternam redemtionem nactus, *consedit* in æternum ad dexteram Patris, non surrecturus, ut secunda vice offerat oblationem. *Hebr*. I. ℣. 3. IX. ℣. 12, 14. Id solum agit, quod sedens agere potest, ut interpellet pro suis. *Rom*. VIII. ℣. 34. Quemadmodum acute observatum est a *Jacobo Altingio*. *Hept*. III. *Dissert*. VI. §. XLIX. Unde autem procedunt hæc omnia, & quæ tantarum rerum origo est? *Consilium Pacis*; quod est inter *Virum hunc, cujus nomen est Germen*, & inter *Jehovam*, cujus Templum ædificabit, & in cujus solio sedebit. *Apoc*. III. ℣. 21. Quidnam porro hoc *consilium* est, nisi *mutua voluntas Patris & Filii*, quam conventionis rationem obtinere diximus? Quæ *consilium* vocatur, tum ob liberam & liberalem utriusque *εὐδοκίαν*, tum ob maximam, quæ in eo elucet, sapientiam. Et consilium *Pacis*, non Deum inter & Christum, inter quos nulla fuit inimicitia; sed pacis, procurandæ homini peccatori cum Deo, & peccatoribus secum.

Explicatio illa vindicatur.

VIII. Duo hic videntur opponi posse, quibus breviter respondendum. I. Per *duos* hosce non *Patrem* & *Filium* debere intelligi, sed *Judæos* & *Gentiles*. II. Hic agi non de *consilio*, quod horum omnium *principium* & *caussa* sit, de quo loquendum esset in *præterito* vel *præsenti*: sed de consilio, quod *fructus* sit intercessionis Christi, de quo Propheta loquitur in *futuro*. Ad *prius* respondeo: Expositionem illam dictari, non probari. Nulla in præcedentibus hujus capitis distincta mentio *Judæorum* & *Gentilium* facta est. Neque licet nobis quicquam in textum infarcire. Quæ ab aliis afferuntur de Sacerdote ac Rege, vel de munere Sacerdotali ac Regio, vel de Judæis Hierosolymitanis ac Babylonicis, contorta sunt. *Nostra explicatio*, inquit Doctissimus *de Dieu*, qui hic nobiscum facit, *simplex videtur & perspicua*. Neque novum est, quum *Hieronymus* quoque referat, hoc membrum de Patre & Filio intellectum esse. Ad secundum. Nihil esse quod nos cogat ita credere, quum verba juxta analysin & explicationem nostram sensum fundant commodissimum, & conventio hæc vix significantiori vocabulo exprimi queat, quam mutui inter Patrem Filiumque consilii. Quod de temporis differentia additur, exigui videtur esse momenti: nam tempora verborum apud Hæbræos

bræos sæpe commutari, & *futurum* pro *præsenti* poni, nemo mediocriter doctus ignorat: vide *Ps.* XVII. ℣. 3. צרפתני בל תמצא, *conflasti me, nihil reperis*, vel *reperiebas*: ad verbum, *reperies*. Similes temporis enallagæ in eodem Psalmo aliquoties recurrunt. Præterea tum aliquid in scriptura fieri dicitur, quum solemniter factum esse declaratur, quarum rerum exempla passim obvia sunt. vid. *Act.* II. ℣. 36. Commode ergo ita verba explicabimus, *Consilium Pacis inter utrumque est.* Aut si omnino *futurum* urgeas, hic erit sensus: in exaltatione Christi, & pace ab ipso cœlitus promota, manifesta erit executio hujus consilii. Sed necesse non est eo venire. Nam si consilium hoc interpretemur de conventione illa, quæ inter Christum θεάνθρωπον, quum humanam naturam assumens vadimonium obire cœpit, & Patrem est: de eo potuit & debuit Propheta in futuro loqui. Facitque id ordine concinno: per effecta ad caussam ascendendo. Hoc modo. Christus θεάνθρωπος ædificabit Spirituale templum Domini, in cujus officii gloriosam mercedem accipiet Majestatem, & sedebit in solio Domini. Neque id mirum videri debet. Etenim Christus humana carne se vestiens, certo pacto, cui pax nostra innititur, pollicebitur Patri se ita facturum: Pater vicissim pollicebitur illi, se illud officium ita remuneraturum. Hoc modo fluunt omnia. Confer quæ infra fusius dicemus *Cap.* III. §. 2, 3, 4.

Quum Christus Patrem Deum suum vocat, pactum innuit.

IX. Huc etiam facit, quod aliquoties in Psalmis, & alibi, Christus Deum Patrem DEUM SUUM vocet. Vide inter cætera *Ps.* XXII. ℣. 3. & XLV. ℣. 8. *Jes.* XLIX. ℣. 4, 5. & *Joh.* XX. ℣. 17. Quæ fœderis formula est. Hoc sensu Jacobus promittebat, *Jehovam sibi in Deum fore. Gen.* XXVIII. ℣. 21. id est, ita se totam vitam compositurum, uti fœderatum Dei decet. Israël similiter *Jos.* XXIV. ℣. 18. *Jehova serviemus. nam ipse Deus noster est*: quod quidem dicebant in solemni renovatione fœderis. Similiter in fœdere Deus promittit se *Deum* fore *fœderati* sui, id est, Divitias omnisufficientiæ suæ ostensurum ad ipsius salutem. *Jer.* XXXI. ℣. 33. *Hoc est fœdus meum, quod pangam cum domo Israëlis...ero ipsis in Deum. Deut.* XXVI. ℣. 17. *Hodie fecistis dicere Jehovam, se vobis fore in Deum.* Ipsa vis vocis id innuit. אלוה *Eloah* enim ab אלה *jurare, adjurare*, derivatum, eum notat, cujus est jurejurando nos obstringere ad amorem sui & fidelem obedientiam, & cui nos sacramento

mento omnem obedientiam debemus addicere, quique repromittit se fideli servo suo omnisufficientem fore ad salutem. Qui ergo Deum suum *Eloah* profitetur, is se simul vi fœderis Dei SERVUM dicit. Nam correlatum ad אלוה, vel אלהים, est עבד *Servus*. ut *Ps.* LXXXVI. ỽ. 2. הושע עבדך אתה אלהי *Serva* SERVUM TUUM, *tu* DEUS MEUS. Quomodo *Pater Christum* passim *servum suum* vocat. *Jes.* XLIX. ỽ. 5,6. Præterea profitetur talis, se unice ab illius fœderis promissione & testimonio pendere. In quibus rebus tota fœderis ratio consistit. Quandoquidem ergo *Christus* Deum Patrem *Deum suum* vocat, *Pater* vicissim *Christum Servum suum*, pactum de obedientia & remuneratione uterque eo nomine indigitat.

Singula partes hujus Fœderis ex Scriptura demonstrantur.

X. Sed specialius nunc agamus, omnesque fœderis hujus *partes* excutiamus, ut non modo pateat fœdus aliquod inter Christum & Patrem exstare, sed & quid & quale illud fœdus sit. PARTES CONTRAHENTES sunt, hinc *Pater*, quem Christus *Dominum* dicit, *Ps.* XVI. ỽ. 2. Inde *Filius*, quem Pater *servum suum* vocat, *Jes.* LIII. ỽ. 11. LEX *fœderis* a *Patre* proponitur *Joh.* X. ỽ. 18. *Hoc præceptum accepi a Patre meo.* &, XII. ỽ. 49. *Pater qui me misit, præceptum mihi dedit.* Illi legi PROMISSIO a Patre additur. *Jes.* LIII. ỽ. 10, 11, 12. *Postquam anima ejus se posuerit sacrificium pro reatu, videbit semen &c.* & *Jes.* XLIX. ỽ. 6, 7, 8. *Parum est ut mihi servus sis ad erigendum tribus Jacobi* &c. *Lege* illa *præstita* Jus *Filio* addicitur petendi mercedem. *Ps.* II. ỽ. 8. *Pete a me, & dabo gentes hæreditatem tuam: & possessionem tuam terminos terræ.* Hactenus PROPOSITIO *Fœderis* a *parte* PATRIS; ACCEPTATIO a *parte* FILII in his est: Quod *legi* fœderis se lubens *submiserit. Ps.* XL. ỽ. 7, 8, 9. *Aures perforasti mihi.* Hoc est me volentem tibi in servum mancipasti, pactus de remuneratione. *Tunc dixi, ecce venio. Facere voluntatem tuam, Deus mi, volupe mihi est: & lex tua est in medio viscerum meorum.* Vide item *Joh.* XIV. ỽ. 31. Neque modo *in se suscepit* hoc Filius, sed & reipsa PRÆSTITIT, *factus ex muliere, factus sub lege: Gal.* IV. ỽ. 4. *Ioh.* XV. ỽ. 10. *Ego servavi præcepta Patris mei, & maneo in ipsius amore.* Et *Ioh.* VIII. ỽ. 39. Ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε. Nec vita excessit, nisi postquam in veritate dixisset, ΤΕΤΕΛΕΣΤΑΙ. *Ioh.* XIX. ỽ. 30. In cursu hujus obedientiæ Filius se SOLATUS est *Patris* in

pro-

promissis suis exsequendis *fide*. *Dixi, certe merces mea est penes Dominum, & remuneratio operis mei penes Deum meum*, *Jes.* XLIX. ℣. 4. Quumque jam prope a curriculi sui meta abesset, magna animi fiducia promissam sibi mercedem POSTULAVIT. *Joh.* XVII. ℣. 4. 5. *Glorificavi te in terra, consummavi opus quod mihi faciendum dederas. Et nunc glorifica me, Pater, apud te ipsum, ea gloria quam apud te habebam priusquam mundus exstaret.* Quid quæso ad Fœderis perfectam formam desiderari potest, quod hic desit?

Sacramentis quoque Christus usus est, ad Fœderis confirmationem.

XI. Denique ex eo confirmari possunt hæc omnia, quod Christus *Sacramentis* quoque usus sit: non tantummodo quoad *materiale* istorum institutorum, quatenus erant præcepta Divinitus mandata, quorum observantia virtutis rationem habebat: sed & quoad *formale*, quatenus erant *signa* & *sigilla Fœderis*; *Deo Patre* per eorum usum *Filio* obsignante *promissionem Fœderalem* de *justificatione a peccatis*, non *propriis & personalis commissionis*, vel *omissionis* [nulla enim talia fuerunt, 2. *Cor*. V. ℣. 21. 1. *Pet*. II. ℣. 18.] sed iis, quæ voluntaria *sponsione susceperat* tanquam propria, & a quibus, ut *sponsor justificatus est in Spiritu*. 1. *Tim*. III. ℣. 16. & de *vita æterna* ipsi ac suis conferenda: & *Deo Filio* in eorum usu se *debitorem fatente* ad perficiendam omnem justitiam: quemadmodum hæc docte observata & explicata sunt a Clarissimis Viris, *Voetio disput. de Fide Christi, ejusque Sacramentorum usu. Disput. Tom.* II. *p.* 160. *& Essenio, de Subjectione Christi ad legem divinam, Cap.* X. §. XI. Sed nos exemplo rem illustremus. In *Baptismo* Christi clara utrinque Fœderis obsignatio fuit. *Christus* declarabat, suum esse *implere omnem justitiam*. Ad id se *obligabat Baptismo*: Johanni renuenti ipsum baptizare dicens, *desine, ita nos oportet implere omnem justitiam. Matth.* III. ℣. 15. Pater declarabat se *admittere vadimonium*. *In te acquiesco. Luc.* III. ℣. 22. Et commonefaciebat eum de hæreditate: *Tu es Filius meus*. Et *obsignabat* omnia ista *Symbolo* descendentis *Spiritus Sancti*.

Ad probationem fœderis hujus a Viro docto adducitur,

XII. Hæc quum evidentia sint, & continentia demonstrationem veritatis ad conscientiam, nollem huc trahi versum 2. *Psal.* XVI. *Dixisti ad Jehovam, Dominus es tu,* טובתי בל עליך *bonum meum non est super te.* Quasi iis verbis contineretur alloquium Dei Patris ad Filium, quorum sensus sit: Nihil a te exigo amplius,

 quo

Psal. 16. 2.

quo mihi satisfiat, ut gratia mea præstetur. Nam sic ea Vir Doctus παραφράζει: *Dixisti ad Jehovam, &c.* Tu, Fili hominis, agnovisti, quod Jehova sit Dominus, eique obedientiam, ut servus addixisti. Tu diligendo & obediendo usque ad mortem [ad quam te offers] Dominum me declarasti, & perfecta obedientia me honorasti. Quoad impetrationem fructus, *Bonum meum*, hoc est, gratia mea, & bona inde dependentia, *non est super te*, hoc est, tu es τετελειωμένος, absolutus ac perfectus Salvator. Quod erat super te, sive ad quod tu ex sponsione obligabaris, ut præstares, quo bonum meum perveniret ad homines; id præstitum est a te. ἀπέχω. בשאר׳ על. Sic על debitionem significat, passim in Hebræorum, etiam in Divinis literis.

Sed minus commode.

XIII. Verum dura mihi ista nec ex facili fluere videntur. Nam I. Nihil est quod nos jubeat cogitare, nisi quia ita cogitare volumus, iis verbis contineri *alloquium Dei Patris ad Filium*, quum universus hic Psalmus non habeat speciem Dialogi, sed unam personam repræsentet, continua oratio loquentem, quam Dominum JEsum esse gravibus argumentis *Piscator* evincit. Ipse Vir Doctus ita loquitur: *Potest certe hæc Oratio Filio attribui, tanquam se ipsum alloquenti.* Ergo, inquam ego, fieri certe potest ut hæc oratio non possit continere approbationem Patris acquiescentis in obedientia Filii. Si enim Filius animam suam alloquatur, quæ Jehovæ dixit, *Tu es Dominus, & bonum meum non est super Te*, utique *Filius* hoc *Patri* loquutus est, non *Pater Filio*. II. Fateor, ea verba, quæ Filius Patri aut Pater Filio dicit, tantam ἔμφασιν habere, ut in ea ἐμφάσει a nemine & nemini dici possint, propter τὸ διαφορώτερον, quod in Filio est. *Heb.* I. ℣. 4. Sed approbationem perfectissimæ obedientiæ Filii, & acquiescentiam Patris in ea, tam tenuibus verbis exprimi, *dixisti Dominus es*, nescio an facile cuiquam persuaderi possit. Obtestor quemvis, משכיל שכל טוב ליהוה, *qui est intelligens scientia boni Domini*, ut de Levitis dicitur 2. *Par.* XXX. ℣. 22. an hæc Scripturæ verba talia sint, *ut nihil possit quisquam comminisci ad sensum eum indicandum commodius & sapientius*, quod alibi Vir Doctissimus requirit, antequam velit animum acquiescere in sensu assignato, *Sum. Theol. Cap.* III. ℣. 30. III. Verum quidem est τὸ על apud Hebræos nonnunquam *debitionem* significare. Id Doctissimus *de*

Dieu

Dieu pridem ex Hebræorum & Arabum quoque ſcriptis obſervavit ad *Gen.* XVI. ℣. 5. Sed non videtur ea ſignificatio huic loco commoda. Neque enim *Bonitatem Dei*, id eſt, gratiam & bona inde dependentia, *Chriſtus Deo debebat*. Neque *gratiam* Dei *debebat* proprie *fidelibus*. Sed vi pacti *obedientiam debebat* Deo: qua præſtita *Deus debebat Chriſto* & *iis*, *qui Chriſti ſunt*, *mercedem* pacto promiſſam. quæ Chriſto datur *κατ' ὀφείλημα*. Poſſet ſignificatio debitionis urgeri, ſi dictum eſſet, *lex mea*, aut *ſatisfactio juſtitiæ mea*, aut ſimile quid, *non eſt amplius ſuper te.* Sed ut hæc verba, *Bonitas mea non eſt ſupra te*, ita explicentur, *non debes bonitatem meam amplius*, & iis rurſus hic ſenſus affingatur, *omnia feciſti*, *ad qua obligabaris*, *quo bonitas mea ad homines perveniret*; miris ambagibus opus eſt. Et merito dubito, an cuiquam in mentem venire poſſit, eam *explicationem ſimpliciſſimam & pleniſſimam atque ordini ſermonis accommodatiſſimam eſſe*, *talem denique*, *ut quis eam cum verbis Scripturæ conferens*, *non poſſit comminiſci quomodo ea res ſapientius efferri debuerit*, *& in ea lucem*, *veritatem*, *ſapientiam indicibilem animadvertat.* Has enim interpretandi leges ipſe ſibi Vir Doctiſſimus figit. *Sum. Theol. Cap.* VI. §. XXXVIII.

Genuinus ejus loci ſenſus eruitur.

XIV. IV. Alius ſenſus ex Pſalmi verbis elici poteſt, qui nihil duri nec contorti habet, & ſapientiam Deo dignam continet hoc modo. Dominus JEſus ſanctis meditationibus intentus, animam, id eſt, ſe ipſum, alloquitur. Narratque ſe in meditatione ſua dixiſſe Jehovæ Patri, *Tu Dominus es*, Tibi ſoli per te ipſum ad felicitatem omnem ſufficientiſſimus. Quapropter toto hoc opere meditationis meæ, & univerſa adeo obedientia mea, nihil tibi novæ aut majoris beatitudinis accedit, neque ſatisfactione mea locupletari potes. *Bonitas mea non pertingit ad te.* Tu nihil inde emolumenti percipis. Omnis fructus ſatisfactionis meæ ad pios & electos tuos pervenit. *Conf. Job.* XXII. ℣. 2. & XXXV. ℣. 7. Ad priorem locum elegans eſt Nachmanidæ commentatio, phraſi cum textu noſtro apprime conveniens. יגזור כי אין בהעשורת הטוב לאלהים טובה *Definit nihil boni Deo accedere, quando fit bonum.* Omnia hæc veritatem continent ſalutarem, edocentia nos de *omniſufficientia* Dei, cui nihil novi boni aliunde accedere poteſt, & de *fructu ſatisfactionis* Domini in *pios* redundante; &

 ver-

verbis ac analogiæ totius Psalmi accommodatissima sunt. Etenim על pluries in Scriptura idem valet quod אל, *ad*. Locum unum atque alterum proferam, qui mihi de his meditanti in lectione Scripturarum occurrerunt. Quod Micha dicit *Cap.* IV. ℣. 1. נהרו עליו עמים *confluent super eum populi*; id Jesaias *Cap.* II. 2. ita exprimit. נהרו אליו כל הגוים *confluent ad eum gentes.* Ubi על & אל eadem significatione sumuntur. Similiter 2. *Par.* XXX. ℣. 1. *Literas scripsit* על אפרים id est, *ad Ephraimitas.* Magis adhuc ad rem facit, quod exstat 1. *Sam.* I. ℣. 10. ותתפלל על יהוה, *orabat ad Dominum.* & *Ps.* XVIII. ℣. 42. *Implorant* — על יהוה *ad Dominum & non respondet ipsis.* Interdum idem significat quod עד *usq; ad: ut* 2. *Par.* XXXII. ℣. 5. ויעל על המגדלות *& eduxit* [murum] *usq; ad turres*, neque enim credibile est murum ipsas turres altitudine superasse. *Jer.* IV. ℣. 18. נגע על לבך *pertingit ad cor tuum.* Adde alia ex *Glassii Phil. Sacr. p.* 773. Quum itaque usus hujus particulæ admodum latus sit, nulla ratio nos cogit, eam ut restringamus ad significationem *debitionis*, quæ huic loco minus videtur esse commoda.

Et defenditur contra van der Waeyen.

XV. Non ea hæc a me dicuntur, quasi meritis Doctissimi interpretis laudibus, cui & me plurimum debere profiteor, quidquam detractum velim; sed quia nihil mihi est antiquius, quam veram Spiritus in Scriptura loquentis mentem ruspari. In eo dum totus sum, evitare nequeo quin & aliorum quandoque sententiam examinem: eorum etiam quorum maxima ducor veneratione. Non est fides ex earum genere rerum quæ mortalis cujuscunque auctoritate imperari possunt: neque injuria vel maximis virorum fit, si quis dissensum suum modesta oratione testetur. Id an hic factum non sit, æqui lectoris arbitrium esto. Sed & idem judicet, num observationibus istis tam vehementem meritus sim impetuosi sermonis nimbum, quali in me detonare lubuit Clarissimo Viro, *D. Johanni van der Waeyen in Sum. Theol. Christ. Lib.* I. *Cap.* IV. §. 267. *& seq.* Valde conqueritur, me explicationem istam celeberrimi Cocceji *duram* dixisse, & *contortam*, & verba Psalmi *obtorto huc rapi collo.* Id ego, fateor, pro mea simplicitate sic olim scripseram: nec cogitabam vel convitium iis verbis, vel injuriam inesse. Atqui nulla persuasionis vis in verborum acrimonia est. Ne vel illius species supersit; ecce muto, & pro eo quod *contortam* dixeram,

ram, dico *duram neque ex facili fluentem*, cætera induco. Convitia reprehensoris mei, ut Christianum decet, ei condono. De animo meo judicare, non illius, sed communis utriusque nostrum Domini est. Rem ipsam quod attinet, lectorem obtestor, ut illius ratiocinationes cum meis confligat; & si meas solide refutatas arbitretur, non intercedo quo minus in alia a me eat omnia. Mihi secus videtur: & simplex, quam cum plerisque tueor, verborum explicatio eo magis arridere cœpit, quo pluribus censori meo argumentorum ambagibus, quæsitisque & intricatis subtilitatibus, opus esse vidi ad defensionem suæ. Reliqua non lubet ἐξονυχίζεσθαι. Sua cuique indoles est, sua scribendi ratio. Quæ si laudare non possum, conor ferre.. At redeo, unde invitus diverti.

Pacti hujus inter Patrem & Filium præstantissimi Theologi meminerunt; sic ut pro nupero & singulari ἐυρήματι traduci non debeat.

XVI. Quandoquidem doctrina de *pacto Patris & Filii*, toties & tam diserte in Sacris Literis tradita est, injuste pro novo & nupero ἐυρήματι traducitur. Licet ex antiquioribus paucos reperiam, qui materiam hanc ex professo tractaverint, video tamen præstantissimos Theologorum fœderis hujus aliquando meminisse. Taceo nunc ARMINIUM, non indiligenter de hoc pacto disserentem, in Oratione, quam habuit pro gradu, ex qua quædam adducit & laudat subtilissimus AMESIUS in *Rescriptione ad Grevinchovium Cap.* I. AMESIUS ipse in *Anti Synodalibus, de morte Christi Cap.* I. §. 5. distinctionem aliquam Remonstrantium hoc absurdo premit, *quod fœdus cum Christo initum* (*videbit semen, & delectatio Jehovæ per eum prosperabitur*) *neget esse ratum.* GOMARUS de baptismo Christi agens *ad Matth.* III. 13. dicit eum *Christo fuisse fœderis cum Deo significationem & obsignationem*; *quod videlicet Deus fuerit ejus Deus & Salutis dator*; *ipse vero ad perpetuam obedientiæ gratitudinem ei præstandam obstrictus.* Similiter *ad Luc.* II. ℣. 21. de circumcisione Christi, dicit *fuisse eam significationem & obsignationem fœderis cum Deo. Quod fœdus in eo consistebat, partim quod Deus Christi esset Deus, secundum promissionem generalem, ei quoque* (*ut semini Abrahami Gal.* III. ℣. 16.) *factam Gen.* XVII. ℣. 7. *& secundum sententiam de eo singularem, Ps.* XLV. ℣. 8. *& Hebr.* I. ℣. 9. *partim quod Christus ad voluntatis Dei obedientiam esset obstrictus. Ioh.* VI. ℣. 38. *Matth.* V. ℣. 17. vide eundem *Disp. de Merito Christi* §. 1. Doctissimus GLOPPENBURGIUS *Disp.* III. *de Fœdere Dei*, materiam hanc non attingit dunta-

duntaxat, sed fuse & accurate persecutus. Celeberrimus Voet[illegible] *Disp. Tom. II. p. 166. Subjectum fuit (Christus) pro nobis legi* [illegible] *de exsolutione debiti nostri pro poenis condignum*, [illegible] *Sponsor noster, juxta foedus* [illegible]. [illegible] discipulus, dein Collega, [illegible], *de subjectione Christi ad leges* *Cap. X. §. 2.* *Obsignatio promissionis Divinae foederalis* [illegible] *locum habuit in Christo, juxta locum Jes. LIII.* [illegible] Post eandem hanc materiam [illegible] *ad Hebr.* [illegible] *Exercit. IV. p. 49.* Quin [illegible] Doctrina [illegible]. [illegible] doceat Prophetam [illegible] *& Christum*, quibus pro passione & morte Christi [illegible] praemia, redemptio, justificatio, & glorificatio omnium qui Christo fideles adhaeserint. Unde [illegible] *Patris & Filii*, [illegible]

CAP. III.

Natura Pacti inter Patrem & Filium fusius explicatur.

I.

Quatuor proponuntur fusius hoc capite explicanda.

QUum [illegible] Patris & Filii [illegible] Salutis [illegible] [illegible] ulterius meditando inquirere. I. Unde hujus pacti [illegible] arcessi debeat, & quibus [illegible] *II. Quid hoc foedere* [illegible] III. An potuerit Filius [illegible] IV. Quale [illegible] Filio promissum [illegible]

Initium hujus pacti est in aeterno consilio Trinitatis.

II. Pacti hujus [illegible] Adorandae [illegible] Dei a Patre, [illegible] [illegible] Hinc [illegible] Christum [illegible] [illegible] *1. Pet. I. ỹ. 20.* [illegible]

[illegible] Sapientia de se [illegible], *Prov.* VIII. ℣. 23. *Ab æterno uncta* [illegible] quæ una est, destinata sum ad [illegible] tempore peragendum. Paulus item do- [illegible] *ante jacta mundi fundamenta. Eph.* I. ℣. [illegible] ipse Christus ab *æterno constitutus* est Ser- [illegible] *Caput*, & illi [illegible], *Joh.* XVII. ℣. 6. pro quibus [illegible] & in quibus gloriosus & admirabilis fieret. Ex [illegible] Filium ab æterno peculiarem [illegible] erga Servan- [illegible] Vitæ speciali appropriatione *Agno* adscri- [illegible] descriptionem peculii ab [illegible]. Hinc quoque factum, quod Deus [illegible] disposuerit in statu hominis inte- gri, [illegible] post lapsum, & collatio cum iis, quæ postea revelata sunt, hominem commonefaceres potuerit con- silii hujus Divini: [illegible] *Cap.* VI. §. 3. ostendimus.

III. *Secundum momentum* pacti hujus pono in *intercessione* Christi, quæ [illegible] post lapsum hominis, Deo per peccatum jam offenso, [illegible] præstanda, quæ ab æterno spo- ponderat, dicens, dedisti eos mihi, ego pro illis satisfaciam: [illegible], ut verbum gratiæ illis proponeretur, & fœ- dus gratiæ cum illis erigeretur. Ita Christus *actu Mediator con- stitutus*, & talis [illegible] fuit mox post lapsum: & *vadimonio* [illegible] multa [illegible], quæ ad Mediatoris officia pertinent. Ut [illegible] & Divinæ voluntatis interpres, ea quæ ad electorum [illegible], jam tum Spiritu suo revelavit, & per ministros præconisavit. [illegible] XLVIII. ℣. 15. 1. *Petr.* I. ℣. 11. & III. ℣. 19. Imo [illegible] *Angeli* quandoque apparuit, suos de consilio Dei edocens. [illegible] Ecclesiam collegit, populumque sibi for- mavit, in quo per verbum & Spiritum suum regnum obtineret. [illegible] *Filium Dei*, qui dixit Israeli, *eritis mihi sacerdotale regnum.* [illegible] & qui plus quam *Regia Pompa* legem [illegible] in Sinai. *Act.* VII. ℣. 38. & quem Jesaias vidit [illegible] *Jes.* VI. collat. cum *Joh.* XII. ℣. 41. Ut [illegible] suceperat, *expianda sacrificio* [illegible] temporis sibi [illegible]. Cujus vir- [illegible] fidei, *intercessit* etiam pro electis, [illegible] in gratiam, dicens, [illegible], *ne descen- dat*

Secundum momentum in inter- cessione mox post lapsum cœpta.

[illegible] pro ho-
[illegible] homi-
[illegible] gloriosissimus
[illegible] Deus ne-
[illegible] : id so-
[illegible] carne assumta,
[illegible] , in
[illegible] Filius, quà Deus, non
[illegible] subjecti Filii ad debitio-
[illegible] præmii. Om-
[illegible]

Sponsio æterna Filii nullam Deitatis subjectionem importat.

VIII. [illegible] quòd Filius nomen ante incarnatio-
[illegible] : Gen. XLVIII. [illegible] Exod. XXIII.
[illegible] Filii [illegible] , ante præsti-
[illegible] : sed tantum quà appa-
[illegible] figuram olim missio-
[illegible]

Neque Angeli nomen ante incarnationem Filio applicatum.

IX. [illegible] subjectus fuit legi *Morali*, in
[illegible] est. Repugnat
[illegible] ; qualis hu-
[illegible] esse. Atque hoc quidem mo-
[illegible] I. Ut [illegible] naturæ suæ a
[illegible] II. Ut eam
[illegible] , ac toto
[illegible] III. Ut in ea ad
[illegible] peri-
[illegible]

Quà homo subjectus fuit Legi morali.

X. [illegible] communis
[illegible] id est, [illegible] Testamenti
[illegible] subjectus etiam
[illegible] , adhuc fu-
[illegible] legum Christus
[illegible] observavit, ad
[illegible] sub Legitimo
[illegible] se initia-
[illegible] pro-
[illegible] Matth. XVII. [illegible]

Quà Israelita subjectus fuit legi Cerimoniali & politicæ.

[illegible] hinc li-
[illegible] exuerit, [illegible] & mansu-
[illegible]
[illegible] magna est, ad solvendum
[illegible], quam vocant,
[illegible] *pro se ipso*
[illegible] *fa-*
[illegible] necessitate nec-
[illegible] homo erat [illegible]
[illegible]
[illegible] poterat eximere
[illegible] adeoque in &
omni indigentia, [illegible] merendi [illegible] momento, glo-
per naturam [illegible] a primo incarnationis
[illegible] omnem in coelo & in terra; fluit enim
[illegible] cum persona Filii Dei. Sed quod se
[illegible] conditionem [illegible], hoc to-
[illegible] est, nostri causa obiit. Quod
[illegible] & potest & debet. Hoc acutissimus
[illegible] *Franciscus Gomarus*, etiam in a-
[illegible], quum *ad Phil.* II. ℣. 7. ita commentatur.
[illegible] *tempus carnis, quo juste frui poterat,*
[illegible], *si meri-*
[illegible] *peccasset.*

XV. [illegible] Filius Dei vi pacti subjectus fuit *maledictio-*
ni legis, factus maledictio pro nobis. Gal. III. ℣. 13. Quum enim lex
[illegible] quoque exigeret, & Christus se
[illegible] ad universum legis jus complendum; ne-
[illegible] *quo pecca-*
[illegible] Rom. VIII. ℣. 3. Quae similitudo carnis
[illegible] Christum [illegible] ortu variis mi-
[illegible], quam quod [illegible] obnoxius, tan-
[illegible] maledictionis luculentissima in-
[illegible] vitae curriculum terminaverit. Ita
[illegible] & mori justum erat. Ab his miseriis,
[illegible] simpliciter ut *justus homo* consideratus,
[illegible] *sponsione* se semel
[illegible] legis satisfacere te-
[illegible] intermina[illegible] est. Omnia haec

quum

Quod quum nostri causa in se susceperit, merito obedientia ipsius activa nobis imputatur.

Secundo, sub lege fuit ut obligante ad poenam.

XVI. [illegible]

XVII. [illegible]

Divina natura licet proprie se non subjecerit, dissimulavit tamen aliquo modo Majestatem suam sub assumta forma servi.

XVIII. [illegible]

... ex unione hypostatica illi supernacessit.

[illegible] Quod [illegible] velle *sub conditione*, uti amoris hu-
[illegible] XXXII. ℣. 32. & Paulo Rom. IX. ℣. 3. vi-
[illegible] ad Christ[illegible] *absolute*, quoniam, eo quod
[illegible] id præstare [illegible].

Persona Διανθρώπου communiter ascribenda est relatio inferioris ad superiorem ex constitutione.

XIX. [illegible] communiter ascribenda est relatio
[illegible] ex constitutione, ut [illegible], tum agendo,
[illegible], pro conditione singularum natu-
rarum, quæ ad [illegible] nostri requirebantur; adeo ut ipsa
[illegible] & [illegible] humanæ naturæ appropri-
[illegible] vere [illegible] habenda sint. Si hoc
[illegible], nec sufficient
[illegible] dignitatis pretium, nec sufficient
[illegible] ad nostri redemptionem. Hinc is, *qui in forma Dei est*, dicitur *se
ipsum exinanivisse*, & *obediens factus ad mortem*. Phil. II. ℣. 6. 7. 8.
& *Dominus gloriæ* [illegible] 1. Cor. II. ℣. 8.

An Christus qua Mediator Patre minor sit?

XX. [illegible], *an Christus, qua Mediator, Patre
minor, eique subordinatus sit?* Sed facile controversia hæc inter
Orthodoxos componi posse videtur. Si Mediator in *statu homi-
nis*, & [illegible] consideretur, utique Patre minor, & ei
subordinatus est. Non de humana duntaxat natura, sed de ipso se,
in illo statu, ipse dixit Joh. XIV. ℣. 28. *Pater Major est me.*
Imo ipsa *functio Mediatoria* in sese *œconomicam* quamdam *minori-
tatem* importare censenda est; quippe deponenda, quum omnia
erunt consummatissima, & ipse *Deus erit omnia in omnibus*. 1. Cor.
XV. ℣. 28. Ita tamen ut sponsio hæc & mediatio, & adductio
hominis lapsi ad Deum, & gratiam, & gloriam, adeo non infra
eminentiam [illegible], ut gloriam hanc Mediationis omnibus
creaturis [illegible] asserere non dubitemus. Gloria Je-
hovæ est, esse [illegible]. Hanc gloriam non dat non
Deo: si Mediator [illegible] servum Dei, sed & Magnum
Deum & Servatorem; qui ut gratiæ salvificæ caussa prima & prin-
cipalis, Patri æqualis, operatur in seipso nostram cum Deo recon-
ciliationem, per Naturæ humanæ subjectionem & obedientiam:
absque qua nec [illegible] servire, nec Patri obedire poterat Fi-
lius coæqualis.

Filium qua Deum nihil ad hanc sponsionem [illegible]

XXI. Tertium, cujus inquisitionem polliciti sumus, hoc erat:
An potuerit Filius [illegible] *non subire, aut ab illo se subducere?*
Ad quam quæstionem distincte rursus respondendum. I. Si Fi-
lius

[illegible] desideramus, [illegible] minus ut con-
[illegible] rebus sic
[illegible] satisfaciendi sub-
[illegible] obligationem [illegible] con-
[illegible]

XXIII. II. [illegible] Dei ab *æterno* [illegible] se pacto huic,
[illegible] & in [illegible] satisfacturum,
[illegible] humana natura personaliter illi
[illegible] promissionem etiam
[illegible] in tali
[illegible] Deus [illegible]
[illegible] volens ab
[illegible] humanam
[illegible] propter quod
[illegible] video, quid [illegible] huic re-
[illegible] si-
[illegible] &
[illegible] stare, ho-
[illegible] locum assu-
[illegible] quod illius [illegible] unionis
[illegible] evertit, [illegible] difficultas de
[illegible] quippe cui æqualis libertas adscri-
[illegible] est.

Si humana natura Christi potuisset se huic pacto subducere, potuisset æternam Filii sponsionem vanam facere.

XXIV. III. [illegible] irrevocabili decreto Deus statuerat,
[illegible] hereditatem benedictionum in Christo
[illegible] Posito autem Christum potuisse se
[illegible] ut decretum Dei *irritum* red-
[illegible] Dei *falleret*,
[illegible] salutis nostræ, to-
[illegible] Quæ qui-
[illegible] Neque est, quod quis oggerat, uti
[illegible] sine ulla pœnæ solutione debitum
[illegible] aliam viam
[illegible] modum exi-
[illegible] quod hoc [illegible]
[illegible] nobis [illegible] ad rem præ-
[illegible] non modo salutem in genere electis
suis

Et decretum, promissionem, jusjurandum Dei irritum reddere.

> *Ejus confutatio.*

XXVII. In quo discursu vix pauciora σφάλματα sunt quam [illegible] Nos hæc præcipua nunc notabimus. I, Πρῶτον ψεῦδος Remonstrantium, unde cæteri errores pullulant, hoc est, libertatem voluntatis consistere in *indifferentia*, ut quis possit obedire, & non obedire: quum constituenda sit in *spontanea animi lubentia.* Nisi quis alterutrum horum velit dicere, vel Angelos Sanctos, & Spiritus justorum consummatorum, imo ipsum Christum exaltatum, posse voluntatem Dei non facere, vel eam non facere libere.

> *Libertas non consistit in indifferentia.*

II. Non distinguunt *personam* Filii Dei & *gratiam*, qua se exinanivit ad suscipiendam obedientiam in humana natura assumenda, ab ipsius *natura humana* & *obedientia* Christi jam *exinaniti.* Gratia Filii Dei tam libera fuit, ut potuerit nolle illam exinanitionem, quæ induceret obligationem ad obedientiam. Nulla ratio est, cur futura hæc exinanitio ab Adoranda Trinitate, consequenter ab ipso quoque Filio, decreta sit, præter liberrimam voluntatis Divinæ εὐδοκίαν. Posito tamen hoc libero decreto, non potuit humana natura, cum in finem a λόγῳ assumta, provinciam Christo impositam, & ab ipso λόγῳ jam susceptam, detrectaro, aut ei se subducere, sine peccato, & crimine inobedientiæ.

> *Distingui debet gratia Christi se exinanientis ab obedientia exinaniti.*

III. Non observant *naturam* Christi *humanam indispensabili necessitate* obligatam fuisse ad *Sanctitatem* imaginis DEI. Quandoquidem universam Christi obedientiam conferunt cum *susceptione provinciæ alicujus, quam Rex Legato aut Pater Filio suo defert.* Etenim uti Legatus qua *subditus*, & Filius qua *talis* ipso *naturæ jure*, Regi & Patri suo *obedientiam* debent, distinguendam a *libera susceptione provinciæ hujus honorariæ:* ita etiam humana Christi natura obedientiam Deo debuit, & etiamnum debet, ad servandam conformitatem cum sanctitate Dei; quæ obligatio distincta est a susceptione provinciæ Mediatoriæ.

> *Et obligatio ad Sanctitatem a susceptione provincia Mediatoria.*

IV. Perperam in eo constituunt *essentialem differentiam* inter *obedientiam Christi & nostram*, quod nos obediamus *sub comminatione mortis æternæ*, Christus non. Quippe comminatio illa proprie ad obedientiam non pertinet, quæ a nobis quoque non debet extorqueri metu pœnæ, sed sponte proficisci ex reverentia Divini Præcepti, & amore Sanctitatis. Obedientia nostra non minus erit obedientia in Cœlis, quando comminatio mortis æternæ locum amplius non habebit. Adde, quod eadem Lex, quæ nobis

> *Obedientia Christi & nostra essentialiter non differunt.*

proposita est, Christo quoque vitæ & actionum [illegible] fuerit. Lex autem illa comminatione mortis æternæ [illegible] quam Christus justam ac veram esse credere debuit, [illegible] tum, ut conscientia informetur de odio Dei, quo ipse pecc[illegible] odit, & ipsa quoque ad peccati & injustitiæ odium inflam[illegible] Atque hactenus Christus quoque, postquam se pro nobis [illegible] niverat, sub comminatione, & adstipulatione comminatio[illegible] justæ, Legi obedivit, & ipsa illa legis comminatio in Christ[illegible]

Non potuit Christus cum bona Patris venia susceptam provinciam deponere. Quippe ex qua depositione plurima nascerentur inconvenientia.

perabatur sensum iræ Dei, quum pateretur pro nobis. V. [illegible] surde fingunt, Christum *cum bona Patris venia* potuisse *pr[illegible] am sibi demandatam non suscipere*, aut *susceptam iterum de[illegible] re*: quasi quis diceret, filium aliquem cum bona probi patr[illegible] nia posse patrem mendacem ac perjurum facere. Promiser[illegible] nim Deus Pater, & jurejurando confirmaverat, se salutem [illegible] bis procuraturum per Filium. VI. Non minus absurdum [illegible] quod nihil inconveniens ex non susceptione aut depositione [illegible] vinciæ illius provenire comminiscantur, præter hoc unum, [illegible] Christus tum *promisso præmio non gauderet aut excideret*: [illegible] ipsa electorum omnium salus, &, quod omnium maximum [illegible] tota Dei gloria exinde labascat. Velim etiam doceri, quo [illegible] mio Christus, juxta illam hypothesin, excidisset; an honore [illegible] nionis hypostaticæ: an ipsa salute æterna, & communione D[illegible] ni amoris ac gloriæ: an sublimi illa gloria, qua nunc supra [illegible] quas creaturas eminet: item an non blasphemum sit, aut [illegible] nem hypostaticam divelli; aut naturam aliquam Filio Dei hyp[illegible] statice unitam salutis æternæ exsortem esse; aut, si beata sit, [illegible] habere [illegible] supra reliquas creaturas: item an [illegible] ra tantæ felicitatis in natura intelligente sine sensibilissimi dolo[illegible] æterno sensu esse possit. denique an non multo sanius, & [illegible] Christoque ejus dignius sit, credere, non potuisse Christum pr[illegible] vinciam sibi a Patre impositam non suscipere, aut illi se subduc[illegible] re, quam in hæc & similia induere.

De præmio ex hujus pacti obtinendo.

XXVIII. Quartum quod restat, de *Præmio ex hujus pa[illegible] Filio obtinendo*, ita expediemus, ut *primo* inquiramus, *quale* [illegible] *mium* Filio promissum sit, *deinde qualem relationem obedien[illegible]* Filii *ad* hoc *præmium* habeat.

Præmium.

XXXIX. Præmium Filio promissum est *summa gloria*. [illegible]

XVI[illegible]

XVII. ℣. 1. *Pater glorifica Filium tuum, ut & Filius tuus te glorificet.* Gloria autem hæc considerari potest, distincte in *Humanitate, in Deitate, in tota persona.* In humanitate hos *tres* gloriæ gradus animadverto. I. Quod una cum electis *consortibus suis. Ps.* XLV. ℣. 8. & *cohæredibus suis. Rom.* VIII. ℣. 17. in perfecta Dei fruitione beata sit. II. Quod supra creaturas omnes emineat, propter honorem unionis hypostaticæ. III. Quod gloria divinitatis in illa resplendeat, longe luculentiore fulgore, quam in diebus carnis suæ: sic ut homo Christus conspici non queat, quin appareat eum esse gloriosum Dei Filium, & gloria ipsius sit uti *gloria unigeniti a Patre. Joh.* I. ℣. 14.

humana natura.

XXX. *Deitas* Filii, nullum proprie gloriæ accrementum potuit acquirere, sicut non potuit proprie humiliari. Sed quemadmodum *humiliatio* Christi quoad *Deitatem* in eo sita est, quod sub assumta servi forma, velo quasi gloriæ suæ splendorem texerit: ita *glorificatio Deitatis* in eo consistit, quod omnis gloriosæ Majestatis Divinæ Magnificentia illustri modo se exserat & conspiciendam præbeat. Atque hoc erat quod Christus petebat, *Joh.* XVII. ℣. 5. *Et nunc glorifica me, tu Pater, apud te ipsum, ea gloria, quam habui, antequam mundus esset, apud te.*

Deitati nihil quidem nova gloria potuit accedere, sed magnificentia Deitatis illustrius se conspiciendam præbet quam ante.

XXXI. *Tota Persona Mediatoris* hoc consequitur præmii. I. Quod Deus eam ὑπερύψωσε, *superexaltavit, & nomen dedit supra omne nomen.* Phil. II. ℣. 9. *Super omne imperium & potestatem & potentiam, & omne nomen quod nominatur non tantum in hoc seculo, sed & in futuro. Eph.* I. ℣. 21. II. Quod tota Ecclesia ipsi detur in peculium, juxta *Ps.* II. ℣. 8. & *Jes.* LIII. ℣. 10. atque ipse *Caput Ecclesiæ detur super omnia, Eph.* I. ℣. 22. & *omnis potestas illi concedatur in Cœlo & in Terra, Matth.* XXVIII. ℣. 18. ut omnia in commodum Ecclesiæ suæ gubernet. III. Quod propter arctissimam Ecclesiæ, ut corporis sui Mystici, secum unionem, ipse omnia illa dona accipiat, quæ propter ipsius meritum electis conferuntur. Ecclesia enim Christo unita, corpus una cum capite, *Christus* dicitur, 1. *Cor.* XII. ℣. 12. Atque ita ad literam sonant verba *Ps.* LXVIII. ℣. 19. לָקַחְתָּ מַתָּנוֹת בָּאָדָם *Accepisti dona in hominibus:* uti LXX. quoque transtulerunt ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώπῳ. Pro quo Apostolus Eph. IV. ℣. 8. non verbum verbo reddens, sed sensum indicans, dixit, ἔδωκε δόματα τοῖς ἀνθρώποις. Nam

Præmium totius personæ.

uti Christus ea accipere consuevit, quum membris suis dat [illegible] ipse ea membris suis dat, quae a Patre accipit. *Act.* II. ȳ. 33. *[illegible] altatus igitur dextera Dei, quum promissionem Spiritus Sancti ac-cepisset a patre, effudit hoc quod vos videtis & auditis.*

Praemia haec Christum sibi ipsi meruisse, & scriptura diserta docet.

XXXII. *Obedientia* Christi ad haec *praemia* non habet solummodo relationem *antecedentis* ad *consequens*, sed *meriti* ad *mercedem*: adeo ut obedientia Christi *caussa* sit, & *conditio* jam impleta, cujus vi *jus* habeat ad haec praemia. Hoc docent diserta scripturae loca. *Ps.* XLV. ȳ. 8. *Amasti justitiam, & odisti improbitatem* [his verbis obedientia Christi describitur] [illegible] *PROPTEREA unxit te, O Deus, Deus tuus, oleo laetitiae supra consortes tuos.* Haec verba praemium continent, immensam laetissimum introitum Christi in Regnum gloriosae hilaritatis. Respectus obedientiae ad praemium notatur vocibus [illegible] *διὰ τοῦτο*, quae non merum antecedens, sed caussam notant. Similiter *Jes.* LIII. ȳ. 12. [illegible] IDCIRCO *portionem ei dabo inter multos, & cum robustis dividet spolium,* [illegible] PRO EO QUOD *effudit ad mortem animam suam.* Ubi relationem particulae illae [illegible] & [illegible] aperte indicant commutationem illam justitiae, qua cum obedientia perpessionis reciprocatur merces debita. *Phil.* II. ȳ. 8. 9. *Factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* [illegible] PROPTEREA & *Deus eum quoque superexaltavit.* *Heb.* XII. ȳ. 2. [illegible] PRO *proposito sibi gaudio sustinuit aerumnam.* Ubi diserta commutatio obedientiae & mercedis est.

Et res ipsa loquitur.

XXXIII. Et res ipsa loquitur. Quum enim hoc pactum inter Patrem & Filium sit, *si animam Filius suam posuerit sacrificium pro peccato, videbit semen.* *Jes.* LIII. ȳ. 10. conditione praestita, Filium [illegible] jus acquisivisse ad mercedem, & sic habere [illegible]. [illegible] quum obedientia haec non mere humana sit, sed Filii Dei [illegible] persona infinita, ipsa quoque infinitae dignitatis est, consequenter [illegible] ad [illegible] gloriam [illegible] quod vocant [illegible]

[illegible]

[illegible]

proe-

pro se ipso merito *pro nobis* præjudicet, ut e contra hæc inseparabiliter juncta sint. Qui enim sibi *ipsi* meruit, ut esset caput electorum in gloria, & dona in iis acciperet, utique *electis* simul meruit, ut glorificarentur, & donis, quæ corpore Christi mystico digna sunt, ditarentur. Neque minuitur hac doctrina amoris Christi erga nos præstantia, si sua humilitate sui quoque exaltationem spectarit. Poterat enim gloriosus esse quoad ipsum attinet, sine hac mortis & pœnarum inferni via. Tum etiam suam gloriam spectavit ut nostræ principium & caussam, & cujus fructus omnis ad nos redundaret. Amor autem summus est, quod sine nobis gloriosus esse noluerit. Nec urgeri nimis debet vocabulum χαρίζεσθαι, quo Apostolus utitur *Phil.* II. ℣. 9. quasi præmia ibi memorata ex omnimoda gratia gratis Christo data sint, sine ullo intuitu ad obedientiam, ut caussam juris ad illa præmia. Paulus enim expresse ibi asserit, propter obedientiam hæc Christo donata esse. Nec vox χαρίζεσθαι semper omnimodam gratiam connotat. Optimus Græcæ linguæ Magister Hesychius exponit per τὸ δρᾶν τὰ κεχαρισμένα *grata facere*. Grata autem illa quoque dicuntur; quæ debita sunt. Θεοῖς κεχαρισμένα θύειν. Græci dicunt. Unde idem, quod hic χάρισμα dicitur respectu Christi, פְּעֻלָּתוֹ *opera pretium ipsius*, *mercos pro labore ipsius* vocatur, justo judicio ipsi adjudicata. *Ies.* XLIX. ℣. 4. *Enimvero judicium meum est apud Iehovam*, & *opera pretium meum apud Deum meum*. Ita ut hic loci Paulini simplex sensus sit: quia Christus Patri tam spontanea obedientia se subjecit, ideo Pater Christo quoque in eo grata fecit, quod nomen illi donaverit super omne nomen.

CAP. IV.

De Persona Sponsoris.

I.

Quid de Sponsore cognoscendo.

POstquam naturam pacti inter Patrem & Filium non omnino indiligenter exposuimus, conveniens est ut de *Sponsore* ipso, cujus hic præcipuæ partes sunt, paullo accuratius agamus; & primo quidem PERSONAM SPONSORIS consideremus; & quæ ad eam constituendam requiruntur: tum SATISFACTIONEM illam, quam

quam sponsione sua in se suscepit, cujus VERITATEM, NECESSITATEM, SUBJECTUS, [illegible] distincte ex sacris literis eruemus.

Conditiones in Sponsore requisitae.

II. Ad PERSONAM SPONSORIS, qui [illegible] pro nobis obire possit, haec *quatuor* requiruntur. I. Ut sit VERUS HOMO, anima & corpore humanis constans. II. Ut sit [illegible] ac SANCTUS HOMO, sine ulla peccati labe. III. Ut sit VERUS & aeternus DEUS. IV. Ut haec omnia sint in UNITATE PERSONAE. De singulis distincte.

Quarum prima est ut Verus homo sit.

III. Quod Sponsor noster VERUS HOMO esse debeat, Paulus non semel docet *Hebr.* II. ℣. 10, 11, 16, 17. [illegible], *dicens*, oportuit, Deo dignum fuit, *ut is qui sanctificat, & ii qui sanctificantur*, [illegible] *ex uno omnes sint*, ex uno semine humano, sic ut se mutuo fratres appellare possint. [illegible] ἀδελφοῖς [illegible], *debebat in omnibus fratribus similis fieri*, si futurus sit eorum [illegible]. [illegible] *Angelos sibi vindicandos assumit, sed semen Abrahae sibi vindicandum assumit.*

Hebr. II, 16. explicatur.

IV. [illegible] haec non videtur mihi notare assumtionem humanae naturae ad unitatem personae, sed assumtionem electorum ad eos vindicandos. Nam. I. Conjunctio [illegible], Apostolum hoc medio termino uti ad probandum id, quod [illegible] ℣. 14. de communione corporis & sanguinis [illegible], & quod ℣. 17. [illegible] inde deducit. Medius terminus autem a conclusione est distinguendus. Neque in sapientissimo Apostoli [illegible] tautologia sit. II. Quum assumtio humanae naturae jam [illegible] facta esset, [illegible] Apostolus haec scriberet, [illegible] in praesenti, [illegible] hic facta [illegible], [illegible] verbis [illegible]. III. Quemadmodum [illegible] foret, Filius Dei [illegible], dum [illegible] significatur, Filius Dei [illegible] naturam humanam, [illegible] & [illegible] Filius Dei [illegible] Angelicam, [illegible] [illegible] IV. [illegible] [illegible] Scripturae valet aliquem [illegible] liberare. In *Matth.* XIV. ℣. 31. [illegible]

[illegible]

fluctu duci. Mox Jesus extensa manu apprehendit eum. Atque hæc significatio contextui est appositissima. Nam præcedenti versu Apostolus dixerat, Christum *a metu mortis liberasse eos, qui per totam vitam obnoxii erant servituti*, alludens, uti videtur, ad servitutem Ægyptiacam. Deus autem nobis in Scriptura repræsentatur, ut populum suum extensa manu apprehensum Ægypto educens. *Jerem.* XXXI. ℣. 32. ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים. *Quo die apprehendi eos manu ad educendum eos ex terra Ægypti.* Quod Apostolus Græce dicit *Hebr.* VIII. ℣. 9. Ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ubi idem vocabulum ἐπιλαμβάνεσθαι. Etiam apud Auctores de sæculo ἐπιλαμβάνεσθαι notat aliquid ut suum *vindicare*, &, quemadmodum Virgilius loquitur, dicere *Hæc mea sunt.* Ita *Plato* XII. de Legibus, ὅτι ἄν τις κεκτημένος ᾖ, καὶ μηδεὶς ἐπιλάβηται, *si quis quid possideat, & nemo id pro suo vindicet.* Respondet Hæbræorum החזיק. Hæc faciunt ut cum multis Viris eruditissimis credere malim, illis Apostoli verbis, quorum genuinum sensum indagamur, argumentum pro incarnatione Christi contineri, quam ipsam incarnationem iis denotari.

Sponsor homo esse debuit, ut legi pro nobis satisfacere posset.

V. Porro invictis rationibus demonstrari potest, oportuisse ut sponsor noster homo fieret. Meditemur hic paulisper, si forte ab ipso fundo veritatem eruere valeamus. Fœdus Legale cum primo homine pactum ipsa natura Dei nititur: saltem quoad præcepta Fœderis, & comminationes illis annexas: ita ut contradictorium sit illa præcepta legis naturalis homini non proponi, aut hominem post violata præcepta servari sine satisfactione; quod nunc præsuppono, quippe in antecedentibus probatum, & in sequentibus porro probandum. Pergo. Satisfactio illa non potest esse alia nisi præstatio eorundem præceptorum, & perpessio ejusdem pœnæ, quam Deus peccanti interminatus est. Quia ex hypothesi constat, Deo dignum non esse homini vitam largiri, nisi propter obedientiam illorum præceptorum, nec posse veritatem & justitiam Dei acquiescere, nisi post inflictam pœnam, quam peccator meritus est. Addo. Nulla creatura potest præstare ea præcepta, quæ homini data sunt, nisi homo. Patet. I. Quia lex, quæ homini naturalis est, exigit, ut Deum amet toto animo, & ei serviat toto corpore, quandoquidem utrumque Dei est. Id nemo potest facere,

cere,

[illegible] scriptura frequenter [illegible] est, ut personæ [illegible] *in carnem unam.* [illegible] Spiritualis [illegible] Ecclesiæ cum [illegible] Paulus [illegible] *Eph.* V. ℣. 31. 32.

[illegible] in Sponsore requisitam hanc es- [illegible] & Sanctum hominem, *in omnibus qui-* [illegible] *peccato.* *Heb.* IV. [illegible] conceptionis suæ [illegible] & ex adverso [illegible] Dei [illegible]: ut porro toto vi- [illegible] crimine se immunem præstet, omnem- que justitiam [illegible] viribus impleat: & denique in ista puri- tate ad finem usque constanter perseveret, nulli tentationi suc- cumbens.

Sponsor sanctus homo esse debuit.

III. Et hoc quoque ex antepositis clarum est. Quum enim [illegible] fœderis conven- [illegible] sanctitas ab homine exigebatur, ipsum [illegible] esse oportuit. Et quum porta Cœli [illegible], non nisi per [illegible] rursus aperiri posuit. [illegible] *Rom.* V. ℣. 19. *Sicut per inobedi-* [illegible] *constituti fuere multi, ita etiam* [illegible] *justi constituentur multi.* Obedientia [illegible] excludit. [illegible] qua quæso ratione pec- [illegible], qui pro se ipso non potest satisfacere [illegible] debeat? Nam *quis est* [ex homi- [illegible] corde suo *fidejubeat ut ad me acce-* [illegible] XXX. ℣. 21. Aut quis potest sacerdos no- [illegible] ad Deum appropinquet, & ho- [illegible] preces validas offerat, nisi qui ipse crimi- [illegible] *Pontifex decet; qui sit* [illegible] [illegible] *Sanctus, ab* [illegible] *separatus a peccatoribus.* *Heb.* VII. ℣. [illegible] potest offerre, ut agnum ἄμωμον καὶ [illegible] 1. *Pet.* I. ℣. 19. cujus oblatio [illegible] *in odorem bonæ fragrantiæ.* *Ephes.* V. ℣. 2. [illegible] se non potest offerre ἄμωμον Deo, po-

Quod variis rationibus probatur.

 test

[illegible] *Heb. IX.* [illegible] gnificabatur id olim per [illegible] Sacra [illegible] fine, [illegible] peccatores [illegible] *Prov. XXVIII.* [illegible] tercessor & Paracletus esse apud [illegible] sit? *Joh. II.* [illegible] se Ecclesiam [illegible] [illegible] *Eph. V.* [illegible] Non [illegible] plus [illegible] esse [illegible] in [illegible]. Omnia hæc [illegible] fieri debuerint, [illegible] appa- ret necesse esse, [illegible].

Non bonus [illegible] *Filius hominis,* [illegible] *fit proximus noster*

X. Elucescit autem hic admiranda Dei nostri sapientia. Non tantum Homo [illegible] hominibus, [illegible] non Frater noster. Ut id [illegible] *Heb. II.* [illegible] *Gal. IV.* [illegible] Spons[illegible] [illegible] *Joh. XIV.* [illegible] Adi[illegible] Dei sapientia. [illegible] Hoc [illegible] Spon- [illegible] peccati A- damici. [illegible] in Adamo, [illegible] non est [illegible] Dei [illegible]: *Crescite & multiplicamini* [illegible] de semine [illegible] Atque [illegible] in oppositione ad primum. [illegible] *Jer. XXXI.* [illegible] Hoc [illegible] videa- tur, quemadmodum verba [illegible] possunt.

Et Filius Virginis, ut sit immunis a peccato.

Jer. 31. 22. explicatur.

Ut *semina*, quæ [illegible] *Spiritu*; nec quicquam mulieris habeat [illegible], *[illegible]*, non per amplexum, sed per conceptionem. [illegible] enim circumdatio, quæ sit opus solius Dei, [illegible] operatio hominis.] *Masculum* vel *Marem*. Id significat *[illegible]* præstantiorem. Ut *Apoc.* XII. ℣. 5. Ἔτεκεν υἱὸν ἄρσενα *peperit Filium marem*. Hoc demum *nova res* est, & Divina plane [illegible]. Inde pendet benedictio terræ, & animæ lassæ refocillatio, quæ in sequentibus promittuntur.

XI. Disquiri hic posset, an miraculum nativitatis ex Virgine per se præstet immunitatem humanæ naturæ Christi a peccato, & id ex natura rei peti debeat; an vero habeat duntaxat rationem Divinitus ordinati symboli? Duorum magnorum Virorum verba, non uno modo hæc concipientium, lectori exhibebo, ut accuratioris ei meditationis materia sint. Est Vir Doctus, qui ita loquitur. *Enim vero non habet illa ex Virgine nativitas miraculosa, ad Sanctitatem conceptionis & nativitatis Christi, rationem aliam quam Divinitus præordinati Symboli, quo segregatus fuit a peccatoribus. Minime enim miraculum illud per se solum, quod fœcunditatis fuerit uteri virginis, præstare potuisset exemtionem carnis Christi a peccato [illegible]; neque enim a sexu masculino solo, aut semine virili, est peccati originis tradux, neque sic unum hominem Adamum sine Eva intellexit Apostolus, Rom. V. Quod hic nonnullorum est πρῶτον ψεῦδος.* Alius in hunc modum commentatur: *Potuit ex Virgine nasci ἀμίαντος. Quia id, quod est in corpore peccatoris, quum sit creatura Dei, non aliter est sub maledictione & inquinatum, nisi quatenus est pars peccatoris, quum puniendus est; aut instrumentum peccandi, aut medium ordinariæ propagationis naturæ, ut quid nascatur simile generanti. Potuit igitur in Virginis corpore id esse, quod sub maledictione non esset: quemadmodum sudores, & alia ex corpore humano ejecta, non sunt sub maledictione aut reatu; neque medium transferendi reatus, sed sunt pura materia quam Deus creavit, neque amplius ad hominem pertinent [illegible].* Fortasse clarius se idem Vir Doctus sibi his verbis expressit: *Qui non ex Patre & Matre sed ex Virgine natus est, sub reatu & [illegible] non fuit. Nam a Matre hoc tantum accepit, quod præparatum erat a Deo, ut inde sumeret Filius Dei [illegible] Templi sibi fabricandi. Quantumvis enim*

An nativitas ex virgine per se præstet immunitatem a peccato, an vero habeat duntaxat rationem symboli.

Cloppenburg, *Exercitat. de Sanctificata origine carnis Christi.*

Cocceji Sum. Th. Cap. 58, 11.

Cap. 34, 12.

id, quod est pœna [illegible] propter peccatum [illegible], sic sub eo- dem damnatione, sub qua est [illegible] quod [illegible] in substan- tia peccatoris [illegible] esse [illegible] sed [illegible] propter solum [illegible] Redemtorem, est [illegible] dus, id sub condemnatione non est. [illegible] tum, hoc est, a [illegible] tum. Neque enim [illegible] tum, sive ab [illegible] de aliis fi- liis Adami dicitur, significare. Quid sit utraque hac sententia simpli- cius, quid solidius sit, judicium penes candidum lectorem esto. Di- gna mihi utraque verba visa sunt, quæ hic apponeremus.

Sponsor verus Deus esse debuit.

XII. Tertio & hoc in sponsore nostro requiritur, ut *Verus & æternus Deus sit. Ego juvo te, dicit Jehova,* [illegible] *& Redemtor tuus est Sanctus Israelis. Jes. XLI. ℣. 14. Ego, Ego Jehova* [illegible] *& non est servator præter me. Jes. XLIII. ℣. 11.* Non est servatori tale opus, de quo in veritate dici possit [illegible] *Non Jehova fecit omne hoc. Deut. XXXII. ℣. 27.* Veri Servatoris est, hoc de se ipso testari, quod Jesaias [illegible] Cap. XLV. ℣. 24. [illegible] *Tantummodo in Jehova (mihi dixit,* vel *de me dixit,* scil. Pater, *qui de Christo loquitur Joh. VIII. ℣. 18.) sunt Justitia & robur, ad eum [illegible] venient.* [illegible] evidentes sunt.

Nemo nisi præter Deum potest nos asserere in veram libertatem.

XIII. Nemo alius potest nos asserere in veram libertatem nisi Deus. Si concipiamus, creaturam aliquam nos redimere & liberare, servi [illegible] creaturæ [illegible]. Nam qui nos liberat, emit nos in peculium & mancipium, 1 Cor. VI. ℣. 20. Repugnat autem manifesta contradictione, liberum [illegible] esse, & simul peculium ac servum alicujus creaturæ esse. Libertas vera in subjectione sub solo Deo consistit, sic ut omnia nostra sint, nos Dei & Christi ipsius. 1 Cor. III. ℣. 22, 23. [illegible] ipsum nullius imperio nisi Dei subesse. Si nos per liberationem [illegible] ipsi sub Dominio alicujus creaturæ constitueremur, ea liberatio non esset, sed mutatio servitutis. *Propterea dicit Dominus, si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis. Joh. VIII. ℣. 36.*

Nec vi-

XIV. Nemo quoque præter Deum potest nobis æter-

nam dare quæ consistit in arctissima unione cum Deo, imo in eo, quod Deus hæreditum, possessio, & peculium nostrum sit, חלקנו לעולם *pars nostra in seculum. Ps.* LXXIII. ℣. 26. Cui autem creaturæ hoc dari potest, ut Deum alicui donet? Deum nemo dare potest nisi Deus ipse sit. Hinc illa junguntur, *Verus Deus & vita æterna.* 1. *Joh.* V. ℣. 20.

tam æternum dare.

XV. Nemo alius potest nobis dare ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, *potestatem ut Filii Dei fiamus*, quod tamen sponsoris est. *Joh.* I. ℣. 12. Quis enim nobis Spiritum Dei dabit, per quem regeneremur in Filios Dei, sic ut *omnis* πατριὰ *in cœlo & in terra ab ipso nominetur*, *Eph.* III. ℣. 15. nisi Deus? Quis nobis *maxima illa & pretiosa promissa* dabit, *per quæ evadamus* θείας κοινωνοὶ φύσεως, *Divinæ consortes naturæ.* 1. *Petr.* I. ℣. 4. nisi Deus? Quis Testamento nobis hæreditatem cœlestem decernet, nisi ipse Deus, qui solus cœli Dominus est? Quis eo nos Spiritu donabit, qui ita Patris est, ut & ipsius sit, *per quem clamemus Abba Pater Gal.* IV. ℣. 6. quique *una cum spiritu nostro testetur de hæreditate* futura *Rom.* VIII. ℣. 16, 17. nisi ipse Deus?

Aut filios Dei facere.

XVI. Denique hominem in aliquo ut Servatore suo gloriari, eique novæ creationis honorem dare, ei se ad arbitrium & in peculium mancipare, ei dicere, Tu animæ meæ Dominus es, major honos est, quam ut in meram creaturam cadere possit. *In Jehova justificabuntur & gloriabuntur universum semen Israëlis. Jes.* XLV. ℣. 25. *Exsultat spiritus meus in Deo Servatore meo. Luc.* I. ℣. 42. Quem servatorem agnoscimus, eum simul *Judicem nostrum, Legislatorem nostrum, Regem nostrum* agnoscimus *Jes.* XXXIII. ℣. 22. Qui sancte gaudentis animæ præter Deum nemo esse potest. *Jehova regnat, exsultet terra, gaudeant insulæ multæ. Ps.* XCVII. ℣. 1.

Aut eum honorem habere, ut in eo uti Servatore gloriemur.

XVII. Constat ergo, quod sponsor nemo esse potuerit, nisi qui Verus Deus sit: sed an præcise necesse fuit, ut *Filius* Dei, & secunda Trinitatis persona esset? Non est hic laudanda Scholasticorum temeritas, Dei negotia intellectus sui decempeda audacter nimis metientium. Nulla illius consilii, juxta quod Filius sponsionem hanc in se suscepit, certior dari potest ratio, quam Sancta adorandæ Trinitatis [illegible]. Nostri tamen est officii, postquam illa [illegible] sapientiam & bonitatem Dei in hoc consilio animadvertere & prædicare.

Filium sponsorem fieri an præcise necesse fuerit, determinari a nobis non potest.

Trinitatis [illegible] *Sapientia & Bonitas* [illegible]

XVIII. [illegible] quum creatus [illegible] *Patris* [illegible] bus electorum, & novæ creaturæ [illegible] vocantur, & per [illegible] hæc, quum [illegible] Filius [illegible] imago Patris, *Col.* I. ℣. 15. *Hebr.* I. ℣. 3. [illegible] dilectus. *Matth.* III. ℣. 17. *Col.* I. ℣. 13. Quum igitur [illegible] imaginem Dei, in [illegible] Dei [illegible] Dei [illegible] tiam Patris rursus nobis pareret? Denique [illegible] & amor Dei Patris [illegible] demonstrari, quam Filium suum unigenitum [illegible] dando, ut in [illegible] gloriam Patris? Hoc ipse [illegible] *Joh.* III. ℣. 16.

Denique [illegible]

XIX. [illegible] Deus [illegible] Dei [illegible]

[illegible]

XX. [illegible]

[illegible]

[illegible] offerret, ipse [illegible] justitia sua adipi- [illegible] vel nihil, vel, si quic- [illegible] [illegible] Idem ergo [illegible] subjici, obedire, [illegible] ut [illegible] obedientia, passio [illegible] dignitatem, aliis [illegible] quibus [illegible], servandis suf- [illegible]

XXI. [illegible] Divinæ [illegible] *Quis novit ro-* [illegible] *Ps.* [illegible] v. 2. vide [illegible] 6. Idcirco oportuit sponsorem nostrum plus aliquid quam hominem esse, ut infinita virtute Divinitatis [illegible] humanam sustentaret [illegible] ita tolerandæ [illegible] Divinæ, & superandæ [illegible] morti, parem [illegible]

Et ut onus Divinæ iræ ferre & auferre queat

XXII. [illegible] rationi huic opponi posse; quod [illegible] personaliter sibi [illegible] unitam, Divina [illegible], ut ferendis & vincendis omnibus [illegible] Equidem non ausim hoc negare. Sed tamen [illegible] Quia, juxta illam hypothesim, [illegible] Deus per sponsorem hostes sterne- ret. Necesse autem est [illegible] sponsor noster propria virtute id fa- ciat, [illegible] *brachium ipsi salutem afferat*, *Jes.* LXIII. v. 6. [illegible] ipse sit אביר יעקב *Robustus Jacobi Jes.* LX. v. 16. אל גבור *Deus fortis Jes.* IX. v. 6. ipse ἰσχυρῷ ἰσχυρότε-ρος *Luc.* XI. [illegible] *in seipso*, *Joh.* V. v. 26. & *pote- statem* [illegible] *rursus assumendi. Joh.* X. v. 18. Ad quam re- [illegible] *super* [illegible] *magnitudo po- tentiæ* [illegible] *quis demonstratur Filius Dei in poten- tia* [illegible]

Quod propria sibi virtute sponsor debuit facere

XXIII. [illegible] Religionis nostræ mysteria, χρό- [illegible] *per Scripturas Pro- phetarum* [illegible] *Dei ad obedientiam fidei*, per [illegible] XVI. v. 25, 26. Hinc Christianismi [illegible] Quæ hominum [illegible], quæ Angelorum [illegible] tantoque intervallo omnem

Ex quibus Mysteriis Christianismi Divinitas patescit.

omnium

omnium creaturarum captum superantia, excogitare potius fuisset? Quam adoranda hic se pandit Dei Sapientia, Justitia, Sanctitas, Veritas, Bonitas, φιλανθρωπία, in inveniendo, dando, perficiendo hoc salutis nostræ medio? Quam placide conscientia, peccatorum suorum onere pressa, in tali sponsore, tali sponsione, acquiescit? Hic demum animadvertens dignum Deo, securum homini, reconciliationis nostræ modum. Quis hæc in lumine Spiritus contemplans non erumpat in Sanctissimi, Justissimi, Verissimi, Optimi, Maximi Numinis laudem? O profunditas Divitiarum Sapientiæ & scientiæ Dei! O mysteria εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν οἱ ἄγγελοι παρακύψαι! Gloria Patri, qui talem nobis sponsorem, excitavit, admisit, dedit! Gloria Filio, qui se humana carne vestiens vadimonium pro nobis tam lubenter, tam patienter, tam constanter obivit! Gloria Spiritui Sancto, tantæ nobis felicitatis indici, testi, arrhaboni! Salvus sis, Christe Jesu, Verus & Æternus Deus, Verus & Sanctus Homo, Utrumque simul, servatis utriusque Naturæ proprietatibus, in unitate personæ. Te agnoscimus, Te colimus, ad Te nos recipimus, Tuis pedibus advolvimur, ex Tua unius manu salutem exspectamus. Tu sospitator unicus. Tuum peculium volumus esse, & sumus tua gratia, & manebimus æternum. Te cognoscat, Te agnoscat, Te adoret nobiscum, atque ita per Te servetur, universus electorum tuorum mundus. Hæc fidei, hæc spei, hæc voti nostri summa est. Amen.

προσφώνησις ad Deum.

Et Jesum

CAP. V.

De Sponsione & Satisfactione Christi.

I.

POstquam de Sponsoris *Persona*, quantum instituti nostri ratio requirit, locuti sumus; nunc de SATISFACTIONE, quam spondendo in se suscepit, ut accuratius paullo agamus tempus hic locusque flagitant SPONSOR autem *Fœderis*, vel *Testamenti*, dicitur *Hebr.* VII. ỳ. 22. non solum, nec præcipue, quia *nobis* spospondit *nomine Dei*, se impleturum promissa illo Testamento contenta, si mandatis ejus paruerimus, quemadmodum Curcellæus, Socinum Magistrum secutus, cavillatur: sed quia *Deo*

Christus sponsor dicitur, non tam quia nobis spospondit nomine Dei quam quia Deo spospondit pro nobis.

Deo pro nobis spospondit, se eas omnes conditiones pro nobis impleturum, quibus præstitis hæreditas ex testamento ad nos perventura esset. Sponsionis hujus salutarem fructum Hiskias petebat, quum orabat *Jes.* XXXVIII. ✝. 14. *Vis mihi sit*, ערבני *sponde pro me.* Et Deus ipse, quando Filio suo soli sponsionis hujus gloriam vindicatum it, ita se exprimit *Jer.* XXX. ✝. 21. כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם יהוה *Nam quis ille est, qui fidejubeat pro corde suo, ut ad me accedat? inquit Dominus.* Hoc est, quis alias mortalium, imo quæ creaturarum, spondere ausit, se ea omnia præstituram, quæ præstari debent a Sacerdote, cui jus erit pro se ac suis ad me appropinquandi? Ita ergo sponsor noster Deo spospondit pro nobis. Quorsum etiam talis sponsor, qui Dei duntaxat nomine fidejuberet apud nos? Si Christus merus homo sit, qualem isti nobis Christum fingunt, ecquid sponsio illa Christi nos certiores de veritate Divinorum promissorum reddere potest, quam si ea ex ipsius DEI ore audiamus? Nonne primo necesse fuit, ut Deus, mentiri nescius, nobis sponderet pro Christo homine, eum veracem fore in omnibus dictis suis, antequam iis secura fide possimus acquiescere? An non compendiosius, simulque tutius, innitimur jurijurando Dei ἀψευδῦς, quo τὸ ἀμετάθετον τῆς βυλῆς hæredibus promissionis abunde confirmavit, *Heb.* VI. ✝. 17. quam assertioni veri quidem & veracis, sed meri tamen hominis? Et quid quæso Christus hic eximium haberet, ob quod solus sponsoris elogio decoraretur, si nihil fecisset aliud quam quod præconio salutaris doctrinæ, quam martyrio suo confirmavit, nobis pro certis annunciaverit promissiones gratiæ: quum id cæteri quoque Prophetæ & Apostoli Christi fecerint, non dubitantes dirissimas quasque mortes obire, ut sanguine suo veritatem promissionum Dei, a se annunciatarum, obsignarent? Quid est Christum & sponsionem ipsius exinarire, si non hoc est?

Satisfactio Christi quid sit?

II. Sponsor ergo noster Christus dicitur, quia DEO SPOSPONDIT SATISFACTIONEM PRO NOBIS. Quæ rursus satisfactio intelligenda non est sensu Sociniano, quasi in eo solum consistat, quod Christus *desiderium* Dei perfectissime impleverit, & omnia, quæ salutis nostræ caussa ipsi a Deo fuerunt imposita, plene fuerit exsequutus, atque ita plenissime Deo satisfecerit, idque pro

 nobis,

nobis, h. e. *nostri caussa nostroque* summo & sempiterno *bono*: quemadmodum Crellius, quum quam proxime ad nos accedit, hæc bona verba dare videri vult. Sed in eo sita est, quod Christus *nostro loco* ac vice nostra, tum agendo tum patiendo, satisfecerit *Justitiæ Divinæ*, tam *Legislatoriæ*, quam *Præmii Retributoriæ* ac *Vindicativæ*, perfectissime implens omne δικαίωμα τοῦ νόμου, quod Lex alias a nobis requirebat ad immunitatem a pœna, & ad jus vitæ æternæ. Hoc si fecerit Christus, uti ipsum fecisse mox demonstraturi sumus, nihil obstat, quo minus eum in plenissimo vocis significatu pro nobis satisfecisse dicamus. Quorsum enim vocabulum tam commodum, eo quod in hac materia ἄγραφον sit, superciliose repudiaremus, si rem significatam vocabulo, probatam dare possimus.

Explicatur Ps. 40, 7. 8. 9.

III. Sponsionem satisfactionis hujus reperimus *Ps. XL.* ℣. 7. 8. 9. his verbis a Christo Domino expressam. *Sacrificio & munere non oblectaris: aures perforasti mihi. Holocaustum & victimam pro peccato non postulas. Tunc dixi, Ecce venio. In volumine libri scriptum est de me. Facere voluntatem tuam, mi Deus, volupe mihi est. Et lex tua est in medio viscerum meorum.* Ubi nota. I. Pactum inter Christum Dominum & Patrem, cujus vi Christus Patrem *Deum suum* vocet. II. Christum libere ac sponte pactum illud cum Patre inivisse, quum se servo comparat, cui aures perforabantur, ut voluntariam servitutem sub dilecto sibi Domino serviret. III. Vi illius pacti Christum se stitisse ad acceptam voluntatem רצון Dei sui faciendam. IV. Voluntatem istam lege expressam esse, quam Christus in visceribus suis habet, quam diligit animitus, & toto corde servaturus est. V. Legem illam non modo perfectam justitiam postulare, ad obtinendum jus vitæ æternæ, sed & luitionem debitæ peccatori pœnæ. Id quippe significabatur hostiis, muneribus, holocaustis, & victimis pro peccato. Nam quando peccator pecudes vel fruges, ipsi in cibum concessas, Deo offerebat, easque curabat suo quasi loco flammis absumi, eo confitebatur se dirissima internecione, & æternis inferorum flammis, propter peccata sua, dignum esse. VI. Externas istas victimarum cerimonias, sine respectu ad rem significatam, Deo nunquam placuisse, neque potuisse conscientiam mundare ab operibus mortuis: idcirco Christum se obtulisse, ut pre-

perficeret voluntatem illam Dei, per quam sanctificamur. *Hebr.* X. ℣. 10. tam implendo omnem justitiam lege præscriptam, quam subeundo reatum peccatorum nostrorum, ut pro iis quasi victima piacularis fueret. Hæc omnia in sponsione Christi, a Davide descripta, continentur.

Potuit Christus sine ulla injuria sponsionem talem in se suscipere.

IV. Potuit Christus sine ulla injuria sponsionem talem in se suscipere. I. Quia ipse vitæ suæ Dominus est, quam pro suo in illam jure, pro aliis oppignorare potest. *Joh.* X. ℣. 18. Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν. II. Quia id, quod spondet, præstare potest: ferendo pœnam condignam, implendo omnem justitiam, in utroque præstando obedientiam tantæ dignitatis, eo quod persona θεάνθρωπος est, ut obedientiæ omnium electorum plus quam æquivalens sit. III. Quia eo pacto eximiam plane & incomprehensibilem caritatem, tam erga Dei gloriam, quam erga hominum salutem ostendit. IV. Nec habet humana ipsius natura de quo conqueratur, quum major gloria creaturae contingere non possit, quam ut hypostatice uniatur cum persona Divina, eique inserviat ad perfectionem operis maximi, quod cum stupore universus electorum Angelorum chorus aeternum laudet; praesertim quum certa sit, se, post maximos quidem, sed brevis temporis dolores, βραχύ τι Angelis minorem factam, nomen assequuturam supra omne nomen.

Quam procurare & acceptare Deo Patre dignum fuit

V. Dignum quoque Deo Patre fuit, sponsionem hanc Filii sui tum procurare, tum acceptare: quia in illius executione est declaratio *Veritatis* Dei, illud omne exacte complentis, quod in Lege sua justitiæ pollicitus, peccato minatus est; & *Bonitatis* Dei, hominem peccatorem & miserum, dato & admisso idoneo sequestro, secum reconciliantis; & *Justitiæ* Dei, sontem citra sufficientem satisfactionem pro insonte non habentis, imo potiorem longe satisfactionem accipientis, quam ab ipso unquam homine præstari possit, propter excellentiorem Christi obedientiam, & digniorem pœnam. *Rom.* III. ℣. 25. & *Sanctitatis* Dei, non admittentis hominem ad beatam sui communionem, nisi justificatum sanguine, sanctificatum Spiritu Christi; denique *Omnisufficientiæ* Dei, qui, quod incredibile propemodum videbatur, sine ulla ullius virtutum suarum imminutione, Deus & salus peccatoris hoc pacto factus est. Hinc est, quod Dominus JEsus in exsecutione sponsionis

ſionis ſuæ *nomen*, hoc eſt, perfectiones, Dei ſe manifeſtaſſe *Joh.* XVII. ℣. 6. & has nominatim, quas recenſuimus, virtutes declaraſſe, profiteatur. *Pſ.* XL. ℣. 11. Juſtitiam *tuam non occultavi in medio cordis mei*, Fidelitatem *tuam* & Salutem *tuam eloquutus ſum, non abſcondi* Benignitatem *tuam*, & Veritatem *tuam Eccleſiæ magnæ.* Quum ergo nihil Deo dignius excogitari poſſit, quam gloriam Divinarum perfectionum ſuarum glorioſiſſimo modo patefacere & hæ perfectiones nusquam illuſtrius ſplendeant, quam in ſatisfactione Chriſti, dignum plane Deo fuit ſponſionem talis ſatisfactionis procurare & admittere.

In ea non eſt ulla Legis Divinæ abrogatio, vel derogatio, ſed interpretatio κατ' ἐπιείκειαν.

VI. Neque per admiſſionem hujusmodi ſponſionis facta eſt ulla legis Divinæ abrogatio, aut derogatio, aut obrogatio, aut ſurrogatio; ſed explicatio duntaxat κατ' ἐπιείκειαν: quia legi, prout jacebat, ſed ἐπιεικῶς accepta, a Redemptore nobis conjunctiſſimo, per ſolutionem debiti ἀπολύτως, pleniſſime ſatisfactum eſt. Unde Apoſtolus per Chriſtum δικαίωμα τοῦ νόμου impletum eſſe dixit. *Rom.* VIII. ℣. 4. Non incommode totum negotium hoc modo concipietur. Lex dictat, nemini aditum ad vitam æternam patere niſi ex cauſſa perfectæ omnibusque numeris abſolutæ juſtitiæ; item, omnem peccantem luiturum pœnam mortis, cujus imperium æternum eſt. Interim dubium eſt, nec lege explicatum, an perfecta illa juſtitia neceſſario per ipſam perſonam ſervandam præſtari debeat, an vero ſponſor admitti poſſit, qui illam præſtet ejus loco. Iterum dubium eſt, an neceſſe ſit peccantem in propria perſona debitam pœnam luere, an vero eam in perſona ſponſoris quoque luere poſſit. Denique dubium eſt, utrum luiturus in infinitum luere debeat, ratione durationis, an vero etiam luere poſſit, ſi aboleatur illud mortis imperium, per ſufficientem luentis perſonæ dignitatem & valorem, atque ita mors abſorbeatur in victoriam. Τὸ ἀκριβοδίκαιον, ſtricte ſumtum, prout verba primo intuitu importare videntur, exigeret priora. Sed ἡ ἐπιείκεια, quæ ſenitore *Ariſtotele Lib.* V. *Ethic. Cap.* X. eſt ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου. *Legis, qua parte deficit ob univerſitatem, emendatio*, admittit poſteriora, ubi illa obtineri poſſunt; quemadmodum revera actum eſt & agitur in Chriſto & Chriſtianis. Sic ergo corrigitur quod legi, propter univerſitatem, deerat: non quantum ad intentionem Legislatoris

Dei

Dei attinet, quæ prorsus invariabilis est, & semper perfectissima: sed quantum ad expressam verborum formulam: non multo aliter quam si admitteretur, ut quis Pater pro filio, idemque loco argenteorum nummis aureis æquivalentem mulctam solveret, χρύσεα χαλκείων. Id foret legis interpretatio κατ' ἐπιείκειαν.

Non est injustum Christum pro nobis puniri.

VII. Nec injustum erat, Christum pro nobis puniri: quum ipse Socinus & Crellius fateantur, non fuisse injustum, ut Christus innocentissimus a Deo gravissimis cruciatibus ipsaque morte afficeretur, quod & ex eventu patet. Potuit enim Deus jure Dominii omnes illas afflictiones Christo imponere; præsertim accedente D. Jesu, qui vitæ suæ potestatem habebat, valido consensu. Tota difficultas est in τῷ formali pœnæ. Sed quum Christus delicta nostra, & injurias a nobis Divinæ Majestati illatas in se liberrimo voluntatis suæ arbitrio susceperit, proque iis se vadem obtulerit, Deus ut supremus Rector juste pœnas a Christo nostri loco exigere potuit, & reipsa exegit. Atque ita מוסר שלומני *Disciplina pacis nostra*, παραδειγματισμὸς ille Christi, in quo Deus velut lucidissimo exemplari ostendit, quam ardenti odio peccatum prosequatur, sed qui nobis immunitatem ac pacem affert, *in ipso fuit. Jes.* LIII. ℣. 5. Id enim hic est מוסר, *pœna exemplaris*, in quo ira Dei adversus peccatum ostenditur, apta ad alios a peccato absterrendum. Sic *Jer.* XXX. ℣. 14. מוסר אכזרי, *pœna alicujus crudelis.* & *Prov.* VII. ℣. 22. מוסר אויל *pœna stulti exemplaris*, & *Ezech.* V. ℣. 15. *Erit opprobrium & blasphemia*, מוסר *exemplum & stupor.*

Quod & ex eventu patet.

VIII. Sed profecto nimium nobis arrogamus, si id nobis sumere ausimus, ut Divini juris æquitatem ad rationis nostræ modulum exigamus. Quando de re ipsa liquet, semper pro Deo contra stultæ ratiocinationis nostræ cæspitationes statuendum est. Monstrum horrendum infandæ hæresios & profanæ arrogantiæ parturit, qui, quod Socinus facit, non erubescit scribere: EGO QUIDEM, ETIAMSI NON SEMEL, SED SÆPE, ID IN SACRIS MONUMENTIS SCRIPTUM EXSTARET; NON IDCIRCO TAMEN ITA REM PRORSUS SE HABERE CREDEREM. Nostræ modestiæ est hoc modo instituere: Ego quidem, etiamsi millies ratio mea, quam cœcam & fatuam, & Deo obstreperam esse novi, reclamaret; non idcirco tamen quod vel semel in sacris monumentis

tis scriptum reperio, in dubium revocare auderem: vel quæsita aliqua interpretatione, alium sensum rationi meæ magis convenientem, Scripturæ verbis inferre. Quando ergo ex Divinis literis probaverimus, Christum Dominum satisfecisse justitiæ Dei, simul in eo nihil injusti esse probasse censendi sumus: juxta axioma, quod ipsa natura docet, omnes vias Dei esse Veritatem & Justitiam.

Christum omnem justitiam implesse in confesso est.

IX. Christum omnem justitiam implesse, nemo Christianus dubitat. Hoc Judæorum turma de eo testata est, *Marc:* VII. ℣. 37. *Omnia recte fecit.* Hoc ipse de se vere, uti omnia, prædicavit. *Ego semper facio, quod Patri gratum est*, *Joh.* VIII. ℣. 29. Hinc confidenter inimicos provocavit, *ibid. vers* 46. *Quis vestrum me convincit peccati?* Imo ipsum Patrem suum *Ps.* LXIX. ℣. 9. *O Deus tu nosti usque ad fatuitatem meam, & reatus mei a te non sunt occulti.* Suppono enim, Psalmum hunc orationem Christi Domini continere, quod ex crebra variarum ejus particularum in Novo Testamento allegatione liquet: & verbis his inesse puto protestationem D. Jesu apud Patrem de sua innocentia, quorum non incommodam paraphrasim *Theodorus* in *Catena* dedit. Εἰ γάρ τι ἥμαρτον εἰς αὐτοὺς, αὐτὸς ἐπίστασαι αὐτὸ σὺ, σύ μοι μάρτυς, ὅτι μηδὲν ἔπραξα. *Num quidquam in eos deliquerim, ipse nosti: pro ea, tu mihi testis es nihil me fecisse.* Plenius tamen sensum hoc modo proponi existimo. Verum est, mi Deus, quod ego reatum subierim, & factus sim execratio; sed novisti omnes reatus, usque ad levissimas culpas pro quibus luam; & quod nullum in illis omnibus sit meum delictum proprium, quo jus tuum violaverim, ut restiturus sim, quod ego rapuerim. Cui protestationi attestatur Pater, quum Christum *Servum suum justum* vocat *Jes.* LIII. ℣. 11. cumque *justificavit in Spiritu* 1. *Tim.* III. ℣. 16. declarando, eum qua *hominem* innocentem esse ab omni crimine falso ipsi impacto, ex adverso perfecta obedientia Patrem suum honorasse; & qua *Mediatorem* provinciam ipsi impositam tam sedulo accurasse, ut nihil in ea reliqui fecerit.

Ps. LXIX 9. explicatur.

Id quoque constat, factum hoc esse nostro bono.

X. Id quoque in confesso est, illam Christi sanctissimam obedientiam *nostro bono* esse. Quippe in qua habemus. I. Confirmationem cœlestis doctrinæ suæ: operibus consummatissimæ sanctitatis suæ, non minus quam operibus, quæ patravit, miraculosis

sis, demonstrantibus eum Divinæ veritatis præconem cœlitus missum esse. II. Vivam Legem & perfectissimum exemplar Sanctitatis Deo & Dei filiis dignæ: cujus pictam quidem deformationem in lege scripta habebamus, sed quæ vivo vultu & nativa luce in Christo & ipsius actionibus coruscans, omnem hominem eam in Spiritu contemplantem ad amorem sui excitare apta nata est. Hoc scilicet mortalibus deerat, Divinæ Sanctitatis intaminatum instar in aliquo Fratrum suorum cernere; quod in Christo demum consequuti sunt, qui *exemplar nobis reliquit, ut in vestigiis ipsius ambulemus.* 1. *Petr.* II. ℣. 21. III. Commonstrationem viæ, qua in cœlum itur: Christo non verbis solum suis, sed & factis docente, *neminem sine sanctimonia Deum visurum esse. Hebr.* XII. ℣. 14.

Sed credendum porro factum id esse nostro loco.

XI. Sed pergendum est ulterius, & statuendum istam Christi obedientiam *nostro* ab illo loco consummatam esse, ut per illam jus nobis pareretur ad vitam æternam. Lex, quam fartam tectam Deus esse vult, neminem intromittit in gloriam, nisi ex caussa perfectæ obedientiæ. Eam nemo homo propriam habebat. Sed Christus habuit: & donat illam suis. Hoc est quod Apostolus docet *Rom.* V. ℣. 16. *Donum gratiosum Jesu Christi ex multis lapsibus* εἰς δικαίωμα *in justitiæ caussam esse.* Id est, etiamsi nobis ea desint opera, propter quæ debeatur merces, imo etiamsi quam plurimis peccatis æternam maledictionem meriti simus; nihilominus exstat aliquid, quod non modo abolendis multis lapsibus sufficiat, sed quod præterea meritum & caussa justitiæ sit: nempe obedientia unius hominis, idque fit nostrum gratuito dono. Clarius adhuc ℣. 19. *Sicut per unius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi; ita etiam per obedientiam unius illius justi constituentur multi. Prior* ille *unus homo Adamus* est: stirps & caput Fœderale totius generis humani. Illius inobedientia tota multitudo hominum ad ipsum pertinentium reatui maledictionis involuta est: quumque sustineret personam omnium, id quod ipse male fecit omnes male fecisse censentur. *Alter* ille *unus homo* Christus est, qui neque peccavit in & cum Adamo, neque in quem regnum peccati & mortis transiit, quique dignus est, ut si Dominus & caput & novus Adamus, origo & fons hæreditatis derivandæ in fratres. Is habet *obedientiam*, nempe univer-

versæ legis Dei, præcipientis ipsi perfectam charitatem erga gloriam Patris sui, & erga salutem fratrum suorum. Per illam obedientiam tota *multitudo* illorum, qui ad ipsum pertinent, *justi constituuntur*, id est censentur jus habere ad vitam æternam, non minus quam si quilibet eorum in propria persona illam obedientiam præstitisset.

Sufficit ea Christi obedientia omnibus electis vadimondis: propter dignitatem personæ.

XII. Neque mirum videri debet, eam Christi obedientiam omnibus sufficere ad acquirendum iis jus vitæ æternæ: præsertim quum ipse quoque *qua homo* obedientiam *pro se* ipso debuerit. Etenim consideranda hic est obedientis *personæ dignitas*, quæ quum ita homo sit, ut simul sit æternus & infinitus Deus, cunctis electis, etiam simul sumtis, multo est præstantior; ideoque illius obedientia merito tanti valoris censetur, ut ea cunctis ad jus beatæ vitæ imputari queat. Et etiamsi Divinitas, in abstracto, non obediverit, is tamen, qui obedivit, Deus est; atque ita Divinitas personæ ad dignitatem obedientiæ quam plurimum confert.

Nec obstat quod eam qua homo pro se quoque debuerit.

Verum quidem est, quod *qua homo pro se* quoque obedientiam debuerit; sed quum nostri caussa homo factus sit, nostro quoque loco obedientiam illam præstitit. Accedit, quod qua homo non necessario fuerit sub lege ut præscribente conditionem beatitudinis; quum, seposita consideratione obiti pro nobis vadimonii, propter unionem humanitatis cum Deitate, ab initio ὑποστάσεως suæ omni felicitate frui potuerit, quemadmodum supra *Cap.* III. §. 13. 14. fusius docuimus.

Neque hinc sequitur nos ab obediendi necessitate immunes esse.

XIII. Perperam quoque hinc concluderetur, si Christus obedientiam pro nobis præstitit, nos ab omni obediendi necessitate immunes esse; quia a principali debitore exigi non potest, quod Sponsor præstitit ejus loco. Quippe obedientia nostra considerari potest, vel ut est *officium* creaturæ rationalis in ordine ad supremum Dominum suum, vel ut est *conditio* ad acquirendum jus vitæ æternæ. Posteriori respectu Christus eam pro nobis consummavit, ideoque sub ea relatione a nobis non exigitur, nec exigi potest, quasi ob defectum perfectæ obedientiæ vita æterna excludi possimus. Sed priori respectu omnino debemus obedientiam, cujus obligatio per hoc beneficium Christi intenditur potius, quam ut relaxetur. Quid enim convenientius est, quam ut ita gratitudinem nostram demonstremus, & non tam verbis quam factis

factis declaremus, nos eum pro Domino agnoscere, qui nos acquisivit sibi peculium? denique ut filii adoptivi non detrectemus obedientiam Patris cœlestis, cui Filius naturalis & ὁμοούσιος tam alacriter obedivit?

Satisfecit etiam Christus Iustitia vindicativa Dei patiendo.

XIV. Sed præterea Christus satisfecit *justitiæ vindicativæ* Dei, *nostro* non *bono* duntaxat, sed & *loco*, subeundo dirissimas tam in anima quam in corpore passiones, quas nos eramus meriti, & a quibus, ipse eas perferendo ita nos liberavit, ut in furore ac maledictione Dei, quasi pœna proprie dicta peccati nostri, nobis irrogari non possint. Si quicquam in Theologia nostra accurate est probatum, & adversus Socinianorum exceptiones solide ab Illustribus in Ecclesia viris vindicatum, certe hoc caput est. Nolo hic actum agere, rogoque lectorem, ut ex *Grotiis*, *Juniis*, *Turretinis*, *Hoornbeckiis*, *Essenius*, similibusque Heroibus, argumenta petat: ad quæ frustra adversarii responsiones quæritent.

CAP. VI.

Quænam Christi Passiones sint Satisfactoriæ.

I.

Est qui contendat, eas solum Christi passiones satisfactorias esse, quas sustinuit per trihorium obscurationis solaris.

VErumenimvero id dolendum, novam inter Orthodoxos his annis quæstionem agitari coeptam esse, quænam ex passionibus Christi satisfactoriæ nostro loco censeri debeant. Est enim qui nullas passionum Christi proprie satisfactorias pro nobis agnoscere videtur, præter eas, quas Christus per trihorium obscurationis solaris sustinuit, dum esset in cruce & antequam expiraret: ex numero passionum satisfactoriarum excludens, anxietates illas Christi, quas perpessus est in horto oliveti, ea nocte qua captus est, & sanguinem quem fudit antequam crucifigeretur, & quum crucifigeretur, & postquam obiit in cruce. Nondum, inquit, cœperat actiones satisfactorias quando verbo prostravit hostes, sanavit Malchum & Paradisum promisit latroni. Nulla adhuc fiebat expiatio, quando Angelus eum roboravit. Imo dictat Christum mortem corpoream non sustinuisse tanquam sponsorem nostrum, & loco nostro, adeoque eam non pertinere ad satisfactionem, quam præstitit Justitiæ Divinæ, siquidem

Ad Lev. 16. 4. 17.

jam

jam plene satisfactum erat Deo quum moreretur. Ne tamen hæc omnia frustra Christo evenisse videantur, statuit Vir Doctus ea facta esse ad satisfaciendum Veritati Divinæ, quæ ita prædixerat futurum, & ad typorum in Vet. Testam. præfigurationem consummandam. Distinguens porro inter pœnas *convincentes & compensantes*; inter passiones *bellicas* & *judicarias*; compensantes & judicarias eas esse dicit, quas sustinuit Christus durante trihorio tenebrarum, cæteras duntaxat convincentes, & bellicas vocat; eo quoque facientes, ut disceret Christus esse misericors Sacerdos.

Cujus fundamentum sententia fusius exponitur.

Iac. Alting Epist. ad Ioh. Rudol. Wetst. oper. Tom. ult. p. 393.

II. Sed operæ erit pretium Doctissimi Viri hypotheses ex fundamento eruere; quod ab ipso accurate præstitum in Epistola ad amicum, post primam iteratamque hujus mei operis editionem demum vulgata. Ita vero instituit: I. Deus homini, si peccaret, mortem comminans, eam mortem intellexit, quam primi homines eopse quo peccarunt die adierunt, & Christus Sponsor, loco & vice quorumdam sustinuit, & damnati omnes tolerabunt ipsimet, qui sponsore carent, & pro se ipsis solvere cogentur. Mors autem ea est *mors totius hominis*: quia subjectum ejus est homo, anima & corpore unitis constans. Consistitque non solum in privatione sensus favoris Dei, & communionis cum eo, ac lætæ acquiescentiæ in ejus fruitione: sed etiam habet tormenta ac cruciatus, quos ira Dei illiusque omnipotentia potest inferre. II. Eam primi homines sustinuerunt mox a peccato. Nam ad ventum ejusdem quo peccaverant diei, eo declinante in vesperam, audiverunt vocem Dei indesinenter obambulantem hortum. Non fuit ea articulata vox quam antea sueverat Adamus audire, & postea sonantem lubens excepit: sed qualis in Sinai audita *Exod.* XIX. ℣. 16. 17. & descripta *Psal.* XXIX. & LXXVII. ℣. 18. 19. Vox tonitru & fulgurum, testis iræ potentiæque Dei, insuperabilis reæ creaturæ: ad quam Adam ejusque uxor absconderunt se in densitate arborum horti, non secus ac damnandi optabunt facere. *Ap.* VI. ℣. 15. III. Hanc mortem comminatam dum passi sunt protoplasti, satisfactum est Veritati Dei, sed nondum Justitiæ plenam & sufficientem compensationem postulanti. Intervenit autem, ob Fœdus Mediatorium Patrem inter & Filium initum, μακροθυμία Dei, seu iræ dilatio, quæ mortem illam ab hominibus

nibus removit, & in diem iræ ac judicii ultimi distulit. IV. Porro hanc eandem mortem hominis integri, in anima & corpore junctis, sustinuit sponsor Christus in plenitudine temporis, quando pendens in cruce a Deo desertus fuit, simulque expertus iram Dei acerbissimam, qui dum exegit ab ipso solutionem ejus contritione delectatus est, quam non homines inflixerunt, sed Deus immediate, qui ipsum afflictione & angustia punivit. Θλίψις autem & στενοχωρία damnandorum pœna est, uti Christi עני unde מענה dicitur, & עצר. *Jes.* LIII. ℣. 5. 8. V. Non potuerunt homines istam pœnæ acerbitatem animadvertere, tenebris densissimis Christum abscondentibus ab omnium oculis, quæ simul exteriores ipsi fuerunt. Mortem istam toleravit ipse homo integer, donec satisfactum esset justitiæ Divinæ: quæ satis testatum id fecit, quando tenebras rursum removit, ut creaturæ fas esset ipsum rursus recreare, quum antea se hostiliter haberet contra eum cui Deus ultionem reddebat; quando item ipsum Paterni amoris sensu exhilaravit, ut jam Patrem suum compellare rursus potuerit, eique Spiritum suum commendare &c. VI. Porro mortem hanc sensit ac tulit proprie in cruce, quum clamavit, *Quid dereliquisti me!* Adventuram, seu futuram, metuit in horto: quæ προπάθεια ideo vocatur. Liberatus fuit ab ea, quando dixit *Consummatum est.* VII. Ad hanc unam mortem, non vero ad spiritualem, quæ inrectitudinem notat, neque ad corporalem, Mediator Christus sua sponsione fuit obligatus: qui etiam quum per Evangelium primum innotesceret, *Gen.* III. ℣. 15. nulla adhuc mortis corporalis facta erat mentio; quod demum ℣. 19. factum. Proinde ad illam non potuit obligari vicario titulo. Mors vero ejus corporalis quid fuerit, docet Apostolus *Heb.* X. ℣. 20. Quando hostiæ pro peccato sanguis erat effusus, expiatio facta erat; ut vero ea repræsentaretur Deo, sacerdos sanguinem qui procurarat expiationem, inferebat in sanctum sanctorum; & velum, quod peccatorum divisionem notabat, cogebatur ei cedere. Sic quoque quum absolvisset mortem Christus, sive angustiam & iram sufficienter tolerasset, æternam redemtionem nactus, quod suo CONSUMMATUM EST testatum fecit, debuit sanguinem, seu animam suam, inferre in sacrarium cœleste. Velum impediens fuit humana ejus natura, quæ receptis in se peccatis electorum,

 arce-

arcebat ipsum a Deo; sed post satisfactionem velum illud laceravit, per animæ & corporis divisionem, Spiritumque per viam patentem intulit ad Deum. Atque hoc pacto *mors corporalis* Christi ad *satisfactionem* pertinet, non *promerendam*? [quod sola morte hominis, non divulsi in partes essentiales, præstari potest] sed *repræsentandam*. Hactenus Vir Doctus. Quæ subtiliter excogitata, & erudite connexa esse, quis iverit inficias? An vero tam solida sint, quam inusitata, non puto interdictum esse veritatis amantibus ut modeste inquirant.

Recepta Ecclesiæ reformatæ doctrina.

III. Ego me in Ecclesiæ Reformatæ communione sic didicisse memini: I. Mortem quam Deus homini peccaturo minatus est, universalitate sua comprehendere omnem eam miseriam quæ ex justissima Dei ira peccatum consecuta est, cui homo peccator per totam vitam est obnoxius, & cujus præcipuum pondus situm est in carentia Divini favoris, & acerrimo sensu Divinæ maledictionis, quando Deo visum fuerit potissimum infligendæ. II. Christum, pro electis sponsione sua intervenientem, in sese suscepisse omnem illam maledictionem, quæ hominibus propter peccatum incumbebat: unde consecutum sit, ut, ad suscepti in se debiti solutionem, in assumta natura humana vitam degeret, plurimis calamitatum vicissitudinibus obnoxiam, qualis vita hominis peccatoris est. III. Sicut Deus multa iræ dilatione utitur circa peccatores, & vitæ amaritudines aliquo patientiæ dulcore temperat, donec dies iræ & retributionis justi judicii venerit, quando omne pondus maledictionis Dei damnato peccatori incumbet; sic etiam Christum in conditione sua servili peccatorum sibi incumbentium aculeos non ita semper sensisse, quin insigni gratiæ mixtura aliquoties gavisus sit; usque dum advenit hora & potestas tenebrarum, quando ad judicium vocatus dirissima omnia subeunda habuit. IV. Sicut mors ea quæ in separatione animæ a corpore consistit, ut dirus iræ Dei effectus, homini peccatori infligitur; ita & Christum eandem mortem subiisse, ut hac quoque in parte Divinæ justitiæ satisfaciens, omnem mortis illius maledictionem ab electis auferret. V. Denique sicut omnes illæ miseriæ simul sumtæ debitum peccati sunt; ita Christum, qui sponsione sua omne electorum in se suscepit debitum, omnibus miseriis quibus per totam vitam obnoxius fuit, Divinæ justitiæ satisfecisse; sic ut in cumulo

mulo consideratæ absolvant λύτρον quod pro peccatis nostris debebatur. Hæc, nisi fallor, communis Theologorum sententia est; quam quoque Catechesis nostra *Quæst.* XXXVII. expressit: nimirum omnes passiones Christi, quas tam in anima quam in corpore, toto vitæ suæ curriculo, a primordio ad dirissimam crucis mortem usque, sustinuit, unicam & perfectam Christi satisfactionem absolvisse; licet certum sit illas passiones gravissimas fuisse, cum quibus ultimo συχθημένος conflictatus est; easque quæ corpore pertulit longe superatas ab iis quæ animum pressere. Eodem plane modo quemadmodum tota Christi sanctissima obedientia nobis in meritum imputatur, licet eximie eam declaraverit, quum Patri obediens esset usque ad mortem, mortem imo crucis; eaque magis constiterit in voluntaria animi subjectione, quam in motu aliquo membrorum corporis a sancta mente imperato. Quæ ex sacris literis hoc pacto firmamus.

Scriptura Satisfactionem Christi passionibus ejus universaliter adscribit. Ies. LIII.

IV. I. Scriptura ubi de Satisfactione Christi loquitur, eam in genere passionibus Christi vindicat: ut *Ies.* LIII. ℣. 4. *Sane languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse bajulavit:* id est, pœnas omnes & ærumnas, nobis propter peccata debitas, sustinuit. Idque non nostro bono duntaxat, sed & loco. Nam. ℣. 5. והוא מחולל מפשעינו מדכא מעונתינו, *vulneratus est ex prævaricationibus nostris, contritus est ex iniquitatibus nostris*, adeo ut in iis meritoria caussa dolorum & languorum Christi exstiterit: quippe quas Dominus הפגיע בו *incurrere fecit in eum* ℣. 6. & propter quas נענה *afflictus est*, quum נגש *exigeretur* a Deo, ut judice & vindice *iniquitas omnium nostrum*. Afflictio autem ista, etiam tunc ei incubuit, & iniquitas nostra ab ipso exacta est, quando *ut parva pecus ad mactationem ducebatur, & velut ovis coram tonsoribus suis obmutesceret.* ℣. 7. Quod utique ante trihorium tenebrarum contigit. ℣. 7. Hæc itaque quæ tam generatim de afflictionibus, doloribus, languoribus Christi dicuntur, ad passiones trihorarias restringere, ingenii est nimium sibi permittentis.

Hebr. II, 13.

V. Adde quod Apostolus docet *Hebr.* II. ℣. 13. *Deo dignum fuisse Principem salutis nostræ* διὰ παθημάτων τελειῶσαι, *per passiones consummare*, vel *consecrare*. Adeo ut passiones illæ, quas Christus sustinuit (& quis aliquas excipiet, Apostolo tam universim

versum loquente?) requisitæ fuerint ad id, ut Christus nobis perfectus servator, & hostia Deo sacra grataque foret. Id enim significat Christi τελείωσις, præstatio eorum omnium, ad quæ sua se sponsione obligaverat, & imprimis eorum, quæ requirebantur ad expiationem suam Sacerdotalem rite perficiendam. Et ad hanc τελείωσιν generatim Christi passiones refert Apostolus. Unde bene concludit *Chrysostomus*. Ἄρα τὰ παθήματα τελείωσίς καὶ αἰτία τῆς σωτηρίας. *Ergo passiones sunt consummatio & caussa salutis.* Imo eas omnes passiones hic innuit sacer scriptor, *ex quibus* Christus *obedientiam didicit: Iis* enim τελειωθεὶς, *consummatus, factus est obedientibus sibi caussa salutis æternæ. Hebr.* V. ℣. 8,9. Didicit autem obedientiam non modo ex passionibus suis trihorariis, sed in universum omnibus, ex quibus animadvertit & expertus est, quousque se obedientia illa extendat, cui se voluntarie submiserat: imo vero ex antecedentibus passionibus imprimis obedientiam didicit, quibus quasi rudimentis quibusdam ad extrema subeunda exercebatur. Atque ita in omnes Christi passiones quas in diebus carnis suæ sustinuit, caussa salutis nostræ transscribitur.

1. Petr. II. 21.

VI. Petrus similiter loquitur 1. *Petr.* II. ℣. 21. Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν. *Christus passus pro vobis.* Pati illic significat in afflictione versari. Agitur enim de omnibus illis passionibus, in quibus Christus nobis exemplum patientiæ reliquit. Eas passiones dicit *pro nobis* esse, id est, tam *loco* quam *bono nostro* exantlatas. Hoc enim vox illa ὑπὲρ ordinarie significat. Ut apud *Euripidem* in *Alceste*, μὴ θνῆσχ' ὑπὲρ τοῦ δ' ἀνδρός, οὐδ' ἐγὼ πρὸ σοῦ, *ne moriaris pro hoc viro, neque ego pro te:* quæ non aliter quam substitutive intelligenda, ipsum tragœdiæ argumentum, uxorem loco mariti morientem exhibens, docet. Eodem modo *Demosthenes* in corona, ἐρώτησον τούτους, μᾶλλον δὲ ἐγὼ τοῦθ' ὑπὲρ σοῦ ποιήσω. *Interroga hos, aut potius ego id pro te faciam.* Et ita quidem id Petrum velle ex eo arguitur quod *Cap.* III. ℣. 18. dicat, Christum passum esse περὶ ἁμαρτιῶν *pro peccatis*, scilicet ut esset ἱλασμὸς περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν *expiatio pro peccatis nostris.* 1. *Joh.* IV. ℣. 10. Quas vero nostro loco passiones Christus subivit, eas satisfactorias dicendas esse arbitror.

VII. Denique quum *similitudo carnis peccati*, in ærumnoso &

& contemto Christi statu consistens, per totam vitam se extenderit, atque eam *περὶ ἁμαρτίας pro peccato* susceperit, adeo quidem ut Deus propterea *peccatum condemnaverit*, declaraveritque nihil illud juris in fideles habere, neque ad damnationem, neque ad dominium *Rom.* VIII. ℣. 3. manifestum est, Scripturam satisfactionem Christi universæ ipsius humiliationi adscribere: consequenter, scripturam ducem non sequi eos, qui illam restringunt ad solas trihorii passiones.

Corporea Christi mors etiam satisfactoria fuit.

VIII. II. *Morti* Christi, etiam *corporea*, satisfactionis valorem competere Scriptura tam diserte docet, ut mirer a quoquam hoc negari posse. Sic Jesaias *Cap.* LIII. ℣. 10. *postquam anima ipsius se posuerit* אשם *victimam pro peccato*: quod Christus ipse dicit *Matth.* XX. ℣. 28. Δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν. & *Joh.* X. ℣. 15. Τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων. *Animam* autem *dare*, est mori morte corporis, quæ resurrectione finitur. Ita enim Christus explicat, V. ℣. 17. *Ego animam meam pono, ut rursus accipiam eam.* Et Johannes *Cap.* XIX. ℣. 30. quum mortem Christi corpoream describit, ita eam proponit, παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Fortius stringet argumentum, si consideremus manifestam hic esse allusionem ad satisfactionem typicam quæ fiebat sanguine victimæ fuso, a corpore ita separato ut mors conjuncta foret. Sanguis autem pro anima datur. Ergo vera satisfactio facta est per separationem animæ Christi a corpore, ut inter typum & antitypum conveniat.

Jes. LIII, 10.

Heb. X, 20.

IX. Adde quod Paulus scribit *Hebr.* X. ℣. 20. *Christum nobis initiasse viam recentem ac vivam ad Sanctuarium cœleste, per velum, id est, carnem suam.* Scilicet caro Christi velum erat, aditum nobis intercludens. Quamdiu enim adhuc erat integra, indicium erat nondum aboliti peccati, nec sublatæ maledictionis. Rumpi ergo velum illud, id est, carnem Christi, oportuit. Quod factum est, quando spiritus a carne discessit. Tunc enim corpus desiit esse σύστημα ὀργάνων, & factum est acervus pulverearum partium, in pulverem rediturum, nisi maturaretur ejus resurrectio. Atque ita recens via nobis est initiata, hoc est, plena libertas parta, plenumque jus ad cœleste sacrarium. Quod significatum & obsignatum est ruptura illa veli in Templo, quæ in ipso mortis Christi articulo accidit. *Matth.* XXVII. ℣. 51. Hinc

corpus

corpus Christi fractum pro nobis dicitur. 1. *Cor.* XI. ℣. 24. Non male a Viro Docto observatum, fuso hostiæ sanguine jam factam esse expiationem, quæ dein repræsentanda fuit Deo per illationem sanguinis in Sanctum Sanctorum. Sed attendat velim, quod modo monui, fusioni sanguinis respondere separationem animæ Christi a corpore, quæ est ruptura veli, & fractio corporis; sicut illatio animæ in cœlum, ad repræsentandam Deo expiationem morte factam, respondet illationi sanguinis in Sanctum Sanctorum.

1. Pet. III. 18.

X. Et quid evidentius est illo Petri loco, qui exstat 1. *Petr.* III. ℣. 18. *Christus semel pro peccatis passus est, mortificatus quidem carne*, id est, corpore. Ubi mors corporis proponitur ut pars illarum passionum, quas Christus pro peccatis sustinuit. Adde *Col.* I. ℣. 22. *Reconciliavit vos in corpore carnis suæ per mortem.* *Rom.* V. ℣. 10. *Reconciliati sumus Deo per mortem Filii ipsius.* *Hebr.* X. ℣. 15. *Ut morte facta εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, illi qui vocati sunt promissionem æternæ hæreditatis acciperent.* Et quam mortem Paulus hic dicit? Eam, quam intercedere oportet ad confirmationem Testamenti ℣. 16. 17. quæ utrique mors corporis est. *Rom.* VIII. ℣. 24. *Quis condemnabit? Christus est ὁ ἀποθανών.* Quæ omnia ita explicare, ut intelligi per mortem nolimus, quod in omnibus linguis mors hominis notat; separationem animæ a corpore, durum & a ratione alienum est.

Col. I, 22. &c.

Flagellationi Christi sanitatem nostram debemus.

XI. III. Specialius adhuc, flagellationi Christi ut parti passionum suarum, sanitatem nos nostram debere, Jesaias *Cap.* LIII. ℣. 5. & Petrus 1. *Petr.* II. ℣. 24. asserunt, dum *ipsius vibice nos sanatos* ajunt. Etenim immani illa flagellatione, qua totum D. Jesu corpus uno quasi vibice deturpatum livebat, conjuncta cum cæteris passionibus, promeritus nobis est, ut a colaphis Satanæ & virgis Divinæ excandescentiæ immunes simus. Et præterea quando contemplamur Christi passiones, inque iis sævam illam flagellationem, qua D. Jesus spectaculum effectus est hominibus & Angelis, tum intelligimus, quæ sit sanctitas Dei, quid debeatur Deo, ut remittantur peccata, quid patiendum sit peccatori, ut satisfiat Deo & sanctitati ipsius, quam horrenda res peccatum sit, & quantum denique debeamus Christo, tanta pro nobis passo. Atque hæc est sanatio a peccato,

to, si timeamus iram Dei, sanctitatem ipsius amemus, Christumque redamemus. Atque ita apparet, etiamsi dicamus nos per vibicem Christi sanatos esse ut per exemplum; tamen manere in Christi flagellatione ἔνδειξιν δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, *demonstrationem justitiæ Dei*, ut eam cognoscamus, & eam cognoscendo cum debito affectu, ad similitudinem Dei restituamur. Est in iis vibicibus מוסר שלומינו *Exemplaris pœna pacem nobis afferens*; uti illius vim vocis nuper ostendimus.

XII. IV. Nihil alienius videri potest, quam a passionibus Christi κατ' ἐξοχὴν satis factoriis excludere illam animi λύπην, καὶ τάραξιν, καὶ εὐλάβειαν, καὶ θάμβος, καὶ περιλυπίαν ἕως θανάτου, illos grumos sanguinolenti sudoris, & ex istis angoribus ortas preces & supplicationes cum lacrumis & clamore valido, quæ omnia sacer Spiritus tam prolixe nobis describit. Ingens hæc perturbatio & angor, non ex sola animæ cum corpore συμπαθείᾳ, nec ex solo imminentis mortis horrore orta fuit. Aliud erat, quod Christi animum affligebat. Portabat scilicet non unius hominis, sed omnium electorum omnia peccata: videbat formidabile Dei tribunal, cui jam immediate sistebatur, ut quæ non rapuerat solveret: videbat judicem ipsum incomprehensibili vindicta armatum, legum fulmina anathematum vibrantem, Diabolum, potestatem tenebrarum cum omnibus inferorum portis imminentem, denique Justitiam ipsam inexorabilem & rigidissimam, cui ad ultimum usque quadrantem satisfieri debebat. Videbat clarissimi Patris faciem nulla nunc favoris radiatione blandientem; imo vero terribili fervore iræ adversus peccata generis humani, quæ pianda susceperat, excandescentem. Et, quoquo se verteret, neque in cœlis, neque in terra, spes ulla apparebat levaminis, nisi post fortiter constanterque decertatum certamen. Hæc, Hæc sunt, quæ Christo metum pavoremque non immerito incusserunt; hæc quæ gemitus, suspiria, lacrumas expresserunt. Quæ si expiatoria & satisfactoria pro peccatis nostris non sunt, quam caussam dicemus, cur ceteræ Christi passiones in trihorio tenebrarum satisfactoriæ censeri debeant?

Nihil alienius est quam a satisfactione Christi excludere passiones in Getsemane.

Quarum caussa assignatur.

XIII. Sane exiliter nimis de iis sentit, qui dictat horrores & angores hos ad comparationem gravissimorum cruciatuum, quos in ipsa cruce Christus sustinuit, προπάθειαν solum, & prægustaminis

Exile est eas considerare ut solum præ-

gravamen dolorum crucis.

minis duntaxat loco censeri posse. Non ita Scriptura tanto verborum apparatu hæc designans, non ita interpretes nostri ad *Heb.* V. ℣. 7. loquuntur, licet non nemo ipsorum verba huc detorqueat. Atque difficile foret assignare, quid Christi anima in ipsa cruce perpessa sit, quod tam immenso prope intervallo horrores hos superaverit. Tunc questus de dolore fuit, nunc non tacebat; tunc maledictionem nobis debitam portavit, nunc sub ea prope succumbebat; tunc se desertum a patre doluit, nunc ad calicem amarissimæ iracundiæ ferme exanimabatur; quin imo illa consternationis hic se prodebant indicia, quibus majora in cruce vix licet observare. Ad id quod de Angelo consolante legitur, mox respondebimus. Immanissimum profecto malum illud fuisse oportet, ad cujus incursum ipsa fortitudo & constantia cœpit ἐκθαμβεῖσθαι, ἀδημονεῖν καὶ περίλυπον εἶναι ἕως θανάτου, preces & supplicationes, illi, qui poterat ipsum a morte servare, cum clamore valido & lacrumis offerre, tanto cum angore conflictari, ut ipsi apparere Angelum confortantem oportuerit, & sudor e corpore manarit, quasi grumi sanguinis descendentes in terram. Id quod tantam agitationem spirituum atque sanguinis in corpore arguit, quantæ in aliis historiis exemplum vix, aut ne vix quidem, occurrit. Caveamus itaque, ne nimia confidentia quæ passionum Christi quibus & quantum graviores fuerint determinemus. Omnibus potius suum statuamus pretium: omniumque satisfactoriam agnoscamus valorem. Hoc Christi gloriæ, ac fidei nostræ simplicitati longe convenientius est.

Denique cum Christus passiones omnes ut sponsor sustinuerit, omnes satisfactorias fuisse necesse est.

XIV. V. Denique passiones illas omnes Christus Dominus sustinuit vel *ut sponsor*, vel alio quodam modo. Si ut sponsor, habemus intentum. Spospondit enim hoc, ut nostro non bono duntaxat, sed & loco justitiæ Divinæ satisfaceret, luendo pœnam peccatorum nostrorum, quorum reatum sponte in se susceperat. Hoc inter Orthodoxos ὁμολογούμενον est: neque id Vir Doctus, cujus sententiam nunc ad partes vocamus, inficias iverit. Si sponsionem seponamus, non potest Christus aliter considerari quam ut innocens & perfecte sanctus. Innocentem autem qua talem puniri, & puniri ad effusionem sanguinis, ad infandos illos animi cruciatus, ad mortem denique ipsam, cum justitia Dei non admodum convenire videtur. Aut aliquando Deo placuisset creaturam

turam innocentem diris ejuscemodi cruciatibus subdere, ad ostendendum jus suum in omnes ἀνυπευθύνως, non sit verisimile cum summi istius juris in solo Filio dilectissimo, jus Patris perprobe agnoscente, exemplum edere voluisse. Tum cui usui istæ passiones Christi, si non loco nostro toleratæ sint? An ut iis Doctrinam suam confirmaret? an ut exemplar patientiæ daret, viamque nobis monstraret, qua per angusta ad augusta enitamur? an ut hoc pacto Pontifex misericors effectus tentatis opem prompte ferret? an ut veritati prædictionum, & significationi typorum satisfaceret? Verum nil horum omnium est, quod non blasphemus Socinus cum suis asseclis facile dederit. Et si hic subsistamus, non dignius pretium passionibus illis Christi statuemus, quam pessimi hi religionis nostræ & spei ac consolationis fidelium perversores.

XV. At alia longe via incedit Vir Doctissimus; cujus observationes, in quas, ob serius vulgata scripta ista, serius incidimus, dignæ auditu sunt. Quum homo peccator, inquit, juxta comminationem Dei mortis debitor esset usque ad satisfactionem justitiæ Divinæ, *Gen.* II. ℣. 17. atque in eam conditionem deductus esset a Diabolo, qui hominem vicerat, eoque Dominus ejus effectus erat 2. *Pet.* II. ℣. 19. cujus sub imperio & custodia deinceps vivebat: ut ille liberaretur, inque integrum restitueretur, necessum fuit, quia neutrum per ipsummet præstari poterat, tum ut alius *pro ipso mortem meritam subiret* & superaret, tum ut alius *ipsum potestati Diaboli eximeret*, huic violenter & bellica virtute ereptum. Prius requirit FIDEIUSSOREM, qui hominis nomine sons factus, justam pœnam volenter & patienter toleret, a justissimo judice, ad hujus acquiescentiam. Posterius postulat VINDICEM, qui injusto tyranno [qualis est qui fraude vel vi dominium acquisivit] mancipia eripiat justis vindiciis; cui innocenti tyrannus vim facit, oppugnando resistendoque. Huic utrique negotio destinavit Deus Filium suum, quem æterno fœdere ad mediatorium istud munus elegerat, atque verbo suo patefecit, fore illum *bellicosum victorem* serpentis, *vindicemque* quorundam hominum *Gen.* III. ℣. 15. itemque *vicarium sponsorem*, succedaneamque *bestiam*, quod investitura pellium demonstratum est. ℣. 21. Passiones itaque Christi duum generum sunt; una *judicialis*,

Passiones quas Christus sustinuit qua sponsor, distinguuntur ab iis quas sustinuit qua vindex.

cialis, quam sustinuit ut *Sponsor*, juste a Deo ob aliena debita, quae in se susceperat, luenda, quaque peracta reconciliatio est; altera *Bellica*, quam sustinuit ut *Vindex*, injuste ipsi illatam ab hostibus, Satana ejusque instrumentis, quia quos lytro suo redemit ad salutem vult deducere. Utriusque generis passiones ad satisfactionem Christi pertinent.

Qua distinctio non videtur satis solida.

XVI. In isthoc Doctissimi Viri discursu erudita sunt omnia, multa etiam proba ac solida; quae ambabus amplector ulnis. Certum enim est Christum non solum Sponsorem nostrum esse, sed & vindicem; id solum in hac quaestione consideratu dignum est, an quando Christus passione *judiciali*, qua *Sponsor*, justitiae Divinae plenissime satisfecit, aliae quoque requirantur passiones, quibus qua *Vindex* Satanam superet, & redemptos lytro suo coelo asserat. Mihi sic videtur: uti omnes hominum passiones procedunt ex merito peccatorum suorum; nec refert an immediate a Deo infligantur, an mediantibus Satana illiusque instrumentis. *Jer.* II. ℣. 15. 16. 17. ita omnes quoque Christi passiones processerunt ex nostrorum merito peccatorum; pro quibus ubi Divinae satisfecit justitiae libertatem suis commeritus est, non solum ab ira Dei, sed & a tyrannide Diaboli; a qua ut redemptos suos vindicet, non aliarius generis passionibus, sed sola sua potentia ac potestate opus est. Sufficit ad hoc quod sit [illegible] & ἰσχυρότερος τοῦ ἰσχυροῦ. *Jes.* IX. ℣. 6. I. X. ℣. 16. *Luc.* XI. ℣. 21. Fateor luctandum fuisse Christo cum Diabolo; quod sine passionibus fieri non potuit. Sed & hoc ipsum ex merito peccatorum nostrorum est. Quem enim Deus justa sententia hominem, qui se a Diabolo superari passus erat, tyrannidi Diaboli mancipasset; sponsorem hominis Christum Diaboli vexationi objici oportuit, ut ea quoque parte Divinae justitiae satisfieret. Neque ullam unquam potestatem ad vexandum Christum Diabolus illiusve instrumenta habuissent, nisi nostrorum onustus reatu criminum, a justissimo judice Deo eorum injuriis fuisset expositus. *Act.* II. ℣. 23. Sed modo prolixius de hac re dicendum erit.

Exponitur Distinctio inter poenas Compen-

XVII. Atque ita nunc ad examen earum devenimus distinctionum, quibus caussam suam Vir Doctus exponit ac tuetur. Distinguit nempe inter *poenas Compensantes* & *Convincentes*, inter *passiones Judiciarias* & *Bellicas*. Quarum distinctionum, si recte

eas

eas sum assecutus, hæc est mens. *Pœna compensans* est ea, qua satisfit justitiæ Divinæ, de qua agitur *Rom.* II. ✝. 5. 6. 8. 9. & quæ vocatur *ira futura Matth.* III. ✝. 17. 1. *Thes.* I. ✝. 10. *Pœna convincens* est, quæ ideo solum infligitur, ut per eam homo peccati sui convincatur, ita tamen ut illius luitione justitiæ Divinæ non satisfiat, neque tollatur reatus, sed ulterius vindicandus remaneat. Tales Pœnas vocat Scriptura תוכחות חמה, *convictiones iræ. Ezech.* V. ✝. 15. & XV. ✝. 17. De iis agitur *Ps.* L. ✝. 21. אוכיחך *convincam te & ordinabo coram oculis tuis.* *Passiones judiciariæ* illæ dicuntur, quæ infliguntur a Deo ut severo judice, ad compensationem justitiæ suæ, & in quibus est ira: atque ita cum pœnis compensantibus idem sunt. *Passiones Bellicæ* sunt, quibus expositus fuit Christus decertans cum Satana, cum mox a nativitate sua per Herodem persequente, deinceps in deserto tentante, & per furiosos malitiæ suæ ministros maledictis ac malefactis varie proscindente, juxta dictum Dei *Gen.* III. ✝. 14. *ponam inimicitiam, &c.* In quibus respectu Christi nulla Dei ira fuit. Sed fuit id potius gratiæ & gloriæ, uti quum quis patitur ob justitiam. 1. *Petr.* IV. ✝. 14.

santes & Convincentes.

Passiones Iudicarias & Bellicas.

XVIII. Quibus hæc reponimus. Dubium esse non potest, quin distinguendum sit inter mala tristia, quibus electos & fideles suos ad peccatorum suorum cognitionem & sensum deducit Deus, quæ ex amore procedunt; & *Paternæ castigationes*, παιδεῖαι πατρὸς, dicuntur, *Hebr.* XII. ✝. 6. & inter mala tristia, quibus affliguntur impii, qui sub ira & maledictione Dei sunt. Verum ut ex pœnis improborum quasdam duntaxat convincentes, alias etiam compensantes esse statuamus, neque Scriptura jubet, neque suadet ratio.

Differt quidem Castigatio benevoli Patris a pœna Severi Iudicis.

XIX. Scriptura quidem *futuræ iræ* meminit, quæ sinedubio compensans est, sed & præsentem iram & maledictionem frequenter memorat. *Ps.* LVI. ✝. 8. & LXIX. ✝. 25. confer. 2. *Thes.* II. ✝. 16. *Joh.* III. ✝. 36. *Ira Dei manet super ipsum.* Quapropter peccatores, non regeniti, τέκνα ὀργῆς, *Filii iræ* dicuntur *Eph.* II. ✝. 3. non solum propter futuræ iræ reatum, sed & propter iram & maledictionem Dei actu ipsis incumbentem, quamdiu non translati sunt in Regnum Filii dilectionis suæ. Nam *revelatur ira Dei e cœlo in omnem impietatem & injustitiam hominum Rom.* I. ✝. 18. Quæ ira Dei erga improbos, quum sit diversissima ab illa, qua aliquando adver-

Sed omnes pœnæ improborum, etiam quas in hac vita sustinent, compensantes sunt.

ſus filiorum ſuorum peccata excandeſcere narratur, cauſſa dici non poteſt, cur compenſans non cenſeatur, quum æternæ maledictionis initium ſit, a qua, non eſſentia, ſed gradu, differt.

Et in Scriptura Iudicia vocantur.

XX. Accedit quod præſens illa ira pœna *judiciaria* ſit, juſta Dei ſententia improbis inflicta. Comminatur incredulus *ἤδη κέκριται*, IAM IUDICATUS EST *Joh.* III. ℣. 18. Deus pœnas in hac vita ab improbis poſcens, exercet שפטים באף ובחמה IUDICIA *in furore, & excandeſcentia. Ezech.* V. ℣. 15. Quemadmodum in Ægypto exercuit שפטים גדלים *judicia magna. Exod.* VI. ℣. 5. & VII. ℣. 4. Ut patet omnibus אך יש אלהים שפטים בארץ *quod ſit Deus* IUDICANS *in terra. Pſ.* LVII. ℣. 12. Ea autem pœna, quæ judiciaria eſt, cur non compenſans cenſeatur?

In convictionibus improborum eſt ira & compenſatio.

XXI. Tum etiam pœnæ illæ improborum quas תוכחות Scriptura nominat, ita quandoque deſcribuntur, ut non niſi pro compenſantibus haberi queant. Quid enim eſt pœna compenſans aliud, quam vindicta, quam iratum numen poſcit a contemtoribus ſuis, ut odium ſuum erga eos manifeſtum faciat? Illud autem omne convictionibus iis ineſt, quas Philiſtæis interminatur Dominus *Ezech.* XXV. ℣. 17. *Et exercebo in eos* נקמות גדלות ULTIONES *magnas,* בתוכחות חמה *in convictionibus ſive increpationibus excandeſcentiæ, experienturque me eſſe Johovam, quum edidero* ULTIONEM *meam in eos.*

Pœnæ Compenſantes quoque convincentes ſunt.

XXII. Non minus etiam pœnæ compenſantes convincentes ſunt. Quis negaverit compenſantem pœnam eſſe, quando Deus impios in furore ſuo conſumit? Id autem quam maxime convincit eos reatus ſui. *Pſ.* LIX. ℣. 14. *Conſume eos, conſume, donec non ſint amplius: ut ſciant Deum ſummum dominari in Jacobo, uſque ad fines terræ.* Et ſane nihil magis improbos granditatis peccatorum ſuorum convincere poteſt, quam pœna intenſiſſima, & in qua evidentiſſima Divini odii demonſtratio eſt, qualis eſt, pœna compenſans. Merito ergo diſtinctio illa rejicitur, quæ neque fundamentum in Scriptura habet, & cujus membra, contra Regulas logicas, coincidunt.

Pœnæ vero convincentes in Christo non habuere locum.

XXIII. Porro etiamſi diſtinctionem hanc in genere admittamus, quomodo paſſionibus Chriſti applicabitur? Hic me fateor Doctiſſimi Viri mentem non ſatis aſſequi. Quo tendit iſta pœnarum convincentium & compenſantium diſtinctio? Eone, ut quemadmo-

admodum impiorum pœnæ quas in hac vita sustinent convincentes tantummodo sunt; compensans autem domum infligetur die iræ ac judicii: ita & passiones quas Christus toto vitæ tempore subivit, convincentibus illis pœnis respondeat, passio trihorii pœnæ compensanti? Verum quæ necessitas pœnas convincentes a Christo exigebat, quum reatum peccatorum a se susceptorum & probe agnosceret, & ultro fateretur, atque omnia præstaret lubentissime, quibus istum expungeret reatum? An fortasse eo faciebant, ut ex intuitu passionum Christi fideles peccatorum suorum convincerentur? Verum id fieri efficacius non potest, nisi quando eas, ut pœnas peccatis suis debitas, adeoque pro iis expiatorias, considerant. Quum ergo nullæ pœnæ Christi mere convincentes dici queant, restat ut omnes compensantes sive satisfactoriæ sint: quod nos contendimus.

XXIV. Non minus aliena distinctio est inter *passiones Judiciarias* & *Bellicas*. Nam nullæ passiones in Christum incurrerunt, nisi juxta sententiam Dei judicis. *Quum affligebatur* Christus נגש *exigebatur iniquitas omnium nostrum. Jes.* LIII. ℣. 7. Illa autem exactio judicis est. Quando cum infernalibus suis copiis Christum impetebat Satanas, tunc erat *potestas tenebrarum, Luc.* XXII. ℣. 53. determinata sententia principi tenebrarum ad vexandum Christum a Deo concessa. Et Christus isti se accingens luctæ sententiam illam, sive, ut ipse loquitur, *præceptum* Dei, ob oculos habebat. *Joh.* XIV, ℣. 31.

Omnes passiones Christi Judiciariæ fuerunt.

XXV. Ipsum illud Dei verbum, unde origo passionum Bellicarum petitur, quid aliud est quam sententia Dei judicis, in serpentem destruendum per Christum, & in Christum, quoad humanam naturam, qua terram calcabat, vexandum & necandum per serpentem? Scire velim, an id quod de contritione calcanei prædicitur, non eas quoque Christi passiones complectatur, quæ Judiciariæ sunt. Si non, non exponitur πρωτευαγγελίῳ modus acquirendæ salutis per satisfactionem Mediatoris: atque jubemur credere, verba minus significare quam significare possunt, & quam ea significare par est, si, quod faciunt, ænigmaticam credendorum summam contineant. Sin omnino, ut fas est, satisfactorias Christi passiones sermone eo comprehendi statuamus, male illi nova ista distinctio inædificatur.

Gen. III, 15. pronunciatur sententia tam in Christum quam in serpentem.

XXVI.

Diabolus non habuit potestatem ad vexandum Christum, nisi ex sententia Dei judicis.

XXVI. Immoremur aliquantisper huic meditationi. Quod Diabolus potestatem habeat improbos homines vexandi, antequam eos ad æternam mortem abripiat, id habet ex justa Dei judicis sententia, quam Petrus expressit 2. *Petr.* II. ℣. 19. Ei potestati electi etiam, qua peccatores, suberant. Propterea dicuntur *captura Tyranni* quidem, sed & *justi Ies.* XLIX. ℣. 24. ex sententia summi Judicis, jus in ipsos habentis. In eorum locum succedebat sponsor Jesus, qui idcirco ejusdem virtute sententiæ vexationibus Diaboli subesse debuit. Et hoc modo omnes passiones ipsi a Diabolo illatæ, propriissime Judiciariæ fuerunt.

Cui non obstat, quod certamina cum Diabolo gloriosa Christo fuerint.

XXVII. Neque veritati huic obstat, quod illa cum Diabolo certamina gloriosa Christo fuerint, quippe quæ propter justitiam & ad gloriam Dei sustinuit. Nam omnes Christi passiones, etiam illæ, quas Judiciarias ex nova hac hypothesi vocabimus, si caussa spectatur & eventus, gloriosissimæ fuerunt Christo. Nunquam gloriosius charitatem suam erga Deum hominesque ostendit, nunquam præstantius molitus est opus, quod cum majore applausu omnes Angelorum Chori aspectarunt, & Deus ipse Pater gratius habuit, quam quum a cruce pendens cum æternæ mortis horrore fortiter luctatus est. Sed si malum illud spectetur, quod naturæ commodum suum appetenti adversatur, utique vexationibus illis Diabolicis ira Dei adversus peccatum a Christo susceptum inerat.

Passiones Judiciariæ etiam Bellicæ sunt.

XXVIII. Quid obstat etiam, quo minus illæ Passiones, quæ ex hac hypothesi Judiciariæ sunt, Bellicæ vocentur? Quis enim negaverit, Christum a cruce pendentem quasi consertis manibus luctatum esse cum inferorum copiis & æternæ mortis horrore? Sane Paulus testatur, Christum tunc *exspoliata imperia & potestates palam traduxisse, triumphantem illis per crucem. Col.* II. ℣. 15 Ubi autem tam nobilis est triumphus ac victoria, quis certamen ibi præcessisse negaverit? Ex omnibus hisce concludimus, distinctionem pœnarum in Convincentes & Compensantes, & passionum in Bellicas & Judiciarias, [illegible], [illegible] & *ἄλογον* esse.

Argumenta pro adversa sententia, desumta.

XXIX. Accedamus nunc ad argumenta adversæ sententiæ, quæ nobis cognoscere datum est. Eorum quædam sunt generalia adversus omnes alias Christi passiones, alia specialiora adversus

sus quasdam passionum Christi partes. Generalia partim ex *Scriptura* petita sunt, partim ex *Symbolo Apostolico*, partim ex *Catechesi*.

XXX. Ex *Scriptura* ita disputatur. I. *Totius terræ peccatum uno die expunctum* esse Zacharias auctor est. *Cap.* III. ℣. 9. Et Paulus aliquoties *unicam* Christi *oblationem*, *semel in cruce peractam*, illud sacrificium expiatorium esse dicit, quo consummantur omnes electi. *Hebr.* IX. ℣. 28. & X. ℣. 10. 12. 14. Ergo antecedentes Christi passiones satisfactoriæ non fuerunt. II. Accedit quod Christus ab initio vitæ neque sacerdos fuerit, qui expiatoriam victimam potuerit offerre, neque victima, quæ potuit offerri. Non sacerdos, quia sacerdoti esse non licuit ante trigesimum ætatis annum. Non victima, nam agnus id ante septimum diem esse non potuit. Typorum autem Veritas in Christo exstare debuit. III. Adde, quod Christus toto vitæ suæ tempore, exceptis paucis horis, fuerit in favore Dei, *Luc.* II. ℣. 52. *Crevit in gratia apud Deum*, *Matth.* III. ℣. 17. declaratus est dilectus DEI Filius. *Matth.* XVII. ℣. 2. glorificatus fuit in monte. *Luc.* X. ℣. 21. *Exsultavit in Spiritu.* Quo autem tempore in favore Dei fuit, & lætatus est, eo non tulit iram Dei.

1. Ex Scriptura.

XXXI. Ex *Symbolo* observatur, quod de passionibus Christi satisfactoriis fidem nostram profitentes, non nude dicamus, eum passum esse, sed *passum esse sub Pontio Pilato*, quæ non divellenda, sed conjungenda sunt: ut doceamur, eas tantum passiones Christi satisfactorias esse, quas sub Pilato sustinuit.

2. Ex Symbolo Apostolico.

XXXII. Ex *Catechesi* adducuntur *Quæst.* 31. 67. 70. 75. 80. ubi impetratio salutis nostræ refertur ad unicam Christi oblationem, semel in cruce peractam. Ad id autem, quod in contrarium allegatur ex *Quæst.* 37. ubi dicitur, eum TOTO VITÆ SUÆ TEMPORE, *quo in terris egit, præcipue vero in ejus extremo, iram Dei adversus peccatum universi generis humani corpore & anima sustinuisse*, Respondetur, quod sustinere iram Dei ibi non significet, sentire iram Dei, sed obligatum esse ad illam sustinendam. Quæ explicatio illustratur & comprobatur ex *Quæst.* 84. ubi infidelibus & hypocritis annunciatur, *tantisper ipsis iram Dei & æternam condemnationem incumbere*, *dum in suis sceleribus perseverant*: quod intelligi non potest de pœna compensante, nisi velimus,

3. Ex Catechesi.

impios in terra patientes justitiæ Divinæ satisfacere, quod absurdum est. Restat ergo, ut id explicemus de *reatu iræ* Divinæ, & condemnationis æternæ. Quemadmodum eodem sensu Dominus concionatur *Joh.* III. ✝. 36. *Qui non assentitur Filio, ira Dei manet super eum*, idest reatus iræ.

Ea die expuncta sunt peccata, quo ultimus solutus est quadrans.

XXXIII. Quibus argumentis modeste hoc modo respondemus. AD PRIMUM. Omnes Christi passiones simul junctæ censeri debent unum officii sacerdotalis ad expiationem peccatorum nostrorum a Domino suscepti apotelesma: quod tum demum plene consummatum est, quando Christus in cruce moriens se ipsum Patri in odorem bonæ fragrantiæ obtulit. Tunc ultimus solutus est quadrans. Quo facto declaravit Deus, in solidum sibi satisfactum esse; eoque die totius terræ peccatum delevit, & ex libro rationum suarum expunxit. Unde inferri non potest, antecedaneas Christi passiones satisfactorias non fuisse, sed tantum satisfactionem tunc fuisse consummatam, cujus consummationis hic erat fructus, ut eopse die omnium electorum peccata expuncta sint. Atque hæc Dei apud Zachariam mens est. Quæ autem de unica oblatione, qua consummati sumus, aliquoties repetit Paulus, eundem sensum habent. Scilicet: quum passiones Christi a cruce pendentis gravissimæ, & cæterarum omnium consummatio, fuerint; hinc passim Scriptura cruci Christi expiationem peccatorum nostrorum adscribit; quippe sine qua passiones antecedaneæ omnes non sufficeissent. Quemadmodum ultimi quadrantis solutio satisfactionem absolvit: quam chirographi scissio, & datio apochæ immediate sequitur.

Expiatio peccatorum Cruci Christi adscribitur, quia in ea fuit colophon passionum ejus.

Christus ab initio vitæ sacerdos fuit.

XXXIV. AD SECUNDUM. Multa hic sumuntur, quæ neutiquam sunt concedenda. I. Verum non est, Christum ab initio vitæ sacerdotem non fuisse. Nam ab initio vitæ *Christus* fuit, id est unctus Domini, non minus ad *Sacerdotale* munus quam ad reliqua. Et quum in cunis jacens *Rex* salutatus sit a Magis, quum duodecennis *Prophetam* se ostenderit in medio doctorum; quis ei *Sacerdotis* honorem ereptum eat? Et quum Sacerdotum fuerit in *domo Domini stare Ps.* CXXXIV. ✝. 1. nonne quædam muneris sacerdotalis contestatio est, in isthac ad parentes apologia, *an nesciebatis oportere me in iis esse, quæ Patris mei sunt? Luc.* II. ✝. 49. Imo jam ante incarnationem suam Sacerdotalis functionis

præ-

præexercitium quoddam exhibuit intercessione pro Ecclesia. *Zach.* I. ℣. 12. 13. Fatemur equidem, Christum trigesimo ætatis anno publice muneri suo Mediatorio inauguratum fuisse: sed exinde non magis licet concludere, Christum ante illud tempus non fuisse sacerdotem, quam concludere licet, eum ante illud tempus non fuisse Mediatorem.

XXXV. Non possum quin solidissimum Clar. *Cloppenburgii* discursum hic subnectam, ex *Disput. De Vita Christi Privata* §. XV, XVI. *Nec potuerunt in praxi pietatis quotidiana & observantia Deo debita, præstita in diebus carnis, non offerri a Christo, unctionis sua conscio inde a puero, (ut ex Luc.* II. ℣. 49. *liquet) deprecationes & supplicationes pro salute Ecclesiæ, cujus Rex & Salvator natus erat: confer Luc.* II. ℣. 11. *cum Heb.* V. ℣. 7. *Et nihil vetat verba Apostoli ad omnes dies carnis Christi, & omnes ab ipsa infantia perpessiones, extendere: quippe ex quibus didicit obedientiam. Adeoque omnino fuit Christi, inde a puero cum Deo ambulantis, juge tyrocinium muneris mediatorii, quo de die in diem perseveranti obedientia implevit opus (quod Pater ipsi dederat ad Ecclesiæ redemptionem) plene consummandum per colophonem obedientiæ in sui ipsius immolatione, quando ad id vocatione publica fieret ἔκδοτος, seu expositus & devotus. Joh.* XVII. ℣. 4. *Act.* II. ℣. 23.

Cloppenburgius laudatus.

XXXVI. II. Verum quoque non est, Christum ab initio vitæ non fuisse victimam. Licet enim consummatio oblationis in cruce & morte sit, fuit tamen antea quoque *agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi. Joh.* I. ℣. 29. Impositæ ipsi fuere iniquitates omnium nostrum; neque aliunde fuit, quod gestaverit formam servi, & similitudinem carnis peccati, & pauper factus sit pro nobis, quum dives esset, & denique ab ipsa infantia doloribus, ærumnis & persecutionibus fuerit obnoxius. Omnes istæ miseriæ ex eo processerunt, quod, ut Sacerdos simul & victima, peccata nostra in se susceperat, morte tandem sua plane abolenda.

Christus ab initio vita fuit victima.

XXXVII. III. Probatio paradoxi hujus asserti, ex typis Vet. Test. petita, plurimis modis manca est. Nam I. Non est firma illa hypothesis, omnes typorum circumstantias eodem modo in antitypo debere reperiri, Alias sequeretur, Christum agniculum debuisse mactari, juxta typum agni Paschalis. II. Temere quoque asseritur, non licuisse cuiquam sacerdotio fungi, ante annum ætatis

Contrarium non probatur ex typis.

 tis

tis trigesimum. Nullum istius rei mandatum in sacris literis exstat. Levitæ quidem ex Lege Annali ante annum vigesimum quintum non admittebantur ad tyrocinia. *Num.* VIII. ℣. 24. neque ante annum trigesimum ad plenum functionis suæ exercitium. *Num.* IV. ℣. 3. *Sed vero nullibi comperio, apud Magistros*, inquit *Seldenus de Successionibus ad Pontificat. Ebræor. Lib.* II. *Cap.* IV. *annos Levitarum, qua Levitarum, legitimam Sacerdotum ætatem indicasse. Quod miror nimium, Viros magnos, etiam dum alios acriter castigant, admisisse.* Constans Hebræorum traditio est, Sacerdotem functioni idoneum esse anno ætatis decimo tertio, postquam excreverint ei bini pili, licet obligatione ad vices cum cæteris præstandas non teneretur ante annum vigesimum. Vide sis *Outramum de Sacrific. Lib.* I. *Cap.* V. §. III. *Josephus* de Aristobulo refert, quod *μειράκιον, ἕβδομον ἐπὶ τοῖς δέκα γεγονὼς ἔτος, κατὰ νόμον ἀνῆλθε ἐπὶ τὸν βωμὸν, συντελέσων τὰ θύματα, Adolescens, annum egressus decimum septimum, secundum legem ascenderit ad altare, sacris operaturus.* Mirum est Virum Doctissimum ad hæc non attendisse; quæ ipsi pro sua Hebraicorum rituum peritia, ignota esse non potuerunt. III. Si urgendum hoc argumentum sit conficeretur inde, Christum post septimum a nativitate diem potuisse esse Victimam, & mox ab anno trigesimo fuisse sacerdotem: quod contra sententiæ, quam impugnamus, hypothesin est.

Quo sensu Christus toto vitæ tempore iram Dei sustinuerit.

XXXVIII. Ad Tertium. I. Non quæritur, an Christus toto vitæ suæ tempore ita iram Dei sustinuerit, ut nulla interim consolatione, nulla exhilarantis cum Spiritus lætitia demulsus sit. Id nemo dixerit. Sed id quæritur, an omnes illæ passiones, quas Christus quocunque tempore sustinuit, & totum illud schema servi, quod assumsit, ad ἀποτέλεσμα satisfactionis pertineant? Id quod ex gaudio subinde intermicante everti non potest. II. Dilectum Dei Filium esse, & simul iram Dei ferre, tam pugnantia non sunt, ut consistere nequeant.

Quam ferre potuit, & simul dilectus Dei Filius esse.

Nam qua Filius, qua Sanctus, qua Patri morem gerens in omnibus, semper dilectus fuit, & maxime quidem, quum obediens esset ad mortem usque crucis: id enim adeo Patri placuit, ut propterea ipsum in summam extulerit sublimitatem *Phil.* II. ℣. 9. licet qua peccatis nostris onustus iram Dei senserit, non adversus ipsum, sed adversus nostra, quæ suscepe-

ceperat peccata, exardescentem. Quis dubitat, Christum etiam ex cruce pendentem, in summa Dei dilectione & gratia fuisse, in quantum Filius erat; licet eodem tempore exsecratio esset ob peccata nostra? III. Probatum nondum est, nefas fuisse, Christo, dum pro peccatis nostris satisfaciebat, mitigationem aliquam per intersplendentes subinde consolationis radios concedi, quibus ad fortiter decertandum certamen animaretur. Neque credibile est, sensum iræ Divinæ in ipsa Christi cruce semper æque intensum fuisse: eumve tantis pressum fuisse angoribus, quando latroni pollicebatur paradisum, aut cum matre sua & Johanne comiter loquebatur, quam quando se quiritabatur a Deo desertum. Videatur blandum Dei Patris ad Christum alloquium, quum esset *contemptus cuivis, & abominabilis populo, & servus dominantium. Jes. XLIX. ℣. 7.*

Nihil obstat, Christo, dum satisfacit, aliquid mitigationis concedi.

XXXIX. Quod ex *Symbolo* affertur, vix meretur responsionem. Nam quum Christus sub Pontio Pilato passus dicitur, nihil minus innuitur, quam discrimen passionum Christi satisfactoriarum ab iis quæ non sunt tales: quod commentum nemini unquam in mentem venisse existimo. Sed simpliciter indicatur tempus, quo passionem suam Christus consummavit, & auctor quo ad crucem est damnatus. Neque omnes passiones, quas tempore Pilati, imo auctore Pilato, Christus sustinuit, satisfactorias fuisse, paradoxi hujus assertor dixerit, quum & flagellatio, & indigna illa quæ Christus in prætorio est passus, & condemnatio, & ipsa crucifixio, & mors, inde excludenda sint, si satisfactio ad trihorii tenebras adstringatur.

In Symbolo non negatur, omnes passiones Christi esse satisfactorias.

XL. *Catechesi* vim fieri indubium est: quæ non alia mente salutis nostræ impetrationem ad unicam Christi oblationem refert, quam Paulus, cujus sententiam supra exposui. Verba *Quæst.* XXXVII. perpera interpretatione perverti hinc patet. I. Quia est responsio ad hanc quæstionem, *Quid credis, quum dicis: Passus est?* Illud autem, *Passus est*, non significat nudam susceptionem reatus, sed tolerationem ærumnarum. II. Si *iram Dei sustinere* ibi non significet eam sentire, sed duntaxat ejus reatum in se suscipere, sequeretur, Christum etiam in extremo vitæ iram Dei non sensisse. Nam eodem sensu Catechesis id de toto vitæ Christi tempore, & de ejus extremo affirmat. III. Fidelior Catecheseos

Catechesi vis infertur

ſeos interpres *Urſinus eſt*, ſcribens: *Paſſionis nomine intelliguntur omnes infirmitates, miſeriæ, dolores, cruciatus animi & corporis, quibus noſtra cauſſa obnoxius fuit Chriſtus ab articulo nativitatis ad extremum vitæ ſpiritum, &c.* IV. Fruſtra torſioni huic color quæritur ex *Quæſt.* LXXXIV. & *Joh.* III. ℣. 36. Neque enim ſolus iræ Divinæ reatus infidelibus & hypocritis incumbit; ſed revera in ſtatu iræ & maledictionis ſunt; & ea, quam ſuſtinent, maledictio principium & pars eſt earum pœnarum, quas ſuſtinebunt in æternum.

Argumenta ſpecialiora.

XLI. *Specialioria* argumenta & exceptiones vel *mortem* Chriſti ſpectant, vel *angores in horto*, vel petita ſunt ex *initio* & *fine Eclipſeos ſolaris*, quæ ita exponam, ut ſimul refutentur.

Mors illa Chriſti, quæ lytrum eſt, non modo mortis æternæ dolores, ſed & mortem corporis ſignificat.

XLII. Si quis dicat, Scripturam, quando morti Chriſti redemtionem noſtram adſcribit, per eam mortem intelligere intenſiſſimos illos mortis æternæ dolores, quos Chriſtus corpore & anima junctis ſuſtinuit, quum ſe a Deo ſuo derelictum quereretur: reſpondeo, eos quidem ex mortis ambitu neutiquam ſecludendos eſſe, ſed nec iis ſolis ita mortem Chriſti terminandam eſſe, ut mors corporis, quæ animæ a corpore ſeparationem dicit, inde eximatur. Nam Petrus diſerte de *morte carnis* loquitur 1. *Petr.* III. ℣. 18. & tota adeo Scriptura illi morti lytrum vindicat, ex qua Chriſtus per reſuſcitationem ſurrexit: & Paulus denique in ea Chriſti morte oblationem ſacrificii conſtituit, cui ſimilis ſemel hominibus obeunda ἀπόκειται. *Hebr.* IX. ℣. 27. quæque θυσία eſt ℣. 26. & mactatione legalium victimarum adumbrata fuit. Multaque loca ſupra a nobis adducta ſunt, quæ ſine manifeſta violentia ita explicari non poſſunt, ut mortis ambitu mors corporis excludatur.

Quo ſenſu Chriſtus dixerit, conſummatum eſt.

XLIII. Si inſtes, atqui Chriſtus jam ante dixerat, τετέλεσται, *Conſummatum* eſt. *Reſp.* Id de omnium earum rerum conſummatione intelligi debet, quæ in vita ipſi patienda & facienda erant, adeo ut nihil reſtaret niſi pia morte cuncta concludere. Plane uti Paulus dicebat, 2. *Tim.* IV. ℣. 7. τὸν δρόμον τετέλεκα *curſum conſummavi.* Et Chriſtus ipſe *Joh.* XVII. ℣. 4. τὸ ἔργον ἐτελείωσα ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω. *Opus conſummavi, quod dediſti mihi ut facerem.* Unde quis abſurde inferret, nihil Chriſto hoc dicenti faciendum aut patiendum reſtitiſſe: quum adhuc reſtaret ut ſu-

supremis passionibus τελειωθῆ. Sensus evidens est: ea Christum in obeundo munere suo perfecte præstitisse, quæ hactenus præstanda erant.

A placida Christi morte non abfuit maledictio.

XLIV. Si urgeas, atqui placida morte est defunctus, a qua dolores mortis æternæ, utpote jam exantlati, abfuisse videntur. Resp. placida quidem morte, quatenus fides Christi, tentationum omnium jam victrix, se maximos dolores superasse sciebat, & de resurrectione ac promisso præmio secura erat; sed maledicta tamen morte defunctus est, quæ ex ira Dei adversus peccata infligebatur, & cujus maledictio suspensione in ligno, quæ in morte & post mortem adhuc durabat, typice figurata fuit. Nam quamdiu Christus in ligno pependit, sine dubio eatenus sub maledictione fuit, juxta *Gal.* III. ℣. 13. Quo dicto significatur, hoc supplicium debere accipi pro commonitorio de reatu & maledictione Dei.

Ex morte fidelium concludi non potest mortem Christi non fuisse satisfactoriam.

XLV. Atqui, ais, fidelibus adhuc moriendum est: ergo Christus pro iis illa sua morte non satisfecit. Regero, objectioni huic Catechumeni respondere didicerunt ex Quæst. XLII. Catecheseos Palatinæ. Per mortem Christi desiit mors esse, quod fuit antea, irati judicis pœna, & mortis secundæ janua; factaque est finis culpæ, & via vitæ æternæ; deinde vero, ultimo die, omnino abolebitur. Et si ita argumentari pergas, facile ex hypothesi tua evincam, ne quidem dolorem illum Christi, quum se a Deo relictum lamentaretur, satisfactorium pro nobis fuisse; quandoquidem fideles sæpe de desertione spirituali & ipsi conqueruntur. *Zion dicit*, עזבני יהוה *dereliquit me Dominus Jes.* XLIX. ℣. 15. Ubi idem verbum est, quo Dominus Jesus utitur *Ps.* XXII. ℣. 2. Et vere id dicit Zion, quoad sensum gratiæ, & influxum spiritualis consolationis. Differentia inter desertionem, qua Christus a Patre desertus est, & eam, qua fideles deseruntur, in eo consistit, quod in illa fuerit ira & maledictio Dei & τὸ formale pœnæ, quæ huic non insunt, uti & absunt a morte fidelium.

Corroboratio Angeli non impedit, quo minus passiones in

XLVI. Quod adversus argumentum nostrum ex angoribus Christi in Gethsemane petitum obtenditur, eos satisfactorios eo ipso non fuisse, quod Christo tum affuerit Angelus, qui eum corroboraret; quum bonus Angelus id facere non potuisset sine gravissimo in Deum peccato, si Christus tunc satisfaciendo occupa-

berto satisfactoria fuerint.

cupatus fuisset, præprimis quum Christus solus hoc torcular premere debuerit, & prædictum sit, eum, dum satisfaciebat, omni consolatione destitutum fore, *Ps.* LXIX. ℣. 21. *non est qui condoleat, consolatores non invenio*, multiplici ἀνυπόστασις laborat. Etenim I. Angelus ille non pressit torcular una cum D. Jesu: neque in ipsum pars passionum Christi translata fuit, neque physico aliquo influxu in bajulando isthoc onere Christo suppetias tulit. Non alio modo Christum roboravit quam moraliter, proponendo ipsi gloriosum suscepti certaminis exitum, & quæ similia eo faciebant. II. Nihil obstat, quo minus Christo, quando in eo est ut satisfaciat, aliquantulum interim solaminis concedatur; præsertim si id eo tendat ut ad plura, nec minora utique, perpetienda conservetur. Verba *Ps.* LXIX. non sunt ita universaliter sumenda, ut omnem omnino consolationem & condolentiam excludant: nam condolebat ei magna multitudo populi & mulierum. *Luc.* XXIII. ℣. 27. condolebat ei turba spectatorum cædens pectora sua ℣. 48, & delectus Johannes, & imprimis pia Mater, *cujus animam tunc trajiciebat gladius. Luc.* II. ℣. 35. Nec quidquam in verbis Psalmi est, quod jubeat ea ad triborium tenebrarum arctare. De eo tempore agitur, quo *pro alimento amarorem dabant, & in siti porrigebant acetum* ℣. 22. Quod factum non est in tenebris. III. Neque inferri potest, Deum Patrem, Angelum istum mittentem, severam judicis personam vel nondum assumsisse, vel tum deposuisse; non magis quam inferri posset, hostium Christi animos ad misericordiam flexos fuisse, quando Simoni Cyrenæo crucem imponebant, ut eam post Christum portaret. Quippe utrumque in eum finem fiebat, ne Christus sub his doloribus fatiscens secuturis eximeretur. IV. Melius hinc incredibile angorum pondus colligemus, quibus magnanimus ille e Tribu Juda Leo ita fuit pressus, ut prope iis videretur succumbere, nisi aliquo saltem modo animus ei additus fuisset. V. Neque ulla specie Angelus hic malefacti accusari potest, quod Christum pro nobis satisfacientem roboraverit, quum isthac consolatione nec Christo gloriam suam surreptum iverit, cui soli laus satisfactionis in solidum remanet; nec Dei decreto intercesserit, ad quod fortiter exsequendum Christum hortabatur; nec nostræ saluti obstiterit, ad cujus jus constanti passione acquirendum Dominum animabat.

XLVII.

XLVII. Ex initio & fine Eclipseos solaris in passionibus Christi initium & finem satisfactionis Christi colligere, Cabbalisticum est; nec ullo Scripturæ firmamento, ullave solida ratione nixum. Neque nolo, in obtenebratione ista typum quendam fuisse densissimarum tenebrarum, quibus afflictissima D. JEsu anima tum pressa fuit, sine ullo adsplendescentis consolationis radiolo, nisi quam inconcussa fides, inviolabilibus Patris promissis nixa, nec incerta futuri præmii, trepidanti animo subinde ingerebat. Sed non quæritur, an tum Christus satisfaciendo occupatus fuerit? hoc omnes asserimus: quæritur, an tum tantum?

Eclipsis solaris nihil ad rem præsentem facit.

XLVIII. At finis tandem Disputationis hujus esto. Quæ quantopere Viri Doctissimi animum pupugerit, ex editis post mortem epistolis constare amici ipsius voluerunt. Ego vero Deum & conscientiam testes habeo, solo me veritatis ex sacris literis unice exquirendæ, & per eas unice tuendæ, amore inductum, ad hanc Dissertationem devenisse. In qua nescio quid reprehendi mereatur nisi dissentiendi libertas. Si vero ipse non recte instituendo a vero aberraverim, ô quam grata mihi erit admonitio! quam prompta erroris confessio & correctio! Utinam nobis ipsis minus plerumque placeremus, plus placituri Deo! Ipsum autem Virum Doctissimum semper veneratus sum; licet post hanc dissensionis contestationem infensum valde senserim. At non existimavi eo me impediri debere, quo minus ex eruditissimis commentariis ipsius proficerem, & profectum istum cum elogio agnoscerem: quod sæpissime a me & ex animo factum, cætera mea scripta abunde loquuntur.

Epilogus.

CAP. VII.

De Satisfactionis effectu.

I.

Effectus Satisfactionis Christi *duplex* est: *prior Christum* ipsum, *alter electos* concernit. *Sibi* Christus satisfactione sua hoc impetravit, ut qua Mediator jus in omnes electos habeat: quod libens meritoque ipsi largitur Pater *Ps.* II. ℣. 8. *Pete a me, & dabo Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Hoc est Christi פעלתו *opera pretium apud Deum suum, quod non tan-*

Sibi satisfactione sua impetravit Christus, ut jus in omnes electos haberet.

[illegible] fervens fuerit ad [illegible] facile, sed [illegible] custodiens in gratia, sed quod [illegible] se [illegible] sit salus Dei, usque ad finem [illegible] XLIX. [illegible] promisso *Jes.* LIII. ỳ. 10. *Si posuerit se animam ipsius [illegible], videbit semen.* Atque [illegible] ipsum [illegible] I. ỳ. 7. מגלה [illegible] *Tit.* II. ỳ. 14. [illegible] 1 *Pet.* II. ỳ. 9.

Quo jure non vult non uti.

II. Fieri porro non potest, ut Christus jure illo suo uti nolit, quod tam care sibi acquisivit. Quando juxta [illegible] prædestinationis Divinæ consilium tempus [illegible] singulorum electorum venit, [illegible] brachio eos [illegible] sibi vindicat. Quid ni faceret? Quum possit clementiæ & misericordiæ Spiritus sui virtute facile id efficere [illegible]. Num credibile est, quod eos, qui sui juris sunt, Diaboli mancipia esse & [illegible] passurus sit? An dignum Christo est, ut non ipse [illegible] glorificetur in sanctificatione & beatificatione illorum, propter quos tantam subivit ignominiam? [illegible] quos pretioso suo sanguine sibi [illegible]? Ipse nos Christus ita argumentari docuit. *Joh.* X. ỳ. 16. *Alias quoque oves habeo, quæ ex hac caula non sunt: [illegible] illas me oportet adducere: & vocem meam audient.* Quibus verbis illæ de jure ipsius erant, [illegible] docebat, eas illas sibi [illegible] vindicare, & in ovile suum adducere. Neque jus Christi [illegible] potest esse, aut sine possessione: præsertim quum non solum jus, sed & possessio [illegible] Christo, præstita satisfactione, a Patre promissa sit: quemadmodum loca supra allegata [illegible].

Electis impetravit immunitatem ab omni miseria, & jus ad vitam æternam.

III. *Electis* impetravit D. JEsus satisfactione sua immunitatem ab omni miseria, & jus ad vitam æternam, applicanda ipsis in vocatione efficaci, Regeneratione, Sanctificatione, Conservatione, Glorificatione. Id Scriptura docet. *Matth.* XXVI. ỳ. 28. *Hic est sanguis meus, Novi Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Gal.* I. ỳ. 4. *Dedit semet ipsum pro peccatis nostris, ut eximeret nos ex præsenti seculo malo, secundum voluntatem Dei & Patris nostri. Tit.* II. ỳ. 14. *Dedit semet ipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi populum peculiarem sectatorem bonorum operum. Eph.* V. ỳ. 25. 26. 27. *Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semet ipsum pro*

ea;

illa, ut eam sanctificaret — *ut sisteret eam sibi gloriosam &c.* Breviter, *sermo iste fidelis & dignus, qui modis omnibus ab omnibus recipiatur, Christum Jesum venisse in mundum ut peccatores servaret.* 1 Tim. I. ℣. 15. Quibus locis, multisque similibus, quæ huc congerere nihil est necesse, clare innuitur effectum satisfactionis Christi non esse nudam *possibilitatem remissionis* peccatorum nostrorum & reconciliationis nostræ cum Deo, sed *remissionem & reconciliationem* actualem, abolitionem dominii peccati, & denique salutem ipsam; quorum fieri non potest ut exsortes electi maneant, nisi simul Christus pro ipsis Patri satisfecisse censeatur. Omnino nobis id agendum est, ne usquam vim verborum Spiritus Sancti emasculemus; minime in iis Scripturæ locis phrasibusque, quibus salutis nostræ negotium traditur: neve quicquam valori satisfactionis Domini nostri detrahamus.

IV. Patet quoque hæc veritas ex iis Scripturæ locis, in quibus satisfactio Christi ἀπολύτρωσις vocatur, facta per solutionem λύτρου, vel ἀντιλύτρου. Proximus enim effectus redemptionis & solutionis λύτρου, est immunitas captivi, non nuda possibilitas libertatis. Non est in more positum, neque cum jure convenit, ut post solutum pretium incertum adhuc maneat, num solvendus sit captivus, vel secus. Verus Redemtor ut libertas misero restituatur impetrat, ubicunque fides bona & pactum valet. Pretium pacisci forte possit aliquis quamvis incertus de eventu, solvere vero non prudentia saltem sed & justitia vetat, nisi firmum simul habeat, quod in stipulatione ponitur. Ita Scriptura ipsa redemtionem definit, ut ejus proximum effectum actualem peccatorum remissionem nostramque libertatem statuat. *Rom.* III. ℣. 24. *Justificantur gratis, ejus gratia, per redemtionem factam in Christo Jesu, Eph.* I. 7. *In quo habemus Redemtionem per sanguinem ipsius, remissionem lapsuum ex divite ipsius gratia.* & *Col.* I. ℣. 14. similiter, item *Heb.* IX. ℣. 12. *Per proprium sanguinem æternam redemtionem nactus est:* id est, cujus fructus est æterna libertas ac salus.

Propter an satisfactio Christi ἀπολύτρωσις dicitur.

V. Affines sunt eæ phrases, quibus electi *emti, pretio emti, sanguine acquisiti, subjectione Christi sub lege emti* dicuntur: ut 1 Cor. VI. ℣. 20. *Pretio empti estis. Act.* XX. ℣. 28. *Ad pascendum Ecclesiam Dei, ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος, quam proprio suo sanguine acquisivit. Gal.* IV. ℣. 4. 5. *Factus legi subjectus, ut eos, qui*

Et fideles dicuntur emti a Christo.

qui Legi erant subjecti, [illegible]. [illegible] ipsis est, ut id, quod quis [illegible] to, non tantum ipsum [illegible] [illegible] filii [illegible] non peccatis nostris [illegible] Diaboli [illegible], sed Christi [illegible] stionis Christi [illegible] sed solutum ipsum esse.

Jus ad omnia gratiosi Testamenti bona [illegible] partum est morte Christi.

VI. Jus ad omnia gratiosi Testamenti bona [illegible] sanguine Christi partum est, [illegible] & [illegible] quod ipse Filio [illegible] posse. Deus [illegible] [illegible] [illegible] jam [illegible] & acceptata a sese satisfactione, nihil [illegible] patiendum aut faciendum [illegible] poena aut [illegible] ut sic singuli [illegible] Christum jure, & possessione [illegible] gaudeant. Atque illud est, quod Apostolus dicit 2. Cor. V. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputans ipsis offensas eorum.* Hoc est, quum acceperit Deus oblationem Filii sui in mortem se tradentis pro suis, eodem tempore in gratiam recepit non modo [illegible], sed [illegible] gentes, omnesque familias terrae, quae [illegible] in malo jacebant, & [illegible] erant [illegible], declarans sibi pro peccatis ipsorum satisfactum esse, neque illa amplius iis imputari posse ad condemnationem, aut exclusionem a salutifera sua gratia.

Zach. III. 9. explicatur.

VII. Hoc quoque facit Zach. III. ℣. 9. *Nam ecce lapis, quem constitui coram facie Jehoschua: super lapidem unum septem oculi erunt; Ecce ego [illegible] sculpturam ejus, dicit Dominus exercituum, & removebo iniquitatem terrae illius uno die.* Lapis hic sine dubio est Jesus Christus, vid. Dan. II. ℣. 34. Psal. CXVIII. 22. cui inaedificatur Ecclesia, in quo fundatur, & quo sustinetur. Is *propositus* est Jehoschuae & sociis suis sacerdotibus, ut Architecti eum fundamentum fidei ponerent, lapidem angularem agnoscerent, eique se cum ceteris fidelibus inaedificarent. Is lapis *unus* duntaxat est. *Nemo enim potest aliud fundamentum ponere praeter id, quod positum est; quod est Jesus Christus.* 1. Cor. III. ℣. 11. Super istum lapidem sunt *septem oculi*, vel Dei Patris, cum cura illum intuentis,

tiæ, cum voluptate intuentis, vel Ecclesiæ universalis, ad eum fide respicientium. Ejusmodi sculpturæ a Deo cælatæ notant clarissima indicia illa, ex quibus dignosci potuit ac debuit, ut qui a Patre in Servatorem datus sit, inter quæ fuerunt passiones quibus debuit conformari. His factis, ita ut omnia signa Messiæ in ipso sint, declarat Deus *se peccatum totius terræ illius* ([illegible] totum mundum significat, secundum Synecdochen mox explicatam) *amoturum uno die*, simul & semel, die ultima passionis Christi. Ita satisfactione Christi omnibus in universum electis, immunitatem a peccato, & ea, quæ istam immunitatem sequuntur, simul ac semel parta esse docemus.

Hinc electi etiam ante vocationem efficacem varia supra reprobos privilegia habent.

VIII. Id utique certum est, nulli electorum beneficia vere salutaria conferri, antequam efficaciter vocatus; & viva fide Christo actualiter unitus sit: verum id non impedit, quo minus jus ad illa beneficia, suo tempore utenda fruenda, universis simul electis satisfactione Christi partum sit. Imo ante conversionem actualem, & possessionem beneficiorum salutarium, non contemnendis supra reprobos privilegiis, vi juris ipsis per Christum parti, donantur. Qualia sunt. I. Quod sint in statu reconciliationis & justificationis active consideratæ, satisfactione per Christum præstita, ut vidimus ex 2. *Cor.* V. ℣. 19. Id est, quod Deus eos consideret, uti pro quibus a Filio suo satisfactum, & quibus jus vitæ æternæ partum est. II. Quod Deus eos amet singulari amore benevolentiæ, juxta decretum electionis; qui amor benevolentiæ statuto tempore in amorem complacentiæ certo exiturus est. Uti enim ex amore benevolentiæ processit, quod Christus ipsis datus sit in Servatorem, ita præstita satisfactione ex amore benevolentiæ procedet, quod Deus illos ita efformaturus sit, ut in iis, veluti idoneo objecto amoris complacentiæ, digne queat acquiescere. An non huc referri posset, quod Jehova dicit *Jer.* XXXI. ℣. 3. *Dilectione seculi dilexi te, propterea traxi te per benignitatem?* III. Amoris hujus effectum est, quod ipsis concedantur media salutis, præconium Evangelii, &c. accedente interna aliqua illuminatione & stimulatione ad bonum, quanquam nondum salutari; atque id ea intentione, ut suo tempore per ista media efficaciter convertantur. IV. Hinc porro sequitur, quod Deus, eos sub mediis salutis viventes, conservet a peccato in Spiritum

Sanctum; a quo nemo [illegible]. V. Denique [illegible] Spiritus sancti illa efficacia [illegible] regenerationem, eamque per [illegible] negotiorum vere [illegible], [illegible].

Arminii sententia.

IX. Quæ quum ita sint, [illegible] potest quænam *Arminii* & sequacium circa hoc negotium conceptibus [illegible] sub Suos *Arminius in Examine Prædestin. Perkins.* p. [illegible], ubi ita propo-nit. Addimus hæc omnibus contraria esse [illegible] diatæ mortis passionisque Christi effectum [illegible] non est, non actualis peccatorum ab his aut illis ablatio, non actualis peccatorum remissio, non justificatio, non actualis horum aut illorum redemtio, quæ absque fide & spiritu Christi nemini contingit: sed reconciliationis Dei, remissionis, justificationis, & redemtionis apud Deum impetratio: qua factum est ut Deus jam possit, utpote justitiæ, cui satisfactum est, non obstante, hominibus peccatoribus peccata remittere, & Spiritum gratiæ largiri, ad quæ etsi [illegible] propendebat quidem jam antea ex misericordia (ex illa enim Christum dedit mundo Salvatorem) at per justitiam ab eorum actuali productione impediebatur. Interea Deo jus suum integrum manet illa bona iis quibus vult, & illis conditionibus, quas præscribere volet, impertiendi. Et contra, si statuamus talem Mediationis rationem, qualem tu, Perkinse, concipere videris; ut omnium electorum tum peccata actu ab illis ablata & in Christum translata sint, qui pœnam pro illis passus, illos actu ipso a pœnis liberavit; tum obedientia ab illo postulata fuerit, qui illam præstitit, & vitam æternam illa præstatione non sibi sed illis meruerit; non secus quam si ipsi hunc Mediatorem nostro loco constituissemus, & per eum Deo solvissemus debita nostra; jam simul statuendum est, secundum ipsam justitiæ Dei & legis rigorem electis deberi & immunitatem a pœnis & vitam æternam, eosque illa bona a Deo postulare posse jure solutionis & emtionis, absque eo ut Deus ab iis postulare possit ullo jure fidem in Christum & conversionem ad ipsum. Quantis autem absurditatibus hæc sententia laboret, non facile est dicere. Unico saltem argumento eam refutabo, sed validissimo, ex Scripturis Apostolicis desumto. Justitia a Christo præstita non est nostra qua præstita, sed

sed quæ per fidem nobis imputata, adeo ut ipsa fides nobis ad justitiam imputari dicatur. *Rom. IV. ℣. 5.* Hactenus Arminius, cujus ipsa fere verba expressimus, iis duntaxat omissis, quæ ad præsentem quæstionem non faciunt. Similia illius sequaces in scriptis Synodalibus habent, addentes, impetrationem talem esse, ut *ex natura rei salva possit semper tota manere, suisque numeris perfecta consistere, etiamsi nulli essent quibus applicaretur, vel qui perciperent ejus fructum.*

X. Multa sunt in hoc discursu, quæ neque cum ἀκριβείᾳ Scholastica, neque cum cæteris Remonstrantium placitis, neque cum veritate Theologica, bene conveniunt: quod ordine nunc ostensum imus. I. Non accurate dicit Arminius: propria mortis passionisque Christi effectio non est actualis peccatorum remissio, non justificatio, non actualis horum & illorum redemtio, &c. sed remissionis, justificationis, redemtionis apud Deum impetratio. Membra enim hujus distinctionis non bene opponuntur. Actuali remissioni, actuali justificationi; non opponitur impetratio remissionis, & justificationis; sed possibilis remissio, possibilis justificatio. Atque ita loqui debuisset Arminius, si voluisset accurate & candide loqui. II. Neque hoc accurate dicitur, effectus passionum mortis Christi est *impetratio remissionis & justificationis.* Dicendum erat, est ipsa remissio & justificatio, qualiscunque illa sit. Ita enim nos docuit ipse Arminius ἀκριβολογίᾳ p. 72. *Distingui potest inter actum, quo reconciliatio impetratur, & ipsum actus istius apotelesma, quod est reconciliatio. Actus impetrans reconciliationem est oblatio in cruce a Christo peracta. Apotelesma est reconciliatio.* Ita & hic dici debuit: In morte & passionibus Christi actus impetrans est voluntaria & ex amore Dei hominumque procedens omnigenarum passionum susceptio. Apotelesma est remissio, justificatio. Actus impetrans est satisfactio Christi; Apotelesma est immunitas a debito. Ita Arminius loquebatur, quum nondum hactenus in pejus profecisset. *Disput. Privat.* XXXV. §. 7. *Apotelesmata Muneris Sacerdotalis sunt, reconciliatio cum Deo, redemtionis æternæ impetratio, remissio peccatorum, Spiritus gratia, & vita æterna.* III. Neque illud commodum sensum habet, saltem non commode dicitur, per passiones Christi factum est, *ut Deus possit* peccata remittere: quasi nova,

Quæ neque cum ἀκριβείᾳ.

nove, major, [illegible] potentia Dei [illegible] pas-
sionem Christi &c. [illegible] est infinita, quæ augeri nul-
lo pacto potest. [illegible] quam
in ipsius potestate esse. [illegible] propositum
Remonstrantes in Synodalibus, his verbis, [illegible]
propitiationis effectum est Deum gratiæ impertiendæ [illegible]
[illegible] talem factum, &c. [illegible]
Christi statuatur mutatio status in nobis, non [illegible] potentiæ
in Deo.

Neque cum cæteris Remonstrantium placitis convenit.

XI. [illegible] ; Antithesis in hoc discre-
pat confessio. [illegible] propriam & im-
mediatam mortis Christi effectum esse duntaxat possibilitatem
remissionis peccatorum; & tamen asseris, propriam mortis Chri-
sti effectionem esse reconciliationem Dei, & remissionis, justifica-
tionis, &c. impetrationem. [illegible] quomodo ista conveniunt,
quandoquidem possibilitas remissionis peccatorum consistere po-
test cum perpetua inimicitia inter Deum & hominem? Quænam
ista reconciliatio est, quæ [illegible] possit
manere inimicitia? Quænam ista remissionis impetratio, qua non
obstante fieri potest ut peccata [illegible] remittantur? Neque
melius cum *sacra* hypothesi [illegible] Qui
expresse negant, non posse Deum, propter justitiam suam vin-
dicatricem, peccata remittere sine plenaria satisfactione. Taceo
nunc *Vorstii* [illegible] opposita super hac
materia disputationem. Ita Remonstrantes communi nomine in
Apologia p. 40. b. disertis verbis profitentur: *[illegible] justitiam
Dei vindicatricem sic esse Deo essentialem, ut Deus [illegible]
& necessitate ad puniendum peccatum* [illegible]
[illegible]

Imo omnem fructum passionis Christi evacuat.

XII. Hinc porro evidentissima sequela deduci potest, mor-
tem passionemque Christi plane frustraneam esse, omnique effectu
& fructu carere. Quod ita demonstro. Si in Deo, etiam ante
& citra satisfactionem Christi, sit potentia remittendi peccata non
obstante justitia sua vindicatrice; [illegible] egit Christus, propterea
patiendo & moriendo, ut talis in Deo potentia esset? Atqui hoc
agunt, affirmant, contendunt Remonstrantes, posse Deum ab-
sque satisfactione, & sine violatione essentialis suæ justitiæ, pec-
cata

cata impunita dimittere: contrarium ineptissimum esse clamitant. Ergo Christus morte sua nihil impetravit. Nam quod morte sua impetrasse dicitur, etiam sine ista morte jam exstat. *Potuisset nos Deus salvare citra satisfactionem Christi: sed non voluit id facere*, ait *Corvinus in Censura Anatom. Molinai pag.* 436.

Et repugnat Scripturæ.

XIII. Denique non convenit hæc Arminii assertio cum veritate Theologica. I. Nusquam enim Scriptura docet, fructum mortis Christi esse possibilitatem remissionis peccatorum: neque ullus Scripturæ locus ab Arminio eum in finem profertur. De fructu vero mortis Christi sine Scriptura loqui ἀθεόλογον est. II. Imo contrarium Scriptura docet. uti §.3.4.5. prolixe ostendimus. III. Ab omni porro ratione alienum est, plenissime satisfactionis Christi propriam effectionem esse, ut possit Deus captivum immunem dimittere, ita tamen ut possit quoque captivus ille semper in carcere & debendi reus manere. Quam absurdum est, Deo satisfactum esse per mortem Filii sui, pro peccatis alicujus plenarie, qui tamen, non obstante hac satisfactione Christi plenarie, in ignem æternum amandandus sit, ut ipse ibi satisfaciat pro iisdem illis peccatis, pro quibus Christus plenarie satisfecit? IV. Talis nuda possibilitas remissionis, quæ ex natura rei potest nunquam in actum exire, evertit immutabile illud pactum, quod inter Patrem & Filium est, cujus summam ipse Arminius in Oratione de Sacerdotio Christi *p.* 14. bene expressit. *Postulavit Deus a Christo ut animam suam poneret hostiam pro peccato, ut carnem suam daret pro mundi vita, ut pretium redemtionis solveret pro humani generis peccatis & captivitate. Promisit si id faceret visurum semen longævum, futurum æternum sacerdotem. Accepit sacerdos nostram conditionem, &c.* Hoc infallibili promisso nixus Christus se volens morti tradidit. Verum ex hoc Arminii & Remonstrantium asserto fieri posset, ut Christus, soluto jam pretio nullum semen videret, ut Rex esset absque ullo regno gratiæ, Pater æternitatis sine liberis, sponsus sine sponsa, caput sine corpore. Quæ indignissima sunt.

Fieri non potest, ut Deus non concedat

XIV Tribus interim argumentis pro sententia sua pugnat Arminius. Quorum hoc primum est. *Deo jus suum integrum manet illa bona iis, quibus visum, & istis conditionibus, quas præ-*

gratiam & gloriam iis, pro quibus Christus mortuus est.

scribere volet, impartiri. Unde sequitur, Christum non esse meritum, ut ista bona alicui ipso actu conferantur. Horsum enim hæc Arminii verba tendunt. Respondeo. I. Negamus Deo integrum esse illa bona, quæ promeritus est Christus, non impartiri iis, pro quibus Christus mortuus est. Integrum Deo jus fuit statuere pro quibus Christus esset moriturus: sed, constitutione hac semel facta, non est Deo integrum, gratiam & gloriam morte Christi impetratam, non concedere iis, pro quibus Christus est mortuus. II. Quum dicit Arminius, Deo jus integrum esse, bona hæc impartiri iis conditionibus, quas præscribere volet, supponens harum conditionum, puta fidei & resipiscentiæ, præstationem, sive gratiam ad illarum præstationem necessariam, non esse ex iis bonis, quæ passione sua nobis promeritus est Christus, rursus fallitur. Etenim hoc quoque pacto Patris & Filii, juxta quod Christus se in mortem tradidit, comprehensum erat, ut adulti omnes via fidei & resipiscentiæ ad salutarem cæterorum bonorum fruitionem pervenirent; neque aliæ conditiones jam ex pacto statui possunt. Præterea id quoque statutum est, ut Pater Spiritum gratiæ ad fidem & resipiscentiam, ex merito Christi, iis, pro quibus Christus mortuus est, concederet. Quemadmodum Arminium ipsum supra vidimus inter Apotelesmata muneris Christi sacerdotalis Spiritum gratiæ orthodoxe numerantem. Quum enim Deus *omni benedictione spirituali nobis benedicat in Christo Eph.* I. ℣. 3. id est, per & propter merita Christi, & fidei donatio ex præstantissimis benedictionibus sit *Phil.* I. ℣. 29. utique & illa nobis obtingit propter merita Christi. III. Neque illud cum Scriptura dicitur, fidem & resipiscentiam esse conditiones requisitas, antequam alicui ulla mortis Christi apotelesmata communicentur. Certe non prærequiruntur ante regenerationem & vivificationem nostri ex morte peccati, & extractionem ex seculo hoc malo, quæ inter apotelesmata mortis Christi numerantur a Paulo *Eph.* II. ℣. 5. & *Gal.* I. ℣. 4. Dicatur ergo, si ita lubet, hæc esse conditiones prærequisitas ad consolationem, morte Christi nobis partam, conscientiis nostris applicandam. Ita tamen, ut ex merito Christi emanet gratia ad conditiones illas præstandum potenter & abunde efficax.

Fides quoque & resipiscentia ex merito Christi donantur.

Et non sunt conditiones prærequisita ante omnem meritorum Christi communicationem.

XV. Secundum argumentum Armini hoc est. *Si actualis pec-*

[illegible]

cato-

catorum remissio, & effectio mortis Christi sit, simul statuendum est, secundum ipsum justitiæ Dei & legis rigorem electis deberi & immunitatem a pœnis & vitam æternam, eosque ideo ista bona a Deo postulare posse, jure solutionis & emtionis: absque eo ut Deus ullo jure postulare possit fidem in Christum & conversionem ad ipsum. R. I. Omnino hoc statuimus, posse hominem renatum confidenter accedere ad Thronum gratiæ, & postulare a DEO ista bona, jure solutionis & emtionis Christi, Quid ni enim a Deo ausimus petere, ut id præstet nobis, quod Filio suo ejusque meritis se debere voluit? Hæc est fidei nostræ παῤῥησία, coronam justitiæ exspectare a Deo, quoad nostram quidem indignitatem, ut misericorde & gratioso datore, sed quoad Christi merita, ut *justo judice*. 2. *Tim*. IV. ℣. 8. II. Invidiose addit Arminius, *absque eo ut Deus ullo jure a nobis postulare possit fidem in Christum & conversionem ad ipsum.* Etenim impossibile est, ut hæc non præstentur ab eo, qui ad Deum ista postulaturus accedit. Qui enim fieri potest, ut quis illa a Deo postulet Christi nomine, sine fide in Deum & Christum, sine conversione ad Patrem & Filium? III. Rotunde loquamur. Posita satisfactione Christi, atque ita confirmato Fœdere gratiæ & Testamento Novo, nullo jure Deus ab electis postulare potest fidem & conversionem, ut conditiones Fœderis gratiæ, eo sensu quo vult Arminius & Remonstrantes, scilicet, I. Ut præstandas a nobis, sine gratia hyperphysice & efficaciter ac invincibiliter illas in nobis operante. II. Ut, per gratiosam aliquam Dei dispositionem, succedaneas perfectæ præstationi legis, qualem exigebat Fœdus operum. Ita enim hæc digerit Arminius, ut loco plenæ obedientiæ, quam postulabat Fœdus operum, succedat in Fœdere gratiæ actus fidei, qui ex gratiosa Dei æstimatione imputetur nobis in justitiam, id est, in caussam juris petendi vitam æternam. Tales conditiones, qualescunque illæ fingantur, quibus inædificetur jus ad vitam æternam, sive ex justitia, sive ex gratiosa æstimatione Dei, non admittit natura Fœderis gratiæ. Et bene hactenus concludit Arminius, si Mediator ita pro nobis satisfecit, ac si ipsi per eum Deo solvissemus debita nostra, non potest ullo jure a nobis ulla conditio postulari, quæ quocunque modo solutionis vicem obeat. Tota gloria juris nostri ad vitam æternam soli merito Domini nostri

a Deo postulare jure solutionis Christi electis licet.

Deus non postulat ab electis fidem & resipiscentiam, ut conditiones fœderis gratiæ, sensu Arminiano.

stri illibata manere debet: neque in ullum nostrorum actuum quocunque praetextu transferri.

Justitia Christi nostra est, quatenus pro nobis est praestita.

XVI. Unicum adhuc argumentum restat, quod validissimum putat Arminius. *Justitia*, inquit, *a Christo praestita, non est nostra, qua praestita, sed qua per fidem nobis imputatur.* Respondeo. I. Quid inde concludit Arminius? An praeter satisfactionem Christi fidem quoque opus esse ad salutem? Quid tum porro? Ergo Christus non impetravit nobis actualem remissionem peccatorum. Negatur consequentia. Etenim fides non consideratur ut impetrans, sed ut impetratam remissionem applicans. Quinimo objectum praesuppositum fidei salvificae sit remissio jam per Christum electis omnibus impetrata, utique eam proprium mortis Christi effectum esse oportet. II. Iustitia illa Christi, sicuti *Christi* est, quatenus *ab ipso* praestita; ita *nostra* est, quatenus *pro nobis* praestita: ideoque sano sensu etiam ante fidem nostra, utpote gratiae ad fidem in nobis producendam efficacis caussa nobis [illegible]. Nostra, inquam, est, ratione *juris*, quia, & decreto Dei Patris, & Filii proposito, pro nobis praestita & suo tempore nobis applicanda: licet nondum sit *possessione* nostra quoad actualem transitum ex statu irae in statum gratiae, & agnitionem ac sensum tanti beneficii nobis indulti. Nota est distinctio inter justificationem activam & passivam. *Illa*, est sententia illa Dei, qua sibi per Christum satisfactum profitetur, omnesque electos a reatu & solvendi debito immunes pronuntiat, etiam ante ipsorum fidem, hactenus ut ab ipsis nullam unquam solutionem exacturus sit. *Haec*, est agnitio & sensus dulcissimae illius sententiae, per Spiritum Sanctum cordi intimatae, & a quovis electorum fiducialiter apprehensae. Altera fidem praecedit, saltem quoad istum, quem nos proposuimus, generalem articulum; altera sequitur. Atque ita valorem satisfactionis Christi adversus Arminii cavillationes vindicavimus.

CAP. VIII.

De necessitate Satisfactionis Christi.

I.

Statum controversiæ

POstquam valorem satisfactionis Domini nostri Jesu Christi, ad ipsius gloriam & consolationem electorum, ex Scripturis explicuimus, non intempestivum erit, ut de necessitate hujus satisfactionis agamus; huc quoque nos deducentibus iis quæ supra §. II. ex Remonstrantium Apologia allegavimus. Ubi non ita controversiæ statum formare libet, uti a magno cæteroquin Pancratiaste factum video, *An Deus non possit per omnipotentiam suam absolutam peccata sine ulla satisfactione remittere?* Neque enim libenter de potentia Dei absoluta disputamus. Tum etiam consideratio absolutæ potentiæ Dei non videtur huic controversiæ congrua. Etenim non ex attributo Potentiæ Dei, sed Sanctitatis, Justitiæ, & similium, controversiæ hujus explicatio & determinatio arcessenda est. Quidam quando potentiam Dei solam spectant, omnia de eo dicunt: non considerantes Deum nihil posse agere nisi juste, sancte, veraciter, sapienter, constanter, & ita denique ut omnibus suis virtutibus dignum est. Probe Jurisconsultus *Papinianus ff. Lib.* XXVIII. *Tit.* VII. *Leg.* XV. de viro bono dixit: *Quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, &, ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt,* NEC FACERE NOS POSSE CREDENDUM EST. Id profecto multo magis de Deo dici debet, quod non est testimonium perfectionum Dei, aut quod obscurat virtutem aliquam Dei, aut gloriam Dei; Dei opus esse non potest. Judiciose caussam istam contra *Celsum* egit *Origenes. Lib.* III. *p.* 154. Δύναται δὲ καθ' ἡμᾶς πάντα ὁ Θεὸς ἅπερ δυνάμενος, τοῦ Θεὸς εἶναι, καὶ τοῦ ἀγαθὸς εἶναι, καὶ σοφὸς εἶναι οὐκ ἐξίσταται. Ὁ δὲ Κέλσος φησὶν (ὡς μὴ νοήσας πῶς λέγεται ὁ Θεὸς πάντα δύνασθαι) ὅτι οὐκ ἐθελήσει οὐδὲν ἄδικον, διδοὺς ὅτι δύναται μὲν τὸ ἄδικον, οὐ θέλει δέ. Ἡμεῖς δὲ φαμὲν, ὅτι ὥσπερ οὐ δύναται τὸ πεφυκὸς γλυκαίνειν τῷ γλυκὺ τυγχάνειν πικρίζειν, παρὰ τὴν αὐτοῦ μόνην αἰτίαν· οὐδὲ τὸ πεφυκὸς φωτίζειν, τῷ εἶναι φῶς σκοτίζειν· οὕτως οὐδὲ ὁ Θεὸς δύναται ἀδικεῖν· ἐναντίον γάρ ἐστιν αὐτοῦ τῇ Θειότητι καὶ τῇ κατ' αὐτὴν πάσῃ

δυνάμει ἢ τοῦ ἀδικεῖν δύναμις. *Potest sane Deus juxta nostram opinionem omnia, per quorum omnipotentiam a Deitate sua, bonitateque ac sapientia non excidit: ac Celsus (quibus illud intelligunt quomodo Deus dicatur posse omnia) negat enim velle quicquam quod sit injustum, concedens quod Deus possit etiam injusta, nolit tamen. Nos dicimus, sicut quod nativam suam dulcedinem indit rebus etiam aliis, nullam potest amaram reddere, quia hoc contra naturam suam faceret: neque quod natum est ad res illustrandas, potest ea quod lux est eas obscurare; ita nec Deus potest injusta facere.* POTENTIA ENIM INJUSTE FACIENDI CONTRARIA DIVINITATI IPSIUS *est, omnique potentiae quae Divinitati est consentanea.* Ideoque incongruum nobis videtur, ubi de sanctissimo Dei jure agitur, absolutam Dei potentiam in scenam producere. Propterea malumus controversiam hoc modo formare: an ex mero & indifferenti voluntatis Divinae arbitrio processerit, quod voluerit Deus sibi per Christum satisfieri, antequam peccatores reassumeret in gratiam; an vero satisfactionem exegerint naturalis Dei Sanctitas, Justitia, similesque essentiales Dei virtutes, quas abnegare non potest? Nobis posterioris assertio verior & tutior censetur.

II. Superiori libro *Cap.* V. §. 19. & sequentibus fuse probatum dedimus, in ipsa natura & immutabili jure Dei fundari, ne peccatum dimittat impunitum. Quae assertioni nostrae pro fundamento supponi possunt. Nunc alia adjungemus argumenta ipsam Christi satisfactionem propius tangentia.

Non est credibile Deum animi gratia, sine necessitate ulla, dilectissimum Filium tam diris cruciatibus subjecisse.

III. Et *primo* quidem ex *eventu*, & a posteriori, non invalide argumentamur. Etenim quum Deus entia sine necessitate non multiplicet, qua ratione probabile est, quod Filium suum dilectum, in quo suaviter acquiescebat, sine necessitate, maledictionem pro nobis effecerit? Immoremur paulisper huic meditationi. Excogitavit immensa Dei sapientia mirabilem unionem humanae Naturae cum una Divinarum personarum: ut Deus ipse obedire, pati, mori, satisfacere denique dici queat. Fuit ista persona ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, Vir complacentiae Dei, Filius unigenitus, unice dilectus. Eum amantissimus Pater indignissimis contumeliis, dirissimis passionibus, maledictae morti objecit, ut ea vicem λύτρου obirent, quo redimendi essent pecca-

cato-

catores. Passiones has variis ambagibus a longo tempore prædixit, & universo adeo victimarum, per Mosen jussarum, choragio præsignificavit. Permisit ut mundus post tot scelera Deicidio pollueretur, (a cujus intuitu sol ipse radios retrotrahebat,) facinore sane inexpiabili, & cujus reatu universa Judæorum natio involuta est. Nonne tota hæc res, quod cum veniæ rogatum sit, drama quoddam redolere videtur, si Deus unico flatu peccata nostra veluti nubem dispellere potuisset? Nonne cum Bonitate, Sapientia, Sanctitate Dei pugnat, sine ulla necessitate, & animi, ut ita dicam, caussa, hoc modo procedere? Quo recta & compendiosa via pervenire potuit, eo ut veniret quid tanta & tam impedita circuitione usus est?

IV. Neque reponi hic velim, factum hoc a Deo, ut manifestum faceret infinitum jus, quod obtinet in creaturam, tale, ut etiam insontem gravissimis cruciatibus afficere possit. Si Deo sibi id jus vindicare placeat, vix certe, & ne vix quidem, unquam eo jure usus est. Si eo jure aliquando usus est, id factum est in rebus multo levioribus & mitioribus, quam quæ sunt a Christo Domino nostro exantlatæ. Si denique ad jus illud ostendendum tam graves cruciatus nonnunquam adhiberet, abstineret tamen a dilectissimo & unico Filio, in quo tam clare testatus est se εὐδοκῆσαι.

Quod non fecit, ut ostenderet infinitum jus suum in quamcunque creaturam.

V. Pertendere totum hoc negotium indifferenti alias arbitrio Dei ita dispositum esse, ut doctrina Christi salutaris exemplari hoc martyrio confirmaretur, est & rationi, & Scripturæ, & experientiæ contradicere. Multa enim alia Deo suppetebant, longe faciliora, quibus doctrinam salutis confirmare poterat, quam tam dira dilecti Filii passione. Tum Scriptura nos docet, eo spectasse Christi miracula, adjuncta efficacissimo, & nativa veritatis demonstratione divinitatem suam probanti, præconio, quibus se Johannis discipulis approbabat *Matth.* XI. ℣. 5. & universæ adeo turbæ *Luc.* VII. ℣. 16. & *Joh.* VI. ℣. 14. Denique tam ex Scriptura quam ex experientia colligimus, crucem Christi *Judæis scandalum*, *Græcis stultitiam fuisse*. 1. *Cor.* I. ℣. 23.

Neque eo fine duntaxat, ut isto veluti martyrio doctrina Christi firmaretur.

VI. Neque asserendum, necesse fuisse ut tam operosa via, ipsoque adeo exemplo filii Dei, edoceremur per multas passiones nobis intrandum in regnum cœlorum. Sufficienter, si nihil aliud sub-

Neque modo, ut doceremur

subesset, de eo edoceri potuissemus exemplis aliorum martyrum. Tum etiam ex millenis eorum, qui servantur, vix unius est, cui, seposita quoque maledictione Dei, in via salutis, tot horrenda, tamque indigna occurrunt, quam Christo obvenere. Cur ergo edocendi exemplo Filii Dei omnes fuimus, non aliter coeli portam patere quam per illas angustias? Nisi dicamus Dei justitiæ per Christi passiones satisfactum esse, neque ei aliter satisfieri potuisse, nulla alia justa, sancta, sapiens, & Deo digna, earum ratio assignari posse videtur. Certe ego me eam a quoquam audivisse non memini.

per angusta ad angusta contendendum esse.

Neque asserendum Deum voluisse sibi per Filium satisfieri ad declarandum potestatem & voluntatem puniendi peccata, sine necessitate.

VII. Si quis dicat, non fuisse necessariam satisfactionem propter justitiam Dei, fuisse tamen exactam a Deo propter aliam aliquam perfectionem Dei, nimirum ut declararet potestatem & voluntatem puniendi peccatum, quod potest non punire: respondebo vix esse, ut talis potestas & voluntas perfectio Dei appellari possit: quum Christus potius τελειότητα, perfectionem Dei vocet, clementiam, tolerantiam & liberalitatem Dei in homines, etiam injustos. *Matth.* V. ℣. 45. 48. Quæ certe laudatissima erit, si Deus possit pro placito peccata non punire, & ei non punitioni sanctissima Dei natura, & Lex naturam illam exponens, non obstet. Imo si possit Deus cum summa sua laude non punire peccata, disquiri posset, an ea cum laude punire possit: quia tum sine ratione videtur affligere peccatorem, & opus manuum suarum male habere. Quod autem sine ratione fit, id in Deo laudabile esse non potest.

Neque eo est confugiendum, ut dicamus Deo fuisse hujus sui rationes consilii, licet nobis ignotas.

VIII. Fortassis tutissimum aliquis arbitrabitur non ingerere se in abyssos imperscrutabilis sapientiæ & infinitæ potentiæ Dei, & dicere, placuisse quidem Deo ob sapientes & bonas, licet sibi soli notas rationes, ut non aliter quam satisfactione Filii sui liberaremur: sed potuisse tamen longe alia via nos ad salutem deducere, imo verbo aut nutu redimere. Et sane ita olim magnus locutus est *Augustinus*: de *Agone Christiano*. *Omnia Deus poterat si voluisset. Noluit autem: idque justa de caussa; etiamsi nobis ignota est & incomprehensibilis; sed etsi aliter faceret, æque tamen stultitia vestra displiceret.* Et rursus de *Trinitate* Lib. XIII. Cap. X. *Hunc modum, quo nos per Mediatorem Dei & hominum, hominem Jesum Christum, Deus liberare dignatur, asseramus*

[illegible] bonum & Divinæ congruum dignitati; verum etiam ostendimus, non alium modum possibilem Deo defuisse cujus potestati cuncta æqualiter subjacent; sed sananda nostra miseria convenientiorem alium modum non fuisse, nec esse oportuisse. Perplacet utique mihi verecunda ista modestia, ut de rationibus & finibus actionum Dei nihil temere definire audeamus; neque de viis ejus inconsiderate judicemus, quia aliquid in iis occurrit, cujus rationem ignorantia nostra explicare nequit, imo quod stultitiæ nostræ [illegible] cum ratione pugnare videtur. Sed quando ratio Divinarum actionum ita a nobis cognosci & assignari potest, ut per illam gloria adorandæ Justitiæ, Sapientiæ, Sanctitatis & Bonitatis Dei in evidentissima luce collocetur; non est amplius modestia, sed obscuratio virtutum Dei, illam nolle agnoscere. Atque ita hic sese res habet. Ratio, cur Deus, volens electos peccatores servare, id voluerit fieri per satisfactionem Filii sui, hæc est, quia vidit in Sapientia sua nullo alio modo Sanctitati & Justitiæ suæ Naturali satisfieri posse. Atque id dicendo, neque Potentiæ Dei quicquam derogamus; qui sine dubio non potest nisi Sanctitati & Justitiæ suæ convenienter operari: & Sapientiam ejus mirifice prædicamus, quæ, quod omni creato intellectui impossibile videbatur, medium invenit, quo Justitiæ suæ satisfieret, & peccator sancte salvaretur. Quæ ut clariora sint, simulque firmiora, agedum porro attente consideremus, quid Scriptura nos de caussa impellente & finali dationis Christi doceat.

Si datio Christi ad salutem nostram necessaria non fuerit, non elucet in eo tanta Divina caritatis vehementia.

IX. Identidem inculcant Scriptores Sacri ex inenarrabili caritate erga humanum genus processisse, quod proprio suo Filio Deus non pepercerit, quin illum nobis daret, & pro nobis in mortem traderet. *Joh.* III. ℣. 16. *Rom.* V. ℣. 8. 1. *Joh.* IV. ℣. 10. Si autem aliter servari potuerimus, quam per passionem Filii DEI, non tam eximie elucet DEI caritas in datione hujus medii. Nam ingens quidem caritas est, nec ullo pacto enarrabilis, si justitia, homines ad pœnam implacabiliter postulante, vicit tamen ἡ φιλανθρωπία & salutis donandæ propositum, reperto ad eam rem in thesauris sapienti admirabili justitiæ cum misericordia temperamento, & tali quidem, cui sine traditione dilectissimi Filii ad sævos pro nobis cruciatus locus esse non poterat. At si justitia nullatenus obstitit, si multis aliis rationibus salus nostra procura-

[illegible], [illegible] fidelium, [illegible] per sanguinem [illegible], ut declaratio ju- [illegible] Christi, quibus ó- [illegible], nullius pecca- [illegible] Deus [illegible] justitiæ suæ, [illegible], peccata condonare [illegible] negotium [illegible] fuisse & minime Deo [illegible], qui nulla [illegible] tam terribilem se [illegible] morte dilectissimi Filii. Quæ [illegible], ex hoc discursu Pauli conficitur, [illegible] Deus peccata non puniret, nisi aliquando [illegible] propitiatorium, & sic justitiam suam o- [illegible] punitio peccati sine ἐνδείξει & ἱλασμῷ fo [illegible]. Nam non ostensio justitiæ est [illegible] in grandi hoc salutis nostræ opere. I- [illegible] *Jes.* LVI. ℣. 1. *Salus mea propinqua est* [illegible] *revelatur.*

XI. [illegible] per *justitiam* Dei hic notari, [illegible] in præstatione promissorum: ut [illegible] Apostolus, Deum ideo Filium suum propitia- [illegible] prophetiis & promissis satisfaceret, atque [illegible] ostenderet. Verum hic alia longe [illegible] Dei hic significat rectitudinem illam, qua [illegible] suam, inflictis doloribus dignis, manife- [illegible], & odium peccati, & quod se non deceat [illegible] cum peccatore, dissimulata violatione glo- [illegible] hoc loco, patet, quia in eo est Aposto- [illegible] Deus, sine læsione justitiæ suæ, antea [illegible], & præterierit peccata: ostenditque per- [illegible] esse in propitiatione per sanguinem [illegible], [illegible] facta & revelata. Ejus enim vi esse factum, [illegible] fidelibus peccata remissa sint. Quæ dif- [illegible], quam mox memoravi, explicationem. [illegible], ut appareat Deum juste agere, quum pec- [illegible] merita Christi.

Per quam non intelligitur hic Dei veracitas.

XII. [illegible] quoque est, quod Apostolus diserte dixit, & sæpi-

Si nullo [illegible] piamento

[illegible] suo, pecca- [illegible]. Promtum enim [illegible] compendiosiorem [illegible] & liberrima po- [illegible] id moneam, [illegible] voluntatis [illegible] dispositio- [illegible] illius [illegible]. Nam si eam [illegible] pauco [illegible] opus erat. Sola [illegible] habebat [illegible]. Si non suppo- [illegible]. Quod absit.

[illegible] ter Christum.

XV. [illegible] hoc loco videtur illud Apostoli di- [illegible] Sanctum peccaverunt, omnem salu- tis spem [illegible], quia rejecta ab ipsis Christi ex- [illegible], *[illegible] religuum hostiam habent. Hebr.* X. ℣. 26. [illegible] superesse voluit innuere, ibi nullam ho- [illegible]. Pro indubitata veritate sumens, quod [illegible] necessario antecedat. Ni id ita esset, cur [illegible] liceret homini, cui sacrificium deerat, sine satisfactione, ab [illegible] veniam sperare?

Et omnem spem salutis ei præscindentis cui nullum remanet sacrificium

XVI. [illegible], quod ait Apostolus *Hebr.* VI. ℣. 6. *Fieri [illegible] ad pœnitentiam, qui rursus crucifigant sibi Filium Dei, [illegible] exponant.* Quæ postrema verba [illegible] Theologis explicantur. Eo autem sine dubio [illegible] contineant, cur ab omni salutis spe ex- [illegible] sint, qui [illegible] sibi Christi crucifixionem fecere. Quip- pe sine qua [illegible] est salutem obtinere. Doctissimus Vir, *[illegible], in Disputatione de Peccato in Spiritum San- ctum* §. XI. [illegible]: Nimirum, quia desertoribus illis nihil [illegible] est cum sacrificio jam peracto, quia ei renun- [illegible], si servari volunt, est illis aliud sacrificium quærendu n. [illegible] a nemine præter unum Christum sacrificium vere [illegible], si volunt illi servari, necesse est, ut Chri- [illegible] denuo crucifigendum tradant, atque exponant opprobrio. [illegible] nefas est; neque vero a Deo potest impetra- [illegible] VI. ℣. [illegible]. Quæ explicatio si assensum impetret, vali- [illegible] pro sententia nostra concluditur: quia supponitur [illegible] satisfactionis Christi necessitas, ut si ea, quam jam

Hebr. VI 6. explicatur.

 præ-

[illegible] quam dissimillimus appareat. Bo- [illegible] *Nec Deus ob hoc minus liber aut* [illegible] Non *libertati* [illegible] *pantur.* Nam etiamsi Deus nulla [illegible] si operandum obligatur, si omnes [illegible] una operatione [illegible] necesse est. Verbi gratia, libe- [illegible] ex nihilo creare. Posita tamen creatio- [illegible] mundi, necesse est, ut Deus illum [illegible] justitiæ, sanctitati, sapientiæ, [illegible] liberum fuit Deo peccatum per- mittere: [illegible] peccato, postulat Justitia Dei essentialis, ut id puniatur. Liberum fuit Deo quosdam peccatores salvare: posita tamen quod id velit, necesse est, ut conveniens satisfactio [illegible] perfectionum Dei [illegible] actionum abnegare potest. Non [illegible] Dei [illegible] in *moderatione* pœnarum, quoad tempus, gradum, personas. Non enim ita volumus Deum natura punire, quemadmodum ignis urit (quanquam etiam se cum igne hac in [illegible] XXIV. *v.* 4. & *Deut.* IV. *v.* 24.) sed ita ut na- [illegible] demonstrandi cum modo sapientissimo. [illegible] postulat demonstrari justitiam, ut etiam [illegible], propter divitias ejus. Ne- [illegible] Dei, quasi per eam peccatori, sine satis- [illegible] dare possit, atque sic eum in gratiam recipere. [illegible] Spiritus regenerationis, summi Amo- ris est [illegible] peccatorem nondum pœniten- [illegible] considerationem, tanto amore prose- [illegible] indignum est, uti multoties jam [illegible] Deum non auferre Spiritum suum ab [illegible] Non docet dare resipiscentiam per eundem [illegible] sacrificio Satisfactoris, quo pecca- [illegible]

[illegible] Quum itaque & Natura, & actiones Dei, & Sacro- [illegible] necessitatem satisfactionis doceant: [illegible] Dei virtutes in fulgidissima [illegible] recta illius animadversio ad pietatis pro- motio-

Conclusio.

[illegible]

[illegible] viorum quicquam [illegible]
sobrie acquiescere [illegible]

Ejusque debita limitatio.

XX. [illegible] nis in genere [illegible], Justus ac Sanctus [illegible] re, gratia, ac [illegible] dispensationes, [illegible] lentium, [illegible] [illegible] Christi [illegible] [illegible]

CAP. IX.

Pro quibus Christus [illegible]

Non satisfecit Christus nisi pro iis, qui salvantur.

N[illegible] [illegible] Christi [illegible] [illegible]

[illegible] pro iis omnibus & solis [illegible], qui [illegible]

[illegible] catis

[illegible] suis [illegible]. Hoc manifesta docet ratio. Non enim spopondisse [illegible] Christus nisi pro iis, quorum sustinuit personam [illegible] ipse *adversus Perkinsium* p. 72. fatetur. [illegible] quorum personam Christus sustinuit, & pro quibus [illegible] expromissoris satisfecit, ipse pro eodem debito [illegible] satisfacere cogatur, a bona fide & justitia Dei alienissimum est. Neque fieri nobis ullo modo posse videtur, ut quis Christum pro omnibus & singulis hominibus mortuum ex a-[illegible], nisi prius enervata phrasi illa *pro aliquo* [illegible], quæ substitutionem in locum alterius notari nuper contra Socinianos evicimus. Sed operæ pretium est, ut veram sententiam, thesibus aliquot comprehensam, dilucide proponamus.

II. Statuimus ergo I. Obedientiam & passionem Christi in se consideratas, propter infinitam personæ dignitatem, ejus esse valoris, ut non modo omnibus & singulis hominibus, sed & plurimis adhuc myriadibus redimendis sufficere potuerint, si quidem Deo & Christo placuisset, ut pro iis sponderet ac satisfaceret.

Obedientia Christi potuisset sufficere omnibus hominibus servandis, si ita Deo libuisset.

III. II. Christum qua hominem, legi caritatis subjectum, omnes homines ut proximos suos sancte amasse, ex animo iis bene cupivisse, perditioni pereuntium serio indoluisse, quos tamen qua Deus sciebat esse reprobos, & pro quibus qua Mediator non spoponderat. Ita tamen ut affectum hunc humanitatis, lege, quæ eadem Christo ac nobis est, imperatum, subjecerit Divinæ ordinationi, & ad conditionem decernentis voluntatis DEI adstrinxerit, hoc modo sanctitatem voluntatis suæ probans in glorificatione consilii Dei, & debita subjectione. Patet id ex lacrymis Christi, quibus qua homo mala perditissimæ urbis deflevit, quæ Prophetas partim occiderat, partim contumeliis & ludibriis oneraverat: imo quia unicum erat in toto orbe Prophetarum quasi [illegible]: & quæ tandem scelestissimo parricidio se [illegible] infaustæ posteritati mansuræ maledictioni Numinis brevi devotura erat, Luc. XIX. ℣. 41.

Christus qua homo iis quoque bene cupivit pro quibus qua Mediator non spopondit.

IV. III. Occasione sponsionis & satisfactionis Christi multa bona reprobis quoque obtingere. Hoc enim morti Christi debetur, quod Evangelium prædicetur omni Creaturæ, quod crassa [illegible] idololatria ex multis mundi partibus abolita sit, quod profana

Occasione satisfactionis Christi, multa bo-

[illegible] Nulli alii Christo vivunt. De-
[illegible] hypotheses vis resurrectionis
Christi [illegible]. Similiter illi *omnes, pro qui-*
[illegible] *gustasse* dicitur *Heb.* II. ℣. 9. *fi-*
lii [illegible] vel adducendi, quorum *Princeps salutis*
Christus est, qui [illegible], quos *fratres suos vocat*, *quos*
dedit ipsi Deus, ℣. 10. 11. 13. Quæ rursus talia sunt, ut electis
solis, non reprobis conveniant. Item ea omnia, quæ *Deo re-*
conciliata dicuntur [illegible] *facta per sanguinem Christi. Col.* I. ℣. 20.
[illegible] non possunt. Res ipsa id evin-
cit. Nam reconciliatio cum Deo & pacificatio sunt propria e-
lectorum fidelium. *Rom.* V. ℣. 1. Contra reprobi sunt hostes Dei
perpetui, super quos ira Dei manet. *Joh.* III. ℣. 36. Per *ea, quæ*
in terra sunt, fideles adhuc in mundo commorantes, uti per *ea*,
quæ in cœlis sunt, non Angeli, sed beati homines intelliguntur,
qui fructibus reconciliationis & pacificationis Christi plenissime
fruuntur. [illegible]

[illegible] VIII. [illegible] locus 1. *Tim.* II. ℣. 4. 6. *Deus vult*,
omnes homines salvos fieri & ad agnitionem veritatis venire: Christus
dedit se redemptionis pretium pro omnibus. Ubi per *omnes* non
omnes & singulos homines, sed electos cujuscunque gentis &
conditionis [illegible], invicte hoc modo ostendo. I. Pro
quibus Christus [illegible], ii eripiuntur e dominio Diaboli
[illegible] asseruntur, in æternum carcerem com-
pingi non possunt, neque ipsi pro iisdem illis debitis satisfaciant,
pro quibus [illegible] exsolvit Christus. Hoc omni-
no [illegible] Christum solvisse volumus. Atqui non
omnes et singuli [illegible] Diaboli sunt liberati. Multi sunt &
[illegible], *in quibus imperat ille Spiritus* ἐνεργῶν.
Eph. II. ℣. 2. *qui Diaboli laqueo* [illegible] *detinentur*
[illegible] pro reatu suo cogentur satisfacere. Er-
go iis non dedit se Christus ἀντίλυτρον. II. De iis omnibus
[illegible], quorum *Mediator* est Christus. Mediator au-
tem [illegible] corporis & sanguinis sui, tum *intercessione*
[illegible] Mediationis pars excludi hic nullo modo
[illegible] nostris agatur, quarum perfectissimum
[illegible] in precibus Christi. Porro, fatentibus Re-

Heb. II. 9.

Col. I. 20.

1. Tim. II. 4. 6.

torum, quos Deus vult salvos fieri, & pro quibus se impendit Christus.

Hoc (inquiunt) verissimum inculcat Scriptura, quando dicit Christum dedisse carnem suam pro vita mundi *Joh.* VI. ℣. 51. *Propitiationem esse, non tantum pro nostris peccatis, sed & pro peccatis totius mundi.* 1 *Joh.* II. ℣. 2. *Deum in Christo mundum reconciliasse sibi.* 2. *Cor.* V. ℣. 19. *Christum esse agnum Dei, qui tollit peccatum mundi. Joh.* I. ℣. 29. Et quae plura sunt similia. Ubi per *mundi* vocabulum universitas, non omnium & singulorum hominum, sed electorum, intelligi commode potest, imo debet. Quod sequentibus argumentis probamus.

Et iis locis ubi pro mundo se tradidisse dicitur. Qua voce universitas electorum aliquando notatur.

X. Clarum est in sacris literis, ea quandoque de mundo dici, quae non nisi electis & fidelibus conveniunt. Ita orat Christus *Joh.* XVII. ℣. 21. *Ut credat mundus, me a te missum esse.* & ℣. 23. *Ut cognoscat mundus quod tu me miseris.* Haec autem pertinere ad intercessionem illam Christi sacerdotalem, *de qua certo certius concludere nobis licet, eam nunquam rejectum iri*, ait *Arminius* in *Oratione de sacerdotio Christi*: & quam certum est pro mundo reprobatorum non fieri, diserte id asserente Christo ℣. 9. & sequentibus iis, quibuscum nobis res est. Ergo necesse est, per mundum hic intelligi mundum *electorum*, credentium in Christum, eumque per fidem cognoscentium, vi intercessionis Christi, & ministerio sanctorum & glorioso exemplo fidelium.

Nam & pro mundo Christus orat.

XI. Porro multa testimonia, quae de salute non *impetrata* modo, sed *applicata* loquuntur, eam mundo vindicant. Ita Christus concionatur *Joh.* III. ℣. 17. *Non enim misit Deus Filium suum, ut damnet mundum, sed ut servetur mundus per eum.* Haec autem est intentio Dei mittentis Filium suum, non ut omnes & singuli serventur, sed *ut quisque credit in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam*, quemadmodum ipse se Christus antecedentibus verbis explicat. Similiter *Joh.* VI. ℣. 33. *Panis ille Dei est, qui de coelo descendit, & dat vitam mundo.* Non dat autem Christus vitam nisi electis ovibus, non hircis. *Joh.* X. ℣. 27, 28. Ita vero mundum ipse Christus in prosecutione supra allegatae concionis restringit, ad illos *quos pater ipsi dedit*, *qui conspiciunt filium & credunt in eum* ℣. 39. 40.

XII. Ita quoque *Pater credentium* & *Haeres mundi* idem sonant

Abraham

[illegible] tamen mundi pars, [illegible] *qui ibi ter-* [illegible] *terra est.* [illegible] loqui, justi sunt [illegible] quid con- [illegible] totius fi- [illegible] majorem? [illegible] præbet, quan- [illegible] nomine desi- [illegible]

non pars mundi melior.

XIV. [illegible] quæ supra §. 5. allegavimus. [illegible] *Joh. VI. v. 51.* [illegible] *carnem suam dare* [illegible] sed idem eodem Capite [illegible] *dare mundo:* at- [illegible] per mundum nos ve- [illegible] est, applicationem redemtionis [illegible]

Explicatur Joh. VI, 51.

XV. [illegible] 1. *Joh. II. v. 2.* *Christum pro-* [illegible] *pro peccatis totius* [illegible] illi sint, qui se in- [illegible] per ipsum partæ consolari possint. [illegible] non reproborum, [illegible] Illis, non reprobis, *proposuit eum* [illegible] *per fidem, in sanguine ipsius.* [illegible] porro hæc consolatio, non modo ad [illegible] qualis Johannes erat, sed & ad electos [illegible] nomine Paulus indigitat *Rom.* [illegible] Doctoribus usitatissima, qui τὸν ἑβρ [illegible] vocitant. Neque [illegible] iis, qui *tunc* [illegible] ut filiolis suis tunc scribebat Johannes, [illegible] consolationi est; sed & iis qui *in ad-* [illegible] diluvium, qui vixerunt sub pædagogia [illegible] quam sanguine Christi pro- [illegible] fidelibus, qui a tempore Johannis, [illegible] ad Christum [illegible] erant, *ad* [illegible] merito *totius mundi* no- [illegible] utique est, per totum mundum non

1. Joh. II, 2.

notari

[illegible] hæc carnaliis pateti. Mi-
[illegible] In quorum explicatione hæc duo sunt o-
[illegible] Christi, ini-
[illegible] *fruitionem* [illegible] actus noster.
[illegible] *restringi*, ut
[illegible] negant: ne-
[illegible] pitesse.
[illegible] de impetratione salutis hic agi, ita
[illegible] Spiritus Sanctus locis allegatis
[illegible] *pro aliquibus*, [illegible], *da-*
[illegible] acquisitionem
[illegible] Scriptura [illegible] quando citra con-
troversiam de impetratione [illegible] II. Locis allegatis clare
describitur id [illegible] Christus, tam [illegible] nos, quam sine no-
[illegible] posse intelligi hæc
loca [illegible] *natura* & *tempore*
[illegible] ad aliquid de-
[illegible] vel [illegible] illius ad quem
illud [illegible] instar habet. *Tempore*: nam pro-
[illegible] ab illo momento,
[illegible] fruitio in electis om-
[illegible] tractu successive peragitur. III. Re-
[illegible] *moriendi pro aliquo*, *mercandi ali-*
[illegible] impetratio-
[illegible] electis [illegible] qua specie ergo
[illegible] esse negandi. IV. Non fidere se
[illegible] quando deinceps allegata loca ad
[illegible] per Ecclesiam
[illegible] neque pro iis solis Christum se tradi-
[illegible] se tradere pro ali-
[illegible] fruitione intelligi: quæ solis fide-
[illegible] non aliud hac exceptione respon-
[illegible] quod in quæstione est: nos enim id
[illegible] rationibus probaturi sumus, ap-
[illegible] impetrationi in extensione adequatam
[illegible] hic poni [illegible] quæ effectum suum
[illegible] applicetur. Talem enim im-

Quod non de sola fruitione, sed & de impetratione salutis est intelligendum.

 petra-

[illegible] heris, qua servis, [illegible] exactissimae re- [illegible] sensus est; [illegible] mortis Christi efficaciam faciat, [illegible]

[illegible] a fundo eruimus, cernemus clarissime, [illegible] Christi, ut pro [illegible] homi- [illegible] quibus spospon- [illegible] Patris sui. *Ps.* XL. ℣. 9. [illegible] homines salvos fa- [illegible] id est, ex quavis gente electos, [illegible] irrevocabili testamento, in hæredium [illegible] *Ps.* XLIX. ℣. 6. *Levius est quam ut sis mihi servus* [illegible] *Israëlis redu-* [illegible] *ut sis salus mea usque* [illegible] Christus *Joh.* VI. [illegible] *Patris, ut quidquid mihi de-* [illegible] Non omnes autem Christo dati sunt, sed [illegible] ℣. 37. *Quidquid dat mihi Pa-* [illegible] Patris solummo- [illegible] in se recepit, eos in pectore gesta- [illegible] Patri, eos sibi in peculium deposcit ex [illegible] sibi ut [illegible] eos denique Patri [illegible] sistet, dicens, *Ecce ego & filii, quos* [illegible] II. ℣. 13. Omnia hæc ex ipso Fœderis in- [illegible] genio, quem supra exposuimus, sua [illegible]

[illegible] illustrari & probari ex typico Aaronis sa- [illegible] Pontifex maximus, solenni propitiationis diè, [illegible] totius Israëlis peccata erant, alterum [illegible] in desertum. Omnia hic fuere ty- [illegible] hircus [illegible], cuncta Christum [illegible] typice per Israëlem? [illegible] Quis enim [illegible] est, quam [illegible] & ejus totius [illegible] distinctus est? [illegible] qui sunt Israëlitæ veri,

Non fuit voluntas Dei neque Christi, ut pro omnibus & singulis sponderet, consequenter non satisfaceret.

Idem ostenditur ex typico Aaronis sacerdotio.

Judæi

sit: id [illegible] profitentibus, qua heris, qua servis, [illegible] ad regulam exacta exactissimae re[illegible] [illegible] planissimus istorum verborum sensus est; [illegible] mortis Christi efficaciam faciat, cuivis [illegible].

Non fuit voluntas Dei neque Christi, ut pro omnibus & singulis sponderet, consequenter nec satisfaceret.

XXX. [illegible] a fundo eruamus, cernemus clarissime, [illegible] Christi, ut pro ἁπαξάπαντας hominibus [illegible]. Non satisfecit utique nisi pro quibus spopondit. Spopondit [illegible] *facere voluntatem Patris sui*. Ps. XL. ℣. 9. [illegible] Patris, non ut singulos homines salvos faceret, sed eos, qui sibi dati sunt, id est, ex quavis gente electos, fide donandos: [illegible] ipsi Pater irrevocabili testamento in hæredium addixit. Ita enim Jehova *Jes.* XLIX. ℣. 6. *Levius est quam ut sis mihi servus ad* [illegible] *tribus Jacobi, & custoditos Israëlis reducendum, ergo* [illegible] *te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremitatem terræ.* Ex clarius adhuc ipse Christus *Joh.* VI. ℣. 39. *Hæc est voluntas, qui misit me, Patris, ut quidquid mihi dederit non perdam ex eo.* Non omnes autem Christo dati sunt, sed illi tantum, *qui ad ipsum veniunt* ℣. 37. *Quidquid dat mihi Pater ad me veniet.* Pro illis ergo juxta voluntatem Patris solummodo spopondit. Horum delicta in se recepit, eos in pectore gestabat, quando se offerebat Patri, eos sibi in peculium deposcit ex merito [illegible], eos sibi ut suos vindicat, eos denique Patri aliquando [illegible] & gloriosos sistet, dicens, *Ecce ego & filii, quos dedit mihi Deus. Hebr.* II. ℣. 13. Omnia hæc ex ipso Fœderis inter Deum Patrem Filiumque genio, quem supra exposuimus, sua sponte sequuntur.

Idem ostenditur ex typico Aaronis sacerdotio.

XXXI. [illegible] illustrari & probari ex typico Aaronis sacerdotio possunt. Pontifex maximus, solemni propitiationis die, hircorum, quibus imposita totius Israëlis peccata erant, alterum mactabat, alterum emittebat in desertum. Omnia hic fuere typica. Pontifex, hostia, hircus ἀποπομπαῖος, cuncta Christum [illegible]. Quinam autem designabantur typice per Israëlem? [illegible] homines. Quid enim alienius est, quam [illegible] Ethnicorum & Ægyptiorum, & ejus totius [illegible], & a quo [illegible] nominibus distinctus est? [illegible] electorum, qui sunt Israëlitæ veri,

 Judæi

[illegible] satisfacere cogitur: Fru-
[illegible] satisfactionem Christi, absonum est, ne-
[illegible] Optime olim Remigius Lugdunensis
[illegible] de hac controversia differens. *San-*
[illegible]; *non potest inde pretium in aliqua*
[illegible], *sed pendet illarum mercium, pro qui-*
[illegible] *referuntur.* Videatur *Forbes. In-*
struct. [illegible] VIII. Cap. XVI.

XXXIV. Neque excipiendum est, reprobos propterea nul-
lum ex satisfactione Christi fructum percipere, quia ad eam rem
necessaria est fidei & perseverantiae conditio, quam reprobi non
praestant. [illegible] non est, fidem, & perseverantiam
in ea, praerequisitas conditiones esse, antequam quis ullo fructu
satisfactionis Christi frui queat. Etenim regeneratio ipsa & vo-
catio efficax, quae praecedit actualem fidem; justificatio, adoptio,
sanctificatio, quae praecedunt finalem in fide perseverantiam, prae-
stantissimi [illegible] Christi fructus sunt. Deinde ex defectu
fidei & perseverantiae in pereuntibus, efficacissime demonstratur,
[illegible] pro iis fusum non esse. Quippe eo Chri-
stus [illegible] vitae in fide & caritate perennitatem.
Quum sic [illegible] *illius foederis quodque praestantioribus promis-
sis* [illegible], *Mediator. Hebr.* VIII. ℣. 6. Promissa autem il-
la sunt, [illegible] ℣. 10. [illegible] *eorum*, &
[illegible] *Deus, & ipsi erunt mihi populus.* Nam
in novo foedere [illegible] Deum alicujus, est esse Servatorem perpe-
tuum ad [illegible], ut colligitur ex *Matth.* XXII. ℣. 32. Quod
etiam oppositio [illegible] ostendit. *Hebr.* VIII. ℣. 8, 9. Promissa
haec, [illegible] virtute satisfactionis Christi gratiose & reapse
[illegible] aeque caeteris, si pro iis Christus aeque
[illegible]

[illegible] modo satisfactio Christi pro re-
probis [illegible] a Deo Christoque ejus perquam indigna. In-
dignum [illegible]; justitiae Dei est, exigere & accipere
satisfactionem [illegible] dilectissimo Filio pro iis, quos Filio nec dedit
[illegible] decrevit in aeternum compingere carce-
rem, [illegible] scelerum suorum luant. Indignum Chri-
sto [illegible] redemptionis pretium pro iis dare, quos
curae

Si pro iis C. satisfecisset, meruisset quoque pro iis fidem & perseverantiam.

Satisfactio pro reprobis, Deo & Christo indigna est.

quæ inserta est Commentariis ipsius in Epistolam ad Galatas.

[illegible] dissertatione, luce meridiana [illegible] Dominus panem calicemque distincte [illegible], atque inter discipulos suos di-[illegible]. [illegible] moris erat apud Judæos, ut Pa-[illegible] princeps ederet. Ita enim *Mai-*[illegible] cap. VII. *Accumbentibus non licet e-dere vel gustare quicquam,* עד שיטעום הבוצע, *donec gusta-verit frangens.* [illegible] erat in festivis & solemnibus epulis, ut quisquam [illegible] e poculo biberet, nisi postquam Pater-familias id [illegible]. [illegible] Cl. *Buxtorfio* expressum e *Talmu-de* locum, [illegible], *præceptum optimum & præstantissimum es-se, ut sanctificans [illegible] benedicens, primo gustet, & postea omnes ac-cumbentes gustent, unusquisque haustum.* vide dictam exercitatio-nem §. 76. Ita fecit Christus in Cœna Paschali *Luc.* XXII. ℣. 15. 17. Quidni quoque in hac nova Mystica?

quos imitatus est Christus, non licebat accumbentibus edere antequam gustasset frangens.

IV. II. [illegible] hæc observatio stringet, si animadvertamus eandem [illegible] est Christus de poculo Paschali, *non bibam amplius de genimine vitis, donec advenerit Regnum Dei*, refe-rente Luca cap. XXII. ℣. 18. usum quoque esse de poculo S.S. cœ-næ, narrante [illegible] cap. XXVI. ℣. 29. Unde inferimus, Chri-stum tunc quoque cum discipulis bibisse.

Christum e calice cœna bibisse Matth. 26, 29. innuitur.

V. III. [illegible], quod nulla ratio dari possit, cur Christus cœnæ minus quam baptismi particeps esse voluerit, & non utrum-que Novi Testamenti Sacramentum in persona sua sacraverit.

Neque minus cœna particeps esse debuit, quam baptismi.

VI. IV. Imo exigere illud videtur mutua Christi & Christiano-rum communio, ac intimæ familiaritatis commercium, quæ my-stico hoc [illegible] cætera obsignari constat, quæque sub mutuæ [illegible] elegantissime ipse Dominus proposuit. *Apoc.* III. ℣. 20. [illegible] αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μετ᾽ ἐμοῦ.

Quia id quoque mutua Christi & fidelium unio exigit.

VII. V. [illegible] quoque senserunt. *Hieronymus in Epist. ad* [illegible] II. *Nec Moyses dedit nobis panem verum, sed Do-minus Jesus: ipse conviva & convivium: ipse comedens, & qui* [illegible]. [illegible] *Lib. II. de Doctrina Christiana, cap.* III. *Et Sacra-*[illegible] *sanguinis sui prægustata, significavit quod voluit.* [illegible] in *Matth. Ipse quoque bibit ex eo, ne au-*[illegible]. *Quid ergo sanguinem bibimus & car-*[illegible] ... *Ne igitur id quoque accideret, primus ipse* [illegible] *fecit, &c.*

Patrum Auctoritas.

[illegible] Christo, [illegible] generis fue- [illegible], sancto na- [illegible] constan- [illegible] & quidem san- [illegible] ser- [illegible] consentaneum [illegible] *Lib.* I. *Cap.* IV. [illegible] Atque hæ promis- [illegible] Aliæ ipsi fa- [illegible] ipsi, fore, [illegible] & *opus* Media- [illegible] Et quod ge- [illegible], excellentissi- [illegible], electo- [illegible] hujus, de quo [illegible] *Lib.* II. *Cap.* III. §. 29.

[illegible] generis promissiones, [illegible] Nov. Testamenti Sacramenta, quibus usus [illegible] in re nihil temere [illegible] proponam can- [illegible] Christus, ut homo san- [illegible] certis quibusdam [illegible] Sacramentis fœde- [illegible] Sacramenta eum [illegible] Porro [illegible] confirmandæ pro- [illegible] inservivisse, dice- [illegible] Fœderis gratiæ. [illegible] fœderis gratiæ [illegible]

[illegible] esse diversita- [illegible] Sacramentorum, [illegible] a fidelibus. [illegible] veteris

Promissiones Christo facta sunt, vel ut homini, vel ut Mediatori.

Priores quum Legales sint non videntur Christo per Sacramenta fœderis gratia obsignata esse.

Aliud per Sacramenta Christo significatum fuit,

 vivi-

[illegible] Domini Jeſu: de [illegible] *eſt qui me* [illegible] *O agnus ille* [illegible] Paulus ad Rom. III. ℣. 26. [illegible] *in ſpiritu*. Quæ juſtificatio non in eo [illegible] illorum criminum, [illegible] & [illegible] hominibus eſt; neque [illegible] ſanctum & juſtum & favore ſuo di- [illegible] ſanctitatem; ſed [illegible] Mediator [illegible] præſtitiſſe, quæ ad ſolu- [illegible] ipſi incubuerant. [illegible] *æternis peccati Rom. VIII. ℣. 3.* [illegible] *ſine peccato iis, qui ipſum* [illegible] *Hebr. X. ℣. 28.*

Quibus includitur juſtificatio Chriſti.

XVI. [illegible] dicere cum Theologo, cætera ſo- [illegible] fuiſſe remiſſionem peccatorum, [illegible] Nam Scriptura nuſquam ita lo- [illegible] remiſſio peccatorum eſt pœnæ iis debitæ [illegible] Quæ Chriſto adſcribi non poteſt, quippe qui [illegible] pertulit, & pleniſſime juſtitiæ Dei ſatis- [illegible] remittuntur propter Satisfactionem Chriſti [illegible] remiſſa dicamus neque Scriptura ne- [illegible]

Qua non poteſt commode dici remiſſio peccatorum.

XVII. [illegible] dici poteſt, Chriſto [illegible] regenerationem ele- [illegible] & ſanctificatio- [illegible] illa beneficia, [illegible] Nam quum [illegible] Chriſtus & electi [illegible] conſtituuntur, [illegible] *Pſ. LXVIII. ℣. 19.*

Sed ad promiſſa illa pertinent omnia beneficia electis concedenda.

[illegible] quod Paulus [illegible] ple- [illegible] a Chriſto, ſed & com-

Eph. I, 23. explicatur

[illegible] Vox e Cœlo audita. *Joh.* XII. ℣. 28. Et [illegible] *Luc.* XX. ℣. 43. Ex quo: [illegible] fuerit, Christum extraordinariis me- [illegible] confirmari in fide, inconveniens nullo modo esse, [illegible] Sacramentorum in eundem fidem adhibita [illegible].

XXI. Neque magis inconveniens fuit, Christum promissa sua in Sacramentorum usu tam solemniter iterare, licet Pater de veracitate & fidelitate ejus persuasissimus fuerit. Etenim A. Ad gloriam Patris facit spontanea illa totiesque iterata Christi ad omnia [illegible] alacritatis professio. B. Ipsius Christi zelus, quamvis nunquam otiose languens, excitatus tamen & accensus fuit, illa obligationis repetitione. C. Admodum utile fidelibus, actionum ipsius testibus [illegible], aut aliunde consciis, illam promtitudinis Christi protestationem attente considerare. Ita enim & in fide Christi corroborabantur, & ad similem zeli alacritatem excitabantur. Unde colligimus, nequaquam vanum cassumque Sacramentorum usum Christo fuisse.

Et fidelitatem suam testificaretur Patri.

XXII. Hæc in genere de Sacramentis quibus usus est Christus præfati, singula breviter lustremus. Ubi primo occurrit ejus CIRCUMCISIO, quam Lucas innuit. *Luc.* II. ℣. 21. Ea significabatur & obsignabatur Christo, I. Ipsum a Patre agnosci ut promissum semen Abrahæ, in quo omnes nationes mundi benedicendæ forent. II. Mortem & abscissionem ipsius e terra viventium *Jes.* LIII. ℣. 8. fore conservationem & vitam totius corporis sui mystici; quemadmodum abscissio præputii in Judæis ad totius personæ conservationem faciebat. Eam enim negligentibus excisio e gente sua metuenda erat. *Gen.* XVII. ℣. 14. III. Ab ipso ad suos derivatum iri Circumcisionem *ἀχειροποίητον*, consistentem in exutione corporis peccatorum carnis, inchoanda in regeneratione, promovenda per sanctificationem, & consummanda in glorificatione tum corporis quam animæ. *Col.* II. ℣. 11.

Quid circumcisio significaverit Christo

XXIII. [illegible] in Circumcisione pollicebatur Christus I. In[illegible] omnem justitiam consummaturum. confer. *Gal.* V. ℣. 3. [illegible] in orbem habitabilem solemni hæc tessera proclamabat [illegible] *ut voluntatem tuam faciam, ô Deus. Ps.* XL. ℣. 8. [illegible], promtum se paratumque esse ad fundendum san-

Quid in ea pollicitus Christus.

[illegible] in illis non habebat [illegible] & levigata [illegible] suo humero a- [illegible] Quibus assi- [illegible], ex Abenezra, Lib. II. Cap. V. ex Maimonide Lib. de Paschate, Cap. VIII. Sect. 10. *Quum assare agnum Paschalem, a medio ore usque ad pudenda transfi-* [illegible], *& subjecto igne in medio furni suspendunt.* Illum igitur [illegible], [illegible] in veru ferreo, nostro more, sed vero ligneo transfixum suspendebant, quod Christum in crucem [illegible] referebat. Maxime, si haec *Justini* vera sunt, in *Dialogo cum Tryphone Judaeo*: τὸ γὰρ ὀπτώμενον πρόβατον, σχηματιζόμενον ὁμοίως τῷ σχήματι τοῦ σταυροῦ ὀπτᾶται. εἷς γὰρ ὄρθιος ὀβελίσκος διαπερονᾶται ἀπὸ τῶν κατωτάτω μερῶν μέχρι τῆς κεφαλῆς, καὶ εἷς πάλιν κατὰ τὸ μετάφρενον, ᾧ προσαρτῶνται καὶ αἱ χεῖρες τοῦ προβάτου. *Agnus enim assus, in figuram cruci similem conformatus, ad ignem torretur. Nam veru unum ab infimis partibus ad caput usque adactum perfigitur, & aliud rursus ad interscapilium, cui appenduntur agni manus*, hoc est, pedes anteriores. Quidni vero illi hac in parte credamus, viro non solum sancto, sed & rerum Judaicarum peritissimo, quum Sichemitanus fuerit ex patre Samaritano? Quandoquidem ergo Paschalia tam luculentam crucifixionis imaginem habebat. Christus Paschate [illegible] obedientiam ad crucem usque promittebat.

Cœna Significatio.

XXVII. Non multum abludit S.S. COENÆ significatio. Qua obsignabatur Christo: I. Fore illum electis dulcissimum cibum potumque ad vitam spiritualem & æternam. II. Virtutem meritorum ipsius celebratum iri a fidelibus, donec ad judicium redeat. III. Una ipsum cum fidelibus coelesti convivio nunquam finiendo perfruiturum. Christus autem promittebat corporis sui fractionem, & effusionem sanguinis. Atque ita in omnibus & singulis Sacramentis, quibus Christus usus est, solemnis repetitio & obsignatio fuit foederis ipsum inter Patremque pacti.

DE

OECONOMIA FOEDERUM DEI

LIBER III.

CAP. I.

De Foedere Dei cum Electis.

I.

Series dicendorum.

[E]O quo nos destinatae pridem tractationis seriem instituimus, ut de primo Dei cum Electis Foedere agendum sit, quod pactio Patrem inter Filiumque supponendum est. Cujus naturam ex genere [illegible], mox singulas [illegible] clarabimus. Atque hoc quidem ordine. [illegible] primo de PARTIBUS CONTRAHENTIBUS, [illegible] quid, & quodnam [illegible] quod in hoc [illegible] CONDITIONE [illegible] denique [illegible] hoc [illegible] COMMUNIONIS [illegible] disponemus.

[illegible] Deus, [illegible] sufficientissimus.

II. PARTES CONTRAHENTES [illegible] Deus, [illegible] ELECTUS. Et Deus quidem, I. Ut ad [illegible] [illegible], non sibi solum ipsi, neque creaturae [illegible], sed & [illegible] peccatori. Hoc Abrahamo in renovatione Foederis [illegible]

cavit,

cavit quando se emphaticis vocabulis אל שדי nuncupabat. *Gen.* XVII. ℣. 1. *Fortem*, significat, & aliquando abstracte etiam *fortitudinem*, ut *Prov.* III. ℣. 27. לאל ידך *fortitudo manus tuæ.* Notat ergo eum, qui tanta pollet virtute, ut possit ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν. *summa cum exuberantia omnia facere, supra ea, quæ petimus aut cogitamus Eph.* III. ℣. 20. Sine quo nihil, in quo omnia possumus. שדי significat *sufficientem*, sive illam vocem compositam esse credamus ex ש relativo, & די; quasi dicas, *qui sufficit*: sive eam derivemus a simplici שד, quod tam *uber*, quam *vastitatem* notat. Quæ singula si jungamus, dicemus, Deum tam fortem tamque *sufficientem* esse, ut & ipse nullius rei indigeat, & ex ejus *ubere* omnia esse & vivere & movere trahant, quo ubere subducto omnia ad *vastitatem* relabuntur. Talem se declarat electis suis in Fœdere gratiæ, quorum bono robustissimam illam omnisufficientiam possidet. Propterea nomen illud sæpius Patriarchis, ut fons benedictionis, ingeminatum est. *Gen.* XXVIII. ℣. 3. XXXV. ℣. 11. XLIII. ℣. 13. II. Ut summe *Misericors & Gratiosus*, gestiens se communicare cum creatura peccatrice. *Exod.* XXXIV. 6. 7. III. Et simul summe *Justus*, non contrahens amicitiam cum peccatore, nisi salva sanctitate sua, & postquam justitiæ suæ de plena satisfactione cautum sit. Nam ונקה לא ינקה *sontem pro insonte non habebit.* ib. IV. Denique ut summe *Sapiens*, inventa mirabili Misericordiæ & Justitiæ suæ mixtura, per quam nihil alterutri decederet. Hoc enim modo *ipsis imperiis & potestatibus, quæ in cælis sunt, nota fit per Ecclesiam* ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ *multiformis illa Dei sapientia. Eph.* III. ℣. 10.

Summe Misericors.

Iustus.

Et sapiens.

III. Homines vero hic veniunt, I. Ut *peccatores*, miseri, in se perditi, quique non suis viribus, non ulla alia creata ope, in integrum restitui poterant; nihil denique habentes, cujus rei gratia Deo allubescerent. *Ezech.* XVI. ℣. 1—6. *Tit.* III. 3. 4. II. Ut a Deo pro absolutissima libertate sua ad gratiam gloriamque *electi*, atque ita heredes vitæ æternæ scripti, constituentes *parvum illum gregem, cui libuit Patri regnum illud dare. Luc.* XII. ℣. 32. III. Ut illi, *pro quibus* Christus *spospondit*, vel *satisfecit*. Hoc enim considerari debet ut necessarium, antequam Deo dignum sit, de gratia sua cum homine peccatore loqui.

Homines hic veniunt, ut peccatores.

Sed electi.

 IV. Ani-

Oeconomia Trinitatis Foedere gratiæ.

IV. [illegible] Oeconomia [illegible] Trinitatis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ille, & executor foederis, [illegible] Testamentum gratiæ morte sancivit sua. *Luc. XXII, ℣. 19. Heb. IX, ℣. 16.* [illegible] *distributor beneficiorum. Ego do eis vitam æternam. Joh. X, ℣. 28.* SPIRITUS [illegible] & in Christo ad possessionem bonorum [illegible] [illegible] & sigillum est, ac pignus consummatæ felicitatis. *1. Cor. XII, ℣. 12. & II. 11. Eph. I.* [illegible]

Communio foederis vel interna vel externa est.

V. [illegible] *Electos* [illegible] clarum est nos de interna, mystica, & spirituali foederis communione loqui. Ipsa enim solus hoc foedere [illegible], & omnia, quæ sunt [illegible] & insolubilem cum salute nexum habent, [illegible] præter electos nemini [illegible] mortalium. Aliàs si externa Foederis Oeconomia spectetur, in communione [illegible] & sacramentorum, in professione [illegible], [illegible] multorum donorum, quæ, [illegible] ac insolentia, non tamen effecta sunt Sanctificantis Spiritus [illegible] felicitatis: negari non potest, [illegible] foederis sunt, quos [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible].

Promissa hujus Foederis sunt Gratia & Gloria.

VI. [illegible] foederis, [illegible] aliquid [illegible] [illegible] GRATIA [illegible] [illegible] *Psal. LXXXIV, ℣. 12.* GRATIAM & GLORIAM dat JEHOVA. Quæ ita plerumque a Theologis distinguuntur, ut gratia ad [illegible], gloria ad [illegible] vitam [illegible] [illegible] & hujus vitæ gratia [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dominus. *Jer. XXXI, ℣. 33. Nam hoc est illud foedus, quod pangam cum domo Israëlis post dies hos* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

& filiorum eorum post ipsos. Et pangam ipsis fœdus perpetuum, fore ut non avertam me a persequendo ipsis, bene faciendo ipsis: & reverentiam mei indam animo ipsorum, ut non recedant a me.

VII. Observanda hic est notabilis differentia inter *promissa fœderis operum & hujus Fœderis Gratiæ.* Utrobique eadem vita æterna promittitur, quæ non nisi una esse potest, in communione & fruitione Dei consistens; sed longe tamen aliter promittitur hoc, aliter illo fœdere. In fœdere operum pollicebatur Deus homini vitam, sub conditione perfectæ obedientiæ, quam obedientiam se ipsum in homine effecturum non pollicebatur. In fœdere gratiæ ita pollicetur vitam æternam, ut simul polliceatur dare fidem, & resipiscentiam, & perseverantiam in sanctitate, sine quibus vita obtineri non potest, & quibus positis non obtineri non potest. Et hoc quoque sensu dici potest, pactum illud, cujus Mediator est Jesus, *præstantius & præstantioribus promissis sancitum esse. Hebr.* VIII. ℣. 6. quatenus scilicet non suspenditur a conditione incerta, sed fundatum in sponsione vel actuali satisfactione Christi *Domini*, certo salutem addicit credenti, neque minus certo fidem promittit electo.

Quæ aliter promittuntur hoc fædere, ac promissa erant fædere operum.

VIII. Circa CONDITIONES fœderis gratiæ non eodem modo se explicant Theologi. Nos cum iis facimus, qui censent, accurate loquendo, fœdus gratiæ nostri respectu conditiones proprie dictas non habere; quam sententiam ita explicamus, & confirmamus.

Fœdus gratiæ nostri respectu proprie dictas conditiones non habet.

IX. *Conditio*, proprie dicta in materia fœderum, est *talis actio, quæ præstita homini jus ad premium.* Ejusmodi autem conditionem in fœdere gratiæ exigi a nobis non posse, per se patet: quia jus ad vitam non fundatur, neque vero fundari potest, in ulla actione nostra; sed in sola Justitia Domini nostri: qui quum pro nobis τὸ *δικαίωμα τῦ νόμυ* impleverit perfecte, nihil quicquam a nobis ullo jure postulari potest, quod ad acquisitionem juris, nobis nunc plenissime parti, præstemus. Atque hac quidem in re omnes Orthodoxi facile consentiunt.

Nam conditio est actio qua præstita jus dat ad præmium.

X. Tum etiam Apostolus fœdus gratiæ non semel sub nomine *Testamenti* proponit, quod est immutabile Dei propositum, a nulla suspensum conditione; & quæ quum innitatur τῷ ἀμεταθέτῳ τῆς βουλῆς αὐτῦ, & sancita sit morte testatoris, uti fieri

Fœdus Gratiæ est Testamentum.

[illegible] potest, [illegible] in [illegible] fundatum [illegible] ipso Testamento [illegible] dispofuerit Deus [illegible] Dei cum *Abrahamo Testamentum vocari*, [illegible] esse oportuit, qualis est Testamenti [illegible] *genitum Jer.* XXXI. eodem nomine indigitatur *Hebr.* VIII. ℣. 14. [illegible] quod [illegible] XXIV. & [illegible] ratio de modo percipiendi [illegible] per [illegible] Christum *Hebr.* IX. ℣. 15. [illegible] Patris cum Filio. *Luc.* XXII. ℣. 29. *Quo loco [illegible] Dei, [illegible] hæreditatem [illegible] Patris [illegible] secundo [illegible] Christi, [illegible] perfectione hæredis [illegible] & regni [illegible] & regni [illegible] ferent.* Conf. *Gal.* III. ℣. 8. [illegible] *Hebr.* VIII. ℣. 10. *indigitamur*, TESTAMENTUM VOLUNTAS [illegible] *Apostolus*, & [illegible] XXVI. ℣. 28. [illegible] *loco dicendum est. Cocc. de Fœd.* § 4. Et [illegible] an Paulus de Fœdere gratiæ differens, [illegible] quam διαθήκης nomine exposuerit. *[illegible]* (ut [illegible] Coccejo standum sit) *neque Græci, neque [illegible] quæ Hebræis [illegible] aliud quam Testamentum [illegible]* Conf. ad *Gal.* III. ℣. 15. Quæ non eo a me afferuntur, quasi notiones Fœderis & Testamenti confundi velim: sed ut ostendam FOEDUS GRATIÆ TESTAMENTARIUM esse, distinguendum a fœdere quod pacto conventioneque, sive lege nititur. Nec diffitendum est id in Coccejo invenisse. *De Fœd.* § 87. Unde miratus sum, repertum esse Virum Doctum, eundemque summum Coccejī admiratorem, qui hæc carperet.

XL. Idem accurate observavit [illegible] quondam Academiæ decus Clar. *Cloppenburgius*, cujus verba ex *Disput.* III. *de Fœderibus Thes.* 25. libet apponere. *[illegible] Fœdere [illegible] (quæ [illegible]) Testamentaria est, quæ ad [illegible] ex Christi [illegible] justitiæ [illegible], per quam [illegible] Hoc enim fœdere [illegible] Deo [illegible], [illegible] Christo [illegible], [illegible] Deus, [illegible]*

Cloppenburgius laudatus.

Fœdus Gratiæ Testamentarium.

[illegible] [illegible] ad hereditatem promissionum, quarum Te-[illegible] [illegible] [illegible] fecit in morte sua, & quarum jam se-quester [illegible] [illegible] plene cum Deo reconciliationis & vitæ [illegible] [illegible] in Thesib. Disput. XXV. §. 29. Per An-[illegible] [illegible] [illegible] implevit, per & propter eundem Chri-stum, [illegible], sine conditione ulla, vitæ æternæ hæres Ecclesia Catholica.

Et Junius.

XII. [illegible], quando Deus formulam fœderis gratiæ pro-ponit, verba ad hoc negotium pertinentia sunt meræ pollicitatio-nes, uti [illegible] XXXI. & XXXII. mox vidimus. Unde nostri quo-que qui post [illegible] Socinianorum ac Remonstrantium cautissime loqui didicerunt, merito determinant: Evangelium stricte sum-tum puris promissis gratiæ & gloriæ consistere.

Evangelium stricte dictum meris promissis constat.

XIII. Neque vero si omnes fœderis gratiæ promissiones [illegible] & universim sumantur, ullam aliquis earum conditionem in nobis vel [illegible] comminisci pot[illegible]. Quidquid enim condi-tionis locum [illegible] conciperetur, id omne universalitate promis-sionum includitur. Si vitam æternam solum polliceretur Deus, non deesset species digna dicendi, resipiscentiam, fidem, & simi-lia, conditiones hujus fœderis esse. Verum quum & initium, & progressum, & non intercisam continuationem, & consummatio-nem denique [illegible], eodem quasi halitu addicat Deus, in uni-versalitate [illegible] promissionum nihil remanet, quod totius fœderis conditio censeri queat. Nos autem de conditione fœderis hic agi-mus, non de aliqua re in homine, quæ actualem fruitionem con-summatæ felicitatis præcedere debet.

Quicquid ut conditio fingi potest universalitate promissorum includitur.

XIV. [illegible] est, Deum sapienter admodum & san-cte ita instituisse, ut nemo ad salutem perveniret, nisi via fidei & sanctimoniæ, & ita pollicitationes disposuisse suas, ut nemini ulte-rius & perfectius bonum obtingeret, nisi qui antecedentium pro-missionum jam factus esset consors. Unde conficitur, neminem se consolari posse, spe non fallaci beatitudinis, qui non fidei ac [illegible] [illegible] dedit. Et quandoquidem identidem Scri-ptura [illegible], fieri non posse ut quis sine fide Deo placeat, sine sanctimonia Deum videre, [illegible] addicti fuere multi, ut fidem & novam [illegible] fœderis [illegible]: quum accurate & [illegible] hujus fœderis loquendo, a parte Dei sint execu-tiones

Nemo tamen ad salutem venit nisi via fidei & Sanctimoniæ.

Quæ tamen notitia sint conditiones fœderis, quam ac[illegible] titudinis fœderatorum.

[illegible] pro[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] fœderis sunt, [illegible] [illegible] sit Deus noster, [illegible] [illegible] legi voluerint, [illegible] [illegible] [illegible]

XV. [illegible] *Cloppenburgius* [illegible] *Cloppenburgium* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] XXVI. § [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] *Testamentum* [illegible] [illegible] fidei, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *in Deum & pœnitentia.* [illegible] Novi Fœderis Testamento [illegible] [illegible] promissionum [illegible] [illegible] [illegible] operis nostro, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad promissionem [illegible]. [illegible] Novi Fœderis Testamento [illegible] [illegible] quidem [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut, [illegible] quoque [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] donum, quod ipse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in eum, [illegible] [illegible] Christi ad Rom. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *Cloppenburgius* [illegible] [illegible] [illegible]

Fœdus Gratiæ respectu Sponsoris magis Fœdus,

XVI. [illegible] fœderis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] nostri magis Testamentum.

Bonitas Dei est, quod homini promissiones suas ad modum foederis proposuerit.

Per legem subservientem foederi gratiae promissio fit [illegible]

[illegible] quæ habue- [illegible] operum & [illegible] , si quæ sunt [illegible] , quæ in doc- [illegible] identidem [illegible] gratiæ [illegible] in Christo, quæ [illegible] distinguen- [illegible] usquam commina- [illegible] illa [illegible] qui [illegible] generalissimæ [illegible] in Fœdere gra- [illegible] ipso Christo ob- [illegible] sibi a Deo [illegible] hanc in speci- [illegible] obligatio- [illegible] , quod longe [illegible] agnoscimus [illegible] , qui lege non [illegible] legis ve- [illegible] Lex, sed Evan- [illegible] promissionem [illegible] obedientiæ. [illegible] propositam

Comminationes quædam pure legales sunt alia respectum habent ad fœdus gratiæ.

Omnes tamen ex lege sunt, & ad eam proprie pertinent.

 insu-

[illegible] in omne [illegible] fœderis [illegible] dispen- [illegible] & [illegible] Quapropter [illegible] Testamenti [illegible] unam [illegible] & [illegible] Illa denique [illegible] in ipsum [illegible] credentes [illegible] ab ævo quum duntaxat [illegible] dubium. Si enim & salus eadem sit, & [illegible] ipsa ratio, & primo quidem [illegible] fuisse, tamen [illegible] Christi nomi- [illegible] in judicium [illegible]. Qui sane Judæis [illegible] Dominus testatus [illegible] in die habu- [illegible] æternam [illegible], quas ha- [illegible] L. Quia [illegible] erroris eos [illegible] iis Scriptu- [illegible] Domini Jesu, & [illegible] argumen- [illegible] pretium [illegible] Vete- [illegible], non de- bebat

quoad circumstantias, diversimode dispensatum est.

In Fœdere gratiæ est una salus, unus servator, una fides.

Promissum ab quo vitam æternam electis fuisse constat ex Joh. V, 39.

[illegible] Apostolus hæc quo [illegible] ... quando se ... [illegible] quod ... beneficii, si perpetuo [illegible] ... sed cum homine ... corporis obse- ... in utroque glo- ... [illegible] ... hominis Deum ... [illegible] ... , verba ista, ... Patriarchis jam pri- ... Deus noster Deum ... animas ipsorum ... quandoquidem ... comprehensum ... corpus ex pulvere fu- ... cum anima jun- gerentur.

[illegible] Deum esse ... usu Scriptu- ... [illegible] Maximus autem ... Gen. XV. ψ. 26. ... Deus ... de manu ho- stium ... superior semper ... quatenus Deus est Deus, absor- ... [illegible] ... præstantissimum ... reverentia, exi- ... quando se Deum ... hominem omnium ... magnitudinem ... ubique, vi- ... ut ad æternam [illegible]

[illegible] ... ei multo magis

Fœdus Dei cum toto homine percussum, toti homini salutem pollicetur.

Deus se Patriarcharum Deum dicebat, jam pridem defunctis.

Deus eum, cujus Deus est, ab hostibus suis liberat, conspicue etiam a morte.

Quum nihil eximii quoad hujus vitæ statum Patriarchæ habuerint, restat ut promissio hæc ad futuram ... reservatur.

Quum Deus se

[illegible] argumentati sint: modo Christum, [illegible] solide argumenta- [illegible] probare poterit adversari- [illegible] pugnasse. Quis enim no- [illegible] commodi?

nostra interest, quomodo illi olim argumentati sint.

XV. [illegible] de Pharisæis sit, ex antiquis certe Judæ- is, [illegible] animo habuisse videtur. Cujus verba Il- lustris [illegible] adversariis nomen, in *Commentariis* suis [illegible] in hunc adducit scopum. Τὰ δ', Θεὸς [illegible] ἢ ποτὲ μὲν, ποτὲ δ' οὔ, ἀεὶ δ' [illegible] *Deus, tantun-dem est* [illegible] *præstans, non aliquando quidem, ali-quando autem non, sed semper & perpetuo.* Clarissimus *Licht-footus, Spicilegio in Exodum, Sect. V.* observavit majorem fore argumenti Dominici claritatem, si conferatur ac comparetur ad ipsorum Judæorum doctrinam ac mentem. Dixit enim *Rabbi Simeon Ben Jochai: Sanctus Benedictus Deus nomen suum non no-minat super justos vivos, sed mortuos. Ubi dicitur Ps. XVI.* ℣. 3. *Sanctis, qui in terra sunt. Quando sunt Sancti? Ubi terra conditi sunt; neque enim Sanctus Benedictus Deus omnibus diebus quibus vivunt, nomen suum iis accommodat. Cur autem? Quia Sanctus Benedictus Deus non confidit iis, ut non mali affectus illos de recto tramite* [illegible] *: sed ubi jam vita functi sunt, Sanctus Benedictus Deus nomen suum super iis nominat.* Vide *Tanchum in Gen.* XXVIII. & *Menahem in* [illegible] III. Quæ huc recidunt, Deum excellentiore longe ratione eorum Deum dici, qui vita functi sunt; quam qui adhuc mortali corpore vivunt. Cujus rei, quæ potest dici ratio, nisi propter [illegible] animæ separatæ vitam? Ex recentio- ribus *Aben Ezra* idem vidit, qui ad *Lev.* XVIII. ℣. 4. illa verba, *ego sum Jehova Deus vester*, ita explicat, ut iis contineri dicat [illegible] חיים בשני עולמים *vita in utroque seculo.* Et [illegible] *de resurrectione mortuorum, Lib. I. Cap. X.* eo- dem [illegible] argumento utitur.

Philonis aliorumq; Judæorum observationes.

[illegible] potest esse testimonio, quo Abra- ham [illegible] *Heb. XI.* ℣. 10. *Exspectavit urbem fundamenta* [illegible] *fabricator Deus est.* De cæteris Pa- triarchis [illegible] *qui enim illa dicunt, ostendunt se patriam quærere.*

Pii veteres vitam æternam exspectarunt.

[illegible] Jobi locus, quo suam
[illegible] verbis exponit. *Cap.*
[illegible] *vivere*, &
[illegible] *post cutem meam*
[illegible] *quem ego vide-*
[illegible] *& non alius. Consecti sunt renes*
[illegible] fidei confessionum hæc annoto.

[illegible] aliquid esse, quod hic agit Jobus, tum ipsa
[illegible] Majestas ovincit, tum id quod præfatur
[illegible] hi sui *scriberentur & sculperen-*
[illegible] *in perpetuum in rupe in-*
[illegible] dignius, quam professio fidei suæ
in [illegible] resurrectionis.

[illegible] Vindicat Jobus innocentiam suam adversus crimina-
[illegible] ut impium, & talem, *qui*
Deum [illegible] *Cap. XVIII.* ℣. 21. Tantum abest,
[illegible] ut e contra,
[illegible] Deum noverim & redemptorem meum,
[illegible] quam quæ vitæ hujus ambitu
[illegible] Quod hoc longe validius erat ad retundendas
[illegible] quam si de nova aliqua hujus vitæ feli-
citate [illegible]

[illegible] de iis [illegible] certus, quæque
[illegible] debebat. Non liquet autem, ul-
[illegible] in integrum, durante hac vita,
[illegible] ulla promissa extant, ex quibus
[illegible] Imo non pauca sunt, quæ per-
[illegible] Optat enim, *ut placeret Deo*
[illegible] *&* *conterere ipsum.*
[illegible] *quis est finis meus, ut*
[illegible] *Job.* VI. ℣. 8. [illegible] VII. ℣. 7. 8.

[illegible] verba ad beatam resurrectionem, in
[illegible] Loquitur de suo גאלי,
[illegible] Theodotio hic vertit ἀγχιστεύς,
[illegible] vindicaturus erat. Hunc
[illegible] *Deus, & vita æterna est.* 1. *Joh.* V. ℣. 20.
[illegible] argumenti docuit. *Joh.* XIV. ℣. 19.

Jobus cap. 19, 25. 26. 27. *de resurrectione & vita æterna prophetat.*

Pompa verborum de re magna agi ostendit.

Non poterat innocentiam suam melius vindicare, quam professione spei justorum.

Non erat certus restitutionis suæ in sæculo.

Singula textus verba ad beatam resurrectionem ducunt.

[illegible] mysterio, geminis germanis utitur. [illegible] quamvis conscientiam, si constitutum [illegible] resurrectione vaticinari, potuisset-ne [illegible] depingere?

XXVIII. II. [illegible] obstat Danielem dicere, *multos* ex dormientibus [illegible]. Ut enim taceam, *multos* aliquando idem valere quod omnes (uti *Rom.* V. ℣. 15. *coll. cum* 12.) clarum est, Danielem [illegible] dormientium in terra pulveris in duas dispescere multitudines, quarum altera ad vitam, altera ad opprobria resurget.

Per multos designatur distributio in duas multitudines.

XXVIII. III. Nec potest augustissimum hoc vaticinium ita explicari, ut nihil aliud notare censeatur, quam temporalem & corporalem liberationem ab oppressione Antiochi. Quomodo enim post Antiochum transgressores surrexerunt e pulvere, quum tum potius mortui & viles facti sint? Nam Antiocho vivente illi quoque florebant. Quomodo etiam pii & constantes liberati sunt [illegible], quum omnes illi sine dubio mortem rursus oppetierint? Dicesne cum *Volkelio*, hoc de iis intelligendum esse, *qui legi Divinae constanter adhaeserant, quibusque illa liberatio cessura erat in aeternam gloriam?* Ergo, inquam, habemus evidens aeternae vitae promissionem in Veteris instrumenti libris. Ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Si autem aeternam gloriam iis promissam esse fateamur, cur non quoque, quae consummatam gloriam antecedit, resurrectionem mortuorum?

Non potest hoc vaticinium torqueri ad liberationem ab Antiocho.

XXVIII. IV. Nec urgeri debet: haec non convenire cum tempore, de quo vaticinatur Daniel, scilicet Tyrannide Antiochi, & liberatione ex illa. Nam si demus, Danielem proxime praecedentibus commatibus de Antiocho esse locutum, non tamen inde confici, sermonem hic esse non posse de resurrectione mortuorum. Ostendere enim Propheta, Deum, postquam tam illustre gloriosae potentiae suae specimen edidisset, perrecturum in magnificis populi sui liberationibus, donec omnia terminentur in beata [illegible] resurrectione. Si instes: illa, quae hic praedicantur, [illegible] constitura esse, de quo hucusque fuerat sermo; Respondeo [illegible], hoc in textu non exstare. Nectitur quidem hic [illegible] cum praecedentibus, ubi verba de *illo tempore* repetuntur. Sed nihil frequentius in Prophetis est, quam duas

Non incommode ab Antiocho oppressos beata resurrectionis promisso consolatur Deus.

[illegible] *Christum abolita morte vitam &* [illegible] 2. *Tim.* I. ỹ. [illegible] promissi[illegible]pno, nisi [illegible] factum non esse [illegible] resurrectionem [illegible] esse. Id [illegible] dixerit. Sed sim-[illegible], mortis [illegible], universo mundo, [illegible], quibus prædicatum est Evangelium, [illegible] & immortalitatis auctorem esse. Sci-[illegible], hac hujus veritatis latissime dif-[illegible], qui antea in tenebris & umbra mortis [illegible]

XLI. [illegible] idem Apostolus asserunt, *salutem nostram* [illegible] *Domino* [illegible] *Hebr.* II. ỹ. 3. clarum est, ipsum loqui [illegible] & Messia salutis auctore [illegible], quod primus annunciavit Dominus, habito respe-[illegible] ad Apostolos, Evangelistas, cæterosque ordinarios gratiæ præ-[illegible]. Nam [illegible] Johannis Bapti-[illegible] Domini, & Angelos nativita-[illegible], & Johannem Bapti-[illegible] quis negaverit? De [illegible], eos quoque εὐηγγελισμένους fuisse, [illegible]

XLII. [illegible], *priore tabernaculo stante viam ad* [illegible] *fuisse. Hebr.* IX. ỹ. 8. innuit quidem Apostolus, [illegible] consequendæ modum aliquo modo recon-[illegible], [illegible] facta cum fulgentiori Evangelii jubare. Nam tunc [illegible] ceremoniarum figurarumque appa-[illegible], quibus nunc discussis, retecta facie cœlestia & spiritualia [illegible], & concupiscimus. Sed nullo pacto [illegible] priscos salutis notitiam habuisse. Non ma-[illegible], nihil nos de glorioso nostro statu scire, [illegible] *patefactum esse, quid futuri simus.* [illegible] methodo ad cætera ab Adversariis [illegible]. Neque enim nostri instituti est omnia [illegible]

XLIII. [illegible] accedamus, quod probandum [illegible] CHRISTO quoque, & virtute sponsionis illius,

2. Tim. I. 10. explicatur.

Heb. II, 3.

Heb. IX, 8

Priscos etiam per Christum

XXXVI. Huc quoque facit celebris locus *Hebr.* XIII. ℣. 8. *Jesus Christus heri & hodie idem est & in secula.* Anteriore versu admonuerat Apostolus, ut in recenti servarent memoria *verbum illud, quod doctores ipsorum iis locuti erant, atque eorum imitarentur fidem.* Nunc istius suæ admonitionis hanc dat rationem, quia *Jesus Christus & heri & hodie, & in secula idem est*: ab omnibus veritatis Doctoribus omni tempore prædicatus, ab omnibus creditus, a futuris credendus, si majorem velint imitari fidem. Eadem ergo doctrina semper retinenda est, quia Christus, qui semper ut salutis auctor & propositus & creditus est, non mutatur. Particulae autem, *heri, hodie, & in secula*, omnes temporum differentias notant. Neque *heri* hic significat, novitium aliquid, quemadmodum solemus dicere χθὲς καὶ πρώην, sed *omne tempus præteritum*: quemadmodum *hodie, tempus* illud *gratiæ sub Novo Testamento.* Hoc enim uni alicui diei hodierno comparatur, uti *Cap.* III. ℣. 13. *Quamdiu hodie vocatur* & IV. ℣. 7. *Rursus quendam præfinit diem, Hodie apud* Davidem *dicens.* de quo 2. *Cor.* VI. ℣. 2. *Ecce nunc est præstitutum illud tempus, ecce nunc est dies salutis.* Uti ergo Christus hodie sub Novo Testamento unicus salutis auctor agnoscitur, & talis agnoscetur in æternum, ita etiam *heri* sub Vet. Testam. cujus dies nunc præteriit, idem fuit, atque uti talis & doctus fuit & agnitus.

Hebr. XIII. 8. explicatur.

XXXVII. Addamus & id, quod exstat *Heb.* IX. ℣. 15. *Propterea & Novi Testam. Mediator est, ut, morte intercedente ad redemtionem transgressionum, quæ fuerant sub priori Testamento, vocati acciperent æternam hæreditatem.* Ubi aperta declaratio, mortem Jesu Christi fuisse efficacem ad redemptionem transgressionum commissarum sub V. Test. Ita enim procedit Apostolus. Supponit Patres V. Test. non obstantibus peccatis suis salvos esse factos: quod nec Socinus tum suis negare ausit. Docet porro, sanguinem juvencorum & hircorum omniumque adeo hostiarum, non potuisse peccata [illegible] coram tribunali Dei expiare, ac mundare conscientias. Quum autem sine effusione sanguinis remissio non fiat, [illegible] ℣. 22. jacit, concludit, necesse fuisse ut mors Christi [illegible], obeunda quidem ad Novi Testamenti initium, [illegible] redemtio anteriorum quoque peccatorum [illegible]. Hic verus Sacri Scriptoris sensus.

Heb. IX, 15.

[illegible] excludi debeat quam [illegible] in vexandum sit. [illegible] supremum numen, & ingenio suo [illegible] probaturos polliciti [illegible] communionis cum Christo [illegible] Apostolo cita- [illegible], nimirum promissi [illegible] Paulus justificatio- [illegible] per fidem probat. [illegible] *Abrahamum* Deo, [illegible] *Gen.* XV. ℣. 6. Quod eundem [illegible] *Rom.* IV. ℣. 3. Ita David quoque [illegible] *in filium.* *Ps.* II. ℣. 12. Et Je- [illegible] *Robur Domini*, at- [illegible] *Psal.* XXVIII. ℣. 9. Quid autem est ar- [illegible] credere? Et Pau- [illegible] Pa- [illegible] veritatem probatum it, *sine fide impossi- bile esse*, [illegible] *Heb.* XI. 6.

Nulla est communio cum Christo nisi per fidem.

XLII. [illegible] adversarii, allegatis locis agi duntaxat de [illegible], non de fide speciali in Christum. Ne- que [illegible], ubi Christus tunc obscurius propositus fuit, [illegible] distinctam illius habuisse notitiam; habuis- se tamen [illegible], quanta pro temporis illius ratione [illegible] statuimus: præeunte Domino, qui dicit, [illegible] *vidisse, & gavisum esse:* *Joh.* VIII. ℣. 56. [illegible], qui de Mose testatur, quod *opprobrium Christi* [illegible] *quam thesauris Ægypti.* *Hebr.* XI. ℣. 26. [illegible], quod *promissa eminus conspicati &* [illegible] præeunte tandem Petro, qui Prophetas [illegible] *aut qualem temporis articulum, præ-* [illegible] *Spiritus Christi, declararet eventu-* [illegible] *& gloriam illas consequuturam.* 1. *Pet.* I. ℣. 11. [illegible] istius temporis dicantur, quid [illegible] interim proportione, statuendum [illegible]. Neque enim functi fuissent Pa-

Præter fidem generalem in Deum requiritur fides in Christum.

 triar-

[illegible] sub illa dispensatione, quae ante Christi in
[illegible], quaeque sub typorum quorundam,
[illegible] illius status [illegible], & conse-
[illegible], Patribus quon-
[illegible] id optime expres-
[illegible]. *Vetus Testamentum fuit, quod*
[illegible] *involutum trade-*
[illegible] *fuit, quia in suspenso erat, donec*
[illegible] *solveretur. Novum Testa-*
[illegible] Gratiae sub illa Dispensatione quae sus-
[illegible] Christi sanguine consecratum stabilitumque
fuit. [illegible] in coena discipulis porrigit Christus,
Novi Testamenti [illegible] *in suo sanguine, Matth.* XXVI.
℣. 28. [illegible] Novo Testamento constare suam
[illegible] Testatoris in morte effuso con-
[illegible]

III. [illegible] diversitatem horum testamen-
torum non in substantia promissae collocandam esse haereditatis;
[illegible] Veteri [illegible] adjicatur haereditas terrae Canaan, No-
vo Testamento [illegible] coeli. Nihil cogitari potest, quod mi-
[illegible]. [illegible] haereditatis coelestis est ex Testamen-
[illegible], quod sub quacunque Oeconomia
[illegible]. Sed eadem haereditas diversimode
proponitur, in Veteri Testamento sub umbris, & in quadam
[illegible] sub pignore terrae Canaan, & ut paranda aliquan-
do [illegible], in Novo Testamento dilucide, sine pigno-
re, [illegible] sit, & ut jam parta Testatoris
morte. [illegible] salutis, quae in Christo est, sive
Patribus [illegible], sive nobis sit hodie, non pertinet ad
[illegible] Testamentum qua talia, sed ad Testamentum
[illegible] testamentorum est in diversa dispen-
[illegible] ejusdem salutaris gratiae, & diversis qui-
[illegible] circumstantiis. Quidquid in illa dispen-
[illegible] connotans imperfectionem, ac confes-
[illegible], id ad Vetus Testamentum pertinet.
[illegible] perfectionem consignificat, id Novo
[illegible]. Sine hujus rei proba animadversione
fieri

Quorum diversitas non est in substantia promissa haereditatis Sed in promittendi modo.

[illegible] gratia, Adamum, jussu Dei, pecudes mactasse [illegible] pelles, Deo indulgente, ipsi cum conju-[illegible]. Quod mystico non caruit significa-[illegible]. Certe sacrificiorum historia [illegible] sequentibus: quæ historia, Chronologo-[illegible] annum Adami CXXIX. Quum ergo [illegible] ad Testamentum Gratiæ, & typice ob-[illegible] Messiæ sanguinem, & simul de non-[illegible] ficiant, non possunt alio quam ad Testamentum [illegible] referri. Quidquid enim Testamento Gratiæ [illegible] referri potest ad Testamentum Novum, il-lud ipsi [illegible], ut Veteris Testamenti esse dicatur. Adversus [illegible] hoc in infringit Vir quidam Doctissimus. *[illegible] typi fuere, & ante redemtionem actu præ-[illegible] ad V.T. pertinere. Illud enim abrogatum [illegible] perfectionibus: illa tamen vis non desi-[illegible] & perennalium.* At non vide-[illegible]. Liberatio Israëlitarum ex Ægypto, [illegible], mirabilis eorundem in deserto per [illegible], casus Jerichuntis, ejectio [illegible] in Babylonem, odu-[illegible] id genus alia (infinitum enim esset [illegible]) etiam ad Veteris Testamenti Oeconomiam pertinent [illegible], certe ex Doctissimorum Virorum hypothesi [illegible] Ecclesiæ Christianæ rerum maxima-[illegible] Hierosolymitanum, ipsum templum cum [illegible], licet in rerum natura amplius non [illegible] Diluvium, a nobis tamen Christia-nis quoque [illegible] cœlestis, & templi sine manibus fa-cti [illegible]. Tota denique Lex Mosaica, quamvis [illegible] abrogata sit, non desinit quoad [illegible].

[illegible], qui ad Vetus Te-stamentum [illegible] *quæ antiquantur ac* [illegible] *Hebr. VIII.* 13. Certum autem [illegible] Novi Testamenti anti-qu[illegible] jussa, sed & quæ longe ante Mo-sen

Eo perti-nent omnia Dei instituta, quæ an-tiquantur.

[illegible] *perfectissimum, peculiari nimi-* [illegible] *commemorata, exprobra-* [illegible] *mortis Christi virtu-* [illegible] *non tantum non im-* [illegible] *, verum & imputata creberrime* [illegible] *per mortem tamen Christi fuerint sublata peni-* [illegible]

XI. [illegible] [obscura enim & perplexa dicere [illegible] Vir Doctus], [illegible] me non omnia as- [illegible] & cum Orthodoxis omnibus, [illegible] Christi se extendere ad tollenda omnia [illegible] peccata, qui [illegible] a mundi primordiis vixerunt. [illegible] inquam, cur Paulus ea peccata vocet [illegible]. Cujus rei rationem non [illegible], quod Vetus Testamen- [illegible] per Christum ex- [illegible], ab initio mundi [illegible] *sub Vet. Testa-* [illegible], dicuntur. Quare autem antiquis- [illegible] Testamento extiterint? Quia tunc fue- [illegible], facta per legem Mosis peccati com- [illegible] hoc mihi primum sumo, quod [illegible] priore Testamento commissas intelligan- [illegible] peccata quæ universo tempore ἀνοχῆς pa- [illegible] consecutione infertur, tempora ἀνοχῆς, [illegible] Vir Doctus utitur, id est secula quæ adven- tum Messiæ [illegible], & τῆς [illegible] διαθήκης, æqualis esse [illegible]. At peccata antiquissima, puta Adami, [illegible], *extitisse* dicuntur sub fœdere vel Testa- [illegible] Ubi, Vir Doctissime? Ubi, inquam, dici- [illegible] V. Test. patrata erant, introducta demum [illegible] *extitisse*? Non sane in hoc Pauli [illegible] vel ipse [illegible], nedum ut [illegible] formas. Credo Virum Doctum in [illegible] *Usque ad legem peccatum* ERAT *in* [illegible] quæ [illegible] modo, nunquam, [illegible] dicit Apostolus, peccata, verbi gra- tia,

At frustra

[illegible] morte Christi, qui Novi Testamenti me-
[illegible] impetraverit earum re-
[illegible], quæ nullo unquam taurorum hir-
[illegible] potuerunt. Manet itaque argumenti
[illegible] sermonis ambiguitate nequicquam impetita;
[illegible], adeoque peccata sunt ab antiquissima
[illegible]: ergo [illegible] secula comple-
[illegible] mundi antiquitate fluentia.

[illegible] Veteris Testamenti Oeconomia plures
[illegible] sunt. Deus enim πολυμερῶς καὶ πο-
[illegible] *Hebr.* I. ℣. 1. *Prima* Periodus ab A-
[illegible] est, totamque primi mundi ætatem
[illegible] omnia simplicia admodum fuere. Prote-
vangelium a Deo propositum, a Protoplastis fide acceptatum,
[illegible] inculcatum, Sacrificiis in fide oblatis ob-
[illegible], Justi, Deoque charissimi, ab invidis fra-
[illegible] Abelis a Caino occisi, præfigura-
[illegible] cœlos, qui cum fidelibus suis, præmon-
[illegible], qui etiam, Juda teste, de ipsius reditu
[illegible] sanctorum suorum prophetavit; *Ju-*
[illegible] sequestratio filiorum Dei a filiis hominum ad
[illegible]

[illegible] Periodus a Noacho incipit: in quo Pater
[illegible] typum quendam Messiæ cernere sibi visus est,
[illegible] *nostris & a dolo-*
re [illegible] & propter ea vocavit eum *Noach*, quod
[illegible] V. 29. Fuit hic vir justus & integer in gene-
[illegible], *ac Præco justitiæ* 2. *Pet.* II. 5. per eum Christus
[illegible] *in carcere sunt* 1. *Pet.* III. ℣. 19.
[illegible] *justitiæ fidei*, *Hebr.* XI. ℣. 7. sed & No-
[illegible] ; atque ita eximius Messiæ typus.
[illegible] ipso exhibetur, Sacrificium grati o-
[illegible] Numini, Fœdus gratiosum Dei cum orbe
[illegible] initum, & Iride obsignatum, &
[illegible] mysticis significationibus, suo tempore ex-
[illegible] Pertinet hæc secunda periodus ad Abra-
[illegible]

Vet. Test. plures habet periodos, quarum prima incipit ab Adamo.

Secunda a Noacho.

[illegible] ad montem Sinai , quam in Pentateucho [illegible]; hinc aliquando in Sacris literis Mosi, [illegible] temporibus, Veteris Testamenti pactio attribuitur [illegible] ex *Jerem.* XXXI. ℣. 32. Non quod vel [illegible] fuerint, quibus Vetus Testamentum [illegible] ad anteriora referendum id sit tempora: [illegible] Religio utriusque fuit temporis, & ante-Mosaici & post-Mosaici, & multi ritus iidem, ut victimæ, distinctio mundorum [illegible] ab immundis, circumcisio, & plura alia: sed quod [illegible] priscorum simul & novorum rituum in certam [illegible] accesserit, & periodus illa solemni fœderis renovatione [illegible] multisque additamentis, ita fuerit locupletata, ut [illegible] quasi absorbere videretur. Alias quoque legimus, id à Mose datum dici, quod longe ante Mosem fuit. *Moses dedit vobis circumcisionem, non quod ex Mose sit, sed ex Patribus,* dicit Dominus *Joh.* VII. ℣. 23. Dicitur quoque Deus *in deserto dedisse [illegible], quæ qui faceret homo viveret in illis. Ezech.* XX. ℣. 11. Unde tamen perperam quis concluderet, ex illo demum tempore [illegible] illorum originem arcessendam esse; quum constet, ea fuisse homini connata, & ab ævo, docente Dei Spiritu omnibus fidelibus notefacta. Duravit hæc periodus Mosaica, (licet sub Davide & Salomone Regibus, publico cultui per superbam *Ædis* structuram, & ministerii in ea ordinationem, Augustum [illegible] decus) usque ad Dominum Jesum, illiusve præcursorem Johannem. Ita enim *Joh.* I. ℣. 17. edocemur. *Lex per Mosen data est, gratia & veritas per Jesum Christum præstita est.* & *Luc.* XVI. ℣. 16. *Lex & Prophetæ usque ad Johannem: ab eo tempore regnum Dei Evangelizatur.*

quem verò mutationem, aliquando Veteris T. pactio attribuitur.

XXII. Veteri Testamento evanescenti successit *Novum*: cujus [illegible] epocham non in uno temporis articulo Theologi ponunt. Alii initium faciunt Novi Testamenti *a die nativitatis Christi*, [illegible] Apostolico illo effato *Gal.* IV. ℣. 4. quo plenitudinem temporis [illegible] dicit, quando Deus filium suum misit factum ex muliere [illegible], quod eo ipso die Angeli prædicarint Evangelium [illegible] exhibito. *Luc.* II. ℣. 10. 11. Alii inchoant [illegible] ab *Anno Prædicationis Christi*: allegantes Marcum [illegible] Evangelista consentire videtur initium Evan-

Novi Testamenti epocha non uno modo ponitur.

 gelii

[illegible] auditione comprobata, audita sunt: ita [illegible] sese Christus circumcisione [illegible] probitus est. Et quemadmo- [illegible] quod libertatis est, prædicatum est a Do- [illegible] jussit interim purgatum a lepra offerre [illegible] *Matth.* VIII. ℣. 4. Quod Ve- [illegible] stationem suam obtinentis evidens est in- [illegible] plane est abrogatum, quando moriente [illegible] fissum fuit, adytumque sacræ nuper Ædis, [illegible] sanctitatis erat, omnibus patuit: & sanguine [illegible] Novum Testamentum subsignatum est. Mansit [illegible] etiam in Apostolorum mentibus, ceremonia- [illegible], donec coelesti visione melius edoctus est [illegible] Denique cum earum jam morientium [illegible] Ecclesia, donec Hierosolyma a Romanis [illegible] una cum iis omnes Veteris Te- [illegible] morti addictæ, plane exspirarunt; lo- [illegible] Novo, plena libertatis suæ fulgoro [illegible]

unum tempus coaluerunt.

XIII. [illegible] observandæ sunt periodi, Prophe- [illegible] mystica Johannis Apocalypsi, accurate [illegible] jam experta est Ecclesia, alias in fide [illegible] Periodi, inquam, non novi alicujus cultus [illegible] æternum Evangelium, instituti, vel in- [illegible] insignissimarum in Ecclesia vicissitudinum, & vel [illegible] temporum, quibus vel pressa jacuit Ve- [illegible] persecutionibus, fessa sanciaque abdidit [illegible] triumphavit de hostibus, & illustri collo- [illegible] lucis suæ radiis omnium oculos praestrin- [illegible] De quibus [illegible] suo quoque loco dicendum erit.

Novum quoque T. suas habet periodos.

XIV. [illegible] nos temporum Oeconomias commode sa- [illegible] convenienter, putare existimamus. Aliter ta- [illegible] Eruditissimis visum est. Quibus, loco re- [illegible] magis utile. Considerant ergo ad- [illegible] I. Sub PROMISSIONE, ante Le- [illegible] meræ gratiæ & libertatis fuisse conten- [illegible] Legis [illegible] onere. II. Sub LEGE, ubi

Alii tres Oeconomias statuunt.

1. Sub promissione.

2. Sub Lege.

ubi voluit incipere Vetus [illegible] tio, ubi incipit Novum. [illegible] quod, ut perpetuo [illegible] temporum [illegible] medium inter Oeconomias [illegible] cet cogitans hac periculosa [illegible]

Patres ante Mosen non fuere gravi [illegible] ra [illegible].

XXI. Caeterum utique, Patres ante Legem [illegible] longe [illegible] quod sub [illegible] Mosis [illegible] jugo ac Legis [illegible] Naturae [illegible] perpetua [illegible] non quidem astringentis [illegible] ad certum [illegible] sed jubentis tamen [illegible] viris doctissimis [illegible] reprehendit [illegible] Dei [illegible] Abelem in fide offerre [illegible] Sacrificia [illegible] quod [illegible] variis [illegible] Denique si Deus [illegible]

[illegible] de triplici Oeconomia Lib. I. Cap. III. §. 10.

[illegible]

qui unica sui oblatione, peccata electorum omnium vere expiaret: & quum offerret animalia lasciva, & facile a grege aberrantia, nisi a pastore custodiantur, eo significatum esse reatum peccati & aberrationis nostræ, ex *Jesaia* LIII. ℣. 6. viri doctissimi observarunt.

Ante Legem etiam fuerunt sacrificia pro peccatis.

Cocc. ad Gen. VI. §. 22.

XXII. Unde mirum est, Virum Magnum, ad quæstionem an Sacrificium Abelis fuerit Hilasticum vel Eucharisticum, respondisse: *ante Mosen non fuisse instituta a Deo sacrificia pro peccatis; quorum est accusare peccatum.* Id gratis dictum esse hinc patet. I. Quia tum nulla sacrificia ante Mosen instituta forent, quæ typi exstiterint sacrificii Hilastici Christi. Uti enim convenientia sit inter typum & antitypum, necesse fuit, ea sacrificia, quæ Hilasticum Christi sacrificium obumbrabant, Hilastica quoque suo modo fuisse: id est, ita peccatum ad mundationem carnis expiantia, ut simul peccatum accusarent, ostenderentque, se illi vere expiando non sufficere, quum repeti identidem debuerint. Neque dubitant Viri eruditi, quin sacrificia etiam antiquissimorum Patrum Sacrificii Christi sacramenta typique fuerint: quum disertis verbis scribant: *Patres ante Mosen obtulisse talia, qualia & Mose, & easdem res significare apta.* II. Constat etiam Jobum, quem credibile est ante, certum, extra Politiam Mosaicam vixisse, עֹלוֹת, *holocausta* pro filiis & amicis suis obtulisse, ad expiationem, quæ commiserant, peccatorum. *Job.* I. ℣. 5. & XLII. ℣. 8. Holocausti autem hic finis est, *ut sit acceptum pro offerente ad expiandum ipsum. Levit.* I. ℣. 4. *Et istiusmodi sacrificiis testabantur fideles istius temporis,* [ipso Viro Magno id observante,] *uti agnoscerent Deo deberi satisfactionem pro peccatis, eam a se præstari non posse.* Quod accusatio erat reatus & impotentiæ. Quam idem ille Vir Magnus dissimulare non potuit, ubi de holocaustis a Jobo pro amicis suis jussu Dei oblatis agit, & in hæc verba fatur: *Nam quantumvis multa victima cæsa essent, & hujus quidem oblata pecude inter homines non amplius pro pœnitente sed pro justo haberetur, tamen ACCUSABATUR CONSCIENTIA A PECCATO, idemque & cumulandæ & repetendæ oblationes erant sine fine.* Confer eundem ad *Job.* IX. ℣. 28. Sed maxime ad *Job.* VII. ℣. 1. *Job non queritur,* inquit, *de ea servitute, quam Deo præstamus; sed de servitute illa, quæ Patribus incubu-*

Ibid. 20.

in Iob. c. 1

in Iob. 42. v. 8.

cubuit, quod est grave jugum timoris, & terrore Legis; cum maxima molestia circum... *Quamquam autem sub eam Legem illi fuisse videantur, & ceremoniis, quae illis temporibus praescripta fuerunt, non fuisse oneratos; attamen non fuit melior ipsius conditio.* Fuit ergo in sacrificiis, ab aevo a Deo jussis, exprobratio & accusatio peccati; atque adeo jugum, non conveniens cum illa Patrum libertate, quam sibi Viri Docti fingunt.

Circumcisio etiam jugum fuit.

XXIII. En quid de circumcisione nobis respondebunt? An non illa quoque jugum fuit, *quum sine sanguine peragi non potuerit, & summo cum dolore & pudore quasi facta?* An non fuit in ea accusatio peccati? *quum nemo natus infans in foedus Dei transire non potuerit, nisi libato prius sanguine suo. Unde et genitali membro, ad originis labem significandam, hoc Sacramentum peragebatur; & rejectio carnis praeputiale, totum hominem morte dignum esse pronunciabatur.* Agnoscunt verba sua ipsi eruditi. Et quid clarius est, ex factis N. Test. jugum, quam circumcisionem, & principem difficillimi jugi partem, ab Apostolis nominatam esse? *Act.* XV. *v.* 5. *col.* cum 10. Cui tamen ipsi quicquam rigoris per Mosen accessisse non patet: quum Abrahamo pridem sub exterminii comminatione primitus jussa fuerit. Unde concludimus, nimium extolli priscorum Patrum statum, supra statum Ecclesiae Israeliticae, quando contendimus, eos in libertate vixisse, sine accusatione peccati, sine jugo; licet lubentes demus, servitutem crevisse, & jugum gravius factum esse sub Politia Mosaica. Atque haec sunt, quae dicere habuimus ad primam periodum.

Burm. Syn. Lib. 3 C. 6. §. 19. 22.

Argumenta eorum qui Vetus T. a monte Sina ordiuntur.

XXIV. *Alteram Periodum Legi deputant, sub qua Vetus Testamentum initium sumsisse volunt*: quod definiunt, *solemne & propositum Dei, quo constituit filios quosdam Abrahami, esse populum suum, dando haereditatem terrae Canaan, velut terrae suae.* Ab donique, Testamentum hoc *incepisse ferunt ab exodo ex Aegypto, & monte Sina.* Quod breviter confirmant argumentis. Vir Doctissimus ita probare conatur. *Scriptura Jer.* XXXI. *v.* 32. scilicet, Deum Vetus Testamentum erexisse cum Patribus, quum eos educeret ex *Aegypto*: hoc est, eos vocasse ad haereditatem terrae tanquam pignoris &c. Item Paulus *Gal.* IV. *v.* 24. dicit, duo Testamenta notari per *Agaram & Saram*, & prius quidem esse a *monte Sina*. Idem Paulus dicit *Hebr.* IX. *v.* 18. *prius Testamentum*

Compend. Th. Cap. 13. §. 3. Animadvers. ad Syn. § 8. confer p. 4.

tum non sine sanguine initiatum esse. Respicis ad locum *Exod.* XXIV. ℣. 8. Dicit ἐγκεκαίνισται. Ergo tunc ea διαθήκη fuit *καινή, recens.* Ergo tunc introductum fuit id Testamentum. Imo *Deut.* V. ℣. 2. 3. dicit: *Jehova Deus noster fecit nobiscum fœdus in Choreb: non cum Patribus nostris fecit fœdus hoc.....* Quomodo intelligi potest, id quod habuerunt Patres, negari Patribus intimatum fuisse?

fat. in Ep. ad Ephes.

XXV. Considerationes nostræ super hoc negotio, quas expendendas eruditis damus, hæ sunt. I. Arcte nimis Vetus Testamentum circumscribere videntur, qui id sola destinatione terræ Canaan in pignus cœli definiunt: quemadmodum §. 2. ostendimus. Sane ex V. T. hæreditas terræ Canaan data fuit Israël. Verum non absolvit hoc integram V. T. naturam, quam in propositione typica cœlestis hæreditatis constitisse, & omne illud involvisse, quod servitutem typicam importat, & abolendum introductione Testamenti Novi est, Paulus clare satis docet *Gal.* IV. & *Heb.* IX. sine ulla mentione terræ Canaan.

Vetus Test. non consistit in sola destinatione terræ Canaan.

XXVI. II. Quando Viri Docti dicunt, Vetus Testamentum, initium sumere ab Exodo ex Egypto & monte Sina, illudque definiunt voluntatem vel propositum dandi terram Canaan, non intelligunt per illam voluntatem, illudve propositum, consilium vel decretum Dei, quippe quod ab æterno est; neque exsecutionem illius decreti, quæ non est facta ad montem Sina, sed XL. annis post, quum Josua duce introducti sunt in terram: sed intelligunt declarationem consilii Dei per promissionem irrevocabilem. Illa autem non demum facta est ad montem Sina, sed longe ante, 430. annis ante datam Legem, Abrahamo Patriarchæ. *Gen.* XII. ℣. 4. *Semini Tuo daturus sum regionem hanc.* Fuitque solemnibus signis confirmata, & cruore victimarum obsignata *Gen.* XV. ℣. 7. Unde conficimus, si Vetus Testamentum sit declaratio voluntatis Dei de danda terra Canaan, non esse illud inchoandum a Mose, sed ab Abrahamo.

Promissio terræ Canaan non est facta ad montem Sina, sed 430. annis ante.

XXVII. III. Hinc Patet, quid responderi debeat ad *Jer.* XXXI. ℣. 32. & *Gal.* IV. ℣. 24. nempe non agi illic de prima Veteris Testamenti institutione, sed de solemni illius repetitione, & confirmatione, & additione multorum novorum rituum: quod §. XVIII. jecimus. Etenim ipse Deus non semel, circa illud tempus, testatus

Jer. 31, 32. & Gal. 4. 24. non agitur de prima Vet. Test. insti-

[illegible] de [illegible] illius [illegible] firmatione.

[illegible] est, se primis illa facere [illegible] fœderis sui cum Abraha[illegible] *Eod.* II. ℣. 10. *Recordatus est Deus fœderis sui cum Abra*ham *&c.* & Cap. VI. ℣. 7. [illegible] *Isaacum & Jacobo, & dabo eam vobis in hereditatem.* [illegible] Testamentum de dando terra Canaan, non tunc primo promulgatum, sed solemniter repetitum fuisse, quando Deus illius executionem jam moliebatur. Atque id intendunt [illegible] & Paulus allegatis locis.

[illegible] prioris T. [illegible] est ad [illegible] ma sacrificia.

XXVIII. IV. Quod Apostolus ad *Hebr.* IX. ℣. 18. dicit, *Primum Testamentum [illegible]*, [illegible] generale est, & extendi potest ad prima Sacrificia jussu Dei oblata. Doctissimus *Cloppenburgius* in *Schola Sacrificiorum Problem.* I. §. III. ex eodem Pauli loco contendit, inter primam promissionem de venturo semine mulieris & primum Sacrificium nullum temporis intervallum fuisse. [illegible] *Apostolus docens, Vetus Fœdus absque sanguine [illegible] fuisse* [illegible] *absque sanguinis effusione non fieri* [illegible] *est, vel cum promissione illa de* [illegible] *esse Fœderis Dei cum homine* [illegible] [illegible] Allegat quidem [illegible] Apostolo [illegible] *Eod.* XXIV. Sed inde non sequitur [illegible] [illegible] id quod de [illegible] Abrahamo [illegible] Gen. XV.

[illegible] fuisse [illegible]

XXIX. Neque [illegible] [illegible] Auctor Maccabæorum *Lib.* I. *Cap.* VI. [illegible] Antiochus [illegible] Judas Maccabæus [illegible] Cap. [illegible] Gentes [illegible]

tium, unde est nomen ἐγκαίνια, Hebræis est חנך *quod de quavis dedicatione, sive prima, sive instaurata, usurpatur.* Et sane quando dicebat Apostolus, *Hebr.* X. ℣. 20. quod Christus ἐνεκαίνισε *dedicaverit viam ad coelum*, nihil minus indicatum voluit, quam viam ad coelum eo usque non fuisse.

Denique dari potest T. V. tum fuisse recens, non absolute, sed secundum quid.

XXX. Sed demus, Vetus Testamentum tum fuisse recens; demus, id probari posse voce ἐγκεκαίνισται: demus Apostolum de sanguinis effusione loquentem, quo initiatum est Testamentum, non respicere tempus anterius eo, quod describitur *Exod.* XXIV. Nihil tamen conclusum erit pro hypothesi. Nam sane recens erat V. T. eo tempore, non absolute, & in tota sua substantia, sed quoad illas circumstantias, sub quibus proponebatur Israëli, promittens terram Canaan jamjam hæreditatis jure possidendam, una cum impositione tot novorum rituum. Cavendum est, ne committamus sophisma, quod vocant a dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Quæ quum non imperite neque improbabiliter ab eruditissimis hominibus observata sint; nollem durum hoc dictum Viro Docto excidisse, eos qui ita instituunt, INVITO SPIRITU SANCTO LOQUUM HUNC TORQUERE. Ejusne generis hæc est disputatio, ut sine talibus verborum tonitruis ac fulgetris absolvi nequeat?

Fœdus Patribus non est ea formâ oblatum qua Israëli.

XXXI. Ad *Deut.* V. ℣. 2. 3. multa ab interpretibus annotata sunt. Nobis nihil simplicius ac solidius videtur eo, quod Doctissimi Belgæ Interpretes observarunt, in hunc sensum: non esse hoc fœdus initum cum Patribus eo modo, cum omnibus suis circumstantiis ac legibus particularibus, & in forma (ut solemus loqui) quemadmodum revelatum est Israëli in Sina vel Horebo. Nam quod substantiam Legis moralis & Ceremonialis attinet, eam quoque Fideles Patres habuerunt, & juxta eam, per Dei gratiam, cultum suum religiosum instituerunt. Quæ expositio duabus potissimum rationibus confirmatur. I. Quod novum non sit in Sacris Literis, rem aliquam antea tacitam dici, & tunc revelatam, quando clarius & nova quadam accessione manifestatur. Ita de mysterio Evangelii scribit Apostolus *Rom.* XVI. ℣. 25. 26. *quod a temporibus secularibus tacitum fuerit, nunc vero manifestum factum sit.* Quum tamen idem Apostolus doceat, *ante Evangelizatum esse Abrahamo Gal.* III. ℣. 8. & cæteris priscis Patribus. *Hebr.* IV. 2.

Tacitum ergo fuit non simpliciter, sed quod ei, Non praedicatum eo modo, quo nunc. Ipse id significavit in explicanda [illegible]. Quod aliis aetatibus non innotuit filiis hominum, ut nunc revelatum fuit sanctis ejus Apostolis. Sub eundem modum sumendum est, quod Deus hic dicit: non pepigisse se Foedus hoc cum Patribus ipsorum; eo scilicet modo, & ea forma, alloquendo ipsos e medio tonitruum & fulgetrorum; dando ipsis legem foederis propria sua manu exaratam, cum additamento tot rituum. II. Nec possunt tantum verba Dei in hunc sensum explicari; sed & eundem urgere videntur. Quum enim Decalogus, quae principalis Praeceptorum Foederalium pars fuit, quoad substantiam data priscis quoque Patribus, ut Dei foederatis, in normam gratitudinis ac novae vitae datus sit; & summa illius iis verbis comprehensa fuerit, quibus Deus cum Abrahamo quondam paciscens usus est *Genes.* XVII. 1. *Ego sum Deus fortis omnipotens: Indesinenter ambula coram me, & esto integer*: non possit absolute negari foedus illud, cujus prima ac praecipua Lex Decalogus est, cum Veteribus quoque pactum esse. Neque, ut superius monitum, ceremoniae omnes exordium suum Sinai vel Horebo debent. Ex quibus omnibus conficio, non posse ex allegatis locis demonstrari, Vetus Testamentum ab exodo ex Aegypto vel monte Sinai primum initium sumsisse, & probabilius, ac Scripturarum analogiae convenientius esse, receptae opinioni insistere. Quantum autem inter Veteris ac Novi Testamenti Oeconomiam intersit, & quibus praerogativis haec prae illa gaudeat, suo tempore & loco non perfunctorie explicabimus.

CAP. IV.

De Electione.

I.

Bona Foederis gratiae.

NUnc de iis primum loqui oportet, quae ad Foederis Gratiae in se absolute considerati pertinent, idque quae omnibus foederis illius quamvis Oeconomiis communia sunt. Quae hoc ordine recensemus. I. Electio. II. Vocatio efficax ad communionem Christi. III. Regeneratio. IV. Fides. V. Justificatio. VI. Pax Spiritualis. VII. Adoptio.

ceptio. VIII. Spiritus Adoptionis. IX. Sanctificatio. X. Conservatio. XI. Glorificatio. Omnium harum rerum devota meditatio non potest non Deo gloriosa, nobis jucunda, utilis, salutaris esse.

II. Initium & prima omnis Gratiæ scaturigo ELECTIO est, tam CHRISTI SERVATORIS, quam SERVANDORUM per Christum. Nam Christus quoque a Deo electus, & æterno ac immutabili decreto nobis in servatorem datus est. *Propterea dicitur præcognitus ante jacta mundi fundamenta.* 1. *Pet.* I. ℣. 20. Eodemque decreto Christo dati sunt quos salvos faceret. *Joh.* XVII. ℣. 6. Qui idcirco dicuntur, *electi in Christo*, *Eph.* I. ℣. 4. Id est, non tantummodo, *per* Christum *ut Deum*, & consequenter eligentem; *sed & in Christo* ut *Mediatore*, & propterea electo, qui uno eodemque actu sic ipsis datus est in Caput & Dominum, ut illi simul ei dati sunt in membra & peculium, servandi ejus merito & efficacia, & in communione cum ipso. Propterea liber electionis vocatur *Liber Vitæ Agni*. *Apoc.* XIII. ℣. 8. Non solum quia Vita illa virtute agni mactati obtinenda est; sed & quia Agnus in hoc Libro primam facit paginam, caput cæterorum electorum est, *& primogenitus inter multos fratres* ac *cohæredes*. *Rom.* VIII. ℣. 29. 17. Sed de hac electione Christi Mediatoris antea quoque egimus *Lib.* II. *Cap.* III. §. VIII. Nunc nobis de Electione servandorum dicendum est.

Electio est tam Christi, quam servandorum.

III. Eam ita describimus. *Electio est æternum, liberum, & immutabile Dei consilium de revelanda gloria gratiæ suæ in certorum quorundam hominum salute æterna.* Cujus descriptionis pleraque membra reperiuntur in verbis Apostoli *Eph.* I. ℣. 4. 5. 6. *Sicut elegit nos ante jactum mundi fundamentum, ut simus sancti & inculpati in conspectu ejus cum charitate, qui prædestinavit nos, quos adoptaret in filios, per Jesum Christum in sese; pro benevolo affectu voluntatis suæ. Ad laudem gloriosæ suæ gratiæ, qua nos gratis sibi acceptos efficit in illo dilecto.*

Electionis definitio.

IV. Vocamus electionem, *Consilium Dei*, qua voce idem intelligimus, quod vulgo decretum appellant, Paulus in hac materia [illegible], *propositum*, aut *præstitutum* Dei vocat. Exquisitum hoc vocabulum Apostolo videtur, quo utitur frequentissime, & notat certum, firmum, fixum Dei decretum, cujus ipsum nun-

Electio cur Consilium dicatur.

nunquam perimere possit; quandoquidem aliunde non dependeat, sed in solo Dei beneplacito fundamentum est. Quae omnia innuuntur 2. *Tim.* I. ℣. 9. *Qui servavit nos, & vocavit vocatione sancta, non ex operibus nostris, sed ex proprio proposito & gratia.* Huc facit etiam *Ephes.* I. ℣. 11. *Electi praedestinati secundum propositum ejus qui agit omnia ex consilio voluntatis suae.* Et alibi quoque idem Apostolus de πρόθεσει, *proposito* electionis loquitur. *Rom.* VIII. ℣. 28. *Ex proposito ipsius vocati sunt.* & IX. ℣. 11. ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις Θεοῦ, *propositum Dei quod secundum electionem est*, maneat. Hanc electionem hanc [illegible] distinguimus ab electione *externa & facti*, quae significat actualem segregationem fidelium ab infidelibus per vocationem efficacem. Quo sensu D. Jesus dicebat Apostolis suis *Joh.* XV. ℣. 19. *quia ego elegi vos e mundo, propterea odit vos mundus.* Non poterat autem decretum Dei aeternum & immutabile hujus caussa esse; nisi quatenus se pandebat eoque in actuali separatione Apostolorum a mundo. Eo etiam videtur respexisse, quando Apostolus scribit 1. *Cor.* I. ℣. 26. 27. *Videtis* VOCATIONEM *vestram, Fratres, quod non esse multos sapientes &c. Verum quae stulta sunt mundi* ELEGIT, *ut pudefaciat sapientes &c.* Ubi vocationem & electionem pro eodem ibi videtur sumere. Neque aliter electio interna & consilii differt ab electione externa & facti, nisi quod haec sit illius demonstratio & executio.

Et de qua agimus est ad gratiam & gloriam.

V. Clarum porro est, non esse hic nobis sermonem de *electione ad dignitatem aliquam Politicam*, ut 1. *Sam.* X. ℣. 24. vel *Ecclesiasticam*, ut *Joh.* VI. ℣. 70. Neque etiam ad externi cum Deo *foederis communionem*: quomodo integrum populum Israëliticum elegerat Deus, *Deut.* IV. ℣. 37. *Dilexit majores tuos, elegitque semen eorum.* Confer. *Deut.* VII. ℣. 6. 7. Sed de ea electione, quae est designatio, & scriptio heredum vitae aeternae, ut Paulus loquitur 2. *Thess.* II. ℣. 13. *quod Deus elegit vos ab initio ad salutem, per sanctificationem Spiritus, & fidem veritatis.*

Dicitur liber vitae [illegible]

VI. Pertinet huc LIBER VITAE, cujus frequens mentio est in Scriptura: neque alius [illegible] quam ipsa haec electio designatur hic inquirimus. Librum proprie dictum non esse hunc librum, ex se ipso evidens est. Sed quemadmodum homines ea, quae firmiter in memoria retinere volunt, consignant libro, ita in libro Dei

signi-

[illegible] quæ Deo exactissime cognitæ [illegible] mentio in Sacris Literis fit. I. [illegible] *Providentiæ*, in quo nativitas, vita, [illegible] consignata sunt. *Ps.* CXXXIX. [illegible] *scripta sunt*. II. Sunt & *libri judicii*, in [illegible] vel bene vel male [illegible] *Apoc.* XX. ℣. 12. *Judicatique sunt* [illegible] *in libris, secundum opera ipsorum.* [illegible] hominibus suus cui- [illegible] vel bene vel male [illegible], ullave inde oriretur confusio. [illegible] Dei notitia designatur. Alias [illegible] omnia Deus novit, hujus ipsius libri mentio fit in singulari. *Mal.* III. ℣. 16. יכתב ספר זכרון לפניו [illegible], sive memorialis, *coram facie ipsius.* [illegible]: atque is rursus triplex: I. VITÆ [illegible] Moses loquitur *Exod.* XXXII. ℣. 32. [illegible] Domini, qui dixerat se consumturum [illegible] Mosen vero ipsum effecturum in gentem ma- [illegible] servet populum & in hæreditatem terrae Ca- [illegible] ipsum interim pro populo succedaneum offe- [illegible] *peccatum eorum? si non,* [illegible] *quem scripsisti.* Quasi dicat, non ac- [illegible] domne servando in vivis, & amplifican- do valde [illegible] Israëlis. Malo ut ipse intempestiva [illegible], modo ne deleatur Israël in deserto. II. VI- [illegible] ECCLESIASTICÆ, consistentis in commu- [illegible] Qui est catalogus non modo interne sed [illegible] De quo *Ezech.* XIII. ℣. 9. *In consilio po-* [illegible] *Israëlis non conscri-* [illegible] ℣. 6. [illegible] *describendo po-* [illegible]. III. VITÆ ÆTERNÆ. De quo [illegible] *Phil.* IV. ℣. 3. *Luc.* X. ℣. 20. *Apoc.* III. ℣. 5. [illegible] XXI. ℣. 27. Qui liber significat catalogum [illegible].

VII. [illegible] Dei non semper unam eandemque rem [illegible], [illegible] libro Dei non semper eadem est.

1. Communis Providentia.

2. Iudicii.

3. Vitæ, vel Naturalis.

Vel Ecclesiastica.

Vel æterna.

Inscriptio in Libro.

[illegible] υἱοῦ Θεοῦ, *qui definitus est Filius Dei*, qui a Deo nominatim & singulariter per publicam compellationem [illegible] declaratus est) ita τὸ προορίζειν, de hæredibus vitæ æternæ [illegible], significare debet; certas quasdam personas velut [illegible] æterno testamento inscribere.

Discipulorum nomina in cœlis scripta.

X. Hoc est, quod Christus discipulis suis dicebat, *Luc.* X. ℣. 20. *Gaudete, quod nomina vestra scripta sint in cælis.* Ubi eos nominatim compellat, & electionis suæ certiores facit, jubetque eo nomine gaudere. Quod sane longe majus est, quam si generatim dixisset, *Gaudete*, quia Deus æterno decreto sancivit, se omnes fideles beaturum cœlo, licet de vobis nominatim nihil cogitaverit. Quomodo ex sententia adversariorum hæc verba exponenda essent.

Ut & Clementis aliorumque.

XI. Sufficere debet ad quæstionem hanc terminandam quod Apostolus *Phil.* IV. ℣. 3. de Clemente cæterisque suis cooperariis nominatim testatur; *nomina* ipsorum *in libro vitæ esse.* Quod vix ipsa [illegible] impudentia ad decretum generale alicujus conditionis torquere. Nam I. Aliud est *nomen personæ*, aliud *conditio rei.* Non inscribit matriculæ militum aliquorum nomina, qui [illegible] decernit in genere, se non nisi viros fortes in militiam [illegible]. II. Conditio salutis non nisi una est. De nominibus inscriptis libro vitæ Scriptura semper loquitur in plurali. Ergo aliud est inscriptio nominum, aliud determinatio alicujus conditionis. III. Certum est, Apostolum aliosque sacros scriptores, semper, quando dicunt quosdam homines, vel quorundam nomina inscripta esse libro vitæ, illos eo ipso secernere ab aliis non inscriptis. Atqui ex adversariorum sententia designatio hujus conditionis nullum actuale inter homines discrimen importat. Quia non obstante decreto illo de servandis credentibus & obedientibus Christo, fieri posset, juxta ipsorum hypothesin, ut nemo crederet, nemo obediret, nemo servaretur. IV. Magis [illegible] stringunt, si ad originem metaphoricæ hujus [illegible]. Similitudo desumta est a catalogo & matricula [illegible], præsertim in populo Dei; cui singulorum ad [illegible] nomina inscripta erant: & juxta [illegible] Jubilæi, vel alias, quando familiæ aliqui [illegible] æstimabatur, quisque vel admittebatur, vel

 reji-

[illegible] prædestinationis decreto contentam præ-[illegible]. [illegible] Domini Jesu ac partem Divinitatis [illegible] quod ipse nominatim ab æterno præcognitus sit. Verum [illegible] scribit *ante jacta mundi fundamenta* [illegible] ita Paulum eadem phrasi, *nos ante jacta mundi fundamenta electos* esse, testantem mox audivimus. Quod [illegible] aliquod decretum de servandis sanctis tor-[illegible] res finit, uti modo ostendimus; neque verba Apostoli [illegible] describunt electionem sanctitatis, ut condi-[illegible], sed electionem certorum quorundam hominum ad [illegible], quam virtute istius electionis ex parte jam con-secuti, & [illegible] porro consecuturi erant.

XV. Explicandum hic est, quod Servator se dicturum ultimi judicii die [illegible]: *Matt.* XXV. ℣. 34. *Possidete Regnum, quod paratum est vobis* ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, *a jactis mundi fundamentis.* Non dicit *ante jacta mundi fundamenta*, ut *Eph.* I. ℣. 4. Si per [illegible] intelligamus ipsum Dei decretum, dicendum est cum multis Interpretibus, phrasin hanc ἀπὸ καταβολῆς κόσμου idem valere quod πρὸ καταβολῆς κόσμου, uti ἀπ᾽ αἰῶνος, *Act.* XV. ℣. 18. & πρὸ [illegible] *Cor.* II. ℣. 7. idem sunt. Conferri possunt similes [illegible] expressiones *Prov.* VIII. 23. מעולם, *a seculo*, מראש *ab initio*, מקדמי [illegible], *ab antiquitatibus terræ.* Vel si malimus hæc [illegible], & phrasin illam *a jactis mundi fundamentis* ita interpretari, [illegible] æternitatem, sed primam temporis antiquitatem notet; [quemadmodum ita sumitur *Luc.* XI. ℣. 50. *Sanguis omnium prophetarum [illegible] a jacto mundi fundamento*, i. e. ab antiquissima [illegible], a sanguine Abelis incipiendo. *vers.* 51. & *Heb.* IV. ℣. [illegible]] dicemus per [illegible] regni, ipsum conditum cœli, qui [illegible] intelligi, & electos invitari ad adeundam istius [illegible], quod ut æternum ipsorum domicilium [illegible] mundi exordio jam creatum est. Et quis dubitet, [illegible] Deus in initio creavit, ut beatum electorum habi-[illegible] eum in finem ab ipso destinatum sit.

[illegible] debet illustris locus *Ap.* XIII. ℣. 8. *[illegible] nomina in libro Vitæ Agni illius mactati a jacto mundi fundamento.* Quorum verborum postrema ita sunt [illegible] antecedentibus jungi queant. *Prima*

Explicatur Matt. XXV. 34.

& Apoc. XIII. 8.

enim

etiam jungi possint cum pluribus antecedentibus; eo sensu Christus dicatur *Agnus mactatus a jacto mundi fundamento*: id est, vel ab omni aeternitate, in decreto Dei, quod certum, ut Scholastico utar termino, rerum suppositarum importans; facit ut res [illegible] futurae [illegible] jam existentes considerari queant: vel a primo mundi antiquitate, non tantum in membris corporis sui mystici, sed & in promisso Dei, in typo victimarum, & Abelis ab invido fratre trucidati, & denique efficacia mortis suae ad primos se mortales extendente. Nisi enim mors Christi in consummatione seculi semel obita, virtutem suam ostendere potuisset ad primos seculi homines, *oportuisset Christum saepius pati a jacto mundi fundamento*. *Heb.* IX. ℣. 26. Multa sunt facta a Deo, antequam Christus moreretur, quae decenter fieri non potuissent, nisi facta fuissent intuitu mortis Christi suo tempore certo secuturae; & eorum respectu dicitur mactatus a fundatione mundi. Imo ipsa terrae fundatio sine intuitu mortis Christi facta non est. Nam quum manifestatio gloriosae suae gratiae in homine per Christum, summus Dei, hominem creantis, finis fuerit; fundatio terrae, ut bonis habitaculum esset, medii ad finem istum rationem obtinet. Neque conveniens Deo fuisset terram condere in habitaculum hominis peccatoris, nisi eadem illa terra lustranda [illegible] aspergenda fuisset sanguine Christi, sanctificantis & glorificantis electos suos. Propter omnes has rationes mactatio Christi, & fundatio mundi non incommode junguntur. *Secundo* verba illa *a jacto mundi fundamento* referri possunt ad praecedentia *scripta sunt*. Illos scil. quorum nomina, in libro vitae Agni illius mactati, scripta sunt a jacto mundi fundamento. Quod Junio, Piscatori, Gomaro, aliisque maximi nominis Theologis, simplicius visum est. Neque enim dissimilis [illegible] *Apoc.* [illegible] ℣. [illegible] Ipsa quae Johannes [illegible] ut ea, quae hic de Agno mactato [illegible] *Apoc.* XVII. ℣. 8. *Quorum nomina scripta non sunt in libro vitae a jacto mundi fundamento*. [illegible] creti Divini aeterni, [illegible] explicari potest [illegible] pio praecedente [illegible] possunt, ut [illegible] qui a jacto mundi fundamento vixerunt, ut quorum nomina libro vitae inscripta [illegible]

Et

Et [illegible] vulgaris istius phraseos sensus reti-
nebitur [illegible] κόσμου primam mundi antiquitatem
notans.

& 2. Tim. I, 9.

XVII. Inquirendum quoque est in genuinum sensum dicti
quod habetur 2. Tim. I. ℣. 9. & quod pro æternitate electionis ad-
duci vulgo solet: *Servavit nos* κατ' ἰδίαν πρόθεσιν, καὶ χάριν
τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, *secundum pro-
prium propositum, & gratiam quæ data est nobis in Christo Jesu,
ante tempora secularia.* Duo hic comprimis investiganda sunt.
I. Quid per *dationem gratiæ* intelligatur. II. Quid illud valeat,
ante tempora secularia. Gratia salvifica Novi Fœderis datur ser-
vandis, I. In decreto Dei. II. In promissione. III. In actuali
collatione. Decretum Dei prima est gratiæ scaturigo. Promis-
sio est manifestatio decreti. Actualis collatio est executio utri-
usque. Quoniam autem fieri non potest, ut decretum Dei
fallatur, aut promissio Dei fallat: is, cui boni aliquid a Deo
decretum & promissum est, dationis illius tam potest esse certus,
ac si illud actu jam possideret. Et propter istam certitudinem
decreti ac promissionis Divinæ, bonum decretum, vel promis-
sum, jam ut datum considerari potest. Planum autem est, non
loqui hic Apostolum de actuali collatione. Ergo intelligi debet
de datione vel in decreto, vel in promissione. Utra autem
explicatio hic præferenda sit, pendet ex sensu sequentis phraseos
πρὸ χρόνων αἰωνίων.

Quid significet, ante tempora secularia.

XVIII. Si qui sint qui per χρόνους αἰωνίους æternitatem abso-
lutam intelligunt, illi se ipsos refutant. Quum enim Paulus
hic aliquid factum narret ante tempora secularia, aliquid ipsa
æternitate magis æternum absurdissime fingi deberet. Satius est,
ut per tempora secularia intelligamus omne illud tempus, quod
a condito mundo incepit [quando αἰῶνες κατηρτίσθησαν *Hebr.* XI. ℣. 3.]
quod inde porro fluxit, fluetque in omne ævum, sine fine ac
termino. Quid autem est, ante tempora secularia? An id,
quod omne tempus antecedit, atque ita æternum est. Sic
Theologi plerique, directe hinc concludentes æternitatem ele-
ctionis nostræ, & dationem hanc interpretantes de datione in
decreto. Videndum tamen, an firmiter tueri expositionem
illam adversus exceptiones τῶν ἐξ ἐναντίας valeamus. Sane ipse
sub-

[illegible] absolutam æternita-
[illegible] Apostolus de promissione tractat,
[illegible] extra mundi
[illegible] seculi primi
[illegible] promissio facta est,
[illegible] Unde patet, non o-
[illegible] hanc ita explicant, ut
[illegible] factam, inclu-
[illegible] ordine propone-
[illegible] gratiæ fons
[illegible] quam *dationis*
[illegible] & *manifestatio*
per illu[illegible] JESU Christi. Neque admodum
[illegible] *Apostoli* explicet.

[illegible] interpretatio [illegible] tamen validum in [illegible] æternitate electionis argumentum. Si enim [illegible] idem valere [illegible] concludes [illegible] puto utrumque [illegible] Nam sine πρὸ χρόνων αἰωνίων in emphasi sua id valet [illegible] *Tit.* I. ℣. 2. Nam di-
[illegible] de proposito Dei, & [illegible] de promissione. Idem autem [illegible] est, juxta diversitatem [illegible]. Verbi gratia, quando Petrus dicit *Actor.* XV. ℣. 18. [illegible] *omnia opera sua*, ἀπ' αἰῶνος sine dubio [illegible] Nam si omnia opera utique & opus [illegible] quod nihil nisi æternitas est. Verum quando [illegible] ℣. 70. *Quæ locutus est Deus per os* [illegible] *fuerunt* ἀπ' αἰῶνος, nihil aliud [illegible] illud retro tempus, [illegible] Ita etiam nihil obstat, quo minus [illegible] explicetur 2 *Tim.* I. ℣. 9. aliter *Tit.* I. ℣. 2. [illegible] per dationem gratiæ ante tempora secularia [illegible] in [illegible] primi seculi factam; [illegible] Dei, utique [illegible] [illegible] quum Deus homi-
[illegible] dixerit, oportet ergo, ut ab æter-

Promissio ista æternum propositum supponit.

[illegible] significatione æternitatis per universam Scripturam [illegible] controversiam ponendum [illegible] literis [illegible] usurpari, aut se- [illegible] usurpari posse. *[illegible] cit. pag. 60.* [illegible] electionis internæ [illegible], putatque Apostolum alludere ad [illegible] Adamo factam post lapsum, de [illegible] caput serpentis. [illegible] enim, inquit, [illegible] electos & reprobos a Deo po- [illegible] *inter te & mulierem, & se-* [illegible] *cit. p. 63.* Non possum Viri longe Do- [illegible] mirari. Verum quidem est, τὸ αἰῶνι [illegible] literis æternitatem notare, uti *Joh.* VIII. ℣. 44. [illegible] ℣. 8. ubi pro subjecta materia explicari debet. Sed [illegible] adduxisti, quod aliquando alium sensum non [illegible] spero, Virum Doctum nobis e manibus velle [illegible] pro æternitate [illegible] [illegible] Malo credere ip- [illegible] Tum etiam velim, ut Vir Doctissimus [illegible], ubi prima promissio gratiæ in Sacris Li- teris [illegible] quod non opinor ipsum unquam monstratu- rum. [illegible] Porro etiamsi in ista pro- missione [illegible] discriminis inter electos & reprobos [illegible], Apostolum id hic loci [illegible]; qui non agit Deo gratias propterea, quod [illegible] elegerit, sed specialissime, quod ele- gerit [illegible]. Electio autem Thessalonicensium [illegible] Dei [illegible] colligi; cui sua potu- [illegible], etiamsi nemo eorum, qui tunc temporis [illegible], electus foret. Concludimus ergo, re- [illegible] explicationem [illegible] esse.

[illegible] Vir Doctus, qui hunc Pauli locum capien- [illegible] *Deus [illegible] adducere ad hære-* [illegible] *Thessalonicenses fuerint quasi* [illegible] *Aut etiam intelligi* [illegible] *Marc.* I. [illegible] *Phil.* IV. ℣. 15. *aut sa-* [illegible] *per [illegible] Heb.* II. ℣. 3. *Elegit vos*

iterum notatus.

Alius Viri Docti expositio examinatur.

[illegible] *aliud quidem vas ad* [illegible] II. Simul etiam removet Scriptura [illegible] considerationem, eique li- [illegible] Dei beneplacitum opponit. *Rom.* IX. [illegible] *quum nihil fecissent boni vel mali,* [illegible] *secundum electionem est, maneret, non* [illegible], &c. [illegible] I. ℣. 9. *Non ex operibus,* [illegible] III. Nulla vel fides, vel sanctitas, vel quid- [illegible] considerari in homine potest, nisi collatum [illegible] *Gratis datum est vobis in Christum* [illegible] *fides non est ex vobis, Dei donum est.* Col- [illegible] non possit aliunde provenire, quam ex electione [illegible], & benevolo affectu voluntatis suæ. Et consequenter non possunt hæc bona Electioni Divinæ præstrui. IV. Docet Scriptura [illegible], nos ad fidem, sanctitatem, & perseverantiam in [illegible], electos esse: quæ quum Electionis consequentia sint & fructus, non possunt ejus præcedaneæ conditiones esse. *Ephes.* I. [illegible] *Elegit nos, ut simus sancti & inculpati*, inchoate in terris, [illegible] in cœlis. *Joh.* XV. ℣. 16. *Ego elegi vos, & constitui vos, ut* [illegible] *feratis.* Elegi ab æterno, vocavi & constitui præ- [illegible] 2. *Thess.* II. ℣. 13. *Elegit vos Deus ab initio ad salutem per sanctificationem Spiritus & fidem habitam veritati.* Electio tam ad media [illegible], quam ad finem. Omnia hæc loca, & plura similia, [illegible] & solide adversus Remonstrantium exceptiones [illegible] a nostris, ut, quod addam, nihil admodum habeam.

Et nihil boni in homine supponit.

Sed ipsa omnis boni fons est.

XXIV. Consilium hoc Dei, uti Liberum, ita ab æterno [illegible] est. I. Immutabilitas omnibus Dei de- [illegible] *Jes.* XIV. ℣. 27. *Dominus exercituum* [illegible] *facies?* & XLVI. ℣. 10. *Consilium meum* [illegible] *voluntatem meam faciam.* *Rom.* IX. ℣. 19. *Volun-* [illegible] Distare cum [illegible], intelligenda hæc esse de [illegible] absolutis, non conditionatis; est principium [illegible] ulla decreta Dei pendere a conditione. Si [illegible] suspensa sit, conditio simul decreta est. [illegible] distinctionis in textibus mentio, nullum fundamentum [illegible] adversatur ratio. Si enim ullum decre-

Est etiam immutabilis.

[illegible] *Deleantur ex libro viventium [illegible] scribantur.* Dubitari autem non debet, [illegible] sortita sit. Unde [illegible] Libro viventium deleri. Verum multa [illegible] addimus, quæ lucem non tem[illegible] queant. I. Electum, nihil vetat per [illegible] intelligere *Catalogum* [illegible] in terra vita [illegible], tremendo Dei judicio, deleti sunt [illegible] bello [illegible] adversus Romanos [illegible] in modum trucidatæ [illegible] Lipsius *De Constant. Lib.* II. *Cap.* XXI. [illegible] Centena Et Quadraginta Millia, [illegible] interfecta sunt. II. Per librum viventium intelligi [illegible] *Liber Fœderatorum* Dei, ex quo erasi sunt Judæi, [illegible] abdicati a Deo & rejecti sunt; dicunturque iis [illegible] & *Lo-Ammi*: juxta prophetiam *Hoseæ* I. [illegible] Quod factum est, quando spretum Judæis Evangelium [illegible], avideque ab iis exceptum est: & [illegible] dispersæ sunt inter gentes. III. Si de *libro* [illegible], dici potest deletos esse eos ex illo libro [illegible], *qua se ipsos* temere ei *inscripserant*, [illegible] & dilectos Dei ac Abrahæ filios; quæ [illegible] ipso facto comperiatur, juste iis imprecatur D. [illegible] IV. Si omnino de ipsius *Dei* in libro electionis [illegible] intelligenda sit; dicemus, deletionem non [illegible] negativam: & posterius commatis membrum [illegible] prioris. Sicut deletio sit declaratio non [illegible] Doctoribus *Kimchius* quoque ob[illegible] [illegible]. *Versus* [illegible] *vocabulis proposita.* Et [illegible] רוצה לומר שלא יכתבו [illegible]. De[illegible] *scribantur in libro vitæ.* Ex quibus appa[illegible] in hoc loco adversus immutabilitatem Electionis [illegible] argumentari.

[illegible] Deum firma est, ita quoque illius certum [illegible] fidelis potest, & ex infallibilibus gnorismatis [illegible]. Id ni esset, frustra fideles commone-

deleri possit exponitur.

Electi electionis suæ certi esse possunt.

[illegible] *benigne accipit.* [illegible] si accedat, quod tunc deesse non solet, [illegible] testimonium, de quo *Rom.* VIII. [illegible] est. *Ephes.* I. [illegible] Qua de re postea [illegible]

[illegible] fidelium, ut ad hanc electionis suæ [illegible] Nam I. Fidei non potest, ut læti ex- [illegible] vivant, [illegible] hujus rei ignari sunt. [illegible] in [illegible] obdormiscant, [illegible] etiamsi electionis suæ [illegible] ab ista fidei [illegible] cum Christo, quæ sine illa [illegible] Verum non contingit homini, cui [illegible] est, in securo gaudio dege- [illegible] II. Neque ad nostrum [illegible] ad gloriam Dei [illegible] hæc certitudo fa- [illegible] Divini amoris rite æstimamus; & in [illegible] oceano [illegible] mergimur, quando ad [illegible] laudibusque assurgi- [illegible] celebramus favorem ejus, quo nos *elegit* [illegible] *gloriosæ gratiæ suæ, qua nos gratis sibi* [illegible] *Eph.* I. [illegible] III. Imo accuratum quo- [illegible] fervoremque in ea zelum ac- [illegible] electionis certitudo. Tantum abest, [illegible] securitati carnali pandat: quod nemo, nisi [illegible] ignarus, [illegible] perversor malignus, [illegible]

Interest fidelium, ut ad hanc certitudinem enitantur.

XIII. [illegible] hominis [illegible] meditatio, [illegible] Tune, Domine, ab æterno de me, [illegible] qui minus quam nihil sum, glorificando [illegible] non in oculis semper, non in sinu [illegible] non exclamem, *Quam* [illegible] *Tua, o Deus fortis! quam immensa* [illegible] CXXXIX. [illegible] Non sincerissima po- [illegible] dies, hebdo- [illegible] nulla mihi sancta & [illegible] ? Tune me ex mera charitate elegi-

Quæ studium pietatis valide promovet.

 sti

[illegible] ... omni ope [illegible] ... [illegible]

CAP. V.

Vocatio[illegible] definitio. P[illegible] ... [illegible]

[illegible] *efficaciter traducuntur.*

II. Terminus *a quo* vocamur, est status peccati & miseriæ, in quo post protoplastorum crimen jacent universi; *tenebris obscurati mente, & alienati a vita Dei, propter ignorantiam quæ est in ipsis, per obdurationem cordis ipsorum.* Eph. IV. ℣. 18. [illegible] comparatum nobiscum est, ut profunda miseriæ voragine [illegible], omnemque veræ felicitatis ideam obliti, & in [illegible] hujus seculi sine fine nos ac modo voluntati, & Diabolo, cui victi passim succumbimus, mancipati, a [illegible] Dei Christique ejus communione exclusissimi simus. *Omnes peccaverunt, & destituuntur gloria Dei.* Rom. III. ℣. 23. Ab illis [illegible] tenebris ignorantiæ, peccati, miseriæ, *vocat nos Deus ad admirabilem lucem suam.* 1. Pet. II. ℣. 9. *eximitque ex præsenti seculo malo,* Gal. I. ℣. 4. Neque committendum unquam nobis est, ut prissini nos status nostri capiat oblivio. *Memento, vos illo tempore fuisse absque Christo, abalienatos a politia Israelis, extraneos quod ad pactorum promissiones attinet, spem non habentes, & absque Deo in mundo.* Eph. II. ℣. 12. Facit hujus rei meditatio, ut profundius coram Deo, qui nos vocat, humiliemur, divitias gloriosæ gratiæ ejus carius æstimemus, magisque [illegible] ad ambulandum uti vocatione nostra, & vocante nos Deo dignum est.

Terminus a quo, est status peccati & miseria.

III. Terminus *ad quem* vocamur, est Christus, & communio cum ipso. In eadem clamat Jes. XLV. ℣. 22. פנו אלי *respicite ad me, vel, [illegible] ad me, & salvi estote omnes fines terra.* In hac communione cum Christo consistit mysticum illud & dulcissimum electis [illegible] cum Christo matrimonium, ad quod omnibus Evangelii [illegible] eam invitat & cujus nobilissimum E-pithalamium [illegible] cecinit. *Summa sapientia ædificavit domum suam — Emissis puellis suis invitat per collegia, & loca excelsa urbis; — [illegible] hæc — venite, vescimini cibo meo, & bibite de vino meo, quod miscui.* Prov. IX. ℣. 1. 3. 4. 5.

Terminus ad quem, est communio cum Christo.

IV. Ex communione hac resultat communio omnium bonorum Christi tam in gratia, quam in gloria, ad quæ pariter vocamur. *[illegible] diligenter mihi, & comedite bonum, atque oblectet se [illegible] anima vestra. Inclinate aurem vestram, & venite ad me, [illegible] ut vivat anima vestra: & pangam vobiscum fœdus perpetuum, benignitates Davidis certissimas vobis colla-*

Ex qua fluit communio omnium bonorum Christi.

[illegible] licet objective
[illegible] credenda, facienda lu-
[illegible] neque mortalium
[illegible]
[illegible] modis inclamat
[illegible] nimia cura
[illegible] anhelet. Quan-
[illegible] adeo coelum, tot
[illegible] quod supremi muni-
[illegible] praescripsit, atten-
[illegible] aliquod desiderium, in se excitari sentit,
[illegible] aliquando petere, in interio-
[illegible] & in consortium Dei venire liceat,
[illegible] vagantem divitum
[illegible] non illo tan-
[illegible] monetas dedit, sed &
[illegible] avaritiae. Tunc discit
[illegible] & tonsiles
[illegible] quando totum circumit
[illegible] despiciens, angustum, &
[illegible] quae exstat late squalidum,
[illegible] sibi ipse ait: hoc est illud punctum,
[illegible] igni dividitur? Quum te in illa
[illegible] subrectis ire ve-
[illegible] aliquod agitur, equitem modo ulterio-
[illegible] a lateribus assusum, libebit dicere *It ni-*
[illegible] Formicarum iste discursus est, in an-
[illegible] ingentia spatia sunt, in quorum
[illegible] si minimum secum ex
[illegible] & expeditus levisque
[illegible] Nisi ad haec admitterer, non fue-
[illegible] Quid enim erat, aut in numero viventium me posi-
[illegible] Detrahe hoc inaestimabile bonum, non
[illegible] ut aestuem. O quam contempta res est
[illegible] se erexerit! Ita Naturae liber, ita coelo-
[illegible] meditari ac loqui docuit. *In Praefat.*

Natura ipsa hominem ad caelestia bona quaerendum invitat.

[illegible] IX.

ex animo studeat, &, uti *Marcus Antoninus* Imperator loquitur, *Lib. II. §. 5.* Συζῆν θεοῖς, *Deo similem vitam vivere* allaboret; simile enim simili gaudet, eique se communicare gestit. Optime *Plato de Legibus, Lib. IV.* Τίς πρᾶξις φίλη καὶ ἀκόλουθος Θεῷ; μία, καὶ ἕνα λόγον ἔχουσα ἀρχαῖον, ὅτι τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον φίλον ἂν εἴη. *Quaenam exercitatio amica Deo, & ad ejus imitationem composita est? Una haec, & quae antiquam habet rationem, quod simile simili gaudeat.* Ita naturae ipsius voce invitatur homo ad castissimae puritatis studium, ut Dei communione frui queat. Non tempero mihi quin adscribam *Agapeti* gradationem, quae pulchra profecto, & ex vero depromta est. Sic ille ad Justinianum: Ὁ γὰρ ἑαυτὸν γνοὺς, γνώσεται Θεόν. Θεὸν δὲ ὁ γνοὺς, ὁμοιωθήσεται Θεῷ. ὁμοιωθήσεται δὲ Θεῷ, ὁ ἄξιος γενόμενος Θεοῦ. ἄξιος δὲ γίνεται Θεοῦ, ὁ μηδὲν ἀνάξιον πράττων Θεοῦ, ἀλλὰ φρονῶν μὲν τὰ αὐτοῦ, λαλῶν δὲ ἃ φρονεῖ, ποιῶν δὲ ἃ λαλεῖ. *Nam qui se novit, Deum noscet: Deum noscens Deo assimilabitur: assimilabitur Deo, qui Deo dignus erit: dignus erit Deo, qui nihil Deo indignum admittit, sed cogitat quae Dei sunt, & quae cogitat loquitur, & quae loquitur facit.*

ritatem requiri eadem natura docet.

XII. Omnia hæc paucis, sed efficacissime exsequutus est Regius Vates *Psal. XIX. ℣. 2.3.4.5.* *Coeli enarrant gloriam Dei:* nam quum thronus ipsius sint, affabre ab ipso factus, testantur de ejus Potentia, Majestate, Opulentia, & Sanctitate, coram qua ne se ipsos quidem mundos fatentur: interimque praestantia sua homines invitant, ut intra ipsorum ambitum Maximi illius Optimique Numinis communione frui summa ope conentur. *Et opus manuum ejus indicat expansum:* clamans, se non nisi verbo ejus compositum esse. *Dies ad diem eructat dictum: & nox ad noctem indicat scientiam.* Hæ tenebrarum lucisque vicissitudines, tam exacto, tam constanti ordine sibi invicem respondentes, sapientissimum auctorem arguunt. Nullaque dies est, nulla nox, quin & pro se aliquid de Deo dicat, & attestetur alteri, praecedentis veluti discipulus, & sequentis magister. *Non est dictum, & non sunt sermones, non auditur vox eorum.* Si dictum esset, cum dictis desineret institutio. Jam quod narrat coelum, semper [illegible]. Si sermones essent, & a rationibus causisque rerum subtiliores deductae sententiae, obscuritas inesset. Si audi-

Paraphrasis in Psal. XIX, 2.3.4.5.

[illegible] quo Deum colere, [illegible] Breviter neminem un- [illegible] Dei cognitionem [illegible] *Evangelium est* [illegible] I. ℣. 16.

[illegible] illi veteres sint, [illegible] I. *ad Apparat.* [illegible] *Lib.* III. *Parc.* [illegible] per vocationem [illegible] ex gentilibus ad [illegible] nimium naturæ tribuere [illegible] est: *Homines, si* [illegible] τὸ γνωςὸν τοῦ Θεοῦ *co-* [illegible] *per quam salutem conse-* [illegible] *tametsi illa γνῶσις de-* [illegible] *qua per se* [illegible] *Specim. Animad. in* [illegible] Nobis certum est, nul- [illegible] Nullam communio- [illegible] in ipsum, *Eph.* III. [illegible] Christum [illegible] cognitione. *Joh.* [illegible] per prædicationem Evan- [illegible] Evangelii in operi- [illegible] *a temporibus se-* [illegible]

Contra quam nonnulli, tam antiqui, quam recentiores, disputant.

[illegible] vocatio? Ut de [illegible] quidem potest [illegible] vocatio, ut viam [illegible] vocationi; quæ sit [illegible] sit. Nam [illegible] in Evan- [illegible] veritates natura [illegible] fuerit, esse [illegible] beatitudinem, & [illegible] esse iis qui ip- [illegible] quæratur; is ea [illegible] Evangelium, do-

Non tamen ea per naturam vocatio est inutilis.

amorem Dei Christique ejus. Ideoque nihil suavius, nihil carius nobis esse debet dulcissimo Evangelii verbo, in quo torrentes rivi mellis & butyri sunt. *Jes.* LII. ℣. 7.

XVII. Verbum illud gratiæ jam inde a primo hominis peccato auditum in mundo fuit, sed dispensatum multimodis. *Heb.* I. ℣. 1. Ita tamen, ut seculis omnibus sufficiens fuerit electis ad salutem erudiendis, juxta mensuram illam gratiæ & cognitionis, quam cuique temporis periodo providum Numen admensum est. Quando parcior & obscurior erat revelatio, minore scientiæ accuratione contentus Deus, secreta Spiritus sui virtute electos univit Christo, tenuique unione, vinculo ferme invisibili, quod tamen nulla vi rumpi queat. Verum postquam luculentius sese patefecit, scientiam fidemque magis explicitam exigit: & uti suos dilucide docet, *quomodo oporteat eos ambulare, & Deo placere*, ita etiam vult, *ut eo magis excellant.* 1. *Thess.* IV. 1.

Quod inde a primo peccato sufficienter electis prædicatum est.

XVIII. Nec adstipulamur iis, qui existimant verbo Dei ἐγγράφῳ ad salutem per fidem in Christum eos solum vocatos esse, qui Spiritu Prophetico eminuerunt: reliquam vero Ecclesiam fuisse tam rudiorem institutam, ut solo legis naturæ adminiculo, absque fidei Spiritu ad Christum ignotum adducerentur. Nam inde ab Adamo Ecclesiæ salvandorum una & ἰσότιμος cum Prophetis fides fuit, uti communis salus. Non loquebatur Deus Prophetis solum, in usum ipsorum privatum, sed per Prophetas patribus. *Heb.* I. ℣. 1. Perfide egissent Prophetæ, si accensam sibi lucernam condidissent sub modio; concreditumve talentum desides involvissent sudario. Neque etiam pietate priscorum patrum convenit, ut ea, quæ ipsi de promisso mulieris semine didicerant, non sedulo & accurate filiis suis ingererent. Ita ut de revelatione Servatoris electis ab ovo facta dubitandum non sit: de modo mensuraque cognitionis nihil temere definiendum.

Neque Prophetis solum revelatum, sed & per eos reliquis piis.

XIX. Vocatio hæc per Evangelium nunquam universaliter ad omnes homines directa fuit, nisi forsitan in mundi ex Adamo primum, & ex diluvio renascentis, exordio. Quanquam tunc quoque [illegible] a gratia sua seclusione Deus monuit; distinctione statim facta inter semen mulieris & semen serpentis: & Chamo dira maledictione a fratribus segregato, priscoque vaticinio de pelliciendis olim Japheti posteris ad tentoria Semi, innuente, fore

Nunquam tamen universaliter toti mundo

[illegible] Christi adduceret, nisi *internam*, quæ non suasoria modo & imperativa, sed & operativa virtute Spiritus peragitur, comitem habeat. Est quædam vocatio Dei, qua ea, quæ vocat, extare facit, eo ipso quod vocat. Tali vocatione *vocat ea, quæ non sunt, ac si essent. Rom.* IV. ℣. 17. Quando enim dixit, *Existat Lux,* mox *fuit Lux. Gen.* 1. ℣. 3. Huic non absimilis est vocatio illa interna Spiritus, de qua Apostolus scribit 2. *Cor.* IV. ℣. 6. *Deus qui dixit, ut in tenebris lux splendesceret, is est, qui splenduit in cordibus nostris.* Quando autem electis, hora beatificæ visitationis suæ dicit, *Expergiscere qui dormis, & resurge ex mortuis, & illucescet tibi Christus; Ephes.* V. ℣. 14. fieri non magis potest, ut diutius in somno mortis maneant, quam fieri poterat, ut Lazarus maneret in sepulcro, postquam Christus ipsi dixerat, *Lazare prodi foras. Joh.* XI. ℣. 43.

internam accedere necesse est.

XXIII. Exerit hic Deus immensam virtutem suam, non minus potenter quam suaviter vorticordiam. Dum externe electis suis proponitur Evangelium, *dat iis oculos mentis illuminatos ad sciendum, quæ sit spes illa vocationis ipsius, & quæ opes gloriæ hæreditatis ipsius in sanctis. Eph.* I. ℣. 18. *Aperit corda eorum, ut attendant iis, quæ dicuntur. Act.* XVI. ℣. 14. facitque, *ut sermonem accipiant cum omni alacritate. Act.* XVII. ℣. 11. Inscribit dictata sua mentis. *Jerem.* XXXI. ℣. 33. Indit reverentiam sui animo eorum. [illegible] ℣. 20. Et non vocat solummodo ex tenebris ad admirabilem lucem suam, sed & vocando *trahit*, non ut in ancipitis deliberationis bivio consistant, sed ut *currant post ipsum. Cant.* I. ℣. 4. Non in æquilibrio duntaxat statuit, sed *convertit. Jerem.* [illegible] Nec suadet modo, sed persuadet, & *fortior est, & prævalet. Jer.* XX. ℣. 7. Nec sollicitat, sed *transportat. Col.* I. ℣. 13. Nec potentia ordinaria, sed illa immensa, qua Christum [illegible] *Eph.* I. ℣. 20. Induat se in quamlibet formam [illegible], hæc totidem Divinæ in hoc negotio [illegible], totidem in suam superbiam veluti jacta fulmina [illegible] est.

In qua vorticordiam virtutem suam Deus exserit.

[illegible] cum creatura rationali hic agit Deus, ut [illegible] illibata plane maneat: quam tantum abest [illegible] ἐνέργεια destruat, ut ex adverso eam vindicet [illegible] quidem *cordi* Titi *proficiscendi studium,*

Illibata tamen humana voluntatis libertate.

[illegible] 2. Cor. [illegible] Vis quidem est, sed [illegible] Coactio quidem, sed bland[illegible] [illegible] delinitur. Non trahit Deus [illegible] volentes: Phil. II, 13. [illegible] ut non possint non [illegible] voluptates [illegible], ut non possint [illegible] sed victi [illegible] [illegible] XX, 7. Hoc demum [illegible] [illegible] (ut loquitur) [illegible] prejudicium creari queratur?

XXIV. [illegible] potentia Dei [illegible] in [illegible] ac [illegible] invitus agat, [illegible] officio [illegible]. Vim [illegible] vim [illegible] ac rationalem [illegible] quia Deus [illegible] Hic [illegible]

[illegible]

XXV. [illegible]

[illegible] querimoniae; quia non est ibi [illegible] do virtute [illegible] conversionem ipsorum moliente sermo, quasi [illegible], sed de externo verbi ministerio, ad-illam [illegible] improbi [illegible]. Nec urgenda sunt, [illegible] dolore affecto Dei Spiritu alibi occurrunt. Quia [illegible] est inter operationes communes Spiritus Dei, & [illegible] speciales Spiritus gratiae: inter actiones Spiritus [illegible], & hyperphysicas: inter impulsus quosdam debiliores [illegible] virtutis pietatisque exercitia, & grande illud molimen Spiritus [illegible] conversionem alicujus electi. Contristant Spiritum Dei, quia carnis & Diaboli impulsibus parere malunt, [illegible] ejus hortatibus, partim externe propositis per verbum, partim animo insinuatis per conscientiam. Dolore afficiunt Spiritum gratiae ipsi etiam fideles, qui eo obsignati sunt, quotiescunque [illegible] ejus monitis non obsecundant, sed nequicquam reluctante [illegible], in qua thronum suum erexit Spiritus, a carne mundove transversos se abripi patiuntur: quotiescunque etiam sacros illius impulsus, [illegible] ipsos ad officium, non ea, qua par est, animi reverentia recipiunt, fovent, prosequuntur. Unde nihil contra invincibilem Dei intus vocantis, & conversionem suorum molientis efficacitatem, concludi potest.

argumenta respondetur.

XXVII. Ita nos oportet Vocationem Dei, tam Externam per Naturam & Revelationem, quam Internam per Spiritum, attente considerare, & sedulo auscultare, lubenter obtemperare; ut, ad [illegible] Dei Christique adducti, *celebremus laudes ejus, qui nos vocavit e tenebris ad admirandam lucem suam.* 1 Pet. II. 9.

Finis vocationis.

CAP. IV.

De Regeneratione.

I.

E[illegible], quo ad communionem Dei Christique ejus [illegible], regenerantur ad vitam longe excellentiorem. [illegible] Cap. I. v. 18. *[illegible] quia voluit, progenuit nos sermone [illegible] primitiae quaedam eorum quae creavit.*

Quo verbo vocamur, eodem regeneramur.

Conveniens itaque est, ut [illegible] ad [illegible] nem REGENERATIONIS [illegible] debeat [illegible].

Regeneratio plane mysterium est.

II. Hic autem [illegible]. Quis sit [illegible]. Quis, quo [illegible] Quid [illegible] Vere [illegible] [illegible] Psal. CXXXIX. [illegible] Si [illegible] nostri [illegible] colligitur [illegible] quanto [illegible] sunt ea, quae [illegible] nostri regenerationem [illegible]

Agnitio ad salutem ejus tamen necessaria.

III. Adeo tamen est necessarium, ut [illegible] in regnum coelorum dari, Servator asseveravit, Joh. III. [illegible] Digna proinde in, quam inquiramus [illegible] eximias Dei Patris nostri virtutes in augusto hoc opere [illegible] laudibus celebremus, ac felicitatem [illegible] dignum est [illegible]

Ejus descriptio.

IV. [illegible]

Regeneratio [illegible]

V. [illegible] Cor. [illegible] hominem novum [illegible] peccatum [illegible] Hoc est [illegible] Dei [illegible] Joh. III. [illegible]

ut [illegible] neque miseriam suam probe agnoscentes, quippe qui [illegible]; *Eph.* IV. ℣. 19. neque Divinæ gratiæ ullum habentes gustum, quippe quæ donata ipsis necdum est: neque ullum rerum cœlestium desiderium; quum earum pretium ignorent. III. Ad omnes vitæ actus prorsus inidonei. *Neque enim idonei sumus per nos ipsos ad cogitandum quidquam, velut a nobis ipsis.* 2. Cor. III. ℣. 5. Intellectus atra caligine obsessus, *Eph.* IV. ℣. 18. non proponunt sibi Deum: *Ps.* LXXXVI. ℣. 14. *non comprehendit ea, quæ sunt Spiritus Dei, neque adeo comprehendere potest.* 1. Cor. II. ℣. 14. Voluntas non fertur in incognita. Atque ita omnia, quæ Dei sunt, homini animali sordent. Et si aliquando quid agere videatur, quod speciem aliquam actionum vitalium habeat, non procedit illud ex interno vitæ principio: sed simile est motionibus illis automaticis, quibus affabre formatæ statuæ vivas [illegible] animantes.

IV. Sed sicut cadaver aliquando verminat ex putrefactione ortis animalculis, in quibus vita conspicitur vividissima; licet alterius ordinis ac speciei ab illa vita, quæ antea fuit in cadavere: ita etiam in homine spiritualiter mortuo vita quædam est; sed carnalis, [illegible], Diabolica, a vera vita longissime distans, & quæ, quo vegetior est, eo deploratissimæ mortis evidentius est indicium. Apostolus hanc mortem vitamque eleganter junxit *Eph.* II. ℣. 1. 2. *Quum essetis MORTUI in lapsibus & peccatis, ambulastis in iis, sicut est VITA hujus mundi.* Sic Beza vertit. In Græco est, κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου. Eleganter *Philo Alleg. Lib.* I. mortem hanc definit: ὅταν ἡ ψυχὴ τὸν ἀρετῆς βίον θνήσκῃ, τὸν δὲ κακίας ζῇ, *quum animus virtutis vita functus, vitam malitiæ degit.* Haut absimile est *Macarii* illud: *Homil.* XII. [illegible] ὁ Ἀδὰμ κακὰ ἔσχε διανοήματα καὶ λογισμοὺς, ἀπώλετο [illegible]. οὐ λέγομεν δὲ ὅτι ἀπώλετο τὸ ὅλον καὶ ἠφανίσθη καὶ [illegible] τῷ Θεῷ ἀπέθανε, τῇ δὲ ἰδίᾳ φύσει ζῇ. Hoc est. *[illegible] habere pravas cogitationes & commenta, periit a [illegible]. Non tamen dicimus, quod prorsus interierit, & [illegible]; sed quod, quantum ad Deum, mortuus sit; [illegible] vivat.* Quod Macarius de Adamo dicit, [illegible] in singulis locum habet. Scilicet in homine spiritualiter mortuo [illegible] sive animalis vita remansit, quæ quum ope-

In qua morte malitia vividissima est.

[illegible] Dei, vel Diaboli filius; vel in via ad salu-
[illegible] est. Intermedium hic neque
[illegible] dari potest. Scriptura sacra mortales univer-
[illegible], *oves & hœdos*: *Matth.* XXV. ℣. 2.-3.
[illegible] comparat viis, quarum altera, quæ
[illegible], altera, quæ stricta est, ad vitam ducit. *Mat.*
VII. [illegible] reperitur, quin vel huic, vel illi insistat.
[illegible], cum, quem in statu intermedio nonnulli
[illegible] defungi, antequam plene ad vitam
[illegible], illene in cœlum assumeretur? atqui
[illegible] *Joh.* III. ℣. 3. vel in tartarum de-
[illegible] nisi hœdis destinatus est, iisque qui
ad [illegible] ambulaverunt. Vel fortassis istius-
[illegible] aliquem intermedium colligentur, ubi
[illegible] immunes, & gaudiorum cœli exsortes,
[illegible] beatitudine se oblectabunt? Ferme uti Ponti-
[illegible] Doctores, in Concilio Tridentino, de infantibus
[illegible] agentes, sese cogitationum suaviludijs
se ipsos [illegible]: quos sine sale & aceto non dimittit auctor
[illegible] Concilii. *Lib.* II. *pag. mihi* 157. Aut dices fortean,
[illegible], ut quisquam in statu isto intermedio mo-
[illegible] asseverationis tabulas, quibus intermedi-
[illegible] cautum sit, donec, cujus se esse
[illegible] nihil mihi de ea re in Scripturis
[illegible] illo intermedio cum insolubilem cum sa-
[illegible] non erit status intermedius, sed status gra
[illegible] est, cui gloriæ consecutio infallibiliter
[illegible] Regenerationis initia secundo varios da-
[illegible] sub gleba delitescere nonnunquam, vel
[illegible] initiales ac quasi infantiles operatio-
[illegible] perfectione differunt ab iis operatio-
[illegible] sanctificationis Spiritus excitat: quum
[illegible] ex novæ vitæ fonte originem habeant
[illegible], regenitis adscribendos esse, liquidum
[illegible] est inesse: vel procedunt
[illegible] adscribuntur, ex virtute natu-
[illegible] nihil in illis est, quod non in re-

[illegible] dici posset, per eos nos dignos reddi gratia [illegible] quod Pelagius & Julianus profitebantur: sed [illegible] esse occasionem, qua moveatur Deus, ut [illegible] tantum esse Dei misericordiam aje- [illegible] adeo præmio rependat: [illegible] eruderavit *Vossius Histor.* [illegible] *Thes.* I. Frustra item sunt *Remonstran-* [illegible] *editione* [illegible] p. 502. scribentes: [illegible] *hominis sui* [illegible]; *nempe mor-* [illegible], *velle*, [illegible], *ut ex ea liberetur*, [illegible] *Quod omne, & plus etiam, a Christo* [illegible]. Verum non admodum accurate hi [illegible] natura nostra, quum mala arbor [illegible] facta sit, nullos fructus vere bonos [illegible] possit, nihilque agere, quo se præparet [illegible] nisi quis peccatis se ad gratiam præ- [illegible], qui quam optime ad regenerationem [illegible] illi tamen quam longissime abfuisse [illegible] est. Quod juvenis istius exemplum luculentissime [illegible] bonæ, uti videbatur, intentionis plenus, & [illegible] flagrans, & vitæ coram hominibus inculpatæ, us- [illegible] ipse cum intuitus eum diligeret, non obstan- [illegible] illis dispositionibus tristis a Domino reces- sit. [illegible] III. Contra [illegible] in quibus nihil [illegible] præparationis haberet, ut publicani & me- [illegible] justos & externe religiosos præcesserunt in regno [illegible] *Joanni annuntianti viam justitiæ non cre-* [illegible] *& meretrices* [illegible] *crediderunt*. [illegible] IV. Denique testatur Deus, in primo ap- [illegible] *ab iis, qui ipsum* [illegible], *& de ipso* [illegible] LXV. [illegible] Optime *Fulgentius Lib. I. De Ve-* [illegible] *utique quia volumus gratiam accepimus*; [illegible] *nobis gratia data est*.

[illegible] nonnulli fuere, qui de præparatio- [illegible] vel conversione loquuti sunt; sed longe [illegible] sensu. Constituerunt in regenerandis, I. [illegible] contumaciæ, & flexilitatem voluntatis.

Orthodoxi nonnulli, præparationes ad regenera-

II. Se-

[illegible] spiritualiter attendentis, supponant, & operationes [illegible] Dei, sanctificationem electorum molientis; non [illegible] ea ad Spiritum gratiæ & regenerationis referre. Neque [illegible], quod similia quoque, vel eadem in reprobis inveniri dicuntur. Licet eadem sint materialiter, non tamen eadem sunt formaliter. Reprobi quoque habent aliquam cognitionem [illegible] aliquem gustum Divinae gratiae & virtutum futuri seculi. Non tamen inde sequitur, cognitionem Christi, [illegible] gustum gratiæ & gloriae, qui ipsis [illegible] donum Spiritus gratiæ & gloriæ. Et sane ea, quæ [illegible], caeterique Britanni, in reprobis non sunt [illegible] ad regenerationem; neque ex natura rei, neque [illegible] Dei. Non prius. Nam quantacunque illa videantur, [illegible] intra ambitum mortis spiritualis; & tan[illegible] reprobi per ea ad vitam spiritualem disponantur, ut [illegible] vitam mentientibus actibus decepti, magis in [illegible], sibique stulte placentes, a quæstione veræ [illegible], quam falso se acquisivisse putant, longius removeantur. Non posterius. Nulla enim Dei intentio frustranea est. Aliter [illegible] in electis, aliter in reprobis ea omnia exstare [illegible]

XII. [illegible] propius consideretur, comperiemus, Orthodoxos hic magis in verbis & explicandi modo, quam in sensu & reipsa dissentire. Nam vox regenerationis ambigui significatus est. Aliquando confunditur cum sanctificatione, & per regenerationem [illegible] illa Dei actio, qua homo, jam amicus Dei factus, [illegible] donatus, ex infusis habitibus juste [illegible] Sed certum est, esse quædam Spiritus effecta, [illegible] ad completæ fidei ac sanctitatis actus præ[illegible] notitia veritatum Divinarum, sensus miseriæ, [illegible] peccatis, spes veniae, &c. antequam aliquis fi[illegible] apprehendat, & verae pietati operam det. N[illegible] hominem sanctum facere, antequam de [illegible] cogitaverit, vel ullam salutis suæ curam habuerit. [illegible] videntur velle Theologi Britanni: quando *in confirmatione [illegible] Theses* ita loquuntur. *Ad statum justificationis, in quo [illegible] habemus apud Deum per Dominum nostrum Jesum*

Discrimen Orthodoxorum magis est in verbis quam in sensu.

Quod in ei [illegible] est, scilicet carentia vitæ Dei, æquale est in [illegible] magis minusve habet locum. Sed quod positivum [illegible] quasi positivum est, videlicet pravi illi habitus, [illegible]. In infantibus sunt tantum pravi habitus [illegible] superaccedunt illi, multis vitiosis actibus [illegible] consuetudine acquisiti & radicati. Ii rursus in [illegible], prout arcana Dei dispensatione affectus [illegible] vel magis vel minus coërcentur. Quamvis enim [illegible] quædam velut lerna malorum o[illegible] alios indulgere vitiis, & quibusdam ve[illegible] alios pudore, & legum reverentia, ac quodam [illegible] tangi. Qui eo sensu minus procul a gratia [illegible] dici possunt, quatenus magis ei adversantur [illegible], quam civilis & externa vitæ honestas. Sed tamen [illegible] quis ante regenerationem in honestate illa [illegible] nihilominus intra peripheriam mortis: in qua nulla est ad vitam præparatio.

Neq; putamus, hominem non aliter dispositum esse ad regenerationem quam lapidem.

XIV. Neque tamen cum iis facimus, qui tam crude asserunt, [illegible] dispositum esse ad regenerationem quam lapis [illegible] irrationale animal. Sunt enim in hominis anima [illegible] facultates, quæ faciunt, ut habile regenerationis [illegible] in lapidibus & brutis non reperiuntur. [illegible] regenerari potest; brutum vel lapis non potest. [illegible], *Libr. de prædest. Sanct. Cap.* V. *Posse habere* [illegible] *natura est hominum; habere autem, gratia* [illegible] potentia non proxima, sed remota, intelligen[illegible] homo natura eas facultates habet, quarum sub[illegible] [illegible]ritas, necessariis argumentis addixit *Vossius*. [illegible] *Part*. I. *pag*. 418.

Nec diffitemur, electos ante regenerationem privilegia quædam habere.

XV. [illegible] prætereundum in hoc negotio non est, Ele[illegible] suam actualem, variis & iis quidem [illegible] privilegiis supra reprobos a Deo mactari, quæ ex [illegible] sunt, ut regenerationi, suo tempore [illegible] inserviant. Quum enim Deus eos amplectatur [illegible] specialis, juxta decretum electionis; & [illegible] per Christum, & in statu reconciliationis cum Deo, [illegible], active sumtarum; exinde consequitur.

[illegible] erga Deum, vel se, vel proximum au-
[illegible] est: itemque in sermonibus
de D[illegible] & [illegible] caritatis plenis & cœleste
aliquid, quod [illegible] inexpresserim, spirantibus: quemad-
modum [illegible] habet *ab ore infantium ac lactentium*
fu[illegible]. *Psal.* VIII. ℣. 3. Præsertim in mori-
bundis [illegible], non sine stupore ingenti circumstan-
tium [illegible] sunt.

[illegible] his quidem jactis fundamentis eodem
sem[illegible] superædificat. Sæpe evenit, hoc Spi-
ritu[illegible], quod in tenerrima pueritia pro ætatis
[illegible] supra illam, Deo justam naturalium fa-
cultatum [illegible] singulari sua gratia occupante, actuosum se
monstr[illegible], [illegible] cum homine paulatim adolescat, ad exem-
plum [illegible], *proficientis sapientia, & statura, & gratia,*
apud Deum & homines. *Luc.* II. ℣. 52. & Johannis Baptistæ, qui *cre-*
scebat, [illegible] Spiritu. *Luc.* I. ℣. 80. Tales in via san-
ctificationis [illegible] procedunt, ac crescunt insensibiliter *in*
virum [illegible] ad mensuram plenæ staturæ Christi. *Eph.* IV. ℣. 13.
Ejus rei [illegible] exemplum habemus in Timotheo, *qui a puero*
sacras [illegible]. 2. *Tim.* III. ℣. 15. quique in tenera adole-
scentia [illegible] Pauli gaudium, non fucatæ fidei, prorumpen-
tibus [illegible] pietatis lacrymis, evidentia edebat do-
[illegible] ℣. 4. 5.

[illegible] contingit nonnunquam, ut illi pietatis ig-
[illegible] parcius in pueritia emicuerant, nescio quo
[illegible] ac carnalium adolescentiae cupiditatum
[illegible] ferme carbones abire videantur. De-
[illegible], ac malesuadi mundi venena, falaci
[illegible] animum subeuntia, tenuia ista pietatis
[illegible]: & per menses, quandoque per annos
[illegible], ut frustra adversum niti videantur.
[illegible] conscientiae subindo se excitantis re-
[illegible] vita in melius efformanda deliberationes,
[illegible]. Donec in languidum se pectus insinuante
[illegible] efficacitate, quasi e profundo sopore e-
[illegible] actae vitae pœnitentia, maxima serie-

Quanonnunquam cum ætate proficiunt.

Aliquando ad tempus ferme suffocantur.

donec languorem illum effica-

[illegible] tantur. [illegible], [illegible] fluentum [illegible] esse [illegible] quæ, [illegible] se sub cinere [illegible] fuisse [illegible] demonstrare [illegible]. [illegible] in persona sua [illegible] tus exhibet, in aureis [illegible] suorum libris.

Nonnulli etiam in adulta ætate simul ac semel regenerantur [illegible] & [illegible] [illegible] di.

§. XX. Verum [illegible] gratiæ [illegible] tia donantur. Sunt quos Deus [illegible] critico, vel etiam prodigiose [illegible], jam [illegible] simul ac semel [illegible] vocat ac convertit [illegible]. [illegible] les illi sunt, qui [illegible] Dei [illegible] & [illegible] filius Dei [illegible] venerunt [illegible]. Horum [illegible] tio, & mœror de peccatis, & horror divinæ [illegible] incredibile gratiæ desiderium, & de inventa in JEsu salute [illegible] bile gaudium, & mira [illegible] potens ad ministerium Domini alacritas, consequi solent. Tale quid in [illegible] lo observatum est, de quo [illegible] XVI.

An nemo pro renato sit habendus, nisi qui regenerationis suæ processum narrare [illegible]

XXI. Hinc pendet Problematis illius solutio, an [illegible] renato habendus sit, qui non [illegible] regenerationis tempus, [illegible] ac processum narrare potest. Nemini quidem hoc [illegible] trudendum est pulpum, ut sibi [illegible] de regeneratione [illegible] re [illegible] fidelium [illegible]. [illegible] cessit [illegible]. Quicunque [illegible] ad vitam spiritualem traducti sunt, illi [illegible] [illegible]

Qui licet [illegible] aliquamdiu [illegible] [illegible] gratiæ [illegible] quales [illegible] XVII. describimus. [illegible] generationis suæ [illegible], quam [illegible] tionis processum, in mente ac memoria habere possunt, [illegible] que. Qui vero in infantia regeniti, simul cum Spiritu [illegible] [illegible] adolescunt, ii ut [illegible] ad [illegible] [illegible] declararent, improbe [illegible]. [illegible] [illegible] regenerationis [illegible] [illegible] [illegible], alios ædificent. [illegible] Spiritu[illegible]

tiæ in corde suo operationes non perfunctoria diligentia ad ani-
mum revocare; quod & glorificando Deo, nobisque ipsis tam
consolandis [illegible], apprime utile est.

Regenerationis auctor Deus est.

XXII. Quia regenerationis nostræ auctor Deus sit, nullum
potest esse dubium. Ejus enim per regenerationem reddimur filii.
Qui ex Deo nati sunt. Joh. I. ℣. 12. Et hac quoque in parte *Filii
Dei per generationem* similitudinem quandam habent cum eo, qui est
Filius Dei per Naturam: servata interim ea proportione, quæ
inter [illegible], & obscurum illius in nobis
[illegible]. Cur D. Jesus Filius Dei vocatur? Quia a
Patre *generatus est* [illegible]. In quo consistit illa generatio Patris?
In eo, *quod sicut Pater vitam habet in se ipso, ita quoque Filio
dedit vitam habere in se ipso. Joh.* V. ℣. 26. Quare nos quoque in
communione Christi, filii Dei dicimur? Quia ipsius Pater noster
Pater est. *Joh.* XX. ℣. 17. Quomodo Pater noster factus est? *Proge-
nuit nos. Jac.* I. ℣. 18. 1. *Joh.* V. ℣. 4. 11. In quo generatio illa sita
est? *Efficimur consortes Divinæ naturæ. 2. Pet.* I. ℣. 4. Ita nos quoque
ad similitudinem ejus transformamur, neque contemnendam san-
ctissimæ gloriæ ipsius effulgentiam acquirimus.

Christus, caussa meritoria & exemplaris.

XXIII. Specialis autem hic Christi consideratio est. Qui
Theologice consideratus, una cum Patre & Spiritu, princeps est caus-
sa regenerationis nostræ. Sed in consideratione *Oeconomica* ejus-
dem regenerationis causa est *meritoria & exemplaris.* Etenim
quando [illegible] Filii Dei Majestate, humana se forma induit,
& *in similitudine carnis peccati* venit *Rom.* VIII. ℣. 3. eo ipso meruit,
ut [illegible] ad augustam illam dignitatem filiorum Dei per-
veniremus [illegible], inquam, non per Adoptionem modo, sed & per
Generationem spiritualem & coelestem. Est etiam sancta illa &
[illegible] Christi nostræ novæ vitæ exemplar perfectissimum,
[illegible] in conformitate cum vita Christi consistit,
[illegible] *inter multos fratres. Rom.* VIII. ℣. 29. Acce-
dit [illegible], qui posterior Adamus, non merito duntaxat,
sed [illegible] sit *Spiritus vivificus.* 1. *Cor.* XV. ℣. 45. Adeo ut
re[illegible] vivant, quam viventem in se Christum sen-
tiant [illegible]. *Gal.* II. ℣. 20. *Phil.* I. ℣. 21.

Joh. III, 5. explicatur.

[illegible] animadversione nostra est, quod de
Spiritu [illegible] concionatur Dominus, *Joh.* III.

[illegible], alia ratio est. Si illi quoque ex semine verbi regeniti esse censeri debeant, intelligendum illud est, non de verbo externe proposito, quod non assequuntur; sed de veritatibus verbo contentis, quarum virtus per Spiritum Sanctum menti ipsorum [illegible], quam consequetur actualis earundem cognitio, quum adoleverint. In nemine autem efficaciter verbum operatur, nisi sit [illegible] virtute Spiritus. Externo verbo internum accedere oportet, quod non minus efficax sit illo Dei dicto, quo lucem e tenebris oriri jussit.

Quod propterea sedulo legendum & audiendum est.

XXVI. [illegible] ergo cuivis, qui non profanus salutis suæ contemtor audire vult, faciendum incumbit, ut sedulo verbum Dei legat, [illegible] audiatur e sacris piorum coetibus eorumque precibus [illegible]. Nam etiamsi ante regenerationem suam verbum Dei [illegible] audire, legere, meditari nequeat, qui scit tamen, quænam gratiosæ visitationis futura sit hora; quod sacræ Scripturæ [illegible], quam & cujus concionem, hyperphysicæ Spiritus sui virtute ad regenerationem suam efficacia redditurus sit Dominus? Hoc docet experientia, ibi homines renasci, ubi verbum Dei [illegible], quod non contingit in illis orbis regionibus, quas Evangelii sui praeconio non dignatur Deus. Et quamvis nemini [illegible] polliceri audeamus, modo in auditione verbi [illegible] fore ut renascatur: hoc tamen merito inculcamus, multo [illegible] optandæ conversionis spem illis affulgere, qui mediis a Deo præscriptis quam possunt optime utuntur, quam [illegible] ea proterve negligunt. Ezechiele ad arida ossa prophetante, [illegible] commotio in iis cernebatur, & accedebat Spiritus, [illegible] XXXVII. ℣. 7. 10.

Quo pacto media ad regenerationem præscribi queant.

XXVII. [illegible] absurdum videatur, quod nunc de mediis ad regenerationem [illegible], qui modo omnes præparationes ad eandem [illegible] rejecimus. Neminem ad sui regenerationem [illegible] quidquam posse, abunde supra probatum dedimus. Jubet tamen Deus, ut quisque *sibi formet cor novum, & Spiritum novum*. Ezech. XVIII. ℣. 31. Ut *evigilet a somno, & resurgat ex mortuis*. Ephes. V. ℣. 14. Ut *fugiat impendentem iram*. Matth. III. ℣. 7. Quid ergo? Nosne homunciones ex adverso responsabimus Deo, quasi sophistica ipsum nostra capere & irretire valeremus? Dicemusne, quorsum hæc nobis præcipiuntur, quorum

cum nihil [illegible] facere? [illegible] consilio Dei [illegible]
inclamabimusque, quandoquidem nihil ad [illegible]
stram valeamus conferre, [illegible] esse, [illegible]
no manibus [illegible], [illegible] ipse non [illegible]
hoc esset aliud, quam [illegible]
sus Deum [illegible], [illegible]
[illegible] semper [illegible]? [illegible]
illa Dei [illegible]
[illegible] de se ipso desperare [illegible]
desiderio, [illegible]
[illegible]?

XXVIII. [illegible]
[illegible] cum [illegible]
[illegible] tenero admodum, [illegible]
[illegible]
[illegible] naturae [illegible]
[illegible] expectandum [illegible]
[illegible] Dei [illegible] II. [illegible]
ut ad Deum [illegible], oret, [illegible]
donec gratiam [illegible]
[illegible] ad [illegible]
[illegible] Diabolo, qui, [illegible]
[illegible]

CAP. VII.

De Fide.

I.

Vitæ Spiritualis, quæ per regenerationem electis inditur, Princeps actus & sequentium vitalium operationum scaturigo, vera in Deum per Christum FIDES est: cujus naturam nunc explicaturi sumus. Est autem ea non unus aliquis singularis animæ actus vel habitus, neque ad unam duntaxat animæ facultatem restringi debet, sed est aggregatum quid ex variis actibus, se invicem inconfuse permeantibus, & dulci *συζυγίᾳ* se mutuo promoventibus juvantibusque, constans; totius hominis mutationem importat; totius vitæ spiritualis fons, & denique totius animæ sancta erga Deum in Christo *ἐνέργεια* & operositas est. Ideoque sub uno aliquo conceptu universus ejus ambitus vix distincte comprehendi potest.

Fides salutaris plurima in se comprehendit.

II. Neque mirum cuiquam videatur, quod unius virtutis Christianæ nomine tot simul complectamur. Uti enim, quum quis vitam dicit, eo vocabulo id designat, quod se per totam animam, & singulas illius facultates, diffundens, corpori quoque communicatur, & ad omnes viventes actiones se extendit: ita quum de fide loquimur, qui totius vitæ spiritualis uberrima scaturigo est, id ea voce significatum volumus, quod omnes facultates permeat, iisque cum Christo uniendis, atque ita vivificandis, sanctificandis, beandis, idoneum est.

Plane quemadmodum vita; quippe qua spiritualis vita scaturigo est.

III. Plura sunt, tam in *naturalibus*, quam in *moralibus*, quæ omnium ferme consensu per universam animam se extendunt, neque uni alicui facultati adstringi sese patiuntur. In *naturalibus* liberum arbitrium; quod qua *arbitrium* ad *intellectum*, qua *liberum* ad *voluntatem* magis refertur: adeo ut, quemadmodum Bernardus nonnullibi loquitur, *homo liber sui sit, propter voluntatem; judex sui, propter rationem.* In *moralibus* imago Dei, & justitia originalis, quæ neque in solo intellectu, neque in voluntate sola collocandæ sunt, sed quas utraque facultas suo sibi jure vindicat.

Neque ad unam aliquam animæ facultatem adstringi debet; non magis quam liberum arbitrium, & justitia originalis.

IV. [illegible], & [illegible] ter Theologos [illegible] [illegible] Quid enim aliud [illegible] [illegible]? Quid [illegible] [illegible]

[illegible]

tellectus & Voluntas, etsi sunt una res, tamen distinguuntur ratione. Sunt enim affectus animae proprii, non accidentales, sed una res cum ipsa. Sicut Unum, Bonum, Verum, sunt affectus ipsius Entis: Una sunt res, atque eadem cum ipso Ente. Sed & ab eo, & inter se distinguuntur per definitionem: ad hunc sane modum. Quia in prima natura sistitur ipsum ens. Qua natura quodam modo se ipsum prosequitur atque efficit, ut sint Unum, Verum, Bonum. Quae est alia formalitas ab illa prima formalitate. Quia est alia apprehensio entis, qua est ens; alia, ut est Unum. Hoc enim ex illo sequitur, neque est in eo [illegible], sed non extra ipsum. Una enim res est. Sic una res, Anima, Intellectus, Voluntas. Anima tamen essentiam dicit. Intellectus ea est ipsa essentia, ut apprehendit. Voluntas est idem, quod illa essentia intelligens, atque extendens sese ad illam rem cognitam potiundam. Hactenus Scaliger. *Durandus* opinabatur, facultates reapse quidem ab anima differre; non tamen re ipsa differre inter se. Quae opinio inprimis placet *Vossio, de Idololatria Lib. III. Cap. XLII.* Quod instituto nostro sufficit. Quemadmodum ergo facultatum harum divortium faciendum non est, ita nihil mirum, si in utraque fidem collocemus.

Attamen inter actus fidei unius aliquis praecipuus est.

VI. Hoc interim monemus, inter eos, quos descripturi sumus, actus, unum aliquem praecipuum esse, in quo ipsam essentiam, & formalem rationem fidei quatenus nos cum Christo unit, & justificat, consistere existimamus. Quod probe observandum in negotio justificationis, ne quis nonnullos caritatis actus, fidei praxi diversimode implicitos, ad caussas justificationis trahat.

Neque in praxi fidei tam distinctus ordo est, quam nos nobis in theoria proponimus.

VII. Porro id quoque tenendum, ea quae nos ad majorem ἀκρίβειαν distincte singula explanabimus, in ipsa fidei πράξει variis modis sibi invicem innexa esse. Dum universa anima se huic operi Dei impendit, plurimae actiones confertim ad Deum Christumque tendunt, nulla certa methodo servata; quas singulas suo ordine dirigere nec vacat nec lubet saepe fideli in ipso opere occupato; imo vero quandoque nec possibile est. Expedit tamen, ut ad naturalem fidei processum attendamus, quo tota illius ratio penitius nobis perspecta sit.

Ad fidem pertinet cognitio.

VIII. Primum, quod fides vel complectitur, vel supponit, est rerum credendarum cognitio. Patet id contra ineptientes Pontificios. I. Ex plurimis S.S. locis, ita de fide loquentibus, ut in ipsi-

[illegible] concepta ac [illegible] cognitionem [illegible] *Jes.* LIII. ℣. 11. *Joh.* XVII. ℣. 3. [illegible] 2 *Tim.* I. ℣. 12. [illegible]. Ex ipsius [illegible], quæ [illegible] dicit assensum [illegible] a Deo [illegible], [illegible] supponit cognitionem [illegible]. I. Deum [illegible] revelasse. II. Quidnam illud sit, quod ut Divinitus revelatum [illegible] sentiat. Ut enim quis assensum [illegible] alicui [illegible], quam penitus ignorat, & de qua non sit [illegible] constare, alienum est. III. [illegible], quæ [illegible] producitur; quid sit [illegible] per [illegible] Evangelii *Rom.* X. ℣. 17. revelantis id quod [illegible] debet, cum [illegible] ad omnem [illegible]. 2 *Cor.* IV. ℣. [illegible] institutionem Dei Patris. *Joh.* VI. ℣. 45. Si ergo fides per institutionem tam externam, quam internam cordi [illegible], oportet ut in cognitione consistat. [illegible] institutionis effectus est cognitio. IV. Ex [illegible], quæ est confessio & [illegible] *Rom.* X. ℣. 9. 10. [illegible] III. ℣. 15. Hæc autem in fide [illegible] sit, [illegible]. [illegible] *Hilarius*: *Nec enim [illegible], quod non [illegible], quod [illegible] non [illegible], [illegible] credere.*

Quatenus in multis ad salutem implicita sit.

XI. Fatendum equidem est, in hac [illegible] ligione, plurima, etiam a [illegible] profitentur a [illegible] & [illegible] in Christo, [illegible] quæ in genere pro infallibili [illegible] pie totam Scripturam admittunt, [illegible] [illegible], & quorum [illegible] Christianismi [illegible] [illegible], de quibus [illegible] [illegible] per evidentem [illegible] in suo fundamento. [illegible] Johannes [illegible], [illegible] *scire*, 1 *Joh.* II. ℣. 20. [illegible] illud [illegible] docentis Spiritus, [illegible], [illegible] [illegible], si ea quis [illegible]. Ulterius pergunt. [illegible] [illegible], ut aliquis, cui [illegible] est liber bonorum suorum [illegible] Deo, in [illegible] ad martyrium usque. [illegible] hinc [illegible] fidem per ignorantiam [illegible] per cognitionem [illegible]; vel bene eos facere, qui [illegible] in populo [illegible]

-dei & devotionis matrem fovent, contra *Col.* III. ℣. 16. Nullo quippe modo quis potest credere, quod plane ignorat. *Rom.* X. ℣. 14. Omnibusque enitendum est, ut fides sua quam minime implicita, quam maxime distincta sit, uti decet eos, qui sunt πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως. *Rom.* XV. 14. Nam quo quis distinctius percipit in lumine Spiritus veritatem a Deo revelatam, & in ea splendentes Divinitatis radios, eo firmius veritatem illam credet. Ipsi illi Martyres, qui caetera rudes erant, clarissime & distinctissime viderunt veritates illas, pro quibus mortem oppetere non dubitabant, certissimas & Divinas esse; etiamsi fortassis non multum disputare pro iis valerent.

Summa eorum, quae cognoscenda sunt.

X. Porro ea, quae homini credituro cognitu sunt necessaria, sunt, in genere, Divinitas Scripturarum, in quam ultima fidei analysis est; specialius, ea, quae salutem in Christo obtinendam concernunt; quae summatim ad haec tria capita reduci possunt. I. Ut cognoscas, te per peccatum abalienatum esse a vita Dei, & *posteriorem factum gloria Dei: Rom.* III. ℣. 23. neque fieri posse, ut vel ipse te, vel Angelus e Coelo, vel ulla in mundo creatura, imo ne tota quidem creaturarum universitas, ex hac miseriae abysso extractum in felicem statum restituat. II. Ut cognoscas Christum Dominum, *plenum gratia & veritate Joh.* I. ℣. 14. qui est unicum illud nomen sub coelo datum, quo possimus servari. *Act.* IV. ℣. 12. & in cujus cognitione aeterna consistit vita. *Joh.* XVII. ℣. 3. III. Ut cognoscas, necessarium esse, si salutem in Christo obtinere vis, ut Christo uniaris per Spiritum & Fidem, eique te non justificandum modo, sed & sanctificandum, & suo arbitratu regendum, tradas, *probans qua sit voluntas Dei, bona illa, placens, ac perfecta. Rom.* XII. ℣. 1.

Cognitioni necesse est accedere assensum.

XI. *Cognitioni* huic *assensus* accedat oportet, qui *secundus* fidei actus est, quo quis ut vera recipit & agnoscit ea, quae cognoscit; *recipiens testimonium Dei*, atque ita *obsignans Deum esse veracem Joh.* III. ℣. 33. Assensus imprimis fundatur in infallibili veracitate de se ac Filio suo testificantis Dei. 1. *Joh.* V. ℣. 9. 10. Cui testimonio in Scripturis revelato, & Divinitatis suae radios quaquaversum spargenti, non minus tuto fidelis innititur, quam si ipse rebus omnibus iis praesens interfuisset. Quando enim anima collustrata Spiritus luce, Divinas illas veritates cernit, & in iis exi-

[illegible], qui tam firmiter promissionibus Dei as-[illegible] promissam jam præsentem haberet. Hoc [illegible] habuit, quando hunc locum ita interpre-[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ἀλλ' ἡ [illegible] ψυχῇ. *Resurrectio nondum exi-[illegible]* (dicamus nos fides) *eam sistit & exstantem fa-[illegible].* Felicissime idem expressit *Scholiastes Græcus*, [illegible] addidit. [illegible] γὰρ τὰ ἐν ἐλπίσιν [illegible] [illegible], ἡ πίστις οὐσία τις αὐτῶν καὶ ὑπόστασις [illegible] [illegible] [illegible], διὰ [illegible]. *Quoniam enim quæ sunt in exspectatione posita, [illegible], utpote quæ nondum exstent, fides est qua-[illegible] substantia & essentia quod efficiat quadantenus ut ex-[illegible] præsentia, eo quod illa esse credat.* II. Ὑπό-[illegible] etiam significat, quo sensu *Diodorus* [illegible], ὑπόστασιν τοῦ τάφου dixit, hoc est, *funda-[illegible].* Atque eo spectat *Calvini* interpretatio, *fides [illegible], [illegible] vel possessio, in qua pedem figimus.* III. [illegible], sive *constantiam*, impetui hostili [illegible]. Ita *Plutarchus* in *Demetrio*, οὐδενὸς ὑφι-[illegible], ἀλλὰ φευγόντων. *Nemine hostium subsisten-[illegible].* Et *Polybius* in descriptione Hora-[illegible] Coclitis, [illegible] οὐχ οὕτω τὴν δύναμιν ὡς τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ, [illegible] *constantiam ipsius*, neququam loco cedentis. [illegible] in fide [illegible] est, quod omnes tentationum insultus in-[illegible], [illegible] ab assensu semel cognitæ veritatis se di-moveri patiatur. Quæ cuncta si jungamus simul, dicemus; fi-dem [illegible] Divinæ veritatis assensum, ut etiam longe [illegible] sistat, utque animæ fulcura sit, in qua [illegible] cedens.

[illegible] XIV. [illegible] præteriri debet, quod Apostolus fidem vocet [illegible] *videntur.* Ἔλεγχος autem duo notat. I. [illegible]. *Aristoteles, Rhetoricorum ad Alexan-drum cap. XIV.* [illegible] ἐστιν, ὃ μὲν μὴ δυνατὸν ἄλλως ἔχειν, ἀλλ' [illegible], *elenchus istiusmodi ratiocinatio est, qua [illegible], sed ita necessario est, uti nos dicimus.* II. [illegible] demonstrationem veritatis. Uti

Et ἔλεγχος.

Ari-

[illegible] verax est in testimonio suo, [illegible] Sanctitas, Justitia, Potentia, cæteræ-[illegible] , fieri non potest, quin anima [illegible] virentes in veritatibus illis cernens, [illegible], in iis exsultet & Deum glorificet. [illegible] *Deo gloriam dare*, *Rom.* IV. ℣. 20. & *glori-*[illegible] *Joh.* XII. ℣. 43. Præsertim delicias agit anima in fun-[illegible] de Christo. Eam ut inæstimabilem thesau-[illegible] & ingentis pretii unionem diligit. Hæc credentibus τιμὴ [illegible] est τιμιωτάτη. Verum quidem est, carita-[illegible] fide distingui; sed tamen utriusque vir-[illegible] implicati sunt, ut fidem neque expli-[illegible] sine incurrentibus quibusdam acti-[illegible] quoque est, de quo nunc agimus. Quod [illegible] non observarunt. Ut de aliis [illegible] *Tom.* III. *Lib.* XII. *Cap.* IV. [illegible] *Lib.* II. *Cap.* XXIV. *ad Thes.* VIII. [illegible] dicentem: *quid est credere in* [illegible] Videatur inter Clariss. *le Blanc*, Seda-[illegible] *de Fidei justificantis natura &c.* [illegible] hunc, Scholarum glossemate, [illegible] velit, per nos equidem licebit: [illegible] posse, quin anima fidelis, dum fi-[illegible] in Christo sunt, cognitis & agni-[illegible] hæc talia vera esse, & in veritate ista [illegible] Diaboli & impiis, qui quæ vera esse [illegible]

XVIII. [illegible] *quartus fidei actus*, *Fames sitisque* [illegible] agno-[illegible] quæ vera [illegible] ipsisque juxta illas verita-[illegible] beetur. Semperque desiderat, se [illegible] vita Dei, ad gloriam [illegible] sanctificatio-[illegible] *illa & sitis justitiæ*, de qua *Matth.* [illegible] se credit sen-[illegible] qui [illegible] est se nulla

Hinc, fames & sitis Christi.

 re,

re, neque in cœlo neque in [illegible] sit, [illegible] qui videt simul [illegible] in Christo, [illegible] non posse se [illegible] Christo [illegible] veritatem istam de plenitudine [illegible] in solo Christo, [illegible] nisi cum eo et [illegible] dentur desideret, Christum habens [illegible] rat, hoc ambiat, & ubi quidem [illegible] nem sui desiderent, satisfieri non possit, ubi [illegible] sedatur, nisi per cibum & potum.

XIX. [illegible]

[illegible]

hac quoque metaphora frequenter explicatur: ut *Ps.* LXXI. ℣. 6. עליך נסמכתי *tibi innixus sum*, *Jes.* XLVIII. ℣. 2. על אלהי ישראל נסמכו *Deo Israelis innituntur*, simulantes & mentientes veram fidem: & alio vocabulo נשען, ut *Jes.* L. ℣. 19. ישען באלהיו *innititur Deo suo.* adde *Jes.* X. ℣. 20. 2.*Chron.* XVI. ℣. 7. 8. Quem actum animæ fidelis, ita reclinantis in Christum, eique innitentis, si a receptione Christi subtiliter distinguere, eaque posteriorem statuere velis, non improba pugnabo. Dicamus ergo hunc *secundum* fidei actum esse.

...ne in Christum conjuncta est.

Explicatio vocis האמין.

XXII. Quem significanter admodum expressum existimamus, Hebraica voce האמין, quæ proprie significat *gestandum se rejicere* in alicujus veritatem & potentiam, uti infans se gestandum rejicit in nutricii brachia. Derivatur enim ab אמן, quod est proprie *gestare*; hinc אומן, *gestator, nutritius. Num.* XI. ℣. 12. *Fer eum in sinu, quemadmodum fert* האומן *nutricius lactentem.* & אמן est gestare. *Jes.* LX. ℣. 4. בנותיך על צד תאמנה *filiæ tuæ ad latus (in ulnis) gestabuntur.* Pro eo enim dicitur *Jes.* LXVI. ℣. 12. על צד תנשאו *ad latus portabuntur.* Et sane Christus credentes in se בחיקו ישא *in sinu suo portat. Jes.* XL. ℣. 11. uti האומן, *nutritius*; nam ea quoque similitudine Moses utitur. *Deut.* I. ℣. 31. *Portavit te Dominus Deus tuus, sicut vir filium suum portat. Suppositis brachiis suis æternis. Deut.* XXXIII. ℣. 26. האמין ergo vi vocis est *gestandum se dare* Christo, atque ita se in sinum & brachia ipsius rejicere. Qua similitudine fidelis animæ erga Christum actuositas elegantissime exprimitur.

Per fidem quoque anima se Christo ut Domino dedit.

XXIII. Porro quando fidelis anima Christum ita recipit, eique innititur, non considerat ipsum ut *Servatorem* duntaxat, sed etiam ut *Dominum*. Recipit enim *totum* Christum, & *talem qualis est*. Est autem non minus Dominus quam Servator. Imo non potest esse Servator, nisi ut Dominus sit. In eo salus nostra consistit, quod non Diaboli, non nostri, non ullius creaturæ, sed Christi Domini simus. Fides ergo *Christum Dominum recipit*; *Col.* II. ℣. 6. Neque aliter se Christus animæ maritum offert, nisi hac quoque conditione, ut eum pro *Domino* suo agnoscat. *Psal.* XLV. ℣. 11. 12. Et, quando anima se gestandam rejicit in JEsum, simul renunciat propriæ suæ voluntati, deditque se arbitrio JEsu, ut ab ipso, quo libitum est, portetur. Hinc in fide quoque

[illegible] per quam [illegible] Christo [illegible] Domini. [illegible] Atque [illegible] Christo [illegible] omnis veræ obedientiæ [illegible] fide [illegible]

[illegible] syllogismus fidei [illegible] Christo [illegible]

XXIV. [illegible] Christum [illegible] Christum [illegible] certo [illegible] infallibilem fidei syllogismum. Christum [illegible] Christus [illegible] Gal. II. [illegible] VIII. ℣. 38.

Unde procedit [illegible] animæ tranquillitas.

XXV. [illegible] Christo per fidem [illegible] provocatio, gloriatio in Domino [illegible] Cant. VIII. ℣. 5. [illegible] Thalmudicis [illegible] significat.] [illegible] Cant. VIII. ℣. 10. [illegible] in Domino [illegible] Dei. Rom. V. ℣. 2.

Compendium [illegible]

XXVI. [illegible]

[illegible]

rum quae dicta sunt.

mysterii Dei & Christi in lumine gratiae, cujus mysterii veritatem fidelis propter auctoritatem testificantis Dei pleno animi assensu agnoscit; nec hoc tantum, sed & amat veritatem illam, in ea exultat, Deumque glorificat: impense quoque communionem Christi desiderant, ut ea, quae vera sunt in Christo, sibi quoque ad salutem vera sint: propterea, quando in verbo & Spiritu offertur ipsi Christus, summa animi lubentia illum recipit, illi innititur, in illum se reclinat, illi se tradit & mancipat, quo facto eum jam suum esse gloriatur, & in illo quam jucundissime deliciatur, requiescens sub umbra arboris vitae, & dulcissimis illius fructibus se satians. Haec est illa *fides electorum Dei. Tit.* 1. ℣. 1. inaestimabile donum, vinculum unionis nostri cum Christo, scala Paradisi, clavis arcae foederis, qua reserantur ejus thesauri, fons perennis vitae sanctae, tranquillae, beatae.

Ex memoratis fidei actibus, quidam antecedenter, quidam formaliter, quidam consequenter ad fidem pertinent.

XXVII. Si quis se existimet ἀκριβολογεῖν, quando hos fidei actus ita distinguit, ut quosdam fidem stricte dictam antecedere existimet; veluti cognitionem veritatis revelatae, cui praestantes nonnulli Theologi addunt piam voluntatis erga Deum affectionem: alios ad ipsam fidei formam & essentiam pertinere, ut assensum, famem sitimque justitiae, receptionem Christi ut Servatoris & Domini, animaeque ad illum perfugium: alios actus fidei accidentales esse, qui fidei firmatae & roboratae tantum conveniunt; videlicet certitudinem illam, Christum jam meum esse, & suavissimam in Christo ut meo recumbentiam, cum exultatione & gloriatione in eo conjunctam: caussam non dicimus, quin ista sua accuratione fruatur, quae neque nobis displicet. Id tantum intendimus demonstrare, in plena fidei praxi omnia ista concurrere.

Fides Historica quid sit, & an recte ita dicatur.

XXVIII. Ex antedictis evidens est, a fide *salutari*, quam hactenus descripsimus, immenso prope intervallo distare fidem, quam *Historicam* & *Temporariam* nuncupare solent: dubito tamen, an nomenclatione satis congrua. *Historicam* fidem vocant *nudum assensum praebitum iis, quae in verbo Dei continentur, propter auctoritatem asserentis Dei, sine ullo pio voluntatis motu.* Verum quum assensus ille non tantum praebeatur Sacrarum Literarum Historiis, sed & ad praecepta, dogmata, promissa, minas se extendat, titulus fidei Historicae angustus nimis esse videtur. Nisi fortassis ita dicatur, respectu modi, quo versatur circa suum obje-

objectum. Ubi enim qui [illegible] rerum nihil ad se pertinere [illegible] legit, [illegible] ficitur [illegible] batur circa ea [illegible] prauis. Quamquam [illegible] verum est, [illegible] etiam antiquissimus, & [illegible] & applicatione legis. Sit ergo [illegible] fidem hanc Theologicam vel nude [illegible] appellare [illegible]

Fides temporaria quid?

XXIX. Fidem temporariam Dominus noster Matth. XIII ℣. 21. [illegible] dicit, [illegible] fidem [illegible], in [illegible] verbum [illegible] in corde, & [illegible] in [illegible] exhibeatur, sed ad tempus [illegible] sub Evangelio prospera sunt; deficit [illegible] persecutionum procellis. Hinc [illegible] a Domino [illegible]. Caeterum [illegible]

[illegible]

[illegible] illi [illegible], obliterari, & parum abest, quin [illegible], quas invita pro talibus cogitur habere, [illegible] plane sunt contraria, quemadmodum *Thes. XVII.* [illegible].

XXXI. *[illegible] in applicatione promissionum Evangelii* ingens est discrimen. Nam fides praesumtuosa non procedit vera methodo. Temere sibi imaginatur, salutem Evangelio promissam ad se pertinere, vel nullo plane fundamento, vel falso. Quandoquidem hi tales, sine ullo sui examine & scrutinio, quod ut molestum [illegible] rebus suis incommodum refugiunt, ipsi sibi stulte blandientes, gratiam Domini nostri fastuose sibi arrogant, ac vano illi [illegible] secure indormiscunt, non inquirentes, neque volentes inquirere, quodnam hujus suae imaginationis fundamentum sit. Aliquando pro fundamento confidentiae suae ponunt, vel conceptum illum perversum de universali Dei misericordia, & [illegible] foederis Evangelici: vel opinionem sufficientis [illegible] suae, quandoquidem paullo minus mali sunt [illegible] vel [illegible] externam Ecclesiae & cultus religiosi: [illegible] dormientis suae conscientiae, & suorum [illegible], quae aestimant esse pacem Dei & con[illegible] Spiritus Sancti. Hisce ac similibus rerum inaniis se ipsos decipiunt [illegible] sufficientia gratiae indicia forent. Sed veri fideles, ex imo miseriae suae sensu, ad gratiam D. Jesu anhelantes, illamque [illegible] humilitate apprehendentes, non tamen de [illegible], gloriari audent, nisi postquam diligen[illegible] infallibilia gratiae gnorismata in se compererint. [illegible] humilitate, ac sacro quodam horrore, & [illegible], accedunt, gratiam Christi apprehensuri. [illegible] gloriantur, nisi post exactum, primo [illegible] proprii cordis sui, examen. Utrumque [illegible]. Qui temere apprehendunt, quod ipsis [illegible], (non enim Deus offert peccatoribus se[illegible], antequam dolore de admissis criminibus, [illegible] perculsus sit animus) tum etiam temere de [illegible], cujus se participes esse factos, nullis [illegible] norunt.

2. *In applicatione promissionum Evangelii.*

XXXII. [illegible], quod utramque fidem comitatur

3. *In gaudio.*

vel

vel sequitur ; [illegible] ; [illegible]
[illegible] , III respectu [illegible] In illis [illegible]
oritur gaudium [illegible]
(nam cognitio veritatis [illegible] difficultatis [illegible]
ut fruitio boni [illegible]) [illegible]
bona Evangelio oblata ad ipsos pertinere , [illegible]
que gustum , sed superno modo [illegible] afficientium , [illegible]
Dei Spiritus Sancti donis percipiuntur. Sed in fide viva [illegible]
gaudium multo nobilius ac solidius , ex amore [illegible]
[illegible] veritatum , quarum cognitione se felicissimum [illegible]
[illegible] a Deo edocta [illegible] non solum [illegible]
[illegible] sui persuasione , [illegible] Divini Spiritus [illegible]
[illegible]

[illegible] est; sollicitantur quidem ad [illegible] alicujus boni ac[illegible] malo agitur; ideæ veri & boni [illegible] suggestum; adeo obliterantur, ut [illegible], ut evitationem ingruentis mali, [illegible] Evangelii promissis, [illegible] Evangelicæ pietati, antehabeant. [illegible] fides tam profundis characteribus honesti speciem [illegible] imprimit, ut nihil sibi pulcrius arbitretur, quam ei omni contentione operam dare; tam vividis coloribus Christi [illegible] depingit, ut anima eam perpetuo [illegible] ad illius imaginem transformetur. 2. *Cor.* III. [illegible] Christi caritatem repræsentat, ut nihil [illegible] fidelis, quam ipsi rursus & vivere & mori; *Gal.* II. [illegible] beatitatis insculpit, ut pro [illegible], omnia [illegible] sit. 2. *Cor.* IV. [illegible] *Act.* XV. ℣. 9. ad sinceram [illegible], vel languidior [illegible] est.

Potest quis sua sibi fidei esse conscius.

XXXIV. [illegible] fidei natura, illiusque præsumtuosa [illegible] porro [illegible], quomodo [illegible] Posse autem, & solere in fidelibus [illegible] esse, non solum exemplo suo Paulus docet, 2. *Tim.* I. ℣. 12. [illegible] *credidi*; sed & monitione illa [illegible] *Cor.* XIII. ℣. 5. [illegible], *an sitis in fide*, [illegible]. Quæ monitio frustra foret, si tentando & [illegible] rei, quam investigant, pervenire non [illegible] posse, diserte satis innuit, addendo; *an non [illegible], videlicet [illegible] Christum in vobis esse?*

Quomodo ad illius cognitionem deveniatur

XXXV. Neque difficile intellectu est, quomodo hæc confidentia fidei in fidelibus oriatur. Primo enim eos de natura fidei [illegible] ex verbo Dei informatos esse oportet. Neque [illegible] mentes infirmorum fatigare. Explicetur [illegible] simpliciter & clare, quidnam veræ fidei principes [illegible]. Inculcetur differentia inter fidem firmam & debilem, vividam & languentem; tranquillam ac multis [illegible]. Moneanturque, non solum debilem, lan-

XXXVIII. Non quidem precise necessarium est ad salutem, ut quisque se credere norit: nam promissio salutis sinceritati fidei annexa est, [illegible] XVI. ℣. 16. *Joh.* III. ℣. 16. non cognitioni, quam quis de fide [illegible]. Expedit tamen, ut quis accurato scrutinio in fidei suae [illegible] sinceritatemque inquirat. I. Ut Deo pro inaestimabili hoc dono debitas agat gratias. Si enim Paulus toties Deo gratias agebat pro aliorum fide, *Eph.* I. ℣. 15. 16. *Phil.* I. ℣. 3. *Col.* I. ℣. 3. 4. 1. *Thess.* I. ℣. 2. 3. 2. *Thess.* I. ℣. 3. quanto magis id cuique faciendum incumbit pro sua? Non potest autem id facere, nisi fidem se habere sciat. II. Ut valide se ipsum consoletur. Nam conscientia fidei nostrae simul nos certos facit de salute. Uti haec duo jungit Apostolus 2. *Tim.* I. ℣. 12. *novi cui crediderim, & mihi persuasum est, eum posse depositum meum in illum diem custodire.* III. Ut alacrius in stadio pietatis decurrat. Nam certus se ex fide operari, [illegible] est, *laborem suum non fore inanem in Domino*, & hanc [illegible] facit, ut fidelis sit *stabilis, immotus, eminens in opere Domini semper.* 1. *Cor.* XV. ℣. 58.

Licet non precise ad salutem sit necessarium, multifariam tamen expedit, fidei suae conscientiam habere.

CAP. VIII.

De Justificatione.

I.

Fides, de qua nuper egimus, ut *Salvifica*, ita etiam *Justificans* in Theologorum scholis dici solet. Et quandoquidem Justificatio memorabile inprimis illius effectum est, non abs re erit, ut de ea nunc dicamus. Idque eo accuratius, quo totius religionis magis interest, ne in hujus articuli explicatione caecutiamus. Diffundit se Justificationis Doctrina per totum Theologiae corpus, & prout fundamenta hic, vel bene, vel male, jacta sunt, eo universum aedificium vel solidius augustiusque ascendit, vel [illegible] foedam minitatur ruinam. Vero suo pretio articulum hunc [illegible] aestimarunt *Picardi*, uti vocabantur, in *Bohemia* & [illegible], quando in *Fidei suae Confessione Art.* VI. de *Justificatione* [illegible]: *Hic sextus articulus apud nos omnium* [illegible], *ut qui totius Christianismi ac Pietatis summa* [illegible] *nostri omni diligentia ac studio docent ac* tra-

Justificationis Doctrina maximi momenti est.

[illegible] est: atque ita in eum statum subli- [illegible] sive multis justitiam conciliare, vir- [illegible]

[illegible] quod existimemus, [illegible] magnam rem præ- [illegible] justificationem sæpe forensi sensu su- [illegible] eorum, qui se Christianos dici amant, [illegible] mentis est, qui id abnuat. [illegible] Doctores id fulgo fatentur. *Bellarm. de ju-* [illegible] *Theol. Tom.* II. *Tract.* IV. *Cap.* III. [illegible] Neque inficias eunt ipsum [illegible] quandoque eo sensu agere. *Estius in* [illegible] *justificari* illic idem esse, quod *ju-* [illegible] *haberi*, [illegible] inquit, *phrasi Scri-* [illegible] quoque probat *Ruardus Tapperus* [illegible] Dabo id [illegible], ut verba ipsius [illegible] inquit, [illegible] *est*, *quod* [illegible] *justitia imbui, donari,* [illegible] *justum pronunciari, declarari,* [illegible] *significationem* [illegible] *Apostoli Pauli.* Facto- [illegible] inquit, *justi habebantur, justi de-* [illegible] ad Rom. VIII. ℣. 33. *Deus* [illegible] *Deus est, qui ipsos electos, pu-* [illegible] *& ab interna pec-* [illegible] *justosque pronunciat.* Non est er- go hic [illegible] nos & Ecclesiæ Romanæ Doctores sta- [illegible] sumatur in sensu forensi. Id enim [illegible]

[illegible] Sed ita formanda erit controversia, an *sem-* [illegible] in Scriptura forensem significationem habeat? [illegible] Protestantium Doctores, qui- [illegible] dicam scribere, durum nimis & [illegible] ad *Tit.* III. ℣. 7. ita commentatur. *Ju-* [illegible], *ita ut complectatur quidquid a* [illegible] *per Spiritus in-* [illegible] *id est, perfecti &* [illegible] *justificandi verbum,* Rom. VIII. 30.

Hoc ne ipsi quidem Pontificii diffitentur.

Non tamen semper declarandi significationem habere, Præstantes Theologi dant.

30. Non multum ab[illegible] Thysius in Synopsi Puri. Theol. Leydens. Di-
sput. XXIII. §. III. Neque tamen [illegible] differtur propter summam [illegible]
arctissimam connexionem, justificationem quoque [illegible]
ipsam, ut consequens, eidem [illegible] complecti. Rom. VIII.
℣. 30. Tit. III. ℣. 7. &c. Unum adhuc addam, Chemnitium [illegible]
strat: Tom. III. Lib. X. Cap. I. Num. VI. in haec verba loquen-
tem: Nec sumus tam inepti vocabulorum aestimatores, ut nesci-
amus, aut tam importuni Sophistae, ut nolimus, justificationis [illegible]
[illegible] cum sanctis haec praecipua ratione [illegible]
[illegible] in Christo habeant remissionem peccatorum. [illegible]
legimus in Apocalypsi: Qui Justus est, justificetur adhuc; quod [illegible]
[illegible] justitiae [illegible] intelligi. Et aliis forte locis [illegible]
[illegible] in usum.

Sed justi[illegible] liberali[illegible]

VII. Et sane non [illegible] virorum [illegible]
[illegible] est, qui [illegible] dederint, scilicet [illegible]
[illegible] in [illegible]
[illegible]
rint. Nulla [illegible] justifican-
di verbum, sensu, qui Paulo ordinarius est, accipiatur; [illegible]
[illegible]

[illegible] sensu ac vocabulo Paulino, [illegible] Rom. VIII. 30.

VIII. [illegible] Rom. VIII. ℣. 30. [illegible]
[illegible] & [illegible]
[illegible]
per [illegible] & [illegible]
[illegible] Christi [illegible]
fide [illegible] regeneravit: & quos [illegible], hos & justificavit;
hoc est quam primum per Spiritum Sanctum & fidem cum Chri-
sto uniti fuerunt, propter imputata ipsis Christi merita, [illegible]
[illegible] & adjudicavit ipsis jus [illegible] Christi
[illegible] in gratia [illegible] in gloria [illegible]
glorificavit: h. e. non jus tantum [illegible], sed [illegible] in possessionem
[illegible] bonorum collocavit. I. Eos sanctificando, & [illegible]
[illegible] ad imaginem suam transformando, & Divinae [illegible]
[illegible] faciendo, quod sane [illegible] gloria est. II. [illegible]
[illegible] Spiritus [illegible]
[illegible] III. [illegible]
[illegible] beando.

IX.

IX. Longe nobis convenientius videtur, *Sanctificationem* sub *Glorificatione* complecti, quam eam ad *Justificationem* referre. Nam sanctitatem Spiritui Sancto est, sub *decoris, ornatus & gloriæ* nomenclatione frequentissimum delineare. Ita *Ps.* XCIII. ℣. 5. *Domui tuæ decorum est sanctitas. Ps.* CX. ℣. 3. *Populus tuus est velut spontanea oblationes, in die copiarum tuarum,* בהדרי קדש *in decoribus sanctitatis.* Imo ipso *gloriæ* vocabulo *Sanctitas* & *Justitia* exprimitur *Ps.* XLV. ℣. 14. כל כבודה בת מלך פנימה *tota gloriosa est filia Regis intro*: quid autem per gloriam illam aliud ibi notatur, quam sincera internaque sanctitas? sive, ut Petrus loquitur 1. *Epist. cap.* III. ℣. 4. *occultus ille cordis homo, situs in incorruptione lenis ac quieti spiritus, qui ille in conspectu Dei pretiosus.* Adde *Ies.* LXII. ℣. 2. *Et videbunt gentes* JUSTITIAM *tuam, & omnes Reges* GLORIAM *tuam.* Ubi duæ hæ voces alternantur. Et merito. Nam summus gloriæ nostræ apex in omnimoda cum Deo conformitate consistit. 1. *Ioh.* III. ℣. 2. Sanctitas autem est imago Dei: *Eph.* IV. ℣. 24. adeo ut sancti, imaginem illam accurate exprimentes, eo nomine *gloria Christi* dicantur 2. *Cor.* VIII. ℣. 23. Quidni ergo conformationem nostram cum Deo in sanctitate pro non contemnendis gloriæ primitiis habeamus? Certe Paulus progressum in sanctificatione vocat *transformationem ex* GLORIA *in* GLORIAM 2. *Cor.* III. ℣. 18.

Sanctificatio melius ad Glorificationem, quam ad Justificationem refertur.

X. Atque commode *Tit.* III. ℣. 7. per justificationem, absolutionem a reatu, & adjudicationem vitæ æternæ, intelligi posse clarum est. Nam primum opus hominis per Spiritum Sanctum renati est fidei infallibile consequens, remissio peccatorum; hanc vel excipit vel comitatur spes hæreditatis vitæ æternæ. Quæ probabilis ratio suadet, ut ab hoc sensu recedamus? Et si volimus sub aliquo vocabulorum, quibus Apostolus utitur, sanctificationem comprehendi, cur non potius eam referemus ad *regenerationem & renovationem Spiritus Sancti?* Nam sane sanctificatio a prima regeneratione & renovatione non aliter differt, quam continuatus actus ab illius initio. Et ἐξαγόμενον est Apostolum ad sanctificationis progressum Romanos, jam dudum regenitos, hortari, quando scribit: *Rom.* XII. ℣. 2. *transformate vos per renovationem mentis vestræ*: similiterque *Eph.* IV. ℣. 23. *Renovati Spiritu mentis vestræ.* Hujus renovationis initium sicut justifi-

Etiam Tit. III. 7. justificatio absolutionem notat.

stificationem stricte dictam praecedit, ita ejus progressus certitudini & sensui justificationis promovendo inservit. & utroque respectu optime dictum est ab Apostolo, electos regenitos esse per Spiritum Sanctum, quem abunde in eos effudit, ut sic per gratiam ejus justificati, i. e. peccatis absoluti, & ejus absolutionis sibi conscii, haereditatem vitae aeternae, legitime, imo, in magna [illegible] sperare possent.

ut & Apoc. XXII. 11.

XI. Quod attinet Apoc. XXII. v. 11. *Qui justus est, justificetur adhuc*, non videtur planior iis verbis sensus dari posse, quam si hoc modo explicentur: Quicunque, per fidem in Christum, justus a Deo pronuntiatus est, id sibi operae datum existimet, ut illam justificationem suam coram hominibus, & ad propriam conscientiam suam, factis comprobet; atque ita per fidem illiusque exercitium, & per studium verbi Dei, consolationem de justitia magis magisque confirmatam habeat. Et hac quoque ratione sententia hujus loci [illegible].

itemque. 1 Cor. VI. 11.

XII. Aliquotiens allegant, 1 Cor. VI. v. 11. *Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini Jesu, & per Spiritum Dei nostri.* Verum nec hoc testimonium evincit, justificationem sanctificationi coincidere, sed connexionem potius. Etenim postquam Corinthios ablutos esse dixisset Apostolus, id est, a peccati potestate liberatos, specialius ostendit, qua in re ablutio illa consistat, scilicet: Potestas peccati in hominem duplex est. I. Ut ipsum cogat ad opera servilia vitiorum. II. Ut ipsum damnet. *Dominium destruitur per Sanctificationem; Potestas damnandi, per Justificationem.* Utrumque confertur electis *in nomine Domini Jesu*, h. e. propter ipsius merita, & ipsius auctoritate atque voluntate; *& per Spiritum Dei nostri*, qui sanctificationis auctor est, & sententiam justificationis animis fidelium suaviter insinuat. Utrumque beneficium obsignatur Baptismo, ad cujus ablutionem hic evidenter alluditur. Neque offendere nos debet, quod Sanctificatio hic Justificationi anteponatur. Nam Scripturam non semper illam ordinis accurationem observare, ut quae priora tempore sunt primo ponantur loco, non potest sedulum earum scrutatorem latere. Petrus sane vocationem electioni praeponit, *Petr.* I. v. 10. Tum etiam justificatio varios articulos habet, uti suo loco distinctius docebimus, quo-

XIII. Dissimulare tamen non possum, duo loca exstare, in quibus vos הצדיק amplius aliquid notare videatur, quam meram iustitiae declarationem, licet ea quoque includatur. Prior locus est *Jes.* LIII. ℣. 11. *Cognitione sui Servus meus justus* יצדיק לרבים *justificabit multos.* Verum quidem est, Dominum nostrum Jesum Christum a Patre iudicem constitutum esse, & consequenter facultatem ipsi datam absolvendi electos suos: sed hic non repraesentatur ut index sententiam pronuncians, sed ut caussa, quae tam meritis, quam efficacia, iustitiam illam adducit & donat suis, propter quam coram tribunali Dei absolvantur. Et notanda est inusitata vocis constructio cum ל, nota Dativi casus. Idem ergo est ac si Propheta dixisset: ועשה הצדקה לרבים, *faciet justitiam multis*, id quod ipse iustitiae caussa fecit, cum multis communicabit: atque ita *δικαίωμα ejus redundabit in multos εἰς δικαίωσιν ζωῆς*; quemadmodum Apostolus loquitur *Rom.* V. ℣. 18. quem locum cum hoc nostro conferri velim.

Ies. LIII. 11. vox הצדיק *amplius aliquid notare videtur, quam meram declarationem.*

XIV. Alterum, de quo monui, testimonium exstat *Dan.* XII. ℣. 3. Ubi fidi Evangelii Praecones dicuntur מצדיקי הרבים *justificantes multos.* Ad officium ministrorum Evangelii pertinere, ut contritis corde absolutionem a peccatis Dei nomine annuncient, nemo ambigit. Sed longe plura ambitu functionis ipsorum continentur. Summa huc redit, ut sermone, exemplo, precibus quam plurimos eo perducant, ut ipsis per fidem & resipiscentiam cum Deo reconciliatis, & sanctitati operam dantibus, remissio peccatorum cum speciali applicatione praedicari queat. Omnia haec complectitur ministerium reconciliationis, quod ipsis creditum est. Ea sedulo facientes dicuntur *multos justificare*, quia permovent eos ad resipiscentiam, quae initium justitiae sive sanctitatis est; ad fidem, quæ justitiam Christi, propter quam absolvantur, apprehendant; ad sanctæ vitæ studium, quod ubi ipso opere comprobant, de justificatione per ministros, Dei nomine, certiores fiunt.

Sicut etiam Dan. XII. 3.

XV. Fusius ista de verbi significatione persecuti sumus, ut eadem opera efficacitatem variorum Scripturæ testimoniorum ostenderemus, quo studio nihil dulcius & utilius est. Nobis autem, quando de justificatione agimus, semper illa vox *declarandi* notione sumetur. Quo semel monito, nunc ad ipsam rei accuratiorem investigationem accedamus.

Declaratio Dei de hominibus, vel facta concernit vel statum.

XVI. Declaratio Dei de hominibus, vel concernit *singularia* quædam eorum *facta*, vel *integrum* ipsorum *statum*. *Facta* hominum considerantur, vel *relate ad normam Divinæ voluntatis*, vel *comparatione instituta cum aliorum factis*, magis vel minus malis. De factis absolute pronunciat Deus, quando ea vel *mala* declarat, hominem in iis *condemnando*; quomodo Dei nomine Davidi dicebat Nathan, 2. *Sam.* XII. ✝. 9. *Sprevisti verbum Iehovæ, faciendo quod malum est in oculis ipsius*: vel *bona*, hominem in iis *justificando*: quo sensu David, oculis intentis in *justitia causæ* suæ adversus hostes, orat *Ps.* VII. ✝. 9. *Iudica me, Iehova, secundum justitiam meam, & secundum integritatem meam pronuncia pro me.* Sic Jobum justificavit Deus, quando *recte illum de se locutum esse* pronunciat. *Iob.* XLII. ✝. 8.

Pineazo quomodo factum suum ad justitiam imputatum sit.

XVII. Memorabile hic admodum est *Pineazi* exemplum *Ps.* CVI. ✝. 30. 31. *Et constitit Pineas, & judicium exercuit, & coercita fuit plaga illa. Et imputatum est ei ad justitiam, per quamque generationem, usque in seculum.* Factum Pineazi tale erat. Zimri, unus Principum in tribu Simeonis, incredibili impudentia, Cosbi, filiam Reguli Midianitarum, inspectantibus populi sui Primoribus, introduxit in tentorium suum, stupro se illamque polluturus; dum Moses cum universo cœtu flebat ad ostium tabernaculi Dei, deprecaturus grassantem jam Numinis vindictam. Non tulit hanc speciem Pineas, Eleazari Pontificis Maximi Filius, ipse Sacerdos: sed ingenti inflammatus zelo & indignitate rei permotus, e medio cœtus se proripuit, arreptoque spiculo scortantes illos transfixit.

XVIII. Multa huic actui inerant, propter quæ male factum esse videri posset. I. Sacerdos erat Pineas, cui non conveniebat manus suas humano sanguine polluere. Si enim cadaver tetigisse piaculum sacerdoti erat; quanto magis vivum hominem cadaver fecisse? II. Non erat item ex Judicibus Israëlis, quibus pœnam suspensionis de sontibus sumendam demandaverat Moses, edicente id ipso Deo. *Num.* XXV. 4. 5. III. Non servatus est legitimus judicii ordo, quod ab executione est ortus. IV. Omnia furentis animi excandescentiam magis spirasse videbantur, quam justa lenitate temperatum zelum. Propter has rationes censeri potuisset Pineazus fœdo se parricidio obstrinxisse, eoque nomine excidisse honore sacerdotii.

XIX. Sed aliter plane Deo visum est: qui recte ab ipso factum esse pronunciavit, laudans illam zelotypiam, declarans eam sibi eo usque placuisse, ut propter eam excandescentia sua a filiis Israël aversa sit. Tantumque aberat, ut idcirco sacerdotio suo privandus fuerit, ut ex adverso addixerit ei & semini ejus Deus sacerdotium perenne, ex fœdere pacis perpetuum durato. *Num.* XXV. ℣. 11. 12. 13. Et hoc est, quod David canit, *imputatum est ipsi ad Justitiam*: i. e. judicatum est, eum rite atque ordine fecisse, & propterea magis laude ac præmio, quam vituperio ac pœna dignum esse.

XX. Et sicut hic justificatus est in illo facto suo *absolute*, ita alii justificantur in actionibus suis, comparatione instituta cum aliis *pejoribus*. Quo sensu dicitur, *Jer.* III. ℣. 11. *Justificavit se ipsam aversa Israël, magis quam perfida Jehuda.* Id est, operibus suis justiorem se magisque candidam demonstravit: professa quid in animo haberet, & non tam hypocritice ac dolose agens, quam prævaricatrix & fallax Jehuda, quæ videri vult ad me conversa, quum interim nomen meum profanet. Similiter, *Ezech.* XVI. ℣. 51. *Justificasti sorores tuas omnibus abominationibus tuis, quas fecisti.* Ita te gessisti, ut præ te insontes videri queant.

Nonnullorum justificatio in factis comparata est.

XXI. Hactenus de declaratione Dei super *actionibus* hominum. Declaratio Dei super ipsorum *statu*, rursus non unius modi est. Vel enim considerat eos Deus, *pro ut in se ipsis sunt*, juxta qualitates inhærentes, aut *vitiosas* per corruptam *naturam*, aut *Sanctas* & laudabiles, per Reformantem *Gratiam*: vel *prout in Christo Sponsore* censentur.

Deus de statu judicans, homines vel in se ipsis, vel in Sponsore considerat.

XXII. Non potest Deus homines aliter considerare, aliter declarare, quam reapse sunt. Nam *judicium ipsius secundum veritatem est. Rom.* II. ℣. 12. Qui ergo adhuc sub dominio peccati sunt, & in pravis cupiditatibus suis cum voluptate ambulant; eos irregenitos, improbos & Diaboli mancipia esse, uti sunt, judicat & declarat Deus: *neque* enim *sontem pro insonte habet. Exod.* XXXIV. ℣. 7. Sed qui per gratiam ejus sunt regeniti, ad imaginem ipsius de novo creati, ac sinceræ sanctitati ex animo operam dant, eos quoque a crimine profanitatis & impietatis atque hypocriseos absolvit; & non amplius habet pro mortuis in peccatis, servis Diaboli, filiis mundi; sed pro vere fidelibus, suis filiis, ad ima-

Tales semper homines declarat, quales sunt.

ginem suam restauratis, & vita sua donatis. Hoc modo servum suum Jobum justificabat, declarando, *quod nemo ipsi par fuerit in terra, quodque fuerit vir integer & rectus, timens Dei & recedens a malo. Job. I. ℣. 8.*

Qui vere justitia operam dant, eos justos esse pronuntiat.

XXIII. Eodem modo se adhuc res habet cum omnibus fidelibus. Saepe contingit, ut accusator fratrum Diabolus fideles apud Deum reos peragat hypocriseos, quasi non sincero animo eum colant; nec apud Deum tantum ita eos accusat, sed & proprias eorum conscientias inquietat, quasi ficta modo & fucata fidei ac pietatis larva sit, qua non aliis duntaxat, sed & ipsi sibi hactenus imposuerunt. Ut tranquillentur fidelium conscientiae, ita a calumniatore concussae, absolvi ab hac accusatione, & justificari a falso hoc testimonio apud Deum, opus habent; quod etiam Deus quotidie facit, Spiritus sui testimonio electos de sinceritate conversionis suae certiores faciens; atque ita ostendens, *laudem veri Judaei eos esse. Rom. II. ℣. 29.* Quae sane justificatio diversissima est ab altera illa, de qua nunc agemus. In illa enim absolvitur homo a criminibus, quorum vere reus est, quae ipsi remittuntur propter Christum. In hac absolvitur a peccatis, quorum non est reus, declaraturque ea non admisisse.

Hujus justificationis fundamentum est justitia inhaerens.

XXIV. *Fundamentum* hujus *justificationis* non potest aliud esse quam *sanctitas & justitia inhaerens.* Nam quum sit declaratio hominis, qualis est *in se ipso*, atque ea per regenerationem & sanctificantem Dei gratiam, pro fundamento suo habere debet, id quod in ipso homine reperitur. *Qui facit justitiam, justus est*, inquit Johannes 1. *Epist.* III. ℣. 7. & Petrus *Act.* X. ℣. 34. 35. *Vere deprehendo, in quavis gente gratum esse Deo quemvis, qui eum timeat & operetur justitiam.* & Lucas Dei nomine parentibus Johannis Baptistae hoc testimonium dat, fuisse illos *justos in conspectu Dei, incedentes in omnibus praeceptis & constitutionibus Domini inculpate. Luc. I. ℣. 6.* Non tamen inhaerens justitia fundamentum hujus justificationis est, propria sua dignitate, aut quia conformitatem habet ad legis normam exactissimam; sed quia est opus Spiritus Sancti in electis, quod idem potest Deus pro suo agnoscere & [illegible], & quia defectus, quibus in hac vita semper maculata est, remittuntur propter Christum.

De ipsa

XXV. Hoc sensu putamus, Jacobum de justificatione agere,

verum

vexato illo loco: *Jac.* II. ℣. 21. 24. Ubi Abrahamum *non ex sola fide, sed & ex operibus justificatum* esse docet, & quemvis hominem ita justificari debere contendit. Nam scopus Apostoli est, demonstrare, quod non sufficiat homini Christiano gloriari de remissione peccatorum suorum, quæ revera per solam, sed vivam tamen in Christum fidem, obtinetur: sed quod præterea sanctitati operam dare debeat, ut justificatus ex sola fide, id est, a peccatis suis, quæ commisit, absolutus, propter Satisfactionem Christi fide apprehensam, porro justificetur ex operibus suis, i.e. declaretur vere regenitus, fidelis, sanctus esse; quippe qui ita se gerat, ut regenitos, fideles, sanctos decet. Ita Pater noster Abrahamus egit: qui jam antea ex sola fide justificatus, i.e. remissionem peccatorum nactus, deinceps quoque ex operibus justificatus est. Nam quum filium suum Deo obtulisset; tunc ipsi dixit Deus: *Nunc expertus sum timentem Dei esse te; quum non subtraxeris filium tuum, unicum tuum, a me. Gen.* XXII. ℣. 12. Et hanc posteriorem justificationem tam necessariam fidelibus esse Jacobus inculcat, ut, si illa absit, prior non nisi pro vana & imaginaria haberi debeat.

justifica-tione agit Iacobus.

XXVI. Evidentia hæc ex Scriptura sunt. Ne quis tamen ea, ut mos est seculi, in calumniæ materiam rapiat, imperitiores moneo, non meæ inventioni hæc deberi, sed ante me Theologorum celebratissimos, de ejusmodi *justificatione juxta justitiam inhærentem, & ex operibus*, locutos esse. *Bucerus* in *altero Colloquio Ratisbonensi p.* 313. *Justitiam hanc inchoatam sentimus esse quidem veram & vivam justitiam, Dei præclarum & eximium donum; vitamque novam in Christo hac justitia constare, omnesque sanctos hac ipsa quoque justitia justos esse, & coram Deo & coram hominibus*, ET PROPTER EAM SANCTOS QUOQUE A DEO JUSTIFICARI JUSTIFICATIONE OPERUM, *id esse, comprobari eos a Deo, laudari & remunerari.* Similia docet Calvinus Institu. *Lib.* III. *Cap.* XVII. *Sect.* VIII. quæ his verbis terminatur. *Quæ fiunt a fidelibus bona opera, justa censentur, vel (quod idem est)* IN JUSTITIAM IMPUTANTUR. Prolixe hanc sententiam explicuit & probavit Doctissimus Vir, *Ludovicus de Dieu, in commentariis ad Rom.* VIII. ℣. 4. Citatque ut sibi ὁμόδοξον *Danielem Colonium*, Collegii Gallo

Eandem Celebratissimi Theologorum nostrorum agnoverunt.

 Bel-

Belgici Leydensis olim Regentem. Eandem quoque tuetur Reverendus Vir *D. Petrus de Witte*, fortissimus Veritatis Hypaspistes, in *Controversia de Justificatione adversus Socinianos.* Et in eundem nobiscum sensum Jacobi locum explicat, eadem justificationis distinctione adhibita, Cl. *Triglandius, in examine Apologia Remonstrantium Cap.* XXI. p316.

Justificatio peccatoris in Christo considerati definitur.

XXVII. Nunc tandem de *Justificatione* hominis *peccatoris* agimus, sed considerati *in Sponsore* Christo. Quæ materia uti omnis solidæ consolationis fundamentum est, ita plena est mysteriis, & vexata multis controversiis: clare tamen in Scripturis traditur, modo quis earum simplicitate contentus neque oculos claudat adversus lucem ultro sese ingerentem, neque curiosis subtilitatibus ac luxuriantibus ingenii πα[illegible]γίαις indulgeat. Justificationem Evangelicam peccatoris hoc modo definimus. *Est Actus Dei Judicialis, sed Gratiosus, quo Peccator Electus, & Credens, a reatu peccatorum suorum absolvitur, & jus vitæ æternæ ei adjudicatur, propter obedientiam Christi fide apprehensam.*

Non posset Deus peccatorem juste justificare, nisi censis in Christo.

XXVIII. Hoc constat, homines omnes, in se ipsis consideratos, fœdos coram Deo peccatores, & mortis æternæ reos esse. *Jam ante Judæos & Græcos criminatus est* Paulus, *omnes sub peccato esse:* usque adeo, *ut omne os obstrui debeat, & totus mundus obnoxius sit condemnationi Dei. Rom.* III. ℣. 9. 19. Quandoquidem autem, uti ante jecimus, judicium Dei semper secundum veritatem est, aliter contingere non potest, quin Deus eos, qui in se peccatores & mortis rei sunt, etiam in se ipsis peccatores & mortis reos esse declaret. Docet tamen Scriptura, Deum *peccatores justificare*, id est, *absolvere* a peccatis & reatu mortis æternæ, iisque *adjudicare* jus vitæ æternæ. Et nisi id esset, actum esset de salute & spe omnium quotquot sunt mortalium. Facit autem id Deus indubie convenienter veritati & justitiæ suæ. Ergo necesse est, ut illi qui *in se* peccatores sunt, justificanti Deo aliter obversentur, scilicet *censi in alio*, cujus perfecta justitia ita ipsis imputetur, ut ejus virtute justi reputentur. Et hoc est mysterium justificationis nostræ in fide Christi.

Christus pro electis omnia fecit, quæ ad

XXIX. Postquam in Adamo omnes peccassent & excidissent gloria Dei, Filius Dei Unigenitus Sponsorem se Patri obtulit, pollicitusque est, se, præstituto tempore, omne jus Legis impleturum

rum pro electis. Id quod omni fidelitate accuravit. Natus ex virgine, sine ulla peccati labe; conceptus ex Spiritu Sancto, & instructus originali justitia: ut haberet, quo reatum peccati Originalis tolleret, & defectum originalis & connatae justitiae in electis sarciret. Praeterea ab ipsis incunabulis, totoque vitae suae tempore, praecipue ad vitae finem, omne genus perpessiones tam in anima quam in corpore obivit, se ipsum humilians, imo exinaniens, Patrique obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: ut poenas, peccatis electorum suorum debitas, eorum vice sustineret: dignitate patientis personae id abunde compensante, quod diuturnitati poenarum, quae alias aeternae esse debebant, deerat. Denique omne illud, quod Lex exigit, ut quis jus ad vitam aeternam habeat, pro suis consummavit. Si ipsi id electi in propria persona fecissent, quod pro iis fecit Jesus, dubium non est, quin id haberent, propter quod justificari a Deo possent, &, saltem ex pacto, deberent.

eos justificandos requiruntur.

XXX. Porro, quandoquidem quidquid hujus generis fecit Jesus, id omne fecit voluntaria sponsione, approbante quoque Patre, *vice & loco electorum*; merito id ipsis *imputatur*, ac *in ipsorum rationem refertur*; quemadmodum in solutum fertur primo creditori, quod loco ejus solvit expromissor. Divine hoc negotium prosecutus est Paulus in Capite quinto Epistolae ad Romanos: cujus summa est in ℣. 19. *Sicut per contumaciam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita per unius obedientiam justi constituuntur multi.*

Ea ipsis merito imputantur.

XXX. Caeterum, ut imputationis hujus fundamentum liquidius sit, animadvertendum est, non modo Christum, pro electis, juxta aeternum Patris consilium, haec omnia spopondisse, & convenienter sponsioni implesse; sed & electos, antequam ipsis justitia Christi ad justificationem vitae imputetur, tam arcte cum ipso per fidem uniri, ut *unum Corpus*, 1. *Cor.* XII. ℣. 13. &, quod adhuc indivisibilius est, *unus cum ipso Spiritus* sint 1. *Cor.* VI. ℣. 17. nec *uniti* tantum cum ipso, sed & Unum, & quidem unitate tali, in qua quodammodo adumbratio aliqua est simplicissimae istius unitatis, qua personae Divinae inter se unum sunt *Joh.* XVII. ℣. 22. 23. Virtute autem hujus unionis, vel unitatis, quam electi per fidem cum Christo habent, ipsi in Christo fecisse

Quando per fidem in unum cum eo corpus coaluerunt.

cisse

esse ac tulisse censentur, id quod fecit ac tulit pro iis Christus.

Hinc contingit absolutio a poena, & adjudicatio vitae.

XXXII. Hoc modo peccatores electi, *destituti propria justitia*, id est, non habentes in se ipsis eam rem, propter quam jus sit vitam aeternam iis adjudicari quae, per fidem *in Christo complectuntur*, *habentque eam justitiam, quae est per fidem Christi, justitiam, quae ex Deo per fidem est. Phil.* III. ℣. 9. Scilicet propter voluntarias Christi passiones dirissima morte consummatas a reatu aeternae mortis absolvuntur. Propter purissimam ejus ex Spiritu Sancto & virgine nativitatem, originalis condonatur labes, animaque Deo immaculata sistitur. Propter perfectissimam totius vitae obedientiam, adiudicatur iis vita aeterna, suis quibusdam gradibus communicanda. Haec mysterii huius summa est, quam brevibus comprehensam verbis uno velut obtutu contemplandam oculis objicere visum est. Haut pauca tamen sunt, quae pleniorem explicationem desiderant.

Judex Deus est.

XXXIII. JUDEX huius caussae *Deus est. Rom.* VIII. ℣. 33. *Jes.* XLIII. ℣. 25. Nam ille est *Unicus Legislator ille, qui servare potest & perdere. Jac.* IV. ℣. 12. Ille uti jus potestatemque animam peccatricem debitis poenis afficiendi solus habet; ita etiam solus ius habet animam peccatricem absolvendi: quippe *qui Judex totius universi* est. *Rom.* III. ℣. 6.

Pater.

XXXIV. Quod de Deo *absolute* considerato universim dicitur, *id eminenter* speciatim appropriatur Patri, *justificanti eum, qui est ex fide Jesu. Rom.* III. ℣. 26. Et *in Christo mundum reconcilianti sibi, non imputando ipsis offensas eorum.* 2. *Cor.* V. ℣. 19. Ubi illa distinctio *Dei a Christo* sufficienter indicat, de Deo *Patre* inibi sermonem esse. Ratio quoque postulat, ut speciatim Deo Patri Justificatio adscribatur. Nam *Filius Dei*, Jesus Christus, in judicio pro nocentibus intervenit, ut *Sponsor*, ut *advocatus*, & denique ut *suppeditans reis* ea *documenta*, quibus Divinae Justitiae pro se satisfactum esse demonstrare queant. *Spiritus Sanctus*, operatus fidem in nocentibus, facit eos apprehendere, & in judicio repraesentare sponsorem, eiusque satisfactionem. Et hoc respectu uterque a *parte reorum* stat. *Pater* autem *judicis* officio fungitur: propter satisfactionem Filii, apprehensam virtute Spiritus Sancti, reos juste simul & clementer absolvens.

Filius.

XXXV. Temere tamen a non homine dictum est, *Filium & Spi-*

Spi-

Spiritum Sanctum, propter supra allegatas rationes, *non posse Judicis partes agere*, sententiamque pronunciare. Nam in Oeconomia salutis nostræ personæ Trinitatis varias habent *χώρας*, quæ componendæ, non opponendæ sunt. Is, qui aliquando ut SPONSOR describitur, alibi proponitur ut JUDEX. *Joh.* V. ℣. 22. 27. Et sane Christus ipse sibi vindicat *potestatem peccata remittendi. Matth.* IX. ℣. 2. Atque in die Universalis Judicii, ipse sententiam *justificatoriam* peremtorie super electis pronunciabit. Neque repugnat unum eundemque & *caussam meritoriam* Justificationis, & *Patronum* Reorum, & simul caussæ *Judicem* esse. Omnes hi respectus in uno Christo conveniunt; docentque nos plenitudinem illam salutis, quam in ipso invenire est.

& Spiritus Sanctus.

XXXVI. Imo & *Spiritui Sancto* suæ quædam quasi propriæ partes sunt. Quippe qui sententiam illam absolutoriam, in foro Cœli pronunciatam, animæ fideli in foro conscientiæ insinuat & obsignat, eamque ita tranquillat, & exhilarat: docens, quæ a Deo ipsi donata sint: 1. *Cor.* II. ℣. 12. *testimonium perhibens una cum Spiritu fidelium, Rom.* VIII. ℣. 16. reconciliatos ipsos esse cum Deo. Hinc patet nullam personarum Divinarum a sententiæ dictione excludendam esse.

Id propter quod justificamur, est justitia Christi.

XXXVII. Res illa, propter quam justificamur, quam nonnulli MATERIAM justificationis nostræ vocant, est sola perfecta Christi justitia. Hanc pro electis suis Christus consummavit; *sanctificans se pro iis. Joh.* XVII. ℣. 19. Hanc eandem *imputat* electis Pater, quemadmodum Christo imputavit ipsorum peccata. *Eum, qui non novit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus justitia Dei in ipso.* 2. *Cor.* V. ℣. 21. Explicari autem non potest, quomodo Christus peccatum pro nobis factus sit, nisi eo sensu, quod peccata nostra ipsi imputata sint, ut pro iis lueret; eodem modo nos facti sumus justitia in ipso, quatenus ipsius justitia nobis imputatur, ut propter eam coronemur. Evidens est Christi justitiam in Scripturis *nostram* justitiam dici: nam est *Jehova* JUSTITIA NOSTRA. *Jer.* XXIII. ℣. 6. *Factus est NOBIS a Deo justitia.* 1. *Cor.* I. ℣. 30. Nostra autem est vel *inhæsive*, vel *imputative*. Tertium enim hic non datur. *Inhæsive* nostra non est: nam eo sensu nostræ illam opponit Paulus *Ph.* III. ℣. 6. nec natu-

natura rei patitur, ut actus a Christo præstiti *subjective nostri sint.* Restat ergo, ut nostra sit *imputative.* Deo homini *imputante justitiam sine operibus.* Rom. IV. ℣. 6.

Quam imputari nobis posse perperam Arminius negat.

XXXVIII. Tricas innectit subtilitate sua *Arminius noster,* quando pugnat, justitiam Christi nobis in justitiam imputari non posse, quum sit ipsissima justitia: hoc pro fundamento ponens, id, quod nobis ad justitiam imputatur, justitiam proprie non esse. Quod nemo admittet, qui consideraverit, omne judicium Dei esse secundum veritatem: unde sequitur, in justitiam nihil alicui imputari posse, quod revera justitia non est. Nobis autem ea imputatur, id est, in nostras rationes refertur, quasi nostra esset: licet enim a nobis non sit præstita, est tamen præstita a Christo pro nobis, ac loco nostro. Neque id faciendo aliter judicat Deus, quam res est: non enim judicat, nos ipsos in propria persona justitiam illam implesse, quod verum non est; sed Christum ita illam implesse pro nobis, ut nos illius merito juste coronari possimus. Quod tam est verum, ut summa sit totius Evangelii.

Et, quum perfecta sit nullum opus nostrum jungi posse.

XXXIX. Et quandoquidem justitia illa Christi omnibus est numeris absoluta; & Deus juri suo plenissime satisfactum esse fassus est, quando Christum suscitavit ex mortuis, & *Servum suum Justum* vocavit; non est necesse, ut quidquam a nobis proficiscatur, quo vel immunitatem a pœna, vel jus ad vitam acquiramus. Addo; neque jure id a nobis posse exigi. Uti non potest vel obolus exigi a principe creditore, postquam expromissor pro eo in solidum solvit. Unde patet, injuriosos eos esse, tam in satisfactionem Christi, quam in Dei justitiam, qui aliquid ab hominibus præstari contendunt, quod meritis Christi, ut materiæ justificationis nostræ, adjungant. Si enim per Christi satisfactionem jus legis, præstita etiam conditione vitæ, perfecte impletum est, nihil ei adjungi vel potest, vel debet, ut gloria soli Christo illibata maneat. Sin vel tantillum satisfactioni Christi defuit, quod lex justitiæ causa exigebat, ne quidem satisfactio dicenda est; neque quidquam Christus vel sibi, vel nobis meruit. Nihil enim in hoc judicio admittitur, nisi id, quod omne postulatum legis implet.

Nam Christi-

XL. Veritatem hanc Scriptura comprobat, quando gratiam

Christi

Christi & nostra opera ita sibi e diametro opponit, ut nullam alterius cum altero mixturam fieri posse contendat. *Si per legem est justitia*, inquit Apostolus, i. e. si nostris operibus jus ad vitam æternam acquirere valeamus, *Christus frustra mortuus est*, *Gal.* II. ℣. 21. Et clarius *Rom.* XI. ℣. 6. *Quod si per gratiam, non jam ex operibus: alioquin gratia jam non est gratia. Sin ex operibus, jam non ex gratia: alioquin opus jam non est opus.* Cujus Apostolicæ illationis vim non evidenter cernamus, animadvertendum est, ad salutis possessionem non nisi duabus viis perveniri posse; juxta duo fœdera Deum inter hominesque inita. Vel enim quis jus ad vitam habet, quia ipse legis postulato perfecte satisfecit, juxta fœdus operum; & ei ita *operanti merces imputatur ex debito*. *Rom.* IV. ℣. 4. Vel habet jus ad vitam, quia Sponsor melioris testamenti pro ipso satisfecit, quod ipsi imputatur ex mera merissima gratia, nihil operanti, ut jus illud sibi acquirat, *ibid. vers.* 5. juxta fœdus Gratiæ. Quæ fœdera quum tota essentia sua differant, &, hac in parte contradictorie sibi opponantur, manifestum est illos ἀσύγκλωστα συγκλώθειν, qui opera nostra cum gratia Dei, nostram justitiam cum Christi justitia, in negotio justificationis combinata volunt.

sti gratia, & nostra opera e diametro opponuntur.

XLI. Et sane nihil in nobis esse, quod in censum hic venire queat, diserte docet Apostolus *Rom.* III. ℣. 24. δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι: *Justificati immerito, per ipsius gratiam. Dei* respectu est *ex pura gratia*, quæ uti modo audivimus, operum nostrorum consortium non admittit. *Nostri respectu* est *immerito*, sine ulla illius rei caussa, quæ in nobis exstaret. Hoc enim significat δωρεάν. Non tam hic innuens, justificationem esse δώρημα, *donum gratis datum*, quomodo eam vocat Apostolus *Rom.* V. ℣. 16. [hoc enim sequentes voces volunt, τῇ αὐτοῦ χάριτι:] quam nihil in nobis esse, quo illam consequamur. Græcum δωρεὰν respondet τῷ חנם Hebræorum. Hoc autem est, *citra caussam*; quæ non nisi falsa fictaque ibi reperitur. Ut *Ps.* LXIX. ℣. 4. שנאי חנם *osores mei sine caussa*, idem est, quod איבי שקר *hostes mei mendaciter*. Prius Græci reddiderunt, μισοῦντές με δωρεάν. Plane uti *Joh.* XV. ℣. 25. ἐμίσησάν με δωρεάν. Similiter *Ps.* XXXV. ℣. 7. חנם, *δωρεὰν occultarunt mihi foveam retis ipsorum.* Ubi δωρεὰν non *donationem* aliquam significat, sed omnimodam negationem caussæ, quæ

Δωρεὰν quid significet?

 ho-

hominem dignum reddat tali circa ipsum actione. Quando ergo Apostolus dicit, justificamur δωρεὰν, docet nihil in nobis reperiri, in quo gratiosa justificationis sententia fundetur, sive propter quod justificemur. Optime Scholiastes Græcus δωρεὰν, τουτέστιν ἄνευ τῶν κατορθωμάτων, *Gratis, hoc est sine tuis meritis.*

Nihil in justificatione valet, nisi quod perfectum sit.

XLII. Accedit hæc quoque ratio, quod nihil in justificationis negotio valeat, nisi quod perfectum plane sit, & legi Dei in omnibus respondeat. Nam in justificatione est ἔνδειξις δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ. *Rom.* III. ℣. 25. 26. Illa autem exigit, ut δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ. *Rom.* VIII. ℣. 4. Non potest impleri legis jus nisi perfecta obedientia. Pulcre in hunc locum Chrysostomus; τί ἐστι τὸ δικαίωμα; τὸ τέλος, ὁ σκοπὸς, τὸ κατόρθωμα. τί γὰρ ἐκεῖνος ἐβούλετο, καὶ τί πάντα ἐπέταττεν; ἀναμάρτητον εἶναι. *Quid est* δικαίωμα? *Finis, Scopus; Recte Factum. Nam quid lex vult, quid præcepit unquam? Sine peccato esse.* Hoc nemo sibi arrogat nisi vanus & mendax. 1. *Joh.* I. ℣. 8. Unde concludimus, nullo proprio suo actu justificari hominem peccatorem posse.

Forma justificationis.

XLIII. FORMA Justificationis hisce duobus actibus absolvitur. I. *Abjudicatione* injustitiæ. II. *Adjudicatione* justitiæ.

Peccatum duplex jus in peccatorem habet, cui utrinq; Lex patrocinatur.

XLIV. Injustitia sive peccatum duplex jus in hominem peccatorem habet. I. Jus *damnandi.* II. Jus *dominandi.* Utrique juri patrocinatur *Lex*: *priori*, declarando eum mortis reum esse, qui peccatum facit. *Rom.* I. ℣. 32. *alteri*, justa sententia, victum victori mancipando. 2. *Pet.* II. ℣. 19. Propterea dicitur, *Legem potentiam peccati* esse 1. *Cor.* XV. ℣. 56. Quia peccatum potestatem illam suam a Lege habet, quæ peccatorem maledictum & corruptelæ servum pronunciat. Quin imo ipsa sanctissima Dei Lex, *Lex peccati & mortis* a Paulo vocatur. *Rom.* VIII. ℣. 2. Non quasi peccatum aliquod permitteret, multo minus præciperet; sed quia justa sua sententia peccatorem & filios ejus, tanquam indignos vita Dei tam in sanctitate quam in gloria, mancipat peccato tyrannidem in eos exercenti. Quod facit peccatum, tam propellendo peccatorem in ulteriora mala culpæ, quam augendo & aggravando ejus condemnationem. Juste hæc omnia in peccatorem a Deo decerni quis ambigat? Quid obstat etiam, quo minus hæc sententia, fundata in Lege foederis operum, *Lex* dicatur? per quam peccatum, juxta illam, dominium exerceat in peccatorem.

torem, eumque damnet ad mortem, sapienter admodum & ἐμφατικῶς Paulus eam *Peccati & mortis Legem* nuncupavit. Peccatum ergo in judicio Dei duo adversus peccatorem contendit, ut eum damnet, & æternum ei dominetur: allegatque pro se justam Dei legem. Et sane Lex, quamdiu satisfactum ipsi non est, non potest in hac lite peccatum condemnare, id est, accusationem peccati, & petitionem ejus, retundere, infringere, iniquam injustamve pronunciare.

XLV. Sed supposita nunc Christi satisfactione, per fidem apprehensa, qua omne jus Legis impletum est, homo justificatur, & peccatum condemnatur, utraque petitione illi adjudicata. Declarat Deus. I. Nullum esse κατάκριμα iis, qui in Christo Jesu sunt, remissa illis omnia peccata sua esse, neque ullum eorum valiturum ad condemnationem; quia pœnas iis debitas plenissime Sponsor persolvit. Atque eo respectu *remissio peccatorum justificatio* dicitur. *Rom.* IV. ✝. 6. 7. II. Non dominaturum amplius peccatum in mortali corpore ipsorum, quia quum Christus iis quoque se legibus sponte subjecit, quæ chirographum peccati erant; ipsi non amplius sub lege peccati sunt, sed sub gratia. *Rom.* VI. ✝. 14. Fundatur hæc sententia justificatoria hominis, & condemnatoria peccati, in eadem Dei lege, quae uti seposita Christi satisfactione est *Lex peccati & mortis*, ita supposita eadem est *Lex Spiritus vitæ in Christo Jesu*, liberali manu hominem vindicans. Postquam enim Christus semel servivit pro electis ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, id omne, quod peccatum juxta legem postulare poterat, præstitum esse Deus pronunciat, iisque, qui hanc Christi Domini gratiam fide recipiunt, libertatem a peccato addicit, tam quoad *damnationem*, quam quoad *dominium*: uti Divine hæc exsequitur Apostolus *Rom.* VIII. ✝. 1. 2. 3.

Sed postquam Legi per Christum satisfactum est, utrumque jus peccato abjudicatur.

XLVI. Liberatio illa a peccati reatu & dominio insolubilem quidem cum beatitate nexum habet: quamobrem *beati* declarantur, *quorum remissæ sunt iniquitates*; *Rom.* IV. ✝. 7. sola tamen ad beatitatem non sufficit. Non enim is, qui jam immunis a peccato est, mox jus ad vitam habet. Liquet id in Adamo integro, qui quamdiu talis erat, nullam habebat metuendam damnationem, necdum tamen jus sibi paraverat ad vitam æternam. Necessum ergo est, ut illud quoque homini in justificatione adjudicetur. Quod

Non qui immunis est a peccato eo ipso jus ad vitam habet.

 facit

facit Deus propter perfectam obedientiam; convenienter [illegible] gis promisso, *Qui fecerit ea homo, vivet in iis Lev. XVIII.* [illegible] Quod autem Christus pro suis fecit, id, ut sæpius jam dictum, ipsi fecisse censentur. Atque hoc modo *gratia regnat per justitiam ad vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum* Rom. V. ℣. 21.

Medium quo justitiam Christi apprehendimus, sola fides est.

XLVII. MEDIUM, quo justitiam Christi, & justificationem ex ea pendentem, accipimus, FIDES est, & quidem SOLA: [illegible] enim præter Fidem quidquam esset aliud, id nostra deberent esse opera, ex cæteris virtutibus Christianis procedentia. Ea autem Paulus exclusissima esse vult. *Gal.* II. ℣. 16. *Scientes non justificari hominem ex operibus Legis, sed per fidem J. C. etiam nos in Christum Jesum credidimus, ut justificaremur ex fide Christi, & non ex operibus Legis: propterea quod non justificabitur ex operibus Legis ulla caro.* Rom. III. ℣. 28. *Colligimus igitur justificari hominem absque operibus Legis.* Omnes virtutes Christianæ duabus [illegible] continentur, *Fide & Caritate*: quæ omnem piæ animæ affectum exhauriunt. *Caritatis est Deo se ac sua dare & offerre. Fidei Deum se nobis donantem accipere & amplecti.* Ideoque sola fides apta nata est, ut accipiat, nostramque faciat, justitiam Christi, propter quam justificamur. Estque hæc tam certa [illegible] veritas, ut ex Romanæ Scholæ doctoribus non pauci, atque [illegible] quidem præcipui maximæque apud suos existimationis, eam agnoverint, ex iisdem quibus nos scripturæ dictis *Titelmannus in paraphrasi Cap. II. Epistolæ ad Galat. Quum igitur credamus firmiter, quod ex operibus legis nemo possit coram Deo justificari; sed* TANTUM PER FIDEM *in Christum.* *Estius* similiter: *Constat vocabulum* NISI *frequenter in scripturis* [illegible] *valere quod* SED TANTUM. Addens, omnes interpretes, Græcos & Latinos, huic interpretationi [illegible]; eamque colligi ex [illegible] quentibus; & ex Rom. III. ℣. 28. [illegible] etiam in eandem sententiam *Sadeel* est. Contendens phrasin Pauli esse Hebraicam, & Hebræorum more repetendam esse negativam [illegible] ex præcedentibus. *Non justificatur homo ex operibus, [illegible] nisi per fidem.* Addidque: *Si quæras, an ex propositione ista, homo non justificatur nisi ex fide, recte inferatur, ergo* SOLA FIDE *justificatur, [illegible] quod sic.* Paullo post: *Hæc nostra* [illegible] *Catholici*

scripto-

scriptores nullo modo propositionem istam ferunt, putantes venenum esse in illa vocula sola, & propterea abstinendum. Veteres tamen non ita abhorrent a vocula sola; *sed nec Thomas abhorrere videtur. Si qui, inquit, in Veteri Lege justi erant, non erant justi ex operibus Legis, sed solum ex fide J. C. Verus sensus Pauli est, non nisi ex fide, id est nullis meritis.* Hæc Sasbout ad *Gal.* II. ℣. 16.

Hæc non est observatio mandatorum Evangelii, neque succedit in locum perfectæ obedientiæ, quam Lex exigebat.

XLVIII. Sed inquirendum porro restat, *quomodo* fides justificet. Non certe eo sensu, quasi Deus, loco perfectae obedientiae, quam ex Legis rigore habere debebamus ad justificationem, actum fidei & novae obedientiae Evangelicae ex fide promanantis, gratiose acceptet; quemadmodum Sociniani, eosque hac in parte imitatus Curcellaeus, id explicant: per fidem intelligentes *observationem mandatorum Evangelii, quæ Deus per Christum præscripsit.* Hoc enim est totum Evangelium irritum facere. In locum perfectae obedientiae, quam Lex ad justificationem postulabat, Evangelium non substituit nostram fidem, sed Christi obedientiam, qua jus Legis impletum est. Falsum etiam est, Fidem, novamque obedientiam unam eandemque rem esse. Fateor, fidem virtutem esse Lege Dei præceptam, & credentem, eo ipso quod credit, obedire Deo. Fateor item, nullam fidem pro vera & viva habendam esse, quæ non est bonis operibus fœta. Sed tamen aliud longe fides est, aliud obedientia ex fide promanans, præsertim in hoc, de quo agimus, justificationis negotio, ubi semper Paulus omnium qualiumcunque operum obedientiam fidei contradistinguit. Nam ad certam operum speciem restringere, quod de operibus generatim docet Apostolus, temerarium est. Vis veritatis dictum hoc *Schlichtingio* extorsit: *Fides in stricta & propria sua significatione habet se ad obedientiam, ut caussa ad effectum, ut arbor ad fructum, ut mater ad filiam.* contra *Meisnerum* p. 325. Denique neque veritas neque justitia Dei patiuntur, ut fidem & obedientiam nostram, quæ imperfecta sunt, pro perfectis admittat. Vult enim Deus, ut jus Legis in justificatione nostri impleatur, non ut ei quidquam derogetur, ut §. XLII. demonstravimus.

Sententia Viri alicujus Docti exponitur.

XLIX. Aliis lubet dicere, fidem hic considerari ut *conditionem*, quam fœdus gratiæ postulat a nobis, ut justificemur. Eruditus aliquis nostrarum partium Theologus, in volumine disputationum nuper edito, in hæc verba fatur. *Nihil ergo probabilius, simpli-*

simpliciter, & Scripturae magis congruum dici potest, quod justificationem ideo fidei tribui, quia fides conditio est [illegible] *dicitur a nobis exigi, ut apud Deum justi &* [illegible]
Et post quaedam: *Imo quum solam fidem justificare dicimus,* [illegible] *quidem significamus, solum credendi actum praecise sumtum,* [illegible] *actibus amoris & spei opponitur, & distinguitur a resipiscentia vel poenitentia, esse conditionem, quam novum Foedus sive Evangelium postulat, ut peccatorum nostrorum remissionem consequamur, & propter Christum ab iis absolvamur. Nam venia spes, &* [illegible] *dilectio, itemque dolor de peccato; & nova vitae propositum,* [illegible] *uno verbo: actus omnes ad veram & seriam conversionem requisiti, sunt etiam quiddam necessarium, & omnino praerequisitum, ut aliquis in gratiam Dei recipiatur, & ab eo deinceps habeatur pro justificato. Imo fide illa viva & per caritatem operante, quam justificare solam asserimus,* [illegible] hoc putat Vir Doctus [illegible] Scholae Doctores [illegible] etiam: *Quum asserit Apostolus, nos non justificari operibus, sed fide; non aliud docere, quam hoc, quod nullus homo justificari posse per observationem Legis, qualem Foedus Legale postulat, ut per illud vitam habeamus, & aeternam Dei* [illegible]*: sed Deum pro justis habere, & remissione peccatorum* [illegible] *ex mera sua gratia donare omnes illos, qui corde sincero Evangelium suscipiunt, illique ex fide praestant obedientiam.* Meretur haec animadversionem.

Sed quae in publicis Ecclesiarum nostrarum scriptis non reperitur.

L. I. Quod pace viri longe Doctissimi dictum sit, dubito an cuiquam rei Theologicae non admodum imperito sit persuasurus, hanc, quam exposuit, receptam Reformatae Scholae sententiam esse. Ego eam in Confessionibus & Catechismis earum non invenio. Sed plurima non multum a Viri Docti verbis remota in eorum scriptis invenio, quorum infausta nomina, & haereticas hypotheses, causas ipsi esse, plane apud animum meum aestimo.

Fide[illegible] *justificat ut actus noster a Deo justific*[illegible]

LI. II. Quando de fidei ad justificationem [illegible] sermo est, [illegible] Vir Doctus [illegible]. Notum enim est, Reformatas Ecclesias in [illegible] quaedam improbasse, quod dicerent fidem in negotio justificatio-

[illegible]

ale considerandam venire, ut est *opus* sive *actus noster*: quum Confessio Belgica longe accuratius dicat, *fidem hic instrumenti vice fungi, qua Christo in societatem seu communionem omnium bonorum ipsius copulamur.* Scio id non admodum placere Viro Docto, qui contendit, non alio modo fidem instrumentum justificationis dici posse, nisi quatenus est conditio quaedam ad illum a parte nostra praerequisita. Sed quando Remonstrantes Apologistae benigna sua interpretatione incommodam [scilicet] illam Confessionum locutionem adjuturi, scribebant: ideo fidem instrumentum justificationis dici, *quatenus opus est ex praescripto, & per gratiam Dei, a nobis praestitum. Conditio enim, quatenus praestita est, aliquo modo medium, sive instrumentum fieri, dici potest, quo consequimur rem, quae sub conditione promittitur. Apol. pag.* 112. *a.* Reformati eam sibi explicationem displicuisse sunt protestati. Non negant, quod Magister ipse Christus dicit *Joh.* VI. ℣. 29. Fidem opus esse: imo non negant, in ipso justificationis negotio apprehensionem & receptionem Christi actum esse fidei; & fidem hactenus ut actuosam considerari debere. Negant tamen, fidem nos justificare in quantum actus est a Deo praescriptus [sic enim eandem rationem haberet cum caeteris operibus Lege jussis] sed dicunt, nos per eum actum justificari, in quantum eo apprehendimus Christum, illi unimur, ejusque justitiam amplectimur. Quod hoc simili solent declarare. Extensio manus mendici, qua ad mandatum divitis, donum misericordiae gratuitum acceptat, est actus mendici a divite praescriptus: non tamen qua actus mendicum ditat, sed quatenus hoc modo donum sibi applicat & suum facit. Quae evidentiora sunt, quam ut ullis tricis strophisque queant obscurari.

LII. III. Nec illud mihi accurate dictum videtur, fidem esse conditionem, quam Evangelium a nobis exigit, ut apud Deum justi & insontes habeamur. Conditio justificationis, proprie loquendo, non est nisi perfecta obedientia. Hanc Lex exigit. Neque Evangelium substituit aliam. Sed docet, Legi satisfactum esse per Sponsorem nostrum Christum: fidei porro officium esse, satisfactionem illam sibi oblatam acceptare, & acceptando suam facere. Quod longe aliud est, quam si dicamus [quod Sociniani ac Remonstrantes dicunt, & quod nescio an Vir Doctus velit dicere]

Neque accurate dicitur conditio quam Evangelium ad justificationem exigit.

cere] loco perfectæ obedientiæ, quam Lex præscribebat, unam conditionem justificationis; Evangelium nunc postulare fidem, ut ejusdem significationis conditionem. Etiamsi quidam Reformatorum dixerint, fidem esse *conditionem sine qua non justificamur*: non tamen in ea versati sunt opinione, fidem esse conditionem proprie dictam, qua præstita homo, ex gratioso Dei pacto, jus haberet ad justificationem uti ad premium. Hæc a sententia vere Reformatorum alienissima sunt. Videantur quae fuse, solide, perspicue, adversus subtilia Remonstrantium nugamenta, disseruit Clarissimus *Triglandius* in *Examine Apologiæ Cap.* XX. & XXI. & *Isaacus Junius* in *Antapologia* pag. 236.

Neque cæterarum virtutum actus includuntur in fide justificante quatenus justificat.

LIII. IV. Neque illud ex Reformatæ Ecclesiæ sententia statuimus; actus Spei & Caritatis, imo omnes illos, qui ad veram & seriam conversionem requiruntur, in fide justificante, quatenus justificat, includi, & cum fide stricte dicta ad justificationem concurrere. Quando *Remonstrantes* dixerunt in *Confessione sua*, *quod fides totam hominis conversionem, Evangelio præscriptam, ambitu suo contineat: imo, quod hic fidei præscriptum non aliter consideretur, quam quatenus [illegible] sibi [illegible] obedientiam fidei includit, & tanquam fœcunda bonorum operum mater, universæque Christianæ pietatis ac sanctimoniæ fons & origo.* Cap. X. §. II. III. *Professores Leydenses* in *Censura* sua annotarunt: *Adversarios ita scribentes subdole velle fidei tribuere* SEMIPAPANO-PONTIFICIAM *justificandi rationem, quæ Petro Bertio, ejusdem præcipuo assertori, gradus fuit ad Papismum.* Quam suam assertionem solidis argumentis addiderunt. Et quum Remonstrantium Apologista effutivisset, sententiam hanc suam a communi Ecclesiarum Reformatarum consensu diversam non esse, Venerandus *Triglandius* regerebat, *luce meridiana clarius esse, impudenter [illegible] id ab eo dici.* Summa huc redit, nullam fidem justificare, nisi quæ viva & bonis operibus foeta sit. Actus dilectionis & sanctimoniæ requiri, ut fidei fructus, ut testimonia inhabitantis in nobis Christi, ut τεκμήρια regenerationis nostræ, ut [illegible] salutis, & sine quibus nulla salutis [illegible] est. Hos tamen caritatis, sanctimoniæ & conversionis actus, cum fide ad justificationem concurrere, & in fide justificante, qua talis, in-

cludi, insolens Reformatis auribus sermo est: neque consentaneus Scripturis, quæ fidem in justificationis negotio omnibus qualibuscunque operibus constanter opponunt.

Omnia opera quomodocunq; considerata, in justificationis negotio fidei opponuntur.

LIV. VI. Eandem exceptionem, quam Vir Doctissimus facit, per opera, quæ Paulus à justificatione excludit, intelligi perfectam observationem Legis, qualem Fœdus Legale postulat, jam dudum in *Socino* legeram, antequam hæ Viri Clariss. Theses in manus venirent meas. Sic enim ille *de Servat. Part.* IV. *Cap.* XI. *Opera, quibus fides opponitur, non qualibet opera sunt, nec quovis modo accepta & considerata, sed, ut supra alibi attigimus, ea opera absolutam & perpetuam, per totum vitæ curriculum, Legis Divinæ conservationem, & executionem significant.* Sed nostri Theologi aperte isti expositioni reclamarunt: contendentes omnia opera, quomodocunque considerata, fidei opponi. Verba Apostoli plana sunt, *Qui non operatur, sed credit.* Et mens ejus, ut erudite observavit *Lubbertus*, ex statu controversiæ, quæ tum agitabatur, consideranda. Non autem fuit status controversiæ, an homo ex perfecta legis observatione justificari potest, si quis sit qui eam observet perfecte? quod nemo sanus negaverit: neque an dentur homines quamplurimi, qui, post primum peccatum Adami, toto vitæ suæ tempore nihil mali admiserunt, & omnem perfectionem, partium, graduum, & perseverantiæ, consummarunt: quod nemo sanus dixerit. Sed hoc quærebatur, an Judæi ea legis observatione, quam præstare poterant, justificari possent. Id certe illi opinabantur, posse se justificari, si modo legem Moralem pro virili observarent, & pro delictis suis præstarent eas satisfactiones, quas Lex Ceremonialis præscripserat. Hoc autem negat Apostolus. Innixus illi axiomati, justitiam, quæ valitura sit coram tribunali Dei, debere omnibus numeris perfectam esse; talia vero quum nulla quorumcunque hominum opera sint, concludit, nulla qualiacunque opera ad justificationem consequendam quidquam conferre. Apostolus sine dubio excludit ea opera, quibus illi vulgo innitebantur, qui propriam justitiam suam conabantur stabilire. Ex iis autem non credibile est, quemquam fuisse, qui per totum vitæ curriculum ab omni vel minima peccati labecula intaminatum sese servasse dixerit. Hæc sunt evidentia.

LV. Nos [illegible] Viri Cl. [illegible] tium contenderim. [illegible] Orthodoxiae [illegible] [illegible] & Doctissimis Viri [illegible] frui possunt, adversus haec & [illegible] tedio controversiarum, & [illegible] [illegible] videtur. [illegible] [illegible] dispendio.

Fides justificans, in quantum est vinculum unionis nostrae cum Christo.

LVI. Genuina Reformatorum [illegible] haec est: Fidem [illegible] fieri, quatenus est vinculum [illegible] nostrae cum Christo; per quam omnia, quae Christi sunt, nostra quoque fiunt [illegible] [illegible]. Ex hoc [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. In [illegible] [illegible] [illegible]?

Justificatio varios habet articulos. [illegible] post [illegible] Deus [illegible] [illegible] dicit.

LVII. [illegible] [illegible] [illegible]

in Christo capite suo, declararentur non amici amplius vel sub-
diti, sed hostes & mancipia Diaboli. Haec enim omnia [illegible]-
[illegible] quod supponit, eam Christi sponsio-
nem, qua peccata omnia electorum in se suscepit, & propter
[illegible] declaravit Deus, non esse sibi animum ea a quoquam ele-
ctorum exigendi. Quippe admisso expromissore princeps debi-
tor a satisfactionis obligatione liberatur. Et hic primus sponsio-
nis Christi effectus est, declaratio illius consilii Divini, quo statuit
justificare impium, & non imputare peccatum iis, qui Testamen-
to heredes scripti sunt.

LVIII. Alter articulus generalis istius justificationis ad illud tempus pertinet, quo Deus justitiæ suæ per morientem Christum plene satisfactum esse declaravit. Qua de re Paulus agit 2. Cor. V. ℣. 19. *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non imputando eis offensas eorum.* Totum electorum suorum mundum simul semelque sibi reconciliavit, pronunciavitque, se non imputaturum cuiquam eorum offensas suas, atque id propter Christi consummatam satisfactionem. Nam, quando Christum suscitavit ex mortuis, apocham ipsi dedit praestitae solutionis testem, & quando velum templi rupit, scidit etiam chirographum in ritibus consistens, quod praestitam nondum solutionem esse hactenus, clamabat. Quis autem dubitat, quin creditor, scindens chirographum, & dans expromissori apocham, declaret se nolle, neque adeo jure posse, a primo debitore ullam satisfactionem exigere?

Christo mortuo declaravit, justitiæ suæ satisfactum esse.

LIX. Verum non consistit intra hos terminos justificatio. Præter generalem illam Dei declarationem, est & altera, quæ cuique credenti in individuo applicatur. Et hæc rursus suos habet distinctos articulos. Primus est, quando homo electus, redemtus, ac regeneratus, & Christo viva fide unitus, declaratur jam actu translatus a statu condemnationis & iræ in statum gratiæ. Nam peccator electus, etiamsi redemtus sit per Christum, & eatenus [illegible] Deus, ut declaraverit, nunquam ipsum actu condemnandum esse; tamen illud jus per Christum partum non applicatur illi, donec regeneretur, & per fidem Christo uniatur. Usque ad illud tempus est *in præsenti seculo malo*, Gal. I. ℣. 4. *Est abalienatus & hostis, & in potestate tenebrarum.* Col. I. ℣. 13. 21. Sed

Id cuique credenti specialiter applicatur.

mor, postquam fide Christum acceperit, in foro [illegible] [illegible] Deus, quia non est amplius sub lege, sed sub gratia, [illegible] [illegible], qui justificatur, [illegible]. Et hoc [illegible] citur Deus justificare impium Rom. IV. 5. qui talis est in se, [illegible] etiam actu suo usque ad regenerationem sui, in qua donatur [illegible] fide, per quam [illegible] justificatur.

Ejusque conscientiæ intimatur.

LX. *Secundus articulus est*, quando sententia illa Dei pronunciata in foro cœli, *intimatur*, & *insinuatur conscientiæ* per Spiritum Sanctum; ita ut fidelis sciat, sentiat, experiatur, remissa sibi peccata sua esse. Huc collimat David *Ps.* XXXII. 5. [illegible] [illegible], & *tu* [illegible], *vel* [illegible] *iniquitatem peccati mei* [illegible] tu hoc me fecisti scire & experiri, loquendo ad cor meum [illegible]

Qui tum porro ad familiare Dei commercium admittitur.

LXI. *Tertius articulus est*, quando peccator active & passive justificatus, admittitur ad *familiare Dei commercium*, [illegible] que jucundissimæ amicitiæ [illegible]. Potest [illegible] ut Deus [illegible] [illegible] peccatore [illegible] [illegible] poterit, [illegible] [illegible] admittat ad [illegible] [illegible] David [illegible] [illegible] id per [illegible] [illegible] [illegible] Ejus vel in [illegible] [illegible] [illegible] Et [illegible] tandis aliquamdiu doloribus [illegible], clamans [illegible] triti cordis & fractorum [illegible] *sit mihi, O Deus* [illegible] *benignitatem tuam*; [illegible] *dele defectiones meas*, [illegible] cat, ℣. 14. *Redde mihi* [illegible] Hæc [illegible] Deum et auctorem [illegible] [illegible], est [illegible] [illegible] declaratio. Et [illegible], [illegible] declaratione [illegible] repeti, quando contingit [illegible] in [illegible] aliquod peccatum, vel in torpidum animæ suæ statum [illegible], quo familiaritas Dei non parum [illegible]. [illegible] ex illo peccato, vel [illegible] statu, per [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] conscientiæ angustias [illegible], Deus [illegible] [illegible] peccatorum [illegible], [illegible] [illegible]

tione pronunciatam, huic quoque speciali actui vel statui applicans, ad redintegrationem dulcissimæ amicitiæ se exorari patitur.

In morte etiam sententia dictio est.

LXII. *Quartus* articulus est immediate *post mortem*; quando Deus animæ ex corpore emigranti, assignat beatæ habitationis sine æternum domicilium. *Heb.* IX. ℣. 27. *Statutum est hominibus ut semel moriantur, postea vero judicium.*

Sed quæ maxime solemnis erit novissimo die.

LXIII. *Quintus* denique articulus est *novissimo die*, qui propterea *dies judicii* vocatur. *Matt.* XII. ℣. 36. Quo publice justificabuntur electi, & inspectante toto mundo declarabuntur hæredes vitæ æternæ. Quæ quidem justificatio *universalis* dici potest, in quantum omnes justificandi simul comparebunt coram tribunali Dei, sed tamen maxime *particularis* erit, quatenus cuique retribuetur secundum opera sua. *Oportet nos* OMNES *comparere coram tribunali Christi, ut* UNUSQUISQUE *reportet in corpore suo juxta ea quæ fecit, sive bonum sive malum.* 2. *Cor.* V. ℣. 10.

Quando Judex Christus.

LXIV. Hujus justificationis, quæ *futuri seculi* est, totam rationem brevibus explicemus. *Judex* Christus, a Patre ad id officii delegatus, *Act.* X. ℣. 42. XVII. ℣. 31. duo de electis suis pronunciabit. I. Eos vere pios, justos, sanctos esse. Et hactenus justificatio hæc differt a prima illa, qua *justificatur impius. Rom.* IV. ℣. 5. Hic autem Deus Angelis citationem alterius partis judicandorum injungens dicit: *Congregate sanctos meos. Psal.* ℣. 5. si quidem, quod multi volunt, ad novissimum judicium hæc pertineant. Conf. *Matt.* XIII. ℣. 40. 41. 43. 49. II. Eos jus habere ad vitam aeternam. *Matt.* XXV. ℣. 35.

Electos Sanctos pronunciabit ex operibus ab ipsis præstitis;

LXV. *Primum* hujus declarationis *fundamentum* est *justitia inhærens*, gratiose homini per Spiritum Sanctificationis communicata, & bona opera exinde procedentia. Non enim propter aliam rationem quis vere pius & sanctus declarari potest, nisi quia sanctimoniæ habitu est instructus, & pietati operam dat. *Matth.* XII. ℣. 37. *Ex verbis tuis justificaberis*, id est, justus declaraberis, quia verba sunt indicia animi, & vel boni vel mali thesauri cordis unusquisque. *Quando Dominus in lucem producet occulta tenebrarum, & manifestabit deliberationes cordis, tum cuique sua laus erit a Deo.* 1. *Cor.* IV. ℣. 5.

Et hæredes regni propter justitiam

LXVI. *Posterius fundamentum* non potest aliud esse nisi *justitia Christi* Domini, ipsis communicata juxta gratuitum electionis decretum, quam consecuta est adoptio jus dans cernendæ hæreditatis.

locum Clarissimus *Jacobus Altingius* his commentatur verbis: *Obligatio remanet* [illegible] *qui filius est* [illegible] *defunctus* [illegible] *ex sequitur* [illegible] *Rom. III. ℣. 26.* Et post pauca: *Cæterum* [illegible] *quod justitia* [illegible] *respectu Dei* [illegible] *ob* [illegible] *poenitentiæ* [illegible] *Rom. III. ℣. 31. Deut. VII. ℣. 9.* [illegible] JUSTITIA SPECTATUR HOC LOCO [illegible] *Deum* [illegible] ET MERO GRATIÆ [illegible] MISERICORDIÆ [illegible] COMMUNICATIONIS [illegible] ET PROMISERIT. Judiciose! solide! orthodoxe!

LXX. Neque validius hoc nomen *justitiæ* [illegible] ex eo concluditur, quia Dies ille [illegible] *Rom. II.* [illegible] Nam I. Nequit [illegible]

[illegible]

LXXI. [illegible]

[illegible]

perfecta, *imo perfectissima fore*, *ne quid diei illius δικαιοκρισίᾳ decedat*, novum ἕυρημα καὶ μέγα λίαν ἄιτημα est. Verum quidem est, *personas*, tum justificandas, perfectas fore. I. *In Christo*, propter perfectissimam illius justitiam ipsis imputatam *Col.* II. ℣. 10. II. *In se ipsis*, jam consummate sanctificatis: nam, qui jam ante demortui erant, vocantur *justi consummati. Heb.* XII. ℣. 23. & quos vivos illa dies deprehendet, illi *immutabuntur.* 1. *Cor.* XV. ℣. 51. 52. & sine dubio illa sui immutatione eam sanctitatis perfectionem consequentur, quam cæteri consecuti sunt morte. Sed ut *opera* ipsorum tum perfectissima dicantur, quæ in hac vita præstiterunt, neque cum scriptura, neque cum ratione convenit.

dorum tunc quidem perfecta erunt.

LXXIII. Scriptura docet, opera fidelium, quando fiebant in hac vita, labe non caruisse, quia in hominibus ea operantibus vetus adhuc homo superfuit, qui de suo aliquid admiscuit affricuitque corruptionis. *Rom.* VII. ℣. 22. 23. 24. *Gal.* V. ℣. 15. Hoc est ὁμολογούμενον. Aliter autem ea opera comparitura esse in extremo judicio, quam facta sunt in hac vita, scriptura non docet; imo contrarium docet, quando testatur, quemquo judicatum iri *juxta ea, quæ fecit in corpore*: 2. *Cor.* V. ℣. 10. ea autem, quæ quis in corpore fecit, perfecta non fuisse est indubium. Tum etiam cum ratione pugnat, ut actus, qui quamdiu exercebantur, & revera exstabant, imperfecti erant, perfecti esse statuantur, quando amplius non sunt; & perfecti non solummodo in æstimatione judicantis Dei, sed & per nescio quam sanctificationem, ea, quum amplius non sunt, realiter consummantem. *Habitus* inchoate sanctos per ulteriorem sanctificationem consummari certum est; sed *actus*, qui, quamdiu exstabant, imperfecti erant, postquam esse desierunt, perfectos fieri, est ἀκατάληπτον.

Sed opera ex quibus justificabuntur, non erunt perfecta.

LXXIV. Quæ de consummatione fidelium per progressum in sanctificatione & mortem corporis in scriptura docentur, quum *personas* eorum concernant, de quarum perfectione non est quæstio, perperam ad antegressa ipsorum *opera* trahuntur. Deum opera ista instar auri excoquere, omni stanno scoriisque remotis usque adeo, ut ita plane defæcata judicio suo sistantur, ἀγχαῖον commentum est. Loca *Jes.* I. ℣. 25. *Zach.* XIII. ℣. 9. *Mal.* III. ℣. 3. non de *operibus*, sed de *personis* agunt, neque de omnimoda earum perfectione loquuntur, neque ad diem ultimi judicii,

cii, sed ad præsentis vitæ conditionem pertinent, ut cuivis inspicienti liquebit: adeoque nulla ratione huc torqueri possunt.

LXXV. Sequuntur quidem bona opera morientes. Apoc. XIV. ℣. 13. Sed talia quemadmodum hic narrata sunt, & sequuntur non in se ipsis, sed quoad fructus & effectus suos, in quantum Deus intuitu bonorum operum etiam post mortem piis benefacit. Ad quod non requiritur, ut perfecta sint: sufficit ut ex fide & per Spiritum Christi sint præstita. Resurgere bona opera cum ipsis, scripturam dicere non memini. Qui ita loquuntur, nihil aliud ea phrasi intelligunt, & saltem debent intelligere, quam in resurrectione justorum pios gavisuros gratuita sanctitatis suæ mercede. Dicitur quidem eum, qui in fidelibus inchoavit bonum opus, *illud perfecturum usque ad diem JEsu Christi.* Phil. I. ℣. 6. Sed per bonum opus intelligitur ibi communicatio gratiæ Christi revelatæ in Evangelio, ut constat ex ℣. 5. quam Deus certis quibusdam gradibus perficit, donec ei colophon imponatur novissimo die. Nihil ibi est de consummatione nostrorum actuum, qui jam præcesserunt.

Quæ si perfecta essent, essent etiam meritoria.

LXXVI. Denique si bona opera ibi *perfecta* compararentur sunt, caussa dici non potest, cur non sint meritoria. Id enim revera meritorium est, quod omni plenitudine legis satisfacit; ut omnino sumatur pro tali opere, quod quis faciens in eo victurus est, juxta legem fœderis operum. Non requiritur ad opera meritoria, quo sensu nunc de iis disputatur, ut sint [illegible] & propria, id est, ex nostris viribus, citra Dei gratiam, profecta. Talia enim merita non dari Pontificii ipsi lubentes fatebuntur. Sed per merita, quæ in controversiam veniunt, intelliguntur actiones, propter quas præstitas aliquis habeat jus ad vitam. Caussa autem, propter quam nostra bona opera meritoria non sunt, hæc vel sola vel certe princeps est, quam Catechesis allegat, quia imperfecta & peccato inquinata sunt.

LXXVII. Nec quicquam [illegible] illius diei decedit, quamvis fidelium opera, ex quibus judicabuntur, imperfecta sint. Non enim allegabuntur, ut caussæ juris petendi mercedem, ad quod requiritur perfectio; sed ut effectus & indicia gratiæ, unionis cum Christo, & vivæ fidei, & justificationis per fidem & juris ad vitam: ad quod sufficit ipsorum infucata sinceritas.

Con-

Concludimus ergo, justificationem futuri seculi a justificatione hujus seculi tam immenso discrimine distinguendam non esse.

Utilis est doctrina gratuita Iustificationis.

LXXVIII. Uti haec doctrina gratuitae justificationis, propter justitiam Christi sola fide apprehensam, luculentis Scripturae testimoniis innititur; ita praestantissimis *usibus* fructibusque suis approbat se cuivis piae conscientiae.

1. Ad illustrationem gloriae Dei.

LXXIX. I. Admodum facit ad *illustrationem gloriae Dei*, cujus nobilissimae virtutes in hoc negotio praelustri fulgore splendent. Ostendit immensam Dei BONITATEM, qua propensus fuit ad salutem gratis procurandam homini perditissimo, *ad laudem gloriosae gratiae suae. Eph.* I. ℣. 6. Ostendit exactissimam JUSTITIAM, juxta quam ne levissimum quidem peccatum condonare voluit, nisi supposita sufficienti sponsione, vel plena satisfactione Mediatoris; *ut justus sit & justificans eum, qui ex fide Jesu est. Rom.* III. ℣. 26. Ostendit profundissimam numinis SAPIENTIAM, quae viam sibi sapuit ad exercitium gratiosissimae *Misericordiae* sine laesione *exactissimae Justitiae* & certissimae *Veritatis*, quae mortem peccatori interminata est. Exigebat *Justitia*, ut anima peccatrix moreretur. *Rom.* I. ℣. 32. Dictitat *Veritas*, *Maledictus qui non manserit in omnibus. Deut.* XXVII. ℣. 26. Interim propendebat *Bonitas*, ad vitam quibusdam peccatoribus adjudicandum, sed non alio modo, quam qui sanctissimi Numinis Majestate dignus erat. Media hic intervenit *Sapientia*. Satisfaciam, inquit, *Bonitati* meae, dicamque electis meis, *Ego, Ego sum, qui deleo iniquitates tuas propter me. Jes.* XLIII. ℣. 25. Nec habebitis quod conqueramini ô *Justitia* & *Veritas* mea, quibus plene satisfiet per Mediatorem. Elucescit item hinc incredibilis D. Jesu φιλανθρωπία, qui, quum esset Dominus omnium, *Legi factus est obnoxius*, non ad *obedientiam* solum, sed & ad *maledictionem: peccatum factus pro nobis, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* 2. *Cor.* V. ℣. 21.

LXXX. Nonne pia anima, devotae harum rerum meditationi incumbens, erumpere debet in laudes justificantis Dei, canens cum Ecclesia; *Mich.* VII. ℣. 18. *Quis est Deus tibi par, condonans iniquitatem, & praeteriens defectionem?* O pura *Sanctitas* quae delicta electorum in Unigenito Filio suo punire, quam impunita dimittere maluit! O abyssus *dilectionis* erga mundum, qua carissimo sibi gnato non pepercit, ut parceret peccatoribus! O profundi-

tas Divitiarum impervestigabilis Sapientiae, per quam [illegible] diam erga confessum exercere reum, incorruptus Castissimi Judicis honore! O Thesauri Caritatis in Jesu, per quem maledictio pro nobis est factus, ut nos a maledictione essemus immunes! Quam decorum est animo justificato, & [illegible] amoris hujus sensibus [illegible], cum pleno jubilo canticum novum, canticum redemptionis mutuae, justificanti Deo occinere?

II. Ad humiliationem peccatoris.

LXXXI. II. Nominus haec doctrina facit ad *humiliationem peccatoris*: cui omnem gloriationem praescindit, ut ea soli Deo remaneat illibata. Quid habes, o homo, in quo te jactes? Quid, quocum consistere coram tribunali Dei queas? Bona opera? *Sed omnes justitiae tuae sunt sicut pannus menstruatae. Jes.* XLIV. 4. Si innitaris iis, ipso Papa Hadriano VI. judice, baculis sunt arundineis, qui confringentur & perforabit manum innitentis. Fidem fortasse ostentabis, cujus dignitate Deo placeas. Sed & ea [illegible] qualis est, [illegible]. Et ea ipsa, quanta qualis est, Dei donum est. [illegible] *Quid gloriaris quasi non acceperis? I Cor. IV. 7.* Nihil, nihil tuum habes, quod repraesentes Deo [illegible] habes, sed [illegible] [illegible], quae [illegible]; quibus [illegible] [illegible], [illegible]. Et [illegible] [illegible], [illegible] *Rom. III. 9. 27.*

III. Ad consolationem afflictorum.

LXXXII. III. [illegible] *consolationem* [illegible] [illegible] tristitiae [illegible], quam ex doctrina [illegible] ita [illegible] fas est: [illegible] peccata tua & plura [illegible], quam cogitando assequi & [illegible] enarrare valeas: [illegible] *tibi Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* Quicquid in te est, [illegible] est infectum vitiis: sed Deo gratias, quod in te quaerendum [illegible] fit, propter quod justificeris: *Gratis justificamur, ipsius gratia.* Cum justissimo Judice tibi res est, qui sonticam pro labore [illegible]: sed eccum Sponsorem Jesum, qui plena expiatione [illegible] efficit, ut sine violatione justitiae suae justificare possit impios. Tanto auctore ad judicium quam intrepidus accedito, [illegible] Jesum ita causam acturum, ne ea cadas. [illegible] ? Quid obstat? Crimen te tuo terrebit, & [illegible] ? Sed [illegible] te post Jesum, recondito te in vulneribus [illegible] te ipsius morti & sanguini: accipe [illegible] tibi [illegible] [illegible].

bysso

byssum candidissimam, justificationes sanctorum. Ipsa fides tua tam est debilis, ut ejus te pudeat pigeatque? Sed iterum Deo gratias, quod non propter fidem & dignitatem illius justificari debeas. Vera modo ac sincera sit, utut languida, vinculum est unionis tuæ & communionis cum Christo. Illi unitus, intrepidus te Deo sistito: intrepidus item Diabolo, & omnibus, quibus cordi est te accusare. Fatere humiliter, quidquid tibi objicietur criminis; sed adde, tum demum eos in judicio triumphaturos, quum probaverint, meritum & satisfactionem Christi non sufficere iis luendis ac diluendis, aut non licere tibi ea Christi merita allegare. Provoca Diabolum cum omnibus sociis suis: *Quis intentabit criminationem adversus electos Dei? Deus est is, qui justificat, &c.* Credisne hæc? Credis, sed cum scrupulo. Pugna alacriter contra omnes tentationes infidelitatis, & jam jam dabitur tibi calculus ille albus, & novum nomen inscriptum isti calculo, quod nemo novit, nisi qui accipit; & manna absconditum, quo gustato vitam in patientia habebis, mortem in desiderio. Hoc est consolari. Qui hisce fundamentis non inædificant, nae illi cum amicis Jobi molesti consolatores sunt. Memorabile est, quod Venerandus *Voetius* narrat, *Disput. tom.* II. pag. Dux Saxoniæ Johannes Fridericus retulit Luthero, Georgium Saxoniæ Ducem consolatum fuisse filium suum Johannem agonizantem justitia fidei, jubens ut in solum Christum respiceret, & seponeret merita propria, atque invocationem sanctorum. Et quum uxor prædicti Johannis [quæ soror erat Philippi Hassiæ Landtgravij] peteret a Duce Georgio, cur hæc non ita publice prædicarentur, respondisse, *O Filia, ista tantum morientibus dicenda sunt.* O vis veritatis, invitis etiam pectoribus erumpentis!

LXXXIII. IV. Eximie etiam hæc doctrina valet ad *promotionem pietatis.* I. Quia pro fundamento substernit submissam animi nihil de se præsumentis *humilitatem*, sine qua nulla est veri nominis sanctitas. II. Quia fidem justificare non docemus, nisi quæ fœcunda bonorum operum mater sit. Et sane credat aliquis, se, indignissimum peccatorem, nullo suo merito, a Deo in gratiam receptum, damnationisque inferni liberatum, & spe beatæ æternitatis donatum, qui non omnibus modis tam benevolo Domino obse-

IV. Ad promotionem pietatis.

[illegible] sese præbeat? Credat, Deum Patrem Filio [illegible] pepercisse, ut servo parceret? Deum Filium tot [illegible] perpessum [illegible], ut [illegible] a pœnis, & [illegible] vitam consequeretur æternam? Deum Spiritum S., [illegible] & [illegible] [illegible] in cor ipsius intrasse; & tam [illegible] diligentes [illegible] diligat? Patrem inobedientia irritet? [illegible] sceleribus [illegible], sanguinemque ejus profanet? Spiritum Consolatorem [illegible] afficiat? Ne ignoret, quid sit [illegible] quæ eum constituere [illegible] in forti persuasione; quæ [illegible] [illegible] sit. [illegible] per [illegible] quæ, [illegible] mercenario; Deum [illegible] per ipsum diligat, [illegible] ad Dei [illegible] gloriam [illegible] operum suorum mercedem [illegible] [illegible] hic adversitatum [illegible], quæ via tutior sit, [illegible], quam nos [illegible] [illegible] voluit? In eo utrinque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], in[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non veram [illegible] [illegible] fuit.

De Pace Spirituali.

J[illegible] colueris, [illegible] Apostolus [illegible] [illegible], Sanctos; ut Deum [illegible] justificati [illegible] [illegible] apud Deum, [illegible] [illegible] [illegible]

qui ad Deum jucunda amicitiæ inclinatione feratur. Ecclesiam sibi reconciliatam in hunc modum affatur Deus: *Non diceris amplius derelicta, & terra tua non dicetur amplius desolata; sed tu vocaberis delectatio mea, & terra tua Maritata, quia delectabitur Jehova te, & terra tua maritabitur. Jes.* LXII. ℣. 4. Respondet Ecclesia, & ego vicissim ex *intimis visceribus diligam te, Iehova fortitudo mea. Ps.* XVIII. ℣. 2.

Ea supponit atrox bellum inter Deum & peccatorem.

III. Beata hæc pax supponit infaustum illud ac exitiale bellum, quod Deum inter ac se male consultus peccator conciverat. De quo Propheta, *Iniquitates vestræ disterminant inter vos & Deum vestrum; & peccata vestra faciunt, ut occultet faciem a vobis. Ies.* LIX. ℣. 2. Per peccata homo favorem amicitiamque Dei amisit, inciditque in justum ipsius odium & iram. Ea *cœlitus manifesta fit adversus omnem impietatem & injustitiam. Rom.* I. ℣. 18. Eadem intentatur verbo maledicentis legis, *Deut.* XXVII. ℣. 26. persentiscitur in conscientia, ad quamvis numinis vocem trepidante, Gen. III. ℣. 8. & omnium ærumnarum, quæ æterni interitus prænuncia sunt, amara scaturigo est. Vicissimque homo peccator nefando in Deum odio fertur. *Rom.* I. ℣. 30. Postquam malum ipsi allubuit, inimicus factus est omnis sanctitatis: ac propterea acerrimus Dei hostis, quippe qui purissima sanctitas est. Quidquid sapit, hostile adversus Deum est. *Rom.* VIII. ℣. 7. Sociavit se Diabolo, sub cujus signis adversus Deum militat. *Intendit adversus Deum fortem manum suam, & contra omnipotentem viriliter se exhibet. Incurrit adversus eum collo, densitate trepidinum scutorum ejus. Iob.* XV. ℣. 25. 26. Si quid ipsi e lege Dei proponatur, eo ardentior contra it. *Rom.* VII. ℣. 8. Quotiescunque Divinæ indignationis effecta experitur, calumniosis dictis purissimam illam justitiam proscindit. *Ies.* VIII. ℣. 21. Ac minimo minus abest, quin optet, vel non esse Deum, vel non esse eum vindicem peccati. Quorum alterum ad destructionem Divinæ existentiæ tendit, alterum ad destructionem Divinæ sanctitatis, absque qua (quod cogitatu horrendum est) spiritus nequam foret. Quandoquidem autem *Deus major est homine; Iob.* XXXIII. v. 12. non potest non hoc bellum homini exitiale esse. *Est sapiens animo* Deus, & *fortis viribus, quis obduravit animum adversum eum prosperitate utitur? Iob.* IX. v. 4.

℣. 7. sicuti & ipse *Princeps Pacis* appellatur. *Jes.* IX. ℣. 5. & *Rex pacis*, præfiguratus a Melchisedeco, *Heb.* VII. ℣. 2. & *Pax*, *Mich.* V. ℣. 5. & *Pax nostra. Eph.* II. ℣. 14. Spiritus Sanctus, tantæ felicitatis internuncius, instar columbæ Noachicæ cum ramo olivæ, pretiosissimæ gratiæ folio, ad electos advolat, & pacem a Patre decretam, per Christum partam, efficaciter iis offert & affert. Hinc *pax per Spiritum Sanctum* esse dicitur. *Rom.* XIV. ℣. 17.

Spiritus S. applicat.

VII. Fons hujus pacis, & caussa illius proëgumena, non potest alia quam immensa Dei misericordia ac φιλανθρωπία esse. Atque hæc ratio, cur Apostoli in Epistolis *pacem* fidelibus exoptantes *gratiam* præponere soleant, tanquam pacis illius scaturiginem. Quod eo est evidentius, quia uti nihil in homine erat, quod Deum ad pacem cum ipso faciendam invitaret (*nam quum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ipsius Rom.* V. ℣. 10.) ita etiam nihil hac pace lucrari Deus poterat, qui sibi ad omnem beatitatem sufficientissimus est. Omnis hujus rei utilitas ad hominem redundat. Gloria tanti operis solius Dei est.

Caussa proëgumena est Dei gratia.

VIII. Satis non debebat homo minimum de hac pace rumorem audire, quin statim ad eam sibi acquirendam ingenti animi impetu ferretur. Etsi necesse foret ad ultimos orbis terminos proficisci, ut de ratione illius comparandæ erudiretur, impigro animo suscipiendum illud iter erat. Sed ecce incredibilem numinis benevolentiam. Non modo de præstantia tanti boni sufficienter homines in verbo suo instruit, sed & copiose eos informat, qua via eo potiri queant: verbum reconciliationis indendo ori servorum suorum. 2. *Cor.* V. ℣. 19. *Ego creo fructum labiorum, pacem, longinquo & propinquo*, inquit Jehova. *Jes.* LVII. ℣. 19. Nec hoc tantum, sed & Legatos pacem oblaturos ipse prior ad homines mittit. Nonne inæstimabilis gratia esset, si multis accuratisque precibus tandem se a nobis exorari pateretur, quemadmodum Herodes Tyriis enixe pacem petentibus vix eam dabat? *Act.* XII. ℣. 20. Verum ipse non modo gratis eam offert, sed & sollicitat homines, & obtestatur pathetice, & *orat* per legatos suos, ne detrectent in gratiam cum ipso redire. 2. *Cor.* V. ℣. 20. Et licet tremenda illa Majestas sæpe numero superciliose spreta, diu blandissimis invitationibus suis frustra aures pulsaverit, non tamen desistit, verum usque etiam instat, iterum iterumque illud pacis nego-

Deus ipse prior homines ad pacem invitat.

[illegible] ejus [illegible]. Cujus rei exemplum in Mose habemus. Exod. XXXIII. a versu 12. & deinceps.

Et Deus cum homine familiariter conversatur.

XI. Ipse etiam Deus sua nonnunquam gratia e Cœlo descendit, & ad animam sibi dilectam, sese diligentem gratiose *invisit*. Joh. XIV. ℣. 23. blandissimis verbis *ad cor loquitur*. *Hos.* II. ℣. 14. *ostendit ei divitias supereminentis bonitatis suæ, & quæ sit spes illa vocationis suæ, & quæ opes gloriæ hereditatis suæ in sanctis.* *Eph.* I. ℣. 18. Consolatur eam, quando mœsta est, & manu sua *lacrumas ipsius abstergit*, Apoc. VII. ℣. 17. eas ut pretiosum sibi liquorem in utre suo reponit. *Ps.* LVI. ℣. 9. *Additque ornatum loco cineris, unguentum gaudii loco luctus, amictum laudis loco spiritus confracti.* *Jes.* LXI. ℣. 3. *Osculatur eam osculis oris sui*, *Cant.* I. ℣. 2. & si quando præ amore langueat, *sinistra sua sustentat ei caput, & dextra sua amplectitur eam.* *Cant.* II. ℣. 6. Quidquid denique ipse in bonis habet, (& quid est quod non habeat?) id omne cum ipsa liberaliter communicat, eo tempore, ordine, gradu, quem pro sapientia sua maxime expedire novit. Quid non daret, qui se ipsum dat in mercedem oppido quam amplissimam? Gen. XV. ℣. 1.

Hinc oritur sollicitudo Deo se approbandi.

XII. Quis dubitet, quin ii, quibus incredibilis illa Divinæ bonitatis dulcedo gustanda exhibetur, amicitiam Dei omnibus aliis rebus immensum anteponant? Hinc grato agnoscentes animo, quæ sibi, nullis suis meritis, tam benigne indulgentur, sollicite cavent, ne quid admittant, quod indignum tanta sit amicitia, aut quod tam propensum numinis favorem frigore aliquo corrumpat. Ea autem libentissime præstant, quæ grata Deo esse noverint, & tum demum beati sibi videntur, quando universo vitæ suæ instituto se Deo approbant. Quum non ignorent, pretium amoris amorem esse, & veram amicitiam in eo consistere, quod idem velint, idem nolint, omnes vires suas ad redamationem Dei excitant, ac voluntatem suam Divinæ voluntati mancipant, & quasi absorbendam tradunt, atque ita demum cum Rege Angelorum deosculantur jugum amoris. *Amat Dei amorem animus purus, & eum amandum sibi facit. Amat Deus, ut ametur. Quum amat, nil aliud vult quam amari, sciens amore esse beatos, qui se amaverint. Anima amans cunctis suis renunciat affectibus, & tota soli incumbit amori; ut possit respondere amori in redhiben-*

XV. *Addit*, *piorum* Deo *facta*, nullam creaturarum hostilitatem cum fidelibus exercere posse, quæ saluti ipsorum obsit. Juxta promissum *Job.* V. ℣. 23. *cum lapidibus agri erit fœdus tuum: & bestiæ agri erunt pacatæ tibi. Et experieris, pacem inesse tentorio tuo.* Quod repetitur *Hos.* II. ℣. 18. *Et pangam pro ipsis fœdus die illo cum bestiis agri, & cum avibus cœli reptilibusque terræ.* Quorum locorum hic videtur esse simplex sensus. Saxa & scrupi molles erunt amicis Dei, non offendent in illis pedem. Nulla loca [illegible] & horrida infesta ipsis erunt, quæ vel latrones insidere, vel in quibus bestiæ agri stabulari solent. Ita enim compescuntur a Deo, ut nocere iis nequeant, sed & cogantur iis se submittere ac inservire. Ipsæ rapaces volucres; ipsa venenata reptilia, & qui sub eorum symbolo intelligi possunt, tam homines quam spiritus maligni, nullo nocendi vi valebunt. *Ps.* XCI. ℣. 13. *Marc.* XVI. ℣. 18. Pacem quidem amicitiæ cum hostibus Dei, Diabolo & mundo, habere non possunt, & certum est, maxime tunc illorum persecutionibus infestari, quando pacem cum Deo colunt: attamen frustra est, quidquid adversus eos, infernus pariter ac mundus moliuntur. *En confusione & ignominia perfundentur, quicunque excandescunt contra te: erunt tanquam nihil, & peribunt adversarii tui. Quæres eos, nec invenies eos, qui concertant tecum, erunt tanquam nihil, & tanquam nihilum homines oppugnantes te. Jes.* XLI. ℣. 11. 12. Adde *Jes.* LIV. ℣. 14. 15. 16. 17.

Nulla creaturarum amicis Dei nocere potest.

XVI. Neque frustra modo sunt eorum adversarii, sed ignorantes ac inviti salutem eorum promovent, coguntur que Diaboli ministri Dei propius cœlo admovere, cujus ipsi æternum extorres sunt. Ita primus superbiæ Magister colaphis suis humilitatis doctor Paulo fuit. 2 *Cor.* XII. ℣. 7. Adeo verum est, *iis, qui diligunt Deum, omnia simul adjumento esse ad bonum. Rom.* VIII. ℣. 28.

Imo omnes, vel invita, salutem ipsorum promovent.

XVII. Profluit ex hac pace omnium salutarium bonorum abundantia, quam graphice depingit Psaltes. *Ps.* CXLIV. ℣. 13. Et licet contingat sæpenumero, amicos Dei, quod exteriorem hominem spectat, in paupertate, & contemtu, ac morbis vitam vix vitalem exigere; minimum tamen boni, quod in omnibus istis malis habent, quum ex speciali Dei amore ipsis donetur, & fructus sit nobilissimus crucis Christi, gustandam ipsis exhibet infinitam Numinis benignitatem. Et propterea *minimum illud, quod justus*

Fluit etiam ex hac pace omnium bonorum abundantia.

habet

assidua excitatio, per devotam meditationem, tum perfectionum Divinarum, propter quas in se ipso summe amabililis est, tum immensæ illius caritatis, qua nos prior prosecutus est, & beneficiorum inæstimabilium ex immensa ista caritate manantium. Etenim fieri non potest, ut DEUS se ab homine amore superari patiatur. *Joh.XIV.* ỳ.21. *Qui diligit me, diligetur a Patre meo; & ego diligam eum, & ei conspiciendum exhibebo me ipsum.* II. Frequens cum Deo conversatio; sic ut seclusa tantisper seculi sollicitudine, & quæsita placita solitudine, repetitis frequenter legendi, meditandi, orandi exercitiis, in familiaritatem Dei modesta te *παῤῥησίᾳ* ingeras. *Job.XX.* ỳ.21. *Assuesce, quæso, cum illo & pacem habe: in his obveniet tibi bonum.* Pulcrum erat *Hieronymi* consilium ad *Eustachium*, *de Custodia Virginitatis*: *Semper te cubiculi tui secreta custodiant: semper tecum sponsus ludat intrinsecus. Oras, loqueris ad sponsum. Legis, ille tibi loquitur. Foris vagantur virgines stultæ, tu intrinsecus esto cum sponso: quia si ostium clauseris, &, secundum Evangelii præceptum, in occulto oraveris Patrem tuum, veniet, & pulsabit & dicet, Ecce sto ante januam, & pulso.* III. Inoffensæ & accuratæ pietatis praxis, attentaque adversus *εὐπερίστατον ἁμαρτίαν* vigilia. Quæ ex amore Dei consequuntur, & sine quibus nemo familiariter conversari cum Deo potest. *Joh. XIV.* ỳ.23. *Si quis diligit me, sermonem meum observabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum habitabimus.* Exercitium virtutum Christianarum torques ille sponsæ est, quo Domini animus rapitur. *Cant.IV.* ỳ.9. *Opus justitiæ erit pax: effectus justitiæ, tranquillitas & securitas, usque in seculum. Jes. XXXII.* ỳ.17. *confer. Jes. LXIV.* ỳ.5. Quia in hac sanctificationis nostræ imperfectione non omnino evitari potest, quin subinde pii labantur, & vel ad dextram vel sinistram aliquantulum declinent; mox iis a lapsu resurgendum, & ad Deum suum redeundum est, nisi familiarem ejus usum plurimum imminutum velint. Illi inclamanti, *Revertimini, filii aversantes, curabo aversiones vestras*, mox respondendum est, *Ecce nos, accedimus ad te, quia tu es Jehova Deus noster. Jer. III.* v. 22. V. Plurimum quoque ad conservandum Divinæ amicitiæ sensum confert, si in omnibus te Providentiæ ipsius gubernandum committas, summque voluntatem ejus erga te, ut justam, sanctam,

sapientem, bonum approbas: ut cum Jobo dicas [illegible] designat Deus. Job. XXXIV. ℣. [illegible] in iis, quæ tibi obtingunt, qualiacunque illa sint, ei gratias agas, abnegata omni cupiditate propria, voluntatem tuam illius voluntate absorbendam tradas. Philipp. IV. ℣. 6. 7. De nulla re solliciti estote. — Pax illa Dei, quæ superat omnem mentem, præsidio custodiet corda vestra, & mentes vestras in Christo Jesu.

Nam sensus illius non raro intercidi-tur.

XXI. Licet contingere non possit, ut quis ad pacem & amicitiam Dei admissus, ea plane excidat [nam fœdus Divinæ pacis, quod montibus collibusque firmius est, non dimovebitur in æternum. Jes. LIV. ℣. 10.] sensus tamen & gustus illius non raro intercidunt. Nam I. Non semper amicis suis blandam faciem suam Deus ostendit: absconditse nonnunquam Jes. VIII. ℣. 17. A longinquo stat. Ps. X. ℣. 1. non admittit eos ad familiaritatem, neque perfundit ubertate consolationum [illegible] non audit vocantes; Ps. XXII. ℣. 2. 3. quasi nulla eorum cura tangeretur. II. Imo cum contemptu quodam eos a se repellit, uti si quis Pater contumeliose spuisset in faciem filiæ suæ [illegible] Num. XII. ℣. 14. & fumat contra orationes eorum. Ps. LXXX. ℣. 5. III. Terret eos plurimis angoribus: non solummodo abscondendo faciem suam, extra quam nullum est gaudium. Ps. XXX. ℣. 8. sed æstibus iracundiæ suæ transeuntibus super ipsos. Ps. LXXXVIII. ℣. 16. 17. 18. Jes. LVII. ℣. [illegible] [illegible]

[illegible]

Non est [illegible]

XXII. [illegible] Dei [illegible] Deum, [illegible] amici Dei [illegible] supremum Dominum [illegible] Matth. XX. [illegible] Job. [illegible] Nam [illegible] nihil a Jobo [illegible] vel majestati illius [illegible] Deus [illegible]

pareret. Fuit hoc [illegible] potestatis Dominicæ, *ut opera Dei in eo fierent manifesta*, quemadmodum in simili casu dicitur. *Joh.* XI. ℣.3. II. Ut hac quoque parte coelum a terra discriminaret. Hic enim omnia plurimis vicissitudinibus obnoxia esse voluit, suosque ad asperæ hyemis gratique veris reciprocationes assuefacere: quum in coelo constanti gaudio in amicitia ejus exsultaturi sint. *Apoc.* VII. ℣.17. III. Ut ita cariorem gratiæ suæ dulcedinem faceret, quæ, si per intervalla gustetur, & inprimis post exhaustum amaritudinis calicem, tanquam suavissima piæ animæ est. IV. Ut demonstraret supereminentem potentiæ & bonitatis suæ magnitudinem, quando animam oppressam angoribus, nihilominus in spirituali vita conservat, pristinæ suæ valentiæ restituit, de Satana triumphare facit, eoque uberius consolatur, quo ab omni favoris sui sensu longius abfuerat. Hoc est *opus mirabile efficere in mortuis*: *Ps.* LXXXVIII. ℣.11. *& spiritum fractum attollere*; quod creaturarum vires superare Salomo docet. *Prov.* XVIII. ℣.14.

XXIII. Quæ amicos Dei spectant rationes, eæ rursus in duplici sunt differentia. Vel enim *præteritum* respiciunt, vel *futurum*. Quod præteritum attinet, solet Deus favoris sui radios inhibere. I. Quando amici sui grave aliquod crimen admiserunt. Tunc enim sanctitatis suæ interest, ut paternæ indignationis virgas experiantur, neque liceat iis tam familiariter eo uti. *Ps.* LI. ℣.11.13.14. *Quum vincit eos compedibus, & captivos detinet funibus afflictionis, tum indicat ipsis opus eorum*, *Iob.* XXXVI. ℣.8.9. ipso facto inclamat, *agnoscite & videte, quod malum & amarum sit relinquere Jehovam Deum vestrum.* Jer. II. ℣.19. Quum *rebellarunt, ac dolore affecerunt Spiritum Sanctitatis ejus, mutatur eis in inimicum.* Jes. LXIII. ℣.10. II. Quando bonitate numinis abutentes minus reverenter Majestatem ejus colunt, & in praxi devotionis incipiunt flaccescere. III. Quando obrepsit iis confidentia carnalis, & temeraria gloriatio. *Ps.* XXX. ℣.2.8. *Ego dicebam in tranquillitate mea, non dimovebor in seculum: sed te abscondente faciem tuam, fui conturbatus.* IV. Quando Divinæ gratiæ oblatio per socordiam quandam ac somnolentiam indigne excepta est. *Cant.* V. ℣.3.4.5.

Et a parte hominis, tam quoad præteritum.

XXIV. Ad futurum hæ rationes referuntur. I. Ut exploret Deus & exerceat eorum fidem. 1. *Pet.* I. ℣.6.7. qua, etiam nihil viden-

Quam quoad futurum.

[illegible] ut Divinæ dignitatis [illegible] Psal. LXXXVIII. v. 2. [illegible] III. Ut ad [illegible] Rom. V. [illegible]

[illegible] IV. [illegible]

Quomodo rupta Dei amicitia redintegretur.

XXV. Sed quid nunc faciendum animæ est, ut ruptam Dei amicitiam redintegret? Neque enim desperandum est, Deum [illegible] iratum fore. Non in sempiternum contendam, neque in æternum [illegible] Jes. LVII. [illegible] I. [illegible] Deum [illegible] II. [illegible] Dei [illegible] Job. X. v. 2. II. [illegible] ac resipiscentiam [illegible] quasi Deo pollicentur, [illegible] se ejus gratia [illegible] & majore eam cura conservaturum, si rursus ea frui liceat: [illegible] velle se Deo servire, profiteatur, (sed sincere [illegible]) quia Deus dignus est, cui serviatur, & quia [illegible] gloriosum est servire Deo, cujus [illegible] quod nemo absit; favoris Divini [illegible]

tui nunquam rursus gustaturus esset. Nihil ab homine fieri potest, quo magis Deum demereatur. III. Instet continuis precibus, quanto maximo potest ardore, ut ne se abjiciat Deus a facie sua, sed gratiam sibi faciat secundum benignitatem suam, & reddat sibi gaudium salutis suæ. *Psal.* LI. ℣. 3. 13. 14. Formulas orationis ipse Spiritus Sanctus dictavit. *Ps.* LXXXVIII. & CII. IV. Patienter exspectet horam illam, qua recipere eum in gratiam Domini dignetur, non intermissis interim suis adversus Deum officiis. *Thr.* III. ℣. 26. *Bonum est sperare, & acquiescere in salute Jehovæ.*

XXVI. Ita facienti veniet, veniet tandem exoptata illa dies, qua Deus amaras lacrumarum aquas in jucundissimum consolationis vinum transmutabit, eoque familiarius amicum suum excipiet, quo & prolixius & tristius amicitiæ suæ suavitate caruit, abunde omnia & cum foenore compensans. Id experti plerumque fideles; quorum triumphalia non minus carmina, quam lugubres questus legisse & audivisse meminimus. Et vix est, ut aliter eveniat. Si tamen accidat, ut ad Divinæ amicitiæ dulcem usum readmissi in terra non videantur, omnia confertim iis danda reservantur in cœlis: quorum abundantiam antegressa ariditas, supra quam dici aut cogitari potest, suavissimam faciet.

Quod plerumq; in hac vita, certe in futura fit.

XXVII. Ex antedictis evidens est, pacem hanc spiritualem, a securitate carnali plurimum distare. Nam I. Hæc ex mera veri status sui ignoratione oritur, in quem nunquam serio inquisivit, vel in cujus æstimatione fallaci ratiocinio se ipsam decepit. Illa autem stabili nititur fundamento, & antecedaneum habet dolorem de peccatis, sensum suæ miseriæ, famem ac sitim gratiæ, sollicitum sui scrutinium, & perceptionem suæ cum Christo unionis. II. Hæc facit, ut homo sibi ipsi placeat, & de imaginario isto bono in sinu gaudeat, Dei cæteroquin negligens. At illa animam in benignitatis Divinæ admirationem abripit, atque efficit, ut indignam se tanto honore ac favore fateatur. Hac diffluunt homines, torpent in bono, & in vita minus castigata male sibi indulgent, cogitantes *pacem sese habituros, etiamsi ex animi sui sententia ambulent. Deut.* XXIX. ℣. 19. Illa autem *præsidio custodit corda*, *Phil.* IV. 6. ut continuo in timore Dei sint, & sine pietatis studio neque comparari, neque conservari potest.

Distinctio pacis spiritualis, a securitate carnali.

IV. Hæc uti falso sibi amorem Dei erga se imaginantur, ita [illegible] vero erga Deum amore est [illegible] nulla mutua consistit amicitia, qualis Abrahamus, qui *amicus Dei* dicitur *Jacob. II. 23.* *Amicus* quoque Dei vocatur [illegible] *Jes. XLI. 8.*

Pax spiritualis sub V. quoq. T. locum habet.

XXVIII. Quum Pax spiritualis sit consequens justificationis [illegible] quam Veteris & Novi Testamenti homines ex æquo [illegible] co ostendimus, sequitur ejusdem quoque participes [illegible] tres fuisse: qui [illegible] propter Sponsorem Messiam, [illegible] ti, quam peccatis [illegible], reconciliatos cum Deo esse, fide non fallaci crediderunt, *sensu* jucundissimo imperti, ac frequenter in Domino gloriati sunt. Non diffitendum equidem, [illegible] sub Novi Testamenti pacem uberrime promissam esse, *Jes. LXXII. 3. Jes. IX. 5. 6. Hagg. II. 10. Zach. IX. 10.* Verum id non est intelligendum de pace & amicitia Dei in se, quæ est bonum Fœderis Gratiæ, non solius Testamenti Novi, sed I. De abundantiori sensu Divini favoris, [illegible] fideles [illegible]. II. De pace Fidelium Israëlitarum cum gentibus, [illegible], *[illegible] lege præceptorum, quæ in ritibus posita erat, per Christi mortem abolita: Ephes. II. 14. 15.* III. De Pace Dei gentibus quoque indicta, quod *Zach. IX. 10.* diserte dicitur.

CAP. X.

De Adoptione.

I.

Transitus ad Adoptionis doctrinam.

Quos ad Pacem & Amicitiam suam admisit Deus, eos idemque quoque Amore [illegible] in *filios*, ut non solum Amicitiæ beneficio, sed & hereditatis jure, bona tum gratiæ quam gloriæ possideant. Nulla amicitia familiarior est ea, quæ intercedit inter Patrem & filios. [illegible] ista [illegible] familiaritate & [illegible] sua *superat* quidquid amicitiæ nomine designari potest. Unum vocabulum, [illegible] familiaritate, ab humanis desumpta rebus, beatissimo huic amoris modo exprimendo non sufficit, qui plurimis & [illegible] tamen expositione [illegible]. Et conscientiæ tranquillitatem designant, Pacem Scriptura dicit: ut familiaritatem jucunditatem doceret, [illegible] hujus hereditatis inca-

capa-

tum, de ADOPTIONE loquitur. De qua nobis hoc Capite agendum.

Fideles Filii Dei sunt.

II. Supponimus, Fideles FILIOS DEI esse. *Videte, quantam caritatem dederit nobis Pater, nempe ut Filii Dei vocemur. Dilecti, nunc Filii Dei sumus*; proclamat Johannes 1. *Epist.* III. ✝. 1. 2. Hoc est Dei cum iis fœdus: *Et ero vobis pro Patre, & vos eritis mihi pro filiis & filiabus; dicit Dominus omnipotens.* 2. *Cor.* VI. ✝. 18.

Non solum propter creationem vel conservationem.

III. Id vero non eo duntaxat nomine sunt, quod Deus qua *Creator* exstantiam ipsis vitamque dederit. *Mal.* II. ✝. 10. & qua *Conservator* foveat, ac de omnibus necessariis prospiciat. *Act.* XVII. ✝. 25. 28.

Nec propter externam aliquam prærogativam.

IV. Neque propter *externam* aliquam *prærogativam* solummodo filii Dei dicuntur: vel *Politicam*, quo modo Magistratus *filii Altissimi* vocantur *Ps.* LXXXII. ✝. 6. vel *Ecclesiasticam*, externæ communionis Fœderalis, quo modo nonnulli *Filii Dei, Gen.* VI. ✝. 2. & *Filii Regni Matt.* VIII. ✝. 12. appellantur, quo sensu etiam de Israële Pharaoni dici jubebat Dominus, *Filius meus, primogenitus meus est Israël. Exod.* IV. ✝. 22. Hoc enim spectabat *nationale illud fœdus*, quod cum Israëlis posteris pepigerat Deus, juxta quod eximios eos habebat præ cæteris omnibus gentibus, multisque beneficiis, qua corporalibus, qua spiritualibus, mactabat, quæ aliis populis conferre dedignabatur. *Deut.* VII. ✝. 6. Ideo eos *filios suos* vocabat, quod non minus sollicita cura res eorum gereret, quam quivis Pater liberorum suorum satagere potest. *Deut.* XXXII. ✝. 10. 11. Et quidem *primogenitos* suos, *tum* quod impensius eos diligeret quam cæteros populos, ultra communis providentiæ modum, *verba sua [illegible] [illegible]*, *& statuta ac jura sua Israëli Psal.* CXLVII. ✝. 19. sicut primogeniti duplicem portionem in hæreditate paterna habebant, *Deut.* XXI. ✝. 17. *tum* quod destinavisset iis imperium quoddam in alios populos. *Serviant tibi populi, & incurvent se tibi nationes, honorem exhibentes; esto herus fratribus tuis* &c. *Gen.* XXVII. ✝. 29. Quæ verba Jacobo quidem dicebantur, ita tamen ut in posteris ipsius præcipue verasfierent. Cujus rei tempore Davidis illustria habemus indicia. 2. *Sam.* VIII.

Quanvul- lum [illegible] [illegible] eum

V. Verum enim vero, utut eximia hæc fuerint, longe tamen subsidunt infra eam dignitatem, propter quam fideles filii Dei dicuntur.

filiorum nomen habent.

dantur. Etenim plurimi eorum, qui Israëlis [illegible] nomine continebantur, tales erant, ut grates eor Deus non [illegible] [illegible], neque acceperint haereditatem [illegible] Canaan, [illegible] [illegible] tatem coelestem, *sed prostrati sunt in deserto* 1. Cor. X. ℣. 5. Eundem illum populum, cui dicebat Moses, *nonne Jehova est Pater tuus, nonne ipse magnificavit te?* vocabat eadem [illegible], *populum stultum & insipientem.* Deut. XXXII. ℣. 6. Imo sunt ex *filiis regni*, qui *projiciuntur in tenebras exteriores.* Matt. VIII. ℣. 12. Scilicet nationale illud foedus, si nihil ultra accederet, non dabat [illegible] [illegible], neque jus adeundae haereditatis coelestis.

Sed [illegible] eminentiori: Angeli quoque Dei Filii sunt.

VI. [illegible] itaque longe eminentiori [illegible] & [illegible] Filii Dei sunt: in quo Johannes caritatem nunquam satis depraedicandam observabat. 1 Joh. III. ℣. 1. Gloriosa sane Angelis filiorum Dei nomenclatura est: Job. XXXVIII. ℣. 7. qua eos dignatur Dominus, non modo quia eos produxit, sed & quia imaginem & similitudinem sanctitatis suae iis impressit, Job. IV. ℣. 18. & quia familiariter cum Deo, in domo sua, quod coelum est, versantur, ut filii familias. Job. I. ℣. 6. Denique quia participant aliquid de dignitate & auctoritate Dei, quomodo Magistratus quoque *filios Altissimi* vocari mox dicemus. Sunt *Throni, Dominia, Imperia, Potestates*, Col. I. ℣. 16. Imo & [illegible] nominantur Psal. VIII. ℣. 6. coll. cum Hebr. II. v. 9.

Et Adamo id per creationem nominis fuit.

VII. Eodem [illegible] [illegible] Adam quoque Filius Dei vocari [illegible] detur. Luc. III. ℣. 38. [illegible] [illegible] [illegible] illud, [illegible] [illegible] praepositum, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] hic [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], qui fuit Dei. In [illegible] [illegible] est Syrus, qui [illegible] [illegible] [illegible] Dei est. [illegible] non dubitari non potest, [illegible] [illegible] Adamum filium Dei [illegible], cujus rei rationes Philo [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ad Luc. III. ℣. 38. [illegible] [illegible] [illegible] primos homines [illegible] [illegible] [illegible]. Scilicet Deus Adamum I. Creavit. II. Ad imaginem suam. III. [illegible] [illegible]. IV. Dominium in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Propter quas [illegible] filius Dei [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Deus [illegible]. [illegible] [illegible] sine [illegible] [illegible] [illegible] Adami, [illegible] Dei, [illegible]

[illegible]

[illegible] id, [illegible] erudite observavit *Grotius*, ut eo gradu [illegible] ad [illegible] Christi genituram. Nam qui ex [illegible] potuit producere, idem potuit efficere, ut Christus [illegible] virgine sine Patre nasceretur.

Sed non diu eam dignitatem retinuit.

VIII. Sed [illegible] diu Adam dignitatem illam, ob quam filius Dei dictus [illegible] est. Negligens sanctitatem, amittens [illegible], in qua creatus erat, seque ipsum superari a Diabolo passus, *servus* Diaboli, a quo superatus erat, factus est. 2. *Pet.* II. v. 19. [illegible] *filius iræ*, *Eph.* II. v. 3. Omnesque posteri ipsius [illegible]. Sed quod electi in Adamo perdiderunt, id in Christo recuperant, [illegible] nempe, imo longe excellentiorem, filiorum conditionem. Quantacunque enim disparitas inter Christum & [illegible] sit, *non tamen erubescit eos fratres vocare.* *Heb.* II. v. 11.

Quam electi præstantiori modo in Christo recuperant

I. Per novam generationem.

IX. Hanc [illegible] filiorum Dei conditionem non una ratione electi [illegible]. *Primo* filii Dei sunt per *novam* & desuper venientem [illegible] *generationem*. De hac Johannes loquitur Evang. Cap. I. [illegible] *acceperunt eum, dedit iis ἐξου-* [illegible] *credentibus in nomen ipsius, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Illustris hic locus varie ab interpretibus habetur, [illegible] aliquanto [illegible].

Ioh. I. 12. explicatur.

X. [illegible], qua electi filii Dei sunt, & [illegible] Apostolus. Negat, illam esse *ex sanguinibus*, id est naturalem & ordinariam, qualis [illegible] est, per quam [illegible] participes sunt. *Heb.* II. v. 14. quæque ex [illegible] magis est ex *voluntate* [illegible], id est, ex [illegible] quovis modo liberos habendi, quo fit, ut [illegible] indulgendo, cum in [illegible] Deo non præscriptum quale quid in Sara [illegible], quum ex desiderio prolis Agarem Abrahamo [illegible] ex *voluntate viri*, aliquem præ ceteris ob [illegible] diligentiæ, cui præcipuam hæreditatis [illegible], quemadmodum Isaaci hæc circa Esavum voluntas erat. Nihil humani est, quod spirituali huic genituræ originem [illegible]. Sed genitura hæc ex *Deo* est, ab æterno [illegible] tempore actu regenerante.

admodum Abigail, quum ad Davidis matrimonium invitabatur. 1. *Sam.* XXV. v. 42. Atque ita eodem actu, quando *Sponsa Christi* sunt, sunt quoque *Filii Dei viventis*, 2. *Cor.* VI. v. 18.

III. Per Adoptionem.

XIII. *Accedit tertio Adoptio*, quæ est actio Dei Oeconomica, qua eos, qui ad imaginem suam regeniti, & Unigenito Filio suo in fide desponsati sunt, in familiam suam recipit, & jus ac privilegia filiorum, ipsamque hæreditatem immutabili testamento adjicit. *Domestici Dei. Eph.* II. v. 19. *si Filii, ergo hæredes. Rom.* VIII. v. 17. Scilicet sola communicatio imaginis DEI jus ad hæreditatem cœlestem non dat. Patet id in Adamo integro, qui quidem in via juris acquirendi erat; jus tamen nondum obtinuerat. Unicum juris istius fundamentum est perfecta & constans obedientia, vel ab ipso homine, vel ab ipsius Sponsore præstita. Christus ergo, obito jam vadimonio, omnem justitiam consummavit, *hæresque omnium constitutus est. Heb.* I. v. 2. Electi regeniti per fidem ipsum, & omnia, quæ ipsius sunt, etiam perfectam justitiam ejus accipiunt, & sibi vindicant: atque ita a Patre adoptati, & fratres ipsius facti, fiunt *hæredes Dei, cohæredes Christi. Rom.* VIII. v. 17. Et hoc potissimum sensu putamus Johannem dixisse: *iis, qui ex Deo geniti sunt, potestatem datam esse, ut Filii Dei fierent*, quemadmodum supra §. XI. exposuimus.

Metaphoræ coacervantur, ad exprimendam ubertatem spiritualis gratiæ.

XIV. Ut ea, quæ jam dicta sunt, melius intelligantur, observandum est, Spiritum Dei, ut cœlestia hæc mysteria explicaret, metaphoris uti, quæ a rebus humanis desumptæ sunt. Hæ autem metaphoræ ita sunt componendæ, non ut una alteram perimat, sed ut una defectus alterius supplere censeatur. Absurdum alias videretur, animam, quæ ex Deo *genita* est, *adoptari* in filiam, eandemque *filio* Dei primogenito *matrimonio jungi*. Sapienter tamen instituit Scriptura, quando omnia hæc de fidelibus asserit. Ut exprimeret originem vitæ spiritualis & imaginis Dei in homine, dicit, eum ex Deo *genitum* esse. Ut significaret jucundissimam, mutuique amoris plenam, nostri cum Christo unionem, *conjugium* illam vocat. Ut assignaret fundamentum & firmitatem hæreditatis nostræ: docet nos in Christo *adoptatos* esse. Et singula hæc talia sunt, ut eo nomine filii Dei appellari queamus.

XV. [illegible] pro [illegible] [illegible] XXIV. [illegible] Dei [illegible] Dei [illegible] XIV. ℣. 7. [illegible]

XVI. [illegible] dicimus, [illegible] nova vita donati, & ad [illegible] Dei [illegible] Illi quoque [illegible] fuerunt Christo. Hebr. II. [illegible] ipsorum erat, Joh. IV. ℣. [illegible] Et [illegible] Ecclesiæ Veteris Testamenti [illegible] IX. ℣. 4. Et denique [illegible] Gal. IV. [illegible] Divinæ [illegible] vitæ [illegible] XVII. [illegible]

XVII. [illegible] Veteris Testamenti [illegible]

XVIII. [illegible]

gebantur servire infirmis & egenis mundi elementis, & totam diem puerorum instar in minutiis disciplinæ Mosaicæ, quae veluti crepundia Ecclesiæ erant, occupari. Dicebatur illis, tanquam infantibus, nondum suo arbitratui permissis, neque ex se gnaris, quid conduceret, *Ne ederis, neque attigeris*. *Col.* II. ℣. 21.

Neq; tam familiariter se iis Pater patefaciebat

XIX. Non etiam admittebantur ad tantam familiaritatem Patris, ut intima consilii ipsius penetrarent. *Deus fortis* tunc *abdebat se*. *Jes.* XLV. ℣. 15. nisi quod pædagogi ipsis subindè aliquid de gratioso Dei consilio narrarent, sed rarenter satis, & multa verborum ambage, & quasi sub ænigmatibus. Etiamsi multi Prophetæ & justi multa desiderarent videre & audire, concessum tamen iis non fuit *Matt.* XIII. ℣. 17.

Cogebantur procul stare.

XX. Nemini eorum licebat ad Sanctum Sanctorum appropinquare, quod quasi penetrale Patris erat: imo ad templum ipsum, quæ Domus erat Patris, non patebat accessus, nisi mediantibus altari & hostia & sacerdotibus, sine quibus si sustinuissent ad Deum venire, loco benedictionis, quam quaerebant, in indignationem Patris incidissent. Neque enim unquam fas erat jugé sacrificium mane vel vesperi omittere. *Exod.* XXVI. ℣. 38. 42.

Et quodammodo servire hæreditati typicæ,

XXI. Pro hæreditate dabatur ipsis terra Canaan, pignus quidem hæreditatis cœlestis, sed subobscurum, & tale, cui servire aliquo modo jubebantur, & quo ipsi pii cogebantur aliquando carere, quum exulandum ipsis esset. Cujus tamen tanto teneri debebant æstimio, ut etiam, quando extorres carissimæ suæ patriæ erant, in precibus suis eo respexerint, neque votis suis in cœlum tetenderint nisi retortis ad hoc solum oculis. 1. *Reg.* VIII. ℣. 48. *Dan.* VI. ℣. 11. In quo notabilis servitus hujus pignoris erat.

Sed N.T. fideles a pædagogis liberi sunt,

XXII. Alia plane ratio est fidelium sub Novo Testamento. Postquam Frater noster primogenitus humana carne indutus, inferiorem hunc mundum visitavit, variamque servitutem sponte pro nobis subivit, asseruit nos in veram libertatem. *Joh.* VIII. ℣. 36. removit pædagogos, delevit chirographum in dogmatibus, τὸ ὑπεναντίον ἡμῖν, declaravit nos, secum mortuos, ab elementis mundi liberos, ita ut nullum posthæc in nos dominium habitura sint. *Col.* II. ℣. 16. 20. noluitque nos amplius minutiis illis detineri, vocavit ad λογικὴν λατρείαν, *Rom.* XII. ℣. 1. fractoque ac levato molestissimo illo jugo, quod maxillis Veterum impositum erat, *Hos.* XI. ℣. 4.

[illegible] nobis [illegible], quod facile & leve est. Matth. XI. [illegible]

XXIII. [illegible] Patris, [illegible] ut [illegible] VIII. [illegible] in sinu Patris videre [illegible] alio Patrem, [illegible] Joh. I. ℣. 18. [illegible] habeamus dicere [illegible] Joh. XIV. ℣. 9. [illegible] illa tempora, de quibus [illegible] Cap. XXXI. ℣. 34. [illegible] Joh. II. ℣. 27. [illegible] servus nescit, quid facit Dominus ipsius; sed amicos vos dixi, quia omnia, quae audivi a Patre, nota feci vobis. Joh. XV. ℣. 15.

[illegible] ad Deum accessum habent. XXIV. Liberum quoque accessum ad Patrem nobis impetravit, *dedicata nobis recenti & viva*, quam calcare licet [illegible] Hebr. X. ℣. 19. 20. Ruptum est morte ipsius [illegible] Sanctuarii velum, [illegible] 1. Petr. II. ℣. 9. nemo arcetur ab adyto, & etiamsi Pater in throno adhuc Majestatis considerat, idem tamen ille thronus gratiae est, ad quem invitamur, ut accedamus [illegible], Hebr. IV. ℣. 16. sine hostiis, sine sacerdotibus, unica solum oblatione summi sacerdotis nostri Jesu Christi, qua in perpetuum consummavit [illegible] Hebr. X. ℣. 14. Atque [illegible] Deo. Hebr. VII. ℣. 19. [illegible]

XXV. [illegible] typice [illegible] sed directe [illegible]

XXVI. [illegible]

[illegible] *Deus filium suum* [illegible] *qui* [illegible] *subjecti*, [illegible] liberando illos ab in- [illegible] *&* [illegible] non [illegible] modo, [illegible] filiis Diaboli & iræ [illegible], sed eam [illegible] infantes non multum differentes a [illegible] *sed filios*. [illegible] totius sermonis [illegible], & scribentis [illegible] Hæc enim omnia faciunt, ut liberos esse Novi Testamenti fideles ostendat, neque premi amplius debere ve- [illegible] jugo, quod cervicibus ipsorum imponere improbo [illegible] Pseudo-Judæi contendebant.

XXVII. [illegible] conditio filiorum Dei est. Si [illegible] faciebat David, generum Regis appellari, qualis Saul erat; [illegible] XVIII. ℣. 23. quanti nobis faciendum est, quod Filii Dei vi- [illegible] dicamur? I. *Quam* eximia est ista *nobilitas*, generis nostri ori- [illegible] non a Principe aliquo vel Monarcha terreno, sed a Rege Cælorum [illegible]? II. *Quid* pulcrius esse potest *Divina illa na-* [illegible] quam nova generatione nacti sumus? 2. *Pet*. I. ℣. 4. Ipse Deus [illegible], ut peculio suo, gloriatur, imo *proventus sui primi-* [illegible] vocat *Jer*. II. ℣. 3. qui *ipsi sin laudem & nomen & gloriam* [illegible] *Deut*. XXVI. ℣. 19. Ferme uti parentes, qui pulcritudine libe- [illegible] insignes, eos aliis quoque ostentant. III. *Quid* [illegible] illo cum primogenito Filio Dei? quo [illegible] gloriosius denique, ipsa cogitatione fingi [illegible] *&* [illegible] *& vexillarius e my-* [illegible] Quando David, nondum Rex, missis suis ad Abigailem [illegible] sibi in uxorem petebat, *incurvabat se* [illegible] *dicebatque, ecce ancilla* [illegible] *pedes servorum Domini mei*. [illegible] XXV. ℣. [illegible] Et quid animæ dicendum est nostræ, quoties- [illegible] priore cum Nabale matrimonio, quod [illegible] sed adulterium erat, cum cœlesti Davide in- [illegible] connubio junctam esse? IV. *Denique* nihil præstantius [illegible] potest [illegible] ista, quam adoptionis jure filii Dei conse- quuntur, & quæ irrevocabili ipsis testamento addicta est.

Præstantissima est conditio filiorum Dei.

XXVIII. Non inutile erit huic meditationi aliquantisper im- [illegible] Patris nostri TESTAMENTO inquirere, Quæ ac

Ratio Divini te-

spectare nobis tanta bona licet, quibus paria nec vidit oculus, nec audivit auris, nec ulla hominis mortalis mens assecuta est, 1. Cor. II. ℣. 9. de quibus merito canatur: *O quam multa est bonitas tua, quam recondis reverentibus te! operaris erga eos, qui se recipiunt ad te coram filiis hominum!* *Ps.* XXXI. ℣. 20. II. Gloria Primogeniti Fratris nostri, cujus *coheredes* nos sumus: *Rom.* VIII. ℣. 17. & qui in sua sorte exsultem. *Ps.* XVI. ℣. 6. III. Dignitate illa, ad quam nos evexit Deus, dum adoptavit sibi in filios: talibus enim *maxima & pretiosa promissa* donat. 2. *Petr.* I. ℣. 4. Ea si singulatim tractare vellemus, ingens conscribendum esset volumen: nunc ad tria summa capita breviter referemus.

1. Possessio totius mundi.

XXX. *Primum est totius mundi possessio.* Hoc enim promissum est Abrahamo & semini ipsius, fore eos *heredes mundi*, *Rom.* IV. ℣. 13. In quem locum audire lubet commentarium *Ludovici de Dieu. Sicut peccatum, eo ipso quod nos a Deo separavit, ejusque maledictioni subjecit, extorres nos & exheredes fecit, adeo ut non vel in minimam creaturam spirituale ac filiis Dei dignum jus dominii haberemus: sic contra eo ipso quod Deus fit Deus noster, nosque ipsius benedicti, restituimur tanquam filii in jus & dominium omnium paternorum bonorum: cumque præter Deum & mundum nihil sit, heredes mundi simus, terrestris, cœlestis, præsentis, futuri.* Adamum quum introduceret Deus in terram habitabilem, mundi ipsum Dominum constituit, & creaturis ceteris ad commodum suum utendi jus fasque dedit. *Gen.* I. ℣. 28. Verum id jus peccato suo Adamus amisit: adeo ut nec ipse, nec quisquam posterorum ipsius, donec in statu peccati sunt, ullam creaturam contrectandi verum ac spirituale, & quod in foro Dei valeat, jus habeant. Christus autem id sibi ac fratribus suis de novo acquisivit. *Ps.* VIII. ℣. 7. Unde 1. *Cor.* III. ℣. 21. *Omnia vestra sunt*: & inter ea omnia nominatur ℣. 22. *mundus*, & quidquid in eo est, *præsentia & futura. Nam*, addit Apostolus ℣. 23. *vos estis Christi.*

Cujus universæ ratio explicatur.

XXXI. Hæc autem possessio mundi consistit in hisce sequentibus rebus. I. Ut quisque filiorum Dei tantum de bonis hujus mundi possideat, quantum Patris cœlestis sapientia ita ad sustentationem vitæ animalis sufficere sciscit, ne quid spiritualis illa capiat detrimenti: & eo quidem modo possideat, ut in illius usu-

Jacobi II. ℣. 5. Huc pertinet. A. Excellentia filiorum Dei, qua cæteris omnibus mortalibus præstant. *Prov.* XII. ℣. 26. B. Victoria de peccato & infamis cupiditatibus carnis, quibus ipsi Reges timendique Tyranni subsunt ac serviunt. *Rom.* VI. ℣. 14. 18. C. Conculcatio Diaboli sub pedibus. *Rom.* XVI. ℣. 20. D. Triumphus de superato universo mundo, quo ringente æternum servabuntur. 1 *Joh.* V. ℣. 4. E. Inæstimabiles divitiæ spiritualium donorum *Ps.* XLV. ℣. 14. etiam in media paupertate. *Ap.* II. ℣. 9. F. Sancta animi pax & gaudium per Spiritum Sanctum. *Rom.* XIV. ℣. 17. Quæ omnia hic inchoantur in gratia, consummanda in gloria.

XXXIII. Tertium Bonum est ipse Deus *Rom.* VIII. ℣. 17. *Heredes Dei.* Multa hic est hæreditas. Fideles sunt portio Dei, & Deus est portio ipsorum, quemadmodum hæc recipiuntur *Jer.* X. ℣. 16. *[illegible] est Jacobi portio; vicissim Israël est tribus possessionis ipsius.* In ista Dei possessione inveniunt filii ipsius, α. Protectionem contra omne malum. *Ps.* XCI. ℣. 2 *Dico, in Jehova est receptaculum meum & propugnaculum meum.* Quare? *DEUS MEUS est, cui confido. Vid. Ps.* XXVII. ℣. 1. 2. *Jes.* XLIII. ℣. 2. 3. β. Communicationem omnis boni. *Ps.* XXXVI. ℣. 8. Nam α. Tota illa infinitas perfectionum, quæ in ipso Deo sunt, gloriosa & admirabilis apparebit in filiis Dei, iisque ad consummatam beatitudinem se fruendum dabit. Et quid anima præter infinitum illud desideret? *Ps.* LXXIII. ℣. 25. β. Quid non dabit Deus iis, quibus se ipsum dat? 1. *Cor.* III. ℣. 21. 23.

III. Ipse Deus.

XXXIV. Stipulationes in hoc Testamento, si illud integrum, una cum omnibus promissionibus suis spectetur, proprie dictæ nullæ sunt; constat enim absolutis & meris promissis, nulla conditione, quæ a nostris viribus præstanda sit, suspensis. Attamen Divina providentia singula disposuit, ut certum ac sapientem inter sese ordinem habeant, ac priorum bonorum, quæ promissa sunt, possessio viam sternat ad possessionem ulteriorum bonorum. Qua de re hoc eodem libro *Cap.* I. §. X. & sequentibus fusius dixi. Quibus nunc addo *Amesii* verba ex *Coronide ad Collationem Hagiensem, Art.* V. *Cap.* II. *Tota dispositio testamentaria habet rationem, ut simpliciter consideratur, sive integra, sive secundum partes: sed si beneficia legata inter se comparentur, unum prius ad alterum est quasi conditio.*

Stipulationes Testamenti.

XXXV. [illegible] ergo [illegible], quibus [illegible]

[illegible]

De Sponsa [illegible]

[illegible]

[illegible] Dei [illegible], & spem futuræ hæreditatis suaviter fo-[illegible], efficit, ut cum [illegible] & generosis pietatis filialis emotio-nibus, Deo ut dilecto [illegible] obediat.

III. [illegible] omnium temporum *fideles filii Dei* fuerint, commune quoque est, ut *omnibus* illis *Spiritum adoptionis*, suo modo ac gradu, indultum dicamus. Valet enim [illegible] illud Pauli, *Gal.* IV. ℣. 6. *Quoniam filii estis, emisit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra.* & *Rom.* VIII. ℣. 9. *Quod si quis Spiritum Christi non habet, is non est ejus.* Ex Spiritu regeniti sunt, [illegible] sunt regeniti. *Joh.* III. ℣. 5. 6. 8. A Spiritu processit fides *Gal.* V. ℣. 22. per quam ἐξουσίαν acceperunt, ut filii Dei essent. [illegible] in iis fuerit caritas, justitia, pax, sanctitas, & similia, sine quibus vera fides non constat, ea non aliunde quam ab hoc Spiritu esse [illegible]. Et quandoquidem is, quem habuerunt, Spiritus talis sine dubio fuit, qualis ipsorum statui conveniebat; ipsi autem fuerunt filii Dei adoptivi: quid obstat, quo minus eum Spiritum Adoptionis nuncupemus?

Omnibus omnium temporum fidelibus communis est.

IV. Non semel illius spiritus, ut fidelibus jam concessi, in prisco fœdere mentio est. Talis erat generosus ille Spiritus in Calebo, per quem factum est, ut plene sequeretur Deum. *Num.* XIV. ℣. 24. Talis, de quo Nehemias dicebat *Cap.* IX. ℣. 20. *Spiritum [illegible] dedisti ad intelligentiam tribuendum iis*; quod de electis Israëlitarum in perversa illa generatione intelligendum est. Talis ille, qui ut sibi daretur, David orabat: *Ps.* CXLIII. ℣. 10. *Spiritus tuus bonus deducat me per terram planam*: & *Ps.* LI. ℣. 12. [illegible] *Spiritum firmum renova intra me: Spiritum Sanctum tuum ne recipias a me: Spiritu ingenuitatis sustentato me.* Quid multis? [illegible] Deus [illegible] dixit: *utique populus meus sunt: filii non* [illegible] etiam *Spiritum Sanctitatis suæ posuit in me-*[illegible] LXIII. ℣. 8. 11.

Ejusque non semel sub prisco fœdere mentio fit.

V. [illegible] operationes hujus Spiritus vel *absolute* spectari [illegible], vel [illegible] seculorum œconomias. Quæ in fi-[illegible] Dei [illegible] operatus Spiritus adoptionis, hæc sunt [illegible] Deum jam indè a protoplastorum primo pec-[illegible], cujus summa [illegible] vete-[illegible] fuit, ad Spiritus Adoptionis officia perti-[illegible] ad cognitionem, meditationem, appre-hensionem salvificæ illius gratiæ, excitare & manu ducere; ea

Operatur. 1. Persuasionem de summa caritate adoptantis.

[illegible], [illegible], contemplandam tamen, & in initiis [illegible] Deus. *Ps.* XXXI. ℣. 20. Quæ omnia [illegible], & Spiritui accepta referri de-[illegible] nequaquam in privum Novi Testa-[illegible] est, ut cum Veteri Testamento derò-[illegible] diserrim docente, *eundem Spiritum* [illegible] [qui utique Spiritus Adoptionis est] [illegible]. 2. *Cor.* IV. ℣. 13.

[illegible] est, operationes illas Spiritus in-[illegible] olim & parciores multo quam postea, [illegible]. Vigebat tunc œconomia legalis. Fœ-[illegible], multaque ænigmatum ambage, propo-[illegible] tanta claritate demonstrationis non [illegible] quoque exigebatur Chiro-graphum, quo-[illegible] sanguine, quasi totidem subscriptionibus, [illegible] meliorum promissionum sitis, non-[illegible] tamen [illegible]; quibus rebus operationes illæ ingenuæ Spi-[illegible] in plerisque, ut, comparatione facta ad [illegible], Spiritus sub Veteri ne quidem exstitisse [illegible] *Joh.* VII. ℣. 39. Quod non tam restricte intelligimus, ut [illegible] Spiritus dona, die Pentecostis in Apostolos [illegible] existimamus. Promittitur enim aliquid, [illegible] credentibus [illegible] est, quodque [illegible] fuisse dicitur. Quid autem illud est? [illegible] exhibitio, quam Christus ad solemnem [illegible] distulit, quæque in donis istis visibilibus [illegible], sed & ad gratiosos adoptionis fru-[illegible] bene ad hunc locum Calvinus obser-[illegible]

[illegible] in Scripturis, Spiritum Sanctum ita [illegible], quasi in Veteri non fuerit. *Jes.* XXXV. [illegible] XXXIV. ℣. 26. 27. *Joel.* II. ℣. 28. *Zach.* XIV. [illegible] XLVII. ℣. 1. — Quæ omnia ad tempus regni [illegible] mundo, pertinent. Huc etiam referen-[illegible], quod [illegible] Baptista de Christo dixit, *Matth.* III. ℣. 11. [illegible] Abrahami *Spiritu Sancto & igne.* Quum [illegible] non Apostolis [illegible] Baptista, sed confluentibus ad ipsum

Parciora tamen & plurimo terrore mista.

Ita ut Spiritus in V. T. ne quidem extitisse dicatur.

Et Novo demum promittatur.

ipsum Judicis, quem videtur [illegible]
rum Sp. Sancti in Apostolis [illegible] ipse [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
cis videtur Judas dictus, Cap. IV. v. 4. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
nè Petri [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

XII. [illegible]
[illegible] Dei [illegible]
[illegible]

trepidationi, formidini, ut nullus plane locus esse posse videtur.

XIV. Ad *sanctimoniam* quod spectat, tam præclara de ea testatur Apostolus, ut nostri seculi captum plurimum transcendere [illegible] quoties [illegible] se cum Christo crucifixum narrat, ut ipse non amplius [illegible], sed in ipso Christus, quasi ipsius Spiritus ac vita, uti [illegible], absorptus fuerit eminentiore Spiritu [illegible] vita Christi, ut stellas omnes præstinguit æthereus sol; totaque illa, quam vivebat, vita ex alio principio non manarit, quam ex fide & caritate filii Dei *Gal.* II. ℣. 20. Adde, quod se despicere prædicat ea omnia, quæ cæteri mortales impense æstimant, unum Christum magnifacere, & obliviscentem ea, quæ a tergo sunt, magnis passibus ac velocissimo cursu ad perfectionem contendere, *Phil.* III. v. 7. & 14. Quis nostrum ad hæc tanta se vix eminus adspirare inficias iverit?

II. Quoad sanctimoniam.

XV. *Spem & fiduciam* incredibilem futuræ hæreditatis ubique præ se tulit. Et fiduciam certe tam magnificis verbis descripsit, sub finem *Cap.* VIII. Epistolæ ad Romanos, nihil ut magis emphaticum excogitari queat. Legatur attente animosa illa in Domino gloriatio, quæ immensam Spiritus generoso pectori [illegible] copiam, & caritatis Dei in corde accensæ rutilantes flammas, mira verborum pompa celebrat. Spem etiam luculenter [illegible] 2. *Cor.* V. ℣. 1. 2. 2. *Tim.* IV. ℣. 8. *Phil.* I. ℣. 23. per quam [illegible] abest, ut mortem reformidaverit, ad cujus mentionem [illegible] ple- [illegible], ut contra passis eam ulnis amplexatus fuerit, desideraverit que dissolvi, quo plenius Christo frui posset.

III. Quoad spem & fiduciam.

XVI. Profecto si quis hanc verborum magnificentiam conferat cum iis, quæ hodie in fidelibus observantur, cogetur fateri, [illegible] intervallo ab eminentia illa abesse; adeo tenuia, [illegible] sunt præ eximiis illis, quæ in Apostolo cum stupore admiramur. Scilicet Spiritus spirat, uti, ubi, quando, & [illegible] vult. Non est nostrum ei terminos præscribere. In principio Evangelii ostendit Deus, quid possit, & quid iterum [illegible] velit facere, quando reducet quasi vitam ex mortuis. *Rom.* XI. ℣. [illegible]

Deo pro libertate sua cuncta dispensante.

XVII. Spiritui huic duo potissimum *effecta* attribuit Apostolus, *Rom.* VIII. ℣. 15. 16. quorum prius est, quod faciat *clamare Abba Pater*; alterum quod *una cum Spiritu nostro testificetur*, nos esse

Specialiora Spiritus effecta.

[illegible]

& ad *Galatas* IV. 18. [illegible] vocabulo [illegible]

[illegible] illum, [illegible]

[illegible] ad [illegible] Ebr. IV. 7. 16.

XX. Quid autem [illegible] docet? [illegible]

Non licuit [illegible] servis [illegible] Paulo [illegible]

[illegible] ex parte [illegible]

[illegible] de *Successionibus* Cap. IV. Licet [illegible]

tam sub Veteri quam sub Novo Testamento [illegible]

[illegible]

[illegible] quod [illegible] patrem quidem na-
[illegible] civilem [illegible], Domi-
[illegible] Patrem so-
[illegible] Adjicit [illegible] lon-
[illegible] adhibita. Si ergo Christus De-
[illegible] Sed [illegible] pariter, pro
[illegible]

[illegible] hanc blandæ &
[illegible] quod non
[illegible] Græcis quidem eo sensu incogni-
[illegible], *[illegible]*, induci-
[illegible] in Jovis [illegible] lu-
[illegible] & blande [illegible] vocans.
[illegible] *[illegible]* pro [illegible], *blan-*
[illegible] *[illegible]* Vide [illegible] quæ huc
[illegible] *Ludovicus Cappellus* in *Spicilegio ad*
[illegible]

[illegible] hæc appellatio in nudis verbis, quasi
[illegible] blandiamur. Sed supponentis adoptionis veri-
[illegible] in corde. Eamque pro-
[illegible] celebrantes gloriam gratiæ ejus, qua
[illegible] ad tantum [illegible] fastigium eve-
[illegible] nos in fide [illegible] & exspectare,
[illegible] Patre exspectare par est. Simulque
[illegible] obligamus nos ad obedientiam, reve-
[illegible] dignum. Idcirco quando Aposto-
[illegible] Abba Pater clamare, eo ipso docet
[illegible] pietatis, & ingenuæ
[illegible]

XXIV. [illegible] Spiritus effectus pensitandus est,
[illegible] ut *[illegible] una cum spiritu*
[illegible] [illegible] habemus, conspiran-
[illegible] *[illegible]* est, *spiritus*
[illegible] Spiritus Adoptionis, qui filii Dei est. *Gal.*
[illegible] probe [illegible] esse gnarus, sed suo
[illegible]

XXV. [illegible] intelligitur cujusque fidelis ani-

Appellatio hæc non in nudis verbis consistit sed in fidei πληροφορία.

Attestatur etiam cum spiritu nostro.

Id est nostra conscientia

 mus,

[illegible] fratri similis sit? [illegible] *Patris*, *Heb.* [illegible] est. Ubi Ad- [illegible] *similitudinem* [illegible] format eos ad [illegible] *Eph.* IV. ℣. 24. [illegible] Dei, [illegible] ipso consortio [illegible] de qua Apo- [illegible] simus. 1. *Joh.*

[illegible] Deo [illegible] & effectum Spiri- [illegible] *Rom.* VIII. ℣. 2. Qualis crea- [illegible] est vita. Homo natu- [illegible] vitæ prin- [illegible] nisi animalis est. [illegible] *spiritu* [illegible] *tatis. Ps.* LI. [illegible] est. *Gal.* IV. ℣. 6. talem suo modo vi- [illegible] Christus; [illegible] exemplum & exem- [illegible] ut [illegible] ipsos aliquo modo quadret, [illegible] Christus [illegible]; *Non pot-* [illegible] *Patrem operantem:* [illegible] *filius* [illegible] *facit. Joh.* V. [illegible] V. ℣. 1. *Estote* [illegible] *Dei, ut filii* [illegible]

II. Vita Deo digna.

[illegible] Dei amor. Hoc ipsa natura do- [illegible] filius patrem [illegible] amat? Est hæc [illegible] Oritur [illegible] amor, partim ex [illegible] Dei [illegible] ad [illegible] *Regno* [illegible] ℣. 17. [illegible] ℣. 1. partim ex re- [illegible] caritatis radiis, [illegible] fieri non potest, [illegible] 1. *Joh.* IV. ℣. 19. [illegible] hanc quotiescun- [illegible], angustiorque [illegible] animis suo [illegible], quam ut [illegible] suf- [illegible]

III. Dei Amor.

[illegible] & obedientia filialis. *Mal.* I. ℣. 6. [illegible] de quo mox locuti sumus, amore.

IV. Reverentia & obedientia.

 Amor

[illegible] secreta sunt; quæ [illegible], sed quæ nullus scho- [illegible], Neque harum re- [illegible], qui ad testimo- [illegible]. Licet enim hæc [illegible] neque semper, imo ne frequenter qui- [illegible], quibus unquam contigerunt, certe filii Dei [illegible].

[illegible] de omnibus hisce non perfunctorie con- [illegible], oportet ut accuratum porro nostri [illegible], & quasi sub oculis cuncta cernentis Dei, [illegible], omnia sollicite exploret; at- [illegible] gnorismata filiorum Dei esse diximus, in nobis [illegible]: item, an acciderit aliquando, ut in precibus, [illegible] exercitiis, singularem benignissimi Numinis favorem, [illegible], inflammantem, consolantem, cœlum versus [illegible] torpentia cæteroquin corda nostra, experti simus. Quod ubi [illegible] indiciis compertum habet spiritus noster, [illegible], nos filios Dei esse, repræsentat illam [illegible], facitque, ut ejus nobis conscii simus, & dicere [illegible] זה ידעתי כי אלהים לי: *hoc scio, Deum meum,* vel, *mecum esse.* Psal. LVI. ℣. 10.

Ad gnorismata hæc examinare nos spiritus noster debet.

XXXVII. [illegible] ingenui [illegible] filiis Dei sunt. Verum, [illegible] & Scripturæ & Experientia Magistra docent, fraudulentum [illegible], & a sapientissimo Regum moniti sint, *fatuum esse eum, qui proprio cordi confidit,* Proverb. XXVIII. ℣. 26. quumque [illegible] velint, quam in hac, qua momentosior fieri nequit, [illegible] plane acquiescunt, quando *ad testimonium* [illegible] *Dei.* Hoc illud [illegible] precibus a Deo contendebat. Psal. XXXV. 3. [illegible] *animæ meæ, salus tua ego sum.*

Cui testimonio Divini Spiritus testimonium accedit.

XXXVIII. [illegible] illud his præcipue modis datur. *Primo* [illegible], ut sancti illi habitus, quos filiorum Dei gnorismata [illegible], & qui alias sæpe multa caligine involuti [illegible], luculenter in ipsorum anima splendeant [illegible], se ipsam scrutantis, contemplationi [illegible]. *Tum* etiam spiritum nostrum, cætero-

Ejus ratio explicatur.

[illegible] vehemens, per- [illegible] & terræ mo- [illegible] vocis fu- [illegible] hæc opobalsa- [illegible]

[illegible] electorum [illegible] amore Dei, & excis [illegible] Spiritus qui [illegible] *Ps. L I.* ℣. 14. [illegible] immensa Dei [illegible] redama- [illegible] actiones, meas, [illegible] decorasti, ut filii [illegible] amorem tu- [illegible] Spiritum S. quem dedisti mihi: & [illegible] observem, [illegible] solo tui amore [illegible] Spiritus indicium est, si ho- [illegible] erga Deum ardentior, & [illegible] Non [illegible] omnia falla- [illegible] carnis [illegible] intendis.

Non minus sanctificat quam ablactat.

[illegible] de mystica hac mate- [illegible] est, protulimus; quæ [illegible] doceat, & audienda, [illegible] votis. Ita sit Do- mine JESU [illegible].

Conclusio.

CAP. XII.

[illegible] Sanctificationis.

[illegible] SAN- [illegible] Apostolus prædicavit [illegible] domus [illegible] non debet. [illegible] esse, non po- [illegible]

Sanctitas decus est Filiorum Dei.

[illegible] Ceremonialem; [illegible] Legem, quæ moralia præscri- [illegible] ribus, eatenus o- [illegible] Hinc & Ecclesia Novi Te- [illegible] Domini, qui solitarie habitat. [illegible] Christi, quod quidem in mun- [illegible] Joh. XV. ℣. [illegible] seculo [illegible] voluntatem [illegible] Hinc [illegible] Pauli admonitio [illegible] Ne vos configurate secu- [illegible]

[illegible] pietatis singulari- [illegible] ϑρησκείας & ἐϑελο- [illegible] Pharisæorum apud Judæos, & [illegible] Veteres etiam: de quibus vi- [illegible] Exerc. 1. Num. IX. [illegible] nuncupavit ἐϑελο- [illegible] seculi, qualia sunt [illegible] 1. Pet. IV. ℣. 13. [illegible] vitæ tempore, quo libere gentibus perpe- [illegible] cupiditatibus, [illegible], comessationi- [illegible] Eph. V. ℣. 7. [illegible] opera illa infrugi- [illegible] in Apologetico: Nihil nobis dictu, [illegible] insaniæ circi, cum impudicitia theatri, [illegible] Xysti vanitate [illegible] non conveni- [illegible] judicio diffi- [illegible] sed transformate [illegible] in probetis, quæ sit [illegible] plebem tantum, [illegible] judicium, [illegible]; sed & eos, [illegible] quam alii, sapere videntur: [illegible] palam facit pueru- [illegible] 1. Pet. I. ℣. [illegible] vestra vi- [illegible] virtutis exercitio, [illegible] mortalium.

monialis quidem solum concernit Israëlem, sed quoad excellentiam legis moralis omnibus piis communis est.

In quo consistat vera pietatis singularitas.

[illegible] Deus, ut res suas, quas ipse [illegible] Sanctos, id est, in- [illegible] Johannes Angelum, a [illegible] importantem; qui [illegible] ab ipso Christus est ἀνατολὴ ἐξ [illegible] ℣. 78. & Evangelium prædicatum est [illegible] occidentem, nempe versus insulas [illegible] habebat sigillum Dei vivi, nempe [illegible] IV. ℣. 6. & per quem [illegible] Quippe qui characterem sanctita- [illegible] impressit, quo Dei esse co- [illegible] neque quenquam læderent, [illegible] sigillo Dei nostri in frontibus suis. [illegible] cooperatios Deo in hac [illegible] Christus hic de se & Spiritu suo dicit, qui [illegible] vocari possint, utpote a quo [illegible] VIII. ℣. 15. Dominus Jehovah misit me & [illegible] commodissime Hebræa verba verti pos- [illegible] sigillum hoc in frontibus servorum Dei erat, quia [illegible] Evangelii, & efficacia pietatis, cordibus ipsorum per Spiritum Sanctum impressa, se exserit publica confessione, & aperta sanctitatis praxi, quæ in omnium oculos oculosque incurrunt, [illegible] frons ea hominis pars est, quæ maxime aliorum obtutui patet. [illegible] alludi ad morem in Oriente receptum, [illegible] servorum frontibus inscribebantur, ut [illegible] observavit Grotius. Ita ergo pii peculiares Dei servi, ut ejus nomen in frontibus præferentes, Apoc. [illegible] se dicatos profiteantur.

Servos suos signat Deus, ut res suas.

[illegible] illis sigillum impressit, ita illi quoque [illegible] propria manus subscriptione signant. Jes. [illegible] milites, (Vegetio teste, de re milit. Lib. [illegible] punctis scripti, quum matriculis inse- [illegible] in Lege Mauritii, in Manu si- [illegible] signa in manibus: ait Ælianus. [illegible] sigillum militis [illegible] Apocal. XIII. ℣. 16. Eodem ferme

Illi q; vicissim sacramento se Deo dicant.

[illegible] est mutatio status [illegible] Sanctifica- [illegible] physico, & cujus [illegible] habituum, quam

Justificatione.

[illegible], non semper apud Theologos [illegible] nonnun- [illegible] Regenerationem, plerumque novæ vi- [illegible] habent, Sanctificationem, [illegible] hominis, Novam [illegible] Professoris *Leidensis* [illegible] Nonnunquam etiam eodem voca- [illegible] *Notum est, Justificationis* [illegible], inquit, *Epitomator Chamie-* [illegible] 1. *Pet.* I. ℣. 2. *Sanctificatio genera-* [illegible] *& justificationem complectitur.* Imo est [illegible] cum hoc usurpatur, ut totam ho- [illegible] suo significatu involvat. *Pola-* [illegible] Cap. XXXVII. [illegible] *utrumque no-* [illegible] *& Sanctificationis latiore significatu acci-* [illegible] *sive (ut ita loquar) beatificatione.* [illegible] tamen omnium [illegible] perplacet, [illegible] explicui; modo distinguunt: præfer- [illegible] beneficia ea distinctim memoret, [illegible] actionem continuam Dei, paulla- [illegible], quomodo eam de Rege- [illegible] observare.

Quatamen distinctio non semper a Theologis observatur.

[illegible] quandoque Sanctificatio [illegible] 1. *Thess.* V. ℣. 23. *Deus* [illegible] *hominis erga* [illegible] *sanctis-* [illegible], juxta volun- [illegible] , per vo- [illegible] notat pri- [illegible] Dei beneficium [illegible] ut recipien- [illegible] habitibus, eo-

Sanctificatio aliquando proponitur ut beneficium Dei, aliquando ut officium hominis.

rumque

[illegible] Quia imagini Dei, ad quam crea-
[illegible] imago Adami, ad quam
[illegible] *1. Cor.* XV. ✝. 49.
[illegible] & vilitate,
[illegible] sanctitate & glo-
[illegible] sed nasci ex
[illegible] analogia [illegible] vid. *Job.* XIV.

[illegible] a Paulo [illegible] nuncupatur.
[illegible] dicitur, quia per universum sese
[illegible] simul cum [illegible] polluit. In
[illegible] quam Voluntatem [illegible] affectibus oc-
[illegible]

Quæ Vetus Homo vocatur. Homo, quia universum hominem corrupit.

XIX. [illegible] caligionem, meramque rē-
[illegible] *Eph.* IV. ✝. 18. Adeo ut ἄνθρωπος ψυ-
[illegible] animam habet,
[illegible] *non percipiat ea, quæ*
[illegible] *2. Cor.* II. ✝. 14. Et quando
[illegible] in iis quæ Dei sunt sapientiam Deo di-
[illegible] Dei alienas ideas, pro stulta sua
[illegible] fingit; & dum corrigere conatur sapien-
[illegible] Dei, [illegible] non valet, eam, quantum in se est, in ve-
[illegible] Et hoc est, quod dicitur *Rom.* I. ✝. 22.
[illegible] *Quum [illegible] stulti facti sunt.* *Mutarunt enim*
[illegible] Dei, &c.

Intellectum cæcitate.

XX. [illegible] modo laborat homo peccator; sed &
[illegible] *Gloriatur se videre*, quando maxime cæ-
[illegible] *Job.* [illegible] vero luci, per opera Divinæ Pro-
[illegible] per scintillam quandam Spiritus ra-
[illegible] omnibus viribus resistit. *Tene-*
[illegible] *neque venit ad illam.* *Joh.* III. ✝.
[illegible] quod *sint inter rebellantes luci.*
[illegible] aversantur, tam physicam illam,
[illegible] hominibus sua patrent scelera,
[illegible] eos officii præstandi quidem, sed
[illegible] suffocare nituntur, disceptantes tam ad-
[illegible] ipsorum conscientiam. Hinc

Et cæcitatis istius amore.

[illegible], & ad [illegible], eo ipso quia [illegible]. Sine legis [illegible] pec- [illegible] est; [illegible] autem præcepto [illegible] summa per [illegible], usque adeo omni mo- [illegible] [illegible] Rom. VII. [illegible] 13. Pulcre [illegible], & postea [illegible] concupiscentia [illegible].

tius cupi-endum ipsa Dei lege accenditur

[illegible] perversitas. Nam I. [illegible] Spiritualia, Cœlestia, Æterna ducem [illegible] Corporalia, Carnalia, Caduca, Vitiosa tur- [illegible] sua vehementia circa illa abutuntur, [illegible]. II. In omnibus moribus [illegible], non [illegible] mentis imperio, rejc- [illegible] pravoque impetu, qua data porta, [illegible]; nunquam illi quietem, &, [illegible] bonum est, [illegible], nunquam illi [illegible] clamantes [illegible] hirudinis, præ- [illegible]. Hinc [illegible] eleganter Deus pro- [illegible] quiescere non potest, & cujus aquæ [illegible] Jes. LVII. [illegible]. III. Adversus Volun- [illegible] jubentem, [illegible] lascivviunt; [illegible]; [illegible] ferocia, ut ægre [illegible] & orbis [illegible] desiderio, quod [illegible] suum [illegible], sive placitum. [illegible] de quibus Rom. I. [illegible].

Affectuum etiam mi-ra est per-versitas.

[illegible] pec- [illegible] spirituum- [illegible] [illegible] quæ [illegible] [illegible] peccatum quæ- [illegible] [illegible] vocat [illegible] Apo-

Corpus quoque peccati arx est.

[illegible], concupiscentiis, [illegible] *ne nos amplius* [illegible]

[illegible] *Rom.* VI. [illegible] corpus mortuum [illegible] in iis organis, [illegible] per quæ [illegible] : ita fide- [illegible] corpora mortua, or- [illegible] in quibus [illegible] vivere, & effica- [illegible] non possit.

Quid sit mortuum esse peccato

[illegible] illa Pauli locutio *Gal.* VI. ℣. 14. [illegible] esse afferit. Innuens, non [illegible], quam honestus quisquam [illegible] hominis [illegible] ad malam crucem [illegible] majori efficacitate cir- [illegible], quam objecta sensuum [illegible]

Et crucifixum mundo.

[illegible] mortificationem hanc Veteris hominis [illegible] *sive vivificatio Novi hominis*, quo no- [illegible], in quibus [illegible] imaginis Dei [illegible] propter eandem rationem, [illegible] quia nimirum per [illegible] in homine san- [illegible], quæ Spiritu Sanctifican- [illegible] novis habitibus nos exornetur. Et [illegible] interioribus est, [illegible] *& de occulto cordis* [illegible]

Novus homo quid.

[illegible], & illumi- [illegible] veritates Divinas, [illegible] ideis, sed in nativa [illegible] IV. ℣. 21. & ita [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pie- [illegible] desideret, in se quo-

Intellectus hominis sancti præstantissima luce illustratur: per quam fit, ut veritates Dei in

[illegible] Hæc intel-
[illegible]
[illegible] istum bo-
[illegible] monstratum,
[illegible] *Quum cara* [illegible] XL. v. 9.
[illegible] quod verum
[illegible] gratia, in iis,
[illegible] nunquam sibi
[illegible] recessisse;
[illegible]
[illegible] propositum;
[illegible] Cui totum sese
[illegible]: hanc sibi lo-
[illegible] cum Deo velle
[illegible] situm esse;
[illegible] *odisse me* [illegible]
[illegible] *de-*
[illegible] odio habebit;
[illegible] v. 21. 22.
[illegible] quas vocant
[illegible] imperitat; hinc
[illegible] præsto esse
[illegible] bene dispo-
[illegible] ad primum impe-
[illegible] illa [illegible], qua
[illegible]
[illegible] ferocien-
[illegible] ordinem
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Spiritûs San-
[illegible] lo-
[illegible]
[illegible]
[illegible]
sub-

Ea mox illorum amore corrigitur.

Unde oritur propositum animi in omnibus se conformandi Deo.

Et cæterarum facultatum ad ipsius servitium promtitudo.

Affectus etiam in ordinem rediguntur

[illegible] hominem, non [illegible] quoad corpus [illegible] 1. *Cor.* VI. ✝. 20. [illegible] *nostro, qui sunt* [illegible] *Sanctificet* Vos [illegible] & CORPUS *in-* [illegible] Prio- [illegible] significetur, [illegible] SPIRITUM *men-* [illegible] quod est, [illegible] in quo præcipua [illegible] est, & quæ alibi [illegible] per ANIMAM vero reliquas [illegible] sed quod, mo- [illegible] animæ faculta- [illegible] nomine satis con- [illegible] homo inte- [illegible] nihil [illegible] Spiritus, nihil ap- [illegible] Corpus, quod cum Dei voluntate [illegible]

Vnde pa-tet, per sanctificationem universum hominem immutari.

[illegible] hominis qualitates NOVUS Ho- [illegible] Veteri. 2. *Cor.* V. ✝. 17. [illegible] *facta sunt omnia.* II. Quia longe [illegible] Christus de Apo- [illegible] id est aliis, [illegible] didicerant. Et [illegible] sunt, [illegible] *justitiæ cum lu-* [illegible] 2. *Cor.* VI. [illegible] Nam quum [illegible] præstantior cen- [illegible] & præ- [illegible] piis [illegible] III. ✝. 12. hoc est, [illegible] habuerunt. [illegible] quem *pretiosum* [illegible] III. ✝. 4.

Cur laudabilis ista dispositio Novus homo dicatur

[illegible] *adsint*, [illegible] *tiones novorum habituum consistit.*
[illegible] *Christi agnitione.*
[illegible] *Spiritus* diffe-
[illegible] *ira cohibitio*-
[illegible] animae inhaerentes,
[illegible] XIII. ℣. 13. *Nunc vero manet*, *Fides*,
[illegible] habitus vo-
[illegible] *Qui* [illegible] *propter habitum sen-*
[illegible] incrementum cre-
[illegible] ita tamen, ut
[illegible] qui *impleat* electos *agni-*
[illegible] *sapientia & intelligentia spiritali*.
[illegible]

[illegible] *Causa*, *Deus* est: In- *Sanctificationis Auctor Deus est.*
[illegible] *Exod*. XX. ℣. 12.
[illegible] *esse Jehovam*,
[illegible] *Deus* [illegible] *sanctificet*
[illegible] *Qui po-*
[illegible] *sanctitatis suae*, sanctificationis auctorem
[illegible] appropriationis, juxta oeconomiam Di- *Attamen speciali appropriatione Spiritui S. attribuitur.*
[illegible] *Spiritui Sancto* proxime haec actio attri-
[illegible] *Per sanctificationem Spiritus*. *Tit*. III. ℣. 5.
[illegible] ita passim. Quod non propter-
[illegible] Sanctus immediate attingentia ad ipsum
[illegible] ret, Pater & Filius non nisi me-
[illegible] ficarent. Nam virtus illa, qua san-
[illegible] individuae Trinitati communis est. Nec
[illegible] *Pater* & *Filius* quam Spiritus Sanctus
[illegible] Divinarum Personarum virtus
[illegible] *actio*, [illegible], aeque
[illegible] *Sancti*, [illegible] persona agit
[illegible] hujus appropriationis haec videtur esse
[illegible] gratiam & meritum
[illegible] hypostasi subsistenti &
[illegible], & propterea etiam *Spiritus Filii*
[illegible] applicatio gratiae & meritorum
[illegible] ordine a Filio [illegible] est? Sancti-

 fica-

[illegible] ℣. 10. Qua virtute [illegible] est, eadem virtute [illegible] quod illius est, sanctificat. *Das* [illegible] *ad intelligendum, aures ad audien-* [illegible] *Spiritum* [illegible] *in medio eorum*, quo [illegible], *& jura* [illegible] *observent. Ezech.* [illegible], *& etiam animum ad reverendum* [illegible] XXXII. ℣. 39. [illegible] nemo imaginem [illegible] est, nisi qui prius hominem [illegible] posterius illud non in notis vir- [illegible], quam prius.

tingente ad ipsum effectum.

[illegible] Theologiae Socinianae, juxta quam, [illegible] Divinae voluntatis patefactio, qua- [illegible] est, cum vitae aeternae promisso; jam [illegible] vires sumere ipsius Dei voluntatem [illegible], quod dicta caussa nonnunquam [illegible], quod promissiones Dei men- [illegible] neque id nemini contingere [illegible] recte usus fuerit. Influxum Dei [illegible] plane ignorant. Adeo eos in- [illegible], & quam de naturae viribus sumsere [illegible]

Quam male Sociniani insinuantur.

[illegible] de Divina ope Gentilium nonnulli locuti [illegible] sanctitatis Christianae perspectam non ha- [illegible] *contradicit.* Ἔστω ὁ Θεὸς ἀρετὴν μὲν [illegible] ἐστι, πλοῦτον δὲ καὶ [illegible], ἀλλὰ κακῶς. [illegible] *sed eam suo sibi ipsi ar-* [illegible] *Xylander* vertit, *sed* [illegible] *valetudinem* [illegible] *sed male.* [illegible] ἐν θεοῖ, [illegible] ἀγαθοὺς, [illegible], μηδὲ ὠφελίμου. [illegible] *boni & benigni* [illegible] *possunt, nec pro-* [illegible] *nihil bonum sit, nihil*

Deteriores hac in parte nonnullis Gentilium.

[illegible] τοῦ Θεοῦ
[illegible] *Ingens est certamen,*
[illegible] *felicitas agitur,*
[illegible] *Dei* [illegible] *illum adjutorem*
[illegible] Videatur [illegible] *Seneca Epist.* X. &
[illegible] § 40. III. [illegible] eam Deo agen-
[illegible] *Arri. Lib.* IV. *Cap.* IV. τότε καὶ ἐγὼ
[illegible] *Tunc & ego peccabam.*
[illegible] Deo.

III. Propter eam agendas gratias.

[illegible] existimabant consi-
[illegible] objectorum,
[illegible] ἐν ταῖς θεῶν [illegible]
[illegible] *adjutationi-*
[illegible] quando *Marcus* Impe-
[illegible] τῶν θεῶν [illegible]
[illegible] ipsorum [illegible]
[illegible] *Lib.* IX. [illegible] cooperationem [illegible]
[illegible] καὶ [illegible]
[illegible] *cooperari poss-*
[illegible] *cooperari.* Si cui
[illegible] *quae in nostra posita*
[illegible] καὶ [illegible]
[illegible] καὶ [illegible]
[illegible] *conferre ad ea etiam quae in*
[illegible] *Deum preces fundere incipias, videbis quid*
[illegible]

Auxilium illud Dei non in sola morali suasione, sed in efficaci inspiratione constituebant.

[illegible] auxilium tam necessarium esse ad
[illegible] animae eo carere
[illegible]
[illegible]
[illegible] Θεοῦ καὶ
[illegible]
[illegible] καὶ τὰς
[illegible]
[illegible]
[illegible] *ad* [illegible]
lam

Quo etiam optime constitutas animas carere posse negabant.

[illegible] II, v. 16. Ca-
[illegible] ædificat. At-
[illegible] Hæc sola
[illegible] castissimi
[illegible], con-
[illegible]
[illegible] id quod *Ps.* Ex Ps. CX, 3.
[illegible] JESU, tibi a
[illegible] suo agno-
[illegible]
[illegible], & obe-
[illegible] voluntarius mo-
[illegible]; imo *lubentiæ* in
[illegible] emphasin valent.
[illegible], quo Spiritus tu-
[illegible] & strenuum
[illegible] בהדרי קדש in
[illegible], Deo & Angelis
[illegible]
[illegible] Christi milites sua φιλοτιμίᾳ, Et 2. Cor. V. 9.
[illegible] V. v. 9. [illegible]
[illegible], *contendi-*
[illegible] Deus [illegible] se ipsum contem-
[illegible], præcipue virtutibus suis de-
[illegible] Hujus quando de-
[illegible] ibi, pascit ocu-
[illegible] declarat,
[illegible] fidelium ambi-
[illegible] dispositum ha-
[illegible] solum ambi-
[illegible] ad similitu-
[illegible] ipsis e-
[illegible] auctor est,
[illegible], & vitæ suæ
[illegible] in terra viden-
[illegible], se oble-
[illegible]

Et quidem Ægyptiis.

LXIV. [illegible] *Ægyptus* equis suis fuit, quorum [illegible] est. 1. *Reg.* XVIII. ℣. 24. *Jes.* XXXI. v. 1. [illegible] numerum nimis multi- [illegible] populum reducant in Ægyptum. *Deut.* [illegible] equos inde suos plurimum habebat. [illegible] IX. v. 28. Unde colligere est, eximios [illegible] Talibus autem equis Ægyptiacis Ecclesia [illegible] generositatis suæ præcellentiam. Ejus [illegible] Equus erat, quem in insignibus Leo- [illegible] est. *Strom. Lib. V. p.* 567. Quip- [illegible] [illegible Greek] *& virium Leo ipsis symbolum erat;* [illegible]

Quinimo curralibus Regis.

LXV. [illegible] *& Equis curralibus Regis* Pha- [illegible] præstantissimos, & ex universo re- [illegible] Nam quemadmodum currus Regius [illegible] Regius cæteris omnibus præstitisse quis [illegible] Christianæ pietatis generosi- [illegible]

Denique equi Divinæ Majestatis.

LXVI. [illegible] quidem subsistit Deus. Quasi justo mi- [illegible] Currui Pharaonis comparare, polli- [illegible] כסוס הודו *sicut* EQUUM MAJESTATIS [illegible] Quo nihil dici potuit augustius. Ho- [illegible] Equus dispositus ad prælium Jehovæ, & E- [illegible] Divinæ Majestatis, qui propter fortitu- [illegible] ab ipso dignus est insideri Cœlo- [illegible] enim is, qui in veste ac femore suo [illegible] *Regum & Dominus Dominantium,* [illegible] *albo*, *Apoc.* XIX. v. 11. quo denotan- [illegible] sinceri sectatores, [illegible] requiescit ac glorificatur.

[illegible] Christianarum præcellentia ut [illegible] considerandæ sunt; Earum I. *O-* [illegible] in quibus [illegible] earum supra [illegible] virtutes consistit.

Quanam virtutes Gentilium.

[illegible], virtutes Gentilium, & ope- [illegible] ex reliquiis quibusdam imagi- [illegible]

 nis

[illegible] I. Quum
[illegible] fibi-
[illegible] XV. ỷ. 9.
[illegible] mundi ex co
[illegible] *est purum*:
[illegible] *& conscientia*
[illegible] *puro corde, con-*
[illegible] II. Per fidem ju-
[illegible] Deo. Necesse est
[illegible] Deo [illegible] in Christo, prius-
[illegible] Nam qui placeat Deo
[illegible] est? *Prius* Deus
[illegible] IV. ỷ. 4. *August. Lib.* IV.
[illegible] *vera virtus*, *nec*
[illegible] *vivat ex fide*:
[illegible], ut quis Deum
[illegible], nisi cum talem
[illegible] Christo. Deum au-
[illegible] opus est; atque ita
[illegible] IV. Fides uti primum
[illegible] Christo [illegible] fuctione & at-
[illegible], qua sancte ope-
[illegible] *per fidem* [illegible] II. ỷ. 20.
[illegible] fidem, quæ totius
[illegible] nostram [illegible] bonitatem alia spe-
[illegible] in [illegible] persuasione,
[illegible] bonum, [illegible], vel saltem
[illegible] facit, de-
[illegible], [illegible] ostendit,
[illegible] par est satage-
[illegible] Dei [illegible] Atque huc
[illegible] *dubitat*, id est,
[illegible] quibuslibet cibis
[illegible] male agere,
[illegible] *est peccatum*
[illegible]

Cui adesse debet certa animi persuasio, id, quod facimus, bonum vel saltem licitum esse.

... nihil prius, ...

Eximii Clementis loci.

... agere vult.

Eodem Lib. 5. p.

qui

[illegible] in omnibus ad De-
[illegible] credant, De-
[illegible]
[illegible] Dei sca-
[illegible] Non licet
[illegible] in finem con-
[illegible] bea-
[illegible] debemus
[illegible], cum illo ad De-
[illegible] est, ut inco
[illegible] Dei tanto redda-
[illegible] divini amoris nostri a-
[illegible] aliquid mo-
[illegible]

Sed subordinate ad Deum.

[illegible]. Eam Phi-
[illegible], & prae-
[illegible] Dei memine-
[illegible] quidem admo-
[illegible] Imperator: *Lib.*
[illegible]
[illegible] *In eis faci-*
[illegible] ubique
[illegible] *Senecam Ep.*
[illegible]

Normam virtutum summam Philosophi statuerunt naturam, Rationem, & praestantium virorum exempla.

[illegible] *Epictetus*
[illegible] *Arrianum Lib.*
[illegible], coram Deo se
[illegible]
[illegible]
[illegible] *man-*
[illegible] aliqua: Οὐχὶ
[illegible]
[illegible] *Et lib.*
[illegible]
[illegible] *Et eodem li-*
[illegible]
[illegible] *ut alere et pa-*

Epictetus addit, praecepta Dei.

 reant.

[illegible] depositum dedit
[illegible] & *glo-*
[illegible] quis genti-
[illegible] *amplis-*
[illegible] præstan-
[illegible] depræ-
[illegible] tantam,
[illegible] animadvertit per-
[illegible] animo
[illegible] accuratius in-
[illegible] ideam animo suo
[illegible] com-
[illegible] istorum verbo-
[illegible] *Pater vester, qui in cœlis est,*

[illegible] virtutum, [illegible] generis, [illegible] *qui in terra sunt,* [illegible] *est. Psal-* [illegible], vel Ca- [illegible], ob ocu- [illegible] Dei Spiritu a- [illegible] in utroque [illegible] commendatione ipse [illegible] religionis [illegible] quorumque tanta [illegible], quorum [illegible] excitamur. [illegible] 1. *Cor.* IV. [illegible] XIII. v. 7.

II Præstantissima Exempla v. sanctorum qui in terra sunt.

[illegible] sancto- [illegible] hic opus est, [illegible] Divinæ le- [illegible] commonefa- [illegible] exemplum [illegible] insigni [illegible] sacris me-

In quorum tamen imitatione requiritur prudentia.

[illegible] considerari Christum de- [illegible], qua *Hominem*, qua *Mediato-* [illegible] nobis in exem- [illegible] est, quin in [illegible] ad quam conditus erat pri- [illegible], omnesque virtutes creaturæ [illegible] defectu possidens & exercens, eatenus [illegible] imitandus sit. Scilicet hoc post proto- [illegible] hactenus desperat, hominem habe- [illegible], quasi viva [illegible] fratrum suorum versaretur. Eum nobis [illegible]. Dulce est sanctitatis amatori, ejus ac- [illegible] in scripta Dei lege contemplari. Sed [illegible] nisi pictura, est? accurata quidem illa, na- [illegible]; sed pictura tamen, sine carne & suc- [illegible]. Quanto ergo dulcius, eandem sanctita- [illegible] est, quasi vivam & animatam in Chri- [illegible]

Qui imitandus est, quatenus homo sapiens fuit.

[illegible] Officium ejus Mediatorium spectat, ea quæ [illegible], ut gratia Mediationis, qua reconci- [illegible] Deo, [illegible] illud fastigium, quo Christus singula- [illegible] Rex salutatur, in summa quidquid ad [illegible] pertinet, quod Christo concessum præ [illegible] nec imitari fas est, nec imitatores fin- [illegible] *est Mediator Dei & hominum, homo Christus Jesus.* [illegible]

Quæ officio ejus Mediatorio singularia sunt, ea imitari nemo potest, debetve.

XCIII. Hos tamen ad exemplum Christi, & ex communione [illegible], fideles habent, quod Prophetæ, Sacerdotes & [illegible] *Joel.* II, [illegible] 1. *Petr.* II, ℣. 5. *Apoc.* I. ℣. 6. Et consequenter [illegible] munerum istorum functione ad exemplar [illegible]. In quo tamen tam ingens est differitas, ut [illegible], & tenuem aliquam analogiam, [illegible]. Alius enim longe generis Christi Prophetia, [illegible], & Regnum a nostris est.

Attamen ad Exemplum Christi Fideles, Prophetæ, Sacerdotes & Reges sunt.

XCIV. [illegible], quas in obeundis muneribus suis [illegible] nobis ad imitationem propositæ [illegible] Fidelitatis, & Caritatis, & Patien- tiæ,

Et virtutes, quas in obeundis muneribus

[illegible] ... tie, & Zeli, & Confessio [illegible]
demonstrantur [illegible]
V. ℣. 4. 5. [illegible]
℣. & quod [illegible]
II. ℣. 14. & qu[illegible]
præceptorum [illegible]
levit. *Joh.* II. ℣. 17. quod in [illegible]
quæsiverit: *Joh.* VIII. ℣. 49. 50. & quæ plura [illegible]

Quo Deus, cum Patre & S. S. perfessa Sanctitatis exemplar est.

XCV. Denique etiam [illegible]
Spiritu, [illegible]
& XIII. ℣. 41. *Matth.* V. ℣. 48. *Eph.* V. [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] undant, inoffenso cursu pergentes, ad diem [illegible] *fructibus justitiæ, qui sunt per Jesum Christum [illegible] & laudem Dei. Phil.* I. ℣. 10. 11. Quo[illegible] principium est amor Dei, eorum finis [illegible] Dei gloria. Qui enim Deum im[illegible] super omnia amat, quod Deo est amatissi[illegible] suam diligit gloriam, ut ejus gratia faciat [illegible]. Deus [illegible] quodcunque facit. Ideo omnia sunt *ex ipso*, ut sint rursus *ad ipsum*, *& ipsi gloria in secula. Rom.* XI. ℣. 36. Hac quoque in parte Deo similes [illegible], quod in omnibus actionibus suis Dei gloriam per oculis [illegible]. *Sive editis, sive bibitis, sive quid facitis, omnia in Dei gloriam facite.* 1. *Cor.* X. ℣. 31.

Cur sit omnibus promovenda universali firmoque decreto pii se tradunt.

XCVIII. Quæ tamen non ita sunt intelligenda, quasi in omnibus [illegible] singulis, minutissimis etiam vitæ nostræ actionibus, explicitam [illegible] habere necesse sit, ut Deum per eas glorificemus. Hoc enim per rerum naturam fieri non potest. Verum id [illegible] firmum ratumque filiis Dei esse debet: Deo se esse consecratos ac dedicatos, ne quid posthac cogitent, loquantur, meditentur, agant, nisi in quo expressio quædam virtutum Dei, & manifestatio ipsius gloriae sit. Sacrum enim non sine in[illegible] ad profanos usus applicatur. Sui non sunt: idcirco hunc sibi finem statuere, ut unice ea quærant, quæ expedire sibi secundum carnem arbitrantur, nefas esto. Sui non sunt: ergo quoad licet, obliviscantur se ipsos & omnia sua. Dei sunt: illi ergo vivant, & moriantur. Dei sunt: cunctis ergo actionibus ipsorum præsideat ejus sapientia. Dei sunt: ad illum igitur tanquam solum legitimum finem contendant omnes vitae ipsorum partes. Atque in hac sincera nostri abnegatione, & traditione Deo, ut firmiter proponamus cum sancto ad ipsum respectu omnia nostra peragere, consistit, hæc de qua agimus, Dei glorificatio.

Quid sit ad Dei gloriam edere ac bibere.

XCIX. Verbi gratia, cum quis edit ac bibit ad Dei gloriam, quando se indignum confessus, qui vita hac illiusque commodis fruatur, simul Dei beneficentiam laudat, quæ omnia abunde ipsi largitur, & [illegible] intuetur immensum illum D. Jesu amorem, qui [illegible] libens caruit, & aceto se ac felle potari passus est, ut [illegible], in favore numinis pinguia comede-

re,

re, ac dulcia bibere [illegible]; quando enim [illegible] [illegible] nodonis [illegible], [illegible] [illegible] cum [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], qui [illegible] ministerio [illegible] impendere, ut [illegible] [illegible] denique ex [illegible] hujus vitæ [illegible] [illegible] [illegible] prope delicias [illegible] [illegible] [illegible] ac fide [illegible]; [illegible] [illegible] [illegible], Domine, si [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] in [illegible]?

C. Lubet hic quædam adscribere ex [illegible] [illegible] *[illegible] [illegible]*, quæ sub titulo [illegible] [illegible] [illegible] est Venetiis, Anno [illegible], id est Christi MD[illegible] [illegible] Amstelodami MDCLVIII. [illegible] Chri[illegible] versione sua Latina, [illegible] [illegible] Corporis [illegible] ad *Theologiam Judaicam*, Cap. III. p. 74. [illegible] [illegible] his verbis [illegible] [illegible]: *[illegible] ad gloriam [illegible] Dei, & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quando [illegible] in [illegible] & [illegible]. [illegible] gratia, quando [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]; [illegible] [illegible], quod Deo [illegible] [illegible] [illegible]; ut corpus [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] corporalibus [illegible], ut Deo [illegible] [illegible] [illegible] modo [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].*

CI. Post hanc Divini [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] sui ipsius rationem in virorum [illegible] [illegible] [illegible] intendere. I. Ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] ac [illegible] [illegible] [illegible] 2 Pet. I. 5-10. II. Ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], videlicet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Pia [illegible] [illegible] Com[illegible] [illegible] [illegible]

II. Sancto-rum & in [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] JEsus *Joh.* XIV. ℣. 21.23. IV. Ut in [illegible] inde profectis, summo numini [illegible], ac beatior paullatim evadat 2. *Cor.* [illegible] vis ad [illegible] contendens [illegible] quæat degere. 1. *Cor.* IX. ℣. [illegible]

CII. [illegible] ita expetere sanctitas Christiana do- [illegible] ultimo fine subsistamus; sed ut ea quo- [illegible] ad Dei [illegible]. Quanto enim quis ea, quæ mox [illegible] consequitur, tanto fulgentius Divinarum [illegible] in eo coruscat. Bonitas & Liberalitas Dei [illegible] ostendunt. Dilecta [illegible] inquinatam & gloriosam DEO [illegible]. Pretium satisfactionis ac meritorum [illegible] concessa rite æstimatur. Sancti ipsi, [illegible] ad Dei sui laudes decantandas [illegible] sunt. Atque hoc modo con- [illegible] beatitudinem collimantes, suam glo- [illegible] quærentes, simul *glorientur in spe gloriæ* [illegible] illi redduntur beati, *quando Deus in* [illegible] *fit.* 2. *Thess.* I. ℣. 10.

In quâ Dei gloria eximie elucet.

CIII. [illegible] & ad proximum Deo lucrifaciendum pietatis [illegible]. Nunquam sibi in glorificatione Dei san- [illegible]. Plurimos eidem inventos operi sodales ha- [illegible] consequatur, *lucem suam facit lucere coram* [illegible] *opera cernentes, Patrem, qui in cœlis* [illegible] Matth. V. ℣. 16. Accedit, quod, proximi salutem [illegible], ei in viam antiquam bonamque reducendo, [illegible] impendat. Quam ad rem quum [illegible] efficacius, hoc fine ipsas Christianas fœminas [illegible], *ut si qui non assentiuntur sermoni, per ea-* [illegible] *sermone lucrifiant.* 1. *Pet.* III. ℣. 1. Et [illegible] istius gratiæ Dei facti sunt participes, ut [illegible] ad admirabilem ejus lucem, per repercus- [illegible] alios quoque illuminare, accendere, & [illegible] consortes reddere, allaborant. Quo stu- [illegible] excogitari potest?

III. Proximi ædificatio.

CIV. [illegible]

Meditatio Divini verbi,

CV. [illegible]

CVI. [illegible]

CVII. [illegible] sanctificationis fructum ex Dei ver- [illegible] quotidie animo attento, &, quem- [illegible] legendum est. [illegible] audiendum? habes enim publicum ver- [illegible] praestantissimas. *Rom.* X. 14. 15. 17. III. Lecta & [illegible] penitissimo aerario recondenda sunt, ut ibi veluti [illegible] thesaurus custodiantur. *Iob.* XXIII. v. 12. *Ps.* CXIX. [illegible] v. 19. IV. Non tamen ita, ut in remoto aliquo [illegible] reposita, ibi situ & squalore computrescant; sed [illegible] reproducta sanctae meditationi objiciantur. Qua [illegible] illum & alibilem Divini verbi succum anima masticando, [illegible], & sugendo quasi attrahit, ac in substantiam [illegible]. *Ps.* I. v. 2. *Jos.* I. v. 8. V. Expedit in promtu semper habere [illegible] quaedam efficacia dicta, quibus adversus [illegible], & ad officia excites. Hoc volebat Dominus, [illegible] Israëlem verba sua in signum alligare manui, & pro [illegible] ante oculos. *Deut.* VI. v. 8. Cur ante oculos? Ut [illegible] menti continuo observaretur. Cur alligare [illegible]? Ut [illegible] ad praxin dirigendam esse moneamur.

Ideoque cum cura usurpandum.

CVIII. [illegible] sibi ipsi Imperator Antoninus dicebat, *Lib.* III. [illegible] ἐν ἑτοίμῳ ἀεὶ τὰ ὄργανα καὶ σιδήρια [illegible] τῶν θεραπευμάτων, οὕτω τὰ δόγματα [illegible] τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα εἰδέναι. *Quemadmodum Chirurgi instrumenta & ferramenta sua ad curationes subitaneas semper habent ad manum: ita tu dogmata in promtu apud te habeas, [illegible] res quum divinas tum humanas dignoscas.* Quibus affinia sunt, quae *Seneca* habet, *de Beneficiis*, *Lib.* VII. *Cap.* I. *Egregie hoc dicere Demetrius Cynicus* —— *solet: plus prodesse, si pauca praecepta sapientiae teneas, sed illa in promptu tibi & in usu sint, quam si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ad manum. Et Cap.* 8. *Hoc Demetrius noster utraque manu tenere proficientem jubet, haec nusquam dimittere, imo affigere, & partem sui facere, [illegible] quotidiana meditatione perduci, ut sua sponte [illegible], & ubique ac statim desiderata praesto sint.* Quod [illegible] praeceptis dictitabant quae πρόχειρα [illegible], id nos de Divinarum literarum [illegible] dicamus, quas ita in promptu ha-

Imprimis expedit efficacia quaedam Scripturae dicta adversus peccatum in promtu semper habere.

[illegible] montem, sibi centuplo capaciorem [illegible] Christi repleatur.

3. Eximia virtutis pulcritudo.

CXI. [illegible] pulcriori facie ipsa nobis adridet virtus quam in Christo, quæ, ut supra quoque monuimus, in lege picta, hic [illegible] cernitur: & ita quidem, ut sæpius [illegible] contemplantem ad eandem imaginem transformet. 2. Cor. III. ℣. 18. Postquam Moses ad familiare Dei commercium in sacro monte admissus quadraginta ibi dies exegisset, cutis faciei ejus tum coruscabat fulgore, ut ferre eum Israëlitarum oculi nequiverint. *Exod.* XXXIV. ℣. 29. 30. Idem iis contingit, qui Regem gloriæ Jesum, retecta facie in pulcritudine sua intuentur. Cœlestis Spiritus radii, copiose ex ipso emanantes, penitas animæ partes permeant, novumque iis spiritualis vitæ vigorem conciliant. Quam ad rem plurimum confert intenta D. Jesu contemplatio. Quo sæpius eum fidelis in spiritu intuetur, eo clarius perfectiones ejus, quarum ornamentum sanctitas est, cognoscit. Quo clarius eas cognoscit, eo ardentius illas diligit. Quo ardentius eas diligit, eo similior iis evadere cupit. Nam amor tendit ad similitudinem amati. Imo in ipsa caritate jam magna similitudo est: nam *Deus est caritas*. 1. *Joh.* IV. ℣. 8. Porro quo ardentius Deum diligit, eo & sæpius & lubentius & attentius eum intuetur: atque ita istum intuendi & diligendi orbem, continuo in se redeuntem, sæpe percurrens, quovis actu novum gloriosissimæ hujus imaginis lineamentum nanciscitur.

III. Studium Precum.

CXII. *Tertium* Contemplationi huic D. Jesu devotarum *precum studium* accedat, quibus ex plenissimo, & ad impertiendum paratissimo, Christi ubere, gratiam pro gratia sugendo haurire licet. Omnia se Deus juxta voluntatem suam rogantibus daturum esse promisit. 1. *Joh.* V. ℣. 14. Nihil autem magis secundum voluntatem Dei petere possumus, & quod libentius dat, quam Spiritum suum. *Luc.* XI. ℣. 13. Qui, uti sanctimoniæ nostræ princeps causa, ita ejusdem auctor consummatorque est. Hæc igitur quotidiana nostra oratio sit, *Doce me facere beneplacitum tuum, quia tu Deus meus es; spiritu tuo bono deduc me per terram planam.* Ps. CXLIII. ℣. 10. *A contumaciis subtrahe servum tuum, ne dominentur in me; tunc integer & insons ero a defectione magna. Sint accepti sermones oris mei, & meditatio animi mei co-*

CXV. Sexto valde promovetur sanctitas, si accuratum subinde conscientiae examen instituens, facta dictaque, imo & cogitata tua recolas, ut quid vel omnino perperam, vel non satis recte a te gestum sit, id cum pudore & dolore confitearis, & inposterum correctionem [illegible] vel ob bene gesta Deum glorificans, & sufficientiam [illegible], ad alacriter coeptum pietatis cursum continuandum excitaveris. Ita, se cum eximio sanctimoniae fructu fecisse, Psaltes narrat *Psal.* CXIX. ℣. 59. *Reputavi vias meas, & verti pedes meos ad testimonia tua.*

VI. Accuratum conscientiae examen.

CXVI. Ipsi gentiles scrutinium hoc conscientiae commendarunt, &, nisi de seipsis mentiantur, exercuerunt illud non indiligenter. *Anton. Lib.* V. §. XXXI. *Recole tecum, quo modo te hactenus gesseris erga Deos, parentes, fratres, conjugem &c. numquid hactenus adversus hominem aliquem, quod minus deceat, quidquam vel feceris, vel dixeris admiseris.* Idem *Lib.* VIII. §. 2. *In omni actione interroga te, quomodo ista mihi sese habet? Num futurum est, ut ejus poeniteat me? Seneca Lib.* III. *de Ira Cap.* XXXVI. *Quotidie animus ad rationem reddendam vocandus est. Faciebat hoc Sextius, ut consummato die, quum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogaret animum suum: Quid hodie malum tuum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es? ... Quid ergo pulcrius hac consuetudine excutiendi totum diem? qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur? quam tranquillus, altus ac liber, quum aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator sui censorque secretus cognoscit de moribus suis?* Cetera, quae de se Seneca addit, Lector ex ipso petat. Aurea sunt, & aetherea. Verum opera danda est electo Dei populo, ne hac in parte ruborem ei Gentiles incutiant.

Quod ipsi Gentiles commendarunt.

CXVII. *Denique* (nam si in singula me diffundere vellem, in justum volumen hoc caput excresceret) qui proficere in sanctitate volt, lubens gratusque moneri se ac reprehendi patiatur. Τὸ μὲν γὰρ μὴ ἁμαρτεῖν ὄντως ὑπὲρ ἄνθρωπον, καὶ μόνου Θεοῦ. *Etenim nunquam peccare, revera supra hominem est, & solius Dei*: inquiebat olim *Nazianzenus Orat.* XV. quae est *in plagam grandinis.* Huic autem malo curando nullum salubrius remedium est sapienti & amica admonitione. *Velut monile aureum, & ornamentum ex insigni auro, ita est reprehensor sapiens apud aurem auscultantem.*

VII. Tolerantia reprehensionis.

Pro-

[illegible] quidem [illegible], hactenus ut non regnet: *Rom.* VI. ℣. 12. [illegible], & ut infelix pondus Atalantam, ita fideles in [illegible] retardans, dum continenter adversus Spiritum [illegible], impedit electos, quo minus alacri[illegible] impense vellent. *Gal.* V. ℣. 17. *Rom.* VII. ℣. [illegible] certo homo renatus sursum nititur. Sed [illegible] caro deorsum trahit. Quasi coelesti avi[illegible] ad pedem ligaverit. Ingentibus [illegible] virtutum exercitia occipiunt. *Psal.* CXIX. ℣. 118. [illegible] XXIV. ℣. 16. & procedentes in omnimoda potentia Domini Dei sui, *Ps.* LXXI. ℣. 16. ea aggrediuntur, quæ captum facultatemque hominum naturalium longe superant, atque adeo grandibus passibus ad perfectionem contendunt, quasi qui feram aliquam non sine potiundi spe venando insequuntur. *Phil.* III. ℣. 14. Sed inhærens caro innataque perversitas, tot vitiosis actibus aucta, *ἡ εὐπερίστατος ἁμαρτία*, *Heb.* XII. ℣. 1. omnia rursus foedat vitiatque. Hæc autem ad mortem usque in homine stabulatur. *Habitat [illegible], sed non dominatur aut prævalet: evulsa quodammodo, necdum tamen expulsa: dejecta, sed non prorsus [illegible]*, uti eleganter *Bernardus in Psal. XC. Serm. X.* Juxta legem Mosis vas testaceum semel cerimonialiter sorditatum [illegible] manebat, donec frangeretur. *Lev.* XI. ℣. 33. Talia testacea vasa nos sumus, 2 *Cor.* IV. 7. Postquam contaminati peccato sumus, perfectam [illegible] non nanciscimur, usque dum figulinum corporis nostri [illegible] mortis impetu rumpatur.

imperfectionis est inhabitans caro.

CXX. Quando de Spiritus & carnis lucta in homine sanctificato loquitur Apostolus, non est existimandum, luctam illam ex eo solum oriri, quod glandula pinealis possit impelli ab una parte per animam, ab altera per spiritus animales, quodque illæ duæ impulsiones sæpe sint contrariæ; ita ut tum caro prævalere censeatur, quando Spiritus animales in impulsione mirificæ istius glandulæ potentiores sint; Spiritus autem prævaleat, quando animæ [illegible] judicia, in impulsione pinealis glandulæ est valentior [illegible] verissimum sit, inordinatos spirituum animalium [illegible] cogitationes & appetitiones pravas in anima [illegible] Spiritus & carnis in lucta animæ [illegible]. Ubi animæ novi habitus per Sanctifican-

Lucta Spiritus & carnis non consistit in contrariis motitationibus glandulæ pinealis.

tem

[illegible] Spiritum indui [illegible] in ipsa anima [illegible] superstitum : [illegible] quando [illegible] principio [illegible] [illegible] gratia [illegible] nondum peccati [illegible] principiis, [illegible] utrinque [illegible] [illegible], pugna exoritur, quæ in ipsa præcipue anima [illegible] vel ad terrena deprimitur per [illegible] vel ad æthera sublimatur per principium [illegible] a Spiritu. Neque quum de Carne Scriptura [illegible] [illegible] intelligit, sed etiam [illegible] [illegible] in corpore ejusque membris ex parte [illegible] [illegible] tamen sedem in ipsa mente habentem, quæ [illegible] [illegible] tam virtutis quam vitii subjectum est. [illegible] in hac pugna, non sunt Anima & Corpus, sed Gratia [illegible] [illegible] Spiritus [illegible] Reliquiæ [illegible] Pravitatis.

Due otium non debet religionis carnis in hac vita plane expellere.

CCXI. [illegible] Spiritus gratiæ in [illegible] carnis in hac vita non omnino [illegible]. Nam [illegible] Carnem, tempus [illegible] & [illegible], locum habeat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Rom. VII. [illegible]

CCXII. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Nihil enim est, quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Nihil denique, quod circa aliorum lapsus, & in judicio de eorum statu, & in universo convictu, clementiores faciat, quam suarummet infirmitatum conscientia. *Gal.* VI. ℣. 1.

CXXIII. III. Valide hoc pacto omnes convincit, salutem suorum meræ ac liberæ gratiæ suæ deberi. Quis enim infirmitatis sibi suæ & quotidianorum lapsuum conscius, fateri non cogitur, vitam sibi a Deo, non ut meritorum æstimatore, sed ut veniæ largitore, concedi? Rigor Legis omnes cæcos, mancos, luxatos membris, similive laborantes vitio, a sacerdotio arcebat. *Lev.* XXI. ℣. 18. Quid ergo restat, nisi ut immeritam Evangelii gratiam dicamus, quæ eos, qui pejus quoad animam affecti sunt, ad cœleste admittit sacerdotium, neque accessum intercludit ad Sanctum Sanctorum, quod sine manibus factum est? In tanta imperfectione vix, ac ne vix quidem, meritorum arrogantia ex Ecclesia exterminari potest: quid foret, si perfectionem possibilem esse doceremus.

III. Ut ostendat salutem sua gratia deberi.

CXXIV. IV. Denique sapientia Dei dignum est, paullatim suos ad summum sanctitatis apicem evehere. Sicut in creatione primi mundi a rudi Chao indigestaque mole orsus est, quam sex dierum successione in hanc pulcritudinem efformavit, donec ultima imposita manu sabbatho quiesceret: *Gen.* II. ℣. 2. ita in Creatione novi mundi Gratiæ, a nihilo incipiens, paulatim suos ad ulteriora deducit, donec decurso terrestris hujus septimanæ spatio, ad Auroram Cœlestis Sabbathi, Sanctitatis simul & gloriæ colophonem suis imponat.

IV. Quia sapientia sua dignum est paullatim suos ad perfectionem manuducere.

CXXV. Negari sane non potest, Scripturam quandoque nonnullos memorare, qui etiam in hac vita *perfecti* dicuntur. Sed notandum est perfectionis vocem non eodem semper sensu usurpari. Nam I. Est perfectio aliqua SINCERITATIS, quæ in eo consistit, quod quis corde non fucato sine regnante hypocrisi Deo serviat. Hoc sensu de Jobo dicitur, quod fuerit תם וישר *perfectus ac rectus, timens Deum, & recedens a malo*, *Job.* I. ℣. 1. Eadem mente Hiskias protestatur, se ambulasse coram DEO באמת ובלב שלם, *in veritate & perfecto corde, & quod rectum est in oculis ipsius fecisse*, *Jes.* XXXVIII. ℣. 3. Est perfectio aliqua PARTIUM, eaque tum *subjectiva* respectu totius hominis, in quantum ille undique sanctificatur, *quoad Spiritum, & Animam, &*

Perfectio in scriptura varia significat.

Corpus 1. *Thess.* V. ℣. 23. quum [illegible] respectu [illegible] do omnia, & singula [illegible] Divinitus præscripta [illegible] observantur. De ea David loquitur, *Ps.* CXIX. [illegible] *nia mandata tua de omnibus [illegible] [illegible] falsitatis odi.* Et de Zacharia ac Elisabetha dicitur [illegible] *cedentes in omnibus præceptis & constitutionibus Domini* [illegible] III. Est perfectio COMPARATIVA, quæ adultis in cognitione, fide, sanctificatione adscribitur, [illegible] [illegible] infantibus cum iis, qui adhuc infantes sunt [illegible] Johannes distinguit, *Pueros, Adolescentes, & Patres*, [illegible] ℣. 12. 13. Eo sensu de *perfectis* loquitur Paulus, 1. *Cor.* [illegible] *Phil.* III. ℣. 15. IV. Est & perfectio quædam EVANGELICA [illegible] [illegible] cum velamento gratiæ, juxta quam illi perfecti [illegible] in quibus est sincerum perfectionis studium, Deo [illegible] [illegible] prompti animi conatum [illegible] acceptum [illegible] deputante, quia, quod factum non est, ignoscit. [illegible] Apostolus ait 2. *Cor.* VIII. ℣. 12. *Siquidem si prior adsit promptus animus, aliquis acceptus est, pro eo quod habet, non pro eo quod non habet.* Ita in *Christo perfecti sumus*, *Col.* II. ℣. 10. [illegible] [illegible] summa [illegible] justitia omnes defectus nostros [illegible]. [illegible] [illegible] probe est intelligendum. Non [illegible] secundum veritatem. Ita de nobis & [illegible] [illegible] sunt. Et quum nos ipsi una cum actionibus [illegible] [illegible] [illegible], non possit nos aliter quam imperfectos [illegible] tantum cum Scriptura volumus, Deum propter [illegible] Christi obedientiam, sinceritatem [illegible] gratiose [illegible] re, neque minus munifice mercedem ei rependere, [illegible] [illegible] numeris absoluta [illegible] foret. V. Denique est [illegible] *fectio* GRADUUM, quæ quia omnium virium [illegible] nullo defectu, radicitus excisa omni prava cupiditate, [illegible] data præstat. Hanc lege sua Deus exigit. Et hanc [illegible] quam sanctis in hac vita abrogamus; quum cæteras [illegible] species libenter in iis agnoscamus.

Tenemur de [illegible] quando perfectio- nem gra- CXXVI. Verum quidem est, quando lege sua Deus [illegible] [illegible], ut eum diligamus *ex toto corde, tota anima, & omnibus viribus* [illegible] *stris*, illis pluribus non designari [illegible] [illegible] [illegible] gradum, quam [illegible]. Neque enim [illegible]

[illegible] ab homine, etiam peccatore pot-
[illegible] Lib. I. Cap. IX. §. XII. & se-
[illegible] de Josia dicitur, 2. Reg. XXIII. ℣. 25. *Si-*
[illegible] Rex, qui reversus sit ad Jehovam to-
to corde suo, [illegible] suo, & totis viribus suis, juxta uni-
versam legem [illegible] intelligendum id est sensu non nihil immi-
nuto. [illegible] sinceritatem ipsius, & initium atque co-
natum debitæ perfectionis, & connotet gratiosam Dei æstima-
tionem in Messia. Eodem sensu jurabant Judæi tempore Asæ,
se requisituros Deum majorum suorum, *ex toto corde suo, & ex*
tota anima sua. 2. *Chr.* XV. ℣. 12. quod & omnes præstitisse narran-
tur vers. 15. Neque tamen quisquam dixerit, populum Judaicum
omnem sanctitatem lege præscriptam consummate implesse: quum
excelsa ex Israële amota non fuerint. vers. 17. Tum etiam quis
existimaverit, conditionem perfectæ plane obedientiæ exactam
fuisse a Filiis Davidis, antequam promissionum ipsi factatum con-
sortes fieri possent? Ita tamen Dei verba sonant. 1. *Reg.* II. ℣. 4. *Si*
observabunt filii tui viam suam, ambulando coram me in fide, ex
toto corde suo, & ex toto animo suo. Neque posse Josiæ elogium
in omni sua emphasi explicari, patet ex collatione cum 2. *Reg.* XVIII.
℣. 5. ubi de Hiskia dicitur, *Non fuit ei similis inter omnes Reges*
Jehudæ, qui post eum, aut qui ante eum fuerint: quæ verba si
utrobique in rigore sumantur, neque benigna interpretatione
concilientur, manifestam involvunt contradictionem. Unde evi-
dens est, in utroque loco esse quandam hyperbolen: vel utriusque
Regis laudem non absolute intelligendam esse, sed κατά τι, in ordi-
ne ad reformationem cultus publici: in qua diverso respectu alius
alio majus quid fecisse dici potest.

dum, aliquando perfectionem sinceritatis in gradu excelso, licet non summo notat.

CXXVII. Petimus quidem in oratione Dominica, ut volun-
tas Dei in terra fiat, quemadmodum fit in coelis, qua in re sum-
ma pietatis perfectio est: neque frustra D. Jesus eam nobis oran-
di particulam præscripsit: & Johannes ait 1. *Epist.* V. ℣. 14. *quidquid*
petierimus secundum voluntatem Dei, id nos accepturos esse: sed
tamen ne inde quidem omnimoda sanctitatis in hac vita perfectio
evinci potest. Nam particula *sicut* non notat in hac petitione
omnimodam paritatem in gradibus, sed similitudinem in re &
modo rei, in sinceritate, promtitudine & alacritate submissionis
sub

Quo sensu oremus, ut voluntas Dei in terra fiat sicut in coelis.

sub voluntate Dei, non imperativa, [illegible]
modum & in quarta positione, [illegible]
[illegible] Licet quidem [illegible]
[illegible]
[illegible] Dei [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] in hac Divinæ voluntatis dispositione [illegible]
[illegible], neque [illegible] in Deum [illegible]
hic [illegible], [illegible]
[illegible]

Quinam designentur per justos, qui resipiscentia non indigent.

CCXVIII. Novimus, Dominum nostrum [illegible] loqui *de uno peccatore resipiscente*, & *de* [illegible] *qui resipiscentia non indigent*. Verum neque hoc [illegible] perfectionis [illegible]. Duplex enim est resipiscentia [illegible] & Universalis, qua homo peccator, Dei cognitione [illegible] [illegible], ad Deum & virtutem [illegible] [illegible], ad quam [illegible] [illegible] [illegible] in triplici differentia est. Nam, I. Fieri potest [illegible] qui [illegible], in grande aliquod peccatum [illegible] quod [illegible] doloris, & [illegible] [illegible]. II. Fieri item potest [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. III. [illegible] id non accidat, [illegible] quilibet peccata quotidiana [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Quando de peccatore [illegible] gaudium [illegible] Dominus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] fortasse [illegible], qui ad notabile aliquod tempus [illegible], ac a gravioribus peccatis sese servent; [illegible] in [illegible] quem non descripsimus, statum pro[illegible], [illegible] resipiscentiæ modis non indigeant: nemo tamen [illegible], qui non propter quotidianos defectus quotidie resipiscentiam suam renovare teneatur. Breviter, hic dicti hujus Dominici sensus recidit: majus in cœlo gaudium esse, propter ingentes peccatores, quando primum convertuntur, vel propter renatos, quando post scandalosam aberrationem [illegible]; quam propter eos, in quibus, ob constans accuratioris pietatis studium, tam notabilis & in omnium oculos incurrens mutatio locum non habet.

Cur resipiscens peccator majus in cœlo gaudium creet, quam nonaginta novem justi.

CXXIX. Quæri hic non immerito posset, cur majus in cœlo gaudium esse dicatur ob unius peccatoris resipiscentis conversionem, quam ob nonaginta novem justorum in sanctitate constantium; quum majus horum merito majus gaudium excitet, & sine dubio melius sit, æquabilem pietatis tenorem tenuisse, quam, postquam longe diverteris, postliminio ad viam redire? Respondeo: I. Dominum parabolis utentem, &, quemadmodum solet, Auditorum se captui accommodantem, de Divinis rebus humano more loqui. Constat autem, bona ex inopinato obvenientia majus gaudium creare, quam alia, licet majora, quæ quis tranquille jam aliquamdiu possedit: & redinventionem rerum deperditarum longe vehementius animum afficere, quam aliarum conservationem non interruptam. Idem hic quoque suo modo obtinet. Justos ad felicitatem contendere, gaudent sane Angeli: verum ii jam dudum Diaboli laqueis erepti fuere. At quando improbus aliquis [illegible] e cassibus ejus liberatur, conversio illa, eaque consequens æterni salus, quanto insperatior, tanto etiam gratior esse debet. II. Sequitur hic Dominus antiquam Judæorum Theologiam. Ii dicebant, *Hebræo peccante Angelos flere*: Dominus dicit, homine quocunque se convertente Angelos gaudere. Hebræi dicebant: גדולה מעלתכם של בעלי תשובה [illegible] *major est dignitas pœnitentium quam perfecte justorum*: Et [illegible] *ubi stant pœnitentes, ibi non stant perfecte justi*. Qualia [illegible], & *Ludovicus Cappellus*, & *Grotius* [illegible]. Cujus [illegible] hæc est ratio: quia difficilius est vitio-

vitiorum [illegible] ; quam [illegible]
[illegible] est , [illegible]
est ; quoties [illegible] sibi [illegible]
[illegible] gloria [illegible] ; [illegible]
efficacitas [illegible] Christi, in conversione [illegible]
quam in conversione eorum , qui in [illegible] justitiae [illegible]
[illegible] ergo magis [illegible] Diabolus , [illegible]
[illegible] ; quam [illegible]
[illegible] gaudent [illegible] , quando [illegible]
[illegible] & Domini [illegible]
[illegible] in recti studio ; quos [illegible]
Æquabilis ille virtutis tenor ut plurimum [illegible]
[illegible] via ad optimum [illegible] Dei brachio [illegible]
velociori cursu [illegible]. Magis [illegible]
[illegible] , qui eo profundius [illegible]. [illegible]
virtutem ; [illegible] superior [illegible]
[illegible] Dei [illegible] ; quam [illegible]
[illegible]. Et fieri [illegible]
[illegible]
[illegible] Ut ex exemplo Pauli [illegible]
℣. 40.—48. [illegible] Quae omnia [illegible]
[illegible]

CCXX. Quandoquidem [illegible]
[illegible], facta est [illegible]
[illegible] Doctissimus [illegible]
[illegible], vel [illegible], observavit, ad *Matt.* [illegible]
[illegible] in bono : [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] , ut rem [illegible]
[illegible]
[illegible]. Hinc [illegible]
[illegible]
[illegible] Petrus [illegible]
[illegible]

explicaret. [illegible] Paulus, *Act.* xxvi. ℣. 20. Venerabilem Bezam hac in [illegible] Commentatores secuti sunt, præsertim quando [illegible] μεταμέλειαν agunt.

Sed dubitare licet, an satis solide.

CXXXI. Dubitare tamen licet, an hæc vocum distinctio solido fundamento nixa sit. Neque enim ex utrinsque originatione arcessi potest, neque probatorum auctorum usu confirmari, neque ex constanti Scripturæ stylo demonstrari, nec denique ex Hebraicis, quibus respondent, vocabulis asseri. Quod ordine nunc demonstraturi imus.

Originatio vocum nihil tale importat.

CXXXII. Originationem quod attinet, μετανοέω vox est composita, ex *μετὰ post*, & *νοέω, intelligo*, & ut *Henricus Stephanus* in *Thesauro* exposuit, significat *post intelligo*: atque ita opponitur voci προνοέω, id est, *ante rem intelligo*. Eleganter admodum *Clemens Stromat. Lib.* II. Εἰ ἐφ' οἷς ἥμαρτεν μετενόησεν, εἰ σύνεσιν ἔλαβεν ἐφ' οἷς ἔπταισεν, καὶ μετέγνω, ὅπερ ἐστὶ, μετὰ ταῦτα ἔγνω· Βραδεῖα γὰρ γνῶσις μετάνοια. *Si peccatorum suorum ductus est pœnitentia, si attendit ad ea, in quibus impegit* (ita enim malo vertere, quam cum Gentiano Herveto, *si propter ea, in quibus lapsus est, tunc remordet conscientia*) *& errorem recognovit, id est, postea cognovit. Nam pœnitentia est tarda cognitio, quæ post rem perpetratam venit.* At μεταμέλομαι virtute etymologiæ suæ, significat *sollicitudinem, postquam aliquid commissum vel omissum est.* Atque ita μετάνοια, quæ propriæ est actus *mentis*, in se ac gesta sua reflectentis, ordine naturæ præcedit τὴν μεταμέλειαν, quæ magis ad *voluntatem & affectus* pertinet.

Usus utriusque vocis apud probatos auctores promiscuus est

CXXXIII. Usus utriusque vocis apud præstantissimos auctores talis est, ut utraque indifferentem pœnitudinem animi notet, sive in bono, sive in malo. Hesychius μεταμέλειαν per μετάνοιαν exponit. Suidas similiter, μεταμέλει, μετανοεῖ. Et in Etymologico Magno, μεταμέλομαι, μετανοῶ, μεταγινώσκω, promiscue usurpantur. Memorabilem locum ex Plutarcho, περὶ εὐθυμίας, producit *Casaubonus ad Matth.* XI. ℣. 20. ubi voces μεταμελείας & μετανοίας tanquam ejusdem significationis alternat, & μετάνοιαν describit, ut [illegible] σὺν αἰσχύνῃ τῆς ψυχῆς καὶ κολαζομένης ὑφ' αὑτῆς: *quæ est ipsa cum pudore animus mordetur ac punitur*; quod ut μεταμελείᾳ proprium esse Venerabilis Beza vult. Imo est ubi μετάνοιαν simplicem displicentiam notare observavi: ut apud *Mar-*

[illegible] ἀναθεῖναι exprimit He-[illegible] Μετάνοια [illegible] actionem notet, [illegible] ut merito ei a Petro & [illegible] hæc de vocibus hisce monuisse suffi-[illegible], adeat [illegible] ad *Matth.* XXVII. [illegible] *Evangelicarum Cap.* XIX. *Thomam* [illegible] *Cap.* XIII. *Suiceri Thesaurum.*

μετανοεῖτε, *sed* ἐπιστρέψατε, *respondet τῷ* שׁוּבוּ

CAP. XIII.

De Conservatione.

I.

Quos [illegible] sanctimonia donavit Deus, eos etiam tam [illegible] CUSTODIT, ut [illegible] sit, quen-[illegible] ab ea semel sanctitate totaliter ac [illegible] excidere. *Fide-* [illegible] *& CUSTODIET ab illo mali-* [illegible]

Fideles & Sanctos Deus conservat.

[illegible] illa est *Actio Dei Gratiosa, qua Ele-* [illegible] *Fideles ac Sanctificatos, atque in sese debi-* [illegible] *potentissima Spiritus* [illegible] *ad id sapienter ordinatis, ut instarum* [illegible] *plane amittant, sed per stabilem* [illegible] *æternam certo deducantur.*

Conservationis illius definitio.

[illegible] Deus, sunt homines ELECTI, id est, [illegible], non modo ad externam aliquam natio-[illegible]; *Deut.* VIII. 6. sed & ad internam [illegible] REDEMPTI, per Christum. Non [illegible], qui aliquos ma-[illegible] tamen, beneficiis acquirit, & ser-[illegible] suam adsciscit; qui tandem *in magna* [illegible] *vasa ad dedecus*: 2. *Tim.* II. ℣. 20. de [illegible] 2. *Pet.* II. ℣. 1. sed liberi facti a servitute [illegible] Christi, *ut Agni Domini*; 1. *Pet.* I. ℣. [illegible] quibusdam actionibus, [illegible], [illegible] acquisiverunt, qua

Objectum.

 aliis

[illegible] etiam in canibus & [illegible] praemonenda fuore, [illegible] quia eadem opera [illegible] ex mala ἐγχειρή-[illegible]

V. [illegible], & in se ipsis, & principiis suis inter-[illegible], [illegible] debiles sunt, & deficere possunt; neque [illegible] superandis soli sufficiunt. Stabulatur [illegible] inhabitans peccatum, quod ad circum-[illegible] Hebr. XII. Tentantur frequenter [illegible] Gal. V. ℣. 17. Ipsi insitarum virtutum [illegible] imperfecti sunt. Neque raro con-[illegible] ac somnolentia prudentibus quoque [illegible] sponsa, obrepit. Matt. XXV. ℣. 5. Cant. [illegible] occasionibus intentus Diabolus, vafer [illegible] difficultatibus sibi solis relictos, in [illegible]. Quod ergo illi, in se ipsis tam debiles, [illegible] immortalis vitae principio, [illegible] accedenti Divinae [illegible], quam ipsis perpetuo, [illegible] Divini foederis constantia.

Fideles in se debiles sunt.

VI. [illegible] ESSENTIA VITAE [illegible] ARUM. Nam [illegible] ut vere fidelis in [illegible] iisius [illegible] videatur, atque ipse similis sit arbo-[illegible] tantum non speciem. Nam & [illegible] Dei [illegible] & affectus, reciprocationes. Cant. [illegible] quam toties experientia [illegible] Dei apud [illegible] consilio, Cap. [illegible] plantatae secus aquas, & quae juxta [illegible] & non videbit quum venerit aestus; erit [illegible] prohibitionis [illegible] non timebit, [illegible] promissio illa non est universalis, [illegible] spirituali statu [illegible] [illegible] arbo-re

Id, quod in iis conservatur, est essentia vitae Spiritualis cum suis habitibus.

[illegible], ut mors superveniens eos fide [illegible], in nonnullis spiritualem [illegible] quæ deinceps nova quadam & sin- [illegible] *Totalem* vitæ spiritualis in [illegible] *Finalem* tamen defectum juxta [illegible] quidem in eo laudandi sint, quod salutis [illegible]: sed & in eo culpandi, quod fidei [illegible] eam.

dei defectum concedunt licet finalem negent.

XI. [illegible] absurditas, ut alia taceam, hinc patet; si fideles [illegible] deficerent, nihil jam amplius commune [illegible] Christo, cui sola fide unimur, rediret in Diaboli [illegible], & a Dei communione ad istud [illegible]. Quæ ingentis iræ Divinæ erga fideles [illegible] & indicia forent. [illegible] esse iræ Dei erga liberos suos, etiamnum fideles [illegible] jure liberorum privare vellet, quæso, postquam [illegible] & Diabolo mancipati, quæ res eos [illegible] de integro adeptam ac restitui fide donentur? Si enim ita offensus liberis suis fuerit, ut ad condignam castigationem [illegible], & a communione Do[illegible] sola placari potest, prorsus eos separaverit, ([illegible] ac Clementiæ Patris Cœlestis minime conveniens) [illegible] non potest, cur eosdem nihilo meliores factos, & [illegible] flagitiis dolentes, (hoc enim sine [illegible] facere non queunt) favore rursus suo complectatur. Quid enim illud esset, propter quod illi ita ex[illegible] in gratiam? Nulla probabilis caussa allegari potest præter satisfactionem & intercessionem Christi. Sed si illa [illegible], exhæredatis, Diabolo mancipatis, restitutionem in [illegible] impetrare queat; cur non potius impetra[illegible] nunquam ejiciantur, vel exhæredentur, vel in Diaboli [illegible] cedant, sed modice potius pro ratione [illegible] Patre castigentur? Quod & credibilius [illegible] est.

Plurimum falluntur.

XII. [illegible] descripsimus, conservationem fidelium; [illegible] concurrit. PATER eos certo [illegible] salutem destinavit: quod CAP.

Pater 1. Immutabili decreto ele-

IV.

[illegible] eos simus fingamus, qui [illegible] tempus [illegible]; & Paulum male- [illegible], ac [illegible]. Impossi- [illegible], nisi [illegible], a Christo transiret. [illegible], quo sensu Christus dicit, *Pa-* [illegible]; sed ex hypothesi Divini decre- [illegible] suscepti, & Propheciarum ac Typo- [illegible] erat Christo ad ultimum quadrantem. [illegible] calicis designatur. II. Si daremus ad- [illegible] contendunt, τὸ *ἀδύνατον* nonnunquam [illegible] est, τὸ *δύσκολον* id quod facile est; ta- [illegible] conveniret. Si quis enim ita trans- [illegible]: Edent signa & miracula, adeo ut [illegible] electos etiam ipsos; is eum sapien- [illegible] ac jocularem efficeret.

XV. [illegible] fideles Christo *dedit*, *Joh.* XVII. ℣. 6. ut es- [illegible] laboris & operæ pretium. *Psal.* II. [illegible] Non [illegible], ut hereditas unigeniti Filii sui alie- [illegible]. [illegible] securus orat Chri- [illegible] אך משפטי את־יהוה ופעלתי את־אלהי [illegible] *est apud Dominum, & merces labo-* [illegible]. Adde *Joh.* X. ℣. 29. *Pater ille meus, qui* [illegible] *major omnibus est, neque quisquam po-* [illegible] *Patris mei.* Id est neque Satan, neque mun- [illegible] omnia Christi hostes sunt, tantum un- [illegible] ipsarum in salutari protectione [illegible]. Nam non possunt eripi invitæ. Ere- [illegible] consistit. Unde patet, nugas [illegible] conditionem subintellectam volunt, [illegible] Deo subducant. Eo enim Christi ser- [illegible], nunquam hostes effecturos, ut [illegible]. Attendendum est ad Christi ar- [illegible] modo procedit: Ego do ovibus meis [illegible], quia nemo eas e mea manu [illegible] potest. Si autem verum esset [illegible], posse eas desinere oves esse, & [illegible] e manibus, quamvis non rapian-

tur:

11. *Christo dedit, in hereditatem, qua alienari non potest.*

Ioh. X. 29.

[illegible] OMNIBUS DIEBUS ...
[illegible] PERPETUUM, fore, ut NON AVER-
[illegible] IPSIS, benefaciendo eis: & reve-
[illegible], UT NON RECEDANT A ME.
[illegible] Cap. XXXI. ℣. 31. 32. 33. Ad quæ
[illegible] I. Deum hic exponentem gratiosum
[illegible] ad modum Testamenti, dum absolute
[illegible] est; nullas conditiones, ut ab homi-
[illegible] II. Dici hoc Fœdus, sive Testamen-
[illegible] oppositione alterius fœderis, quod
[illegible] ab homine ruptum, a Deo an-
[illegible] III. Non modo promitti constan-
[illegible] Dei [illegible], quo ab iis beneficio prosequendis
[illegible] promissioni conditio aliqua subintelligi
[illegible] reverentiam, qua ipsi non recedant
[illegible] nihil ulterius exigi potest. IV. Non dicere
[illegible] & maximis promissis, & plurimis
[illegible] sui reverentiam invitaturum, atque
[illegible], quantum in ipso erat, flexurum;
[illegible] Remonstrantes dicunt; sed se ipso facto, &
[illegible] efficacitate INDITURUM sui reverentiam
[illegible] hic sequatur effectus, ut non recedant ab
[illegible] verbis hæc omnipotens fidelium con-
[illegible]

XVIII. [illegible], inquam: Nam, quod quarto observan-
[illegible] potentiam suam in executione illorum
[illegible] suorum, exerit Deus. Illam
[illegible] omnibus, uni prædicantem modo audi-
[illegible] Petrus 1. Epist. I. ℣. 5. τοὺς ἐν δυνάμει Θεοῦ
[illegible] Qui virtute Dei præsidio custodimini per
[illegible] revelari tempore ultimo. Testatur ibi
[illegible] ad salutem Divina potentia. Ergo sic-
[illegible] II. Eam potentiam firmo præsidio
[illegible] quidem vim externam fortiter repel-
[illegible] rebellionis motus facile compescat,
[illegible] militum officium est. III. Me-
[illegible] nempe fidem, quæ conservari non

IV. Immensam suam potentiam in eorum conservatione exerit.

1. Pet. I. 5.

 pos-

[illegible] ; inprimis in iis, [illegible] exaudiri. *Joh.* XI. ℣. 42. [illegible], ut *conservet eos* [illegible]. [illegible] invincibile [illegible], dictantes ; nus- [illegible] perseverantiam fidelium in fide : [illegible] fuisse, [illegible] perseverarent , si Deus [illegible]. Quæ [illegible] cum adjecta ra- [illegible] falsissima est. Assertio est teme- [illegible] minimum conditio- [illegible] ? Non licet nobis conditiones finge- [illegible], quæ conditio subintelligitur , quum [illegible] ab impio ? Hoccine, nisi ipsi ve- [illegible] ? [illegible] eo ipso consistit conser- [illegible]. III. [illegible] ipsi non negant, [illegible] absolutam perseverantiam : *Luc.* XXII. [illegible], quam pro Aposto- [illegible] pro omnibus eorum opera credituris. [illegible] XVII. [illegible] est falsissima : quia supponit , neminem [illegible] certum à Deo esse decretam. [illegible] *Sam.* VII. [illegible] 28. 29. *Tu enim* [illegible] *servi tui, dicendo, domum ædificaturus* [illegible] *tuum* [illegible], *orandum te* [illegible] Daniele, qui [illegible] ex prophe- [illegible] Captivitatis Babylonicæ esse septua- [illegible] *suam ad* [illegible] *Deum quæ-* [illegible], [illegible] faceret , quam [illegible] à Deo [illegible] esse. *Dan.* IX. [illegible], qui [illegible] non ignorabat, [illegible] esse in gloria, quam habuit apud [illegible] & [illegible] minus solicite hac [illegible] *Joh.* XVII. v. 5. [illegible] Jesum Ecclesiam [illegible] domum suam [illegible], *Heb.* III. ℣. [illegible]. De ea autem stru- [illegible] ejus [illegible] validissimis [illegible]. *Super* [illegible] *Petram ædificabo* [illegible] *non superabunt eam.* Ex quo

II. *Rerum perseverantiam validis precibus rogat.*

III. *Ecclesiam suam Petra in ædificatam*

[illegible] *corpus*, vel
[illegible] De proprio dicebat Hiz-
[illegible] ἐν τῷ λάκκῳ
[illegible] Et hi ... frequentissime.
[illegible], ἐν ᾅδῃ collo-
[illegible] ἐν ᾅδου [illegible]
[illegible] *impiorum pa-*
[illegible] Et *similiter* [illegible]
[illegible] ᾅδου [illegible] *In-*
[illegible] *in inferno consequa-*
[illegible] ad Luc. XVI. ℣. 23.
[illegible] piorum animas ἐν ᾅδῃ
[illegible], ubi de animabus
[illegible] Quod non video cur viri
[illegible] co solum nos
[illegible] ℣. 5. [illegible] adultera Salomo,
[illegible] non ad vitam,
[illegible], sed ad locum [illegible] aeternae.
[illegible] *domum ejus.*
[illegible] a regno coelo-
[illegible] in locum, qui ardet igne & sulphu-
[illegible] *intelligenti,*
[illegible] ᾅδου [illegible], *ad*
[illegible] ut coe-
[illegible] vera vita est), neque unquam de-
[illegible] locum. [illegible] ergo, quid
[illegible] in genere [illegible], locumque
[illegible] animarum spiritua-
[illegible] Diaboli.
[illegible]? Puto id melius
[illegible] poetarum phrasi di-
[illegible] civitatis, in quibus militum
[illegible] ad vim adhibendam
[illegible] Hinc legimus de שער הסוד
[illegible] XIII. ℣. 5. quem [illegible] ℣. 6. שער סור
[illegible] quis tuto [illegible] queat. II. In
[illegible] V. ℣. 15. *constituite in porta judicium.*
III. In

[illegible] quasi stupro se [illegible] membrum [illegible] 1. Cor. VI. ℣. 15. [illegible] a Christo avulsum fuis- [illegible] Spiritus [illegible] qui e Christo in- [illegible] , ac tantum [illegible] in demonstratione sinceri- [illegible] a Deo ne auferret a se [illegible] quidem admodum [illegible] esse. II. Pauli [illegible] ; [illegible] auferre, sed & sumere [illegible] & inexpectandum. Et hic sensus [illegible] Christi [illegible] abusum? [illegible] aliquem ita alienari [illegible] de eo, qui [illegible] legitimam uxo- [illegible] . In summa [illegible], quid, ex scor- [illegible] & [illegible] iis, qui [illegible] gratia & miseri- [illegible] conjunctio vel [illegible] verbis Amesii [illegible] Christo assigna- [illegible] invincibili virtute occupans, su- [illegible], solus ibi regnum constanter [illegible] relinquit. Juxta [illegible] & alium [illegible] IN ÆTER- [illegible] non potest [illegible] vos autem nostis [illegible] & in vobis ERIT. Non solis A- [illegible], neque de eo duntaxat Spiritus [illegible] Evangelii [illegible] in- [illegible] Proponitur ut [illegible], & [illegible] Sacer- [illegible] ad omnes [illegible] II.

David per adulterium plane a Christo avulsus non fuit.

SPIRITUS S. r. manet in electis.

 Non

[illegible] *Jes.* LXIII. ℣. 10. [illegible] *Spiritum Sanctitatis* [illegible] *in eos.* Non [illegible] Israelitis. Po- [illegible] fuerunt loquen- [illegible] isti Spiritui rebel- [illegible] *Act.* VII. ℣. 51. [illegible] filios *Jes.* LXVI. [illegible] in ipsis; sed in [illegible] occasionem ei dede- [illegible] & quæ solet is facere, qui in- [illegible] Spiritus in ipsis rebellibus operan- [illegible] id est de conscientiæ naturalis, [illegible] quibus se impie opposue- [illegible] & popu- [illegible] eoque in- [illegible] *prædicavit se*, tum exercitus per exer- [illegible] eorum de- [illegible] & angores. *Deut.* [illegible] totalem Spiri- [illegible]

Neque illa inimicitia Spiritus adversus rebelles, Jes. LXIII. 10.

[illegible] manet, ita & pe- [illegible] *vita Rom.* [illegible] jucunda. Nam [illegible] *Joh.* XVII. ℣. 3. *Hæc est* [illegible] *Deum*, & [illegible] In Dei Patris & Christi gratia & [illegible] & in lætitia, quæ in- [illegible] *ÆTERNA* dicitur, [illegible] per continuum influxum [illegible] Alibi vocatur *Radix* [illegible] I. *Joh.* II. 27. *Semen ita-* [illegible] *fons aquæ salientis in vitam æternam.*

1. Est in electis fons perennis vita.

[illegible] est, quæ electis per rege- [illegible] quæ in Adamo integro erat, licet [illegible] Nam I. In illo statu ho-

Quæ longe diversa est a vita Adami integri.

 mo

[illegible] est, quod exstat [illegible] Mundo, Peccato, [illegible] ἐν τῷ Θεῷ, [illegible] Cujus sententiæ [illegible] vitæ compro- [illegible] fidelium ἐνέργεια, [illegible] cujus initium in [illegible] in [illegible] vita absconditæ est. [illegible] assequuntur, [illegible] illoc ignorant illam [illegible] sanctitatem, illam [illegible] quæ parata [illegible] 1. Pet. I. ℣. 5. 1. Joh. III. ℣. 2. [illegible] vita est, non conspici- [illegible] in Christo, & Chri- [illegible] sed hæc Christianismi no- [illegible] deliramentum habet. III. Diabolo. [illegible] nequaquam patet. Vita Fi- [illegible] pretiosissimum, in loco recondito [illegible] spiritus nequam [illegible] Psal. LXXXIII. ℣. 4. וְיִתְיָעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ [illegible] in sinu protegis. [illegible] ac custodia [illegible] custo- [illegible] Quemadmodum ergo Christus, [illegible] ad dextram Dei sedet, & vere re- [illegible] apud Christum est, & vere no- [illegible] vita in Deo est. Hoc [illegible] qui suo tempore [illegible] in Christo. Ipse si- [illegible] est, in quo thesaurus iste [illegible]

Et enim Christo in Deo recondita.

[illegible] Spiritus [illegible] vitæ auctor, si- [illegible] obsignamur, Eph. I. ℣. 13. Compa- [illegible] sed Spiri- [illegible] In illa [illegible] Epistola continetur [illegible] primum viva fide acce-

III. Sigillum credentium est.

[illegible] Spiritus S.
[illegible] appensum , &
[illegible] III. Per obsi-
[illegible] Declarat per
[illegible] quam patie-
[illegible]
[illegible] Tim. II. v.19.

Vt docetur 2.Tim. II. v.19.

[illegible] Dei [illegible] sigillum , *No-*
[illegible] *injustitia* , *quis-*
[illegible] Chrysostomus [illegible] *Dei fun-*
[illegible]
[illegible] *firmi* [illegible] *stant.* Quæ
[illegible] est. Huic
[illegible] Dei fundamentum iis hominibus,
[illegible] Hymenæus &
[illegible] Et Scri-
[illegible] *Fundamentum so-*
[illegible] *in templo Dei,*
[illegible] Possis huc quoque referri *Jes.*
XXVIII. [illegible] מוסד מוסד יקרת פנת: quod
[illegible] *fundatissimi.*
[illegible] Ecclesiæ [illegible] quum sit inæ-
[illegible] Ergo Ecclesia fide-
[illegible] , est [illegible] tam stabile a
[illegible] ; hinc vocatur *fundamentum Dei.*
Dei [illegible] Fundamentum illud Dei *firmum,*
[illegible] inconcussum [illegible] Porro , quænam
[illegible] Non [illegible] tam fideles a se
[illegible] sigilli [illegible] duplex proponitur.
[illegible] Deo noti & dilecti sint , & qui-
[illegible] servi , notas , Domi-
[illegible] , impressit. [illegible] dicitur : *novit*
[illegible] II. Imprimere [illegible] similitudinem ejus
[illegible] , id est , in Spiritu [illegible] est ; per quam
[illegible] Huc
[illegible] , *quisquis nominat nomen Christi.*
[illegible] legem [illegible] , & legem
pro-

[illegible] felicite custodien-
[illegible], quod *est semen*
[illegible] *in aeternum.* 1. *Petr.* I.
[illegible] *confirmans* ita
[illegible] *Actor.* XIV.
[illegible] perseverantibus, & iis
[illegible] *Matth.* XXIV. [illegible] *Apoc.* II. ℣. 10. 11.
[illegible] defectores & apostatas.
[illegible] *castigationum*
[illegible] commonefacit,
[illegible] *affligerer, ego* ce-
[illegible] Tantum abest, ut
[illegible] comminationibus, simili-
[illegible] quidquam adversus eorum per-
[illegible] e contra media ad eorum con-
[illegible]

XII. [illegible] Deus [illegible] Spiritus sui mentem ad hæc [illegible] homini sacer qui- [illegible] ℣. 12. Quo fit, ut a carne, mun- [illegible] eorum insidiis sedulo sibi caveat, ne [illegible] saluti suæ obesse comperiatur. [illegible] aliquo crimine secessionem a [illegible], quod conscientiæ inflixit, quod- [illegible], in mortem denique æternam exi- [illegible] esse non patitur: donec renovata [illegible] malisque lacrymis admissi veniam [illegible]. Et quandoquidem suæ [illegible] confisus est, hinc fit, ut humi- [illegible] dependens, auxilium illius ad sui [illegible] devotis precibus so- [illegible] Domini, *Ne nos inducas in tenta-* [illegible]. Atque hoc modo, omnes vero [illegible] se ipsos quoque conservant. *Sci-* [illegible] *est ex Deo, non peccat: sed qui genitus* [illegible], *& Improbus ille non attingit eum.* [illegible] peccati, & tormenta infero- [illegible] rite æstimat; qui vir-

Quibus fideles excitantur, ut se ipsos conservent.

tutis

[illegible] quod nimium
[illegible] ad
[illegible] sed potius
[illegible] suæ
[illegible] in suis
[illegible] ORUM &
[illegible] hereditа-
[illegible] VIRTU-
[illegible] ita cu-
[illegible] spi-
[illegible] pietatis no-
[illegible] illustrat, pieta-

Quam ad-versa vescis-cat.

[illegible] liberi nostri arbi-
[illegible] Divinæ gra-
[illegible] quod
[illegible] lapsos non
[illegible] mulctari ve-
[illegible] perfectam & om-
[illegible] nemo for-
[illegible] in precibus suis
[illegible] nonnun-
[illegible] suam spi-
[illegible] Dei Pa-
[illegible] virtutem Spi-

IV. Potens ad pelliciendos nondum conversos.

[illegible] nostræ est ad
[illegible] quod
[illegible] passim
[illegible] ad-
[illegible] not

[illegible] terroris. *Ca-* [illegible] II. Omnis no- [illegible] autem, illum [illegible] gratia conces- [illegible] com- [illegible] esse [illegible] studium esse, [illegible] Nam consideratio [illegible] Dei. *Psal.* XIX. [illegible] curriculo certam [illegible] incla- [illegible] *Fratres dilecti, sta-* [illegible] *Domini semper*, Quum [illegible] *Domino.* Adver- [illegible] labor, quem nunc im- [illegible] ut desciscentes, [illegible] laborandi industriam

CAP. XIV.

De Glorificatione.

I.

[illegible] ad suam gloriam, ita & ad Glo- [illegible] Sci- [illegible] ut [illegible] in electis ostendat, [illegible] Id quum fa- [illegible] *in credentibus.* [illegible] conjuncta est [illegible] in sacris literis veniat, exsultant [illegible] Glorificatio [illegible] a Deo est, & dona- [illegible] Divinae Majestatis magnificentia [illegible] quam corru- [illegible] *1. Pet.* I. v. 3.

Dei Gloria & Glorificatio sanctorum conjuncta sunt.

Expani-

[illegible] *præstituto tempore*
[illegible]

[illegible] *Dei actio, qua Electos* [illegible] *transfert in statum* [illegible] est *inchoata* in [illegible] in hac quoque vita [illegible] *Gloria est*, 1. *Pet.* [illegible] se consolentur [illegible] quale ac quan- [illegible] in cœlis; & præ- [illegible] in cursu fidei & pie- [illegible] in hisce sequentibus re- [illegible]

Glorificatio partim hujus, partim futuræ vitæ est.

[illegible] quæ donantur Electi, & [illegible] summa turpitu- [illegible] æquissimæ legi [illegible], in quantum [illegible] facit. Hinc [illegible] *gloria Dei. Rom.* [illegible] *per* III. v. 24. E [illegible] aliqua Mora- [illegible] Deo conveniunt; [illegible] est Dei Beatis- [illegible], vel *glo-* [illegible] IV. v. [illegible] Hinc conjunguntur, *ima-* [illegible] Cap. VIII, [illegible] suavitate, & *suæ-* [illegible] illis conciliat, [illegible] *scopa* de- [illegible] *& quidem mol-* [illegible]

Ad illam pertinet. I. Sanctitas.

[illegible] Deus filios in hac quo- [illegible] vitæ consum- [illegible] Ea ergo, quæ hic [illegible] Videndum [illegible] mera caligo [illegible] ab *adspectu* distin-

II. Visio Dei in lumine gratiæ.

[illegible] plurima experimenta sunt. [illegible] nunquam anima in [illegible]

[illegible] sapientissimus Ju- [illegible] in *More Nevochim*, *Part.* III. *Cap.* [illegible]: Quo magis facultates corporales [illegible] magis intel- [illegible] apprehensio purificatur, & [illegible] ita ut quum homo perfectus ad [illegible] morti appropinquat, supra modum [illegible] & amor rei appre- [illegible] a corpore quasi separetur tempore vo- [illegible] sapientes nostri; dum de morte [illegible], quod isti tres mortui sint בנשיקה [illegible] Ajunt enim; quod dicitur, *Et* [illegible] DOMINI, *in terra Moab* על פי יהוה AD OS DOMINI, *Deut.* XXXIV. ✠. 5. id docet nos, quod in [illegible] בנשיקה. Et sic dicitur de Aharone, AD OS DOMINI, *Et mortuus est ibi*, *Num.* XXXIII. ✠. 38. Sic [illegible] בנשיקה, hoc est in deosculatione mortua [illegible] dicitur in Scriptura, AD OS DOMI- NI, [illegible], atque ita parabolica ista locutio ei non [illegible] ejus est, quod præ nimio amore mor- [illegible] illius. Phrasin quod attinet, [illegible] nostri ex Cantico Canticorum, ubi Ap- [illegible] amore Dei conjuncta vocatur [illegible] *Osculis oris sui Cant.* I. ✠. 2. Ha- [illegible]

[illegible] *ac fruitione Dei gratiosa*, De [illegible] jux- [illegible] & non videndum [illegible], quemadmodum [illegible] Atque [illegible] salus. *Beata* [illegible], *beata illa gens* [illegible] CXLIV. ✠. 15. Non injuria de divitiis [illegible] est. *Jehova por-* [illegible] *sustentas sortem meam.* *Funiculi* [illegible] *etiam possessio elegantissima est*,

Egregius Maimonidis locus, de morte per Osculum Dei.

III. Fruitio Dei gratiosa.

[illegible] *Jes.* XXXV. ℣. 10. *Gaudebit cor* [illegible] *a vobis,* *Joh.* XVI. ℣. 22. si [illegible], quos vocant, secundos, saltem quo[illegible] [illegible] Deus in hac vi[illegible] [illegible] communicationem [illegible] tamen illud in fi[illegible] [illegible] gaudii, & postquam in omne [illegible], [illegible] est. Neque sem[illegible] [illegible] est Deus. Tanta illud non[illegible] [illegible], ut parum absit, quin impares se [illegible]; & cum *Ephre*[illegible] *Domine,* [illegible] *debile cordis mei vi*[illegible] *fervoris tui radiis rumpatur.* Si tan[illegible] [illegible] Deus [illegible], quid non dabit in palatio? Si primi[illegible] [illegible] messis erit?

XI. [illegible] glorificatio suos rursus gradus periodosque [illegible] *separato*, ante extremum judicium; [illegible], post resurrectionem. Notanda hic [illegible] est; cujus mentem [ita se invol[illegible] [illegible] hypocrisi] difficulter assequaris. Propria eorum ver[illegible] dabo ex [illegible], quod ipsi concinnarunt, & quod refu[illegible] [illegible] *Cloppenburgius.*

XII. *De* [illegible] *post mortem ita sentiunt.* HOMINEM MORTE PENITUS DISSOLVI, ITA UT NIHIL PLANE SIT [illegible] *ejus spiritus* [UTI ET BESTIARUM SPIRITUS] [illegible] *redit ad Deum, qui ipsum dedit,* [illegible] XII. [illegible] VIRTUS ET EFFICACIA QUÆDAM [illegible] *Porro hinc colligunt, Animas post mortem* [illegible] IN SE RE IPSA SUBSISTE[illegible] [illegible] hoc redit. I. Quum animam non sub[illegible] [illegible] quandam, uti sunt vires, valetu[illegible] [illegible], esse contendant: subsistere eam [illegible]. II. Quum *ad Deum redire* dicunt, nihil [illegible] habent cum Spiritu bestiarum: [illegible] Divinam, cujus particulam ha[illegible] [illegible] bestiæ, quæ corpora ipsorum inflat, [illegible], a morientibus efflatam recipit, ut

Futura vita glorificatio, vel animæ separatæ, vel totius hominis est.

Sociniana Sententia.

[illegible] Quorsum illæ fide- [illegible] suum e corpore [illegible] VII. ℣. 59. [illegible] homo fuerit; ac fratribus suis per [illegible] hominum [illegible]tur, ro- [illegible] factum esse [illegible]tur? An [illegible] Christus post mortem plané [illegible] cum corpore [illegible]retur? Al- [illegible] Christi [illegible] plane natu- [illegible] subsistere posse con- [illegible] qui [illegible] *in omnibus similem* [illegible] II. ℣. 17. & IV. ℣. 15. vel [illegible] nihil omnino fuisse; & sic contradicitur [illegible] præsentiam suam in Paradiso mox post [illegible] XXIII. ℣. 43.

[illegible] mentem Ecclesiastæ, dicentis [illegible] XII. ℣. 7. [illegible] *fuerat* : & [illegible] *illum*; quasi reditio illa nihil [illegible] virtutis, quam Divinæ particulam [illegible] in Deum resolutio, quæ ita ferme [illegible] corpore, quemadmodum apud [illegible] in corpus migraret. Quæ portenta opi- [illegible] Dei; quam nostram est, [illegible] Dei esse, vel Deum aliquid animæ. [illegible] obscurus. Post mortem hominis aliam [illegible] conditionem esse docet. Corpus [illegible] : quia anima cum corpore [illegible] quasi gluten, quo fit, ut partes cor- [illegible] Post discessum animæ, cadaver [illegible] particularum acervus, in quas et- [illegible] formatum fuit. [illegible] Is non interit, neque dissol- [illegible] *abit*; uti ad judicem, qui ei suum [illegible] est. Imo vero *redit ad* [illegible] fuisse, antequam immerge- [illegible] *formator spiritum* [illegible] 1.] sed quia ordine naturæ &

 essi-

Exponitur Eccl. XII. 7.

[illegible] ; *in terra viven-* [illegible] entibus rupta sit, [illegible] plane non existe- [illegible]

[illegible] nos demonstraturos recepi- [illegible] post mortem adhuc superstites modo [illegible] sentire, vel laudare Dei, vel vin- [illegible] sed & ratio persuadere debebat. Nam [illegible] in qua vita animæ consistit, essen- [illegible] Non quidem eorum phra- [illegible] esse dicant ; cogitatio- [illegible] animæ esse rationalis evidens est, ut [illegible] ea ne pro anima quidem sit ha- [illegible] anima vixerit in corpore, vitam tamen a cor- [illegible] ad vivere corporis ergastulo soluta ? Num [illegible] vitam suam perdet ? Imo con- [illegible] accedit, eo magis eam vivere melius- [illegible] Multo sanctius de animabus ex Genti- [illegible] locuti sunt, quam hæc Christiani no- [illegible] *Plato* animam αὐτοκίνητον esse [illegible] optime exponit *Alcinous de* [illegible] XXVII. [illegible] φησὶ τὴν ψυχὴν [illegible] αὐτήν. *Per se mo-* [illegible] *habet vitam sua vi operantem.* [illegible] *septimo.* Τὸ μὲν αἰ- [illegible] *Sentiendi actus non* [illegible] *separabilis.* Item textu XIX. & [illegible] μόνον ἀθάνατον [illegible] *separatus, quidquid est ; & hoc so-* [illegible] Vide *Vossium de Idololat. Lib.* [illegible] animæ etiam separatæ vitam tribuunt, [illegible] corpore independentem. Sed nihil ab ho- [illegible] potest in verbis ; quæ exstant in [illegible] versionem Hebraicam. *Ex hoc* [illegible] *videre Deum poteris ? Plane qui-* [illegible] *quod paulo post futurum* [illegible] *demum suum semetipsum aderit,*

quæ

[illegible] expectasse fi-
[illegible] erant consecuti-
[illegible] ut propterea
[illegible] opiores facie-
[illegible] Paulus; a cor-
[illegible] cui id experiverit
[illegible] si ante diem
[illegible], sed inæstima-
[illegible] ximus, bo-
[illegible]

[illegible], quod exstat *Ap-* *Apoc. XIV. 13.*
[illegible] *ab hoc tempore.*
[illegible] *fuis: opera eorum se-*
[illegible] continentur. I. Demor-
[illegible] beatitudinem fingero, quæ si-
[illegible], qui omni cognitio-
[illegible] mortuos *qui in* [illegible], *ab hoc*
[illegible] vel ab eo tempore, quo vox il-
[illegible], & [illegible] hæc jubebatur scri-
[illegible] in Domino moriuntur. Sed
[illegible] introducta est,
[illegible] Apocalypsis; ut tunc
[illegible], qui [illegible] fidem in Domi-
[illegible] quod quo tempore æter-
[illegible], ℣. 6. post convictum anti-
[illegible], ab eo tempore prædi-
[illegible] esse in quo nos de felicitate
[illegible] purgatorii commento.
[illegible] mortis ipsorum deno-
[illegible] animæ ipsorum beatitudo inci-
[illegible] *a laboribus suis*: quæ quies non in
[illegible], sed in immunitate ab omnibus
[illegible] interrumpenda Divinæ
[illegible] serenitate,
[illegible] est, percipere eos gra-
[illegible] factorum, quæ non magis
[illegible] esse possunt ac postea.

[illegible], unum ter-
[illegible] incoluit,
[illegible] quod deserto
[illegible] sacerno do-
[illegible] esse
[illegible] *justorum*
[illegible] *novis pa-*
[illegible] *Thomas*
[illegible] *S-*
[illegible], toti-
[illegible]
[illegible] Christus,
[illegible] *eris in Pa-*
[illegible] respondent petitioni la-
[illegible] esset: respon-
[illegible], sed & præ-
[illegible] *eris.*
[illegible] satisfieri cupie-
[illegible] Christus, &
[illegible], id est, *ca-*
[illegible] apud Hebræos re-
[illegible] גן עדן, *in*
[illegible] Regni sui capessi-
[illegible], diei meri-
[illegible], hæc ei
[illegible] conditionis
[illegible] videbatur; firmat
[illegible] *Amen.* Hæc
[illegible] sunt adversario-
[illegible] fingunt, *Dico*
[illegible] non tempus in-
[illegible] in Paradiso [illegible], sed veritatem
[illegible] volunt. *Deut.*
[illegible] *hodie &c.* Ve-
[illegible] latro, quan-
[illegible] illud [illegible] inculcandum fue-
[illegible] promissio-

Quod Christus Latroni promisit.

 nis

[illegible] designaretur. Uti & in [illegible] [illegible] *fide cardinis* [illegible] dicunt navem [illegible] *Eustathius* notat [illegible] autem vocabulo hic [illegible] *Capitolio* [illegible], sinum Abrahæ [illegible] sibi carissimos in [illegible] interdum quiescunt, [illegible] quando moriuntur, & [illegible] quiescere & dormire [illegible] spiritualis sui patris A- [illegible] addi potest, pyerulos tam [illegible] Conferri etiam po- [illegible] Hoc [illegible] & mirifice ab ipso [illegible] hunc locu- [illegible], ut & *Matth.* [illegible] beatitudinem æternam per similitudi- [illegible] convivii exponi. Fuit autem moris, [illegible], is honoratissi- [illegible] dubium non est, quin in- [illegible] Abrahamo, [illegible], principem at- [illegible] ergo his summus Lazari honos, qui [illegible] Vide *Cameronem* & [illegible] *Augustini Lib.* II. *de O-* [illegible] *salubriter cre-* [illegible] *antequam* [illegible] *corporibus* [illegible] *torqueri sive glo-* [illegible] *Quis adversus Evangelium tanta* [illegible] *post mortem* [illegible] *cujus æternus cru-* [illegible] *non credat?* Quæ- [illegible], erudite & prolixe [illegible] *Loc.* XVI. §. VIII. *& sequentibus.*

[illegible], sed corperi suo [illegible], non est quod [illegible] curiositati [illegible] *Col.* [illegible] Tu- [illegible] est, [illegible] ipsis quietis [illegible] assignet :: & a [illegible] aliunuis inju- [illegible] cunque sunt, [illegible] Hæc modeste [illegible].

De Ubi animarum mox reuniendarum corpori.

[illegible] animæ piorum cor- [illegible] Et [illegible] quidem hoc ha- [illegible] in gloria. *Joh.* XII. ℣. 26. [illegible] *Joh.* XVII. ℣. 24. *Pater,* [illegible] Hic [illegible] : *Christus* [illegible] *se ipsum. Joh.* [illegible] Dei Christique præsentia incredi- [illegible] *propinquum* [illegible] XXIII, ℣. [illegible] proxima hujus [illegible] a Deo [illegible] futuro ani- [illegible] *in corpore* [illegible] *peregre absu-* [illegible], quod Paulus *cuperet* [illegible] I. ℣. 23.

Animæ fidelium sunt apud Deum & Christum in gloria.

[illegible] Deo, cum quoque *videbunt*; in [illegible] beatissimi Dei cognitionem conse- [illegible] sufficiat, & [illegible] Dei [illegible] caligo sit & [illegible] Dehinc visione Domi- [illegible] *Beati mundo corde, quia illi Deum* [illegible] Deum, I. In operibus gloriæ, quæ jam [illegible] virtutes lon- [illegible] Naturæ quam Gra- [illegible] jugi- [illegible] atque intime co- [illegible] *gloriam illam meam, quam* *de-*

Eumq; vident in lumine gloria.

[illegible] perfectius fruitur: unde etiam [illegible] perfectiorem esse necesse est. *Matth.* [illegible] *Domini.* [illegible] A Domino profi[illegible] II. Dominum pro objecto suo ha[illegible] *in conspectu tuo; amoeni*[illegible] III. Denique excellentissi[illegible]

[illegible] *sint*, quæ hactenus diximus, dubi[illegible] *universæ* [illegible] *plenitudo*; neque [illegible] felicitatis atque gloriæ, quam Evan[illegible] hinc est, quod sacræ literæ frequen[illegible] beatitudinis in illustrem Dominij ad[illegible] *Tim.* I. ℣. 12. *Mihi persuasum est, eum pos*[illegible] *custodire.* & ℣. 18. *Det ei Domi*[illegible] *quod Domin*[illegible] *in die illo.* 2. *Tim.* IV. [illegible] *justitiæ, quam reddet mihi Dominus in die* [illegible] *revelari* [illegible] *tempore ultimo,* [illegible] *manifestus factus fuerit ille Pastorum Prin*[illegible] *illam gloriæ coronam.* Adde *Col.* III. [illegible] Ex quibus testimoniis nequaquam conclu[illegible] animas ad illud usque tempus omni felicitatis [illegible], id quod hactenus ipsis indul[illegible] habere rationem quam rudimentorum quo[illegible] omnibus suis partibus ac numeris ab[illegible] negandum est, quin magnopere in[illegible] illam beatitudinis, qua animæ fidelium a [illegible], & illam gloriæ consummationem, [illegible] Etenim præterquam quod beatitu[illegible] cum beatitudine totius; ne pars [illegible] cœlo recepta est, eam perfectionem est ade[illegible] Evangelium. Quod mox fusius osten[illegible] etiam dixerunt, animas fidelium habere [illegible] *μερικὴν ἀπόλαυσιν, fruitionem qua ex par*[illegible] peccatores habent tristitiam, & μερικὴν [illegible] in adventum judicis custodiuntur; [illegible] *quæ tribuuntur Athanasio*, ad [illegible] *Chrysostomus* eas animas quasi ἐν προ-

Pleraque tamen exspectanda sunt ultimo die.

[illegible] florescunt ; ita & cor-
[illegible] imparia sunt cœ-
lesti glori[illegible] *regni Dei hære-*
[illegible] XV. ℣. 50. Ubi caro & sanguis non deno-
[illegible] corrupta est , sed
ipsa [illegible] constitutio , quæ iis vitæ animalis infirmi-
[illegible] consequuntur. Caro nostra est a san-
guine [illegible] Et in sanguine est illa ψυχὴ
unde [illegible] ℣. 45. Significatur ergo per carnem
& sanguinem [illegible] corporis humani , prout in hac vita cibi po-
tusque [illegible] , & sanguinis circulatione , nutritur ac conser-
vatur. Talis autem caro & sanguis incapax est cœlestis gloriæ.
Quid ergo ? [illegible] gloriam [illegible] ibit Deus , ut
ad [illegible] communionem corpus quoque nostrum ad-
mitti [illegible]. Corporis [illegible] nostri qualitates im-
[illegible] ex terrestri cœleste , ex animali spirituale effi-
ciet , [illegible] gloriæ , qua donabitur , convenientem habeat
proportionem ℣. 42. & 43. Sed quis , dum adhuc terrenus est ,
cœlestium [illegible] capit ? Quis ideam spiritualis illius mo-
di corporis describere potest ? Quale tamen piis concessum iri ,
[illegible] literarum testimoniis constat. Exspectandum
id a Servatore Domino JEsu Christo est , *qui transfigurabit cor-*
pus nostrum humile , ut conforme fiat ejus corpori glorioso , pro vi illa
efficaci [illegible] *subjicere sibi omnia* : *Phil.* III. ℣. 21. ut
non quoad animam duntaxat , sed & quoad corpus *fulgeamus sicut*
sol in regno Patris nostri. Matth. XIII. ℣. 43.

XXXVII. [illegible] , quod novissimus dies ad consummatio-
nem [illegible] afferet , est tanta Divinitatum in operibus glo-
riæ [illegible] illustrior ea neque mente concipi , neque ani-
mo [illegible] queat. Plurima certe in Deo & de ipso spiritus ho-
minis , [illegible] cœlo receptus est , distinctissime videt ,
quæ [illegible] fide in terra acceperat : attamen plenam glo-
riæ [illegible] in eum diem Deus distulit. Idcirco
[illegible] separatæ vindicamus , licet eviden-
tiam [illegible] cognitione , non tamen tam perfecta
[illegible] accessura superaddi queat. Quum enim
cognitio [illegible] ex revelatione objectorum , non po-

Et anima Deum adhuc clarius cernet.

[illegible] isto dies beatos ad eam Dei frui- [illegible], & immediata magis erit, omni [illegible]. Quamdiu adhuc fideles aliquot in [illegible] degunt, quamdiu corpora ele- [illegible] in pulvere delitescunt; quin pluri- [illegible] illius potestatis, quam sibi peccatum [illegible] ipsi ignorare non possunt. Atque [illegible] gaudii deesse aliquid neces- [illegible] peccati effecta & reliquiæ, in corpo- [illegible] nondum consummatis, qui una cum [illegible] mystici membra sunt, nondum sunt abo- [illegible] communicat sese Deus, nisi interventu [illegible] resurrectionem *mors ipsa abolebitur*, [illegible] 1. *Cor.* XV. ℣. 26. & *conjicietur in stagnum i-* [illegible] *Apoc.* XX. ℣. 13. Nusquam posthac nisi in hostes Dei [illegible] habitura. Nihil etiam erit in toto my- [illegible], quod non plane sanctum, & absolute ipsi [illegible]. Et postquam omnes peccati reliquiæ, [illegible] modo absorpta erunt, nihil impediet, [illegible], sine interventu Mediatoris, homi- [illegible], sicut sanctis Angelis se communicat. Hanc [illegible], cum præstantissimis interpretibus opinamur, [illegible] *subjecta fuerint ei omnia, tunc &* [illegible] *qui subjecit ipsi omnia*, UT DEUS SIT [illegible].

XXXVIII. [illegible] quidem beatitudini interminabilis, & im- [illegible]. Sine qua ne beatitudo quidem es- [illegible], quantumcunque illud sit, quod [illegible], perfectum solidumque gaudium, [illegible], sui fruitione conciliaro potest. [illegible] *Vita æterna* vocatur *Matth.* XXV. ℣. 46. *Rom.* II. ℣. 7. & [illegible] *corona gloriæ.* 1. *Petr.* V. ℣. 4. & *Corona incor-* [illegible], & de piis testatur Apostolus 1. *Thess.* IV. ℣. 17. [illegible] *fore*.

XXXIX. [illegible], an ulla gradnum disparitas in beatis [illegible] quidem quæstione (licet fastuosam [illegible], de disparitate gloriæ inæqualitati me- rito-

Et tota Ecclesia Deo perfectius & magis immediate fruetur.

Idque in æternum.

Probabilis est gradnum in futura

[illegible] *sedebitis vos etiam in thronis duodecim* , [illegible] Quorum verborum senten- [illegible] explicuit Illustris *Gratius.* Tan- [illegible] Dominum , [illegible] mihi Regi ho- [illegible] *judicare* , his [illegible] valet , quan- [illegible] quia plerumque Præsides juri dicun- [illegible] do vacant. [illegible] Hebræis *præfectura* dicta est. *Gen.* XLIX. ℣. [illegible] III. ℣. 7. Sumta est tralatio a veteri statu Regni Israëlitici , in quo [illegible] proxime ad Regiam Majestatem accessisse , & in publicis cœtibus juxta ejus solium in sellis curulibus [illegible] Quam Apostolorum gloriam ita intra militantis Ecclesiæ limites arctare , ut in triumphante ; ubi plena [illegible] est , eos thronis suis discessuros esse [illegible] videtur. Neque convenit cum visione [illegible] in cœlo viginti quatuor thronos videbat , & [illegible] Seniores , id est , Veteris & Novæ Ecclesiæ [illegible] *vestibus albis* , *& habentes im-* [illegible] *Apoc.* IV. ℣. 4. Atque hæc [illegible] qui cæteroquin dispari- [illegible] gloriæ [illegible] distinguendum esse fateantur inter [illegible] quæ fidelibus obtinget , qua fideles sunt ; [illegible] in ultimo die [illegible] , quatenus in [illegible] sedulo & cum fructu laboraverit , [illegible] distribuenda. Quia vero laudem [illegible] ex ipsius Christi ore [illegible] gloriosum est , testimonii autem illius memoria in fidelium animis hærebit in æternum ; negare non sustinemus , quin in regno Cœlorum graduum disparitas in eo genere gloriæ inter beatos futura statui possit. Haut enim certe [illegible] est , multos fore tum Christi servos , qui Apostolo Paulo [illegible] æquiparari. Vide *Theses Amyraldi de Vita* [illegible] XXXIV.

habebunt gloriam.

XLI. Cætera , quæ de futuri seculi conditione justo curiosius quæruntur , præscidisse S. Johannes videri debet , quando dixit. 1. *Epist.* Cap. III. ℣. 2. *Dilecti* , *nunc sumus Filii Dei* , *sed nondum manifestum factum est* , *quod erimus.* Quapropter multo [illegible] est operam dare , ut gloriosæ istius vitæ consor-

Cætera non sunt curiose inquirenda.

DE OECONOMIA FOEDERUM DEI.

LIBER IV.

CAP. I.

De Doctrina salutis in prima mundi ætate.

I.

Hactenus ea explicuimus bona, quæ FOEDERI GRATIÆ ESSENTIALIA sunt. Nunc de duabus OECONOMIIS, sive varietate Dispensationum, quibus FOEDUS illud administratum est, specialius videamus. Ubi, juxta delineationem, Cap. III. anterioris libri factam, primum VETERIS, dein NOVI TESTAM. ratio pressius enu- [illegible] Testamento QUATUOR summa Capita dinstin- [illegible] I. DOCTRINAM de communi salute, prout [illegible] Veteri Testamento. III. Illius DEFECTUS, [illegible] Hebr. VII. v. 18. τὸ αὐτῆς (Διαθήκης) ἀσθενὲς [illegible] Foedus illud non fuit ἄμεμπτον Heb. VIII. [illegible] ANTIQUATIONEM. DOCTRINA rursus [illegible] VERBIS, signis TYPIS, confir-

Delineatio eorum, quæ exponenda sunt.

Aaa II. Pri-

II. [illegible]

[illegible]

& pra [illegible] *agri :* [illegible]

comedito omnibus diebus vitæ [illegible] *Praeterea* [illegible]

ter te & mulierem hanc [illegible] *inter* [illegible]

hujus [illegible]

[illegible]

In serpente [illegible] *Diabolus.*

III. [illegible]

serpentis [illegible]

[illegible]

[illegible] Doctissimus *Bochartus*, *Hierozoici* *Lib. I. Cap.* [illegible]. [illegible] autem serpenti in maledictionem ce- [illegible] quibus [illegible] est Satanas, est [illegible] homini abominabilis est, ex eo pro- [illegible]. Atque id quoque com- [illegible], quæ post peccatum homini horro- [illegible] ex serpentibus, qui laudantur ob [illegible] *Lib.* VI, *Cap.* LVIII. [illegible] habentur deliciis. [illegible] quod hominis non admodum inter- est, [illegible] incedat: an herbis, [illegible]. Certum autem est, Deum hac [illegible] protoplastos solari velle. Quor- [illegible], vel nullam plane, vel ad- [illegible], homini infelicitatem suam serio deploranti, [illegible]?

IV. [illegible], Scriptura ipsa Diabolum, τὸ̀ ὄφιν, *serpentem*, [illegible] *serpentem illum anti- quum*, [illegible] *Apoc.* XII. ℣. 10. Illiusque debellationem vo- [illegible] XVI. ℣. 20. Et etiamsi demus primo [illegible] animali dici, per quod locutus est [illegible] evidens est, magis hæc dici & potuisse, & de- buisse [illegible]. Nam, uti bene Chrysostomus argumen- tatur: *si is, qui* [illegible] *obiit, tantam expertus est indigna- tionem,* [illegible] *est Diabolum incurrisse?*

V. [illegible] potest, id, quod serpenti dicitur, *omni- bus diebus* [illegible] applicari non posse, quem immorta- lem [illegible] constat. Nam & Satanæ sua mors [illegible] novissimæ diei: quo conjicietur [illegible] *Ap.* XX. ℣. 10. Vivit [illegible] in filiis inobedientiæ, atque [illegible] *principem hujus mundi*. Mor- [illegible] Dei, & contra illud, nullis amplius in- [illegible] Dominus JEsus השבית אויב ומתנקם [illegible] *qui se ipsum vindicat*, *Ps.* VIII, ℣. 3. [illegible] *abolet enim penes quem* [illegible]. Ergo dies vitæ Diaboli sunt dies ante-

Quem Scriptura serpentem nominat.

Etiam Satana sua mors præparata est.

Cur ea, quæ ad consolationem hominis pertinent, Diabolo dicta sint.

[illegible] judicium. Qu[illegible] [illegible]

IV. [illegible] consolationi [illegible] [illegible] [illegible] arrogantiæ [illegible] [illegible] [illegible] bonitatis, [illegible] gerat [illegible] & quibus [illegible] [illegible] non modo [illegible] [illegible] condemnatione Diaboli [illegible] pareret, [illegible] ut Deus, Diabolum, in ipso [illegible] [illegible] tione condemnat, judicio [illegible] illic, quæ [illegible] [illegible] condicione [illegible]

Summe necessary [illegible]

VII. Nunc ea, quæ [illegible] sunt. [illegible] [illegible] IV. [illegible] [illegible]

Primum [illegible] quod [illegible]

VIII. Mala, quæ Deus [illegible] [illegible] homini. [illegible] *pœnis, Quam forsitis [illegible] pro omni [illegible]* [illegible] *fuisl ad [illegible]* peccatum hominis, [illegible] [illegible] ren. Nec [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] Psal. XXXII. ℣. 9. II. Vilitatem summam, qua [illegible] qui Deo par esse improbe conatus fuerat; & dominium sibi [illegible] creaturarum Dei, hominum, acquisivisse videbatur, [illegible] deprimitur. III. Miseriam nunquam terminandam. [illegible] & occiduntur, neque in judicium veniunt; [illegible] prae bestiis maledictus, judicium effugere non poterit. [illegible] *paratus est Diabolo & Angelis ejus.* Matth. XXV. v. 41. Non potuit non gratissimum homini esse, sententiam [illegible] audire, qua maledictioni addicitur hostis ille, qui ipsum maledictioni obnoxium fecerat.

IX. Secundum Bonum est *Destructio potestatis illius.* Quae tribus phrasibus exprimitur. Prima est, *super ventrem tuum ito.* Hoc est, cogeris humi repere, nec licebit tibi amplius in hominem insilire, eumque implicare, & venenatis amplexibus tuis necare. Judiciose PAREUS: *Cogitur & ipse super pectus suum serpere, [illegible] de coelo semel praecipitatus nunc damnatur, ut perpetuo humi in sordibus terrenis repat, nec caput amplius ad coelestia elevare queat.* [illegible] Apoc. XII. v. 9. *judicium antiqui serpentis, Diaboli, qui nunc [illegible], vocatur projectio in terram, ibi persequitur mulierem hostiliter, sed nequit opprimere.*

Secundum Bonum.

Quid sit super ventrem ire.

X. Altera Phrasis est: *Pulverem comedito.* Sine dubio id notat summam dejectionem. Nam Scripturae phrasi *pulverem lingere* dicuntur triumphati hostes, qui ad victoris pedes prostrati jacent. Ps. LXXII. ℣. 9. ואיביו עפר ילחכו *Inimici ejus pulverem lingent.* Mich. VII. v. 17. ילחכו עפר כנחש *Lingent pulverem sicut serpens.* Jes. XLIX. v. 23. אפים ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו *Vultu in terram demisso incurvabunt se tibi, & pulverem pedum tuorum lingent.* Sed major adhuc emphasis iis verbis inesse videtur, quando *serpens jubetur pulverem vorare*, uti & Jes. LXV. vers. 25. dicitur ונחש עפר לחמו, *& serpenti cibus pulvis erit.* Quod, nisi fallor, tria in universum significat. I. Restrictionem potestatis Diaboli, ad homines terrenos, [illegible], & in rebus hujus terrae bonum ac felicitatem suam quaerentes. Eos solos devorare poterit; in reliquos nihil habebit juris. Et hoc ipsum in magnum oppido Ecclesiae bonum cedit. [illegible] quando improbi a Diabolo devorantur, scandala [illegible], Ecclesia ab illorum vexationibus liberatur, [illegible] regnum in hoc mundo minuitur. II.

Et pulverem comedere.

[illegible] non inelegantem affert [illegible], *est* [illegible]. *Datum est ergo Diabolo* [illegible] a serpente. [illegible] *Cap.* XIII. ci- [illegible] *Genes.* [illegible] hominum [illegible] Diabolo vesci his carni- [illegible] & [illegible], sed animæ po- [illegible].

[illegible] Diaboli innuitur, est [illegible] serpentis est Virus, Astutia, Ro- [illegible] Diaboli ver- [illegible] illud tyrannicum regnum, [illegible] acquisiverat. Contritio capitis, [illegible] id Apostolo, *Rom.* XVI. [illegible] *cito.* Cu- [illegible] Christi discipulis [illegible] *calcandi* [illegible] : *& nihil* [illegible], sine noxa scili- [illegible] Quam virtu- [illegible] & [illegible] eorum sine noxa [illegible] in Christianis [illegible] fuisse, [illegible] citatus [illegible] X. [illegible]. Quod mira- [illegible] fuerit Diabo- [illegible], quemadmodum ex *Æliano Bochartus* annotavit, *Hierozoicis* [illegible] imperii illius eo signifi- [illegible], quando serpentibus & scor- [illegible] ipse interitui prælu- [illegible].

[illegible] quod Deus hic promittit, est *Po-* [illegible] Quæ [illegible] hominis. Nam quando homo [illegible] & fugit [illegible] communio- [illegible] opera ipsius, conatur illum & [illegible] destruere, ac [illegible] id facit, [illegible]. Et etiamsi [illegible] Diabolus hosti- [illegible] abest, ut

Quid contritio capitis Serpentis.

Tertium Bonum.

[illegible] *usque ad con-* [illegible] *præcipitabitur* [illegible] XXV. ℣. 41.

Auctor bonorum bonorum.

[illegible] bonorum istorum ipse se JE- [illegible] loquitur, & qui sese eam, de [illegible] declarat. Non est quidem [illegible] Tamen tanti boni effectio- [illegible] in Oeconomia salutis nostræ, [illegible] locum tenet. Et [illegible] inter Patrem Fi- [illegible] exercere incipiebat, [illegible] ad Patrem referuntur, [illegible] peccatori addicit; qui- [illegible] *mulieris*, satis diserte se distinguit. [illegible] *sibi*: 2. *Cor*. V. [illegible] in Filio Mediatore.

Caussa meritoria, Semen mulieris quid?

[illegible] horum bonorum est SEMEN Mu- [illegible] Non equidem inficias eo, quan- [illegible] opponitur, & inter utrumque [illegible] semen collective intelligendum esse: [illegible] improbos designari, qui γεννήματα [illegible] *Matth.* III. ℣. 7. per mu- [illegible] cum capite suo Christo. At- [illegible] cui istud nomen κυ- [illegible] reliquum semen ea, quæ hic præ- [illegible] ponendum est. Quemad- [illegible] *modo latius, modo strictius intelligen-* [illegible] Jacobo notat: ut [illegible] *tuarum*. [illegible] posteris, qui ambulant in ve- [illegible] & quibus facta est promissio hære- [illegible] *Rom.* IV. ℣. [illegible]. Aliquando spe- [illegible] Abrahami, qui fons futurus [illegible] XXI. ℣. [illegible]. *In semine tuo be-* [illegible] *Quid semen est Chri-* [illegible], quæ hic dicuntur, suo modo [illegible] ita tamen ut quædam effecta

 pri-

[illegible] mulierem cum semine suo, [illegible] Adami mentione; necef- [illegible], vel sub semine mu- [illegible] vetat pietas erga pa- [illegible] auctor doctorque fu- [illegible] esse videtur, quia mulierem sub [illegible], non contra virum sub mulie- [illegible]. Restat ergo, ut tertium dicatur: [illegible] peccati & mortis est, opponi Chri- [illegible] semini mulieris, cujus [illegible] Christo subordinari. Mulieris er- [illegible] Adamo, ceu corruptæ propaginis [illegible] stirpis ergo opponitur. Innuitur- [illegible] propter semen suum debere, quod [illegible]

[illegible] Paulus nos ducit, 1. *Cor.* XI. ℣. 11. 12. [illegible] *neque mulier absque viro, in Domi-* [illegible] *viro est, ita & vir per mulierem: omnia* [illegible] loci pleniorem commentarium eo, quem ex [illegible] Thesibus dabo, non memini me audivis- [illegible] IN DOMINO SINT, gratiæ ac redem- [illegible] CHRISTUM pares participes, mutuum sibi aliquid [illegible] altero unquam consequutus fuit, aut [illegible] mulier est ἐκ τοῦ ἀνδρὸς, Ex VIRO, [illegible] quæ in Domino esse nequivisset sine [illegible] quidem in rerum natura; sic vir in Do- [illegible] PER MULIEREM, quandoquidem [illegible] serpenti inimicus, & Messias dictus se- [illegible] eodem felicitatis pervenit per mulierem, [illegible] promissionis ab ipsa descendentem fide ap- [illegible] Ex VIRO, materialiter & naturaliter: non [illegible] [quod tamen dici posset, si tantum ordina- [illegible] quomodo filii ex muliere sunt, *Matth.* [illegible] *Gal.* IV. ℣. 4.] sed PER MULIE- [illegible], sed spiritualiter, & supernaturaliter, [illegible] vir mulieri origo est τοῦ εἶναι, mu- [illegible] ne mutuo exinde superbiant, si-

> 1. *Cor.* XI. 11. & 12. exponitur.

 bique

[illegible] Sponsorem hominum da- [illegible], quos jure victoris homi- [illegible] Diabolus poterat. Malis quidem ar- [illegible] acquisiverat. Postquam tamen [illegible] Deo, defenso, Diabolo se man- [illegible] exigebat, ut Diabolo, tanquam [illegible], ad vexationem, pœnam, da- [illegible] Diabolus *potentiam mortis habere* [illegible] ex lege ac sententia Dei: *nam* [illegible] id est, peccatum mortem introdu- [illegible] mortis acutum fecit, ad homi- [illegible] τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία, ὁ νό- [illegible] *Lex est.* Hoc est, quod peccatum [illegible] morte afficiendi, hoc habet vi Di- [illegible] peccatori interminata est. 1. *Cor.* XV. ℣. 56. [illegible], quum Diabolus potestatem mortis in homi- [illegible] potentiam suam a peccato habeat, [illegible] etiam Diaboli in hominem peccato- [illegible] legitimam esse. Ea autem lex quum justissi- [illegible] in ejus præjudicium vita peccatori concedi. [illegible] satisfiat: & Diabolus potestatem [illegible] peccatum acquisivit, vel in peccatorem [illegible] exerceat. Ita tamen, ut dum spon- [illegible] sibi ipse mortem consciscat, & impe- [illegible], quippe quum morte Sponsoris ju- [illegible], quæ Diabolo potestatem in peccatorem conces- [illegible]. Ostenditur ergo his verbis, quomodo [illegible] omnis potestas in electos Diabolo [illegible] Divina justitia ei in peccatores dederat: [illegible] exerciturus erat in sponsorem homi- [illegible], sive cum afficiendo morte. Adeo [illegible] his Christo obventura prædicuntur, quam [illegible] Satisfactoriæ sint. Confer ea, quæ notavi- [illegible] XXIII. XXIV.

[illegible] Bonorum constituuntur, I. *Ipsa* [illegible] demonstrativo, illa nempe fœmina, [illegible] & expugnaverat serpens. Illius hic men-

Heredes. sunt I. Ipsa mulier.

[illegible] heredes promissorum bo- [illegible] in Sponsorem , quæ [illegible] omnes hæredes designantur [illegible] unionem & com- [illegible] , cum eo, quod [illegible] vel passum est ; prius [illegible] Istius autem unionis [illegible] , ti adhærescimus, [illegible] II. Quum semini [illegible] quidem Christus so- [illegible] Spiritus sui virtu- [illegible] Christi, per fidem. Dux [illegible] κατ' ἐξοχὴν , qui [illegible] post Christum & sub ipso [illegible] Καὶ αὐτοὶ [illegible] *propter* [illegible] quia sanguis [illegible] sanguinis Agni , qui semen [illegible] victoriæ , quam reliquum semen [illegible] victoria non obtinetur nisi per fi- [illegible] *Deo* [illegible] (consequenter [illegible] Diabolum. *Eph.* VI. ℣. 12. 2. *Cor.* [illegible] *Fides no-* [illegible]

Medium communionis.

[illegible] improbabile videri, brevi sermone [illegible] mysteria proposita esse. Nam & verba apta [illegible] in Scriptura significant , ea quæ dixi- [illegible] Ecclesiæ succin- [illegible] brevitate [illegible] denique est, [illegible] rationem [illegible] involuta fue- [illegible] gratiæ [illegible] tam fulgidæ lu- [illegible] reservata erat meridiei. Acce- [illegible] apparitiones suas [illegible] & gratiosa mentis [illegible] , iis expo-

Cur mysteria hæc breviter & ænigmatice proposita sint.

fuerit

[illegible] *apud Rabbinos.*

[illegible] *fuit, locuta-*

[illegible] *fuit in ura*

[illegible] *suum*

[illegible] *nominis*

[illegible] sed a [illegible]

[illegible] Jod autem in vau muta-

[illegible] & bestie

[illegible] *Ezra.*

[illegible] *sed pa-* *Vt & Lyranum ac Comestorem.*

[illegible] Historiæ Scholasti-

[illegible] *Adam deplorans posteritatis*

[illegible] *alludens ejula-*

[illegible] *A, Faminea*

[illegible]

[illegible] illius ævo

[illegible] quod sit tamen

[illegible] appellare in

[illegible] Nihil enim

[illegible] Nos

[illegible]

[illegible] quam

[illegible] Divini Spiritus, hæc [illegible], sapientiæ [illegible] per omne viventis Christum Dominum intelligamus, qui vivificans est, & electos, [illegible] per illum Spiritum vivificatum, [illegible] [illegible], facta est fœmina, per verbum promissionis, quo [illegible] addictum erat semen contriturum caput Serpentis. Propterea Adam, qui peccando pater factus fuerat omnium morientium, 1. Cor. XV. ℣. 22. uxorem suam vocavit [illegible], ut fide promissionis Divinæ, credens juxta Dei verbum, [illegible] hominem veram vitam habiturum esse, nisi quæ ab ipsa [illegible]; cujus tamen principium non in ipsa muliere, sed in capite seminis ex ipsa nascituri, quærendum erat. Continet ergo hæc nomenclatio, confessionem fidei, quæ in Adamo erat, & testatur, quid Adamus filios suos docuerit, & ad quam [illegible] eos per verbum Dei formaverit; qui in ipso nomine uxoris [illegible] illam [illegible], voluit [illegible] promissionis Dei, & suæ spei.

XXXII. [illegible] præstantissimus Sacrarum Literarum interpres, PETRUS MARTYR: qui ita in hunc locum commentatur. *Adam cogitans de illius semine contriturum Diabolum [illegible] hoc nomine illam voluit [illegible], quo [illegible] salubris Dei promissio [illegible]* [illegible]

[illegible]

XXXIII. [illegible]

[illegible] est Chaldaica Jo[illegible] paraphrasis: ואדם ידע את חוה אתתיה דהוא חמידה למלאכא ועדיאת וילידת ית קין ואמרת [illegible] קניתי לגברא ית מלאכא דיי׳ *Et Adam cognovit Evam uxorem* [illegible], *quæ desiderio illius Angeli tenebatur, & concepit, & peperit* [illegible] *& dixit: Acquisivi virum Angelum illum Domini.* Scili-[illegible] [illegible] continuo animo suo versans promissionem illam Dei, [illegible] omnis consolationis fundamentum erat, simulatque puellum [illegible], in illius genitura argumentum præstandæ promissionis [illegible]adverti[illegible]. Læta ergo exclamat, se jam acquisivisse semen il-[illegible] promissum: non quod existimaverit, Kainum illud semen es-[illegible]; sed quod in nativitate Kaini primam generis humani multipli-[illegible]ationem cerneret, & in ista multiplicatione argumentum suæ spei de semine [illegible] [illegible] suo tempore oriundo. Quod quum magna fidei [illegible]ῳ[illegible]εία apprehenderet, & ut præsens sibi sisteret, ita nunc lo-[illegible], quasi re ipsa in [illegible] Kaini id obtinuisset, quod, at-[illegible] ab ista nativitate [illegible], certa fide præstolabatur. Nam [illegible], ipsum Kainum promissum Messiam ipsumque Je-[illegible] esse, eum, [illegible] suum, religioso cultu venerata fu-[illegible], & hoc pacto ream se fecisset horrendæ idololatriæ; donec, [illegible] pravo pueri indole, vel aliunde monita, errorem suum ag-[illegible]. Quæ ut de communi parente credamus, non sinit pietas. [illegible] eximiam confessionem edit de persona Messiæ, quem agno-[illegible]. Hominem eum esse declarat, quando *Virum* nun-[illegible]; ita tamen ut præstantiam illius supra cæteros mortales con-[illegible]: nam ita opponi solent אדם & איש, ut hoc præstantiam, il-[illegible] vilitatem significatu suo involvat. Fuit sane Christus in exina-[illegible] sua תולעת ולא איש, *vermis & non vir*, *Ps.* XXII. ỳ. 7. [illegible] in se consideratus est איש ימין יהוה *Vir dextra Domini.* [illegible] XXX. 18. & גבר עמיתי *Vir Socius ejus Zach.* XIII. 7. Sed & Dei-[illegible] Messiæ profitetur, quando eum *Jehova* nuncupat; & utram-[illegible] naturam in una persona unitam fore significat, quando hæc [illegible] jungit, איש את יהוה. Paulus vocat Θεὸν φανερωθέντα ἐν [illegible], *Deum manifestum factum in carne.* Tim. III. ỳ. 16.

[illegible] XXXIV. Adversus explicationem hanc tria precipue objiciuntur. [illegible] hoc voluisset Eva, dixisset את איש את יהוה, nota accusa-[illegible] casus geminata: versu sequenti את אחיו את הבל, τ̀ ἀδελ-[illegible] [illegible] II. את sæpe idem valet, quod עם, *cum*; את יהוה

Objectiones

 ergo

[illegible] *non cognoverim? Luc. I. ℣. 34.* Non negamus, Mes-
[illegible]ementi mulieris κατ᾽ ἐξοχὴν eo quoque nomine dici, quia
[illegible] hoc mulieris erat: quod postea Sacer Spiritus clarius præ-
[illegible]. Sed nefas non est dubitare, an mater Eva ex illis voca-
[illegible] id collegerit; quum lingua sancta illi quoque nati muliere
[illegible], qui ex matrimonio concepti sunt, ut §. XVII. ostendimus,
[illegible], non peccat adversus pietatem communi Matri de-
[illegible] quum certum sit, Deum suos in cognitione Messiæ gra-
[illegible] promovisse: neque fidem Evæ evertit, quæ vera & salu-
[illegible] potest, etiamsi hac imperfectione, ignorantia, & erro-
[illegible]; uti veram, id est, salutarem, non hypocriticam,
[illegible] fidem habebat Petrus, etiamsi male existimaret Chri-
[illegible] sospitatorem suorum fore sine passionibus *Matth.* XVI. ℣. 22.
[illegible] nos cogit necessitas, ut quidquam horum omnium di-
[illegible]. Non enim asserimus, quod Kainum pro ipso Messia am-
[illegible] sit. Verum in Kaini nativitate argumentum præstan-
[illegible]missionis Dei, & stabilimentum fidei suæ eam animadver-
[illegible] opinamur, quod ista ὀνομαθεσία declaratum & memoriæ con-
[illegible] voluit. Ac propterea totum illud argumentum nos
[illegible].

[illegible] XXXVI. Prætereundum etiam non est, quod postea, alium [illegible], Sethum eum appellaverit, שֵׁת, *quia*, שָׁת *posuit* [illegible] *Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Kain. Gen.* IV. ℣. 27. [illegible] verbum spiritualis fiduciæ & prophetiæ plenum est. Vo- [illegible] *Semen*, respiciens ad promissionem, & prædicens, non [illegible] fore, ut ipse inimicitias cum serpente gerat, sed & ex eo [illegible] illud semen prodeat, cujus virtute serpentis caput conte- [illegible] sit. Hoc semen a *Deo* datum prædicat, quippe quod non [illegible] naturæ, sed & gratiæ ac promissionis filius sit, & a [illegible] ipso reputetur [illegible]. Neque datum modo a Deo te- [illegible] sed & *positum*, id est firmatum Dei consilio, ut non tru- [illegible], sed fundamentum sit Ecclesiæ subsequentis, quæ in hu- [illegible] posteritate, serie non interrupta, propagetur, & servetur us- [illegible] ad Christum. Nam verbum *ponere* destinationem & firmita- [illegible] significat, ut *Joh.* XV. ℣. 16. *Elegi vos, & posui ut euntes fructum* [illegible]. Agnoscit ergo Sethum pro electo semine, & parente il- [illegible] quo electi sunt, quotquot sunt electi.

'Ονομαθεσία Sethi.

Enochi vaticinium.

XXXVII. Viguit Doctrina illa sanctis in ore & [illegible] filiorum, qui cœperunt [illegible], id est, in [illegible] & [illegible], Domini [illegible] & dicebantur [illegible], *filii Dei*, opposite ad filios hominum. Inprimis memorabile est Henochi vaticinium, quod Judas Apostolus, non ex libro aliquo Apocrypho, neque ex [illegible] authoritate, neque per fugacem ex historia [illegible], sed ex instinctu ejusdem illius Spiritus, qui prophetare Henochum fecit, in Epistola sua his verbis refert, [illegible] *Ep. 15. Prophetavit autem & de his septimus ab Adamo Henochus, dicens: ecce venit Dominus cum sanctis millibus suis: ut faciat judicium adversus omnes, & redarguat quoscunque ex ipsis impios &c.* Dominus ille, de quo Enoch loquitur, Messias est, in unitate essentiæ idem cum Patre & Spiritu sancto Jehova, cui etiam omnis potestas data est in cœlo & in terra, & cujus peculium singulari ratione electi sunt. Illius *adventum* prædicit, verbo præteriti temporis, [illegible] rei certitudinem, & [illegible]. In adventu illo [illegible] comitatum [illegible] fore vaticinatur. Quod factum est, quando veniebat in *Sinai* daturus legem, *Deut.* XXXIII. ℣. 2. item quando veniebat in [illegible], ad visitandos suos: nam tum quoque [illegible] exercituum cœlestium, nativitatem ejus annunciantium, [illegible] videbant atque audiebant. *Luc.* II. ℣. 13. Sed maxime inprimis [illegible] futurum est, quando veniet [illegible], *& omnes Angeli sancti cum illo. Matt.* XXV. ℣. 31. [illegible] erit *ad faciendum judicium* [illegible]; nam *Pater omne judicium Filio dedit. Joh.* V. ℣. 22. & *redarguendum* [illegible] impios, [illegible] debitas [illegible] pœnas. Hæc seculi [illegible] bus prædicavit Henoch, qui, cupiditatibus suis indulgentes, adventum Domini futurum esse improbe negabant. Et quam prophetia illa universalem veritatem continet, in omnes eos quadrat, qui secundum concupiscentias suas ambulant. Atque hæc illa sunt, quæ de doctrina sanctis, in prima mundi ætate, tradita esse, Sacræ Literæ testantur.

CAP. II.

De doctrina Gratiæ sub Noacho.

I.

NOACH.

[illegible]Ovi mundi Caput NOACHUS fuit, cujus ævo quid de do-
[illegible]ctrina salutis fuerit traditum, nunc nobis exponendum est.
Quum primum natus esset, parens Lamechus nuncupavit
[illegible] *Noach*, *dicens* זה ינחמנו *hic consolabitur nos de opere*
[illegible] *& de dolore manuum nostrarum, de terra, cui maledixit*
[illegible]. *Gen.* V. ℣. 29.

Ejus nominis significatio & etymologia.

[illegible] II. Notandum hic primo, nomen puero impositum, illiusque
[illegible], tum ratio *ὀνοματοθεσίας* a pio parente allegata. No-
[illegible] est נח *Noach*, quod, si Grammatices regulas sequamur,
[illegible] a radice נוח, *quiescere*, cui vocabulo & literis & nota-
[illegible] affinis est vox נחם *consolatus est*, quâ in ratione etymologias
[illegible] Lamechus utitur. Qui in literarum apicibus & mi-
[illegible] hærent, verba textus corrigere nituntur: voluntque me-
[illegible], ut loco ינחמנו legamus יניחנו, sicut & LXX, ut propius
[illegible] ad vocis etymon, & nomen נח, verterunt, οὗτος *ἀνα-*
[illegible]. Sed quum Hebræi codices, & Paraphrastes Chal-
[illegible] Hieronymus, cæterique, constanter legant ינחמנו, in-
[illegible] nostro tantum non audemus tribuere, ut quidquam immu-
[illegible]limus. In nominibus propriis a verbo deductis frequens
[illegible] litera aliqua vel addatur, vel demátur, vel transponatur:
[illegible] accurata semper etymologiæ Grammaticæ ratio observatur:
[illegible] exemplis ostendit *Cl. Buxtorfius*, *in Vindiciis Verita-*
[illegible] p. 267. Unde Hebræi Doctores eo fere inclinant,
[illegible] נח derivarint a נחם, resecta ultima litera. Sed proba-
[illegible] nobis *Merceri* sententia esse videtur, asserentis, hic tantum
[illegible] esse vocum, non rationem ex etymo nominis petitam:
[illegible]erbum נוח & voce & simul significatione vicinum est nomi-
[illegible], quod *quietem* sonat, ac *consolationem*: &, ut doctè docet
[illegible] Ezra, *etiam consolatio, est quies a dolore cordis*: solent-
[illegible]ebræi magis habere rationem sensus, quam verborum &
[illegible]. Quum ergo ratio nominis ita effertur, זה ינחמנו, *Hic*
[illegible] *nos*, perinde prorsus est, atsi dixisset, זה יניחנו, *Hic*
faciet

faciet nos quiescere; quia sensus eodem recidit, & qui solatur, quietum facit a molestia. Sed hæc minutiora sunt: observanda tamen, ut sartam tectam Hebræorum Codicum integritatem tueamur. Hoc constat, voluisse Lamechum in filii sui nomine voti ac spei suæ *μνημόσυνον* extare.

Quid per nativitatem Noachi sibi pollicitus sit Lamech.

III. Videamus ergo, quid eo sibi nomine proposuerit. *Hic* inquit, *solabitur nos de labore, sive de opere nostro, & de dolore manuum nostrarum, & de terra, cui maledixit Jehova.* Tria hoc sermone continentur. I. *Malum*, sub quo cum cæteris piis ingemiscebat. II. *Bonum* illi malo oppositum, quod spe præconcipiebat. III. Boni istius *Auctor*.

Malum de quo queritur.

IV. Malum, de quo conqueritur, constituit in *opere nostro, & dolore manuum, & terra a Deo maledicta.* Carnales Judæi fere restringunt ad illam corporis molestiam, quam in terræ cultura ex maledictione Dei sustinere homines coguntur, voluntque, hæc verba nil nisi prophetiam continere de agriculturæ modo faciliore, quem repertururs Noachus erat. Sed non tam delicati & vitæ hujus commoditatibus addicti pii parentes fuerunt, ut in illis corporis molestiis miseriæ suæ maximam partem constituerint. Altius hæc spectant. Per מעשנו, *opus nostrum*, præcipue intelligenda sunt opera illa mala, quæ mœrorem angoremque animis afferunt. Nam illa sunt *nostra* opera, opposita operi Dei in nobis. Illa incredibilem molestiam ac lassitudinem piis creant, *ut sunt onus gravius quam ut ferre queam.* Psal. XXXVIII. 5. Illa tunc ubivis in summo nequitiæ gradu conspiciebantur. Unde homines illius ævi *κόσμος ἀσεβῶν*, *mundus impiorum*, Petro nuncupantur. 2. Pet. II. 5. Sed conjungit operibus illis malis *dolorem manuum*. Huc refero summum laborem, miseriam ac ærumnas hujus vitæ, quæ in dolore [illegible] posita est. [illegible] tur incolatus terræ maledictæ, in qua quamdiu degit homo, fieri non potest, ut plene sentiat [illegible] tranquillitatem [illegible] tuam faciei Divinæ in gloria videat. Nam domicilium corporis [illegible] 2 Cor. V. 4.

Bonum, quod exspectat.

V. *Bonum* malo hic oppositum, quod voto ac spe præconcipiebat, vocat *Consolationem*. Quæ consistit in [illegible] efficacia alicujus remedii adversus illa mala, vel in ipsa malorum ablatione. *Consolatio* adversus *opera nostra* vitiosa, sita est in [illegible]

...& remissione, in intimatione sententiæ illius gratiosæ, ...propter Messiam condonantur, & denique in eorundem ex-...tione per Spiritum Sanctificationis. *Consolatio* a miseriis hu-...*sive a dolore manuum nostrarum*, partim est ærumnæ ...imminutio per concessionem rerum prosperiorum lætiorum-... partim animæ in interiori Divinæ bonitatis gustu deliciatio, ...quam fit, ut ex amore Dei alacriter ac lubenter omnes eos do-...sustineat, quibus exercere suos vult. *Consolatio de terra, cui ...dixit Deus*, consistit in initiis ac præludiis cœlestis gloriæ, ...hic quoque electis indulgentur; sed præcipue in liberatione a ...pore mortis, & translatione animæ in meliorem conditionem ...idem. Ad hæc bona Lamechus anhelabat, hæc vovebat, ...sperabat: & hujus voti ac spei monumentum in nomine filii sui ...flare volebat.

Illius Au-ctor.

VI. Verum, quem tanti boni *Auctorem* indigitabat, quum ...suo nato diceret, *His consolabitur nos?* Sunt qui putent, ...in persona deceptum, in Noacho Messiam sibi promisisse. ...quum fideles ejus ævi maxima certissimaque spe ad pro-...sionem in Paradiso factam contenderent, eamque desideriis ...præoccuparent, atque interim de tempore impletionis nihil ...ti haberent; non est admodum incredibile, quod, præ ve-...mentia desiderii sui, in filiis sibi natis, semen promissum pol-...sibi sint. Sed obstant ea, quæ de Matris Evæ exspectatione ...monuimus. Tutius ergo videtur, ut credamus, quod oc-...ne hujus filii erexerit se in spem maturantis adventum suum ...siæ, eumque ut Messiæ anteambulonem & typum, ac eximi-...præconem consideraverit. Pulcre MARTYR: *Ego potius cre-... agnovisse, ejusmodi filios suos futuros umbram Christi, ...eos talibus nominibus voluisse insignitos. Noche autem non ...fuit umbra Christi &c.* Licet vera & realis consolatio a Mes-...que Spiritu unice proficiscatur; de Noacho tamen vere va-...is est Lamechus, fore, ut ille quoque solatium miseris mor-...bus afferat. Id fecit, I. cum insigni zelo prædicando justi-... fidei: de quo mox. II. Precibus suis, & præcellenti vitæ ...tate, dilationem imminentis exitii impetrando, donec ex-...ta foret arca. Nam ut deprecationibus suis plurimum valen-... Danieli & Jobo eum annumerat Ezechiel, *Cap.* XIV. ℣. 14. 20.

20. III. Servando pereuntis mundi reliquias in arca, quam Dei jussu struxerat, plurimaque peragendo, in quibus typus [illegible] ac spiritualium & coelestium beneficiorum, per Messiam obtinendorum, cernere licebat. De quibus rebus plenius posthac erit disserendum.

Noach Præco Justitiæ.

VII. Diximus modo, Noachum fuisse *Præconem justitiæ.* Id a Petro habemus, qui eum κήρυκα τῆς δικαιοσύνης nuncupat, 1. *Petr.* II. ℣. 5. Significat autem justitia non modo virtutem hominis, hoc est, rectitudinem, & convenientiam cum norma: sed & eam Messiæ obedientiam, qua justificatur impius; *justitiamque, quæ ex Deo est, & propria justitia nostra* opponitur. *Rom.* X. ℣. 3. Utriusque præco Noachus fuit. Non modo seculi sui homines ad vitæ probitatem ac pietatis studium pathetico hortabatur, ut effugerent imminentem iram: sed & eam Messiæ justitiam prædicabat, quæ uti ratione efficacitatis suæ heri & hodie & in secula eadem est, ita etiam *testimonium habet à Lege & prophetis. Rom.* III. ℣. 21. &, cujus ipsum hæredem fuisse, Paulus auctor est, *Hebr.* XI. ℣. 7. Nam quum tantum bonum non ignoraret, imo ipse eo frueretur, a pietate viri, & zelo, quo in gloriam Dei & salutem fratrum suorum ferebatur, oppido alienum est, ut iis id occulerit.

Exponitur 1. Pet. III. v. 19. 20.

VIII. Exponendus hic est & alius Petri locus, 1. *Epist.* III. ℣. 19. 20. Ubi de Christo, qui vivificatus est per Spiritum, ita loquitur. Ἐν ᾧ (πνεύματι) καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασί ποτε. *In quo etiam spiritibus, qui sunt in carcere, profectus prædicavit, qui olim non obedierunt, quum semel exspectabat illa Dei patientia in diebus Noë, quum construeretur arca.* Quam varie hic locus ab interpretibus habitus sit, nihil attinet dicere; quum tamen bene inspectus sensum fundat facilem ac planum. Christus Dominus, inquit, qui ex mortuis immensa Spiritus sui virtute suscitatus est, jam olim, πορευθεὶς, *profectus est*, prodiit e coelis; non quidem in assumta & personaliter sibi unita carne, sed in demonstratione ejus *Spiritus*, quo prophetas formavit, & inter eos quoque Noachum. Horum prophetarum, Spiritu suo excitatorum, ministerio *ipse prædicavit.* Nam non tam prophetæ loquebantur, quam, *qui in ipsis erat, Spiritus Christi.* 1. *Petr.* I. ℣. 11. Isto præconio ad fidem & resipi-

[illegible] invitavit *spiritus*, id est, eas hominum animas, quæ [illegible] corpore separatæ sunt, quales *spiritus* dici solent, *Hebr.* [illegible], qui nunc sunt ἐν τῇ φυλακῇ, *in carcere*, in שאול, ut [illegible] interpres Syrus, *in inferno*, confer *Apoc.* XX. ℣. 7. quippe [illegible] *immorigeri*, & rejecerunt præconium Christi per Noa-[illegible], quando Divina bonitas ac patientia ad pœnitentiam illos [illegible]. Docet ergo Petrus, Christum olim, & speciatim in die-[illegible] prædicasse suo Spiritu per prophetas; & quid nisi se i-[illegible] fidem ac resipiscentiam, quibus ad eum itur? Quo sen-[illegible] *Cap.* IV. ℣. 6. scribit, *mortuis prædicatum esse Evangelium*, [illegible] scilicet quando vivebant. Uti eadem intentione Naomi nuri-[illegible] dicebat, *Ruth.* I. ℣. 8. *Sicut fecistis* עם המתים *cum* [illegible], *& mecum.*

[illegible]. Neque [illegible], & sine auctoritate, Petrus præconium [illegible] prophetarum, & nominatim Noachi, ad Christum refert. Nam [illegible] ipse, qui se *Jehovam redemtorem vocat*, diserte procla-[illegible] לא מראש בסתר דברתי, *non ab initio in occulto locu-[illegible]*. *Jes.* XLVIII. ℣. 16. 17. Quod quid aliud est, quam, jam [illegible] initio publice prædicavi? Et omnino credibile est, Pe-[illegible] respexisse ad *Gen.* VI. ℣. 3. *Et dixit Jehova* לא ידון רוחי באדם [illegible], *disceptabit, vel rixabitur Spiritus meus cum homi-[illegible]*; id est, non semper frustraneis hortationibus & in-[illegible] per prophetas Spiritu meo agitatos adversus vitia i-[illegible] pugnabo; sed, determinato centum & viginti annorum [illegible], patientia mea atque iræ dilatione invitabo eos ad pœni-[illegible]; quo elapso, diluvio omnes perimam. Unde liquet, Je-[illegible] tempore Noæ cum hominibus per præconium Spiritus disce-[illegible]. Spiritum istum cujus instinctu verbum vitæ annunciatum [illegible] Petrus *Spiritum Christi* dicit: non solum quia non mi-[illegible] Spiritus Filii est, quam Patris; sed & quia fructus sponsionis [illegible] est, quod verbum gratiæ homini peccatori proponatur. [illegible] ergo id verbum prædicans singulari appropriatione Spiritus [illegible] Christi indigitari potest. Omnia huc tendunt, ut scia-[illegible] tandem doctrinam salutis, de eodem Christo, & per eun-[illegible] Christum, mediantibus prophetis, ab omni retro antiquitate [illegible] esse.

De Christi præconio per Noachum Moses quoque testatur. Gen. VI. 3.

[illegible]. Non possum hic intactam præterire insignem Grotii

Grotii

explicatur. [illegible], qua luculentum hoc Petri testimonium corrumpit. Invidere nobis videtur, quod Christum illiusque opera in prioribus ætatibus inveniamus: idcirco ea, quæ temporibus Noæ a Christo peracta dicuntur, torquet ad res ab Apostolis Christi gestas, & ad Evangelium, quod gentibus prædicatum est. Per *Spiritus, qui in carcere sunt*, intelligit *animas hominum in corpore, velut in vagina, contentas.* Scin, quomodo id probet? Petrus inquit, similitudinem sumit a temporibus Noæ. Iis dicebat Deus, לא ידון רוחי באדם, id est, si proprietatem vocum sequimur; *non erit ut in vagina detentus sic Spiritus meus in homine*: h. e. non erit inutilis animus, quem ei dedi (*Sapient.* XII. ℣. 1.): sicut ensis in vagina, qui nihil efficit ejus, ad quod factus est. Pergamus. *Carcer* solet dici φυλακή. Est autem *vagina* velut *carcer gladii*, Chaldæis נדנה, *vagina*. Eodem modo corpus hominis Chaldæi vocant. Ut *Dan.* VII. ℣. 15. & in Thalmudicis sæpe. Ad ea autem verba, *qui olim immorigeri fuerunt* &c. notat. *Quales animi olim Noe temporibus non obtemperarunt. Loquitur quasi iidem fuissent: & fuerant iidem spiritus, sive animi, non* ἀριθμῷ, *ut Aristoteles loquitur, sed genere, id est animi pariter Deo inutiles, illi scilicet, qui Noe prædicationi non obedierunt. Homines a Deo plane abalienati Noe non crediderunt, Christo crediderunt.* Si intricatas Illustris cæteroquin Viri sermocinationes probe intelligo, summa sententiæ ipsius huc recidit. Christus, per Spiritum missum in Apostolos, prædicavit Evangelium gentibus, quorum animi in corpore, velut carcere, ac vagina, reconditi erant, quique iidem merito censentur cum immorigeris hominibus, qui tempore Noæ vixerunt, iidem, inquam, non numero, sed imitatione improbitatis. Horresco hæc talia legens, & videor in iis videre animum, qui non vult, Spiritum Sanctum id dixisse, quod revera dixit, & qui eruditione sua turpiter abutitur. Id nunc ostendamus.

Refutatur. XI. I. Absurda est explicatio verborum Dei *Gen.* VI. ℣. 3. licet ex Hebræis & Christianis Doctoribus approbatores nonnullos habeat. Videatur inter alios *Buxtorfium in Vindic. Verit. Hebr.* p. 639. Nusquam enim in Sacris literis anima hominis dicitur Spiritus Dei. Est quidem a Deo in homine formatus; *Zach.* XII. ℣. 1. non tamen Spiritus Dei, sed רוח בני [illegible], *Spiritus filiorum ho-*

hominis *Eccl.* III. ℣. 21. & πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ vocatur. 1. Cor. II. ℣. 11. Frustra in contrarium allegatur *Ezech.* XXXVII. ℣. 14. & *Ps.* CIV. ℣. 30. ibi enim Spiritus Dei non animam aut vitam hominum, sed vitæ istius auctorem notat. Nec patitur analogia Grammatices ut ידון *Jadon* a נדנה derivetur: tum enim mutari deberent puncta. Litera *Dalet* deberet habere *Dagesch forte*, propter exclusum *Nun*, & sub *Jod* deberet esse *Chireck*. Ut taceam, nec apud Thalmudistas, nec apud Chaldæos, nedum in Sacris Veteris instrumenti libris, verbum exstare a nomine נדנה derivatum, quod *detineri in vagina* notet: sic ut, præter rationem, & auctoritatem omnem, hæc explicatio temere urgeatur. II. Absurdior est illorum verborum ad verba Petri applicatio, quasi, quid sint τὰ ἐν φυλακῇ πνεύματα, inde intelligi queat. Nam aliud certe est *Spiritus* Dei, aliud sunt *spiritus hominum immorigerorum*. Et ut demus, in Hebræo verbum exstare a נדנה vagina derivatum, quod tamen non damus, aliud sine est נדנה, *vagina*, quod LXX. vertunt κολεὸν, 1. *Paralip.* XXI. ℣. 27. aliud φυλακή, quod, Venerabili Beza observante, ubi *quartam noctis partem* non significat, pro *carcere* semper accipitur. Quænam denique hæc est commentandi methodus? Petri verba, τὰ ἐν φυλακῇ πνεύματα, explicari debent ex *Gen.* VI. v. 3. ידון רוחי. Porro, ידון explicari debet ex נדנה. Rursus, נדנה est φυλακή, quia vagina est carcer gladio. Denique φυλακή animæ est corpus. Ergo τὰ ἐν φυλακῇ πνεύματα apud Petrum notant animos corpore velut in vagina contentos. Quam longe petita, incerta & vana sunt omnia? III. Omnium absurdissimum est, Gentiles, quibus prædicarunt Apostoli, eosdem statuere cum iis immorigeris, qui vixerunt tempore Noæ, qui non modo alterius seculi, sed &, plurimorum seculorum interstitio, alterius mundi homines fuere. Ablegat quidem nos Grotius ad Librum suum secundum de jure belli & pacis, *Cap.* IX. III. ubi probat, populum eundem hoc tempore putari, qui abhinc centum annis fuit, quamdiu illa, quæ populum facit, & mutuis nexibus vincit, communio, jus unitatemque servat. Quod utique verum est, sed ad rem propositam nihil facit. Nam illi, quibus Apostoli prædicarunt, Gentiles nullo mutuæ unionis vinculo ad eandem societatem cum Noæ contemporaneis constricti fuere. Qui fuerunt immorigeri, quum

arca apparabatur, illi omnes diluvio funditus deleti sunt; neque ex eorum ullo quisquam inter gentes originem duxit: ut, quomodo in unum cum gentibus populum coire potuerint, capi animo nequeat. Quid quod Petrus adeo non in unum corpus compingat sui seculi infideles cum iis, qui tempore Noæ erant, ut contra κόσμον illorum ἀσεβῶν, ἀρχαῖον κόσμον vocet, 2. *Petr.* II. ℣. 2. 5. & τὸ τότε κόσμον τῷ νῦν κόσμῳ opponat. *Cap.* III. ℣. 6. 7. Morum similitudo non sufficit, ut pro uno populo censeantur. Quisquamne, qui ad verbum Dei contremiscit, Divino Apostolo tam insulsum sermonem attribuat, quo fingatur dicere: Apostoli, dum hominibus suo tempore viventibus Evangelium prædicabant, prædicaverunt iis, qui olim immorigeri erant tempore Noæ? Absit, ut ita cum sacris literis ludamus. Vide sis, Lector, solidissimas hujus loci vindicias, in Disputationibus *Placei Disput.* XV.

Semi Benedictio exponitur. XII. Memorabilis etiam est benedictio illa, qua piis filiis suis benedicebat Noachus, continetque multa veræ religionis dogmata. *Gen.* IX. ℣. 26. 27. *Benedictus sit Jehova, Deus Semi, & sit Canaan servus illi.* יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם *Dilatet*, vel *Alliciat Deus Japhetum, & habitet in tentoriis Semi.* Dum Jehovam *Deum Semi* vocat, fœdus illud innuit, quod inter Supremum Numen & posteros Semi præ cæteris mortalibus futurum erat. Ex Semo enim natus Abraham, & totus Israël; quem Deus sibi in populum peculiarem elegerat: unde cum insigni elogio Sem dicitur *Pater omnium filiorum Eber*, *Gen.* X. ℣. 21. hoc est Hebræorum. Prædicat etiam pietatem Semi, qui veri Dei cultui constanter adhæsurus, ac gliscenti idololatriæ pro virili obstiturus erat; verbis & exemplo suo docens, se neminem pro Deo agnoscere præter Jehovam. Passim etiam observant interpretes, indicari iis verbis, fore, ut ex Semi nepotibus Messias oriatur. Quando non tam Semum ipsum pietatis suæ nomine celebrat, sed totam laudem ad Deum transfert, dicendo, *Benedictus sit Jehova*; docet, Deum omnis probæ animi inclinationis & piarum actionum auctorem esse; cui idcirco omnis earum gloria debeatur. Reo in propria persona maledixerat propter admissum scelus: quia fomes & scaturigo mali in ipso homine est. At Semi pietate delectatus, Deo maluit benedicere: ne vel filio nimium tribuere, vel suo

filio recti sacrificare, ac bonæ educationi suæ quidquam acceptum esse videretur. Deo gratias agit, qui vota sua exaudiverat, & labori suo in formandis filii moribus cumulate benedixerat. Neque mysterio caret, quod, quum Japhet trium filiorum primogenitus esset, Noachus tamen Semum spiritu Prophetico ei præferat: ut doceret, Deum in electione non habere respectum ætatis, nec eundem esse gratiæ ordinem, qui naturæ. Merito igitur שם dictus est, id est, *celeber* ac *magni nominis*, quia tot tantisque privilegiis eminuit supra fratres: & præcipue quia penes ipsum ipsiusque posteros שם יהוה את שמו, *collocavit Jehova nomen suum*, ut est *Deut*. XII. ℣. 5. Addit Noachus, *& sit Canaan servus ejus*. De servo illi prospiciens, postquam prospexit de Domino. Quæ prophetia impleta est post annos demum octingentos, quum oriundi e Semo Israëlitæ terram Canaan invadentes, Cananæorum Reges plus triginta debellaverunt, & incolarum maxima parte deleta ad internecionem, reliquos servituti manciparunt, gravi tributo illis imposito. Et Gabaonitarum opera usi sunt ad ligna cædenda, & aquas comportandas ad ministerium tabernaculi, usque ad Davidis tempora; qui mutato nomine, נתינים, *Nethinæos*, id est *deditios* appellavit, *Ezra*. VIII. ℣. 20. quod sponte se dedidissent. Vide *Bocharti Phaleg. Lib*. II. *Cap*. I.

Japhet an a dilatando, an ab alliciendo dictus sit?

XIII. Quæ Japheto dicta sunt, non uno modo exponuntur. Verbum פתה unde *Japhet* derivatum est, uti & illud *Japht*, quo elegante paranomasia hic Noachus utitur, Chaldæis *dilatare* significat. Hinc in Chaldæa paraphrasi *Ps*. CIV. ℣. 25. ימא פתיא *mare dilatatum*: & 1. *Reg*. IV. ℣. 29. פתיות לבא *latitudo cordis* dicitur. Hebræis autem idem verbum in *Kal* est *pellici*, in *Piel pellicere*, & plerumque in malam partem sumitur, ut notet *pellicere in errorem*, vel *seducere*; nonnunquam tamen in bonam partem, ut *Jer*. XX. ℣. 7. פתיתני ואפת, *persuasisti mihi & persuasus sum*. & *Hos*. II. ℣. 14. vel juxta aliam divisionem 16. הנה אנכי מפתיה, *ecce ego persuadeo illi, vel allicio illam*. Utraque significatio a Viris magnis loco huic applicatur.

Prioris sententia argumenta.

XIV. Qui *dilatandi* notationem urgent, his pugnant argumentis. Primo, quia Noachus utitur conjugatione *Hiphil*, qua in *alliciendi* significatione nemo unquam est usus. Neque alibi in Scriptura occurrit præterquam apud Chaldæos; quibus אפתי est *dilatare*.

latare. Secundo, יפת verbum ita medium est, ut tamen fere semper sumatur in malam partem, uno alterove loco excepto. Græci ἀπατᾶν plerumque reddunt; allusione manifesta, sed quæ vim verbi recte exprimit. Tertio יפת quum in *alliciendi* significatione sumitur, semper regit *Accusativum*: at hic *Dativo* jungitur, *Dativi* enim nota est *Lamed* litera voci Japhet præfixa. Itaque quum dici non possit, *Alliciat Deus Japheto*, necessario reddendum, *Dilatat Deus Japheto*, supple locum aut habitationem. Hebræi enim sic loqui amant. Ut *Gen*. XXVI. ℣. 22. הרחיב יהוה לנו, *Dilatavit Dominus nobis*: & ad eundem modum alibi passim. Accedit, quod eventui hæc explicatio admodum consentanea sit. Etenim in terræ divisione amplissima portio Japheto habitanda obtigit. Nam præter Europam, quanta quanta est, ad Japheti portionem pertinet Asia minor; & Media, & Armeniæ pars, & Iberia, & Albania, & vastissimæ illæ regiones ad Boream, quas olim Scythæ, hodie Tartari obtinent. Ut de novo orbe nihil dicatur, in quem per fretum Anianis migrasse Scythas olim, vero non absimile esse prolixe ostendit *Fullerus Miscella. Sacr. Lib*. II. *Cap*. IV.

Posterioris expositionis rationes.

XV. Alii vero, qui pro *alliciendi* significatu certant, his uti possunt rationibus. I. Noachum non Chaldaice locutum esse, sed Hebraice. Hebræis autem יפת vix, aut ne vix quidem, aliam quam alliciendi notationem habere. II. Non sine ratione Noachum conjugatione *Hiphil*, licet alibi in sacris litteris non occurrat, usum esse: scilicet ut paranomasia esset elegantior, quæ in *Piel* tam prope accedere ad nomen Japhet non potest. Neque mutationem conjugationis necessario mutationem significationis inferre. III. Ex exemplis supra allatis constare, quod יפת etiam in meliorem partem sumatur; neque referre, an id rarius vel frequentius fit. Et sane vox πείθω, qua de doctrina Evangelii loquens utitur Apostolus 2. *Cor*. V. ℣. 11. longe majorem convenientiam habet cum יפת, quam altera illa ἀπατᾶν. IV. Enallagen Dativi pro Accusativo cum verbis activis frequentem esse, multis exemplis ostendit *Buxtorfius*, *Thesa. Gram. Lib*. II. *Cap*. XII. Et specialius, quod verba *mandandi* sæpius quidem cum Accusativo construantur, sed & nonnunquam cum Dativo. Ut *Num*. IX. ℣. 8. יצוה יי לכם *Jes*. XXXVIII. ℣. 1. צו לביתך. Uti etiam *seducendi* verbum השיא, alias cum Accusativo construitur, *Jer*. XLIX. ℣. 16. alias cum Dativo.

Jer.

[illegible]to. Quidni idem obtineat in verbo יַפְתְּ ? V. Neque [illegible] cationi disconvenit eventus : quum, rejectis Judæis, Ja[illegible] posteris , & quidem Japhetidarum lingua , exposi[illegible] Evangelium, quo ad communionem Dei in Christo alliciun[illegible]. Quod , quum multo majus beneficium sit quam totius terræ [illegible], cur non malumus , id iis verbis prædictum esse , quæ id [illegible]issime significare possunt?

[illegible] Jam quod sequitur , *& habitet* , vel *habitabit* , *in ten[illegible] Semi* , vel ad *Deum* referri potest, vel ad *Japhetum*. Qui ad [illegible] referunt, ut e veteribus *Theodoretus* , *in Gen. Quæst.* LVIII. [illegible] *Fullerus in Miscellaneis Sacris* , *Lib.* II. *Cap.* IV. [illegible] *in commentariis* , aliique , attendunt vocabulum יִשְׁכֹּן , [illegible] שְׁכִינָה , *σκήνωσις* : quibus vocibus passim inhabitatio Divi[illegible] Majestatis designatur. Fuit ista שְׁכִינָה in Tabernaculo Israë[illegible], fuit in monte Sion , & Templo inibi exstructo ; de quo [illegible] אמר לשכן בערפל *dixit inhabitaturum illic in caligine* , [illegible] in admiranda nube, signo Divinæ gloriæ replentis domum. [illegible] VIII. ℣. 11. 12. Et urbs , ubi vel tabernaculum vel templum [illegible] vocatur *locus* , *quem elegit Deus* לשכן שמו שם , *ubi ha[illegible] faciat nomen suum. Deut.* XIV. ℣. 23. Sed præcipue est illa [illegible] in Christo ; in quo *κατοικεῖ habitat omnis plenitudo Dei[illegible] corporaliter* : *Col.* II. ℣. 9. & per quem manifestantem sese [illegible] & pede terram ipsorum perambulantem , Deus in ten[illegible] habitavit. Ad quod alludere videtur Johannes *Cap.* I. [illegible] *Verbum caro factum est* , *& ἐσκήνωσεν habitavit in nobis.* & [illegible] XXI. ℣. 3. *Ecce ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ tabernaculum Dei est apud ho[illegible]*, *& σκηνώσει habitabit cum eis.* Hanc expositionem nostris [illegible] Chaldæus *Onkelos*. Qui ita habet : *Dilatet Deus Japheto* , [illegible] שכינתיה *Majestas ejus in tabernaculis Semi.* Hinc *Arabs* [illegible], *& habitet* נורה *lux ejus* , id est, Dei gloria, *in ta[illegible] Semi*. Quæ certe pulcra explicatio est , continetque [illegible] de ambulatione Christi & habitatione in terra Semi ne[illegible].

Deus quomodo habitaverit in tentoriis Semi.

[illegible]VII. Qui non de Deo , sed de Japheto , in Semi tentoriis [illegible] , prophetiam hanc explicant , partim *literaliter* , par[illegible] eam impletam esse docent. *Literaliter* , quia constat, [illegible] & Romanos , a Japheto oriundos , magnam Asiæ par-

Quomodo in iisdem habitaverit Japhetus.

 tem

[illegible] invasisse, quæ Semo obtigerant; sicut & Bileam [illegible] est, fore, ut Cittæi, posteri Japheti, affligent Assur & Eber, id est, Assyrios & Hebræos, Semi posteros. Num. XXIV. ℣. 24. Mystice: quia Japheti posteri per præconium Evangelii [illegible] sunt, ut habitent in eadem Ecclesia cum Judæis qui crediderunt, vel incredulis ejectis eorum locum occupent. Ecclesia autem tabernaculis comparatur, non solum quia Patriarchæ in tentoriis habitarunt ut peregrini. Hebr. XI. ℣. 9. sed & quia fidelium [illegible] in hac vita talis esse conditio. 2 Petr. I. ℣. 13. 2 Cor. V. ℣. 1. Porro tabernacula hæc Semi esse dicuntur, quia Ecclesia usque ad adventum Messiæ familiæ Semi affixa fuit. Iisque fideles ex Gentibus adnumerantur, per eum, qui fecit τὰ ἀμφότερα ἕν. Eph. II. ℣. 14. Denique posteri Japheti præcipuam partem constituunt Ecclesiæ Gentium. Quamvis enim neque Semi neque Chami posteros ab Ecclesia excludat Deus; in qua non Græcus est, non Judæus, non Barbarus, non Scytha, sed Christus omnia in omnibus. Col. III. ℣. 11. certum tamen est, Christi fidem jam inde ab Apostolorum ævo in Europa maxime viguisse, & iis Asiæ partibus, quæ in Japheti sortem ceciderunt.

Utraque explicatio commode jungi potest.

XVIII. Verum enimvero quum duæ hæ res, scilicet habitatio Dei per Christum in tentoriis Semi, & habitatio Japheti in iisdem tentoriis, non tantum tempore junctæ fuerint, sed & posterior consequens & effectum prioris sit, nihil obstat, quo minus utramque in verborum [illegible] includi dicamus. [illegible] fuit, fore aliquando, ut Deus per Christum in Ecclesia a Semo oriunda visibiliter habitet: quæ tum gratia per totum orbem habitabilem [illegible] efficaciam [illegible], ut plurimæ gentes, & inter eas præcipue Japhetidæ, cum Ecclesia [illegible] vera fide uniantur.

Japheto quoque Canaan in servum datur.

XIX. Additur denique, Japheti quoque servum Canaanem futurum esse. Ex hoc historia testantur, eas Asiæ partes, quibus Canaanæi dudum potiti erant, a Græcis Romanisque subjugatas esse. Et sicubi Cananæorum reliquiæ superfuerant, puta Tyri & Sidonis, & Thebis a Cadmo, & Carthagine a Didone conditis, id omne vel a Græcis vel a Romanis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Bochart. Phaleg. Lib. III. Cap. [illegible]

Dogmatibus honestis [illegible]

XX. In summam nunc [illegible] ex dogmatis, quæ in illa

Noachi

...chi prophetia innuuntur. I. Omnis virtutis omnisque bonæ a-... laus Deo ut supremo illius auctori est attribuenda: cui id-... propter filii pietatem Noachus benedicit. II. Deus speciali ... Semum & illius posteros in peculium sibi vindicavit, ut ... Deus diceretur. III. ... electione ad gratiam & gloriam, ... spiritualium beneficiorum, externæ prærogativæ ni-... quam valent. Nam Semus, qui minor erat Japheto, ... præpositus. IV. Ingentia crimina parentum in nepotes ... longa serie quandoque vindicantur. Canaan enim ... propter Chami delictum Semitis & Japetidis in man-... V. Pietas non modo futuræ, sed & hujus vitæ pro-... nec animi solum, sed & corporis bona pro mercede ... Promittitur enim Japheto latissima terræ portio in sor-... & dilatando nomen illius arcessamus: & utrique tam Se-... Japheto amplum in Cananæos dominium. VI. Ver-... gratiæ, quod in Evangelio proponitur, magnam alliciendi ... vim habet. VII. Ea Ecclesiæ in his terris condi-... ut instar habeat tabernaculorum, expectans situm do-... sine manibus factum in cœlis. VIII. In Semi taberna-... Majestas, elucens in Messia ex Semi posteris oriun-... habitatura erat. IX. Tunc quoque Gentiles, præ-... Japheti nepotes, qui antea alieni erant a fœderibus promis-... per præconium Evangelii ad communionem Ecclesiæ Israë-... alliciendi erant.

...ctionibus contenta.

XXI. Notanda etiam hac ætate Patrum longævitas est, per ... ut doctrina gratiæ per Patriarchas & commode & ... modum propagari potuerit. Solus enim Noachus noster, ... reliquis nunc taceam, antediluvinos omnes, tribus tantum ... exceptis, attigit. Filiusque ejus Semus, qui etiam pri-... mundum viderat, ad annum Jacobi quinquagesimum pri-... Atque hæc quidem de doctrina priscæ Ecclesiæ ... quia & obscuriora & parciora ea ætate fuerunt, fu-... secuti sumus. In reliquis, ubi Divinæ Gratiæ splendor u-... & luculentius exeruit, compendio magis studebimus.

Vera doctrina propaganda & conservanda inservit Patriarcharum longævitas.

CAP. III.

De Doctrina Gratiæ sub Abrahamo, usque ad Mosen.

I.

Summa Capitis.

AD ABRAHAMI nunc ætatem perventum est, cui tam πολυμερῶς & πολυτρόπως se revelaverit Deus, ut in ejus historia non possit hic labor exerceri; summa duntaxat rerum capita libabimus. Primo de *Apparitionibus* Abrahamo factis, tum de *fœdere* inter Deum ipsumque solemniter icto & aliquoties repetito, acturi. Utrumque enim eo facit, ut doctrinam Ecclesiæ illius temporis perfectiorem habeamus.

Apparitiones Abrahamo factæ.

II. Octies Deum Abrahamo apparuisse, Sacræ Literæ testantur. I. In Ure Chaldæorum, quando jubebat eum patria & necessitudinibus suis relictis alio proficisci. *Gen.* XII. ℣. 1. coll. cum *Act.* VII. ℣. 2. II. Prope Sichemum, ad quercetum Mamre. *Gen.* XII. ℣. 6. 7. III. In Bethel. *Cap.* XIII. ℣. 3. 4. IV. Quando promittebat ipsi filium & heredem. *Cap.* XV. ℣. 1. V. Quando dabat ipsi circumcisionem *Cap.* XVII. ℣. 1. VI. Quum hospitio ab eo exciperetur. *Cap.* XVIII. ℣. 1. VII. Quando sententiam Saræ de ejicienda Hagare & Ismaele comprobabat. *Cap.* XXI. ℣. 12. VIII. Quando injungebat mactationem Isaaci. *Cap.* XXII. ℣. 1.

Modus istarum apparitionum.

III. Fuit in hujusmodi apparitionibus tam luculenta Divinæ Majestatis ad conscientiam demonstratio, ut eas pii a malignorum spirituum illusionibus non minus facile discreverint, quam homini sobrio facile est a somno distinguere vigiliam. Qua vero forma visus Abrahamo Deus sit, non semper a Scriptura definitum occurrit, at aliquando saltem sub specie humana, apparuisse, uti videtur, & symbolum futuræ olim incarnationis. Neque male existimant, qui credunt, plerumque Filium Dei fuisse, qui se videndum Abrahamo exhibuit; uti deinceps cæteris Patriarchis & Mosi. Quo referri etiam posset, *Joh.* VIII. ℣. 56. *Abrahamus pater vester exsultavit, ut videret diem meum, & vidit, & gavisus est.* Vidit eum diem in promissione seminis, in illustribus apparitionibus, in Isaaco typo & obside venturi Messiæ, & denique

fide,

[illegible] cujus est futura quasi præsentia sistere : in omnibus his τὴν [illegible] Filii Dei prospectavit.

Gen. XVIII. Trinitatem Abrahamo apparuisse, multi credunt.

[illegible] Inter cæteras apparitiones illa eminet , quæ narratur [illegible] XVIII. ℣. 1. Ubi dicitur , *Jehovam visum esse Abrahamo* , & ℣. [illegible] subjungitur , vidisse eum *tres viros* : unde pia antiquitas [illegible] apparuisse Abrahamo in specie visibili adorandam Trini- [illegible] *Ambrosius , Proœmio in Lib. II. de Spiritu Sancto* , ita lo- [illegible] *Sed nec Abraham ignorabat Spiritum Sanctum.* *Deni-* [illegible] *vidit, & unum adoravit : quia unus Deus , unus Domi-* [illegible] *unus Spiritus. Et ideo unitas honoris , quia unitas pote-* [illegible] Prolixius in hanc rem *Augustinus* est *Lib. II. de Trinit. Cap.* [illegible] *itemque Lib. III. contra Maximinum , Cap. XXVI.* Con- [illegible] *Paschasius Diaconus Romanus, Lib. I. de Spir. Sancto, Cap.* V. [illegible] citati *Forbesio* , *Instruct. Histor. Theol. Lib. I. Cap. XIV.* [illegible] sodes *Christiani Schotani Bibliothecam* : *in historia Abra-* [illegible] 155. *& seq.* Musculus , licet diversum sentiat , scribit [illegible] in commentariis : *Consuevit iste locus citari in Ecclesia , ubi* [illegible] *S. Triadis & Unitatis agitur.* Munsterus postquam [illegible] Ezræ , Christianorum doctrinam nequidquam incessentis , [illegible] recensuisset , addit : *Id certum est , Abraham tres vidisse ,* [illegible] *allocutum , Domine si inveni gratiam in oculis tuis ; quid-* [illegible] *Judæi. Si Abraham non agnovisset mysterium , di-* [illegible] *Domini mei, si inveni gratiam in oculis vestris,* &c. *Osten-* [illegible] *in Deo pluralitatem personarum* &c. Fagius id [illegible] nostrorum argumentum esse innuit , quando scribit : [illegible] *ex apparitione Angelorum Trinitatis mysterium colligunt.* [illegible] , licet cum Musculo sentiat , non tamen sibi dissimu- [illegible] putat , quum Veteres Latinos , tum etiam Græcos , [illegible] ad Trinitatem comprobandam consuevisse adducere ; [illegible] , piis hominibus , dum ista inculcantur , non plane in- [illegible] esse.

Nec male.

V. Fatemur equidem, non deesse Ecclesiæ fortiora argumen- [illegible] quibus capitalem hanc fidei nostræ veritatem firmet ; non ta- [illegible] existimamus , piorum Patrum zelum in hoc quoque argumen- [illegible] esse. Habent ex textu , quibus se tueantur. Et [illegible] gratificabimur adversariis, ut non contemnendas pro ve- [illegible] rationes ipsi eversum eamus ? Primo observandum est , quod

 post-

postquam ŷ. 1. dixisset Moses [illegible] & apparuit ei Jehova, mox addat ŷ. 2. & elevavit oculos suos [illegible] [illegible]. Quæ verba primo videntur continere explicationem, quomodo visus est Deus Abrahamo. Neque absurdum videri debet, Patrem etiam & Spiritum Sanctum humana formæ visos esse, quum Jesaias universam Trinitatem instar Regis alicujus solio insidentis conspexerit, quæ quidem visio de Filio explicatur Joh. XII. ŷ. 41. & [illegible] de Spiritu S. Act. XXVIII. ŷ. 25. Nec Patrem, ut opinor, quisquam excluserit. Daniel etiam vidit Antiquum Dierum insidentem Throno, & alium sicut Filium hominis, qui accedebat ad ipsum. Dan. VII. ŷ. 9. 13. Quod de Patre & Filio communiter, & ut ego existimo, bene, exponunt Interpretes.

Nam & alios Pater & S. S. humana forma apparuerunt.

VI. Adde quod tres illos, quasi unus fuissent, Abrahamus alloquatur, in singulari numero dicens: *Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne quæso a servo tuo transeas.* Sperans fortasse in simili forma Deum videre, vel per Spiritum Sanctum ea de re edoctus; ideoque in Trinitate Unitatem [illegible] animadvertens. Nam quod nonnulli opponunt, unum e tribus ab Abrahamo compellatum esse, quia augustiore specie [illegible] Dominum ostenderet, gravis & certis [illegible] dicimus. [illegible] in conspectu Patriarchæ [illegible] sunt, ut [illegible] civilem [illegible] sed religiosam observantiam [illegible]. Utitur etiam nomine [illegible], *Adonai*, cum Kametz sub [illegible] Nun, quod ita punctatum (nisi fortasse propter accentum Pausach [illegible] mutetur) inter summi Numinis epitheta esse, Orthodoxi sentiunt. Nec obstat, quod hospitio eos exceperit ut homines. Nam quum ut tales sese gererent, humanitatis officia [illegible] quam [illegible], debita denegare non voluit. At [illegible] rem humaniorem esse, quod in [illegible] ipse sub arbore famulus adstiterit. ŷ. 8.

Et tres illos quasi unum Abrahamus compellat.

VII. Accedit, quod quum tres viri Abrahamo apparuerint, unus eorum constanter Jehova vocetur, ŷ. 13. 17. 20. &c. alteri Angeli dicuntur, Gen. XIX. ŷ. 1. 2. Jehova ad perdendam Sodomam misit, ŷ. 13. Quid Angeli nomen Patri, qui nunquam mittitur, competere non potest; Filio & Spiritui Sancto, qui mittuntur a Patre, potest competere. Bene hactenus *Augustinus Lib. II. de* Tri-

Cur unus illorum trium Jehova, reliqui duo Angeli dicantur.

[illegible] *Cap.* XIII. *Quanquam Spiritum Sanctum alicubi Angelum* [illegible] *vocatum, sed ex opere possit intelligi. Dictum enim de* [illegible] *ventura sunt,* ANNUNCIABIT *vobis. Et utique Ange-* [illegible] *Latine nuncius interpretatur. De Domino autem Jesu* [illegible] *evidentissime legimus apud Prophetam, quod magni consilii* [illegible] *dictus sit; quum & Spiritus Sanctus & Dei Filius sit Deus,* [illegible] *Angelorum.* Nec abludit *Epiphanius* in *Ancorato* §. 70: [illegible] υἱὸς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. [illegible] *Filius Magni consilii Angelus est, ita & Spiritus Sanctus.* [illegible] Angelos, Lotho conspectos ministratorios spiritus non [illegible] colligi potest ex religioso, quo eos prosequitur, honore: [illegible] XIX. ℣. 18. 19. &c. & responso, quod dant, Auctoritatis & [illegible] Divinæ pleno. ℣. 21. Quod nonnulli excipiunt, accessis- [illegible] tertiam personam, quæ apud Abrahamum remanserat, [illegible] verba applicanda sint, illud in textu non est; nec video, [illegible] probari possit.

[illegible] VIII. Non repugnat huic interpretationi, quod Angeli hi a [illegible] expresse distinguuntur. ℣. 13. Distinguuntur sane a Jehova [illegible] non ὁμοούσιοι, uti ostendimus, sed ὑποστατικῶς. Neque [illegible] dignitatem increati Angeli est dicere, לא אוכל לעשות ד, [illegible] *potero quidquam facere, donec eo veneris*: ℣. 22. quia [illegible] ex hypothesi gratiosi decreti, & promissionis jam Lotho [illegible] Et conferri hæc phrasis debet cum *Joh.* V. ℣. 19. 20. Et [illegible] invalide opponitur *Hebr.* XIII. ℣. 2. ubi Apostolus hospi- [illegible] nomine commendat, quod quidam ignorantes An- [illegible] exceperint, quum, si Deus ipse hospitio exceptus [illegible] potius urgendum fuisset. Nostrum enim non est Spiri- [illegible] præscribere, quibus argumentis vel phrasibus uti de- [illegible] Apostolo dicere, Jehovam ipsum hospitio exce- [illegible] potuisset sane id facere, quum Moses id diserte teste- [illegible] quum de Angelis loquitur, Mosen itidem imitatur, [illegible] ad Lothum divertisse narrat. Quum autem Angeli [illegible] homonymum sit, & tam increato quam creato applicari [illegible] Angelorum voce probari non potest, de creatis [illegible]. Porro quod, nonnullos inscios An- [illegible] testetur, iterum Lothum respicit, qui, quum eos [illegible] suum subeundum invitaret, honoratos hospites esse cre- didit,

Quia a Jehova distincti sunt, non ὁμοουσίως, sed ὑποστατικῶς.

Excutitur Heb. XIII. v. 2.

didit, donec ex colloquiis, vel Spiritus instinctu, [illegible] essent, animadvertit. Neque obstat, [illegible] cit Apostolus, *Quosdam Angelos hospitio excepisse*. [illegible] hunc numeri in ejusmodi locutionibus frequens esse [illegible] est, pluribus idem contigisse, quod contigit Loth. [illegible] quidem pro explicatione Veterum, & praestantissimorum [illegible] Reformatae Doctorum, dicta sunto. Nec puto, vitio nobis [illegible] quis rerum aestimatoribus versum iri, quod viros pios atque [illegible] dinos, neque insipienter locutos esse, neque pia caussa [illegible] suis fraudem fecisse, ostendere conati sumus. Si qui [illegible] tus videntur, non est nostrum contra litigare. Nos etiam illo [illegible] tionibus quoque argumentis utemur.

Foederis cum Abrahamo Tempus.

IX. Nunc Foedus illud, quod cum Abrahamo pepigit Deus, videamus. Ejus initium Paulus quadringentis & triginta annis Legem datam antecessisse meminit. *Gal.* III. ꝟ. 17. [illegible] de inchoandi sint, variantibus calculis disputant [illegible] tum veri inveniendi difficultas, ut *Scaliger* [illegible] reposuerit. Quod vero proximum esse videtur, [illegible] posuit *Fridericus Spanhemius* in [illegible] *Chronologiam ad* [illegible] *riam Vet. Test.* Cujus canon ita habet. Ab anno [illegible] quo egressus Charane est, *Gen.* XII. ꝟ. 4. ad natum [illegible] patris centesimo sunt anni 25. A nato Isaaco ad natum [illegible] bum, jam sexagenario, *Gen.* XXV. ꝟ. 26. 15. annis ante mortem Abrahami, *Gen.* XXV. ꝟ. 7. 8. sunt anni 60. Hinc ad descensum Jacobi in Aegyptum, anno Josephi 39. seu annis circiter [illegible] exaltatione Josephi, *Gen.* XLI. ꝟ. 46. anni 130. *Gen.* XLVII. ꝟ. 9. Fiunt anni ab ingressu Abrahami in Canaanem ad [illegible] coli in Aegyptum 215. Rursus anni habitationis ac [illegible] liorum in Aegypto [illegible], seu 215. Qui sic [illegible] Defunctus est Josephus anno aetatis 110. *Gen.* L. ꝟ. 26. [illegible] mus 39. quos natus erat tempore descensus Jacobi, supersunt anni 70. A morte Josephi, ad nativitatem *Mosis*, [illegible] Caathi, qui admodum infans cum Patre Levi in Aegyptum descenderat, *Gen.* XLVI. ꝟ. 11. & genuit Amramum Patrem *Mosis* [illegible] jam major, Amram vero [illegible] *Mosen*, [illegible] *Exod.* VI. ꝟ. 17. 19. [illegible] anni circiter 65. Ab [illegible] eductionem populi ex Aegypto anni 80. Fiunt anni [illegible]

in

[illegible] Ægypto 215. Qui si addantur annis totidem ab exitu Abrahami [illegible] Charane ad descensum in Ægyptum, fluunt anni 430. Quot an[illegible] promissio fœderalis Abrahamo facta legem datam antecessit.

[illegible] In hoc autem Fœdere considerabimus, I. STIPULATIO- [illegible] II. PROMISSIONES. Quæ quidem variis vocibus repe[illegible] variisque capitibus enarratæ sunt; nobis tamen, juvandæ [illegible] causa, breviter & ordine recensebuntur.

Et contenta.

[illegible] STIPULATIO tria præcipue præcepta complectitur, I. Ex[illegible] E PATRIA, & cognatione sua, & domo parentis; licet [illegible] quo ducturus eum esset Deus, *Gen.* XII. ℣. 1. Quod com[illegible] abnegationem sui ipsius, & eorum, quæ homini carissima [illegible] bilissima esse solent; denique totalem sui deditionem [illegible] confer *Ps.* XLV. ℣. 11. & *Luc.* IX. ℣. 59. 60. 61. 62. & *Matt.* [illegible] II. NON TIMENDI. *Gen.* XV. ℣. 1. Quod est præceptum [illegible] in Deo acquiescentis. Timor enim fidei opponitur, [illegible] 36. & IV. ℣. 40. III. AMBULANDI CORAM DEO, & [illegible] integritatem, *Gen.* XVII. ℣. 1. Hoc est præceptum sanctimo[illegible] non solum ad externas actiones, sed & intimas animi [illegible] extendit, uti quæ Deo præsente atque omnia inspectan[illegible]. Paucis iis verbis omnia pii hominis erga Deum [illegible] sapientissimum numen complexum est.

Stipulatio.

[illegible] PROMISSIONES stipulationi adjunctæ, non sunt uni[illegible]: aliæ *Spirituales* sunt, *Corporales* aliæ. Spirituales vel [illegible] & communes omnibus fidelibus, vel *Speciales* ac Abra[illegible] propriæ.

Promissiones variæ.

[illegible] *Generales* promissiones hæ sunt. *Gen.* XV. ℣. 1. *Ego ti*[illegible] *sum, & merces oppido amplissima.* & *Gen.* XVII. ℣. 1. 7. *Ego* [illegible] *ero tibi in Deum, semini tuo post te.* Quibus [illegible] pollicetur ipse Deus, I. Protectionem adversus omne ma[illegible] scutum nuncupat. II. Pereximiam & infiniti valo[illegible], quum non sua duntaxat bona, quorum est ditissi[illegible] se ipsum, omnium bonorum fontem, ei addicit. [illegible] modum & Eliphasus Jobo. *Job.* XXII. ℣. 25. *Erit omnipo*[illegible] *aurum tuum,* וכסף תועפות לך *& argentum firmi*[illegible] vel, *virium tibi.* [illegible] est a [illegible] *defessus fuit*; signifi[illegible] argentum [illegible] illud excellenter excellentis gloriæ æ[illegible] pondus, 2. *Cor.* IV. ℣. 17. cui sustinendo, nisi novis viribus in-

Generales.

 struct*i*

structi, impares essemus. III. Dei Omnisufficientis in gratia & gloria, in anima & corpore, communionem & fruitionem [illegible] quæ de voce [illegible] diximus *Lib.* III. *Cap.* I. §. 2. & [illegible] alicujus esse, *ibid. Cap.* II. §. 3. IV. Beatoris istius [illegible] nem in cœlesti fruitione.

Speciales 1. Ut sit pater credentium & Typus benedictionis.

XIV. *Specialiter* ipsi promisit Deus, *primo*, ut quasi Dux & Pater honorarius sit omnium credentium, qui in ipso, velut benedictionis typo, benedictionem nacturi sunt. Ita enim verba sonant *Gen.* XII. ℣. 2. 3. *Faciam te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnum faciam nomen tuum* והיה ברכה *& esto benedictio — & benedicentur in te omnes familiæ terræ.* Non modo amplissimas omne genus promissiones, quà terrenas, quà cœlestes pollicetur, sed & novum & *magnum nomen*, ut esset *Pater omnium credentium*: *Rom.* IV. ℣. 11. quo vix majus mero homini concedi potest. Imo futurum testatur, ut non benedictus solum, sed & ipsa *benedictio* sit, sic ut omnis Dei benedictio cumulate in ipso cernatur, & in ipso, velut fonte ac scaturigine, sed secundaria ac minus principali, resideat: ipseque typus ac exemplar omnis benedictionis sit. Additur enim; *& in te benedicentur omnes familiæ terræ.* *In te* explicari simpliciter posset tecum; quemadmodum dicitur *Gal.* III. ℣. 9. *Qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli illo Abrahamo.* Nam ב Hebræorum quandoque idem est, quod *cum.* Ut *Exod.* VIII. ℣. 1. *Extende manum tuam* במטך *cum virga tua.* Ibid. Cap. XIV. ℣. 19. [illegible] *Pharaonis* ברכבו ובפרשיו *cum curru suo, & equitibus suis* [illegible]. Sed videtur illud בך *in te* amplius aliquid hic sonare. Nam in Abrahamo omnes familiæ terræ benedicuntur: I. Quia in ipso continebatur Messias, in quo est omnis benedictio. II. Quia Dux & Princeps fuit fœderis Dei, & secundaria fidei atque benedictionis exemplar.

Gal. III. v. 6. 7. 8.

XV. Luculentum commentarium in hunc locum Paulus dedit, *Gal.* III. ℣. 6. 7. 8. *Sicut Abrahamus credidit Deo, & imputatum est ipsi ad justitiam. Scitis ergo, eos qui ex fide sunt, esse filios Abrahami. Quum prævidisset autem Scriptura, Deum ex fide justificaturum gentes, id ante evangelizavit Abrahamo; Benedicentur, inquiens, in te omnes Gentes.* Supponit ibi Apostolus tanquam [illegible] Christianorum [illegible], Abrahamum [illegible]

bene-

...dicti seminis honorarium patrem esse, & consequenter non ...stare medium nanciscendæ benedictionis, id est, justifica... ac favoris Dei, atque illud, quo etiam nactus est Abra... Is autem eam nactus est per fidem. Porro, quum præ... sit, in ipso benedicendas esse omnes familias terræ, opor... illæ ipsi uniantur, & in ipso ut in spirituali suo parente cen... Ad eam autem unionem non sufficit, vel associatio ad ... ipsius genimen per communionem ceremoniarum le... politicarum; sed requiritur ejusdem fidei communio. Et ...quidem hæc promissio ad omnes familias terræ, & idcir... quoque, extenditur; merito conclusit Apostolus, gen...que Abrahamo, imitatione fidei ipsius, jungendas esse, ... eandem fidem ejusdem cum ipso benedictionis consortes

XVI. *Secundo*, Specialiter promisit ipsi Deus SEMEN. Id ...significat promiscue quemvis quoad carnem ex Abrahamo na... Nam & Ismaël *semen ipsius* erat. *Gen.* XXI. ℣. 13. Et illi ... præterea magnæ promissiones, sed carnales, factæ sunt. ...XVI. ℣. 10. & XVII. ℣. 20. Sed per semen intelligitur I. ISAA... ex patre fere emortuo, & matre sterili ac effœta, natus. ...*in Isaaco vocabitur tibi semen. Gen.* XXI. ℣. 12. Porro fuit ... ille, non solum stirps, sed & typus nasciturí olim Messiæ; qui ...turus erat e virgine, quæ si non minus, certe non magis ido... quam Sara, ad edendam prolem. Ideoque Semen I. et... CHRISTUM, semen in Paradiso quondam promissum. ...*& seminibus, quasi de multis, sed semini tuo, qui est Chri...* *Gal.* III. ℣. 16. Præterea quum Isaacus non virtute carnis, ... promissionis, natus sit, typum etiam gerit omnium ...LIUM, qui verbo promissionis Evangelii spiritualem na... suam debent. Et hi quoque III. per semen significantur. ...*filii carnis, ii filii Dei; sed qui sunt filii promissionis, re...* *...in semen. Rom.* IX. ℣. 8.

II. Ut habe... Semen.

XVII. Solvenda hic venit difficultas aliqua, quæ præteriri non ...detur. Quum semen, non solum aliquando, sed & plerum... multitudinem hominum notet, & speciatim Abrahamo ... sit, semen ejus fore ut pulverem terræ & nunc osten... per promissum Abrahami Semen, & Isaacum & omnes

Illustratur Gal III. 16.

 fide-

fideles intelligi; qua ratione potuit Apostolus urgere numerum singularem, ut inde concluderet, per semen intelligi debere Christum? Quod eo minus stringere videtur, quia Sacri V. Instrumenti Scriptores voce זרע, quando de hominibus agitur, nunquam in plurali numero utuntur. Tanta hæc difficultas Hieronymo visa est, ut, quum solvere nodum nesciret, eum non satis pie dissecare ausus sit. Subnotat, Paulum hoc argumento abusum apud crassos Galatas; quod sciret alioquin non probatum iri prudentibus ac eruditis: atque ob id præmonuisse prudentem lectorem, *Propter secundum hominem dico.* Verba Hieronymi hæc sunt: *Unde manifestum est, id fecisse Apostolum, quod præmisit, nec reconditis usum esse sensibus, sed quotidianis ac vilibus, & quæ possent (nisi præmisisset, secundum hominem) prudentibus displicere.* Atqui hoc est Scripturarum contemptoribus & irrisoribus victas manus dare. Certe nihil minus Apostolus, phrasi ab Hieronymo allegata, innuere voluit, quam se, Galatarum stupore abusum, minus accurate atque solide argumentari. Id gravitate Apostoli, id Divini Spiritus, cujus instinctu hæc scribebat, imperscrutabili sapientia, oppido indignum est. Neque crassis modo Galatis, si ita eos vocare liceat, sed & universæ Ecclesiæ, in fidei cynosuram, Epistola hæc exarata est. Hoc tantum voluit dicere, se e rebus humanis similitudinem ducturum esse ad res Divinas explicandas; atque ita magna parvis compositurum.

XVIII. Mihi quidem sapientissime, ut omnia, ita hæc quoque, ab Apostolo observata esse videntur. Certum quidem est, voce seminis sæpe multitudinem notari, sed multitudinem in unitatem aliquam collectam; saltem ratione primæ stirpis atque originis. Quando ergo de semine Abrahami sermo est, ut semine promissionis, [illegible], cui eadem bona ex eodem fonte obventura sunt, oportet illud ut unum corpus considerari. Nisi fallor, quum dicit Apostolus, promissiones factæ sunt Abrahamo & semini ejus, digitum intendit ad formulam fœderis, quæ exstat *Gen. XVII. ℣. 7. Ero tibi in Deum & semini tuo post te.* Hac occasione declarat Apostolus, quandoquidem omnes familiæ terræ, suo tempore, benedictionis hujus futuræ erant participes, necesse esse, ut semini Abrahami accenseantur, eique in unum corpus adunentur, &c, ut

Ephe-

... I. ℣. 10. loquitur, *in Christo summatim recolliguntur.* Id au-
... non fit per circumcisionem aliasve ceremonias Judaicas. Nam
...terquam quod Abrahamo promissio facta sit nondum circum-
..., & 430. annis ante datam legem; ceremoniæ istæ sunt pa-
... intergerinus, Israëlitas a Gentilibus disterminans; ac propter-
... vinculum unionis esse non possunt. Sed peragitur ista *συσσω-*
... per Spiritum fidei, qui fideles cum capite Christo, qui
... semen est, & secum invicem, insolubiliter unit: at-
... ita omnes simul absolvunt unum spirituale semen Abrahami,
... Christum, una cum corpore suo mystico. Ita enim hic
... intelligimus, quomadmodum & 1. *Cor.* XII. ℣. 12. Quum
..., ut constat, soli spirituali Abrahæ semini factæ sint promis-
... , cæteris omnibus exclusis; illud autem semen spirituale,
... etiam spiritualem stirpem ac originem habere debeat;
... est, ut unum corpus mysticum constituat, cujus caput in-
... Christus est, a quo cætera membra honoris caussa deno-
...minantur. Bene ergo ursit Apostolus, seminis nomine unitatem
... ; non præcise personæ, sed corporis alicujus mystici,
... per fidem sub Capite Christo. Vide in hunc locum *Drusium,*
... , *Gomarum*, *Deodatum*, aliosque, qui eum de Christo
... cum corpore suo mystico interpretantur.

XIX. Prætereunda etiam non est notabilis, quæ hic occurrit, ...ctionis diversitas. Abrahamo identidem dicit Deus, *in te benedicentur omnes familiæ terræ. Gen.* XII. ℣. 3. & XVIII. ℣. 18. ... de semine Abrahami dicitur, והתברכו, *& benedicent sibi in eo ... nationes terræ. Gen.* XXII. ℣. 18. quod de semine Isaaci repe- ... , *Genes.* XXVI. ℣. 4. Scilicet alio modo benedicimur in Abra- ... , aliter in ipsius semine, Christo. In Abrahamo ut typo ... exemplari: in Christo, ut benedictionis caussa meritoria, & ... auctore. *Eph.* I. ℣. 3. Neque solum benedicimur, sed & *bene-... nobis* in Christo, eum ut benedictionis ad nos dimanantis ... ac scaturiginem agnoscentes & celebrantes. אשר המתברך ... בארץ יתברך באלהי. *Qui benedicet sibi in terra, benedicet ... Deo veritatis. Jes.* LXV. ℣. 16.

Aliter est benedictio in Abrahamo, aliter in Christo.

XX. *Corporales* promissiones Abrahamo factæ præcipue tres ... I. *Multiplicatio seminis* ipsius per Isaacum. *Gen.* XIII. ℣. 16. ... XV. v. 5. & XVII. v. 2. & XXII. v. 16. II. *Hæreditas terræ Canaan. Gen.* XII.

Corporales promissiones.

XII. ℣. 7. & XIII. ℣. 15. & XV. ℣. 17. & XVII. ℣. 7. Impleta ea est in duodecim tribubus Israëlis, præcipue sub Davide & Salomone, & deinceps stante templo secundo, quando tota Palæstina & Idumæa domita ac Judæis subjecta est. III. *Eductio e servitute Ægyptiaca. Gen.* XV. ℣. 13. 14. Notandum tamen, promissiones hasce Corporales typos fuisse Spiritualium & Cœlestium. Nam multiplicatio seminis carnalis notabat multitudinem spiritualium filiorum, tam ex Judæis, quam ex gentibus fidei addictis *Apoc.* VII. ℣. 9. Ex Canaan erat pignus Cœli; & liberatio ex Ægypto, significabat liberationem Ecclesiæ a peccato, mundo, Diabolo, & ex Babele.

Quibus tamen Spirituales figurabantur.

Abraham per fidem justificatur.

XXI. Omitti non debet fundamentalis doctrina de justificatione per solam Fidem, quæ Exemplo Abrahami, & Divina de ipso declaratione, isthoc tempore plurimum illustrata est. Ita enim dicitur, *Credidit Abram Jehovæ, & imputavit ei illud in justitiam Gen.* XV. ℣. 6. Quod testimonium eo magis observandum est, quia frequenter eo utitur Apostolus ad justitiam fidei asserendam, *Rom.* IV. ℣. 3. *Gal.* III. ℣. 6.

Fidei illius objectum.

XXII. Fides Abrahami in genere pro objecto habuit omnes promissiones sibi factas. *Tribuebat gloriam Deo, ac plane persuasum habebat, eum, quod promiserat, posse etiam efficere. Rom.* IV. ℣. 20. 21. Credidit ergo & fide amplexus est promissiones cœlestis ac æternæ beatitudinis, nativitatem filii ex uxore sterili, multiplicationem seminis sui, tam spiritualis, quam corporalis, vocationem gentium &c. Sed specialius fidem isti promissioni adhibuit, qua Deus, se ipsi clypeum & mercedem amplissimam fore, pollicitus erat, *Genes.* XV. ℣. 1. Id est, in Deum recubuit, ut omnis mali averruncum, omnisque boni conciliatorem. Specialissime credidit promissioni de semine, in quo benedictio, ut in caussa, est; & exspectavit Filium Dei se manifestaturum in carne ex ipsius posteris assumta, atque ita fides ipsius in Christum fuit. Nam *gestivit videre diem Christi & vidit ac gavisus est. Joh.* VIII. ℣. 56.

Quæ ipsi imputata est in justitiam.

XXIII. Hæc autem fides, illud credere, imputatum ipsi fuit in justitiam. Non quod fides Abrahami, per gratiosam æstimationem, in rationibus Dei censita sit loco perfectæ obedientiæ, quam fœdus operum exigebat: sed quod fide sua apprehenderet, sibique spiritualiter uniret, promissum semen, cujus unionis vir-

tute

[illegible] omnis istius seminis justitia ipsius justitia reputabatur. Sci-[illegible] in libro rationum Dei, una pagina scribuntur magna Dei [illegible]ria, ut totidem talenta in homines collata. Itemque pec-[illegible] hominum, pro tantis beneficiis non condignas gratias Deo [illegible]tium, ut totidem debita. Et denique sententia damnatoria, [illegible] æternæ mortis rei declarantur. Altera autem pagina quum [illegible] non queat propria hominum justitia, scribuntur satisfactio [illegible] Christi pro electis: scribitur item fides, Dei quidem [illegible]m donum, sed quo electi Christo uniuntur, & totius justi-[illegible] participes evadunt. Atque ita, subductis omnibus ratio-[illegible] ex fide eorum concluditur, expuncta esse omnia illorum [illegible], neque deesse iis id, quod requiritur ad jus vitæ æternæ. [illegible] modo fides imputatur ad justitiam. Confer, quæ supra fuse [illegible]vimus. *Lib.* III. *Cap.* VIII. §.XLII.

Doctrina prædestinationis.

XXIV. ISAACO, Abrahami filio, non solum confirmatæ sunt [illegible]missiones patri factæ, & inprimis illa de semine, in quo sibi [illegible]turæ essent omnes nationes terræ: *Genes.* XXVI. ℣. 4. sed & [illegible]trina gratuitæ reprobationis, ac liberrimæ electionis, in ora-[illegible] super filiis ejus, Jacobo atque Esavo, luculenter declarata [illegible]. Jehova enim dixit Rebeccæ, quum binos utero gereret, *[illegible] sunt in ventre tuo, & duæ nationes ex visceribus tuis [illegible]tur, quarum natio una robustior erit altera,* ET MAIOR [illegible] MINORI. *Gen.* XXV. ℣. 23.

Oraculi de Iacobo & Esavo complementum Historicum.

XXV. Prophetiæ hujus duplex complementum in sacris li-[illegible]venimus, alterum Historicum, alterum Mysticum. Utrum-[illegible] stirpes ipsas, quam gentes ex iis oriundas respicit. Quod [illegible] attinet & Capita Gentium, Major servivit minori, id est [illegible] dignior apparuit Esavo, I. Jure primogenituræ, quam ei [illegible]vendidit. II. Hæreditate terræ Canaan, a qua exclusus est [illegible] antea Ismaël, cæterique filiorum Abraham. III. Com-[illegible] fœderis Dei, cujus se exsortem esse, profanitate sua [illegible] ostendit. Gentes si spectes, eæ sæpe inter se conflixerunt, [illegible] quum Edomitæ Israëlitis superiores viderentur. *Edom [illegible] est gladio fratrem suum, corrumpens miserationes [illegible].* I. ℣. 11. vide *Num.* XX. ℣. 18. 19. Sed tamen victores [illegible] comperti sunt Israëlitæ, quando David in tota Edomæa [illegible] posuit, & Edomæi omnes servi Davidis facti sunt.

2. *Sam.*

2. *Sam.* VIII. ℣. 14. Quod manserunt usque ad Regem Joram, sub quo jugum rursus excusserunt. 2. *Reg.* VIII. ℣. 20. juxta vaticinium Isaaci *Gen.* XXVII. ℣. 40. Postea tamen sub secundo templo iterum victi, & Israelitis plane subjecti sunt. vid. *Joseph. Antiq. Lib. XIII. Cap. XVII.*

Et mysticum.

XXVI. Sed altius etiam hæc spectabant; nam uti hæreditas terræ Canaan typus erat hæreditatis cœlestis, & nationale fœdus involvebat spirituale fœdus gratiæ, ita etiam exclusio a fœdere nationali & hæreditate typica, signum erat exclusionis a fœdere gratiæ & hæreditate cœlesti. Adeo ut Esavus atque Jacobus hic occurrunt, ut exempla liberrimæ reprobationis, & gratuitæ electionis Divinæ. Et hunc mysticum hujus oraculi sensum [illegible] Apostolus docet. *Rom.* IX. ℣. 10. 11. & sequ.

Promissiones Jacobo & Judæ factæ.

XXVII. JACOBO easdem promissiones, quæ Patri & Avo factæ erant, Deus iteravit. *Genes.* XXVIII. ℣. 13. 14. 15. Jacobus earum hæredes dixit duodecim filios suos, Patriarchas; attamen Spiritu Dei ductus tribui JUDÆ eam præ cæteris prærogativam dedit, ut non modo ex ea Reges, sed & Regum omnium Princeps, Messias nasceretur. *Gen.* XLIX. ℣. 10. *Non recedet sceptrum a Juda, neque Legislator, e medio pedum ejus, usque dum veniat Scilo, cui erit aggregatio populorum.* In quem locum illustres præstantissimorum virorum commentationes exstant, quas hic repetere nihil attinet. Nobis hic simplex sensus esse videtur. Prædicitur Judæ fore, ut illius tribus supra cæteras [illegible] emineat, tam sceptri ac summi imperii decore, quam sede religionis, Templo Scholisque, ubi מחקקים *Legis Doctores* celeberrimi futuri erant. Prædicitur item fore, ut ex ea nascatur שילה, quod verto *Tranquillator*, *sospitator*, a radice שלה *tranquillum* & *salvum esse*. Ut sono ita & sensu convenit Hebræum [illegible] & Latinum Salvus. Hic indubie Messias est. Cui promittitur aggregatio, vel *obedientia populorum*, qui in eum credituri, & ejus præceptis se submissuri erant. Explicationem hanc eventus confirmat. Plurimis enim in rebus tribus Judæ reliquas supergressa est: ex ea domus regnatrix exorta, in ea tam imperii, quam religionis longo tempore sedes fuit, denique de ejus nomine universa Israelitarum natio fuit nuncupata. Notum item ac [illegible] [illegible] *Juda exortum esse Dominum nostrum. Heb.* VII. ℣. 14. Circa

[illegible] nativitatem ex mente oraculi ſceptrum paulatim deſiit. I. Ju-[illegible] Pompeji victoriis ſubacta captisque Hieroſolymis. II. Hero-[illegible] ad ſolium evecto. III. Judæa in provinciam Roma-[illegible] redacta & Syriæ attributa. IV. Denique Urbe ac Templo [illegible] Veſpaſianum dirutis, totaque republica everſa. Interim ex [illegible] orbe condito plurimæ gentes ad erectum ſalutis vexil-[illegible] confluxere, Chriſtoque ſua dedere nomina.

[illegible] XVIII. Non alienum erit, ut inquiramus in benedictionem [illegible] NEPHTALI, an fortaſſis & ea quoque aliquid contineat [illegible] Chriſtum ſpectat. *Gen.* XLIX. ℣. 21. נפתלי אילה שלחה [illegible] הנתן *Nephtali eſt cerva emiſſa: qui profert verba* [illegible]. Eo enim ſenſu vulgo vertuntur verba. Quid hic inter-[illegible] tam Hebræi, quam noſtri cogitaverint, videat cui lubitum. [illegible] obſcuris qui bene conjecerit, vatem hunc perhibebo opti-[illegible]. Hieroymus poſtquam nonnulla narraſſet, melius eſſe di-[illegible] *ad doctrinam Servatoris cuncta referamus, quod in portione* [illegible] *maxime docuerit.* Sed non oſtendit commode, quo-[illegible] verba eo referri debeant. Nos id conemur. Supponamus, [illegible] Galilææ in ſortem Nephtali cecidiſſe, eoque pertinuiſſe [illegible] Genneſaret, & in Genneſaritide ſitam fuiſſe Capernaum, [illegible] probat *Ligtfootus, Centuria Chorographica Matthæo præmiſſa,* [illegible] LXXI. & LXXX. & patet ex *Matth.* IV. ℣. 13. ubi dicitur, [illegible] *in finibus Zabulon & Nephtalim*, id eſt, in ea [illegible] Nephtalitica, quæ contermina eſt Zabulonitidi. In iſta [illegible] Chriſtus habitavit, & prædicavit primo Evangelium, uti [illegible] regione circumjacente: juxta Jeſaiæ prophetiam, quam di-[illegible] loco Matthæus allegat. Ibi plurima turba, ſedibus ſuis ex-[illegible] rebusque ſuis relictis, ad Chriſtum audiendum ſumma ala-[illegible] confluxit. Videamus nunc, an ea veritas non commode [illegible] ſit hoc Jacobæo oraculo. *Cerva dimiſſa* cujus rei con-[illegible] emblema eſt, quam turmæ alicujus maxima animi ala-[illegible] aliquo accurrentis? eo præſertim, ubi fontes aquæ vivæ [illegible] ſitim reſtinguendam reperit. Nam inſolens Spiri-[illegible] non eſt, fideles *Cervis* comparare. Vide *Cant.* II. 7 *Hab.* III. [illegible] ℣. 6. Et Nephtalitæ *dimiſſa* cerva dici poſſunt, quia an-[illegible] robus diſtenti, quæ ſitim ſedare non poterant, nunc [illegible] Evangelium, quod præconium libertatis eſt, excitati, per-

Benedictio Nephtalitarum.

 ruptis

ruptis mundanarum occupationum retibus, ad Dominum JEsum accurrebant. Per eum autem, *qui dat verba pulcritudinis & decoris*, quem convenientius intelligemus quam Christum, in cujus *labiis gratia effusa est*, Ps. XLV. ỳ. 3; cujus *palatum mera dulcedo est*, *Cant.* V. ỳ. 16. cujus λόγοι τῆς χάριτος, hoc est ferme idem verbum אמרי שפר, in stuporem auditores dabant. *Luc.* IV. ỳ. 22. Porro frequenter fit, ut status absolutus pro constructo in Hebraeo sermone ponatur: quod multis exemplis probat *Buxtorfius. Gram. lib.* II. *Cap.* IV. Unde nihil obstat, quo minus verba ita construamus: *Nephtali est* אילה שלחה *cerva dimissa sive emissa ejus, qui dat verba decoris*: id est, addicta dulcissimo D. JEsu, & pendens a suaviloquo ipsius ore. Et favet huic explicationi, quod aliàs duo hemistichia non videantur inter se cohaerere; quum cerva non sit pulcre loqui. Verum, si ita, ut dixi, construas, nihil in textum intruditur, nihil vile eo oraculo designari statuitur, nihil a genio Hebraei sermonis alienum fingitur; & verbis singulis iis significatus attribuitur, qui & proprius ipsis & maxime emphaticus est. Quum indubie benedictionem Nephtaliticam designent, cur non de spirituali potius cogitamus; quae per Messiam iis contigit, quam de corporali ac momentanea sub Baracho & Debora, in qua nihil speciale Nephtalim supra Zabulon habuisse probant? Non est etiam certum, Nephtalitas, quod quidam ex hoc loco colligunt, caeteris Israelitis fuisse disertiores. Ex adverso Galilaea, cujus partem ea tribus occupaverat, sermonis fuit adeo impuri, & conversationis adeo inurbanae, ut eo nomine ab Hierosolimitanis derisa sit: uti multis probat *Buxtorfius* de ea inprimis parte Galilaeae, in qua Nephtalitae habitabant. *Lexico Talm. voce* גליל. At Nephtalita, inquiunt, fuit Barac, qui profligatis Siserae copiis una cum Debora insigne carmen lepidum cecinit, quod hodieque legitur *Judicum quinto*. Quasi sequatur, Nephtalitas sermonis elegantiae studuisse, ex hoc uno carmine; cujus auctor non fuit Barac, sed Debora Prophetissa, oriunda non ex tribu Nephtali, sed Ephraim: quemadmodum erudite observavit *Bochartus Hierozoici Lib.* III. *Cap.* XVIII. *Masius* etiam in Commentariis suis ad Librum Judicum *Cap.* XIX. *Num.* XXXV. variis rationibus probat, haec Baraco & Deborae applicari non posse: cui adstipulatur *Riverus* in hunc locum. Neque ap-

pli-

plicatio ista ad doctrinam Christi fastidiose, uti nova, rejicienda est: quum præter *Hieronymum* eam habeant *Ambrosius* & *Procopius* citati *Cornelio a Lapide*. Quibus adde *Eucherium Lugdunensem* ...; & *Petrum Martyrem*. Et si de Christo in portione ... prædicaturo Jesaias prophetavit, cur, de eadem re Jacobum filiorum fata canentem prophetasse, nolumus?

XXIX. Hæc doctrinæ salutaris dogmata, a Patribus tam solicite sibi tradita, pios Patriarchas in Ægypto custodivisse, & liberis suis inculcasse, dubitandum non est. Sed præterea in posteris Lothi, Ismaëlis, Esavi, aliisque, quamdiu gentes non plane repudiatæ erant, ejusdem veritatis reliquias scintillasse, ex Jobo illiusque amicis, & Bileamo liquet.

Doctrinæ salutaris reliquiæ fuerunt apud non nullos ex Gentibus.

XXX. Jobus fiduciam suam in Deum contestans vocat eum נוצר האדם, *Custodem* vel *Servatorem hominum*, *Cap.* VII. ℣. 20. Eadem voce Christus utitur, quando solicitam Ecclesiæ suæ curam exponit, *Jes.* XXVII. ℣. 3. אני יהוה נוצרה, *Ego Jehova custodio* eam. Et electi, quos Christus quasi in oculis & manu gerit, vocantur נצורי ישראל *custoditi, & salvi facti ex Israële*, *Jes.* XLIX. ℣. 6. Proxime ad hoc vocabulum accedit cognomentum Nazareni, Hebraice נוצרי, quod etiamsi Christo datum sit occasione habitationis suæ in urbe Nazaret, mysticum tamen fuisse, & ad alicujus prophetiæ complementum pertinuisse, Matthæus auctor est. *Matth.* II. ℣. 23. Prophetiam illam non uno in loco quærunt Interpretes. Sunt qui ad Naziræos veteris Testamenti eunt. At illi non dicuntur נוצרים per tzade, quomodo constanter Nazarenorum nomen Judæi scribunt, sed נזירים per zain. Alii observant, Messiam *Jes.* XI. ℣. 1. & LX. ℣. 21. vocari נצר, *germen*, unde oppido Nazarethi nomen quoque sit. Sed mirum est, in tanta opinionum diversitate, paucis oppido hujus loci in mentem venisse, ubi exprese satis de Messia sub nomine נוצר *Notzer* sermo est. Salrem non minori probabilitate hoc Jobi, &, quod cum eo conjunximus, Jesaiæ testimonium, eo applicatur, quam quidvis aliud, quod apud interpretes inveni. Idem Jobus egregia de Christi persona, officio, & beneficiis profitetur *Cap.* XIX. ℣. 25. & seq. Verum eum locum supra excussimus *Lib.* III. *Cap.* II. §. XIX.

Jobi נוצר.

XXXI. Adjungamus ELIHU de Messia præconium *Job.* XXXIII. ℣. 23. *Si fuerit apud ipsum* מלאך מליץ *Angelus Interpres, Unus e mille*

Elihu de Messia

e mille, ad indicandum homini rectitudinem suam: Tum miserebitur ejus, & dicet, redime eum, ne descendat in foveam: inveni λύτρον, *satisfactionem.* Agit hic Elihu de homine afflictionibus & morbis prope ad mortem redacto: ostenditque quomodo is servari possit, a morte tam corporis, quam animæ. Si ullam cognitionem Messiæ Elihu habuit, certe hic locus erat de illo loquendi. Et quum verba omnia ita composita sint, & in nullum commodius, quam in Messiam quadrent, cui potius quam illi applicabuntur? Compendiose exponit Elihu, I. *Præstantiam* Messiæ. II. *Officia.* III. *Beneficia.*

Messias est unus e mille.

XXXII. *Præstantiam* Messiæ prædicat, quum eum vocat אחד מני אלף *unum ex mille.* Ubi mille numerus finitus pro infinito; quasi dicas, unus ex reliquis omnibus, quotquot illorum sunt. Plurimi quidem sunt, qui Angeli, plurimi, qui interpretes dici possunt. Etiamsi millenis attribui ea nomina queant, hic tamen ex classe mille reliquorum eximendus est, præ reliquis omnibus excellens, alterius longe naturæ, dignitatis, efficaciæ, אחד, *Unicus* ex omni reliquorum tanto numero.

Est etiam Angelus.

XXX. *Officia* Messiæ primum generali nomine proponit, tum specialius exponit. In genere vocat eum מלאך *Angelum,* Quia Christus missus est a Patre, & nomine Patris dicit & agit apud homines. *Mal.* III. ℣. 3. vocatur *Angelus fœderis.* Ita tamen *Angelus* est *Jehovæ,* ut simul ipse *Jehova* sit. *Zach.* III. ℣. 1. 2. quippe *in cujus medio est nomen Jehovæ, Exod.* XXIII. ℣. 21. quique cæteris omnibus *Angelis tanto præstantior est, quanto præstantius præ iis sortitus nomen, Heb.* I. ℣. 4. Angelus dicitur Christus, etiam antequam veniret in carnem, quia ita sæpe tunc apparebat, quomodo Angeli apparere soliti sunt: & quia ea jam tum peragebat, quæ a futura in carnam missione dependent.

Et interpres.

XXXIV. Sed & specialius designatur I. Officium illius propheticum, quum vocatur מליץ, *Interpres,* Doctor, confer *Jes.* XLIII. ℣. 27. quia scilicet est המדבר *Jes.* LII. ℣. 6. *Is qui loquitur,* ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, cujus est Patrem ἐξηγήσασθαι *Joh.* I. ℣. 18. Imo is, qui *diserte loquitur,* & ænigma explicat. Hoc enim notat מליצה, *sermo perspicuus;* cui opponitur חידה, *ænigma. Prov.* I. ℣. 6. Porro ad officium Christi Propheticum pertinet, ut *indicet homini,* per verbum externe, per Spiritum interne, ישרו *rectitudinem suam:*

quod

quod intelligi potest, vel de rectitudine Dei, exigentis satisfactionem pro peccatis, & castigantis etiam electos suos propter ea: vel de rectitudine ipsius Christi, id est, justitia sua satisfactoria, quae unica salutis nostrae meritoria caussa est: vel denique de rectitudine hominis, id est, praxi fidei & resipiscentiae. Nihil horum omnium est, quod suos Christus non doceat.

Indicans homini rectitudinem suam.

XXXV. II. Officium Redemtoris: quum adscribitur ipsi פרעה vel פריה [nam פרע & פרה idem sunt] & כפר. Prior vox פרע significat *liberationem a reatu*, nexu & potestate alterius: proprie quidem eam, quae fit intercedente pretio, ut *Ps.* XLIX. v. 8. ubi פריון & כפר *redemtionis pretium* junguntur: improprie eam, quae fit majori potentia opposita potentiae injusti detentoris: ut *Deut.* IX. ℣. 26. פריתה בגדלך, *redemisti in magnitudine tua*: hoc est, ut exponitur *Neh.* I. ℣. 10. בכחך הגדול ובידך החזקה, *vi tua magna & manu tua forti.* Utraque liberatio Messiae competit, qui soluto pretio libertatem suorum acquirit, & manu forti eandem iis applicat. Vox כפר plerumque notat pretium, quo quis propitietur & poena redimatur. Id Christus solvit, dans animam suam λύτρον ἀντὶ πολλῶν. *Matt.* XX. ℣. 28.

Et redemptor.

XXXVI. Non convenit autem inter interpretes, an verba ista, *Redime eum*, sint verba Christi intercedentis apud Patrem; an verba Patris ad Christum. Qui prius tuentur, ita exponunt: Redime ipsum, id est, immensa virtute libera eum a malo, quo premitur, & quod caeteroquin ei imminet; nam ego in me recepi, ut justitiae tuae satisfacerem, & in ea satisfactione est λύτρον: quod ego *inveni*, hoc est, plane & perfecte habeo; vel quod ego *inveni*, id est, quod comperi ab eo, pro quo intercedo, fide apprehensum esse. Confer *Hebr.* IX. ℣. 11. Αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος, *quum aeternam redemtionem invenisset.* Qui posterius eligunt, hunc existimant verborum sensum esse: Tu, Christe, redime meritum hunc hominem, applica illi meritorum tuorum efficaciam, per me amplius non stat quo minus felix evadat: nam inveni lytrum, consideravi & examinavi tuam pro homine praestitam satisfactionem, & inveni eam talem, qualem justitia mea exigit, id est, sufficientissimam. Utrovis modo verba sumantur, sensum fundunt commodum.

XXXVII. *Beneficia* duo memorantur. I. Misericordia Dei

Qui suos in gratiam

cum Patre reducit.

Si fuerit apud eum Angelus Interpres, hæc est, [illegible], *Et lar-[illegible] Tum miserebitur ejus*: hæc est [illegible]. Docet, fieri aliter non posse, ut homo misericordiam apud Deum consequatur, nisi Angelus aliquis intercessor existat, qui propitiatione & intercessione sua eum cum Deo in gratiam reducat; imo nisi Angelus iste sit עליו, *apud ipsum*, præsentia sua gratiosa, & ope atque auxilio. Nam על sæpe idem est quod *apud*, ut *Genes.* XVIII. ℣. 8. *Jud.* III. ℣. 16. & alibi: & hic commodissime videtur referri ad hominem, de quo sermo est. Inter innumeros qui ægri lectum circumsistunt, & nil profuturis pharmacis, vel futilibus sermonibus decumbentem fovent; si hic talis unus e mille præsto sit, suo consilio, auxilio, intercessione; tunc Divinæ fructibus misericordiæ egregie refocillabitur.

Et a fovea eripit.

Evasio foveæ, sive *corruptionis*, id est, mortis tam temporalis, quam æternæ.

Gregorii expositio.

XXXVIII. Nec est quod quis hæc ut nove inventa spernat. Nam certe *Gregorius* eadem prolixe ad Christum refert. *Quis enim*, inquit, *est iste Angelus, nisi ille, qui per Prophetam dicitur magni consilii Angelus? Quia enim Græca lingua Evangelizare denuntiare dicitur, semet ipsum nobis annuncians Dominus Angelus vocatur.* *Clarius* etiam notat, *sunt qui per Angelum intelligunt Christum magni consilii Angelum, per quem justificati sumus.* Videatur inprimis Commentarius *Sebastiani Schmidii*, Theologi Argentoratensis.

Bileami vaticinium de Messia.

XXXIX. Adjungamus hisce Bileami de Messia prophetiam, quam magnificis verbis profert. *Num.* XXIV. ℣. 15---19. *Dictum Bileami Filii Behor, dictum viri aperti oculis. Dictum audientis sermones Dei fortis, & noscentis notionem Excelsi, qui visionem omnipotentis videt, cadens, sed retectus oculis; Video illud, non tamen nunc, contemplor illud, sed non propinquum; procedit stella ex Jacobo, & exsurgit Sceptrum ex Israële, quod franget latera Moabitarum, & destruet omnes filios Seth. Et erit Edom possessio, erit, inquam, Seir possessio hostibus suis: nam Israël faciet strenue. Dominiumque obtinebit aliquis ex Jacobo, qui perdet superstitem e civitate.*

Bileami elogia.

XL. Auctor hujus prophetiæ Bileamus est, quem ex Veteri Hebræorum traditione Hieronymus & Eucherius eundem esse volunt cum *Elihu*, cujus testimonium de Christo mox exposuimus.

Sed

[illegible] futilem illam traditionem, nihilque Elihu cum Bileamo commune esse; erudite ostendit *Fridericus Spanhemius Filius in Historia Jobi, Cap.* XV. §. XVIII. XIX. Magnifice se hic Bileamus [illegible] ut prophetiæ suæ majorem conciliaret auctoritatem. Etsi [illegible] non sine ambitione efflarit superba hæc sui elogia, Deus [illegible] illis sancire voluit, quod per os prophetæ docere constituerat. Vocat se *Virum oculis apertum*, i. e. prophetico lumine [illegible] ad ea cernenda, quæ aliis clam erant. *Audientem sermones Dei fortis*, cui familiariter Deus secreta sua patefaciebat. *[illegible] scientiam Excelsi*, ea ex Dei revelatione scientem, quæ [illegible] Deus solus novit. *Videntem visionem omnipotentis*, [illegible] veri Dei; juxta illud *Num.* XII. ℣. 6. *Per visionem me [illegible] facio ei. Cadentem, sed retectum oculis*, qui in somnum [illegible] vel in ecstasin, & tamen oculos mentis apertos habet. Quicquid de reliquis ipsius vaticiniis sit; dubitandum sane non [illegible] quin hanc prophetiam Divino instinctu protulerit.

XLI. Præfatur, *propinquum* non esse, quod in Spiritu pro[illegible]: *Video illud, sed non nunc, contemplor illud, sed non pro[illegible]*. Præmonet id partim ad prophetiæ suæ decus, quæ [illegible] longinqua sese extendebat, partim ad declinandam invi[illegible], & ad solatium Balaci: cui, quantum poterat, gratificari [illegible]. Interim hic quoque accedit ad Sanctorum Propheta[illegible] qui, quæ de Messia vaticinantur, ad אחרית הימים *[illegible] dierum* rejicere solent.

Cur, se de rebus longe post futuris vaticinari, dicat.

XLII. Quid autem illud est, de quo canit? *Stella*, inquit, *pro[illegible] Jacob, & exsurgit Sceptrum ex Israële.* Posset hoc li[illegible]teraliter, & sensu diminuto de Davide intelligi, qui fuit quasi [illegible] quædam in tenebris micans, & in cujus manus sceptrum Israë[illegible] [illegible] viis devolutum est: qui etiam Moabitas percus[illegible] eosque sibi tributarios fecit. 2. *Sam.* VIII. ℣. 2. Hinc dicit, *[illegible] pelluvium meum*: *Ps.* LX. ℣. 10. id est, vilissimum mihi [illegible] ministerium, est subjectus pedibus meis, uti vas, in quo [illegible] lavare soleo. Sed altius hæc spectant. Et David hac in [illegible] non nisi ut præstantioris personæ typus considerari potest. [illegible] & *Sceptrum* Christum Dominum significant, qui & [illegible] populi sui est; per demonstrationem veritatis & multijugam [illegible] in verbo & Spiritu, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς καὶ ὀρθρινὸς, *stella*

Quid per stellam & sceptrum intelligatur.

stella illa lucida & matutina Apoc. XXII. ℣. 16. & [illegible] λέων, *Rex Regum & Dominus Dominantium.* Apoc. XIX. ℣. 16. Hic processit *ex Jacobo* & surrexit *ex Israële.* Nam Propheta[illegible] excitavit Deus *e medio fratrum* Deut. XVIII. ℣. 15. & *Magnificus Israëlis ex ipso est, & dominator e medio ipsius prodiit.* Jer. XXX. ℣. 21. *qui quidem Deus est super omnia benedictus in secula, sed tamen ex patribus quoad carnem attinet.* Rom. IX. ℣. 5.

Messias frangit angulos Moabi,

XLIII. Opera ipsi duo adscribuntur. I. *Fractio laterum sive angulorum Moabi.* Hoc est, debellatio eorum, qui [illegible] Ecclesiæ suæ suique hostes erant. Ea autem duplex est, vel *Gratia*, quando per verbum & Spiritum suum eos ad obedientiam fidei domat, ut lubentes sceptro ipsius pareant, *eversa omni sublimitate, quæ se extollit adversus cognitionem Dei, & in captivitatem redacta omni cogitatione ad obediendum Christo.* 2. Cor. X. ℣. 5. vel *Justitia* ac *Vindicta*, quando refractarios subigit, ut inviti potestatem ac supereminentiam ejus agnoscere cogantur, *confringens eos virga ferrea, ut vas figulinum dissipans eos.* Psal. II. ℣. 9. Moabitæ autem hic exempli gratia memorantur: quia iis cum [illegible] Bileamo res erat. II. *Destructio omnium filiorum Sethi.* Hoc est, triumphus de omnibus hominibus, quos sibi, vel in gratia vel per justam vindictam, subjiciet. Quia omnes hujus mundi homines a Setho propagati sunt. Progenies Cain, & cæterorum filiorum Adami, diluvio interiit. A Setho oriundus est Noachus, a Noacho totum genus humanum: sic ut omnes simus filii Sethi. Omnes autem subjiciemur Christo, *qui tradet regnum Deo ac Patri, quum ut inane sustulerit omne imperium, & omnem auctoritatem & potestatem.* 1. Cor. XV. ℣. 27.

Et destruit omnes filios Sethi.

Tempus & Qualitas Regni Christi.

XLIV. Denique *tempus* & *qualitatem* Regni Christi indicat. *Quando Israël aget strenue*, adversus hostes suos, tyrannicum Antiochi aliorumque jugum excutiendo: quando *Edom*, & *Seir*, qui mons Idumeæ celeberrimus erat, possessio Israëlis facta fuerint: quod contigit sub templo secundo, quum Idumæi domiti sunt, &, circumcisione ritibusque Judaicis susceptis, Reipublicæ Israëlis sunt additi: uti non *Josephus* modo, sed & *Strabo* refert, qui *Geographia Lib.* XVI. de Idumæis scribit: [illegible] σαν τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ τῶν νομίμων τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἐκοινώνησαν. *Judæis se adjunxerunt, & leges eorum amplexi sunt.* [illegible]

quam,

tum, hæc omnia fuerint, tunc *dominium obtinebit aliquis ex Jacobo*: magnus scilicet ille Dominator, ille אביר יעקב *Robustus Jacobi Jes.* LX. ℣. 16. אשר לו המשפט, *cui jus est ad* coronam & *dabit eam Deus. Ezech.* XXI. ℣. 27. Is *perdet superstitem e civitate.* Urbem & potestatem humanam, quæ se ipsi opponet, profligabit, ad minimas usque reliquias. *Nam deprimit habitatores loci alti, urbem editam: dejicit eam usque in terram, deturbat eam in pulverem usque: Conculcat eam pes; pedes pauperis, vestigia tenuium. Jes.* XXVI. ℣. 5. 6. Atque ita doctrinam salutis continua serie ad MOSIS usque tempora deduximus.

CAP. IV.

De Decalogo.

I.

SUb MOSE longe alia rerum facies fuit. Ea, quæ sparsim dicta, & viva tantum voce tradita erant, nunc plurimis augmentis locupletata, in unum syntagma digesta, jussuque supremi numinis nunquam interituris monumentis consignata sunt; quæ nec hostium ira, nec ignes, nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas. Ut autem omnia huc pertinentia fuse exequamur, instituti nostri ratio, & brevitatis studium haud sinunt. Hoc capite de *Legislatione* agemus, & *Fœdere* Dei cum *Israelitis* legi inædificato.

Sub Mose facta Legislatio.

II. Præ cæteris nationibus hoc peculiare populus Israeliticus habuit, quod illius fuerint αἱ διαθῆκαι καὶ ἡ νομοθεσία, *Fœdera & Legislatio. Rom.* IX. ℣. 4. Leges autem iis latæ non unius generis fuerunt. Tres omnino a Theologis recensentur. MORALIS, sive DECALOGICA, CEREMONIALIS, & POLITICA, sive FORENSIS. Scilicet tripliciter considerari Israeliticus populus potuit. I. Ut *Creaturæ rationales*, a DEO, uti suprema Ratione, tam Moraliter, quam Naturaliter, dependentes. Et sic data fuit ipsi *Lex Decalogica*, quæ, quoad substantiam suam, cum *Lege Naturæ*, homines qua tales obligante, una eademque est. II. Ut *Ecclesia Veteris Testamenti*: exspectans Messiam promissum, & meliora per ejus consummationem tempora. Atque eo respectu acceperunt *Legem Ceremonialem*, quæ ostendit quidem, non-

Lex triplex Israeli data.

 dum

dum venisse Messiam, & satisfactione sua omnia consummasse, fore tamen, ut veniat, & omnia faciat nova. III. Ut *populus peculiaris*, Rempublicam, genio ac indoli suæ convenientem, habens in terra Canaan. Quæ Respublica non tam exacta fuit ad eas formas, quas Philosophi delinearunt, quam sua peculiari quadam ratione Θεοκρατία, ut significanter eam Josephus nominat, Deo ipso imperium in ea tenente. *Jud.* VIII. ✝. 23. Sub ea χίον præscripsit iis Deus *Leges Politicas.*

Legislator Deus est.

III. De DECALOGO illiusque Promulgatione primo nobis dicendum est. Accurate eam Moses descripsit *Exod.* XIX. & XX. LEGISLATOR, nisi malis, ut Nomothetam dicamus, ipse Deus est. *Unicus ille Legislator, qui servare potest, & perdere. Jac.* IV. ✝. 12. Qui jus imperii in conscientias habet. Qui, uti suprema Ratio, omnium Creaturarum Rationalium norma, uti summus Dominus, omnium etiam Rector est, & Israëlem sibi in populum assumendo singulari ratione illius se Deum esse demonstrabat. Is divinitatem suam primis Legis verbis asserit, proclamando, *Ego sum Jehova Deus tuus.*

Et speciali ratione Filius.

IV. Quin de Universa individua Trinitate, cujus in una Deitate parem Majestatem omnes agnoscere & colere tenemur, id intelligendum sit, dubitare nefas ducimus. Attamen quum tum quoque *filius Dei*, sua quadam peculiari σχέσει, populi Israelitici, & Ecclesiæ illius temporis, Rex fuerit; illi etiam hæc Legislatio singulariter attribuitur. Nam *Angelum* locutum esse cum Mose & Patribus in monte Sinai, & eum quidem Angelum, qui apparuerat Mosi in rubo, & se *Deum Abrahami, Isaaci, ac Jacobi* esse dixerat, disertis verbis testatur Stephanus. *Act.* VII. ✝. 38. col. cum. 35. Hunc autem Christum fuisse, nemo Christianus est qui neget. Et Christus utique is est, *qui ascendit in sublime &c. Psal.* LXVIII. ✝. 19. collat. cum *Eph.* IV. ✝. 8. Is autem ipse *præcessit coram populo suo in solitudine, quando terra movebatur & cæli distillabant a præsentia Dei; ipse Sinai, a præsentia Dei, Dei Israelis*, id est, in datione Legis *Psal.* LXVIII. ✝. 8. 9. Apostolus certe, *Heb.* XII. ✝. 26. eum, qui *de cælis locutus est, & cujus vox tunc* [scilicet quum daretur lex] *terram concussit*, ait fuisse Dominum nostrum JEsum Christum, qui nunc quoque nobis audiendus est: uti erudite observavit *Zanchius*, Tom. IV. *Lib.* I.

Cap.

Cap. XII. Qui, filium Dei eum esse, qui legem promulgavit, ex professo & multis probat, *de Tribus Elohim, Lib.* II. *Cap.* III.

V. Notatu dignissima sunt, quæ *Jacobus Altingius*, vir Clarissimus ex Hebræorum veterum *κατηχήσει* observavit *ad Deut.* V. ℣. 6. Dicunt Hebræi: *Tres Spiritus sunt colligati in unum; Spiritus infimus, qui dicitur* SPIRITUS SANCTUS. *Spiritus medius, qui* INTERMEDIUS *est, & vocatur* SAPIENTIA *&* INTELLIGENTIA; *& hic est Spiritus, qui egreditur e medio pulcritudinis consummatissimæ,* CUM IGNE ET AQUA: *Spiritus summus, qui absolute est in silentio, in quo consistunt omnes Spiritus Sancti, & omnes personæ lucidæ. Rabanat. fol.* 132. *col.* 3. Dicunt etiam אני, & אתה & הוא, EGO & TU & IPSE, esse nomina Dei, quæ tres personas connotant, & in Festo Tabernaculorum omnes suis id precibus profitentur: אני והוא הושיעא נא, EGO *&* ILLE *serva quæso.* Dicunt præterea quum promulgaretur lex, duas fuisse personas. Etenim usque ad finem præcepti secundi, sermo est in prima persona: *Ego Dominus Deus Tuus*, &c. *Nam ego Dominus Deus &c. osorum meorum, &c. diligentium me* &c. In tertio præcepto & deinceps agitur de Deo in tertia persona. *Non sumes nomen Domini tui* &c. *Sabbatum est Domino Deo tuo.* Quibus observatis sic instituunt: *Duo prima verba spiritum summum esse locutum; sed reliqua elocutum esse per Gloriam suam, quæ dicatur* EL SCHADDAI, *notus Patribus, per quam Prophetæ vaticinati sunt, qui appellatur Jah, in quo nomen Dei est, & dilectus Dei qui habitavit in Templo, & os* Domini, *& facies* Domini, *& Rupes, & bonitas illa quam vidit Moses, quum Deum videre non posset. Bechai fol.* 88. *col.* 4. Alibi eundem vocant שכינה *Schekina, per quem acceditur ad Deum, per quem preces ad* Deum *funduntur: qui est Angelus ille in quo nomen* Dei, *qui & ipse Deus ac Iehova dicitur.* Non inquiro nunc quam solida sint omnia hæc Hebræorum ratiocinia. Suffecerit annotasse tam insignia veteris Catecheseos monumenta de personarum Divinarum pluralitate; cujus in ipso quoque indicia exstent Decalogo.

Antiqua de hac re Hebræorum catechesis.

VI. Christo Domino in Legislatione ut *ministri* adstiterunt Angeli; unde Stephanus dicit, *Actor.* VII. ℣. 53. *Israelitas accepisse legem εἰς διαταγὰς ἀγγέλων. in dispositionibus Angelorum.* Grotius notat *eis* hic poni pro *inter*, & διαταγὰς significare *turmas*

Cui ut ministri astiterunt Angeli.

mas, ordine militari dispositas: ut sensus sit, legem [illegible] datam esse inter multas Angelorum turmas, & respiciatur [illegible] *Deut.* XXXIII. ℣. 2. Quæ non sunt inconcinna. Alii tamen malunt διαταγὴν pro *mandato*, *ordinatione* & *sanctione* accipere, ut *Rom.* XIII. ℣. 2. εἰς interpretantur *ad*, quo sensu filius dicitur facere *ad nutum Patris*. Sensum istum erudite expressit *Ludovicus de Dieu*, cujus verba, quia non unius loci explicationem continent, non pigebit adscribere. Ita ergo ille; Sanctus Stephanus supra ℣. 39. dixit, Angelum locutum esse cum Mose in monte Sina, eundem nempe, qui in rubo ipsi apparuerat, ℣. 35. qui quamvis in se Deus, hic tamen κατ' οἰκονομίαν tanquam Angelus Dei, cæterorumque Angelorum præfectus, consideratus, e medio Angelorum, qui eum undique stipabant, legem in monte Mosi dedit. Cujus rei figuram expressit Sanctuarium, ubi inter Cherubim sedens Deus, e medio Cherubim oracula dabat... Hinc *Ps.* LXVIII. ℣. 8. cum dixisset, currum Dei esse viginti millia, iterata millia Angelorum, in quorum medio sit Deus, addit, סיני בקדש, *Sinai est in Sanctuario*: ut doceret, sicut olim in Sinai Deus myriadibus Angelorum cinctus, iisque tanquam curribus vectus, legem dedit, ita adhuc eandem montis Sinai rationem in Sanctuario obtinere, ubi Deus vehitur curru Cherubim. Quandoquidem ergo Lex prodiit Senatu Angelorum, cujus Præses erat summus ille Angelus Jehova, merito dixit Apostolus, *prolatam esse & ordinatam per Angelos*, Stephanus, *acceptam esse* a populo *ad ordinationes Angelorum*. Idem hic est διαταγὴ ἀγγέλων, quod *Dan.* IV. ℣. 14. בגזרת עירין, *decretum vigilum*, ומאמר קדישין *& mandatum Sanctorum*. Intelligitur decretum mandatumque Senatus Angelici, cui præerat summus Dei Filius, respectu cujus idem illud decretum dicitur ℣. 21. גזרת עליא, *decretum Altissimi*. Hactenus *de Dieu*.

Eorum ministerium. VII. Verum quid ministerii in Legislatione Angeli Deo præstiterunt? *Primo*, certum est, eos cœlestibus suis choris montem cinxisse, & ad augendam Legislatoris Majestatem adstitisse, testes etiam fuisse eorum omnium, quæ gerebantur. Cujus rei consideratio non tantummodo terrorem incutere Israelitis poterat, sed & reverentiam eorum animis ingenerare debebat, ne Angelos, in quorum comitiis lata Lex erat, perfidiæ suæ testes haberent.

Huc

[illegible] facit *Deut.* XXXIII. ℣. 2. *Jehova prodiit e Sinai, ... venit ex myriadibus sanctorum, a dextra ipsius erat ignis, Lex ad ipsos.* [illegible], non est improbabile, sonum verborum illorum, quibus concepta fuit Lex, in aëre formatum fuisse opera Angelorum. [illegible] enim proprie voce non utitur: hoc imperfectionis est: sed tamen vox Dei dicitur, quæ extraordinaria quadam ratione ad [illegible] Dei exprimendam in aere fit, quem in finem Angelorum [illegible] ministerio. Nempe tonitru & procella lex data est, & quidem tonitru faciente materiam vocis, quæ verba legis proclamabat; ad quam accedere necesse fuit articulationem, quam vocant; quæ concinnata fuit opera Angelorum. *Philoni, in enarratione Decalogi,* dicitur Deus locutus esse non per se, sed ψυχὴν λογικὴν ἀναπλήσασαν σαφηνείας καὶ τρανότητος, ἣ τὸν ἀέρα σχηματίσασα καὶ ἐπιτείνασα καὶ εἰς πῦρ φλογοειδὲς μεταβαλοῦσα, καθάπερ πνεῦμα διὰ σάλπιγγος φωνὴν τοσαύτην ἔναρθρον ἐξήχησεν, *mentem quandam rationalem implens perspicua cognitione, qua aerem formans atque extenuans in ignis flammantis speciem, tanquam spiritus per tubam, vocem edidit distinctam.* Nescio, an idem, quod nos, dicere voluerit. Nos nihil aliud volumus, quam quod Paulus dixit, quando legem vocat τὸν δι' ἀγγέλων λαληθέντα λόγον, *Sermonem per Angelos dictum, Heb.* II. ℣. 2. Non quod creatus aliquis Angelus fuerit, qui dixit, ego sum Jehova Deus tuus. Hæc enim Dei verba sunt; sed quod tonitru illud, in quo locutus est Deus, Angelorum opera productum, & in verba homini intelligibilia articulatum fuerit. Qui illud δι' ἀγγέλων, de sola præsentia & stipatione Angelorum exponunt: ut 1. *Tim.* II. ℣. 2. διὰ πολλῶν μαρτύρων, [illegible] imminuunt vim comparationis Apostolicæ, qua Evangelium [illegible] nomine Legi præfert, quod hæc promulgata sit ministrantibus Angelis, illud annunciatum ministerio Filii Dei revelati in carne. [illegible] *Cameronem & Mestresat in hunc locum. Tertio*, Credibile est, tabulas testimonii, quibus digito Dei inscripta lex erat, intervenientibus Angelis Mosi traditas esse: & huc refero *Gal.* III. ℣. 19. [illegible] διαταγεὶς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου, *lex ordinata per Angelos in manu Mediatoris.*

[illegible] VIII. Alter Dei in legislatione minister MOSES fuit. *Legem præcepit nobis Moses, hæreditatem congregationi Iacobi. Deut.* XXXIII. ℣. 4. Lex per Mosen data est. *Ioh.* I. ℣. 17. Et Moses est ille

Ministerium Mosis.

ille *Mediator*, in cujus manum per Angelos legem ordinatam fuisse, mox ex Paulo intelleximus. Non impetrat assensum Vir Doctus, qui, Mosen legis Moralis internuncium fuisse negat, & per Mosis legem nil nisi legem ceremonialem intelligendum esse contendit: existimatque, historiam promulgatorum decem verborum adeo Mosen a munere internuncii removere, ut in eodem cum populo ordine & loco constituat. *Exod.* XIX. ℣. ult. *descendit Moses ad populum &c.* & *Exod.* XX. ℣. 1. *Et locutus est Jehova &c.* Sed nisi fallor, fugit hic Virum Doctissimum ratio. Descendit quidem Moses a monte admonitum Israëlitas, ne perrumperent terminum ascendendo ad Jehovam. Sed ea admonitione facta, ex præcepto Dei, una cum fratre Aarone rursus ascendit saltem aliquo usque, *Exod.* XIX. ℣. 24. Et proprius adfuit, quum Deus promulgaret leges. Quo facto rursus locutus est cum Israëlitis. Ut uti hæc digeramus, plurima nos movent. Consideremus primo versum 9. *Tunc dixit Jehova Mosi, ecce ego venturus sum ad te in densa hac nube, ut audiat hic populus, quum alloquar te, utiamque fidant tibi in seculum.* Unde constat, in tota populi panegyri Mosen nominatim a Deo compellatum fuisse; & commendatum populo ut Dei internuncium, quando legem hanc promulgabat. Quod & Moses ipse testatur *Deut.* V. ℣. 10. 11. 12. *In os locutus est Jehova vobiscum in monte illo, e medio ignis: me stante inter Jehovam & vos tempore illo, ad referendum vobis sermonem Jehovæ (timebatis enim propter ignem illum, neque ascendistis montem illum) dicendo: Ego sum Jehova Deus tuus &c.* Et quid evidentius illo Stephani? *Mosen fuisse in deserto cum Angelo* IPSUM *alloquente in monte Sina, & cum patribus nostris, & excepisse* λόγια ζῶντα, *quæ nobis traderet.* *Act.* VII. ℣. 38. Ubi Beza, *non dubium est, quin* λόγια *Lucas appellet, quæ Hebræi vocant* הדברים, *& huc respiciat, quod Deus ipse dicatur ea pronunciasse, & digito suo descripta Mosi tradidisse.* Et quæ veri species in eo est, ut per λόγια ζῶντα solæ leges ceremoniales intelligantur, & non ea præcepta legis moralis, quæ qui facit, is in iis vivit? Et alibi ipse Vir Doctissimus observavit, voces התורה החקים והמשפטים, *Legem, Statuta, & Judicia*, subinde quidem synonyma esse; quoties tamen hoc modo conjunguntur, peculiari significatu ab invicem distingui: & per התורה, *Legem Moralem*; per חקים *Legem Ceremonia-*

quidlem; per מִשְׁפָּטִים, *Legem Forensem* intelligi. Jam vero hæc ita junguntur, ut singula adscribantur Mosi. *Mal.* IV. ℣. 4. *Recordamini* תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי LEGIS *Mosis Servi mei, quam præcepi ipsi in Horeb super omnem Israël*, STATUTORUM & JUDICIORUM. Vides, Legem non minus, quam statuta & Judicia Mosi vindicari? Similiter *Levit.* XXVI. ℣. 46. אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת *Ista sunt* STATUTA *illa* JUDICIAQUE & LEGES, *quas dedit Jehova inter ipsum & Filios Israëlis, ad montem Sinai per Mosen.* Fuit ergo Moses etiam legis Moralis internuncius, & perperam doctrina ejus ad ceremonias restringitur.

Tempus legislationis. IX. TEMPUS publicatæ legis creditur fuisse dies quinquagesimus ab exitu populi ex Ægypto, & celebrato Paschate. Qui dierum numerus quomodo inveniri queat, vide sis apud *Rivetum ad Exod.* XIX. ℣. 1. Atque ita edocti fuerunt Israëlitæ, non esse eos tunc ita sui juris factos, quando liberali manu e servitute Ægyptiaca asserti sunt, ut suo inposterum arbitrio viverent; sed in Dei obsequium transeundum ipsis esse, eoque impensius illi vacandum, quo a cæteris servitiis liberiores erant: quemadmodum Zacharias canit, *Luc.* I. ℣. 74. 75. *Ut sine metu, e manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus ipsi, cum sanctitate & justitia in illius conspectu, omnibus diebus vitæ nostræ.* Præcessit etiam ex præscripto Dei triduana præparatio: quia nemini accessus patet ad familiare Dei commercium nisi qui rite se ei sacraverit.

Locus. X. LOCUS fuit mons *Sinai*, nonnunquam etiam *Horeb* dictus *Deut.* V. ℣. 2. *Exod.* III. ℣. 1. aliquando etiam *mons Dei*, 1. *Reg.* XIX. ℣. 8. *Lex in monte data*, inquit Beza ad *Exod.* XXIV. *ut ex altitudine loci colligatur, quam excelsa, quamve ab humanis doctrinis secreta lex, quam Moses accipit.* Situs erat mons iste in desertis Arabiæ, loco inculto ac sterili, procul a Canaan, ex adverso respondens monti Zion, culto admodum ac jucundo, *Ps.* XLVIII. ℣. 3. & in meditullio promissæ terræ sito, unde exivit Lex fidei. *Jes.* II. ℣. 2. 3. Nam Lex homini peccatori vitam dare, eumque vere sanctitatis feracem reddere, & in cœlestem patriam introducere, non potest. Evangelio id competit, *quod est potentia Dei ad salutem.* Rom. I. vers. 16. Contemnenda non est *Ludovici Capelli* observatio, ad *Galat.* IV. ℣. 25. Sinai montem dictum esse a voce סְנֶה, quæ & Hebraice & Arabice *Spinam*, *Rubum*, & *Sen-*

Sentioetum significat. Deus enim est hic מסנה *de rubo*, *Mosen* allocutus est. Mons item Horeb, חורב, *siccitatem* & *vastitatem* notat. Deus nempe ejusmodi loca & nomina certo consilio in danda Lege delegit, ut rebus nomina, & typis suis res *analogicè* responderent. Lex, si in se sola consideretur, homini peccatori quovis saxo vel sabuloso deserto *aridior* est, a qua ne gutta quidem veræ pietatis in corde humano exprimi posset; horrendam etiam *vastitatem* & desolationem minis suis & maledictionis interminatione facit, quibus, seu *spinis* quibusdam, conscientiam peccatoris fodicat, & pungit. Sed & adscribi meretur quod Præstantissimus *Lichtfootus* annotavit. *Miscellan. Cap.* LIX. *Lex ceremonialis*, quæ ad solos Judæos pertinuit, data fuit (saltem quoad magnam sui partem) Mosi privatim in Tabernaculo. *Levit.* I. ℣. 1. & simul cum Tabernaculo concidit; quando aulæum fuit disruptum. *Lex Moralis* spectat totum mundum; & in mundi totius conspectu fuit edita, in montis videlicet cacumine: & perdurare debuit, quamdiu mons ullus loco suo staret. *Lex Judicialis*, quæ magis indifferens est, stareque aut cadere potest prout reipublicæ maxime videtur expedire, neque adeo propalam edita fuit quam una, neque adeo privatim quam altera.

Mons certis terminis circumscriptus.

XI. Imo ne ad istum quidem montem populo, etiam externe suo modo sanctificato, liber accessus fuit. Terminis montem populumque coerceri Deus jussit, pœnamque mortis iis comminatus est, qui in montem ascendere, aut partem ejus tangere sustinerent, *Exod.* XIX. ℣. 13. Quod durum adeo edictum videbatur, ut Paulus testetur, eos *id ferre non potuisse. Heb.* XII. ℣. 20. Et sane quam suave & *bonum est propinquum esse Deo: Ps.* LXXIII. ℣. 28. tam durum est ac triste ab accessu illius arceri. Ostendebatur isthoc præcepto, Israëlitas impuros, ac præsentia Dei indignos esse. Ipsa animalia, iis inservientia, impura reputabantur. Et propterea edicebatur, *si vel fera tetigerit montem, lapidabitur, aut jaculis confodietur.* Adeo per & propter hominem peccatorem omnia in servitutem corruptionis redacta sunt. *Rom.* II. ℣. 21.

Signa horribilia

XII. Accesserunt *signa* horribilia, vehemens tonitruum fragor, intervenientium fulgetrorum vibrationes, spissæ caliginis nebula montis cacumen obsidens, fumi in cœlum ascendentis atri vapores, terræ motus, montisque ipsius adventum Dei sentientis tremor,

..., & quæ plura recensentur, *Exod.* XIX. ℣. 16. 18: *Deut.* IV. ℣. 11. ... XII. ℣. 18 Quorsum omnis ille apparatus? I. Ad indicandum ...mendam Legislatoris Majestatem, reverentiamque animis erga ... ipsius ingenerandum. *Deus ipse venit, ut sit timor ejus an... faciem vestram, ne peccetis*, *Exod.* XX. ℣. 20. II. Ad patefacien... legis genium, quæ exactione perfectæ obedientiæ, additisque ...ribilibus minis, peccatores mire percellit, & si sola sit, sine tem...ramento Evangelii, ad desperationem ducit, estque iis *ministe... mortis*, *& condemnationis* 2. *Cor.* III. ℣. 7. 9. secus atque E...vangelium, quod hac in parte legi opponitur. *Heb.* XII. ℣. 18. 22. III. Ad fidem & constantiam Israëlitarum explorandum: an eo ... terrore ad humilitatem & obedientiam subigerentur; an vero ... protervìam eum contempturi, vel per desperationem ei recal... essent. *Exod.* XX. ℣. 20. *Ut tentaret vos.*

XIII. In tanta Majestatis demonstratione nullam tamen Dei formam speciemve oculis suis Israëlitæ usurparunt. *Deut.* IV. ℣. 12. ... Consulto id factum, ne terrenas de cœlesti numine opiniones ...verent, neve *corrumperent se, & facerent sibi sculptile, similitu... ullius simulacri: formam maris aut fœminæ.* ℣. 16. Eccui ... formæ assimilare eum sustinerent, cujus nullam formam vi...? *Jes.* LX. ℣. 25. *Cui ergo assimularetis me, & æqualis essem? ait Sanctus.*

Nulla Dei species visa.

XIV. Lex, a Deo ita publicata, *decem verbis* constat. *Exod.* XXX. ℣. 28. *Deut.* IV. ℣. 13. Unde etiam Græcis Theologis δεκά... dicta est. Ea porro, quæ decem istis verbis continentur, non unius omnia generis sunt. Est in iis, I. Præscriptio certorum officiorum; & in eo proprie ratio legis, quatenus lex est, consistit. II. Interminatio Divinæ vindictæ adversus transgressores: uti in verbo secundo & tertio. Hæc pertinet ad sanctionem fœderis operum, unde omnes comminationes derivantur, uti fuse explicui... *Lib.* III. *Cap.* I. §. XXII. III. Propositio Divinæ gratiæ atque favoris: quæ quum peccatoribus fiat, & quidem sub conditione, non perfectæ, sed sinceræ obedientiæ, utique ex fœdere gratiæ procedit.

Decalogi argumentum.

XV. Officia omnia lege exacta unius *Caritatis* ambitu comprehenduntur: quæ propterea πλήρωμα, *impletio legis*, *Rom.* XIII. ℣. 10. & *vinculum perfectionis Col.* III. ℣. 14. dicitur. Porro

Est Lex caritatis.

Caritas ista quum vel ad Deum ascendat, qui, uti Summum Bonum, supra omnia, omnibusque viribus amandum est; vel ad proximum se extendat, quem, ut Dei nobiscum peculium, juxta nos ipsos diligere tenemur; hinc in duo ista Capitalia præcepta universam legem dispescit Christus. *Matth.* XXII. ℣. 37. 38. 39.

Lex cur scripta?

XVI. Non contentum fuit summum Numen leges suas sonora voce Israeli in augustissima totius populi panegyri publicare: ipse eas, propriis digitis, tabulis lapideis, eum in finem ab ipso dedolatis, insculpsit, *Exod.* XXIV. ℣. 12. & XXXI. ℣. 18. *Deut.* IX. ℣. 10. Scribere legem suam voluit, ut eo minus oblivioni traderetur, & memoria illius datæ acceptæque in Israele perennaret. Hinc tabulæ istæ vocantur לחות העדות *tabulæ testimonii*, *Exod.* XXXI. ℣. 18. & XXXIV. ℣. 29. Tum quia continebant contestationem Divinæ voluntatis, tum quia, asservatæ & asservandæ ab Israëlitis, testimonium iis erant legis in Sinai datæ, & ab ipsis acceptatæ. Significabat etiam scriptio ista propositum Dei, de lege cordibus electorum suorum inscribenda, juxta promissum fœderis gratiæ. *Jer.* XXXI. ℣. 33.

Cur ab ipso Deo?

XVII. Neque de nihilo est, quod ipse Deus scriptionis hujus auctor esse voluerit, sine ullius hominis ulliusve Angeli interventu. Hoc enim vult Spiritus Sanctus, quando dicit tabulas conscriptas fuisse באצבע אלהים *digito Dei*, *Exod.* XXXI. 18. & scripturam fuisse *Scripturam Dei*, *ib.* XXXII. ℣. 16. Hujus rei hæc erat ratio. I. Ut indicaretur τὸ διαφορώτερον legis hujus, non solum præ humanis omnibus, sed & præ reliquis Divinis Legibus, quas a Mose conscribi passus est. II. Ut innueretur, solius Dei opus esse, legem mentibus inscribere. Id non potest ipse homo, non possunt Dei ministri. Solus Dei Spiritus id efficit. Atque ita fideles sunt *Epistola Christi, inscripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi.* 2. *Cor.* III. ℣. 3.

Cur sculpta sive incisa?

XVIII. Notatu quoque dignum est, quod scriptio illa Dei non fuerit delineatio aliqua literarum in plano, sed מכתב חרות, *scriptura sculpta*, per incisionem & excavationem. *Ex.* XXXII. ℣. 16. Vox illa חרות, quæ nullibi præterea occurrit, videtur, per commutationem affinium literarum ח & ט, esse a חרט, quod significat *cœlum*, sculptorium instrumentum: sicut חרט sit *cœlo, vel stilo sculpere*, uti *Rab. Salomo* observavit. Notabat id non solum perpetuitatem legis,

go, respectu obligationis suæ, [nam characteres ita sculpti difficilius longe delentur, quam literæ in plano pictæ] sed & altam illius cœlaturam in penitis electorum cordibus, quam omnibus viribus artibusque suis ne quidem ipse eradat Satan. Si nos ipsos spectemus, qui natura corrupti sumus, *peccatum nostrum scriptum est stylo ferri, & scalpro lapidis perdiuturni & exaratum in tabula cordis nostri. Jer.* XVII. ℣. I. Verum istam peccati scripturam delebit Divina gratia, illiusque loco, scalpro Sacratissimi Spiritus sui, in eadem cordis nostri tabula cœlabit legis suæ characteres.

XIX. Nec illud prætereundum est, quod non papyro vel pergamento, imo ne ligno quidem inscribere, sed *tabulis lapideis* insculpere legem suam Deus voluerit. Factum id, uti bene notavit *Abrabenel:* שיתקימו תמיד מבלי הפכד והוא כורה על ציוריה התורה *ut fundamenta legis permanerent semper incorrupta; docetque hoc de perpetuitate legis.* Cæteræ leges, quæ permansuræ duntaxat erant ad tempus διορθώσεως, & quarum ἀθέτησις instabat, διὰ τὸ αὐτῶν ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς *Heb.* VII. ℣. 18. inscriptæ sunt a Mose materiæ minus durabili. Hæc autem Lex, quæ æternæ est obligationis, ab ipso insculpta est lapidi. Et quidni liceat nobis hac occasione cogitare de lapidea cordium nostrorum duritie, quibus tamen per Spiritum Sanctificationis legis Divinæ forma imprimitur? *Musculus* in *locis communibus de Decalogo. Non erat satis audisse vocem Dei, nisi & monumentum literarium digito Dei conscriptum exstaret, quo posteritati consuleretur, & duri populi veluti saxea conscientia convinceretur. Ideo lapideæ usurpatæ sunt tabulæ, non chartaceæ.* Videatur etiam *Johannis Gerhardi in locis communibus de Lege,* Sect. V. §. XXII.

Et quidem tabulis lapideis.

XX. Tabulæ istæ Binæ erant, Sanctificationem tum animi tum corporis, amorem tum Dei tum proximi, præcipientes. Etiam משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים *a duobus lateribus suis hinc & hinc erant scriptæ. Ex.* XXXII. ℣. 15. Quod vel ita intelligendum est, ut tabulæ clausæ fuerint ad modum tabularum libri, & a binis suis paginis conscriptæ; vel, quod simplicius videtur, ut singulæ ab utraque sui parte scriptura plenæ fuerint, ut illa, quæ Græci ὀπισθόγραφα vocant. Ita ipso facto cavebatur, ne quid legi illi vel demi, vel addi posset. Quod etiam diserte suis mandavit

Binis & ab utraq; parte conscriptis.

Deus. *Deut.* IV. ℣. 2. & XII. ℣. 13. Neque nefas est cogitare, adumbratam hoc pacto fuisse integri hominis sanctificationem. Sicut ut nihil in istis tabulis exstabat non consignatum Scriptura Dei, ita nulla hominis fidelis pars est, quam sanctificatione sua Spiritus non permeet, 1. *Thess.* V. ℣. 23.

Quot praecepta inscripta fuerint singulis non constat.

XXI. Quod autem praecepta singulis tabulis a Deo inscripta sint, definiri a nobis non potest. Etenim quando priora praecepta, de amore Dei agentia, ad priorem tabulam referimus, sex sequentia, quibus de amore proximi agitur, ad posteriorem; non ad modum Divinae signaturae, sed ad ipsam rerum naturam respicimus, quemadmodum & Christus fecit. *Matth.* 22. Tabulas hinc & inde scriptas fuisse mox audivimus: aequales fuisse admodum probabile est. Praecepta autem quatuor priora prolixitate sua sex reliqua nimium quantum superant; unde conficitur, vix esse credibile, quod ea unica tabula contenta fuerint.

Priores tabulas Dei instinctu Moses fregit.

XXII. Quum Moses tabulis a Deo exaratis instructus a monte descenderet, & appropinquans ad castra Israëlis videret vitulum, ipsorum jussu ab Aarone fusum, sancta indignatione percitus, abjecit e manibus suis tabulas & fregit eas. *Exod.* XXXII. ℣. 19. *Deut.* IX. ℣. 16. 17. Omnino statuendum est, Mosen, zelo Dei accensum, pro officii ratione, tabulas has confregisse. Faciebat enim illud I. Ad pudorem terroremque Israëlitis incutiendum, quos rupti foederis tremenda hac actione longe efficacius convincit, quam ulla verborum vehementia fieri potuisset: privando ipsos inaestimabili isthoc thesauro, quo caeteroquin supra caeteras totius universi nationes eminuissent. II. Ad demonstrandum, quod per violationem sacratissimi foederis indignos se Divinae praesentiae Symbolo fecerint. Nam verba foederis eo fine tabulis inscripta erant, ut ponerentur in arca, & ut Deus super arca habitaret in tabernaculo. Igitur per Mosis indignationem, Deo ita volente, factum est, ut nihil esset, quod in arca poni posset, atque ita nec tabernaculum strui posset, & propitiatorium in medio Israëlis non esset.

Qui alias iterum priorum instar dolavit.

XXIII. Attamen Deus, a Mose exoratus, ruptum foedus instauravit. Jussit Mosen duas tabulas instar priorum dolare, in quibus ipse Deus eadem verba scriberet. *Exod.* XXXIV. ℣. 1. Ita suam quidem gratiam ostendit, ut voluerit tamen aliquod poenae vestigium restare: ne torporem induceret veniae facilitas. Nullum in

prio-

[pr]ioribus tabulis hominum artificium intervenerat: & tabulæ Dei [er]ant, & Scriptura erat Dei. Nunc pars illius tantæ dignitatis [d]iminuitur, dum jubetur Moses lapides afferre, manu hominis [poli]tos, in quibus Deus decem verba scribat. Docemur interim, [ne] sanctissimos quidem quidquam Deo offerre posse (modo id pos[sint]) præter tabulas rasas. Omnis delineatio sanctitatis Deo auctori [in] solidum adscribenda est.

XXIV. Quum hæc fierent, iterum Deus Israëlitas a monte ar[cuit], imo ne oves quidem bovesque in prospectu montis pasci [per]misit. *Exod.* XXXIV. ℣. 3. quandoquidem idololatria sua abomi[n]abiles se Deo fecerant. Videtur quidem nobis hominibus, illu[s]trius futurum esse miraculum, si in conspectu omnium momento [ap]paruisset scriptura in nudis tabulis: sed nunc secreto, solo Mose [te]ste, inscriptio hæc peracta est, ut locus aliquis daretur fidei, [et]iam ea, quæ non videt, amplectenti. Interim quoque carnis [ob]literationem satis compescuit Dominus: quum constaret, Mo[sen] neque scalpellum neque graphium secum sumsisse, vel in mon[te re]perire potuisse. Sic enim Deus cœlestis suæ doctrinæ dispen[sat]ionem temperat, ut probet fidelium obsequium & docilitatem, [nec] tamen quidquam reliquum faciat dubitationi: sicut acute *Cal-[vinus]* noster observavit.

Eas dum scriptura sua insignit Deus, rursus Israël a sacro monte arcetur.

XXV. Verum & alio modo legis suæ Auctoritatem Deus ad[s]truxit: nimirum ingenti illo fulgore, qui coruscabat in facie [M]osis, quando instructus tabulis Testimonii descendebat a mon[te], ita quidem ut intueri eum Israëlitæ non valerent, sed velum [f]aciei suæ imponere cogeretur, quando loquebatur cum iis. *Exod.* [XX]XIV. ℣. 30. -- Hoc quoque ad decus & gloriam legis pertinebat, [mo]nente Apostolo 2. *Cor.* III. ℣. 7. Si enim Moses ipse, qui mi[nist]er erat, conspiciebatur in tanta gloria, id, quod ministrabat, [non]ne gloriosum esse non potest. Quod autem Israëlitæ fulgorem [illum] perferre non poterant, indicio ipsis erat, quam procul sua [in]gratitudine recessissent a Deo, qui ad servi conspectum expa[ve]scebant. Hoc igitur discrimine fuerunt humiliati, quod Mosi [i]psius Dei gloriam prope intueri dabatur, & gloriæ istius efful[ge]ntiam in cute faciei suæ habere: ipsi autem metu attoniti refu[g]iebant ad hominis mortalis conspectum. Porro, quod Moses [ad Isr]aëlitas loquens velum faciei suæ imponebat, documento erat,

Fulgor faciei Mosis.

Velum ei impositum.

 maxi-

maxima legis mysteria, & verum ejus finem, qui est *Christus, ad justitiam cuivis credenti Rom.* X. ℣. 4. tecta iis fuisse. 2. *Cor.* III. ℣. 13. Denique observat Apostolus, gloriam illam faciei Mosis ut inutilem sublatam esse. ℣. 7. Fieri potest, ut non diu ei adfuerit coruscans iste cutis fulgor: saltem in morte evanuit. Hoc notabat, ministerii Mosaici gloriam interituram aliquando fuisse, ut locum faceret supereminentiori gloriæ ministerii Christi.

Tabulæ repositæ in Arca sub propitiatorio.

XXVI. Tabulæ illæ seponebantur in arca fœderis sub propitiatorio. *Exod.* XXV. ℣. 16. *Deut.* X. ℣. 5. 1. *Reg.* VIII. ℣. 9. Non solum ut ibi tanquam pretiosissimum κειμήλιον, & fœderis Divini symbolum, asservarentur; sed præcipue ut denotaretur, Christum, cujus typus Arca erat, legem Dei habiturum in medio viscerum suorum *Psal.* XL. v. 9. eamque pro suis perfecte impleturum: itemque apud Christum non solum propitiatorium esse, quo peccata nostra teguntur, sed & legem, quæ reconciliatis cum Deo regula vitæ, & norma gratitudinis sit.

An lex quatenus per Mosen data perpetuæ obligationis sit.

XXVII. An Leges istarum duarum tabularum, quatenus per Mosen populo Israëlitico datæ sunt, perpetuæ sint obligationis; quæ ad nos Christianos quoque extendatur, & olim disputatum est, & adhuc dum disputatur in Ecclesia. *Hieronymus Zanchius operum Tom. IV. Lib. I. Cap. XI.* prolixe multisque argumentis pugnat, leges Morales, quatenus per Mosen traditæ fuerunt Israëlitis, nihil ad nos Christianos pertinere; sed eatenus tantum, quatenus & cum lege naturæ omnibus gentibus communi, consentaneæ sunt, & per Christum, quem pro Rege nostro agnoscimus, confirmatæ fuerunt. In eandem sententiam quoque scribit *Musculus, in locis communibus, Titulo de Abrogatione legis Mosaicæ. David* autem *Pareus*, dum judicium ferret de pugnantibus sententiis Dominici a Soto & Bellarmini, quorum ille negabat, nos subjectos esse legi Decalogi, quatenus a Mose tradita fuit; hic autem contra, legem illam, quatenus est a Mose tradita, etiam nos obligare affirmabat; etsi præmittat (*ad Lib. Bellarmini de Justificatione. IV. Cap. VI.*) parum referre, de ministerio Mosis, quo olim promulgata fuit, contendere, modo vigeat lex & obedientia legis in Ecclesia; dicit tamen, sententiam Bellarmini ut potiorem & tutiorem esse retinendam. *Rivetus, in Explicatione Decalogi*, existimat, in re ipsa non esse aliquod

quod discrimen, sed tantum in loquendi modo. Quum apud omnes conveniat, moralia omnia, quæ in lege habentur, esse perpetuæ observationis inter Christianos, quatenus sunt præcepta naturalia, ab auctore naturæ Deo omnium mentibus indita: & quæ magno, imo necessario adjumento imbecillitati nostræ & ignorantiæ, per modum doctrinæ, scripta lege comprehensa sunt. Magis tamen inclinare videtur in sententiam Zanchii & Musculi. Nos nostram sequentibus Thesibus includimus.

XXVIII. I. Quum Decalogus contineat Legis Naturalis summam, & quoad substantiam cum lege naturæ una eademque sit, eatenus universalis & perpetuæ obligationis est. Et hactenus omnes Theologi conveniunt, ne Socinianis quidem exceptis. *Vide Volkel. Lib. IV. Cap. V.*

Decalogus quatenus summam legis naturalis continet, omnes & semper obligat.

XXIX. II. Non solum opera danda est officiis, de quibus inibi edocemur, quia rationi rectæ consentanea sunt; & abstinendum a vitiis, quia ratio dictat ea turpia esse; sed etiam sub eo formali, quia Deus ea officia jussit, ea vitia vetuit; ut agnoscatur ipsius potestas legislatoria & probitas nostra habeat rationem obedientiæ, quæ qua talis in sola præcipientis auctoritate fundatur. Et quis dubitet, ad officium Creaturæ rationalis pertinere, ut Deum pro supremo Domino & Rectore agnoscat, cujus voluntati, sine ulteriori rationum examine, submittere sese debeat, inclamans ei, Domine, quid me vis facere.

Non solum quia præcepta ejus rationi consentanea sunt, sed & propter Auctoritatem jubentis.

XXX. III. Gentiles, qui de legislatione in deserto nihil fando audiverunt, obligati non fuerunt ad observationem legis, quatenus publicata erat Israëlitis, sed tantum quatenus inscripta erat suis conscientiis. Hinc Apostolus dicit, *eos qui sine lege*, scilicet scripta, *peccarunt, sine lege perituros: Rom.* II. vers. 12. Hoc est, non condemnatum iri virtute legis quatenus Israëli scripto tradita est, sed ob violatam legem naturalem. Interim si qui ex Gentilibus cognitionem aliquam hujus Legislationis nanciscebantur, ii, præcepta legis sibi non minus, quam Israëli dicta esse arbitrari debebant, neque poterant ea negligere sine Dei contemtu, & salutis suæ dispendio.

Gentiles, qui nihil de lege scripta audiverunt, tenentur tamen lege, quæ inscripta est eorum conscientiis.

XXXI. IV. Præcepta communis honestatis, etsi peculiari aliqua ratione, & cum peculiaribus quibusdam circumstantiis, ad peculiarem aliquem cœtum primitus destinata sint, non desinunt tamen eos

Præcepta communis honestatis

omnes obligant, ad quorum notitiam devenimus.

eos omnes auctoritate Divina obligare, ad quorum notitiam pervenit, ea olim a Deo proximis ipsorum injuncta esse. Verbi gratia: ea, quæ Romanis scripsit Paulus, nos non minus, quam ipsos obligant. Ratio est, quia fundamentum obligationis est manifestatio Divinæ voluntatis. Quando ergo Deus uni alicui homini dixit, hoc vel illud officium ei uti creaturæ rationali, quæ imaginem suam referre debet, incumbere; omnes alii homines id audientes non minus ad id officium obstringuntur, quam ille, cui id primo est propositum; non solum quia materiale illius præcepti rationi consentaneum esse judicant; sed idcirco quia Deus id præceptum, nihil refert cui primum, sed dedit tamen.

Communia præcepta singularibus rationibus urgeri possunt.

XXXII. V. Communia præcepta, omnes, quibus innotescunt propter auctoritatem præcipientis, obligantia, singularibus rationibus apud nonnullos urgeri possunt. Verbi gratia, Præceptum de constantia in fide Evangelii, aliter urgeri poterat apud Judæos, aliter apud Gentiles: manebat tamen commune utrisque præceptum. Ita Deus Decalogum Israëlitis proponens rationes quasdam addidit, quæ secundum literam eos solos spectabant: quia, quod commune omnibus erat officium, iis speciatim commendare volebat. Eo tamen modo pro sua sapientia eas rationes exposuit, ut analogice, & in significatu suo mystico, alios quoque tangant.

Lex Ecclesiæ semel data semper vigorem suum in Ecclesia servat, donec a Rege abrogetur.

XXXIII. VI. Quum populus Israëliticus Ecclesiam illius temporis constituerit, & Filius Dei Jesus Christus, ut Ecclesiæ Rex, Decalogum ei præscripserit, sequitur, eandem legem in Ecclesia vigorem suum obtinere, donec a Rege Ecclesiæ iterum abrogata sit. Non est existimandum, Ecclesiam Veteris Testamenti, quæ ex Israëlitis constabat, & Ecclesiam Novi Testamenti, licet maximam partem ex Gentilibus constet, diversos plane populos esse. Considerari debent ut unum regnum Christi, qui fecit τὰ ἀμφότερα ἕν, *Ephes.* II. ℣. 14. & qui nos, quum oleastri essemus, pingui isti oleæ inseruit. *Rom.* XI. ℣. 17. Ideoque quæ Leges a Christo Rege Ecclesiæ semel datæ sunt, eæ Universam Ecclesiam semper obligant; nisi declaraverit Christus, se alio instituto eas abrogasse. Absurdum autem cogitatu est, Christum Legem Moralem, quatenus mediante Mose eam Israëliticæ Ecclesiæ dedit, abrogasse, & mox eandem legem Ecclesiæ Christianæ confirmasse. Nam quum eadem Lex sit, ab eodem Rege, in uno eodemque

Regno.

...o, licet novis accessionibus novisque privilegiis aucto, cur ...ento eam abrogatam fingimus, & eodem ferme momento ... sancitam? Imo vero datam fuisse legem Decalogi, ut eo mo... quo data est, perpetua Ecclesiæ Regula foret, multa, ut cre..., suadent.

XXXIV. Nam quum hæc præcepta in totius Ecclesiæ panegy... omnibus audientibus promulgata sint, reliqua autem Mosi soli in ... secessu data: quum hæc ipso Dei digito lapideis tabulis insculpta sint, ut, quemadmodum Calvinus notat, doctrinæ illius perpetuo omnibus seculis vigeret: quum eadem, & quidem sola, arcæ fœderis imposita fuerint, ut sub ipsius Dei alis custodirentur; ... prærogativis liquido ostendit Deus, aliam longe horum præceptorum rationem esse, aliam eorum, quæ ad tempus tantum Ecclesiæ imposita sunt.

Alia Decalogi, alia cæterarum legum ratio est.

XXXV. Unde patet nuperi Catechistæ temeritas, asserentis, ... verba lapideis tabulis inscripta fuisse, ad indicandum, ea ...tura esse, donec tabulæ istæ durarent, tabulis autem amissis, ... iis inscriptam quoque abrogandam esse: imposita autem ... arcæ fœderis, ad denotandum, quod ejusdem naturæ sint ... ista arca, istoque fœdere, id est, evanida. Quæ si vera sint, ...tur, Israëlitas, jam inde a devastatione primi templi, quo ...pore deperdita est arca cum tabulis legis, a Decalogi obliga... immunes fuisse: nullamque esse differentiam inter Decalo... & reliquas Ceremonias, quum Ceremoniarum quasi cen... arca fuerit, imo vero Decalogum in eo cæteris ceremoniis ...iorem fuisse, quod, quum cæteræ ad Christi mortem usque ...erint, ille per Captivitatem Babylonicam abrogatus sit. Sin... autem hæc tam falsa, & ab omni sana Theologia tam aliena ..., ut propemodum impia sint.

Nuperi Scriptoris temeritas notata.

XXXVI. Accedit, quod Christus dixerit, *non venisse se, ut ... solveret, sed ut eam adimpleret. Matth.* V. ℣. 17. Solvere si... ...at ibi abrogare, & ab illius obligatione homines eximere, ... patet ex ℣. 19. Loqui autem Christum de lege decalogica, ...tur ex sequentibus, ubi Christus præcepta illius legis ex...et, & discipulis suis commendat. Paulus etiam *Rom. XIII.* ... & Jacobus, *Cap. II.* ℣. 8. 11. præcepta legis, iisdem verbis, ... per Mosen Israëli tradita fuerunt, hominibus Christianis

Decalogi observatio sub N. quoque T. urgetur, quia & quomodo illa olim a Deo jussa est.

inculcantes, non tam rationem urgent, quod cum [illegible] ctæ rationis conveniant, vel quod per Christum iterum [illegible] ta sint, sed quod a Deo ita olim promulgata & scripta sint. [illegible] ad *Eph.* VI. ℣. 2. non solum promissionem præcepto quinto [illegible] sed & ordinem præceptorum urget, eo argumento obse[illegible] parentum commendans, quod id præceptum *primum sit* [illegible] *missione.* Si autem Decalogus, quomodo olim Israëliticæ Ecclesiæ traditus est, Christianos non concerneret, imbelle [quod [illegible] argumentum illud Apostoli apud Christianos foret.

Neq; ulla ejus illius abrogatio memoratur.

XXXVII. Denique si Decalogus, quatenus olim Ecclesiæ [illegible] tus est, nunc Ecclesiam non obligaret; necesse est, eum a Deo re[illegible] vocatum, & a Christo abrogatum fuisse. Atqui utrumque [illegible] dum est. Quis enim Deo talem sermonem affingere ausit? [illegible] quidem volo, vos servare præcepta naturalia, quæ præcepi olim in lege solenniter Israëlitis publicata; sed deinceps nolo, vos ad illa obligari propter meum præceptum, sed quia natura ita [illegible] lit. Cur Christus etiam abrogaret præcepta Ecclesiæ Israëliticæ da[illegible] ta, ut eadem mox Christianæ daret? Ne dicam, abrogationis istius nec volam nec vestigium in sacris literis reperiri.

Attamen Lex Fœderis operum abrogata est in sua ægione fœderali.

XXXVIII. Non diffitemur interim, legem fœderis operum per Christum abolitam esse in *sua ægione fœderali*: I. *Quoad rigorem*, in quantum ab ipso homine exigit obedientiam omnibus partibus & gradibus perfectam uti conditionem justificationis, idque [illegible] la promissione Spiritus & gratiæ sanctificantis. II. *Quoad male[illegible] dictionem*, quam omnibus iis intentat, qui vel minimum ab ea de[illegible] flexere. Atque hoc sensu Paulus dicit, *nos non esse sub lege, sed sub gratia. Rom.* VI. ℣. 14. Attamen quoad [illegible] legem, [illegible] quatenus est regula vitæ ac morum, ne per [illegible] Christo abrogata vel abolita est. *Legem igitur [illegible] per fidem? Absit, imo legem stabilimus. Rom.* III. ℣. 31. [illegible] nos Christiani Decalogo non minus subsumus, quam olim Judæi; idque non eo solum nomine, quia præcepta ejus justa & [illegible] sed etiam quia sunt præcepta, tanta cum majestate olim promulgata: sive, quod ferme idem est, non modo propter doctrinam, sed & propter auctoritatem summi Rectoris.

Usus legis absolutus.

XXXIX. Nunc usum hujus legis, quem omnibus seculis ha[illegible] bet, expendamus. Is autem considerari potest, vel *absolute*,

[illegible], vel relate ad certam hominum conditionem statumque. [illegible], lex est, I. Icon veræ virtutis, delineatio internæ & externæ [illegible], & exemplar sanctitatis, quæ Deo digna sit. II. De-[illegible]tio unicæ illius viæ, qua creatura rationalis ad gloriosam [illegible]communionem pervenit. *Qui fecerit ea homo, vivet in iis.* [illegible] XVIII. ℣. 5. *Præceptum quod ad vitam est. Rom.* VII. ℣. 10. [illegible] contingat vita nisi juxta hanc legem, vel per ipsum hominem, [illegible] sponsorem ipsius, implendam. III. Jussum summi Recto-[illegible] omnis obligans ad obedientiam, sub comminatione mortis [illegible] *Lev.* XVIII. ℣. 2, 3, 4. *Deut.* XXVII. ℣. 26.

[illegible] Status hominis, ad quem peculiares suas relatione lex ha-[illegible] triplex est, *Institutus*, *Destitutus*, *Restitutus*. In statu *in*-[illegible], erit homini Norma naturæ, & omnium actionum sua-[illegible] ad quam sua sponte summaque animi lubentia se conforma-[illegible]. II. Eximium pulcerrimumque ornamentum, quatenus ipsius [illegible] creatrice manu menti illius indita atque impressa erat. III. [illegible]tio fœderis operum ab ipso homine præstanda ad acquisitio-[illegible] consummatæ beatitudinis.

In statu Instituto.

[illegible] XLI. In statu *destituto*, inservit lex, I. Ad detegendum & [illegible]endum homini peccatum suum. *Rom. III.* ℣. 20. *Per legem est* [illegible] *peccati.* Huc faciunt *præcepta* legis, idque dupliciter. [illegible] ad modum speculi ostendentis homini animæ suæ & actio-[illegible]narum fœditatem. *Jac.* I. ℣. 23. Dein virtute illa sua, qua [illegible] accidens pravitatis humanæ, peccatum cæteroquin torpens [illegible], adeo ut frœnum mordeat, & quo districtius prohibe-[illegible], eo vehementius contra nitatur; ipsis moderaminibus nocen-[illegible]. Hoc egregie exsequitur Apostolus, *Rom. VII.* ℣. 7. 13. [illegible] denuntiandum homini maledictionem. Id facit suis *com*-[illegible]. *Scimus autem, quæcunque lex dicit, iis qui in le*-[illegible] *dicere, ut omne os obturetur, & obnoxius fiat totus mun*-[illegible] *condemnationi Dei. Rom. III.* ℣. 19. III. Ad refrænandos ho-[illegible], & ad externam aliquam morum honestatem formandos, [illegible] politiæ conservari queant, & genus humanum per adulteria, [illegible], latrocinia, & similia nefanda scelera, non perimatur. [illegible] officium videtur Apostolus proprie attigisse, 1. *Tim.* I. ℣. 9. [illegible] dicit, *Legem justo non esse positam, sed sceleratis, ac subji*-[illegible] *impiis & peccatoribus &c.* Indicat enim, esse ex-

Destituto.

sultantibus, & sine modo alioquin vagaturis carnis libidinibus ... tinaculum. IV. Ad deducendos peccatores ad Christum. ... *finis legis est Christus ad justitiam cuivis credenti. Rom. X.* ... *Lex est pædagogus ad Christum. Gal.* III. ℣. 24. Quod non ... verum est de lege Ceremoniali, sed & de lege Decalogica. ... ad Christum ducit dupliciter: primo in quantum hominem ... ctum quidem, nondum tamen actu conversum, aliquo modo in officio retinet, ne omnem justitiæ ac animæ suæ curam ... rejiciat. Ubi enim nondum regit Spiritus Dei, illic ... liunt interdum libidines, ut periculum sit, ne animam ... noxiam in oblivionem contemtumque Dei demergant: & ... rent, nisi Dominus hoc legis suæ remedio contra iret. Sed præcipue lex ad Christum ducit, quatenus hominem omni propriæ virtutis ac justitiæ fiducia exuit, & miseriæ suæ agnitione ad humilitatem subigit, quo ita præparetur ad expetendum, quod sibi antea deesse non putabat.

Restitutos. XLII. In statu *Restituto*, docet fideles, I. Quam accuratam pro iis obedientiam præstiterit Christus, & quantum ei debeant, qui, quum Dominus legis esset, se legi pro iis subjecit, non modo ad obedientiam, sed & ad maledictionem, ut eos a lege redimeret. *Gal.* IV. ℣. 4. 5. II. Quam longe adhuc absint ab ... sanctitatis perfectione, quæ lege exigitur, ut eo melius formentur ad humilitatem, & abnegationem omnis propriæ justitiæ, *Phil.* III. ℣. 8. 9. & desiderium beatæ consummationis. *Rom.* VII. ℣. 24. III. Quæ sit norma gratitudinis ipsorum; & scopus, ad quem tendere debent. *Phil.* III. ℣. 12. 1. *Tim.* I. ℣. 5. IV. Denique ... initiis sanctificationis, eaque approbat & laudat, & ... tanquam sinceros Israelitas, qui condelectantur lege Dei quoad interiorem hominem. Id facit lex non ex auctoritate ... quæ nil nisi perfecte sanctum admittere potest, damnatque ... illud, quod vel minima labe taminatum est; sed ex auctoritate gratiæ Christi, cui nunc ancillatur, & cujus jussu imperfecta ... fidelium opera laudat, sincera esse declarat, & ... quam sibi conformia approbat: atque eo sensu *dikaíōma* legis impletur in iis, qui non secundum carnem, sed secundum Spiritum ambulant. *Rom.* VIII. ℣. 4.

Super Decalogo pa- XLIII. Super decem istis verbis pepigit Deus *foedus* ...

Jehova Deus noster pepigit nobiscum Fœdus in Horeb. Deut. V. ... quidem ut decem verba *verba fœderis* dicantur. *Exod.* XXXIV. ... Et *fœdus* ipsum, *Deut.* IV. ℣. 13. uti & tabulæ, quibus ea inscri... *tabulæ fœderis* appellantur. *Deut.* IX. ℣. 9. Initium hujus ... est contractus ille inter Deum & Israëlem paullo ante latam ... *Exod.* XIX. ℣. 5. 6. 8. Solennis illius confirmatio facta ... quæ memorantur *Exod.* XXIV. ℣. 3. & *sequentibus*.

...tum est fœdus.

...IV. *Stipulatio* a parte Dei his verbis proponitur: *Exod.* ... ℣. 5. 6. *Si sedulo attendetis voci meæ, & servabitis fœdus ... utique eritis mihi peculium præ omnibus aliis populis: nam ... terra. Vosque eritis mihi regnum sacerdotale & gens san...* Non est existimandum, Deum iis verbis ab Israële stipulari ... entiam omnibus partibus gradibusque perfectam, uti condi... fœderis. Nam tum tota hæc propositio nihil aliud fuisset, nisi ... inevitabilis maledictionis. Quandoquidem istiusmodi ... obſervantia homini peccatori, imo etiam regenito & san... plane est impossibilis. Enunciatio autem conditionata, sed ... habens impossibilem, æquipollet absolutæ neganti. ... quidem est, legem, in sua consideratione normali, non ... non injungere sanctitatem omnibus numeris absolutam: quod ... ex professo demonstravimus. Sed alia ratio est, quando aliquid ... ut conditio fœderis. Manet quidem homo obligatus ad per... sanctitatem, hactenus ut minima deviatio peccatum sit: atta... supposito fœdere gratiæ, inter cujus bona remissio peccatorum ... Deus ita cum populo suo paciscitur; si vos sincero animo præ... mea observetis, & ex lapsibus vestris renovata identidem resi... surgatis, ego, me Deum vestrum esse, ipso facto com... dabo. Stipulatur ergo hic sinceram, licet non omnimodo ... præceptorum suorum observantiam.

In quo Deus stipulatur sinceram obedientiam.

XLV. Sub ista conditione promittit iis non solummodo ... ralia bona, possessionem terræ Canaan, & vitam in ea quie... omnique rerum desiderabilium copia affluentem: *Exod.* ... ℣. 12. sed etiam spiritualia & æterna: quando, se eorum ... fore, dicit, & eos suum populum, eo sensu quo id polli... erat piis patribus. *Ut statuat se hodie tibi in populum, & ... tibi Deus, quemadmodum dixit tibi, & quemadmodum ju... promisit majoribus tuis, Abrahamo, Isaaco, & Jacobo.*

Et sub illa conditione promittit temporalia atque æterna bona.

Deut. XXIX. ℣. 13. Confer *Jer.* VII. ℣. 22. 23. Iis autem [illegible] aeternam & resurrectionem corporis comprehendi, [illegible] mino didicimus. *Matth.* XXII. ℣. 32.

Qui adstipulati sunt Israëlitae.

XLVI. Stipulationi Dei adstipulati sunt Israëlitae. [illegible] ℣. 8. *Cui respondentes omnis ipse populus, una dixerunt,* [illegible] *turit Jehova faciemus.* Quod repetierunt publicae [illegible] XXIV. ℣. 3. *Respondit populus una voce, dixeruntque,* [illegible] *verba, quae dixit Jehova, faciemus.* Pii in Israële, sue [illegible] tentiae pluriumumque infirmitatum conscii, humiliter pollicebantur, per fidem a gratioso Divinae virtutis influxu pendentes, [illegible] dientiam, non quidem perfectam (hoc enim fuisset [illegible]) sinceram tamen, minimeque fucatam. Reliqui, [illegible] spiritualem legis perfectionem, neque ad naturalem suam [illegible] tiam, [illegible] attendebant, ita temerarie ac confuse ad omnem [illegible] dientiam adstringere. Placebant tamen [illegible] verbis eorum, quatenus his qualemcunque animi sui promptitudinem testificabantur. *Deut.* V. ℣. 33. 34. 35.

Doctrina Foederis Operum ministerio Mosis repetita fuit.

XLVII. Quaeritur nunc de foedere super decem verbis [illegible], an illud *foedus operum*, an vero *foedus gratiae* sit? Nos quaedam praeponenda ducimus, antequam ad determinationem quaestionis veniatur. Et *primo* quidem observamus, in ministerio [illegible] repetitionem Doctrinae de Lege Foederis operum. [illegible] Nam & eadem praecepta inculcata sunt, quibus foedus operum innotescitum est, & quae conditionem istius foederis faciebant; & repetita est illa sententia, *qui fecerit ea, homo vivet in iis. Lev.* XVIII. ℣. 5. *Ezech.* XX. ℣. 11. 13. qua formula describitur justitia quae ex Lege est *Rom.* X. ℣. 5. Crebrisque comminationibus [illegible] inculcata est sanctio foederis operum; ut maledictus est omnis [illegible] *qui non perstiterit verba legis hujus, faciendo ea. Deut.* XXVII. ℣. 26. quam esse maledictionem legis, quatenus fidei, sive foederi gratiae opponitur, Apostolus docet *Gal.* III. ℣. 10. 12. Quin imo, quum exactio obedientiae sub ministerio Mosis rigida fuerit, promissiones spiritualis & salvantis gratiae rariores atque obscuriores, dimensum Spiritus Israëlitis concessi parcum & modicum, *Deut.* XXIX. ℣. 4. & contra intentatio maledictionis frequens ac diserta; hinc ministerium Mosis, *ministerium mortis ac damnationis dicitur.* 2. *Cor.* III. ℣. 7. 9. quia nimirum commemorat [illegible]

damna-

...ationem peccatoris ; & coëgit Israëlitas ut ei subscriberent.

... XLVIII. *Secundo.* Specialius quoque notamus in legislatio-... quæ facta est de monte Sinai vel Horeb, ingeminationem fœ-... operum fuisse. Nam terrifica illa tonitruum ac fulgetrorum, ... montis, ac spissi fumi, atræque caliginis signa, ad incutien-... Israëli ingentem terrorem comparata erant. Et disterminatio ... circumscriptio montis, qua Israëlitæ a Dei præsentia arcebantur, ... probabat ipsis separationem illam, quam peccata inter ipsos ... effeceraant. Breviter, *quæcunque Exod.* XIX. *legimus* ... (inquit Calvinus ad *Hebr.* XII. ℣. 19.): *ut sciat populus* ... *tribunal conscendere, quo severum judicem se ostendat. Si* ... *animal propius forte accessisset, jubebat illud confodi; quan-* ... *pœna imminebat peccatoribus, qui sibi male conscii erant,* ... *qui se noverant reos mortis æternæ agi per legem?* Vide eundem ... *Exod.* XIX. ℣. 1. & 16. Atque hac in parte montem Sinai ... Sionis, Legis terrores suavitati Evangelii, Apostolus op-... *Hebr.* XII. ℣. 18---22.

Et quidem legislatione ad montem Sinai.

... XLIX. *Tertio.* Non est tamen existimandum, eum in finem ... fuisse doctrinam fœderis operum, ut tale fœdus de no-... cum Israële erigeretur, ad justitiam & salutem in isto fœdere ... quærendam. Fieri enim non posse per Dei Justitiam & Verita-... & per naturam fœderis operum, quod omnem peccati ve-... excludit, ut eo modo cum peccatore instauretur, supra pro-... *Lib.* I. *Cap.* IX. §. XX. Videatur etiam *Hornbeek Theolog.* ... p. 10. Accedit, quod si Israëlitæ edocti fuissent salu-... in operibus legis quærere, tunc lex contraria fuisset pro-... ante multa sæcula patribus factæ. Jam autem *pactionem a* ... *ratam habitam, respicientem in Christum, lex, quæ post* ... *quadringentos & triginta exstitit, non reddit inutilem, ad* ... *promissionem,* inquit Apostolus, *Gal.* III. ℣. 17. Facta ... est hæc commemoratio fœderis operum, ad Israëlitas pec-... miseria sua convincendos, ex se ipsis expellendos, de ... satisfactionis edocendos, & ad Christum compellendos. ... ita ea ipsa commemoratio fœderis operum inservit promo-... fœderis gratiæ. *Rom.* X. v. 4.

Non tamen fœdus operum tum cum Israële erectum est, ut in eo justitiam suam quærerent.

... L. *Quarto.* Adfuit etiam huic legislationi repetitio quorundam ... fœdus gratiæ pertinent. Nam quod Deus pactionem ami-

Adfuit etiam legislationi

citiæ

repetitio quorundam quae ad foedus gratiae pertinent.

[illegible]tiis homini peccatori offerat, quod se Deum illius [illegible] tem quo sensu id electis in Israële dicebatur) quod [illegible] quem a ceteris discretum in peculium sibi adsciscat, [illegible] Canaan ut pignus coeli addicat, quod gratiam suam [illegible] se & praecepta sua custodientibus polliceatur, quod [illegible] commotores certis limitibus circumscribat, & si quae [illegible] neris plura sint, ea foedus gratiae manifeste arguunt [illegible] sto Messias supponatur, homini peccatori, convenienter [illegible] Justitiae & Veritati, proponi non possunt. Judicios[illegible] *Exod. XIX. ℣. 17. Docemur his verbis, non edita fuisse [illegible] quae populum fugarent a Dei conspectu, aut timerent [illegible] qui exacerbarent animos in odium doctrinae; sed foedus Dei [illegible] omnes fuisse amabile quam metuendum. Jubentur enim [illegible] Deo, ut prompto affectu se ad obtemperandum sistant. Hoc [illegible] fieri non poterat, nisi aliud in lege audirent quam praecepta &* [illegible] Videatur etiam *Tilenus Syntag. part. 1. Disp.* XXXIII. §. [illegible] 28. 29.

Foedus Israëliticum non fuit formaliter foedus operum.

LI. His in antecessum observatis, respondeo ad [illegible] Foedus cum Israële ad montem Sinai pactum, non fuit [illegible] foedus operum. I. Quia illud instaurari cum peccatore [illegible] eo sensu, ut peccatori dicatur; tu, si porro omnem [illegible] perfecte praestes, per eam, juxta foedus operum, justificaberis. [illegible] enim supponeretur antegressorum peccatorum remissio, quam [illegible] dus operum excludit. II. Quia Deus non est, pro conditione foederis hujus, ab Israële stipulatus perfectam obedientiam, ut [illegible] juris petendi mercedem; sed sinceram obedientiam, ad [illegible] tionem reverentiae & gratitudinis. III. Quia non [illegible] sub maledictione, eo sensu, qui foederi operum proprius est, [illegible] spe veniae sublata, si vel minimum peccaret.

Carnales tamen Israëlitae id ut foedus operum amplexi sunt.

LII. Interim carnales Israëlitae, ad consilium Dei non, [illegible] oportebat, attendentes, a vero hujus foederis sensu [illegible] & amplexi illud sunt, ut foedus operum, atque ex eo [illegible] justitiam suam. Docet id Paulus, *Rom.* IX. ℣. 31. 32. *Israël [illegible] quens legem justitiae ad legem justitiae non pervenit. Quare* [illegible] *Quia non ex fide, sed quasi ex operibus legis. Offenderunt [illegible] ad lapidem offensionis.* Eodem spectat, quod *Gal.* IV. ℣. 24. [illegible] dinas in desertis Arabiae, quae Ismaëlitarum terra erat, [illegible]

[illegible]

...ndalitis compareret, qui ex Matre Hagare, sive pactione montis ... ad servitutem nati sunt, &, veræ justitiæ exsortes, cum Is... e domo cœlestis Patris tandem ejicientur. Non enim con... ibi Paulus pactionem montis Sinai, uti in se erat, & quem... ex intentione Dei electis offerebatur: sed quomodo ea ... carnales & hypocritæ abutebantur. Iterum hoc dicat ...: *Apostolus per filios Sina, hypocritas, qui tandem exter... ex Ecclesia Dei, & abdicantur hæreditate, se intellexis... Qua igitur ista generatio in servitutem, de qua nunc ... nempe eorum, qui perperam abutuntur lege, ut nihil ex ... servile concipiant. Non sic pii patres, qui vixerunt sub Ve... ...tamento. Non enim impediebat servilis legis generatio, quin ... haberent Jerusalem in Spiritu. Sed qui in nuda lege ha... neque pædagogiam esse agnoscunt, qua ad Christum ducan... sed potius obstaculum ex ea sibi faciunt, ne ad Christum per... illi sunt Ismaëlitæ* (sic enim, &, uti opinor, bene, ...) *nati ad servitutem.* Non ergo vult Apostolus ... pactionem montis Sinai nil nisi fœdus operum fuisse, ... Evangelicæ plane oppositam; sed tantum, crassos Israëlitas ... Dei perperam intellexisse, fœdere Dei turpiter abusos esse, ... omnes illi faciunt, qui justitiam ex lege quærunt: ...rum Calvinum ad Rom. X. ℣. 4.

LIII. Non fuit etiam formaliter fœdus Gratiæ: quia id non ... exigit obedientiam, sed & vires ad obediendum promittit ... Ita enim fœdus gratiæ exponitur, *Jer.* XXXIII. ℣. 39. ... *& animum unum, ad reverendum me omnibus* ... Talis autem promissio in fœdere, quod ad montem Si... non comparet. Imo vero Deus fœdus novum, ... a fœdere Sinaitico hoc ipso nomine distinguit, ... XXXI. ℣. 31. usq. 33. Et Moses inclamat, *Deut.* XXIX. ℣. 4. *Non ... ad cognoscendum, & aures ad audien... usque in diem hunc.* Certe electi ex Israëlo hæc consecuti ... Attamen non virtute hujus fœderis, quod stipulabatur obe... Verum virtute fœderis gratiæ, quod ad ... non dabat. ... quoque pertinebat.

LIV. Quid ergo? Fuit nationale fœdus inter Deum & Israë... Deo promittebat sinceram omnem edictorum ipsius,

Neq; fuit formaliter fœdus gratiæ.

Sed fœdus nationale, quod u-

utrumque supponebat

ipsius, & inprimis decem verborum, observantiam [illegible] cissim promittebat Israëli, observantiam istam gratam [illegible] neque mercede sua, tam in hac, quam in futura vita, [illegible] ad animam, quam quoad corpus, cariturum. Quæ [illegible] trinque fœdus gratiæ supponebat. Neque enim sine [illegible] ris gratia homo sincere observantiam polliceri potest. [illegible] Deus observantiam, quæ perfecta non est, gratam [illegible] id totum ex fœdere gratiæ est. Supponebat item doctrinam [illegible] ris operum; cujus terrore, tremendis istis signis [illegible] moveri debebant ad illud Dei fœdus amplectendum. [illegible] hæc conventio consequens fœderis tam operum, quam [illegible] neutrum fœdus formaliter. Similis conventio & renovatio [illegible] ris inter Deum & pios frequens est: tam nationalis, quam [illegible] dualis. De illa vide *Jos.* XXIV. ℣. 22. 2. *Chr.* XV. ℣. 12. 2. [illegible] XXIII. ℣. 3. *Neh.* X. ℣. 29. De hac *Ps.* CXIX. ℣. 106. [illegible] legatis locis commemorari fœdus aliquod inter Deum & [illegible] suum. Si quis me roget, quale, an operum, an gratiæ, [illegible] debo neutrum formaliter: sed fœdus sinceræ pietatis, quod [illegible] trumque illud supponit.

Decem verba non sunt proprie formula fœderis.

LV. Hinc decidi potest quæstio, quæ plurimum [illegible] tatur: *An Decem verba nihil aliud sint, quam formula fœderis* [illegible] *tia?* Id ego puto nequaquam accurate dici. Nam [illegible] proprie dictum in mutua conventione consistat [illegible], quod proprie formula fœderis est, mutuam illam conventionem [illegible] debet. Sed decem verba habent duntaxat præscriptionem officii [illegible] nitam, hinc comminationibus, quæ desumtæ sunt ex fœdere operum; illinc, promissis, quæ ad fœdus gratiæ pertinent. Hinc [illegible] [illegible]; quando proprie loquitur, dicit, super decem illis verbis [illegible] ctum esse fœdus, sive [illegible], *ex præscripto illorum* [illegible] XXXIV. ℣. 27. Fœdus ipsum, quod mutua pactione [illegible] a decem verbis, quæ conditiones fœderis continent, distinguuntur. [illegible] mula fœderis iis verbis exponitur, quæ antea adduximus ex [illegible] XIX. ℣. 5. 6. 8. Non inficior, frequenter in Sacris Literis [illegible] [illegible] *fœdus Dei* vocari. Sed & nemo ignorat, vocem fœderis [illegible] Hebræis esse πολύσημον, & sæpe nihil aliud significare [illegible] ut *Jer.* XXXIV. ℣. 13. 14. Ita & ipse Moses in hoc negotio [illegible] *Deut.* IV. ℣. 13. [illegible] לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות [illegible]
הדברים

[illegible], *Et indicavit vobis* FOEDUS SUUM, [quod] PRAECEPIT VOBIS FACERE, *Decem verba hæc.* Fœdera dicuntur synecdochice, quia præcepta illa continent, quorum observantiam Deus, fœdus offerens, exigebat, & ad quam [illegible] se per fœdus obstrinxerunt.

[§. LVI.] Non sunt ergo decem verba *formula proprie dicti fœderis* [illegible] *officii.* Multo minus sunt *formula fœderis gratiæ*: [quod] in stricta sua significatione meris promissis constat, & relate [ad] homines electos potius Testamenti, sive ultimæ voluntatis, a [nulla] conditione suspensæ, quam proprie dicti fœderis rationem habet, [ut] illud fuse explicavimus probavimusque *Lib.* III. *Cap.* I. §. VIII. [illegible] formulam fœderis gratiæ, absolutis illius modi promissis [illegible], Jeremias nobis exhibet *Cap.* XXXI. ℣. 33. 34. & XXXII. [℣.] [illegible] 40. & Jesaias *Cap.* LIV. ℣. 10.

Multo minus, formula fœderis gratiæ.

[§.] LVII. Omnium minime dici potest, decem verba *nihil aliud* [illegible] *formulam* fœderis gratiæ, quum cujuscunque fœderis [illegible]tionem ingrediantur. Dupliciter enim considerari possunt. I. Præcise qua *Lex.* II. Qua *instrumentum fœderis.* Qua [illegible] regula naturæ & actionum nostrarum, præscripta ab eo, [qui præ]scribendi jus habet. Hoc fuerunt ab initio, hoc sunt etiam[nunc], hoc erunt porro, sub quocunque fœdere, in quocunque [illegible] statu. Qua *instrumentum fœderis* viam monstrant ad æter[nam] salutem; sive continent conditionem potiundæ beatitudinis. [illegible] tum sub fœdere gratiæ, quam sub fœdere operum. Ve[rum] hoc discrimine: quod sub fœdere operum exigatur hæc con[ditio] præstanda ab ipso homine: sub fœdere gratiæ proponatur, ut [præ]standa vel præstita per Mediatorem. Quæ ne ipsi quidem illi ne[gant], quibuscum nunc disputamus.

Omnium minime, nil nisi formula fœderis gratiæ.

CAP. V.

De Doctrina Prophetarum.

I.

Postulat nunc institutus ordo, ut ex Mose ipso, eumque insecutis Prophetis, ea libaremus, quæ de Messiæ persona ac naturis, statibus, officiis, beneficiis prædixerunt. Et facile esset ostendere, nihil notabile

Tota Prophetarum cohors testimonium dat Iesu.

Jesu nostro accidisse, nihil magnum de ipso dictum [illegible] quod non diu futurum vaticinati erant Prophetæ. [illegible] quam, qui de [illegible] *erat Spiritus Christi, declarabat* [illegible] [illegible] *Apostolus*, qui [illegible] [illegible] *nihil se* [illegible] *futura.* Act. XXVI. [illegible] Et oportebat [illegible] conspicere dum [illegible] ecclesiæ oculis exposita erat. Ubi etiam [illegible] Dei [illegible] [illegible] a quovis animum pie advertente [illegible] [illegible] Si quis [illegible] Testamenti, a [illegible]

De Typis.

In sacris literis non verba solum, sed & res ipsæ significant aliquid,

Ex sacrarum literarum [illegible] uberitas [illegible] ba sint significativa rerum; sed & res primum verbis significatæ dein alias res significent, quibus, longe [illegible] rum, [illegible] Christus [illegible] Paulus nos condocefecerunt, plurima ex iis, quæ sub Veteri Dispensatione acciderunt, ad Messiam & melioris Testamenti [illegible] [illegible] nisi [illegible] [illegible] Denique [illegible] [illegible] Hæc non solum Christianis [illegible] sed & antiquis Hebræis in confesso fuere, qui præter [illegible]

[illegible] , siye *mysticum* in Scriptura quæ-
[illegible]. Et apud quos receptæ ac constans fuit opinio, omnia in
[illegible] esse typica, ac proinde mystice exponi posse.

[illegible] Mystica illorum significatio *Christum* respicit, in *persona*,
officiis, operibus, & corpore suo *spirituali*, sive Ecclesia. *Chri-*
[illegible] *finis Legis* [illegible] *Rom.* X. ℣. 4. *Corpus* umbrarum ceremo-
[illegible] *Col.* II. ℣. 17. [illegible] centrum Prophetiarum. *Act.* X. ℣. 43. Do-
[illegible] Christi est *clavis cognitionis. Luc.* XI. ℣. 52. qua sublata nihil
[illegible] ac Prophetis salutariter intelligi potest. Uti in Pharisæis
[illegible] & Socinianis hodie, liquet; qui falsis de Messia opinionibus
[illegible] testimonia de communi salute agentia impuris
[illegible] sensionibus suis studuere. Optime dictum est a subtilissimo
[illegible], *D. Jesum Christum spiritum & animam esse totius Vete-*
[illegible] *Novi Testamenti. De Scriptura Eminentia.* §. 40.

Christus anima est totius V. Testamenti.

[illegible] Indubium est, priscos fideles, eos præcipue quibus cu-
[illegible] indulta erat Spiritus mensura, singulari industria investi-
[illegible] mysticæ typorum significationi incubuisse: quo in studio a
[illegible] & Divinitus edoctis Sacerdotibus plurimum adjuti sunt.
[illegible] testabatur, *se in sanctuario Deum conspexisse Ps.* LXIII.
[illegible], per Levitici cultus figuras, sacris suis meditationibus,
[illegible] verum penetrasse. Hinc illa fidelium in exter-
[illegible] affectus; non quod corporalibus illis minutiis admodum
[illegible], sed quod [illegible] *Jehovæ viderent, & inquirerent*
[illegible] *Ps.* XXVII. ℣. 4. Non pascebant se meris umbris, sed
[illegible] *bono domus Dei, rebus sanctis templi sui*, &, licet
[illegible], audiebant enim *res reverendas in justitia proloquen-*
[illegible] LXV. ℣. 5. 6.

Eum in typis prisci fideles quæsiverunt.

[illegible] Quando Christus & Apostoli ad veritatis Evangelicæ e-
[illegible] & demonstrationem ex typis argumentati sunt, fece-
[illegible] quidem [illegible], & infallibili Spiritus ductu: ita ta-
[illegible] argumentorum illorum vis non niteretur nuda eorum, quip-
[illegible], auctoritate (ea enim auctoritas subinde in dubium
[illegible], eaque supposita omnis argumentatio fere superflua vi-
[illegible]) sed evidenti veritatis ad conscientiam deductione, quæ
[illegible] faciebat homini attendenti, Deo dignum esse talem verita-
[illegible] talibus typis significare.

Ex typis Christus & Apostoli veritatem demonstrarunt ad conscientiam.

[illegible] Vis illorum argumentorum huic hypothesi superstruitur.

Supponentes memo-

[illegible]rabilia Veteris Testamenti Historia [illegible] Contentis [illegible] piam [illegible] Messias continere.

Quod Deus in memorabilibus Veteris Testamenti [illegible] bilia [illegible] ordinem [illegible] pro suo instituto, [illegible] picturam [illegible] Christi [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in quo [illegible] typum [illegible] [illegible] typus in [illegible] in antitypum [illegible] [illegible] Christi [illegible] ab omni ratione [illegible].

Etiam Doctoribus non [illegible] ardenti typorum explicatio incumbit.

VI. Doctoribus [illegible] Testamenti [illegible] [illegible] typorum [illegible] V. T. typos in Novi [illegible]. Non [illegible] in typorum [illegible] in prophetiis [illegible] Scripturis [illegible] interpretatione [illegible] Deum [illegible] per typos [illegible] explicatio [illegible] typi [illegible] Non [illegible] typos Christi explicare [illegible] prophetias de Christo? Praesertim quum Apostolus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Christum [illegible] explicatio [illegible] typorum.

I.

VII. [illegible]. Quod [illegible] prototypum, D. [illegible] typum [illegible] specialiorem [illegible] animadverterimus, & indicemus; [illegible] qui typum [illegible]

[illegible] figuratus est, antecedit respondentem. Eo enim præjudicio [illegible] legendæ sunt, ut tum demum eas nos recte intelligere [illegible], quando sapientiam ἀνεξιχνίαστον, Deoque dignam, in [illegible] adverterimus.

II. [illegible] In omnibus cavere agendum est μετὰ φόβου καὶ τρόμου, ne [illegible] fingamus ex proprio corde nostro, horsumve obtorto col[illegible], quæ aliovorsum spectant. Injuria Deo & ipsius ver[illegible], quando [illegible] inventis deberi volumus, ut sapienter ali[illegible] vel fecisse videatur. Attamen, licet modus in rebus sit, [illegible] eum peccare existimem, qui Christum se videre arbi[illegible] forcasse ille non ostentat, quam qui eum videre renuit, [illegible] facie offert. Alterum enim indicium est animi Chri[illegible]gentis, plurimumque, & vel minima, vel fortasse nulla [illegible]sione, de eo cogitantis: alterum segnem animum arguit, [illegible] ad credendum sit. Qualis se in Socinianis, & Magno [illegible] Grotio, prodit, plurima passim ita torquentibus, ut ni[illegible] Christo commune habere videantur.

III. [illegible] Ubi jam constat, personam aliquam vel rem typum Chri[illegible] non est existimandum, omnia, quæ in ista vel persona vel [illegible]tur, rationem typicam habere. Fieri enim potest, ut [illegible] contextu quædam soli typo propria sint, quædam soli an[illegible] quædam utrique communia. Verbi gratia, 2. *Sam.* VII. [illegible] typus Christi proponitur. Sed Salomoni, non Christo [illegible] *perverse egerit, corripiam eum virga hominum, [illegible] hominum.* ℣. 14. Christo, non Salomoni in pleno signifi[illegible], *stabiliam solium regni ejus usque in seculum.* ℣. 12. [illegible] Israelis in posteris Salomonis per captivitatem Baby[illegible] [illegible] est. Utrique convenit, *ipse ædificabit domum [illegible]* ℣. 13. Eodem modo quoque alibi.

IV. [illegible] Sufficit aliquando, ut in typo tenuis admodum imago sit [illegible], quæ in antitypo eminentissimo modo reperi[illegible] quo res significata augustior est, eo tenuiorem necesse [illegible] imaginem: propter immensam illam distantiam, quæ [illegible] inter Christum & ψιλὸν ἄνθρωπον. Exempli caussa: quod [illegible] neque ortus neque interitus in Scriptura memore[illegible] sufficiebat ad adumbrandam Christi æternitatem. *Hebr.* VII. [illegible] id fixum animo esse debet, quæ de typo & antity-

po

po simul dicantur, longe excellentiori modo in hac [illegible] vera esse, adeo ut veritas rei in sua emphasi in solo [illegible] periatur. Hinc explicandum est illud Apostoli, *Hebr.* [illegible] *quenam Angelorum dixit, Ego ero ei Pater. & ipse* [illegible] quum conflict, id Salomoni quoque dictum esse 2. *Sam.* VII [illegible] [illegible] in Salomone, ut, quando non illa [illegible] Christo conferunt, plane excidere: [illegible] ut dignitas illa omnem Angelorum dignitatem superet [illegible] nulla creatura communicabilis sit.

V. XI. Denique id quoque observandum est [illegible] quando varietatem aliquam significationis typi [illegible] [illegible] ad Christum, alia ad Ecclesiam, quae corpus mysticum est, referri debeat. Pro exemplo sit [illegible] Isaaci. Isaacus ligna portans, ligatus a patre, paratus ad [illegible] dum mortem, ut patri & Deo obsequeretur, typus est Christi [illegible] [illegible], ligati, Patri ad mortem usque [illegible]. At quando aries Isaaci loco offertur, mutato schemate, [illegible] Christum, Isaacus Ecclesiam repraesentat, quae morte Christi [illegible] morte liberatur. Hoc generatim praemonere consultum [illegible] quia universae Theologiae typicae fontem [illegible], & [illegible] quentibus [illegible].

Typi vel Naturales, vel Historici, vel Legales sunt.

XII. Porro typi non sunt unius generis. [illegible] in tres classes distribuimus, ut alii sint NATURALES, [illegible] [illegible], alii denique LEGALES. Singulorum [illegible] [illegible] speciminis, juxta dispositionem [illegible] temporum [illegible].

Prima Creatio est typus Novae.

XIII. Per NATURALEM typum intelligo [illegible] mundi creationem, quatenus a Mose narratur, [illegible] [illegible] Ecclesiae [illegible] [illegible] homo secundum Deum creatus esse dicitur. *Eph.* [illegible] [illegible] Dei [illegible] *Eph.* II. [illegible] universumque corpus Christi mysticum, [illegible] [illegible] V. [illegible] universa [illegible] [illegible] e prima creatione [illegible] plurimum [illegible] [illegible] Adamum [illegible] nihil [illegible] cogitare potuerit, [illegible] nihil de suo lapsu & reparatione secutura revelatum erat; [illegible] [illegible] a Deo [illegible] in prima creatione [illegible] [illegible] secunda [illegible] exemplar sit, & id esse, [illegible]

[illegible] sit manifestum. Quod ex specialiori utriusque collatione [illegible] fiet.

XIV. Prima mundi creatio ex nihilo facta est. Novi quo-[illegible] nihil præstruitur, nihil boni, nihil virtutis, nullæ præviæ dis-[illegible] in subjecto: imo præstruitur aliquid, quod in veteti non [illegible], sed rebellio, & inimicitia omnipotenti Dei gratiæ se vehe-[illegible] opponens. Prima solius Dei jussu & voluntate est pera-[illegible] *Apoc.* IV. ℣. 11. Altera similiter. Βυληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λό-γῳ ἀληθείας, *Quia voluit, progenuit nos sermone veritatis, ut es-[illegible] primitiæ quædam eorum, quæ creavit. Jac.* I. ℣. 18. Primæ [illegible] indigesta moles erat. *Terra erat res informis & ina-[illegible] & tenebræ erant super facie abyssi. Gen.* I. ℣. 2. Ita etiam in [illegible], per novam creationem exornanda, omnia fœde confusa [illegible]: pravæque voluptatos nullo ordine quaquaversum impetu [illegible]; quæ superiorem locum occupare debebant, ad [illegible] depressa sunt. Mira illic omnis boni inanitas. *Rom.* VII. [illegible] Neque spissis modo ignorantiæ tenebris omnia obsessa [illegible]; sed universa illa anima nil nisi tenebræ. *Ephes.* V. ℣. 8. [illegible] exornare Deus mundum a se conditum vellet, cœpit a [illegible]ctiono lucis. Eadem methodo in altera hac creatione proce-[illegible] *Deus, qui dixit, ut in tenebris lux splendesceret, is est, [illegible] splenduit in cordibus nostris: ad præbendum lucem notitiæ glo-[illegible] in facie Jesu Christi. 2. Cor.* IV. ℣. 6. Post lucem forma-[illegible] expansum, ut aquas unas ab alteris disterminaret: ari-[illegible] discrevit ab aquis. Ita & in anima suo quæque ordine [illegible] disponit. Rationem, antea pressam affectibus, sublimi [illegible]: affectus & rationis scabellum stare jubet: ita tamen, [illegible] ille Spiritus, qui olim aquis incubabat, omnia hic quo-[illegible]. Quum arida ex aquis se exsereret, mox flores, [illegible] arbores cum fructibus suis prodibant. Postquam suis singu-[illegible] in novo homine locata sunt, fructus fide & resipiscentia [illegible] conspiciuntur; & Ecclesia Dei *Paradisus malogranatorum* [illegible] *Cant.* IV. ℣. 14. Postquam *pluvia præteriit, florentia conspici-[illegible] in terra, ficus profert grossulos suos, & vites ipsa prima [illegible] odorem. Cant.* II. ℣. 11. 12. 13. Sed uti DEO lubitum [illegible] lucis massam in inæqualia frustra discerpere, ut [illegible] temporibus suis annos diesque distinguerent, certaque luminis ac calo-

Quod generatim ostenditur de Creatione mundi.

caloris proportione cuncta commodius foverent: ita etiam Ecclesia lumen suum diversimode dispensat. Habet ea stellas Prophetiarum in mediis tenebris micantes. Habet lucidiorem Evangelii phosphorum, lætum plenæ diei antambulonem. 2 Pet. I. ℣. 19. Ipsa Ecclesia veluti luna in cœlo hujus universi est, eo lucidior, quo radios sui solis, JEsu, abundantiores excipit, Cant. VI. ℣. 10. Habet ea denique, pro solis sui accessu vel recessu, mysticas diei & noctis, æstatis atque hyemis, reciprocationes, Cant. V. ℣. 6. & II. ℣. 11. Cœlo tot astris interstincto, inferiora creaturis repleta sunt, aër avibus, aquæ piscibus, terra animantibus, tam repilibus, quam quæ pedibus incedunt. Eodem modo gratia Divini Spiritus sanctis emotionibus animam ciet, quarum quædam quasi in aqua piarum lacrumarum degere videntur; aliæ tenuibus se accommodantes humi repunt; aliæ leonum instar constantem gressum tenent; aliæ denique sicut aquilæ in sublime evolant, agilibusque pennis supra omnes se cœlos evehunt.

Et specialius de creatione hominis.

XV. Sed quæ successit hominis creatio nova iterum mysteria pandit. Ad eam tota se Trinitas mutuo hortatu accinxit. Quæ sane singulari modo in novæ creationis opere se manifestam fecit. Pater ab æterno opus illud molitus est in in Filio. Filius humana carne indutus impetravit, ut ad similitudinem Dei muraremur. Spiritus Sanctus consilium Patris exsequitur, & meritum Filii in nova ista creatione electis applicat. DEI *opus sumus, conditi in* CHRISTO JESU, *Eph.* II. ℣. 10. *&* *regeniti ex* SPIRITU, *Joh.* III. ℣. 5. In prima creatione donatus est homo pulchritudine imaginis Dei. Eadem in secunda ei restituitur; primum quidem maculis adhuc quibusdam turpata, sed tamen in melius & paullatim ad plenam Dei similitudinem consummanda. Dormiente Adamo ex ipsius costa formabatur Eva, quam carnem de carne sua, & os ex ossibus suis esse agnoscebat. Emoriens in cruce Christi vitam dilectæ sponsæ suæ contulit. *Mysterium* illud Adami & Evæ *magnum est, respiciens Christum & Ecclesiam*, Eph. V. ℣. 23. Primo homini dominium in omnia concessum est. Electis ipsi per gratiam gloriosius longe redditur, 1. *Cor.* III. ℣. 22. Et si forsan hic mundus vanitati subjectus dominio ipsum indignus videri posset, alium Deus in ipsius gratiam fabricavit, in quo ubi justitia habitet. 2. *Pet.* III. 13.

XVI.

XVI. Postquam Deus ita omnia creaverat homini, hominem sibi, & Adamo dormienti Evam formaverat, quievit ab omni opere suo, & in eo acquievit tanquam bono, & ad virtutes suas prædicandas idoneo. Ita adhucdum in opere gratiæ pergit Deus, donec cœlesti nostro Adamo sua Eva, sua Ecclesia, perfecto exornata erit, & universitas electorum in unam summam recollecta: & tum labore omni finito intrabit in beatissimam requiem, & in novo mundo gloriæ suavissime deliciabitur. Atque uti eo die, quo Deus quiescebat, homo simul in quietem Dei introibat, ita in ista quiete Dei, Ecclesia, omnibus laboribus suis feliciter defuncta, sanctissima & jucundissima quiete in æternum pariter fruetur. Hic est *Sabbatismus ille, qui reliquus est populo Dei: ut ingrediatur in requiem Dei, & requiescat ab operibus suis, quemadmodum & a suis Deus. Heb.* IV. 10. Hæc de Naturalibus Typis breviter monuisse sufficiat.

Vti & de quiete Dei post formatum hominem.

XVII. Nunc binos HISTORICOS, qui in *prima* mundi *atate* fuerunt, lustremus. Et primo quidem occurrit HABEL ab invido Fratre Kaino trucidatus, *Gen.* IV. I. Habel Hebraice *vanitatem & inanitatem* notat: & id nominis portavit, tametsi carus parentibus suis filius, carus Deo servus esset, & primus quidem ex omnibus hominibus, quem cœli gloria donatum esse legimus. Ita etiam JEsus, quanquam rapinam non duxerit æqualem esse Deo, seipse *inaniturus* erat, assumta forma hominis, qui *vanitati similis Psalm.* LXII. ℣. 10. Imo infra hominem se gerens uti *vermis*. II. Habel Pastor erat ovium. Messias bonus ille Pastor κατ' ἐξοχήν. *Joh.* X. ℣. 14. III. Habelis cultus gratus erat Deo. Christus τὰ ἐυάρεςα αὐτῷ ποιῶ πάντοτε. *Joh.* VIII. ℣. 29. IV. Habel optima, quæ habebat, DEO obtulit, de primogenitis gregis sui & de adipe earum. Christus, quum nihil haberet melius, per Spiritum æternum *se ipsum* inculpatum Deo obtulit. *Heb.* IX. ℣. 14. V. Habelis victimam Deus gratiose adspexit. Christi oblatio fuit Deo in odorem bonæ fragrantiæ. *Eph.* V. 2. VI. Adversus Habelem Kain, germanus licet frater, exarsit impotenti invidia. Eodem œstro adversus Christum perciti fuere Judæi, licet fratres ipsius non uno nomine. VII. Kain cum Habele *locutus est*, id agens, ut suis eum dictis irretiret. Quoties Pharisæi insidias & tendiculas Christo struxerunt fucatis suis alloquiis? VIII. Habel tandem a fratre trucida-

HABEL typus Christi exinaniti.

ridatu sanguinolenta morte in ipso juventutis flore [illegible]
Judæi non destiterunt, donec Christum cruci affixum [illegible]
to peremissent. IX. Parricida Kain maledictus & in [illegible]
sus est à facie Domini. Eandem maledictionem Deicidæ J[illegible]
iamnum experiuntur, cœli solique sui pariter exortes: [illegible]
iis Christi sanguis vindictam inclamat, quam sibi quoque [illegible]
posteris vesano furore imprecati sunt. Licet alioquin sanguis Chri-
sti meliora loquatur, quam Abel. *Heb.* XII. ℣. 24.

HENOCH typus Christi exaltati.

XVIII. Uti Habel typice repræsentavit Christum in [illegible]
[illegible]; ita HENOCH typus fuit *glorificationis* Christi. [illegible]
noch חנוך, *initiatum, devotum*, qui Deo sacer, & à prima [illegible]
tute pietatis doctrina imbutus est, significat. Confer *Prov.* XXII.
℣. 6. חנוך לנער על פי דרכו, *initia puerum pro ratione* [illegible]
imbue cum primis cœlestis sapientiæ elementis. Talis, [illegible]
Christus fuit. Sacer ac devotus Deo, & quum vix duodecim [illegible]
esset maximorum in Israële Doctorum Doctor. II. Henoch cum
Deo ambulavit, hoc est, uti Apostolus interpretatur, *Heb.* XI. ℣. 5.
Εὐαρεστηκέναι τῷ Θεῷ, *Deo grata fecit.* Idem perfecte præstitit Chri-
stus, ἐν ᾧ εὐδόκησεν ὁ πατήρ. III. Henoch vaticinatus [illegible]
de illustri Domini adventu cum sanctis millibus suis. *Jud.* ℣. 14. [illegible]
eundem toties & disertim admodum prædixit Christus, [illegible]
do blasphemiæ postulatus coram tribunali stabat. *Matth.* XXVI. ℣.
64. IV. Henoch, postquam cum Deo ambulasset, & [illegible]
sui seculi hominibus prædicasset, corpore animaque in cœlum [illegible]
ptus est, vivus, ne videret mortem; *Heb.* XI. ℣. 5. non [illegible]
ad aliorum salutem debellaturus erat. Christus autem morte [illegible]
lectis obita, & purificatione peccatorum nostrorum per [illegible]
facta, excelsior cœlis evasit, & sedit ad dextram Majestatis [illegible]
locis excelsissimis. V. Henoch septimus fuit ab Adamo [illegible]
stus septuagesimus ab Henocho: uti ex genealogia ejus [illegible]
cam patet. VI. Henoch tertius eorum erat, quos ex [illegible]
cessisse legimus. Christus tertius eorum, qui ascenderunt in cœ-
lum. VII. Uti in Habele exemplum est mortis violentæ, in A[illegible]
mo mortis naturalis; ita in Henocho transmutationis illius [illegible]
naturalis, cujus compotes erunt electi novissimo die [illegible]
VIII. Denique placuit Deo ante legem exemplum ascensionis in
cœlum exhibere in Henocho; sub lege in Elia; sub Evangelio
in

Christo: ut clarum esset, ejusdem salutis participes fieri cujuscunque temporis fideles.

XIX. Sub *secunda periodo* iterum binos ejusdem generis typos explicemus: NOACHI primum, tum ISAACI. NOACHUM novi mundi caput, & arcam, quam construxit, aquasque diluvii, mysticum significatum suum habuisse, Petrus testatur. 1. *Pet.* III. ℣. 20.21. Ubi baptismum antitypum esse docet earum rerum qui sub tempore Noachi; & illius auspicio facta sunt. Ἀντίτυπον notat ibi typum alteri alicui typo in eadem significatione respondentem. Ut ordinem servemus, tria distincte considerabimus. I. NOACHUM ipsum. II. ARCAM. III. DILUVIUM.

NOACH

XX. NOACHUM quod attinet. I. Nomen ejus significat *quietem*, quæ uti non omnino in cassum ab ipso exspectabatur, ita plena & suo nomine digna conferri per ipsum non poterat. Hanc Christus omnibus iis largitur, qui peccatorum onere pressi ad ipsum se recipiunt: *Matt.* XI. ℣. 29. & sedata Divinæ iracundiæ capitibus nostris incumbentis tempestate, per medios adversitatum [illegible] ac procellas in optatum quietis portum Ecclesiam deducit. II. Noach fuit *Vir justus in generationibus suis*. Christus est ὅσιος, [illegible], ἀμίαντος, separatus a peccatoribus, non novit peccatum; neque fraus inventa est in ore ejus, imo est Jehova justitia nostra. III. Noach fuit *præco justitiæ*. Christus multo disertius prædicavit, tam eam justitiam, qua nos coram Deo justificari oportet, quam eam, cui ad testandam animi gratitudinem operam dare par est. IV. Noach arcam ædificans suis tutum receptum præbet adversus ingruentes diluvii aquas. De Christo dictum est; *Es.* XXXII. ℣. 2. *Et erit vir ille tanquam absconsio a vento, & latibulum ab inundatione.* V. Noach familiam suam, octo solum hominibus constantem servabat. Christus servat pueros, quos dedit ipsi Pater, qui ad ingentem pereuntium numerum comparati pusillus grex sunt. VI. Uti Noach secundi mundi Princeps fuit; ita Christus novi mundi Caput est, formati per ruinam & destructionem prioris. Nam sicut, quidquid ad priorem mundum pertinebat, Noachi tempore extinctum est: ita, quidquid a primo Adamo ortum habet, aboleri debet, ut locum faciat novæ creaturæ, quæ in Christo est. VII. Noach offerebat Deo victimam grati odoris. Christus eam bonæ fragrantiæ hostiam offert, cujus virtute Deus mun-

Typus Christi.

mundo placatus est. VIII. Postquam Deus odoratus [illegible] oblatæ a Noacho hostiæ, promisit, nunquam fore, ut [illegible] novo diluvio absorbeatur: sed solummodo se tam [illegible] in aëre collecturum, qui solaribus radiis eleganter picti [illegible] colorem iridem in cœlo formarent. Virtute sacrificii [illegible] oblati Deus electis suis reconciliatus pollicetur, se nunquam [illegible] ira sua puniturum; sed duntaxat levioribus paternisque plagis [illegible] fligaturum, in quibus gratiæ suæ radii intermiceant.

ARCA Noachi, & Christum significabat,

XXI. ARCA a Noacho extructa, tum *Christum*, quam Christi *Ecclesiam* significabat. Nam I. Sicuti arca omnes, qui in eam intraverant, tutos præstabat ab imbribus superne depluentibus, & aquis magnarum abyssorum inferne erumpentibus: ita Christus omnibus, qui ad ipsum confugiunt, securum receptum præstat tam adversus iram Dei, quæ revelatur e cœlo; quam adversus infernalium hostium furorem. II. Sicut ridiculum impio & in [illegible]dium suum obdurato mundo videbatur, in arca istiusmodi novi universi semina conservatum iri; ita Evangelium de salute in solo Christo quærenda, Judæis scandalum, Græcis stultitia est. III. Sicut Arca justam longitudinem, latitudinem, & profunditatem habebat, & eam denique capacitatem, per quam tot animalibus una cum pabulo recipiendis idonea erat; ita etiam in Christo Jesu est illa salutaris amoris longitudo, latitudo, profunditas & sublimitas, quæ omnibus electis æternum servandis abunde [illegible]. IV. Pix illa, qua juncturæ arcæ intrinsecus & extrinsecus ex præcepto Dei illitæ fuerunt ad omnem aquarum ingressum excludendum, Hebraice dicitur כפר, quæ vox *expiationem* quoque & *redemtionis pretium* notat. Nonne eleganter hoc modo significatum est, soli nos expiationi & redemtioni Christi debere, quod a diluvio Divinæ vindictæ immunes simus?

Et Ecclesiam.

XXII. Sed & *Ecclesiam* eadem hæc arca figurabat. I. Sicut arca omnis secundi mundi spes continebatur; ita etiam Ecclesia complectitur panegyrim illam primogenitorum, qui novi mundi hæredes futuri sunt. II. Sicut in arcam cum piis profanus quoque Chamus intraverat, & cum mundis pecudibus plurimæ immundæ: ita in æternam Ecclesiæ communionem multi impuri hypocritæ irrepunt. III. Sicut arca adversus omnes procellas ac nimbos, adversus excelsa ædium, prærupta montium, dura rupium, illæsa mane-

[illegible]nebat & infracta: ita adversus Ecclesiam ne ipsæ quidem inferorum portæ prævalebunt. IV. Sicut arca nullis velis, nullis remis, nullo gubernaculo, sola numinis providentia, etiam dormiente Noacho, tuta in aquis fluctuabat: ita Ecclesia omni humana ope destituta, dormitantibus sæpe iis quorum curæ commissa erat, vigili Christi oculo gubernatur, tandemque in salutis portum feliciter deducitur. V. Sicut arca, aquis iterum in abyssos suas receptis, subsistebat in montibus Ararat, ubi Noachus sicco pede egressus Eucharistica offerebat Deo: ita etiam Ecclesia seculi hujus certaminibus defuncta, quiescet in Zione cœlesti, ubi continuis gratiarum actionibus magni Dei & Sospitatoris sui Jesu laudes decantabit.

Diluvii mystica significatio.

XXIII. Aquæ Diluvii iterum respectum suum habent tam ad *Christum*, quam ad *Ecclesiam*. I. Sicut aquæ tam e cœlo procedentes, quam e fundo erumpentes arcam premebant, eamque undiquaque cingebant: ita Christo etiam luctandum fuit cum ira Patris cœlestis, cum effusis inferorum copiis, & cum malevolorum hominum pertinaci crudelitate. Breviter, *circumdederunt eum dolores mortis, & torrentes Belial perterrefecerunt eum. Ps.* XVIII. ℣. 5. II. Sicut aquæ illæ premebant quidem arcam, sed non mergebant; imo, quo profundiores erant, eo illam magis sublimabant, cœloque propiorem ferebant: ita etiam Christus *morte quidem affectus est carne, sed vivificatus Spiritu.* 1. Pet. III. ℣. 18. Et quo asperiores fuerant illius perpessiones, in eo superiorem dignitatem extulit ipsum Deus. *Phil.* II. ℣. 9. III. Sicut aquæ diluvii mundum quidem impiorum perdebant, arcam tamen servabant. 1. *Pet.* III. ℣. 20. quam in sublime evectam, supra ædium montiumque, quibus allidi potuisset, cacumina locabant, disjectis iterum omnibus humanæ artis machinis: ita afflictiones a Deo immissæ impios quidem consumunt, & in tartarum præcipitant, piis tamen mundandis, & ad salutem præparandis, ne cum mundo pereant, destinatæ sunt 1. *Cor.* XI. ℣. 32. IV. Sicut aquæ diluvii peccatores submergendo veteris mundi crimina eluebant, ut Ecclesia scandalis illis liberata castius serviret Deo, (qua re idem significatur quod aquis baptismi, 1. *Pet.* III. ℣. 21.) ita per sanguinem & Spiritum Christi peccata nostra eluuntur, vetus homo mortificatur, ut novus alacrius se impendat Deo.

XXIV.

Et CO-LUMBÆ.

XXIV. Denique de nihilo non est, quod de Co[illegible] Noacho emissa, & cum decerpto olivæ folio vespertino [illegible] redeunte; memoratur. Nam I. Uti Noachus typus [illegible] ita columba illa erat typus Spiritus Sancti, qui super C[illegible] descendebat, quum tingeretur aquis Jordanis. II. Uti [illegible] ramum olivæ iis qui in arca erant afferebat, unde collig[illegible] rat, siccatas jam esse aquas; ita & Spiritus Sanctus eos, qui [illegible] clesia sunt, de pace Dei, cujus symbolum olivæ ramus est, [illegible] res facit. III. Uti illud olivæ folium *ore* suo columba ge[illegible] ita Spiritus Sanctus mysticam illam pacem ore Prophetarum, Apo-stolorum & Evangelistarum annunciat. IV. Uti vespertino tem-pore columba ad arcam veniebat, ita sub mundi vesperam Spiri-tus Sancti dona abundantiora & locupletiora sunt.

ISAACUS typus Christi.

XXV. Omisso nunc Illustri MELCHIZEDECHI typo, quem accurate Paulus explicuit, *Heb.* VII. ISAACI Historiam breviter lustrabimus: qui typum Christi gessit. I. In *persona* sua. II. In *oblatione*. III. In *liberatione* & glorioso eventu.

In persona sua.

XXVI. Quoad personam. I. Dictus fuit Isaac a *ridendo*, quia filius gaudii & exultationis parentibus suis fuit. *Gen.* XXI. ℣. 6. Chri-stus autem gaudium totius mundi est, eoque nato Angeli [illegible] bus lætitiam magnam evangelizabant, quæ universo Dei populo futura erat. *Luc.* II. ℣. 10. II. Isaac erat *filius promissionis*, [illegible] culose ex Abrahamo sene, & Sara sterili atque effoeta, ortus [illegible] Divini verbi virtute, qua *vocat ea quæ non sunt*, *tanquam [illegible]* *Rom.* IV. ℣. 17. Christus non ordine naturæ, nec virtute [illegible] neralis benedictionis, *Crescite & multiplicamini*, sed virtute gra-tiosæ promissionis, ex matre virgine, inaudito miraculo, pro-gnatus est. III. Isaac *Unicus* fuit Abrahami *Gen.* XXI. ℣. [illegible] ex legitima & libera uxore, & in *quo vocandum ipsi esset semen*. *Gen.* XXI. ℣. 12. licet & Ismaëlem haberet, & deinceps filios [illegible] ex Cetura. Christus est Unigenitus Patris Filius *Joh.* III. ℣. [illegible] tametsi fratres quoque habeat, sed longe inferioris ordinis & con-ditionis. *Rom.* VIII. ℣. 29. IV. Isaac caput erat familiæ [illegible] & suo modo, hoc est typice, origo benedictionis. Christus est caput familiæ Dei. Ex eo *tota familia in cœlis & in terris [illegible] minatur*. *Eph.* III. ℣. 15. & *in eo benedicimur omni benedictione [illegible] tuali*. *Eph.* I. ℣. 3.

XXVII.

XXVII. In *Oblatione* hæc eſt analogia. I. Non poterat Abrahamus caritatem ſuam erga Deum luculentiori indicio comprobare; quam filium ſuum, unicum, quem diligebat, Iſaacum, in quo omnes filii ſpes repoſitæ erant, offerendo ad mortem. Neque Deus [illegible] ſuam illuſtrius exercere poterat, quam dilectum & [illegible] Filium ſuum pro hominibus ad diriſſimos [illegible] mortis cruciatus dedendo. *Joh.* III. ℣. 16. II. Eximia erat Iſaaci obedientia, patri in tam duro negotio ſine murmure [illegible] gerentis. Et quis pro merito deprædicet Chriſti alacritatem, Patri obedientis ad mortem, mortem autem crucis? *Phil.* II. ℣. 8. III. Jſaacus domo paterna egrediebatur ad eum locum, quem deſtinaverat Deus. Chriſto exeundum fuit Hieroſolymis, ut extra portam pateretur. *Heb.* XIII. ℣. 11. IV. Jſaac portabat ligna. Chriſtus bajulabat crucem ſuam. V. Jſaaco ligabantur manus. Chriſto ſimiliter. VI. Jſaacus imponebatur ligno. Chriſtus affigebatur cruci. VII. Jſaaci oblatio fiebat in monte Moria, qui vel idem erat, vel certe vicinus Calvariæ, ubi crucifixus eſt Dominus.

In Oblatione.

XXVIII. Jn liberatione hæc eſt notanda convenientia. I. Jſaacum jam patris opinione mortuum, ſimilitudine quadam ex mortuis Abraham accepit. *Heb.* XI. ℣. 19. Chriſtus vere mortuus vivificatus eſt. II. Mortuus fuerat Jſaacus in animo Patris, ex quo mandatum de ipſo mactando acceperat, ad tertium uſque diem, quo manum puero immittere prohibitus eſt. Tertio quoque die Chriſtus reſurrexit. III. Jſaacus Abrahamo redditus patri cohabitabat, & innumerabilis ſeminis factus eſt parens. Chriſtus e mortuis ſuſcitatus in domum patris ſui intravit, & vidit ſemen. *Jeſ.* LIII. ℣. 10.

In Liberatione.

XXIX. Quando Jſaaco alioquin mactando ſubſtituitur aries, [illegible] ſchemate Jſaac *Eccleſiam*, aries Chriſtum ſignificabat. [illegible] juſſu Dei ad immolandum adductus eſt, & parum admodum aberat, quin Abrahami cultro mactaretur. Sic adumbrata eſt [illegible] Divini adverſus peccatum ſeveritas, qua, niſi interveniſſet Chriſti ſatiſfactio, pereundum fuiſſet univerſo generi humano. II. [illegible] iſte non in caula Abrahami erat, ſed inſigni Divinæ providentiæ diſpoſitione ex improviſo ad iſtum uſum aderat. Jta Chriſtus ſingulari Dei dono datus eſt nobis, qui hoſtiam piamento ido-

Sed & idem typus eſt Eccleſia.

idoneam in bonis nostris [illegible] investissemus. [illegible] iste cornibus in veprium perplexitate [illegible] demur omnes illae calamitates, quibus Christus [illegible] tempore supplicium [illegible] & [illegible] nea, quia capiti ejus [illegible] IV. [illegible] hominis nisi [illegible] Dei [illegible] Christi [illegible] te vocationis Evangelicae. V. Atque [illegible], [illegible] Christo pro [illegible] mortuo, illi [illegible] viyent.

MOSES

XXX. [illegible] ipse Moses [illegible] habent: I. [illegible] erat [illegible] [illegible] II. Ut Interpres & [illegible] de [illegible] & Salute. [illegible] Christo [illegible] & est typus Legis. Posteriori [illegible] signes [illegible].

Et legem repraesentat.

XXXI. Ad priorem [illegible] sequentia. [illegible] illius [illegible] Exod. IV. [illegible] significabat, doctrinam [illegible] homini peccatori insuavem ac durum esse, [secus ac doctrinam [illegible], quam Christus [illegible], cujus palatum id [illegible] dicitur Cant. V. ℣ 16.] neque posse hominem pleno ore justificari [illegible] eo potius facere, ut [illegible], Rom. III. [illegible] II. Quod sacri montis [illegible] sub poena capitis interdictu, [illegible] [illegible] Dei [illegible], ipse solus [illegible] [illegible] ministerium [illegible] rei sed potius [illegible] illud [illegible], quod [illegible] est. III. Quod [illegible] ipse furore [illegible] [illegible] [illegible] ministerium suum [illegible] mortis & [illegible] III. 7. 9. IV. Quod [illegible] [illegible] in [illegible] in velamine [illegible] hanc. V. Quod inter [illegible] dem moreris [illegible] [illegible] [illegible] est in Christo Jesu, Rom. VIII. ℣ 2. VI. Denique quod [illegible]

[illegible] fuerit, & populum in promissam terram non potuerit in-
troducere, sed lampada istam Jesu filio Nun tradere coactus fuerit; an
tem manifeste demonstrat, ex lege salutem non esse? quæ a solo JE-
su nostro expectari debet, qui etiam finis legis est a Mose promulga-
tæ, & quem longe ante Josuam populo audiendum commendavit.

Et Christum: tam in persona.

XXXII. [illegible] respectu oppositus Christo fuit Moses ita
alio respectu [illegible] eum præfiguravit; tam in *Persona* sua, quam
in *Officiis*. Personam quod attinet, I. Tam Mosis, quam Christi
nativitas tyrannica infantum strage nobilitata fuit. II. Uterque mox
a nativitate sævam hostium persecutionem passus, non sine singula-
ris Divinæ providentiæ miraculo evasit. III. Moses quum aulæ
Ægyptiacæ deliciis frui posset, renuit filius Regiæ filiæ vocari, ma-
luitque ignominiæ fratrum suorum consors esse. Christus quum
rapinam non duceret gerere se ut par est Deo, dissimulata Maje-
state, ut suos honore opibusque augeret, vilitatem ac pauperiem
elegit. IV. Moses parem sibi mansuetudine ex hominibus habe-
bat neminem. *Num.* XII. ℣. 3. Christus consummatissimæ mansue-
tudinis exemplar suis reliquit. *Matth.* XI. ℣. 29. V. Moses a DEI
commercio in sacro monte veniens Divina quadam faciei suæ radia-
tione intuentium oculos perstringebat. Christus est *effulgentia glo-
riæ* Patris. *Hebr.* I. ℣. 3. *& spectavimus gloriam ejus, gloriam ut uni-
geniti a Patre.* *Joh.* I. ℣. 14. Et quum transformaretur coram di-
scipulis suis, *fulsit facies ejus ut sol.* *Matth.* XVII. ℣. 2.

Quam in Officiis. Qua liberator.

XXXIII. *Officium* triplex Mosi obtigit. I. LIBERATORIS.
II. MEDIATORIS. III. PROPHETÆ. In singulis typum Mes-
siæ gessit. LIBERATOR, λυτρωτὴς, dicitur *Actor.* VII. ℣. 35. Libe-
ravit enim Dei virtute populum ex servitute Ægyptiaca, perimendo
primogenitos Ægyptiorum, servando Israelitas sanguine agni Pascha-
lis, ditando eos spoliis hostium, & denique submergendo Pharao-
nem cum omnibus copiis suis. Ita etiam Christus redemit ele-
ctos a tyrannide Diaboli, subvertit omnem potestatem quæ se liber-
tati fratrum suorum opponit, talem ab hostibus exposcens vindi-
ctam quæ [illegible] culpæ exprobrationem in se contineat: suo
etiam sanguine corda electorum adspergit, & ab exterminatore An-
gelo vindicat, gloriam atque honorem gentium in Ecclesiam in-
ducit, *Apoc.* XXI. ℣. 26. denique exspoliata imperia ac potestates
traducit palam, & de iis triumphat, *Col.* II. ℣. 15.

[illegible] XXXIV. Mediatorem ipse se fuisse [illegible] *[illegible] & [illegible] tempore illo.* [illegible] Mediatorem [illegible] I. [illegible] Dei justa ac [illegible] proposuit populo, & populi [illegible] ad Deum. *Exod.* XIX. ℣. 7. 8. & [illegible] fœderis sanciendi. *Exod.* XXIV. ℣. 8. II. Dum pro populo [illegible] [illegible], petitus; ut, si aliter [illegible] [illegible] ipse potius deleatur e libro Dei [illegible] *Exod.* XXXII. ℣. 32. Nihil [illegible] [illegible] qui longe excellentiori [illegible] Dei [illegible] Non solum Angelus fœderis, & [illegible] fidejussor ac sponsor melioris fœderis, [illegible] *Hebr.* VII. ℣. 22. qui non modo Dei nomine spopondit [illegible] [illegible] cum omnibus eo pertinentibus; sed & nostro nomine [illegible] spondit Deo, se debita nostra ad ultimum usque [illegible] morte sua expuncturum, & a Deo ad id officii [illegible] intercessione sua duratura pacis conciliator exstitit.

Quà Propheta. XXXV. Denique cum Moses maximus populi Dei Propheta fuit, cui parem nulla secula tulerunt, *Deut.* XXXIV. ℣. 10. [illegible] stus in eo quoque Mosi similis, *Deut.* XVIII. ℣. 18. [illegible] major, quanto filius major est servo, & is [illegible] *[illegible] se similis. Hebr.* III. ℣. 5. 6. [illegible] Specialiter. I. [illegible] prophetis [illegible] Deus per [illegible] [illegible]

[illegible]

dicenda erant. Heb. III. v. 5. ea omnia breviter & ænigmatice proponens, quæ singulis temporum periodis in universa domo Dei dicenda & docenda erant. Christus autem cum suis Apostolis ea [illegible], quibus ut olim dicendis testimonium Moses præbuit *Joh.* V. v. 46. *Act.* XXVI. v. 22.

XXXVI. Mosi AARONEM jungamus: cujus tamen typicam rationem explicare hic non poterimus, quin nonnulla ex legalibus typis intermisceantur. I. Is, frater Mosis primogenitus, mandato Dei sanctificatus est, ut summus populi sacerdos esset, in iis quæ apud Deum peragenda sunt. *Exod.* XXVIII. v. 1. XXIX. v. 1. *Heb.* V. v. 1. Ita & Christus primogenitus inter multos fratres, & unigenitus Filius Dei, *Pontifex professionis nostræ est*, *Heb.* III. v. 1. *qui non ipse sibi hunc honorem tribuit, sed is, qui dixit ei, Filius meus es, ego hodie genui te. Heb.* V. v. 5. II. Aaron muneri inaugurandus ungebatur oleo fragrantissimo, & solis sacratissimis sacris destinato. *Exod.* XXIX. v. 7. & XXX. v. 31, 32. quod tam copiose effundebatur in ejus caput, ut profflueret in barbam & oram vestimentorum. *Ps.* CXXXIII. [illegible] Christum *Deus unxit Spiritu Sancto & potentia*, *Actor.* X. v. 38. [illegible] *ἐκ μέτρου. Joh.* III. v. 34. illiusque dona ad omnes electos suos [illegible] descendunt. 1. *Joh.* II. v. 20. Unde *nomen ejus* est *velut unguentum diffusum*; *Cant.* I. v. 2. sed electis solis: profanus enim [illegible] *hunc Spiritum non accipit. Ioh.* XIV. v. 17.

AARON quomodo Christum figuraverit.

XXXVII. III. Sacris etiam vestibus Aaron induebatur. A. In [illegible] habebat *Cidarim*, sive *Tiaram* ex bysso candidissima, cui cum [illegible] hyacintina apposita erat bractea aurea, in qua cælatum erat, [SANC]TITAS JEHOVÆ. *Exod.* XXVIII. v. 36. 39. Quo purissima Christi sanctitas, tam Divinæ, quam humanæ naturæ, significata fuit. *Hebr.* VII. v. 26. Itemque Christum eum esse, qui *portet iniquitatem rerum sacrarum*, ℣. 38. id est, expiat peccata, quibus sanctissimæ etiam quæ actiones nostræ inquinatæ sunt. B. Indutus quoque erat *pallio hyacintino*, in cujus fimbriis erant ma[la punica], & tintinnabula aurea inter illa circumquaque. *Exod.* [XXVIII.] ℣. 31. 33. Notabat illud *pallium justitiæ*, quo indutus est, & [quo] induit Christus, *Jes.* LXI. ℣. 10. & gratissimum sonum Evangelii, ab ipso prædicandi, quaquaversum se moveret, una cum [illecebris] & odoratissimis fructibus illius. C. Habebat etiam [Ephod], sive amiculum operis artificiosissimi, in cujus humerali-

Sacræ vestes.

 bus

bus juncti erant duo lapides sardonyches, insculpti nominibus [illegible] ...rum Israël. *Exod.* XXVIII. ℣. 6. 9. Quo significabatur, [illegible] dum Pontifici nostro Christo electos suos fore, quos [illegible] quasi suis portaturus erat in coeleste sacrarium *Jes.* [illegible] dem portaturus cum cura, uti lapidem pretiosum, [illegible] & haereditatem suam. D. Accedebat sacrum pectorale [illegible] fortos habens duodecim lapides pretiosos, quorum singulis [illegible] la nomina filiorum Israël iterum insculpta erant. *Exod.* XXVIII. [illegible] 17. qui multis *Urim* & *Thummim* dici videntur. *Lev.* VIII. ℣. 8. Id [illegible] sabat, Christum eum esse [illegible], cujus est judicium, *Ezech.* XXI. v. 27. cui *Pater authoritatem dedit judicium [illegible]* *Joh.* V. ℣. 27. apud quem sunt plenissimae sapientiae, & perfectionem consummatissimae sanctitatis sunt, quique electos suos in corde gerit, eosque nominatim intercessione sua apud Patrem repraesentat. [illegible] quae sine ratione a Viris Doctis observatum est, quod, quando sub novo testamento itidem duodecim pretiosi lapides [illegible] [illegible] qui postremo loco in veteri ponitur, *Jaspis*, primo locum in Novo: *Apoc.* XXI. ℣. 19. quasi utriusque Testamenti vinculum, docens, utrumque eodem collimare; ad Christum scilicet, cujus [illegible] & nunquam deficiens gratia per virorem jaspidis eleganter adumbrata fuit. E. Denique, ut alia praetermittam, [illegible] roquin Aarônis amiculum adstrictum erat cingulo, facto ex auro, hyacinthino &c. & bysino intexto, opere artificiosissimo [illegible] Quod notabat [illegible] & promptitudinem Jesu [illegible] [illegible], sed promptitudinem confidentissimam prudentia [illegible]

Virga frondens. XXXVIII. IV. Aaronici sacerdotii auctoritas confirmata [illegible] miraculosis gemmis, floribus, fructibus, virgae, quae ex amygdalo facta, e [illegible] virga sola repente fronduerat. *Num.* XVII. Significans ea virga Christum, qui non modo e [illegible] [illegible] est: *Jes.* XI. [illegible] [illegible] *Jes.* LIII. [illegible] mox tamen a morte refronduit, & factus est arbor vitae [illegible] gemmas, flores, fructus habens, singulis quippe mensibus [illegible] fructus proferens. *Ap.* XXII. ℣. 2. Notatur item perpetuus vigor, & [illegible] efficaciae sacerdotii Christi, qui sacerdos est *in aeternum* [illegible] *Heb.* VI. ℣. 16.

Sacrificia & [illegible] XXXIX. V. Aaron sacrificiis secundum legem [illegible] ex populi expiabat, intercedebat etiam precibus suis pro populo.

[illegible]

[illegible] XVI. ℣. 15. præcipue festo propitiationis die, quando cum sanguine mactatæ hostiæ intrabat in sanctum sanctorum. Ita quoque Christus *per Spiritum æternum seipsum inculpatum Deo obtulit, ingressusque est non in manufactum sacrarium, quod sit exemplar vero sacrario respondens, sed in ipsum cœlum, ut compareat nunc faciem Dei pro nobis: idque non cum sanguine alieno, sed suo proprio, æternam redemtionem nactus. Heb.* IX. ℣. 14. 24. 25.

[illegible]tercessio Aaronis.

ARCA FOEDERIS.

XL. *Typorum Historicorum* hæc e multis exempla sint: quibus [illegible] LEGALIUM TYPORUM, itidem e plurimis, subnectemus. Et primi quidem loco mysterium ARCÆ FOEDERIS expendamus, quæ ceremoniarum omnium quasi centrum & compendium est. Tota hujus structura describitur *Exod.* XXV. ℣. 10. Materia ejus erat e ligno *Sittim*, id est, ut plerique existimant, cedrorum præstantissimarum. Lignum istud, in arcæ formam adaptatum, extrinsecus & intrinsecus purissimo auro obductum erat. Cincta erat arca limbo aureo. Impagibus inditi erant quatuor annuli aurei. Iis inserebantur duo vectes, e ligno quidem cedrino facti, sed obducti auro; ut iis quaquaversum arca ferretur. Hi nunquam annulis eximendi erant, etiam arca quiescente. In arca collatæ erant tabulæ testimonii. Sed & operculum propitiatorium ex puro auro superimpositum erat arcæ. Et duo Cherubini aurei continente opere, ex ipso operculo facti, obtegebant illud alis suis, ita faciebus sibimet invicem obversis, ut simul prospectarent propitiatorium. De forma horum Cherubinorum magna lis inter Scriptores est. Non male *Josephus* eos definit, *Antiq. Lib. III. Cap. VI.* ζῶα πετεινά, μορφὴν οὐδενὶ τῶν ὑπ' ἀνθρώπων ἑωραμένων παρεμφερῆ, *animantia volucria, nulli eorum, quæ ab hominibus visa sunt, similia.* Ad bovis formam proxime eos accessisse, colligitur ex *Ezech.* I. ℣. 10. collato cum X. ℣. 14. Nam in posteriore loco פני כרוב *facies Cherubini* vocantur, quæ in priore [illegible] *facies bovis.* Accedit, quod כרב, unde Cherubinorum nomen deducitur, Chaldæis, Syris & Arabibus, *arare* significet, cui rei boves olim plurimum adhibiti sunt. In operculo propitiatorio, in medio duorum Cherubinorum, erat thronus Divinæ Majestatis, unde oracula consulentibus dabat. Locus arcæ ordinarius erat intra velum, in sancto sanctorum. *Exod.* XXVI. ℣. 33. [illegible], ut conspicerentur summitates vectium e sancto, ver-

sus

fus partem anteriorem adyti. 1. *Reg.* VIII. ℣. 8. [illegible] arca inde eximebatur, quando proficiscendum Israëlitis [illegible] exploraret ipsis locum quietis. *Num.* X. v. 33. & ipsis [illegible] fentiæ symbolum, solatio, hostibus terrori esset. [illegible] quam autem in templum introducta fuit, non [illegible] inde exemta est. *Ps.* CXXXII. ℣. 13. 14. 2. *Chr.* V. ℣. 9. Nunc [illegible] videamus.

Typus Christi.

XLI. Arca hæc Christum præcipue significabat. I. [illegible] illius, partim lignea, partim aurea, utramque naturam [illegible] figurando idonea est; lignum notare potest humanitatem ejus [illegible] quam est fructus terræ. *Jes.* IV. ℣. 2. sed tamen [illegible] trefactione immunis, etiam quum mortuus & sepulcro [illegible] esset. *Ps.* XVI. ℣. 10. quemadmodum *Cedris æternitatem* [illegible] *Lib. XIII. Cap. V.* Aurum Divinitatis symbolum [illegible] respectu soliditatis, puritatis, fulgoris & τιμῆς, [illegible] nitatem, sanctitatem ac gloriam Christi; simulque [illegible] loco nobis esse debeat; eo nimirum, ut *omnia præ illo* [illegible] *stercora esse reputemus. Phil.* III. ℣. 8. Quod autem [illegible] deretur, lignum intrinsecus & extrinsecus auro obductum [illegible] deretur; minime significabat, Christum eo tempore nondum [illegible] spicuum factum esse in carne, sed [illegible] ejus [illegible] Dei promissis hactenus involutam feliciori seculo [illegible] [illegible] arcæ, per quam ingentis thesauri custodiendo [illegible] [illegible], Christum illum esse, in quo *omnes thesauri sapientiæ* [illegible] *scientiæ &* [illegible] felicitatis *reconditi sunt* [illegible] [illegible] *gratia summo* [illegible] liceat. III. [illegible] [illegible] cingens, typus coronæ & regni Christi esse [illegible]. IV. [illegible] *bule* fœderis [illegible] impositæ significabant Christum Dei [illegible] medio viscerum suorum habiturum, & omne ejus [illegible] electis impleturum esse.

Operculum propitiatorium

XLII. V. Sed inprimis OPERCULUM PROPITIATORIUM [illegible] stum designabat, in quantum reatum peccatorum nostrorum [illegible] fert. Nam *Deus in Christo mundum reconcilians sibi.* 2. *Cor.* V. [illegible] Olim quidem propitiatorium illud, in intimo tabernaculi vel templi adyto, pone velum locatum, secretum ab omnium oculis erat, quia expiatio nondum erat facta: nunc autem Deus [illegible] nam omnium fidelium oculis *exposuit*, & palam videndum [illegible]

fuit

huic Christum ἱλαστήριον in sanguine suo, *Rom.* III. ℣. 25. Quod propitiatorium ex mero auro erat, sed arcæ ligneæ impositum; docet, quidnam illud sit, quod obedientiæ & passionibus Christi hominis pretium & valorem addiderit, videlicet infinita Deitatis suæ dignitas. Propitiatorio tectæ erant legis tabulæ: quas ubi remoto vel tantillum operculo intuebantur Bethsemitæ, horrendæ sibi stragis auctores erant, 1. *Sam.* VI. ℣. 19. Christi propitiatione omnes nostræ *ἀνομίαι* teguntur, *Ps.* XXXII. ℣. 1. & si citra illam legem inspicere sustinebimus, nil in ea nisi æternæ condemnationis sententiam inveniemus. In propitiatorio Majestatis suæ præsentiam ostendebat Deus, & inde gratiosa populo responsa dabat. In Christo thronus gratiæ erectus est, ad quem cuivis fideli *μετὰ παῤῥησίας* fas est accedere, certo, nihil se secundum voluntatem Dei orantem, frustra oraturum, sed reperturum ibi *εὔκαιρον βοήθειαν*. *Heb.* IV. ℣. 16. Habitabat ibi Deus *in nube*. *Lev.* XVI. ℣. 2. in cujus caligine Divini splendoris radii intermicabant: quam inhabitationem famoso vocabulo שכינה Hebræorum Doctores expresserunt: quid illud significat, nisi plenitudinem Deitatis in Christo homine corporaliter habitaturam, & per Christum gratiose in nobis? *Col.* II. ℣. 9. *Sermo caro factus est*, *καὶ ἐσκήνωσεν* [nota allusionem elegantem ad vocem Hebræam] *ἐν ἡμῖν* *Joh.* I. ℣. 14.

§. XLIII. VI. CHERUBINI in propitiatorio sanctos Angelos notabant, qui descenderunt in Christum ipsi inservituri, dum in terra erat, *Joh.* I. §. 52. Et quorum myriadibus nunc cinctus est, dum sedet in throno gloriæ. *Dan.* VII. ℣. 10. *Jes.* VI. ℣. 2. *Ps.* LXVIII. ℣. 18. Erant illi continente opere ex propitiatorio facti, quia Christus propitiatione sua electos ex hominibus in unam cum Angelis cœlestem rempublicam facit coalescere. *Accessimus* enim, ejus beneficio, *ad Hierusalem cœlestem & myriadas Angelorum*, *Heb.* XII. ℣. 22. Pronis faciebus Cherubini arcam intuebantur, desiderantes in mysteria redemptionis nostræ *παρακύψαι*. 1. *Pet.* I. ℣. 12. Duo erant numero, facie sibi invicem obversa, ita tamen, ut singuli quoque arcam adspectarent. Ista sui constitutione officium fidelium tam Veteris, quam Novi Testamenti, adumbrantes, qui fidei *ὁμοψύχου* & caritatis mutuæ oculis se invicem quidem, sed junctim Christum aspiciunt. Sæpe enim Angeli nobis in exemplum proponuntur.

Cherubini angelorum emblema.

[illegible] *Regem Juda, servosque ejus, & populum* [illegible] *Nebucadnezaris Regis Babyloniæ &c. qui* [illegible] Quod hinc dicitur, de traditione Zede- [illegible] populi in manum Nebucadnezaris, ve- [illegible] sed quod deinceps additur, qui percutiet [illegible] & populo Zedekiæ intelligendum est, [illegible] sicca & sua morte periit. *Jer.* LII. ℣. 11. Ita [illegible] quam de senioribus verum est, quod [illegible] Christo, quem tam Angeli, quam homi- [illegible] citharæ, & phialæ suffituum, & canticum, [illegible] Saltem id ex hoc loco demonstra- [illegible] Verum ad Arcam redeamus.

Vectes arcæ.

XLV. Vectes quatuor annulis aureis inserti ad portandam arcam, significabant, Christum præconio Evangelii cum omni [illegible] gratia & gloria portatum quasi iri ad quatuor mundi plagas. Fi- [illegible] Evangelii præconibus [illegible] nomen competit. Vectes isti [illegible] eximendi erant: etiam quum arca suo loco repo- [illegible] Vox Evangelii nunquam plane conticuit: & nulla [illegible] quæ secura esse potest, non fore, ut Christus [illegible] inde discedat. Quies arcæ erat in Sancto San- [illegible] Quies Christi est in Sanctuario ἀχειροποιήτῳ. [illegible] IX. ℣. 24. [illegible] ingressus est in ea quæ sunt intra velum. [illegible] VI. ℣. 19, 20. Quod autem summitates vectium in sancto con- [illegible] Christum quidem oculis corporis nostri sub- [illegible] oculis tamen fidei se ipsum revelare manife- [illegible] suæ gratiæ. Quod, tabernaculo stante, arca [illegible] templo autem, nisi cum illius de- [illegible] non fuit: nonne significare potuit fidelibus, [illegible] ut Christus ex adyto Divinorum decre- [illegible] atque ipso adeo cœlo prodeat, & Israëliti- [illegible] hic nunc illic conspiciatur; at, postquam ite- [illegible] fuerit, inibi maneat ad illud usque tempus, [illegible] *præteribunt, & elementa æstuantia solven-* [illegible] *Oportet enim, ut cœli ipsum capiant, usque* [illegible] *omnium. Act. III.* ℣. 21.

In templo secundo cur non fuerit arca?

XLVI. [illegible] Divinæ sapientiæ manifestatione factum est, [illegible] in domo Dei, scilicet sub templo se-

propitiationis observandæ.

[illegible] *Levit.* XVI. Inducendæ Aaroni
[illegible] & tantum in iis ministe-
[illegible] peragenda erant, ℣. 4. Et post-
[illegible] pro se & familia sua facere
[illegible] filiorum Israelis accipere duos hircos
[illegible] in holocaustum, ℣. 5. Hirci illi
[illegible] parandi erant, ex thesauro destinato
[illegible] ad cultum Divinum necessariis. Uter-
[illegible] sacrificium pro peccato, hostiæ unius lo-
[illegible] Israelis peccatori,
[illegible] Deo illi hirci sistendi erant coram Je-
[illegible] Deo sacri, & cultui ipsius
[illegible] jacienda erat sors, sors una Jeho-
[illegible] ℣. 8. Id ita factum narrant Hebræi: Pon-
[illegible] sive sacerdotem summo proximum
[illegible] consistebat ante hircos: sor-
[illegible] initio ligneas, sub secundo tem-
[illegible] inscriptum erat, JEHOVÆ, alteri
[illegible] extraxerat, ea imponebatur capiti hir-
[illegible] & quam sinistra extraxerat, capiti illius
[illegible] Vide *Ainsvvorthium* & *Altingium*. Qui
[illegible] pro peccato, quod mox fiebat
[illegible] declarando. Nam sorte ei imposita, pon-
[illegible] PECCATUM DOMINO, id est destinatum
[illegible] & offerebat eum, id est constituebat
[illegible] ad septentrionem altaris. Qui vero Aza-
[illegible] sistebatur coram Jehova, לכפר עליו
[illegible] super eum, confessione & impositione
[illegible] Deinceps is qui Jehovæ erat, jugulari de-
[illegible] & sanguis illius inferri intra velum,
[illegible] erat operculum propitiatorium, &
[illegible] Sic expiatio facienda erat
[illegible] conventus ab immunditiis filio-
[illegible] Tum sursus admovendus erat hircus ille
[illegible] offerat Azazeli: cujus capite Pontifex
[illegible] confitebatur super illum omnes iniquita-
[illegible] hoc fere, ut Hebræi ajunt, carmine: *Ob-*

[illegible] Secunda sententia auctores volunt, Azazelem fuisse aspe- rum & praeruptum in deserto montem. Ita *Jonathan*, *Saadias* [illegible] *Jarchius*, *Kimchius*, & Hebraeorum plerique. Sed bene [illegible] observatum est: I. Quod nusquam Moses dicat, *mons Azazel*, ut dicit *montem Abarim*, *mons Ebal*, *mons Garizim* [illegible]. Quod non videtur verisimile, neminem esse, qui in [illegible], & tam accurate descripta, meminerit montis Azazel, & ne situm illius indicet. Nam quod anonymus aliquis apud *Abenezram* monet, esse montem Sinai, id persuaderi non poterit [illegible], quum vastae sint interjectae solitudines inter Hierosolymam & Sinai, quarum tractum quotannis hircus ab urbe ad Azazelem deduceretur.

Juxta nonnullos asperum montem in deserto notat.

LI. Tertia sententia eorum est, qui pugnant, *Azazelem* esse *Diabolum* [illegible], hircorum alterum Diabolo cessisse, non quod Diabolo offerretur (erat enim Deo sacer, & ad [illegible] [illegible]) sed quod volente Deo exponeretur vexandus Diabolo. Hujus sententiae haec sunt firmamenta: I. [illegible] Hebraeorum opinio est, *Azazelem* daemonis nomen esse, [illegible] *Azael*, *Machazael*. Similiter Poëta Christianus in Marcum Valentini discipulum, qui praestigiis suis spectatoribus illudere [illegible], ita cecinit:

Juxta alios, Diabolum.

[illegible]
[illegible]
[illegible] Satanae fretus auxilio Patris
[illegible] designas ope.

[illegible] *Epiphanius Haeres.* XXXIV. II. Suffragatur etymologia [illegible] est [illegible] *quae ivit*; id est, [illegible] non [illegible] & a Deo descivit. Alibi [illegible] *Hirci* vocantur: ut *Lev.* XVII. v. 7. [illegible] reddit *Kimchius* in Lexico. *Hirci, inquit,* [illegible] *hircorum apparent credentibus sibi.* Non [illegible] habet *Maimonis* filius in *More Nebochim Lib.* III. *Cap.* XLVI. [illegible] Theologiam, de Pane, Fauno, Satyris, qui & ipsi hirci dicti sunt. Si ergo alibi daemones citra controversiam vocati sunt hirci, quid ni & hic in emblemate per *Azazel*, [illegible] *qui abiit*, Diabolus notaretur, ut Nachmanides loquitur [illegible], *Princeps, qui dominatur in locis desertis?*

LII.

sime, nisi fallor, hujus rei rationes Bochartus explicuit. I. Victimam offerens eam hoc ritu Deo tradebat, & quasi manumittebat, professus se renunciare juri, quod in animal istud habebat, seque illud dominio suo eximere & cultui Divino dicare. Quemadmodum Romani olim servum in libertatem asserendum manu tenebant, dicentes, hunc hominem liberum esse volo. II. Hoc eodem ritu iram Dei peccator deprecabatur, eamque immitti petebat in illius victimae caput, quam suo loco ponebat. In hircum ergo hunc hoc ritu peccata totius Israëlis conjiciebantur, ut ea typice ferret, & longe ab Israële auferret.

LV. *Tertio* quaeritur, quid sit ארץ גזרה, *terra excisionis*, in quam deducendus erat iste hircus. Non puto unum aliquem locum praecise significatum fuisse: non enim credibile est, quod eodem loci hircus deductus sit, quum sacra Hierosolymis peragebantur, quo deductus est, quum Aaron illa primum obiit in deserto. In genere ergo notat locum ab hominum frequentatione remotum, שממה ארץ; *Locum desolatum*, inquit *Jonathan*; ארץ לא יתבא *terram inhabitabilem*, dicit *Onkelos*; Graeci, γῆν ἄβατον. *Aberbenel* exponit, *terram decreti*: qua quidem terra designari vult regionem illam, de qua latum decretum erat Israëlitas captivos in illam abducendos.

Quid terra excisionis?

LVI. *Quarto* quaeritur, quis sit ille איש עתי, cujus erat hircum deducere? Hebraea vox עתי alibi non exstat. Graeci transtulerunt, ἀνθρώπου ἑτοίμου. Scilicet עת *tempus* significat, idem quod Chaldaicc זמן. Hinc collegerunt, עתי Hebraeis idem esse, quod Chaldaeis זמין, *paratus, instructus*. Non male verteretur καίριος vel *hominem opportunum*. *Aberbenel* vult esse איש גדול בזמנו ועתו *hominem magnae dignitatis sua aetate ac tempore*, saltem in applicatione typica. Quicquid sit, satis patet, Deum ad nullum certum genus hominum hoc officium alligavisse. Rabbini narrant, quemlibet ad id muneris idoneum fuisse, modo Pontifex illum designaret, & neminem ad id adhibitum fuisse praeter alienigenam.

Quid איש עתי.

LVII. *Denique* inquirendum est, quid tandem isti hirco fieret. Judaeorum Doctores constanter tradunt, sacerdotem frustum panni in linguae formam cocco tinctum, ponderis duorum siclorum in capite hirci emissarii ligavisse, quod ductor hirci, postquam ad destinatum locum pervenisset, dividebat, & parte rupi, in quam hir-

Quid hirco emissario fieret?

hircum [illegible], [illegible] cornibus [illegible]. [illegible]

[illegible] quod [illegible] contigisse [illegible]

pro [illegible] conjectabantque inde, [illegible]

juxta illud [illegible]

[illegible]

Ceremoniæ illius diei Christiano [illegible]

[illegible] Christi mortem, [illegible]

[illegible]

similitudine carnis peccato obnoxiæ, *Rom.* VIII. ℣. 3. petulantis ac petulci hirci symbolo figuratur. Hircus iste a populo Aaroni dabatur. Christus quidem a Deo datus est hominibus; attamen id, quod offerret, humanam suam naturam, ab hominibus assumsit, excitatus a *Deo e medio fratrum suorum. Deut.* XVIII. ℣. 15. Christus etiam triginta argenteis, ex gazophylacio, uti videtur, emtus est, ut piaculum pro toto esset populo. Hircus uterque sistebatur Domino ad ostium tentorii conventus. Christus se ipsum lubens Deo sistit; *Ecce venio, voluntatem tuam facere, Deus mi, delector. Psal.* XL. ℣. 8. 9. Et oblatio ipsius peracta est inspectante tota Ecclesia, & urgentibus illam iis, qui tabernaculi principes erant. Hircus ille jugulabatur in quem sors ceciderat pro Jehova. In sorte autem Divina providentia citra controversiam sola dominatur. *Prov.* XVI. ℣. 33. Christus etiam non nisi *determinato Dei consilio* traditus est ad mortem. *Act.* II. ℣. 23. & IV. ℣. 28. Hircus jugulatus igne sacro cremabatur. Christus similiter tostus & ustus est, tum igne Divinæ excandescentiæ adversus nostra, quæ susceperat, peccata, quam suæ erga nos caritatis, & zeli pro Dei gloria, flammis. Crematio carnis & pellium hujus hirci extra castra facta est. Christus etiam passus est extra portam: & nobis quoque ad eum exeundum est extra castra, probrum ejus portaturis. *Hebr.* XIII. ℣. 11. 12. 13. Nimirum, animose nobis ferendum est, si propter Christum seculi hujus commoditatibus mulctemur. Ita hoc *hirco* adumbrata est Christi *humiliatio.*

IX. Sed & typum *exaltationis* ipsius videamus. Aaron sanguine hirci, qui a populo & pro eo datus erat, fuso, intrabat in sanctuarium. Christus oblatione pro peccatis nostris facta, ingressus est in cœlum, *& sedit ad dextram majestatis in excelsis. Hebr.* I. ℣. 3. Ingressus est Aaron intra velum cum thuribulo & suffitu. Christus in cœlum ascendit, *ut intercederet ibi coram facie Dei pro nobis. Hebr.* IX. ℣. 24. Non patebat Aaroni ingressus sine sanguine victimæ expiatoriæ. Neque Christus sine sanguine intravit in sacrarium, sanguine, inquam, non hircorum, vel juvencorum, sed suo proprio, quo æternam redemtionem nactus est. *Hebr.* IX. ℣. 12. Neque nobis alius in sanctuarium aditus est, nisi per sanguinem Christi, quo recentem & vivam ad illud viam nobis initiavit. *Hebr.* X. ℣. 19. 20. Velum quod sacerdoti factam expiationem

Aaron in Sanctuarium intrans, exaltationem.

repraesentativo cesserat; eo deinceps [illegible] ad locum [illegible] rediibat; quia sic non vere, sed in figura solum [illegible] tum. *Hebr. X.* ℣. 4. Christi [illegible] ad tempus [illegible], sed [illegible] Divina [illegible] XXVII. ℣. 50. 51. [illegible] hirci [illegible] erant: atque ita manebat ille sanguis in adyto. Christus [illegible] per eum sanguine suo comparet, qui est *sanguis* [illegible] *loquens* [illegible] *Hebr. XII.* ℣. 24. Hinc est, quod [illegible] no videre [illegible] enim Christus semel [illegible] in omnia saecula [illegible] men ut [illegible] repraesentabatur in coelo, propter [illegible] ciam mortis illius, quae semper recens est. Neque [illegible] cessio Christi pro nobis, nisi continua repraesentatio [illegible] mortis suae coram Patre. Quod pro ipso loco [illegible] convenit, quam ejus facienda erat sanguine, id [illegible] bitationem in homine peccatore [illegible] sanctam [illegible] & eadem ipsam [illegible] ri non [illegible], peccatores sine expiatione in [illegible] Ita Paulus dicit *Hebr. IX.* ℣. 23. [illegible] ri. Nam quod in coelo [illegible] Divinae sanctitati, peccatores [illegible] sanguine Christi [illegible] tere ad communionem gloriae suae & in iis habitare. [illegible] ri hirco [illegible] evidentia.

Mysterium hirci emissarii.

LXI. Major difficultas est circa mysterium hirci [illegible] quo, quid [illegible] licet [illegible] Duas hic Theologorum [illegible] tias [illegible] cum consideratione [illegible] non [illegible] est, ut in eorum opinione [illegible] telligunt, [illegible] Cornelius a Lapide [illegible]. Sed sunt Viri eruditi, qui [illegible] cum emissarium [illegible] Judaeos praefiguratos esse [illegible] eum Christi [illegible] contendunt.

Sunt, qui illud rebelles Judaeos repraesentare putant.

LXII. [illegible] hoc modo sic digerunt. [illegible] dimissio hirci in desertum, [illegible] cipit; & in sorte non est [illegible] Domino, [illegible]

hircum propi[illegible] Mediator testamenti, sed populus im-
morigerus. Improbi enim *hirci* vocantur. *Matth.* XXV. ℣. 33. Il-
li Christo controversiam fecerunt de jure [illegible] πρὸς τ̃ Θεόν.
[illegible] Divina sorte facta est decisio. Christus enim per
sanguinem suum in sanctuarium cœleste introductus est. Reliquis
incubuit illa maledictio *Deut.* XXIX. ℣. 21. *Et separabit eum Jeho-
va ad malum ex omnibus tribubus Israëlis.* An non etiam dimissi
sunt Judæi & dispersi per gentes? Traditi etiam sunt *Azazeli*,
sive, ut Veteres Magistri dixissent, *Sammaëli* cesserunt pro por-
tione (habent enim *pulverem*, quem *comedat serpens Gen.* III. ℣.
14.) Uno verbo, traditi sunt in potestatem Diaboli. *Et quam re-
cte dicantur illi, qui sunt* [illegible] FERRE PECCATA POPULI
FIDELIS, patet. *Nam etiamsi in illis non sit causa justificatio-
nis, tamen in illis conspicitur Dei severitas, sic vindicatur omnis
sanguis fusus ab initio mundi; atque adeo omne peccatum, quod un-
quam commissum est.* PECCATA ENIM OMNIA OMNIUM FA-
CIUNT SUA, QUI SUA CONFITERI NON VOLUNT, *ut se sub-
mittant justitiæ Dei.* Quod dicitur de hirco propellendo, *statuen-
dum esse coram Domino*, לְכַפֵּר עָלָיו, *ad expiandum illum*; signi-
ficat, eos quoque a Christo sacerdote sisti Deo, ut sanctificatos in-
dicet, ut maneat illis *semen sanctum Jes.* VI. ℣. 13. & filii promis-
sionis proveniant: breviter, fore aliquando, ut Israël totus salve-
tur, & [illegible] per sacerdotem Christum expiatus cernatur aliquando.
Rom. XI. ℣. 26. 27.

LXIII. Mirum mihi semper visum est, & post longam sol-
licitamque meditationem etiamnum videtur, viros eruditos serio
animum suum induxisse, ut talibus assensum præbeant commen-
tationibus, quibus vix quidquam alienius a ceremoniæ istius my-
sterio dici potuisse arbitror.* Quippe quæ fini atque intentioni
festi hujus diei prorsus adversæ sint: ecqui enim probabile sit,
festo propitiationis die, totius populi peccatis omnibus expian-
dis dicato, tam solenniter ejusdem populi repudiationem anni-
versario symbolo inculcatam fuisse? Jejunat populus universus, af-
fligit animam suam, confitetur peccata, petit eorum remissionem,
Pontifex in eo totus est, ut expiationem procuret: Deus promit-
tit TOTI CONGREGATIONI ISRAELIS; AB OMNIBUS PECCA-
TIS VESTRIS CORAM JEHOVA MUNDABIMINI. Credibile ne

* *Cæterum id ab illius instituto dici alienum est.*

[illegible], ut ipsi viri eruditi, & recti, loquuntur. [illegible], cur non & de altero dicetur, cum [illegible], qui peccata populi aufert? Ha- [illegible] uterque ex populo, uterque communi [illegible] pro peccato: nulla hactenus distinctio in typo. [illegible] discrimen cogitare in significatione? [illegible] rationi est, eorum quoque sumtu, id est [illegible] ac volentibus, [illegible], qui repræ- [illegible] destinatus erat? Et an re- [illegible], *in peccatum* data est, ut hæc in [illegible] Christo Domino jungantur? Absit, inquit Vir Do- [illegible] Christo, *de cujus honore nimis sollicitisu-* [illegible]. Pie hactenus. Deo gratias. At [illegible] summum esse [illegible], in peccatum. *Di-* [illegible] *Quamdiu sorte distri-* [illegible], *de utroque* [illegible] *poterat, quod, post sor-* [illegible] *erat locum.* At mihi videtur, non [illegible] e simplicitate verborum, neque de altero solum [illegible] quod dicitur de utroque. Quamvis intelligendum [illegible]; quod sequentia legis verba innuunt. [illegible] hircus erat in peccatum, quod diserte dicit lex: [illegible]; alter peccatum erat, quia pro peccatis [illegible] quia peccata populi ferens ea auferebat. Ver- [illegible], integrum hoc sacrum [illegible] duabus consta- [illegible]; primo mactatione unius hirci, cujus sanguis fusus [illegible] populi peccata; dein dimissione alterius hirci, qui [illegible] peccata auferebat virtute sacrificii mox oblati. U- [illegible], suo loco & ordine, concur- [illegible] jubetur Aaron utrumque hircum sistere coram [illegible] conventus ℣. 7. Qua re uterque Deo pa- [illegible]. Citra controversiam Aaron hic figu- [illegible] est. Hircus jugulandus significat Chri- [illegible]. Nam se ipsum Deo sistit, quum *iret Hie-* [illegible] *omnia, quæ scripta sunt per Prophe-* [illegible] XVIII. ℣. 31. At quomodo eodem tem- [illegible], qui Diabolo [illegible], pontifex noster,

ex-

[illegible] *et statui solitus sit,* [illegible] *erat, itidem Domi-* [illegible] *est. Quod vero unus,* [illegible] *in sortem Do-* [illegible] *quod super altare mactabatur. Cujus-* [illegible] *Ebræorum loquendi modo,* [illegible] *XXI. ℣. 6.* [illegible] *alter,* לעזאזל [illegible] *est, atque ad* [illegible]*, ut a grege se-* [illegible] *forte sit* [illegible] *ex-* [illegible] Deo [illegible] in toto ritu manet, [illegible] *in symbolum eorum qui* [illegible] mancipia Diaboli.

LXVII. IV. Magnum etiam argumentum est in impositione [illegible] & peccatorum Israëlis, cum ejusmodi proci- [illegible] populi qualia [illegible] §. XLVIII. [illegible] Christo [illegible] in voluntate Patris & [illegible] peccata totius Israëlis mystici. Si [illegible] Judæis [illegible] die debuit, certe hoc e- [illegible] unicum fundamentum est. At diffi- [illegible], meo quidem judicio, nullo modo id, [illegible] & peccatorum [illegible] significat, ad re- [illegible] quos [illegible] vicarios sibi & succe- [illegible] *fidelis.* Illius [illegible] mortalium nequissimi, [illegible] *1. Thess.* [illegible] iniquitates totius Israëlis a sacerdote ipsis [illegible], longe est ab Israële auferen- [illegible] Socinianis [illegible], ut argumen- [illegible] Christi [illegible] feliciter hactenus defen- [illegible] eversum camus?

[illegible] hoc dictum conco- [illegible] POPULI FI- [illegible] Quis hoc unquam Prophetatum, vel A- [illegible] est, cum scriptura loquitur? Quis adhuc usque [illegible] OMNIA PECCATA SUA FACERE, [illegible] NON [illegible] OMNE HOC [illegible] IN REBELLIBUS [illegible] CARI? Hæc est nova peccati imputatio, hacte-

Neq; Iudæi dici pos- sunt ferre peccata populi fidelis, uti typice ea ferebat hircus.

Probabilius est, eum quoque Christi typum fuisse.

LXI. Alii ergo, & si quid judico, melius, hunc hircum [illegible] quam alterum illum, qui mactabatur, Christi typum fuisse docent. Sed & hi rursus in diversa abeunt. Alii duas [illegible] Christi, alteram humanam, quæ vexetur, alteram Divinam, quæ, [illegible] quum sit, libera manet & vivit in æternum [illegible] contendunt; quod *Theodoreto*, *Isychio* & *Cyrillo* [illegible] esse, *Cornelius a Lapide* refert. Alii, duos Christi status [illegible], ante & post resurrectionem. Ita hircus immolatus Christi in crucem sublati, sed is qui vivus emittebatur ejusdem Christi ex mortuis suscitati, & in omnia secula viventis, typus esset. Quod post *Augustinum* & *Procopium* *Bocharto* quoque, aliisque maximi nominis Theologis placuit. Duo tamen sententiæ huic admodum obstare videntur. I. Quod hirco vivo peccata [illegible] imponerentur. Christus autem a mortuis suscitatus [illegible] introductus *sine peccato* est, *Heb.* IX. ℣. 28. II. Quod [illegible] peccatis onustus, impurus censeretur, adeo ut [illegible] eum in desertum duxerat, mundationis indigeret. ℣. 26. [illegible] resuscitato nulla impuritas vel cogitatione fingi [illegible]

Non ut ex mortuis suscitati;

Sed ut pugnantis cum Diabolo, et auferentis peccata.

LXII. Alii denique, quibus ego quidem lubens assurgo, du- [illegible] Christi Mediatoria significari arbitrantur, unam erga [illegible] cui satisfaciendum erat per meritum mortis, al- [illegible] Diabolum hostem, cum quo luctandum fuit effi- [illegible] Respectu prioris hircus jugulandus cedebat Jehovæ. [illegible] respectu hircus vivus cedebat Azazeli. Accedit, quod [illegible] peccati expiatio notaretur, quæ per sangui- [illegible] lationem fit; in altero autem effectus hu- [illegible] scilicet ablatio & remotio peccati, ha- [illegible] in conspectum Dei adversus nos veniret. At- [illegible] ratio ordinis, cur post jugulatum priorem hir- [illegible] longe auferenda imponerentur. Quia abla- [illegible] non potest χωρὶς αἱματεκχυσίας. Utrumque qui- [illegible] in sacrificiis ordinariis; sed quia posterius non [illegible] in cæteris, peculiari symbolo Deus adumbra- [illegible] hoc festo, ad majorem populi consola- [illegible] divitiæ Divinæ bonitatis ac sapientiæ luculen- [illegible] quando sub diversis typis omnes Christi redempto-

ris

[illegible] me didicisse fateor partim a TURRETINO, [illegible] Quorum ille copiosa oratione sententiam [illegible] de [illegible] fide definitum pro satisfactione Christi [illegible] fortiter ac feliciter tuetur. *De Verit.* [illegible] § XXII. XXIII. Hujus autem verba, quæ [illegible] *ad Hebr. Cap. IX. § XXV. & seq.* dignissima [illegible] quatenus nostro serviunt instituto, & [illegible] Christum, inquit, debuisse venire ad Israëlem, quum [illegible] *in deserto*, patet ex *Ezech.* XX. ℣. 35. Id autem fa- [illegible] fuit provincia Imperii Romani, & Procuratorem Cæsaris habuit. Tunc enim fuit pars *deserti populorum.* Romanum populum per DRACONEM significari *Apoc.* XII. satis [illegible] spectum est. Is se paravit ad Christum, quum natus esset, de- [illegible] CHRISTUM PORRO TRADENDUM FUISSE IN MANUM DIABOLI, [illegible] *sub specie serpentis seduxit* (id SAMMAELI *tri-* [illegible] *promissio dicit Gen.* III. ℣. 15. *Ut igitur mactatio* [illegible] *Christi & fusionem sanguinis ipsius significat:* [illegible] HIRCI SEDUCTIO IN LOCUM SCABRUM ET [illegible] CHRISTI TRADITIONEM IN MANUM DIA- [illegible] IMPERIUM MORTIS, AD IPSUM EXAGITAN- [illegible] *peccatorum, &* [illegible] *hominum, quibus* [illegible] *reliqui deserti populorum, & pars ejus.* [illegible] *, id factum esse, Christus indi-* [illegible] XIV. ℣. 30. 31. *Q. D. Princeps mundi, qui nihil habet in* [illegible] *suam in me exerceat; idque fiet eo fine,* [illegible] *fiat mundo manifesta. Habemus itaque figuram* [illegible] *qua Christus traditus est. Primo illius, qua* [illegible] *Secundo illius, qua traditus est in* [illegible] *gentium.* Hæc Coccejus: similiter Do- [illegible] MOMMA *Oeconom. Temp. Tom. I. Lib. II. Cap. XI. §.* [illegible] Ubi quum eandem sententiam concinne nitideque [illegible] scripturis probasset, subjungit tandem: *Po-* [illegible] *pergere ad alia.* Nulla itaque mihi invidia [illegible], quæ doctrinam sanam certamque exhi- [illegible], in quibus neque sanitatem istam, neque [illegible].

Turretinus, Coccejus, Momma laudati.

[illegible] Prodierunt nuperrime VARIA SACRA Clarissimi Vi-

Verbum de Wayenio.

[illegible] Ego vero libertate ista [illegible] Quoties autem disputandum erit, [illegible] rationes a piis diversissimas esse cupio, [illegible] lapides loquentis [illegible] byssina verba repo- [illegible] quæ vel umbram habebant duritiei ex [illegible], substitutis mollioribus. Atque hæc de typis [illegible] dicta sufficiant.

CAP. VII.

De Sacramentis Gratiæ usq; ad Abrahamum.

I.

Etiam fœderi gratiæ sua sacramenta sub quacunq; oeconomia sunt.

O[illegible] & benigne Deus fœderum suorum promis- siones [illegible] symbolis confirmatum & consi- gnatum [illegible] pridem a nobis expositum est. Id uti fecit [illegible], ita & [illegible] facere voluit in- [illegible]. Cui sub quacunque oeconomia sua quæ- [illegible] & sigilla appendit, quæ Ecclesia jam à multis re- [illegible] vocitare assuevit. Erat sane etiam in [illegible] quos exposuimus, aliisque similibus typis, sa- [illegible], quatenus præfigurabant Messiam, & quæ ille [illegible] spiritualia beneficia: attamen ea specialius sa- [illegible], quæ cum in signum a Deo hominibus data [illegible] sigilla, sive arrhæ & pignora amicitiæ suæ essent.

Atque ea quidem in multiplici differentia.

[illegible] quidem rursus in multiplici differentia sunt. Vel [illegible] NATURALIBUS consistunt, quibus eam notam Deus [illegible] documenta ac sigilla testamentorum suorum essent: [illegible] a *Calvino Inst. Lib. IV. Cap. XIV. §. XVIII.* [illegible] qualia erant manna coelitus depluens [illegible] potusque miraculosus Israelitarum in deserto: [illegible] quibusdam sacrisque ritibus a Deo ad res spi- [illegible] instituta. Nonnulla etiam *extra ordinem*, pro [illegible] hominibus, & ad breve tempus fuerunt: alia [illegible] universæ Ecclesiæ data, & non nisi cum ipsa [illegible] finem habitura. Atque hinc est, quod in [illegible] Veteris Testamenti Theologi non con- [illegible] eam vocem extendunt, vel arctius ad- strin-

[illegible] ejus tegendæ nequa- [illegible] pelliceis tunicis vestive- [illegible] mactatarum exuvias [illegible] Frustra enim est, quod nonnulli [illegible] controversiam movere voluerint: quum He- [illegible] scriptura nusquam alia significatione quam [illegible] pelle usurpetur. Accedit, quod hoc vesti- [illegible], ita etiam antiquissimum sit. Vide [illegible] XV [illegible] ℣. 26. Inde prisci Græcorum Heroes, [illegible] exuviis induebantur, aut pelle Lybisti- [illegible] id est, vulpis pelle. Et [illegible] Romanorum patres & rustica corda ignorat? Vi- [illegible] *de Idololatria Lib.* III. *Cap.* LIX. Erudita sane *D.* [illegible] observatio est: hic videri primam originem esse illi- [illegible] *Lev.* VIII. ℣. 8. qua sacerdoti holocausti victi- [illegible] illius pellis addicitur. Hunc autem Dei, [illegible] symbolicum fuisse, quis nega- [illegible] satis huc alludunt ipsa Christi verba? *Apoc.* [illegible] *vestimenta alba, quibus in-* [illegible] *dedecus nuditatis tuæ.* Confer *Joh. Henrici Ur-* [illegible] *Lib.* VI. *Cap.* XV.

[illegible] I. Quem ipse sibi homo excogitaverat [illegible] non poterat, ut oculos Dei sustineret, [illegible] & falsi nominis sapientia moliatur peccator, [illegible] quod conciliare ipsi queat justam ac bene fundatam [illegible] coram tribunali Dei compareat. *Telæ eorum uti ara-* [illegible] *neque operient se factis suis.* [illegible] II. Idoneæ vestes Divinæ clementiæ donum erant. [illegible] tegumur, *ex Deo est*, *Phil.* III. ℣. 9. [illegible] a Christo Deo consummata, a Spiritu DEI [illegible] applicata. III. Ex spoliis mortalitatis, & exuviis [illegible] teguntur corpora protoplastorum. Vestis [illegible] tegitur, ex ipsa morte Christi est. [illegible] mortis interventu constare potest justitia illa, [illegible] Deo. IV. Rudis ille primi hominis vesti- [illegible] commodiore & comtiore mutandus erat. [illegible] vestis hæc, quæ ex Deo nobis data est, dum

hominibus concessa a Deo

Schola sacrificiorum. p. 12.

Earum mysterium.

[illegible] *signum est*. Quæ ut e- [illegible] I. Sacerdotem offeren- [illegible] III. Oblationis ritum. IV. [illegible] V. Expiationem, [illegible] VI. Sacrum epulum sacrificiis ad- [illegible]

[illegible] typici Sponsores suo modo erant, quatenus [illegible] *pro hominibus constituti in* [illegible] V. ℣. 1. Spondebant autem, [illegible] esse recipiebant. Ista [illegible] id, quod Deus a tempore exigebat ad [illegible] *Lev.* I. ℣. 4. & IV. ℣. 26. &c. & XVI. ℣. [illegible] fideles, Christum æterni testa- [illegible] esse, qui jam inde a primo hominis peccato, re- [illegible] tempore omnem Dei voluntatem consummatu- [illegible] oblaturum esse, quæ non typicæ, ut olim, [illegible] expiationis causa sit. Qua Dei Christique [illegible] *Hebr.* X. ℣. 10.

Sacerdotes typici sponsores.

[illegible] quæ offertur, considerari debet, I. Quod [illegible] ad significandam purissi- [illegible] quippe agni inculpati, & inconta- [illegible] 1 *Pet.* I. ℣. 19. II. Quod sit [illegible] in cibum datum; cujus [illegible] homo id, quod est. Ideoque tale animal substitui [illegible] ipso, &, in significatione typica, pro ejusdem [illegible] nobiscum participe sponsore. III. Quod sit [illegible] *Pretium agri sunt hirci*, *Prov.* XXVII. ℣. 26. In [illegible] vel præcipuæ divitiæ erant. Unde *Columella* [illegible] Lib. VII. nomina *pecuniæ* & *peculii* tracta vi- [illegible] veteres possederunt, sed adhuc apud [illegible] unum divitiarum genus. Eo notabatur, [illegible] offerendum, uti est dilectus Patris, & san- [illegible] auro & argento nimium immensum pretiosior, ita [illegible] *pretiosissimum* esse debere, 1. *Pet.* II. ℣. [illegible] coram vulsore ac mactato- [illegible] hieroglyphicum incredibilis illius patientiæ, quæ [illegible] V. Quod gratissima Deo fuerint primogenita: [illegible] Habel, & sub lege exegit DEUS. *Exod.*

Victima, symbolum Christi.

[illegible] *Spiritu Sancto & igne.*
[illegible] ille sacrificiorum,
[illegible] superveniens cœlitus, post
[illegible] accedentium ad altare ma-
[illegible] *Exod.* XL. ℣. 30. 31. 32. uti acute observavit
[illegible] p. 65.
[illegible] sequebatur *expiatio* : quæ in
[illegible] propitiæ acceptato quiescebat,
[illegible] una cum victima typice
[illegible] plaga sisteretur, & Deus
[illegible] Hinc victimis purificatio
[illegible] *Lev.* XVII. ℣. 11. typica videlicet, & sacra-
[illegible] §. VIII. Sacramentalis dico,
[illegible] veræ illius expiationis,
[illegible] in Christo [illegible] Typisque illis adum-
[illegible] Evangelii notificatione acquie-
[illegible] Christi, de satisfactione pro peccatis in pleni-
[illegible] illa [illegible] rentur. Eoque sen-
[illegible] sanguinem Christi conscientiam mundare ab
[illegible] sanguis [illegible] & hircorum sanctificabat
[illegible] *Heb.* IX. ℣. [illegible] Nam hæc illius præfi-
[illegible] obsignatio erat.
[illegible] denique [illegible] coram Jehova, ex
[illegible], quæ igne non in solidum cremaban-
[illegible] Mosaica obtinuit speciatim in iis sacrificiis,
[illegible] *Lev.* VII. ℣. [illegible]. Quam vocem Græci ver-
[illegible] *Pacifica*: alii malunt, Ἐυχαριστικὰ. Sed
[illegible] *Eucharistia*, est una ex speciebus sacrificii
[illegible] VII. ℣. 12. & hæc quoque sacrificia *Hilastica*
[illegible] impositione manuum, quæ impositionem pec-
[illegible] *Lev.* III. ℣. 2. & 13. Propterea non male a Viro
[illegible], rationem & notationem nominis hanc
[illegible] in hoc sacrificio esset quodammodo πλείωσις,
[illegible] holocausta in totum consumebantur,
[illegible] comedebat sacerdos; de
[illegible] victima, *Deut.* XII. ℣. 6. 7.
[illegible] *Cor.* X. ℣. 18. *Nonne, qui edunt victimas,*
con-

Expiatio typica.

Sacrum convivium.

[illegible] *Jos.* [illegible] ỳ. 7. Hæc omnia [illegible] devoti Deo sunt.

[illegible] significatur. I. In [illegible] hominem cum [illegible] II. Æquum esse, ut totus homo, [illegible] se sistat, to- [illegible] Spiritus: *In ho-* [illegible] *Deo. Rom.* XII. ỳ. 1. III. Sicut [illegible] alieno igne accensi: ita ingratus est [illegible] Dei unctionem non habet, neque ex [illegible] *Qui ipsi fatuis accendunt ignem &* [illegible] *in flammam ignis sui, & in scintillas, quas* [illegible] *Etiamsi quis corpus suum comburendum* [illegible] *nihil hoc ipsi prodesset.* [illegible] IV. [illegible] sed & nostra Deo [illegible] in pectoribus olim [illegible] *victimis beneficentiæ* [illegible] XIII. ỳ. 16. V. Vi- [illegible], quia eam, ad [illegible] pro gloria ipsius impendamus. *Phil.* II. [illegible] *super sacrificio & mini-* [illegible] *gaudeo & gratulor* [illegible].

[illegible] in fœderis Noachici [illegible] IX. ỳ. [illegible] Ubi primo expendendum, [illegible] arcus iste fuerit signum [illegible]

[illegible] I. Non fuisse illud for- [illegible] Nulla enim hic spiritualis ac [illegible] fœderis non Noacho [illegible] sed omnibus hominibus, omni [illegible] & alitibus, & pecudibus, & feris ter- [illegible] universalitas a fœdere gratiæ aliena est. Di- [illegible] Deus, de Fœdere gratiæ cum Ecclesia loquens *Jes.* [illegible] Non tamen iis verbis [illegible] cum fœdere [illegible] Instituit fo- [illegible] firmissimam stabilitatem:

IRIS.

Fœdus iride obsignatum non fuit formaliter Fœdus gratiæ.

[illegible] Quæ tamen fuit ratio iridis in ob- [illegible] signorum foederis gratiæ, [illegible] efficiebatur, hoc loco argumentantur [illegible] augentem, sacramentis pro- [illegible]

[illegible] Quam tamen fœdus hoc præsuppofuerit, & sua u- [illegible] fœdus gratiæ, negandum non est, illius [illegible] fidelibus obsignari. Hinc in *circuitu thro-* [illegible] Johanne visam esse memoratur. *Ap.* IV. [illegible] inquit RIVETUS, *thronum Christi* [illegible] *etiam in vultu suo præ se* [illegible] *præsertim autem in ipsius facie nos* [illegible] *quæ certi simus, non solum aquas non am-* [illegible] *sed præterea, & præser-* [illegible] *nobis esse ira Divinæ diluvium, quando Chri-* [illegible] *quem dum respicit Deus, recordatur miseri-* [illegible] *quæ in ipso sunt Etiam & Amen. Ap-* [illegible] *gratiæ & pacis nun-* [illegible] Principem pacis, & pax nostra. *Jes.* IX. ℣. 6. *Eph.* [illegible]

[illegible] III. Omni signo analogiam aliquam cum re signata [illegible] Quæ quidem in sacris ejusmodi signis, ex insti- [illegible] significantibus, præcipue ab instituentis arbitrio de- [illegible] naturalem aliquam convenientiam cum re [illegible] significata plerumque supponat, uti ex omnium ordina- [illegible] sacramentorum inductione liquet. Quæ naturalia sunt [illegible] diluvium quoque fuere, sed vis significandi & promis- [illegible] ex institutione Divina illi superaccessit. Ea [illegible] quæ [illegible] & gratiam DEI [illegible] Quæ vel *generalia*, vel *specialiora* [illegible]

[illegible] observavit MUSCULUS. I. [illegible] Deus esse [illegible] ברית עולם, *fœdus sempiternum,* [illegible] Et propterea tale quoque [illegible] solum Noe cum suis in præsenti cerneret, [illegible] oculos habere possent. [illegible] ultimæ voluntatis ha-

[illegible] Sfff bet,

Attamen hieroglyphicum divina gratia in Christo symbolum Exerc. LX. in Genesin.

Cujus significatio ex institutione quidem Divina est: sed naturalem analogiam supponit.

Quæ tam in genere.

[illegible] ob utramque. Qui [illegible] colorem Ignis & Sanguinis [illegible] de zelo Dei & Sanguine [illegible] Dei per Sanguinem [illegible], iridem, qua Jo- [illegible] unius coloris fuisse, *adspe-* [illegible] Ut indicaretur Fœdus Dei [illegible] diversum esse a fœdere generali post di- [illegible] hominibus pacto. Hoc enim fœdere promi- [illegible] aquis operturum non esse, atta- [illegible] regiones [illegible] flammis cineravit: [illegible] symbolum diversis coloribus pictum fuit, [illegible] rubro sive igneo intermicante. Verum [illegible] fœderis unius coloris est, viridis [illegible] fœdus illud semper unum es- [illegible]. Nam in Regno Dei ni- [illegible] per Spiritum Sanctum, *Rom.* XIV. ℣. 17. [illegible] a Viris Doctis observata sunt, & pie [illegible], ut difficilia ingenia cogere que- [illegible] Sapiens & Pius Lector judicet.

Jonas le Buy in Ap. IV. 3.

CAP. VIII.

De Circumcisione.

[illegible] De qua observanda [illegible] I. Institutio Divina. [illegible] v. Minister. VI. Tem- [illegible] Abrogatio.

Circumcisionis.

[illegible] Dei hic erat. Acuto [illegible] cuticula, quæ Hæbræis [illegible] usum, a verbo [illegible] Veteris Testamenti Interpre- [illegible] dicitur: quia [illegible] *tegit*: de qua voce

Ritus.

 mul-

[illegible] *Maimonides in Issure Bia*, [illegible] *ad fœdus Israëlticum se* [illegible] *Divinæ* [illegible] *se reponere, jugumque* [illegible] *& Oblatio volun-* [illegible] Et eo tempore [illegible] Ecclesiæ Sacra- [illegible] Circumcisio. Ita D. Jesus eam distinguit, in [illegible] ii domestica, & in quantum *a Mose* [illegible] Ecclesiæ [illegible] sacramentum. *Joh.* VII. ℣. 22.

VI. [illegible] fuit Circumcisio, non uni Abrahamo & [illegible] Abramidis [illegible], sive ex Sara, sive ex Aga- [illegible], omnibusque adeo domesticis ejus, et- [illegible] *Gen.* XVII. ℣. 25. 26. 27. Nam, etiamsi [illegible] esset ex Isaaci [illegible] posteris, & ne iis qui- [illegible] populum sibi peculiarem formare: nondum ta- [illegible], quo [illegible] populi septa contine- [illegible] vellet. Nec [illegible], quin in reliquis [illegible] temporibus [illegible] electos habuerit. Nihil- [illegible] illa secula, Circumcisionem, [illegible] visibilem Ecclesiam, propagatam esse, in [illegible] istis populis, qui ex Ismaële, & Keturæ [illegible] ac proselytis, qui in domo Abrahami circum- [illegible]. Keturam autem, ut hoc in transi- [illegible] Hagarem fuisse, magistrorum plerique vo- [illegible], nunc dubitantibus: uti videre [illegible] *de Sponsi. Lib. II. Cap. III.* Hæ ergo Eccle- [illegible] posteris circumcisione signatæ erant, jux- [illegible] aliorum patrum piis reliquiis, una cum [illegible] *sibi* [illegible] occipiebat Deus, universa- [illegible] Ecclesiam constituebant. Neque tantisper [illegible] fœdere Dei, quod cum Abraha- [illegible] est, sed fratres censeri debebant, [illegible]. Quo referri potest, *Deut.* XXIII. ℣. 7. [illegible] *quia frater tuus est.* Et quod alieni- [illegible] familiis imposita primitus circumcisio [illegible] Israëlitas debuit de futura vocatione [illegible]

Ea omnes Abramidæ tenebantur.

 VI.

[illegible] ad patrem miserit, [illegible] Quodnam [illegible] a Salomone factum [illegible] unxit in Regem [illegible] *Davidis* commutato, [illegible] , in quo & [illegible] filius, (qui accingens se itineri ex Arca [illegible] in gratiam novi Regis secum absportaverit [illegible] , adulterinis perfidiose substitutis) [illegible] [illegible] abolitam, constitutumque, ut inposterum [illegible] Davide per rectam lineam descendentes sce- [illegible] & circumcisionem introductam, addita per Ma- [illegible] Circumcisione, Hanc autem se reti- [illegible] adductam religione, sed in gentilitium [illegible] symbolum.

[illegible] non videt, [illegible] & inepta esse? Ut [illegible] absurditas cuivis patet, su- [illegible] Reginam, quae ad Salomonem accessit, [illegible] quum probari facile possit, eam fuisse Regi- [illegible] dicitur in Scriptura *Regina Saba*. 1. *Reg*. X. ℣. 1. [illegible] , [illegible] πρὸς [illegible] Alias *Homeritis* Arabico [illegible] Ibi regnasse Reginam hanc, quam *Belkis* [illegible] *Geographus Nubiensis* tradit. II. Chri- [illegible] dicit. Saba autem, sive Arabia felix [illegible] terrae Israel, sed & lingua Arabica אליכון [illegible] *australis* vocatur, quemadmodum ex Salman- [illegible] [a] *Drusius*. Et *Benjamin* in [illegible] *Saba est Alyeman*. Christus ergo, [illegible] quod est syriace מלכתא דתימנא, [illegible] ita ut facile a quovis posset intelligi. III. Ad- [illegible] Reginam [illegible] τῆς γῆς, *e fini-* [illegible] conveniunt [illegible] Sabaeis, quam de Aethio- [illegible] quum in Africa ultra Aethiopiae metropolin [illegible] amplissimae; Saba, Arabiae, adeoque ter- [illegible] ad Oceanum. IV. Auri & Aromatum, [illegible] oneraße narratur 1. *Reg*. X. v. 2. multo [illegible] quam in Aethiopum solo est, quippe

quae

Petrus Della Valle. Itiner. Part. 1. Cap. 32.

Sed nulla probabili ratione.

Quae ad Salomonem accessit, non Aethiopiae, sed felicis Arabiae Regina fuit.

a. *ad Mat. XII. 42. p. 73.*

[illegible] non videtur improbabile, [illegible] ab Ecclesia, [illegible] ponitur בן נכר [illegible] Deut. XXIII. ℣. 2. [illegible] מעדת ישראל [illegible] Ezech. [illegible] conventu, populi mei [illegible] conscribentur. Scili- [illegible] quod ברית pepigi cum ipso, is [illegible] foederari, neque de præ- [illegible] accedebat aliquam- [illegible] Levit. XIX. ℣. 6. col. [illegible] aliaque gravissima mala a [illegible] IV. ℣. 24. 25. nonnunquam è media Lo- [illegible] XX. ℣. 20. 21. & denique, nisi resipisce- [illegible] Non male Abarbenel, [illegible] excindetur ab ipso fasci- [illegible] abscindetur, id est, [illegible] Quid obstat quo minus omnia [illegible] Hac autem [illegible] Deus circumcisionis præceptum voluit, [illegible] pudoris [illegible] plenum, in vilipendium [illegible] volait, ut alacriter [illegible] Annotavit Aben [illegible] Scriptura Sacra [illegible] viginti tres locos, in [illegible] communatur his, qui transgre- [illegible] negativa; sed in affirmativis tantum reperiri ברית [illegible] Circumcisionis & Paschatis rite celebrandi. Ex quo [illegible] religione populum [illegible]

[illegible] quasi omnes in- [illegible] moriebantur, dam- [illegible] quod post [illegible] aliquos Chamie- [illegible] Lib. [illegible] De Sacram. Cap. II. Sed senten- [illegible] Perkinsius (in [illegible] de Sacram. Baptismi) [illegible] si ad annos di- [illegible] respuerit, [illegible] illius

Hac comminatione non tenentur infantes, sed adulti.

[illegible] circumcidendi modum probasse non constat. [illegible] circumcisioni dictus octavus a nativitate erat. [illegible] praecipientis voluntas, attamen [illegible] I. Ut ita infantum tenerituti [illegible] octavum diem sustinendis circumcisionis [illegible] quibus adulti prope succumbunt. *Gen.* XXXIV. [illegible] II. Quia infantes a matre recentes una cum matre [illegible] censentur. Hanc rationem dat [illegible] *Pesachim. fol. 36. col. 3. Quare instituit lex* [illegible] *Differtur circumcisio, donec transeat* [illegible] Et videtur ea ratio [illegible] *ad mundiciem.* [illegible] XII. ℣. 2. 3. Scilicet per circumcisionem infans [illegible] quasi offertur Deo. Deus au- [illegible] septimum diem victimas [illegible] XXII. ℣. 27. III. Facit [illegible] ab externo signo salutem [illegible] a sapiente ac benigno Numine in [illegible] plurimos mori necesse fuit, dilatus non [illegible] & ipse pater Abraham justificatus est in prae-

[illegible] quos tamen non diffi- [illegible] & sexaginta sex Episcopo- [illegible] Vid. *Epistolas Cy-* [illegible] VIII. *quae in Pameliana editione* LIX.) resur- [illegible] diem, qui in ordine dierum octavus est, & in [illegible] ac salus nostra prorsus expleta & consumma- [illegible] esse. I. Quia Christus [illegible] sed vel tertio a morte, [illegible] Hic relate ad circumcisionem [illegible] Neque a primo an- [illegible] octavus dici solet, quum hebdomas septimo [illegible] novae hebdomadis primus. II. [illegible] passionum, & mor- [illegible] ostendemus. III. Non videtur et- [illegible] salutem nostram die [illegible] & consummatam fuisse. [illegible] salutis [illegible] ea consummata est [illegible] Consummata impetratae salutis applicatio, non so-

Dies.

Lichtfoot ad Luc. II. v. 21.

† *Non constat eo praefiguratum fuisse resurrectionis Christi diem.*

Per Circumcisionem exponitur hominis Miseria.

[illegible] *peccato*, partim peccati [illegible] Nam præ- [illegible] ad generationem desti- [illegible], nocet eam totius homi- [illegible], & in Scriptu- [illegible], frequenter dicitur. [illegible] *Levit.* XXVI. ℣. 41. *Jer.* IX. ℣. 26. Et [illegible], dignum esse [illegible] qui a communione Dei sanctorumque [illegible], cum [illegible] ac intolerandis, tam [illegible]

Redemtor ac Redemtio.

[illegible] REDEMTOR ac [illegible] Nam significabatur & obsignabatur hoc [illegible] nasciturum Isaacum [illegible], sive Messiæ, qui [illegible] in se recepturus ac- [illegible] II. [illegible] sanguinem suum pro homi- [illegible] sine quo nulla [illegible] obsignatio est: & ab [illegible] III. Eum ejusdem no- [illegible] *Hebr.* II. ℣. 14. exci- [illegible] ad conservationem [illegible] sicut in carnali cir- [illegible], ne totus homo exscin- [illegible] abscissionem & [illegible], per regenerationem & sanctificationem [illegible] *Col.* II. ℣. 11. Hoc puto anti- [illegible], quando dicebant, גר שנתגייר [illegible] *Proselytum, ac qui proselytus fit, infanti recens* [illegible] apud magistros, [illegible] rogandi, reponebat [illegible] *hæc ignoras?* Joh. III. ℣. 7. [illegible], novam animam, quæ alas [illegible] supremo numine excepta [illegible] Quibus ambagibus antiquos [illegible], credibile est; quæ a recen- [illegible] conversa sunt. Vide so- [illegible] *Cap.* II.

[illegible] Ephes. II. ℣. 12. Illud utique [illegible] in corpore, [illegible] Ephes. III. ℣. 6. vide Deut. [illegible] ℣. 14. 25. [illegible] &c. Ea vero [illegible] [illegible] intra idem [illegible] separationis & [illegible] stabiliendæ [illegible] destructione. Nam in Christo [illegible] neque præputium: sed [illegible] Gal. VI. ℣. 15. Qui ex fide sunt, [illegible] sunt filii Abrahami. Gal. III. ℣. 7. III. Quia [illegible] esse solum Novi Testa-[illegible] ut Abrahami semine Mes-[illegible] corporis sui mystici. [illegible] esse orbi per [illegible] Evangelii innotuit, [illegible] abrogari necesse fuit: ne [illegible] comperiretur. Huc [illegible] Gal. V. ℣. 2. 3. 4. Ecce, ego Paulus dico vobis, [illegible] Christus nihil vobis proficiet. Testor enim [illegible], qui circumciditur, eum esse debitorem totius [illegible] est; qui circumcisionem, ut necessariam [illegible] partem, vel [illegible] justificationis suscipit, [illegible] Quia in signum adhuc necessa-[illegible] per Christum omnia con-[illegible] Quia, quum circumcisio a cætera lege ceremo-[illegible] est, separari non possit, circumci-[illegible] ad totius legis ceremonialis observantiam se ob-[illegible] adventum Christi, & tempus [illegible] III. Quia, quum justitia hominis coram Deo [illegible], aut tota ex Christo, & [illegible] Gal. II. ℣. 21. & III. ℣. 12. 18. qui in cir-[illegible] justitiam quærit, justitia Christi exci-[illegible] necesse est, ut totam [illegible] quod quum [illegible] valeat, norit omnem sibi [illegible] esse.

[illegible] deinde morientis, [illegible] circumcisionis abrogatio, suos [illegible] in circumcisione Christi, qui legi

Quod tamen paulatim & circum-

[illegible] quæstionis determinatio,
[illegible] temporibus [illegible]
[illegible] infantium suorum
[illegible] ad quæstionem hanc no-
[illegible] allegatas, ne dubitan-
[illegible] ut non gentes
[illegible] Novi Testamenti, a circumcisio-
[illegible] liberos esse evincant. Et om-
[illegible] plane debet esse ratio. [illegible]
[illegible] est. Nemo sub Christo
[illegible] gloriatur. Paulus id pro damno & stercore
[illegible] 7. 8. In Christo non est discrimen Judæi &
[illegible] præputii: sed Christus ipse est omnia in
[illegible] cujuscunque præeminentiæ
[illegible] *neminem novimus*
[illegible] ob genealogiam sa-
[illegible] *novimus secundum car-*
[illegible] cognitione [illegible] Messia aliquam colloca-
[illegible] *novimus*, omnem
[illegible] nunc [illegible] in spirituali unione cum
[illegible] Deus nunc [illegible]
[illegible] in nobis liceat habere fi-
[illegible] Christi [illegible] *Jac.* II.
[illegible] Christi pluris æstimare Bar-
[illegible] *Pet.* I. 1. Verbo con-
[illegible] fidelium Israelitarum novissimis temporibus,
[illegible] vel onus & jugum. At neutrum esse
[illegible] libertati per Christum
[illegible] par est. Non
[illegible] præeminentia sublata, fecit
[illegible]
[illegible] audivi, quæ spe-
[illegible] : quarum altera ex
[illegible] Veteri. Ex Novo ex-
[illegible] Jacobi & Presbyterorum
[illegible] *de te ex aliorum*
[illegible] *qui inter Gentes sunt,*

Judaica natio, postquam ad Christum conversa erit, circumcisionem infantium suorum non retinebit.

Jacobi & Pauli de circumcisione sententia.

[illegible] Synodi decretum
[illegible] in exercitio illius li-
[illegible] adhibendam esse,
[illegible] patulas aures:
[illegible] vero informati se-
[illegible] consilium, ut & ipse om-
[illegible] observaret: non
[illegible] juri ac libertati Christianæ,
[illegible] nihil a se proterve, &
[illegible] peragi: ac fœdam es-
[illegible] de Mose sentire, Judæosque
[illegible] Ei consilio patet Apo-
[illegible] probaret, sed ut di-
[illegible] & officiose accommo-
[illegible] *ut Judæos lucrifaceret: iis,*
[illegible] *qui sub lege sunt, lu-*
[illegible] evidens est, nihil
[illegible] Israële Circumcisione,
[illegible]

[illegible] Testamento objicitur *Ezech.* XLIV. ℣. 9.
[illegible] post conversos Israëlitas,
[illegible] *& præputiatus car-*
[illegible] Quibus verbis remotio
[illegible], quam cordis, distincte exigitur ab omnibus,
[illegible] ingrediendi in sanctuarium. Si in genere de præputio
[illegible] esset id de prava irregeniti animi dispositione
[illegible] nihil ob-
[illegible] Veteris Testamenti
[illegible] intelligeremus. Nunc autem
[illegible] carnis, quam cordis,
[illegible] ut alterum quidem spiritualiter, alterum
[illegible]
[illegible] isti has considerationes oppono.
[illegible] novi templi castructione,
[illegible] ex Veteri Testa-
[illegible] Testamenti Novi con-
[illegible] II. Præputium carnis

Quid præputiatus cordo & carne apud Ezechielem.

[illegible] *Phaſe*. Radix [illegible]
[illegible] *Philo* [illegible]
[illegible] *ſacrificia pro*
[illegible] progreſſu. Ita autem
[illegible] Deus, dum
[illegible] Iſraëlitarum, vi-
[illegible] XII. verſ. 13. Sic
[illegible] *tranſi-*
[illegible] expoſcit. Ce-
[illegible] eſt; & notat. I. Tranſitum
[illegible] Iſraëlitarum
[illegible] II. [illegible] liberationis memo-
[illegible] *Paſcha. Luc.* XXII.
[illegible] *Paſcha*. III. Sacri-
[illegible] *Deut.* XVI. ℣. 2.
[illegible] IV. Feſtos dies, qui-
[illegible] XXII. [illegible] *feſtum Azymo-*
[illegible] Chriſtus Dominus
[illegible] Hebrææ literaturæ
[illegible] Paſcha [illegible]
[illegible] XXIII. ℣. 5. *Primo menſe*
[illegible] *Paſcha Domino*.
[illegible] *Abib*
[illegible] *Nehem.* II. ℣. 1. *Eſth.* III. ℣. 7.
[illegible] Inde menſi
[illegible] iſtis regionibus, ac nominatim Judæa,
[illegible] Aprili noſtro reſpondet,
[illegible] Philones [illegible] & Iſraë-
[illegible] in ſegetem. *Deut.*
[illegible] offerebant Deo pri-
[illegible] *Niſan* [illegible] idem menſis
[illegible] Conjicit Vir magnus, ſcri-
[illegible] Joſephus facit, vel Dages
[illegible] longam, ut ſæpe ניסן
[illegible] Ita menſis Niſan,
[illegible] vel [illegible], quæ illo
[illegible] ipſum tempus Hebræi

quid ſignificat.

Menſis Paſchalis,

Abib

vel Niſan

 in-

[illegible] collocavit, & habi-
[illegible] *Pascha*, *nisi in*
[illegible] inquit [illegible] *Lib. de Pasc.*
[illegible] seu Scripturæ
[illegible] Doctissimus Anglus
[illegible]
[illegible] nisi in templi
[illegible] PASCHA an-
[illegible] SACRIFICIUM [illegible] hisce argumentis evinci-
[illegible] *Sacrificium* vocat.
[illegible] Quæ vox
[illegible] mactatis animalibus in-
[illegible] XVII. [illegible] in vulgatissimo suo, &
[illegible] colligimus, quia פסח
[illegible] sacrificii Christi, de
[illegible] *sacrificatus*
[illegible] Paschales [illegible] vel
[illegible] II. Quia ce-
[illegible] *oblationem offerre*
[illegible] III. Quia sanguis agni Paschalis, ut
[illegible] Domino. Quod colligere est ex ver-
[illegible] זבח *Sacri-*
[illegible] *usque*
[illegible] Paschatis [illegible] & Onkelos ha-
[illegible] & Jonathan, *sanguinem*
[illegible] Addo locum parallelum
[illegible] *sanguinem*
[illegible] זבח חג SACRIFI-
[illegible] PASCHATIS. IV. Quia sanguine agni Paschalis
[illegible] 2. *Chr.* XXX.
[illegible] dicitur que, sacerdotes sparsisse sangui-
[illegible] Itemque *Cap.* XXXV. ℣. 11. *Et*
[illegible] *ipsorum.* Quod
[illegible] hac occasione monet
[illegible] esse; quippe פסח
[illegible] eodem alludens,
[illegible] 1. *Pet.* I. ℣. 2.
Ut

Nom Paschæ veri nominis sacrificium esse.

Cloppenburg Schola Sacrif. p. 142.

[illegible] *Paschatum pro omni immundo, ut ex* [illegible]. Geminus [illegible] huic locus est. *Ezr.* VI. ℣. [illegible]

[illegible] SACERDOTUM erat sanguinem, vel a plebejis, vel a Levitis [illegible] ad altare spargere; uti supra docuimus ex [illegible] ℣. 11. Soli item adipes in altari adolebant, [illegible] Hebræi asserunt. Pro omnibus unus audiatur [illegible], *De Pasch.* cap. I. §. XIV. Is postquam longam sacerdotum [illegible] circa altare descripsit cum aureis & argenteis pelvibus [illegible], quum quis Pascha mactaverat, sanguinem in pelvi fuisse exceptum a sacerdote vicino, qui eum alteri traderet, & sic deinceps, donec pervenerit sanguis ad sacerdotem altari vicinum, qui eum [illegible] effusione ad altaris basin effunderet, & quam pelvem plenam acceperat, vacuam redderet. Post sanguinem effusum, [illegible] testatur, §. VI. Paschalem agnum pelle denudant, & ex ejus ventre diffisso [illegible] adipes educunt, & eos adolent [illegible] sensim. Quod facere fas est tota nocte, [illegible] aurora. Quæ iterum confirmant, Paschalem [illegible] fuisse.

[illegible] CONVIVAS, ij erant *Primo* omnes genui[illegible] legali immunditie non impedirentur. Nam *Ex.* XII. ℣. 6. 47. [illegible] *cœtus Israël* jubetur celebrare Pascha. Tum [illegible], qui *circumcidebantur & Judæi fiebant*, ut habetur [illegible] VIII. ℣. 17. Sive fuerint vernæ, vel servi domi nati, sive [illegible] *sive* [illegible], sive inquilini terræ Canaan, nulli servitio [illegible] sive denique illi, quos proselytos justitiæ vocant; post[illegible] susceptissent, jus comedendi Paschatis habe[illegible] XII. ℣. 48. *Quod si peregrinabitur apud te peregrinus,* [illegible] *Pascha Jehovæ; circumciditor ei omnis mas, tum* [illegible] *faciendum ipsum; & esto sicut indigena terræ;* [illegible] *vescitor illo.*

[illegible], an, qua lege excluduntur præputiati, eadem [illegible] fœminæ; maximo quum in lege soli mares ad[illegible] jubeantur. *Exod.* [illegible] ℣. 17. & XXXIV. ℣. 23. *Deut.* XVI. ℣. 16. Videtur id esse negandum. I. Quia fœminæ [illegible] non possunt, neque pro incircumcisis [illegible] circumcisio non pertineat, sed in circumcisis

Sacerdotum erat, sanguinem ad altare spargere: & adipes adolere.

Convivæ. Omnes circumcisi, qui non erant immundi.

Etiam fœminæ.

cisis, [illegible]
sus contra Israël, [illegible]
tur. Ad [illegible]
XXIX. [illegible] III. [illegible]
[illegible]
cum, *filiis & filiabus*, [illegible]
1. Sam. I. [illegible] *Joseph* [illegible] & [illegible]
Paschatis [illegible] *Luc.* II. *v.* 41. [illegible]
[illegible] videtur de [illegible]
IV. [illegible] Quia in aliis *sacrificiis* [illegible]
[illegible] suam [illegible] habebant. [illegible]
[illegible] *filiis & filiabus* [illegible]
[illegible]
1. *Sam.* I. *v.* 4. [illegible] *David* quoque [illegible] *sacrificio* [illegible]
[illegible] populo [illegible] Israëlis, [illegible]
2. *Sam.* VI. *v.* 18. [illegible]
Num. XXVIII. *v.* [illegible] Quia igitur [illegible]
Paschatis [illegible]
[illegible] qui, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] Si tamen minor esset domus, quam ut agno [illegible] per se forte, advocandi vicini erant, donec justum [illegible] ibid. ℣. 4. Caverunt Magistri, ne Convivarum [illegible] decem sit, vel supra viginti excrescat. Quod *Jonathanis Paraphrasis* in *Exod.* XII. ℣. 4. & *Josephus de Bello Jud. Lib.* XVII. Cap. VII. monent. In his contuberniis, Φρατρίας *Josephus* vocat, Hebraei חבורין, simul accumbebant viri & mulieres, senes & pueri, sani & aegri, domini & servi, Judaeorum denique quotquot [illegible] commedere carnis offulam, ne infantibus quidem exclusis.

Immundi excludebantur.

XV. Qui legaliter immundi erant, sive ex contactu mortui, sive ex lepra, sive ex gonorrhoea, vel alio quovis casu, uti & mulieres menstruis laborantes, Paschate arcebantur. *Num.* IX. ℣. 6. Ita pollutis, donec purgationis tempus esset elapsum, non licebat vel agni Paschalis, vel ullius sacrificii eucharistici carnem morsu libare, sub poena excisionis, *Lev.* XXII. ℣. 3. &c. Ideoque Judaei praetorium ingredi noluerunt, ne Pascha comesuri polluerentur. *Joh.* XVIII. ℣. 28. At sub Hezechia Rege legem hanc violaverunt multae tribus Israelis, quarum pars magna se non ut par est sanctificaverant. Tamen [illegible] conversis ignovit Deus, pii Regis oratione placatus. 2 *Chron.* XXX. ℣. 17. &c.

In quorum gratiam secundum Pascha institutum est: quo etiam tenebatur is, qui in via remota erat.

XVI. Ne tamen illi, qui Paschatis tempore immundi erant, tam eximio sacramento per integrum annum destituerentur, iis alterum Pascha Dei jussu in secundum mensem indictum est: quo etiam tenebatur is, qui in via remota erat, ut stato Paschatis tempore Hierosolymam venire non posset. *Num.* IX. ℣. 10. 11. *Viam remotam* Magistri definiunt quindecim milliaribus extra Hierosolymorum moenia, adeo, ut qui decima quarta die mensis tantum ab urbe abesset, secundum Pascha licite celebrare potuerit. Sed cur ille non pridie potius discessit, ut festo interesset, nec pateretur se a tempore intercipi? Nam si quem, qui in viam se dedit, remoretur [illegible] tarditas indomita, aut morbus pedum, aut similis casus, is non censetur esse in via longinqua, אנוס, *per viam* [illegible] inque *Philo de vita Mosis Lib.* III. legis mentem [illegible], quando haec iis applicat, *qui longinqua peregrinatione* [illegible] *prohibiti sunt, ne cum reliqua gente sacrificarent.* [illegible] inquit, *qui peregrinantur, & alibi terrarum de-*

[illegible] : non utique agnum Paſchalem, quem [illegible] Chriſto tempore pridie manducaverant, ſed ſacrificia per ſeptem [illegible] offerri ſolita, quæ inde quoque Paſchata dicta [illegible], proprium Paſchati victimam ſolo agno vel hœdo [illegible]

Paſchalis victima requiſita.

XX. [illegible] vel hœdo mactando, Legiſlator tria requirit, ut ſit *integer*, *maſculus*, & *anniculus*: *Exod.* XII. ℣. 5. *Integer* eum ſignificat, qui omnis vitii & labis expers eſt. *Levit.* XXII. ℣. 19. 20. 21. Quæ autem ſint in victima vitia, pluribus exponitur. [illegible] *Maſculum* Deus voluit, quia præſtantiora ei immolanda ſunt: [illegible] præſtat fœminæ. *Mal.* I. ℣. 14. Denique בן שנה, *filium anni*, ſive anniculum eum eſſe oportuit. Qua locutione agnum non intelligunt, qui primum annum attigerit, ſed qui nondum ſuperaverit. Nam quævis pecudes jam ab octavo die ſacrificio puræ erant. *Exod.* XXII. ℣. 30. *Lev.* XXII. ℣. 27. Ab octavo igitur die, ſi generalem hanc legem ſpectes, offerri potuit agnus, uſque ad primum annum impletum. Quo exacto a ſacrificio eum Magiſtri arcent. Simplicius tamen mihi videtur, per anniculum agnum [illegible] intelligere, qui jam circum circa annum attigit, quo tempore juſtam magnitudinem, & gratiſſimam ſapiditatem habet. Neque priſcos fideles in exigendis temporum minutiis [illegible] putaverim, ut prima ſtatim hora anni ſe[illegible] exiſtimaverint agnos hoc ipſo profanos fieri: vel pecorum [illegible] ephemeridibus ſuis inſcripſiſſe; ne vel momento [illegible]

Erat ea quatriduo ante mactationem ſeponenda.

XXI. PRÆPARATIO pecudis Paſchalis in illius ſeparatione conſiſtebat, quæ fiebat die decimo, uſque ad decimum quartum, [illegible] erat. *Exod.* XII. ℣. 3. Cujus mandati has cauſſas Judæi afferunt. I. Ne in ipſo diſceſſu, ſi eo uſque curam diſtuliſſent, [illegible] turba obruti, id oblivioni traderent. II. Ut [illegible] obſervarent, an forte aliquis defectus in agno eſſet. III. Ut [illegible] occaſionem haberent inter ſe colloquendi de ſua ex Ægypto [illegible]. IV. Ut ſe mature accingerent ad futurum [illegible]

Mactationis modus.

XXII. [illegible] ſequitur MACTATIO. *Exod.* XII. ℣. 6. *[illegible] Iſraëlis.* Sanguis [illegible] pelvi, eique intingendus faſciculus hyſſopi, quo

[illegible], & duo postes [illegible] limitare, [illegible], ne [illegible] loco suo [illegible] calcarent. [illegible] in illis [illegible] Azotiis superstitio, qui a calcando templi sui limina [illegible] postquam in eo Dagon corruens [illegible] ipse Deum [illegible] Exod. XII. [illegible] pro vobis in signum super ædes [illegible] gentem illam transibo [illegible] in terra Ægypti [illegible] ullo [illegible] vis esset [illegible] Deum [illegible] Sed [illegible] de liberatione [illegible] Per fidem Moses fecit Pascha, & effusionem [illegible] ipsos tangeret.

Assatio. [illegible] De ASSATIONE præcepit Deus Exod. XII. [illegible] Primo [illegible] Deus [illegible] Quod [illegible] id enim [illegible] non [illegible] sed [illegible] vel [illegible] Magistri. [illegible] Paschatis [illegible] nulli [illegible] vel [illegible] solummodo [illegible] Legislator. Quod non [illegible] Sed quum [illegible] corpore [illegible] eo modo, quo Deus [illegible] Pascha [illegible] ut [illegible]

[illegible] XXIV. [illegible] MANDUCATIO [illegible]

calceatis pedibus, & cum baculo in manu. *Exod.* XII. ℣. 11. Qui viatorum est habitus, & eorum, qui operosum aliquid moliuntur. Orientalium enim vestes, quum longæ ac fluxæ fuerint, & plerumque discinctæ, eas oportuit *succingi*, quum vel ad iter se parabant, vel ad opus laboriosum, ne impedimento essent. 2. *Reg.* IV. ℣. 29. Neque raro *accinctus* sumitur pro homine *industrio*, qui Græcis *εὔζωνος ἀνὴρ*, & Hebræis חגור dicitur. *Baculum* quoque ad iter pertinere nemo nescit, quum eo viatores fulciantur in locis lubricis, & ab aggressoribus ac feris se tueantur. vide *Gen.* XXXII. ℣. 10. *Marc.* VI. ℣. 8. Neque aliud fuit virga Mosis tam decantata, quam iter facientis baculus. *Exod.* IV. ℣. 2.

Ægypto erant. Accincti.

Baculo instructi.

XXV. Eodem videtur facere, quod *calceati* Pascha comedere jubeantur. Credibile enim est, Israëlitas in Ægypto ut plurimum calceis caruisse, saltem eorum usum in dura ista servitute quotidianum iis non fuisse. Nam florentibus Judæorum rebus *ἀνυποδησίας* exempla in ipsa Judæa exstant. Ea discalceatio quum Israëlitis in Ægypto minus fuisset periculosa, iisdem, longum, asperum, ac senticosum iter aggressuris, voluit Deus de calceis prospici. Alias *γυμνοποδία* signum submissionis ac devotionis erat. *Exod.* III. ℣. 5. Hinc illud Pythagoricæ scholæ effatum, *Nudis pedibus rem sacram facito, & adorato.* Et Berenice, Regis Agrippæ soror, Florum, immanem in modum adversus Judæos sævientem, *γυμνόπους πρὸ τοῦ βήματος ἱκέτευε, nudipes coram tribunali deprecata est. Joseph. de Bel. Jud. Lib. II. Cap. XV.* Non pertinuit ergo ad religionem hæc calceorum indutio, sed symbolum fuit instantis itineris.

Et calceati.

XXVI. Non pigebit, ob materiæ affinitatem, subjungere, quæ *Zabo Zaga*, apud *Damianum a Goes*, de moribus Æthiopum refert. Negat, potestatem iis esse adeundi templum nisi nudis pedibus. Quia, inquit, Ecclesiæ Æthiopicæ non sunt similes terræ illi, ubi populus Israël comedit agnum Paschalem, discedens ab Ægypto, in quo loco Deus jussit eos comedere indutos calceamentis, & zonis accinctos, propter terræ pollutionem; sed similes sunt monti Sinai, ubi loquutus est Dominus Mosi, dicens, *Mose, Mose, exue calceamenta tua, quoniam terra, quam pedes tui premunt, sancta est.* Et hic mons Sinai parens omnium Ecclesiarum est, ex quo suam acceperunt originem,

Æthiopes cur templum ingressuri calceos exuant.

ginem,

[illegible]

[illegible] Angelum in- [illegible] Israëlitas dignoscere; [illegible] ut se continerent [illegible] agni, quo [illegible] postes adsper- [illegible] hoc ipso, gra- [illegible] indignos sese reddissent.

XXX[illegible] constitutum est, ut in una domo edatur, nec [illegible] foras, *Exod.* XII, v. 46. Quæ lex [illegible] in quo familiæ minores, quam ut [illegible] jubentur cum vicina societatem [illegible] agnum posse dimidiari, ita ut ad [illegible] deferre fas sit, lex monet, ut, [illegible] coeuntibus, agnus in domo una edatur, [illegible] efferatur. Quia non potuit dividi vi- [illegible] nisi integer agnus in una quaque domo [illegible] cladi eripere.

XXX[illegible] est, horum rituum alios fuisse per- [illegible] manducationem, [illegible] absque ulla ossium fractione, &c. [illegible] alibi quam in Ægypto usurpatos. Huc [illegible] de agni [illegible] ante tempus ma- [illegible] Id enim in Ægypto fieri voluit, ne for- [illegible] si non nisi ex- [illegible] At in Judæa non [illegible] Nec iis qui e longinquo in urbem venie- [illegible] tempore sibi de agno prospicere [illegible] festi [illegible] vel ad summum [illegible] agnos sibi comparabant ab iis; qui [illegible] consueverant, *Joh.* II. ℣. 13. 14. Pa- [illegible] Christi [illegible], discipulos *primo* [illegible] Magistrum rogasse, *ubi vis, ut profecti* [illegible] *Marc.* XIV. ℣. 12. Non ergo quatriduo [illegible] II. Lex de superliminari & po- [illegible] Quia Deus, hoc jubens, eam [illegible] quæ solam Ægyptum respicit, *Exod.* [illegible] ℣. 15. 16. & Cap. XXXV. ℣. 5. 6. 10. 11. [illegible] agnos in atrio templi fuisse cæsos,

Ista exeun-dum domo.

In una eti-am domo totum e-rat absu-mendum.

Horum ri-tuum alii perpetui fuere, alii non nisi in Ægypto u-surpati.

 ibi-

itaque effusum eorum sanguinem. Neque apparet, in privatas domos fuisse illatam ullam hujus sanguinis partem, qua postes ædium adspergerentur. III. Lex de Paschate non edendo nisi accinctis & calceatis, cum baculo in manu, & raptim. Quia hæc respiciebant longum illud atque operosum iter, quod post paucas horas suscepturi erant: eo autem emenso, quietos & discinctos, nec stantes, sed sedentes, nec raptim, sed pacate comedisse, ex exemplo Christi, in strato cœnaculo cum discipulis suis discumbentis, liquidum est. IV. Lex de non egrediendo ex ædibus, ne inciderent in Angelum percussorem. Quod itidem ex exemplo Christi & Apostolorum patet, qui ea ipsa nocte, qua celebraverant Pascha, in montem oliveti se contulerunt *Matth.* XXVI. ℣. 30.

Paschate duo beneficia adumbrata sunt.

XXXIII. Superest nunc, ut MYSTERIUM Paschatis explicemus, breviterque doceamus, quo tantus ceremoniarum apparatus collimaverit. Et in genere certum est, duo beneficia ea adumbrata fuisse; quorum alterum temporarium fuit & genti Israeliticæ peculiare; alterum æternum, omnibusque vere in Christum credentibus commune est. De priore obiter nonnulla monebimus: in altero accuratiores erimus.

Quorum alterum peculiare fuit Israelitis.

XXXIV. Et I. Quidem ipsum Paschatis nomen, quo præteritionem significari diximus, monebat Israelitas, Angelum domos suas intactas præteriisse, qua nocte in Ægyptios ita grassatus est, ut eorum nulla domus a cæde esse immunis. *Exod.* XII. ℣. 30. II. Herbæ amaræ cum agno comedendæ, *vitam amaram* significabant, quam in Ægypto egerant, *in servitute dura; in luto, & lapidibus. Exod.* I. ℣. 14. Ita ut exclamare merito potuerint, quemadmodum deinceps in captivitate Babylonica, *Thren.* III. ℣. 15. *se amaritudine fuisse satiatos, & absinthio inebriatos.* Id testabantur in Paschate, dicentes sibi invicem, ut refert *Maimonides de Pasch. Cap.* II. §. IV. *Amarum istud comedimus, quia amaritudine affecerunt Ægyptii vitam patrum nostrorum in Ægypto, prout scriptum est, Exod.* I. ℣. 14. III. Panis quoque azymus, qui palato parum gratus est, eodem fine comedebatur. Proinde pater familias, ejus fragmenta domesticis distribuens, in hæc verba eos alloquebatur. *Hic est panis miseriæ, quem comederunt patres nostri in terra Ægypti.* Sic nempe vocatur ab ipso Mose. *Deut.* XVI. ℣. 3. Azyma itaque non apponebant nisi frustulatim divisa, quia pauperibus frusta

ste panis dantur, non panes integri. IV. Plerique alii ritus significabant Israëlitis, ut ad libertatem a DEO vocati, quam citissime possent, ab isthac se servitute eriperent. Ideo enim stantes, & accincti, & calceati, & baculis innixi, & raptim comedere jussi sunt, tanquam illo ipso momento discessuri: nec elixo cibo, sed asso vesci, quia hic parabilior est: Et azymis panibus, ne discedendi occasio e manibus elaberetur, si tantillas moras necterent, dum fermentaretur massa. V. Tamen, quia muta signa per verbum explicari necesse est, liberis rogantibus, quid hic cultus significaret, respondere jubentur, *Hoc est sacrificium Paschæ Domini, qui transiens præter domos Israëlitarum in Ægypto, tum, quum percussit Ægyptios, domos nostras liberavit. Exod.* XII. ℣. 27.

XXXV. Verum & profundius mysterium his suberat, de quo nunc nobis dicendum. Quod ut fiat anquisitius, ostendemus, hoc sacramento quatuor nobis depingi. I. Ipsam Christi personam. II. Passiones, quas pro nobis sustinuit. III. Passionum fructus. IV. Quando illorum fiamus participes.

Alterum omnibus fidelibus commune.

XXXVI. PERSONAM Christi sub AGNI typo frequenter proponunt Sacræ Literæ *Joh.* I. ℣. 29. 36. Propter mansuetudinem & humilitatem. *Matth.* XI. ℣. 29. Morum simplicitatem, I. *Petr.* I. ℣. 19. Patientiam egregiam. *Jes.* LIII. ℣. 7. Quæ tanto erat in eo mirabilior, quod, quum virium expers ad se vindicandum non esset, ipse se voluntarie submiserit, ex Leone tribus Judæ mira metamorphosi agnus factus. Sicque ænigma Samsonis in Christo impletum est. *Ex edente exivit cibus, & ex acri dulcedo. Jud.* XIV. ℣. 14. Idem ille agnus carne sua nos alit: sanguine potat, lana denique sua induit. *Rom.* XIII. ℣. 14. *Gal.* III. ℣. 27. Sed & specialia fuerunt in Paschali agno.

Agnus personam Christi repræsentat.

XXXVII. Nam, I. Ut agnus e grege sumtus est, ita Christus etiam e fratribus suis. *Deut.* XVIII. ℣. 15. *Particeps carnis & sanguinis, iisque per omnia similis. Hebr.* II. ℣. 14. 17. II. Agnum integrum esse oportuit; Christus itidem est *agnus immaculatus, & incontaminatus.* I. *Pet.* I. ℣. 19. *qui per Spiritum æternum se ipsum Deo ἄμωμον & immaculatum obtulit, Heb.* IX. ℣. 14. III. Idem agnus masculus debuit esse. Quod vigoris ac roboris & præstantiæ erat symbolum. Ita & Christus est ille גבר *Vir Jer.* XXXI. ℣. 32. Ἄῤῥην, mas-

Et speciatim Paschalis agnus; insigni analogia.

[illegible] *Psal.* XXII. ℣. 15. 16. *Cor meum cera instar* [illegible] *aruit ut testa virtus mea, & lin-* [illegible] *faucibus meis.* Vide, quæ de speciali hujus assa- [illegible] *Lib. II. Cap. X. & XXVI.*

[illegible] Paschatis & Christi prorsus idem est. Nam [illegible] agni mactari debuerunt Hierosoly- [illegible] Deus delegerat, ut ibi habitare faceret [illegible] Ibi autem Christus passus est, prout ipse prædi- [illegible] *Propheta moriatur extra Jerusalem. Luc.* [illegible] XVIII. ℣. 31. *Ecce ascendimus Hierosolymam,* [illegible] *quæ scripta sunt per Prophetas, de filio ho-* [illegible]

Locum.

XLI. *Temporis* etiam manifesta analogia est. Nam mactabatur [illegible] Nisan, in plenilunio, inter duas vesperas, [illegible] Josephus [illegible] ab hora nona usque ad undecimam, [illegible] Christus e medio sublatus est. Quod [illegible] Matthæus. *Cap.* XXVII. ℣. 46. 50. Sunt, [illegible] Nisan præterito æquinoctio, dies noctibus [illegible] significetur novam lucem mundo tum affulsis- [illegible] per Christum erroris & ignorantiæ tenebris. Nec de- [illegible] plenitudinem temporum, & per [illegible] vesperam, & novissima tempora adumbrari, [illegible] in sacrificium obtulit, juxta illud Apostoli: [illegible] *in consummatione seculorum patefactus est,* [illegible] *immolationem abolendum.* Quæ si non [illegible]

Tempus.

XLII. [illegible] ut hujus sacrificii consectaria & Fru- [illegible] sunt præstantissimi atque uberrimi. *Pri-* [illegible] sanguine adspersi sunt Israëlitarum postes & [illegible] cladem evaderent, ab Angelo per- [illegible] justitiam Dei iis omnibus parcere, quo- [illegible] Christi sanguine adspersæ sunt. *Jes.* LII. ℣. 15. *Iste* [illegible] Hæc est illa *adspersio sanguinis* Christi, hic [illegible] de quo Petrus & Paulus scripserunt. 1. *Pet.* I. [illegible] Non est igitur quod timeamus amplius ulto- [illegible] Sive enim tenebrarum is fuerit Angelus, [illegible] *per sanguinem Filii sui.* Col. I. ℣. 13.

Fructus hujus Sacrificii. I. Liberatio fidelium a morte æterna.

[illegible]

XLIII. *Secundo* [illegible]

[illegible] servitute [illegible]

XLIV. *Tertio.* [illegible]

[illegible] verbo : *Idola fictilia liquefacta sunt ; idola* [illegible]

[illegible]

[illegible] adspergerent. II. Ut ejusdem car-
[illegible] neglexisset, eo
[illegible]

XLVII. [illegible] corda nostra significantur; quia [illegible] sanguine Filii sui. *Heb. X. ℣. 22. Adspersis cordibus* [illegible] hominum Deo atque patent, quam [illegible] XVI. ℣. 7. Cordiumque nostrorum fores [illegible] Rex gloriæ ad nos intret. *Ps. XXIV. ℣. 7.* [illegible] III. ℣. 25. Cordibus autem sanguinem Christi adspergimus, quum [illegible] crucis, & sic ita passionum ejus nobis [illegible] Cavendum interim, ne, quod superlimi- [illegible] & postibus [illegible] adspergere, inspergamus limini, tanquam [illegible] pedibus, ne nos feriant Apostoli fulmina in eos, *qui Filium Dei proculcant, & sanguinem fœderis, per quem sanctificatus est, profanum ducunt. Heb. X. ℣. 29.*

Quid significet adspersio postium.

[illegible] & superliminaris.

XLVIII. Eadem fide etiam carnes agni comeduntur. Quid [illegible] Crede, & manducasti. Manducatio [illegible] necessaria est. *Joh. VI. ℣. 53. Amen, Amen* [illegible] *Filii hominis, non habebitis vitam* [illegible].

Manducatio fide peragitur.

XLIX. [illegible] edi non debuit, nec semicocta. [illegible] hæc mysteria non [illegible] assidua [illegible] est, quod stomacho conco- [illegible] apud *Persarum* [illegible] adhuc studia in [illegible] quæ [illegible] meditatio, [illegible]

Ea concoctionem assiduæ meditationis exigit.

L. [illegible] totus comedi, ut nihil esset residuum. [illegible] Christum ex parte recipere: ut si quis ejus [illegible] potiri velit, nec passionum ejus esse particeps: aut illum [illegible] pro Legislatore, ac Domino: aut [illegible] fidens, in propriis operibus, aut [illegible] mediatione, salutis fiduciam ex parte [illegible]

Totus Christus recipiendus est fide.

LI. [illegible] consumi non [illegible] Considerandum id erat [illegible] ad typum, partim ad rem significa- [illegible] ad aliud tempus. Ex quo dies [illegible]

Cur nihil reservandum esset in crastinum?

Evan-

Evangelicæ lucis adventu, cessare & aboleri debebat [illegible]
pertinebat. Quod vero significationem attinet, qui Christum [illegible]
comedit, crastino non reperietur vacuus, nec [illegible]
novo Christo, vel nova illius oblatione opus habet. [illegible]
unica oblatione in perpetuum consummavit eos qui [illegible]
Heb. X. v. 14. ita *qui venit ad ipsum, nequaquam* [illegible]
dit in ipsum, non sitiet unquam. Joh. VI. v. 35. Unde [illegible]
quidquam reliqui tibi servare, quo defectum Christi [illegible]
apprehensi, farcias.

Cur non frangenda ossa.

LII. Interim carnes agni sic edendæ erant [illegible]
rentur. Agni ossa confringere, est ea rimari [illegible]
ptum nostrum superant. Quasi fidem obviis [illegible]
conemur ea indagare, quorum cognitio vetita est, & [illegible]
periculosa. Qualia velle scrutari, est in ossibus [illegible]
Hic igitur succurrat illud Mosis, *Deut. XXIX. v. 29.* [illegible]
sunt, penes Dominum Deum nostrum sunto; at quæ revelata [illegible]
sunt, & filiis nostris in seculum. Et [illegible]
Prov. XXV. v. 27. quamvis cum Hebræo minus [illegible]
scrutator est Majestatis, opprimetur a gloria.

Manducatio herbarum [illegible] communionem passionum Christi.

LIII. Herbæ amaræ, cum quibus agnum oportebat [illegible]
significant, necessariam esse communionem passionum [illegible]
Illius; si desideramus communionem gloriæ ipsius [illegible]
nobis cum Christo serpenda est, ut succedat [illegible]
[illegible] regnabimus. 2. Tim. II. v. 12. [illegible]
externæ corporis afflictiones huc referendæ sunt [illegible]
nos animi æstuantis, & ob peccata sua [illegible]
reformidantis, dolores; sine quibus [illegible]
[illegible] neque gustari, neque sentiri [illegible]
lugentibus Zionis. *Jes. LXI. v. 3.* [illegible]

Et vetatio fermenti ad mores pertinet.

LIV. Neque fructus est quod iis, qui [illegible]
vocantur, fermentum vetitum, & tam [illegible]
ptum enim fermentum corruptionis est symbolum [illegible]
hypocriseos, *Luc. XII. v. 1.* Paulus oppido ad [illegible]
sic scripsit, *1. Cor. V. v. 7, 8. Pascha nostrum* [illegible]
est, Christus. Itaque festum [illegible]
non fermento malitiæ & nequitiæ, sed [illegible]
tatis & veritatis. [illegible]

[illegible] : vel ad odia & simultates, qui-
[illegible] Ab his quoque vitiis expurgari debet, quisquis
[illegible] Quum hypocritas non ferat is, in cujus
[illegible] *Rom.* II. ℣. 22. nec superbos, qui se
demisit usque ad mortem crucis, *Phil.* II. ℣. 8. nec contentiosos, qui
[illegible] II. [illegible] se ipsum obtulit, ut nos & Deo
& [illegible] reconciliaret.

Impuri exsortes sunt Christi.

LV. [illegible] Paschali agno excludebantur polluti, peregrini,
incircumcisi [illegible] consortium justitiæ cum iniquitate,
nec [illegible] lucis cum tenebris, nec concordia Christi cum Be-
liale [illegible] tamen, ut, qui sibi immunditiæ con-
scius ad Dei in Christo gratiam humiliter confugit, animum pro-
pterea despondere non debeat. Etenim *Jehova optimus expiationem*
faciet pro eo, qui animum suum comparavit ad quærendum Deum
Jehovam, Deum majorum suorum; quamvis non sit prout mundi-
ties sacra postulat. 2. *Chr.* XXX. ℣. 18. 19.

Et in habitu manducantium mysterium est.

LVI. Rursus, Israëlitæ in Ægypto jussi sunt agnum come-
dere accincti, calceati, baculis nitentes. Ad quos ritus frequen-
ter in Scripturis alludi videas. Lumbis succinctos esse jubet Chri-
stus, *Luc.* XII. ℣. 35. Paulus, *Eph.* VI. ℣. 14. Petrus, 1. *Epist.* I. ℣. 13.
Nempe animus fidelium debet esse cinctus veritate & sobrietate, ut
expeditus sit ad iter cœleste, ad opus Domini, ad luctam cum spi-
ritualibus nequitiis in [illegible], cui rei impedimento sunt flu-
[illegible] De pedibus calceatis [illegible] sive prompti-
tudine Evangelii [illegible], loquitur Paulus, *Eph.* VI. ℣. 15. Alacri-
[illegible] Evangelium prædicandum & confitendum, ac inoffenso
[illegible] est. Scipio homini fideli est ipse Deus,
[illegible] animam suam commendat. Fides etiam pro
[illegible] *stare.* *Rom.* XI. ℣. 20. 1. *Cor.* XVI. ℣. 13.
[illegible], hunc viatorum esse habitum, quæ omnium
[illegible], qui Christi sunt participes. Illi enim in hac
vita peregrini sunt, & tendunt ad patriam meliorem. *Psal.* XXXIX.
[illegible] 1. *Pet.* II. ℣. 11.

Properandum est ad Christi communionem.

LVII. [illegible] jubebantur edere Israëlitæ, quia mox,
[illegible] Ægyptiis, periculum erat in mora. Quod ipsum
[illegible] pertinet; quia multi hostes imminent, & iter lon-
[illegible], tempus breve, nosque infirmi sumus, & facile fa-

[illegible] facta sint : quomodo [illegible] insequi, ma- [illegible], cum omni [illegible] *Exod. XIV.* Ad [illegible] hæc quinque Capita breviter ex- [illegible] mare illud, quod [illegible], sive *mare Al-* [illegible] *Exod. XIII.* ℣. 18. & *XIV.* ℣. 4. Paulo, *Heb.* [illegible] scriptoribus, [illegible], *Ma-* *XI.* ℣. 29. [illegible] naturaliter, an plane miraculosa ea a- [illegible] III. An Israëlitæ mare illud in latitudine [illegible] in litus Arabiæ, Ægypto oppositum; [illegible], quantum satis erat ad Ægyptios perdendos, [illegible] in idem litus repedaverint? IV. Quo [illegible] Apostolus dicat, *Israelitas in Mosen baptizatos esse, nube* [illegible] *X.* ℣. 2. V. Quænam sit harum rerum significatio mystica.

III. Cur *Algosum* hoc mare vocetur, illius rei ratio in ob- [illegible] ob algæ copiam, cujus acervi prope litora, [illegible], & continuo solis ardore constipati, ad- [illegible] Ichthyophagi [illegible], ædium usum [illegible] degere; [illegible], *sive piscium costis, quibus alga* [illegible] auctor est. Videri hac de re *Bochar-* [illegible] *Lib. IV. Cap. XXII.*

Cur mare illud Algosum voce- tur.

IV. Cur [illegible] sive *Erythræum* dictum sit, non ita [illegible]. Veteres plerumque ad aquarum colorem rem [illegible], alii a circum- [illegible] rubentibus, ex quibus [illegible] illud colore [illegible]; alii denique ex li- [illegible] fabulo arcessunt: [illegible] nihil nunc de Persei [illegible], postquam cetum interemisset, cui exposita [illegible] sanguinem, quo respersus erat, ab- [illegible] experientis sententiam [illegible], qui totum illud [illegible] ipsius sinus fauces, perna- [illegible], *quod dictum aquar* [illegible], *sed instar reliqui æquoris*, *Navig. Lib. I. Cap. XXI.*

Rubrum dicitur.

non ab a- quarum colore.

[illegible] modificaverit Hebræis, nunc medium se inter illos Ægy-
ptiosque locaverit. *Exod.* XIV. ỷ. 19. II. Miraculum fuit, quod
[illegible] Mosis [illegible], & extensam illius manum, mare non
[illegible] solum, sed & scissum sit, atque hinc & inde recedens,
[illegible] Israeli in medio aquarum iter præstiterit. ỷ. 16. & 21. quod
[illegible] naturali [illegible] unquam factum est, vel fieri potest. III. Mi-
raculum est, quod aquæ, natura sua fluidæ, in præcessos acervos
[illegible], muri instar à dextra & sinistra Israëlitarum steterint. ỷ.
22. IV. Miraculum miraculorum erat, quod Mose iterum manum
[illegible] suam mare versus extendente, qua parte Ægyptii
[illegible] persequebantur, aquis ad vim suam naturalem redeuntibus,
Ægyptii omnes submersi sint; dum Israëlitæ in medio mari per a-
ridum iter suum vel jamjam perfecerant, vel adhuc prosequerentur.
ỷ. 27. 29. Quemquamne mortalium tam esse impudentem, ut
hoc cum quotidiano maris fluxu ac refluxu componere ausit? Ve-
rum quidem est, Deum hic vento usum esse; sed & liquidum est,
[illegible] Deum vim extraordinariam exeruisse, tam excitando ven-
tum tempore tam opportuno, quam per eum talia exsequendo,
quæ nulla naturalis caussa vi sua præstare potest. Ideo merito Israë-
litæ in hoc opere admirati sunt [illegible], *Manum il-
lam magnam Dei.* ỷ. 31.

Barbari accolæ prodigii hujus memoriam conservarunt.

[illegible] Ipsi accolæ sinus Arabici, Barbari licet ut qui maxime,
[illegible] hujus memoriam post multa secula conservarunt. Fidem
[illegible] Diodorus Siculus, *Lib.* III. ubi in hæc verba scribit. *Apud
Ichthyophagos, [illegible] fama, quam à majoribus acceptam
[illegible] omnibus locis ejus
[illegible] in oppositas partes relabentes, fundum coloris
[illegible] mare refluens in priorem lo-
cum [illegible].* Quibus verbis miraculum hoc Mosaicum de-
[illegible] memoriam Barbari hi ad posteros
[illegible], quis non videt?

An Israëlitæ recta mare transierint ab uno litore ad aliud,

[illegible] intricatior quæstio est, quæ hodieque inter
[illegible], an Hebræi recta pertransierint mare rubrum,
[illegible], atque ad litus Arabicum ei oppositum; an
[illegible] in medio mari facto, in idem litus, ex quo pro-
[illegible], reversi sint? Posterior sententia longe est receptior. Ea
[illegible] argumentis, quæ collegit *Rivetus in Exod.* XIV. v. 21.

 I. Hi-

[illegible] Scriptura dicit [illegible] [illegible] II. [illegible] in Ægypto [illegible] Ægyptum [illegible] III. Idem confirmat ex Num. XXXIII. [illegible] quod longe aliud sonare videtur [illegible] non per circuitum in deserto. IV. Accedit [illegible] qui Hebraeos in [illegible] transcripsisse [illegible] Cap. XII.

An vera via circumlori ad idem loco reditur.

XX. Sed & [illegible] habet. I. Jubetur animadverti [illegible] [illegible] aquis Ægypti [illegible] Dei gloria [illegible] [illegible] Dei judicium [illegible]

[illegible]

[illegible] *Pars I. Cap. XXVII.* [illegible] V. [illegible] pro contraria sententia ex ea phrasi [illegible] *transiisse per mare rubrum*, pe- [illegible] Nam historia sacra utitur verbis gene- [illegible] *Exod. XXIV.* ✝. 22. [illegible] *maris*. [illegible] *Num. XXXIII.* [illegible], sed præterquam quod [illegible] significet, ut *Gen. XXXII.* ✝. 3. [illegible] commodissime [illegible] dici possint, etiamsi via semi- [illegible] Nam ex [illegible] profectione, a ter- [illegible] est *transitus per medium*. Ne- [illegible] est, [illegible] fieri ad lineam rectam. VI. [illegible] quod dicantur iisse [Hebrew illegible] *in medio ma-* [illegible] Nam certe qui a dextra [illegible] medio mari [illegible]. Adeo, ut ex Scriptura pro ad- [illegible] adferri videatur, Decisio quæstionis pen- [illegible] Chorographia. Qui plura desiderat, adeat [illegible] *Exod. IV.* [illegible] *Scholiis*, Virum Clarissi- [illegible] Academia Erfurt [illegible] honorandum, *Biblioth.* [illegible] *in Chron.* p. 66. *Gregor. Tu-* [illegible] & qui in [illegible] *ad Hebr. XI.* *difficult.* [illegible] *Epist.* CV.

[illegible] Apostolus 1. *Cor.* X. ✝. 1. 2. di- [illegible] *sub nube fuisse*, & *omnes per mare transiisse*, & [illegible] *nube* & *mari*. Tres hic difficulta- [illegible] Apostolus scri- [illegible] historia [illegible] fuisse [illegible] *Exod. XIV.* ✝. 19. Sed hoc leve est. Ita [illegible], ut longe super eos [illegible], &, in va- [illegible] protectione sua [illegible] *Jes. IV.* ✝. 5. *Creabit-* [illegible] *habitaculum* [illegible] *Zionis*, & *super* [illegible]

[illegible] major est, quomodo in *nube* & *mari*

Quo sensu Israëlitæ sub nube fuisse dicantur?

Et nube

[illegible] est. Vel enim simpliciter signifi-
[illegible] ut baptismi susceptione ali-
[illegible] Utrumque hic commode
[illegible] ; id est ; uti Syrus ha-
[illegible] ; vel uti Augustinus legit in *Psal.*
[illegible] enim precibus suis hanc protectio-
[illegible] per [illegible] impetravit. Moses ex por-
[illegible] fundum maris primus intra-
[illegible] ingrederentur dux & auctor fuit. At-
[illegible] sunt. Ceterum plura hac locutio-
[illegible] hæc vero & spirituali Israëli sacra-
[illegible] ; ita etiam symbola erant, quibus De-
[illegible] & probavit, eum esse liberato-
[illegible] itaque eo loco, ubi fit mentio transi-
[illegible] *in Deum & in Mosen. Ex.*
[illegible] a populo factum est. Nam &
[illegible] loquitur, cum commendat aucto-
[illegible] *Ecce ego venturus ad te in crassa nu-*
[illegible] *ego te alloquar* ; וגם יאמינו בך
[illegible] *in perpetuum.* Atque ita in Mosen
[illegible] *signis* a Deo edocti sunt, Mosen pro fi-
[illegible] agnoscere ; cujus interventu
[illegible] ; quæ & ipsi magna erant & ma-
[illegible] Mosem prosperandorum arrhæ. Et hic
[illegible] *ministris habere.*

[illegible] ad mysterium hujus signi medi- Mysterium.
[illegible] baptismo nostro
[illegible] *de Baptismo.* [illegible] *quidem,*
[illegible] *, cum Rex Ægypti per liquam*
[illegible] *aqua exstin-*
[illegible] *baptismi sacramento. Liberantur*
[illegible] *scilicet, & Diabolum dominatorem*
[illegible] Specialiora de-
[illegible]

[illegible] , quæ & Symbolum gratiosæ Nubis.
[illegible] *in nube, Exod.* XIII. ꝟ. 21. & *An-*
[illegible] *Angelus scilicet foederis, Angelus facie-*

rum,

[illegible] *ad bibendum: digni enim sunt.* [illegible] Christi, Liberatoris ac Sospi- [illegible] pro populo intercedebat, [illegible] Christus Paracletus no- [illegible] intercessioni debemus, quidquid [illegible] Moses baculo suo, uti instrumento mo- [illegible] Christus ligno crucis [illegible] vivam ac re- [illegible] Moses Dux erat populi, & præi- [illegible] pede. Christus etiam in passionum [illegible] *nobis exemplar, ut subsequeremur ve-* [illegible] Quo baculo Moses findebat [illegible] Israeli; eodem fluctum aquarum procu- [illegible] *Ægyptios.* Eadem crux Christi, quæ *iis,* [illegible] *Dei, Judæis est scandalum & Græcis stul-* [illegible] *quidem odor mortis ad mortem, illis* [illegible] *2. Cor. II. ℣. 16.*

[illegible] XVII, [illegible] afflictionem, ipsamque adeo mor- [illegible] baptismi, communionem in passioni- [illegible] Christi. *Rom. VI. ℣. 3. 4.* Sicut autem Is- [illegible] per medium mortem, ad salutem con- [illegible] propter Christum obitæ excellenter ex- [illegible] conficiunt, *2. Cor. IV. ℣. 17.* & mors [illegible] *Joh. V. ℣. 24.* Aquæ, quæ sa- [illegible] *Ægyptios.* [illegible] corporis nostri, [illegible] Deo, uti gregem [illegible] ovi- [illegible] lavacro; *Cant. IV. ℣. 2.* omnes Diaboli ac [illegible] in nobis perimit, adeo ut posthac ne qui- [illegible] hostes illos, quorum infestos insul- [illegible] experti.

Aquarum.

[illegible] VENTUS EX ORIENTE, impetu suo [illegible] propellens, Spiritum Christi no- [illegible], inquam, qui est, *oriens ex alto, Luc. I. ℣.* [illegible] suorum Spiritus sui efficacia nobis ap- [illegible] removendo, imo ea ad salutem suorum [illegible] *Spiritu meo, ait Jehova ex-* [illegible], *Zach. IV. v. 6.* Eodem Spiritu oris sui abolebit aliquan- [illegible] illum, qui se regno suo opponit, *2. Thess. II. v. 8.*

Venti.

XIX. ISRAELITAE [illegible] in Aegypto [illegible] [illegible] Diabolo. [illegible] Sacra[illegible] [illegible] discrimine feliciter superato, [illegible] adhuc [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] sunt, antequam [illegible] salutis [illegible]. Quum [illegible] videbamur, [illegible] Deus Israelis adest, & medio mari [illegible] tum [illegible] gratia sua adest, quando [illegible] deest, & [illegible] [illegible]. v. 2. Quum transiis per aquas, tibi adsum, [illegible] inundent te. Salus haec [illegible] [illegible] ii, Exod. XIV. v. 14. Jehova [illegible] [illegible] sed credentes ducetur, & [illegible] Heb. XI, v. 29. per fidem transgressi sunt [illegible] in [illegible] salutique nobis [illegible] sed quod [illegible] [illegible] hoc superato mari, & deletis hostibus, [illegible] Deo [illegible] canebant. [illegible] Johannes in Apocalypsi Cap. XV [illegible] [illegible] canticum Mosis servi Dei, & canticum Agni, [illegible] quidem de [illegible] per Mare [illegible].

XX. [illegible] de MANNA [illegible] [illegible] Rex [illegible] Deus [illegible] cum [illegible].

XXI. [illegible] [illegible] [illegible] Non [illegible] quid hoc est? [illegible] & hic [illegible] Chaldaeos [illegible] [illegible] apud Chaldaeos [illegible] [illegible] ostendit [illegible]

Manna.

[illegible] non [illegible] quid.

[illegible] Hebraice tunc locuti sunt, non Chaldaice:
[illegible] Ægyptiacam, & pronominis in-
terrogativi [illegible] dicant nescio; & tria: si ve-
[illegible] dicerent, [illegible] probabile, Hebraeos rem tam sacram
[illegible] non solum in primo illo stupore, sed &
[illegible] voluisse. Adde, quod omnino fri-
[illegible] sit, [illegible] Israëlitis a Deo datum semper vocatum esse
[illegible] quum nondum eum cognoscerent, rogabant,
Quid hoc est?

XXII. [illegible] est vocem hanc deducere a מנה,
[illegible] *constituit, destinavit*; Hinc nomen מנה *Manna*, por-
[illegible] esculenta quae alicui attributa est. 1. *Sam.* I. ℣. 4. 5. *Neh.*
[illegible] ℣. 10. 12. & alibi passim. A *Manna* autem per Apocopen,
[illegible] in [illegible] exclamatione, & sequente litera He in
[illegible] vocabulo, facile fit *Man.* Idque eo credibilius est,
[illegible] similis apocope in verbo *Manna* occurrit: semel in
[illegible]tivo, מן חסד ואמת, *Benignitatem & veritatem constitue,*
[illegible] *para.* *Ps.* LXI. ℣. 8. iterumque in futuro, *Jon.* II. ℣. 1. וימן &
[illegible] *Jehova piscem*, & quod proxime ad hoc negotium ac-
[illegible], quando de praescriptione cibi sermo est, *Dan.* I. vers. 5. וימן
[illegible] *Rex dimensum diei cujusque.* Quum ergo &
[illegible] conveniat, & significatio apprime idonea sit,
[illegible] nisi ut cum doctissimis Hebraeorum dicamus, Man
[illegible] a Deo Israëli destinatum, praeparatum, & pro por-
[illegible]? Tale nomen miraculoso hoc cibo dignum erat.
[illegible] quod additur, Israëlitas nescivisse quid esset. Scie-
[illegible] ex praedictione Mosis, se pane a Deo satian-
[illegible]. Hinc conjiciebant, illud, quod viderent, por-
[illegible] sibi [illegible] destinatam: atque id nomine Man ex-
[illegible] Quid autem illud esset, distincte non sciebant, ne-
[illegible] aliquod nomen habebant, quo illud exprimerent.
[illegible] auctor libri Sapientiae, quando *Cap.* XVI. ℣. 20.
[illegible] *panem praeparatum a coelo.*
[illegible] hoc nomen invaluit, ut in omnibus linguis invariatum
[illegible], & iis etiam rebus attributum sit, quae cum isto Hebraeo
[illegible] analogiam quandam habent.

Sed significat portionem destinatam & praeparatam.

[illegible] *Rem* quod attinet, norunt studiosi Physices, aqueis me-

Manna.

[illegible], [illegible] in parte secundum naturalem re- [illegible] Vallesius loco citato lo- [illegible], Manna Israëlitarum fuisse ali- [illegible] visum, sine etiam, post- [illegible] cibus Angelorum appelletur, [illegible] in sacra Scriptura ubique præ- [illegible] ac religiose removendum censent. [illegible] XVI. [illegible]

[illegible] XXV. [illegible] hoc est. Nihil [illegible] minus sta- [illegible], Deum in productione hujus Mannæ naturalibus caussis [illegible], sicut [illegible] in exsiccatione maris rubri [illegible] verisimile est, Mannam hanc ex iisdem, vel similibus [illegible] esse, ex quibus ordinaria producitur: & hactenus [illegible] dici posse. [illegible] tamen, ac plane extra ordinem, [illegible], ad productionem mannæ, in tanta [illegible] quotidianus concursus. Et hactenus [illegible] nullam hodie Mannam cognitam esse, quæ [illegible] omnino cum Israëlitarum Manna conditionis sit. Nam, [illegible], Israëlitarum Manna consistentis erat substan- [illegible] & in cibum dabatur populo. Vul- [illegible], non alimentum est, neque ordina- [illegible] nisi per miraculum, esse potest.

[illegible] ad Israëlitarum Manna accedit Polonicum [illegible] invenerunt rusi prostratum, subtile, [illegible], quod [illegible] modicoque saccharo decoctum, [illegible] jusculis & ferculis facile certare posset; [illegible] describit, *Physic. Lib.* [illegible] *Cap. X.* Prolixius [illegible] XVI. v. 21 qui testatur, ex con- [illegible], mense Junio & Julio, noctu [illegible] roris, incumbere. Ante solis radios [illegible], aqua misceri, pultesque ex eo [illegible], folliculum dissolvit, & granum [illegible] dependitur. Addit, se vidisse grana, atque [illegible], sed longiora, & rubicunda, saporem autem [illegible], qualis est ex panico. Verum & hæc manna ab [illegible]. I. Figura. Hæc enim oblonga est, Israëlitica [illegible] instar seminis Coriandri. II. Colore. Hæc rubicunda est,

Habuit quidem caussas naturales, sed extra ordinem operantes.

Proxime ad illam accedit nova Manna Polonica.

Sed notabili tamen discrimine.

Intercessit Mosis ministerium.

[illegible] XXIII. [illegible] ; invalidum satis pro angelorum ope-
[illegible] *Psal.* LXXVIII. ℣. 25. petatur. Dicitur quidem
[illegible] , quod Septuaginta transtulerunt, ἄρτον ἀγγέ-
λων, *panem Angelorum*, quemadmodum & auctor Libri Sapien-
[illegible] *Cap.* XVI. ℣. 20. Et *Rab. Salomo*
[illegible]. Sed plane nihil nos cogit, per אבירים,
[illegible], Angelos intelligere. Nam generale illud nomen
[illegible], sive de *Heroibus* usurpatur.
[illegible] XLVI. ℣. [illegible] & *Thren.* I. ℣. 15. Dicatur ergo *panis fortium*,
[illegible] robustos Israelitas faciebat, supplens videlicet ordinarii pa-
[illegible] fulciuntur, vires, etiamsi primo adspectu gustuque
[illegible]: vel, quod mallem, panis *Heroum*, id est, talis, ut
[illegible] in deliciis eum habituri fuissent. Deus quoque vo-
[illegible] *Heros Jacobi*, vel *Israelis*, *Gen.* XLIX. ℣. 24. *Jes.* XLIX.
[illegible] Scripturæ, quum de Deo loquitur,
[illegible] quod vel mediocriter eruditi non ignorant.
[illegible] exponere de *pane Dei*, quem Heros Ja-
[illegible] & ipsum quoque spiritualiter significabant,
[illegible] & *Drusius* observavit ad *Joh.* VI. ℣. 31. Dein, etiamsi dare-
[illegible] de Angelis [illegible] exponenda esse [quos tamen אבירים in Scri-
[illegible], bene גבורי כח, *fortes viribus*, *Psal.*
[illegible]] tamen [illegible] confecta res esset. Panis enim Ange-
[illegible] diceretur propter præstantiam suam, & spiritualem significa-
[illegible] Significabat enim, Deum, qui est vita & lætitia Angelo-
[illegible] de cœlo, ut pariter fieret cibus, id est, lætitia &
[illegible]

Qui tamen non fuit caussa meritoria.

[illegible] XXX. [illegible] quoque hic partes Mosi fuerunt: quem omnino
[illegible] precibus suis apud Deum intercessisse, ut famelico
[illegible] cibum indulgeret, quas Josephus in alta specula fusas ef-
[illegible], Mannam primum ad palmas a Mose ad
[illegible], quum Deo gratias ageret. Ac Mo-
[illegible] conspicatum, gustasse, lætumque, re deprehen-
[illegible] populo Dei beneficium. Nam populum, destu-
[illegible] cœlo alimonium conspicatum, existimasse, quod cœlum
[illegible], tempestate anni id ita ferente. Quæ neque cum ratio-
[illegible], [extra omnem quippe verisimilitudinem est, quod
[illegible] Majo, quo hæc gesta sunt, in fervente isto climate ningat]

[illegible] ascendente, per solis supra horizontem elevationem [illegible] provectiorem, conspectui fuisse ducam. Sed hoc, ut mollissi-[me] loquar incertum est. III. Quod fuerit *quasi semen Coriandri,* v. 31. Non colore, nam semen Coriandri nigrum est; sed figuræ [illegible], & [illegible]. Bene Talmudistæ in *Joma Cap. VIII. Folio. 75. col. a.* עגול כגידא ולבן כמרגליות, *Rotundum sicut Cori-andrum, & Album sicut Margarita.*

Color.

XXX. De Colore dicitur *Exod. XVI. v. 31.* quod fuerit *Al-bus,* & *Num. XI. v. 7.* ועינו כעין הבדולח *Et color ejus sicut color Bdolah.* Quæ quid fuerit, non consentiunt interpretes. Hebræi [illegible] volunt, fuisse lapidis pretiosi genus. Quibus *Junius,* [illegible] *Marinus Brixianus* obloquuntur, eo quod *Gen. II. v. 12.* [illegible], *ibidem est Bedola & lapis Sardonix*; unde, quum poste-[riori] voci lapidis nomen distinctionis caussa addatur, Bedolam la-pidem non esse, concludunt. Alii existimant, *Crystallum* fuisse, & consequenter Mannæ colorem fuisse lucidum ac pellucidum. Re-centiores plerique, Josephum sequuti, ex vocis affinitate conten-dunt, esse *Bdellium*; de quo *Serapion* citatus *Drusio. Bdellium Ju-daicum est gummi arboris, quæ nascitur in terris Arabum. Et melius ex eo est, quod odoris boni, tenax [illegible], cito dissolutio-nis, ad albedinem declinans, non habens in se ligna, neque sor-des aliquas &c.* *Plinius* addit, esse *translucidum, simile ceræ. Lib. XII. 9. Vide Salmasium Exercit. Plin. pag. 809. & de Homony-mis hyles Iatricæ. Cap. CIX.* Unde conficitur, grana translucida, & subalbidi coloris fuisse. Quod puritatis magnæ, & exactæ con-[illegible] argumentum est. Mihi tamen, ne quid dissimulem, *Bo-charti Hierozoici Part. II. Lib. V. Cap. V.* argumentis suis persua-[sum], *Bedolam esse margaritam* sive *unionem*, quorum adhuc frequen-[illegible] piscationem esse eo loci, quem Moses descripsit *Gen. II.* [illegible] *Petrus Teixeira, & Benjamin in Itinerario. pag. 105.* [illegible]. Accedit, quod & color conveniat, qui tam in Manna, quam in margarita albus est: & figura, utrobique rotunda. Ne-[illegible] in [illegible] valoris est Junii aut Brixiani observatio. [illegible] Sardonix lapis dicitur; Bedolam lapidem [illegible]. Ne dicam nunc, Jurisconsultum etiam margaritas ex-[illegible] ex lapillorum & gemmarum censu. *Lege, Quum aurum* [illegible] *Gemmas* [illegible] *17. & seq. ff. De auro & argento Legato.*

[illegible] Hebræis [illegible]

[illegible]

XXXIV. Hinc Sapor [illegible]

[illegible] Manna [illegible]

[illegible] Mitum [illegible] Pontificii [illegible]

[illegible]

memoria. III. Quum tantorum nauseam narrat, *Num. XI. ℣. 6.* quæ ... potuisset ... , si Manna homini , quem vellet , sui ... exhibuisset.

XXXV. Nec ... omni difficultate defuncti sumus. Etenim, quum ... sapor mellis a sapore olei , quæritur quomodo Manna utrique in sapore comparari queat ? Difficultati autem huic occurri potest simpliciter ; primum , si dicamus , diversum paullo Mannæ saporum fuisse , quando simpliciter comedebatur , ab eo , quem illi Israëlitæ varia sua coctione ac præparatione dabant : alterum igitur de crudo , alterum de cocto posse intelligi. Deinde , quod præferrem , diverso respectu , & cum melle & cum oleo potuisse comparari : neque enim per omnia saporem similem fuisse oleo , neque per omnia melli , sed traxisse aliquid ex utroque ; & mellis habuisse dulcedinem , & pinguedinem olei , & generatim saporem ex utroque mixtum. Addi posset : quum mel sit ἀρχὴ γλυκασμάτων , *principium dulcedinum*, ... dicitur Sirachidi ; inde esse , quod quæcunque gustui dulcia ... , cum melle conferantur. Hinc & Mannæ sapor sicut mellis ... potest , id est , generatim eximie suavis. Quapropter Auctor libri Sapientiæ *Cap. XVI. ℣. 20.* eam vocat ... ἀμβροσίας τροφῆς.

XXXVI. Externa Adjuncta sunt Locus & Tempus. Locus, ... Deus Manna cibavit Israëlitas , fuit desertum. Supplebat ... favor cœli , quod soli sterilitas negabat : & quum pane ordinario ex terra prodeunte destituerentur , pane e cœlo depluente ... Pulcre Josephus : Οὕτω θεῖον ἦν τὸ βρῶμα καὶ παράδοξον ... τοὺς ... τὴν ἐκ τῶν ἄλλων ... *Ita divinus & admirabilis cibus erat. Eoque pastis supplebat aliorum defectum* ... Similiter ubique fideles præeuntem Deum tuto sequuntur, ... & terram non satam. *Jer. II. ℣. 2.* *Juvenes leones* ... *& esurivere ; quærentes autem Jehovam non indigent* ... *Psal. XXXIV. ℣. 11.*

XXXVII. Circa Tempus datæ Mannæ hæc sunt observanda. ... ea esse Israëlitis, antequam Ægyptum reliquissent. ... cucumeres , pepones , & allium , & quidquid servilis ... cum cœlesti pane & Angelorum deliciis feliciter com... II. Eo primum tempore panem hunc cœlo depluisse, quum

Quomodo Manna & Mellis & Olei saporem habere potuerit.

LOCUS.

Tempus.

[illegible]

[illegible] dinem expectari vel expectari debere.

Israelitarum erat, Colligere Mannam in diluculo.

XXXVIII. Officia Israelitarum circa Mannam [illegible] Primo. Colligere illud primo mane: quam sole [illegible] solent. Adeo confundebat Deus [illegible], ut quem [illegible] laborum, quam e caelo pluit, cum sole tamen [illegible] [illegible] Ne in Paradiso quidem [illegible] [illegible]

Idque ad certam mensuram.

XXXIX. Secundo. Colligere illud ad certam mensuram [illegible] pro singulis capitibus: quantum hominibus etiam [illegible] maximeque [illegible] sufficisse credibile est. [illegible]

[illegible]

[illegible] Existimant item, ab uno-
[illegible] Manna quotidie fuisse assum-
[illegible] diversitate sine
[illegible] pronunciant, Deum vim
[illegible] admodum attem-
[illegible] praeterea pro edacio-
[illegible] Homer, pro debilibus autem & par-
[illegible]
[illegible] neque multiplicanda
[illegible] Quod collectionem attinet, il-
[illegible] colligebant omnes quantum poterant:
[illegible] alii minus, prout alii aliis erant
[illegible] Quae autem collecta erant ab omnibus, qui sub
[illegible] illa omnia in unum acervum videntur
[illegible] mensura destinata,
[illegible] portionem suam ita erogabat, ut ratio non haberetur
[illegible] sed ordinationis divinae, ita ut cui-
[illegible] Facile enim ab omnibus jus-
[illegible] ut cuique Homer pro portione sua
[illegible] a praestantissimo *Riveto* animadver-
[illegible] 2. Cor. VIII. ℣. 14. 15. Ubi Pau-
[illegible] sua abundantia succurrant paupe-
[illegible] quia *scriptum est, qui multum ha-*
[illegible] *& qui paullum habebat, de nihilo minus*
[illegible] Quo docetur, quemadmodum olim Deus voluit inter
[illegible] eos, qui plurimum collegerant Manna, supplere co-
[illegible] qui minus collegerant, ut fieret aequalitas: sic
[illegible] ut illi, qui, Dei munificentia, co-
[illegible] succurrant inopiae eorum, quibus mi-
[illegible]

[illegible] De manducatione Mannae cum eodem *Riveto* sic cen-
[illegible] quidem mensuram cuique fuisse concessam, quae etiam
[illegible] sufficeret; liberum tamen cuique fuisse ex ea vesci,
[illegible] plerosque igitur plus habuisse sibi, quam vel
[illegible] possent comedere. Reliquum au-
[illegible] in crastinum reservari nefas fuerit, sub noctem li
[illegible] ut sic professionem suam in Deum fidem, quem
se-

In collectione Manna non videtur ipsa miraculose aucta vel diminuta fuisse.

Neque omnes ad aequalis mensura manducationem adstricti fuere.

[illegible] *De Jure Naturali & Gentium &c. Lib.* III. *Cap.* IX. *& se-* [illegible] tanti tamen non sunt, ut assensum impetrent.

XLV. *Quinto denique*, jussit Deus Homer Mannæ in urna aurea, ad perpetuam rei memoriam, asservari, & ante conspectum suum, per ætates Israelis, collocari. Quod & factum est ab Aarone, suo scilicet tempore, tabernaculo & arca exstructis. Hæc enim per evidentem prolepsin, occasione hujus historiæ, hic narrantur vers. 33. quum tamen postea demum facta esse res ipsa loquatur. Noluit sane Deus tantæ rei memoriam in Israelitica natione intermori. Id circo non solummodo conscribi prodigia illa curavit; sed reliquias tanti miraculi, omni exceptione majores, cunctosque in stuporem dare idoneas, superstitare voluit. Ne tamen ad superstitionem vel idololatriam traherentur, in loco sacratissimo, & a vulgi usibus remoto, seponi sapienter jussit.

Asservandum aliquid erat ad perpetuam rei memoriam

XLVI. Obiter hic tollendum ἐναντιοφανές. Moses narrat *Exod.* XVI. ℣. 36. urnam cum manna, convenienter divino mandato, ab Aarone collocatam fuisse CORAM TESTIMONIO ipso asservandam. Testimonium autem vel arca est, ita dicta, quia tabulæ testimoniales fœderis illi inclusæ erant, vel ipsæ illæ tabulæ in arca. Paulus autem scribit, *Heb.* IX. ℣. 4. *In qua* [arca,] *erat urna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ germinaverat, & tabulæ illæ pacti.* Ubi urnam cum manna non minus in arca collocat, quam tabulas fœderis. Quæ difficultas major est, si expendamus 1. *Reg.* VIII. ℣. 9. & 2. *Chron.* V. ℣. 10. ubi diserte dicitur, nihil in arca fuisse præter duas tabulas legis. Multa a Viris Doctis subtiliter inventa sunt, ad apparentem hanc pugnam tollendam. Mihi præ cæteris placet Drusii observatio, ad *Exod.* XVI. ℣. 34. particulam IN Hebræis & Hebraizantibus nonnunquam valere AD, PROPE, JUXTA, cui probando adducit *Jos.* X. ℣. 11. [illegible] XVIII. ℣. 12. Alius Vir Doctus adpositissime addit, *Jos.* V. [illegible] 1. *Reg.* XVII. 3. *Jer.* XIII. ℣. 5. *Col.* III. ℣. 1. Ergo, *in qua*, [illegible] hic sit, *ad* vel *juxta quam arcam.* Movet autem ipse [illegible] difficultatem, cui tollendæ se fatetur esse imparem. *Omnia haberent*, inquit, *nisi sequeretur*, tabulæ fœderis. *Nam illud* [illegible] *arcam.* In *autem duo significare uno loco, non est* [illegible] *probabile. Cave igitur hoc sequaris.* Sed non tam cito

Paulus cum Mose conciliatur

despondendum est animus. Hos [illegible] habet [illegible]
quando [illegible] [illegible] ut [illegible]
[illegible] propo[illegible] [illegible] in [illegible]
[illegible] hominis [illegible] possem [illegible]
[illegible] Legis a Mose conscripto [illegible] quod [illegible]
[illegible] Domini Dei [illegible] Quoniam ergo [illegible]
[illegible] id est [illegible]
Itaque [illegible] Paulo [illegible]
[illegible] [illegible] & [illegible]
[illegible] eodem [illegible], sed quidem [illegible]
[illegible].

Peccatum Israëlitarum circa Manna. XL. VII. PECCATUM Israëlitarum circa Manna [illegible]
[illegible]. I. Quod nonnulli contra expressum Dei [illegible]
[illegible] in [illegible] *Exod.* XVI. ℣. [illegible]
fronte τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς in Deum petulanter [illegible]
prodigiosa bonitate [illegible] se [illegible] ac [illegible] [illegible]
que ullis miraculis ista [illegible] pervicacia [illegible] est. [illegible]
autem, quod servatum erat, scatere cœpit vermibus, [illegible]
Ut doceamur, [illegible], qui contra Dei præceptum injuste [illegible]
[illegible], [illegible] coram Deo & hominibus [illegible]
[illegible], id est, [illegible] genere, [illegible]
[illegible] [illegible], quæ [illegible]
[illegible] *Matth.* VI. ℣. [illegible] VI. ℣. [illegible]. II. [illegible]
Sabbato [illegible] ad [illegible] [illegible]
27. Merito Deus eorum desideriis [illegible], ut [illegible]
reddit, qui [illegible] præceptum illius aliquid [illegible]
est, quod [illegible] Deinde [illegible]
[illegible] Dominicæ, [illegible]
laborat. *Jes.* LVIII. ℣. 13, 14. III. Quod Manna [illegible]
[illegible]
[illegible], & [illegible]
Num. XI. ℣. 5, 6. Sic [illegible]
[illegible]
ferre. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

 XLVIII.

XLVIII. Nunc Mysterium Mannæ videamus. Sacramentalem fuisse hunc cibum, Paulus docet 1. *Cor.* X. ℣. 3. ubi *spiritualem escam* vocat: talis autem erat, non natura sua, quippe animali vitæ sustentandæ destinatus; sed significatione, in quo respon[illegible] *Spiritualem*, inquit *Augustinus ad Psal.* LXXVII. [illegible] *aliquid significantem.* Et Christus, se [illegible] *verum illum panem*, qui e cœlo venit, & per Manna præfiguratum esse, prædicat, *Joh.* VI. ℣. 32. Judæi ipsi, quantumvis cæci, novum [illegible] Messiam dandum pollicentur. Ita enim in *Midras Coheleth.* Fol. [illegible] col. 4. *Redemptor prior descendere fecit [illegible] Manna, sic & Redemptor posterior* ונוריד ארית המן *descendere faciet Manna: sicut scriptum est, Et erit particula frumenti in terra.* Ps. LXXII. ℣. 16. Quæ carnalia quidem & corrupta, sed [illegible] tamen & spiritualis [illegible] rudera sunt. Sic & in *Midrasch Cantici* Fol. 16. Cap. 4. *Redemptor posterior revelabitur iis. Et [illegible] eos ducet? Sunt, qui dicunt, in desertum Judæ; sunt, qui [illegible] in desertum Sihonis & Og.* ומוריד להם המן *& descendere faciet iis Manna.* Notandum autem, Christum frequenter in deserto Judææ, imo in ipso deserto Ogi, verbi sui pabulo, quod o[illegible] Manna præstantius est, turbas pavisse; &, ubi res ita fere[illegible], pane, non minus miraculose multiplicato, quam Manna olim, [illegible] famem sedasse. Alia Judæorum testimonia vide apud Vie[illegible] *Apoc.* II. ℣. 17. Cæterum juxta ordinem præstitutum ad [illegible] veniamus.

Manna sacramentum fuit.

XLIX. Manna cibum notat a Deo *destinatum*, *præparatum*, [illegible] *pro sua portione*, ad vitæ sustentationem, a Deo da[illegible]. Christus est ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. *Joh.* IV. ℣. 10. *Donum illud* exi[illegible] a Deo προεγνωσμένον, 1 *Pet.* I. ℣. 10. & incredibili illius bo[illegible] vero Israeli concessum, in *portionem suam Jer.* X. ℣. 16. *per* [illegible] ipso JEsu edicente *Joh.* VI. ℣. 51. *Ego sum panis il[illegible], qui e cœlo descendit. Si quis ederit ex hoc pane, vivet in* [illegible]. Manna Israeli dabatur, quum minime solicitus esset [illegible] Dei, & pluris faceret bona Ægypti, & Deum iterum [illegible]. Christus in mundum venit, quum corruptissimus esset: [illegible] bona sua obtulit, quum etiam optimi quique vix [illegible] terrestria & carnalia adtenderent. Mannam licet a Mose [illegible], quum primum dabatur, Israel non cognoscebat.

Analogia Mannæ cum Christo.

1. Quoad Etymologiam,

2. Dabatur indignis.

3. Licet promissa, non tamen cognita fuit.

 Chri-

[illegible] Gentium [illegible] iis solis largitur Christus; qui suæ sibi inopiæ [illegible], omnique mundano solamine abnegato, salutem suam ipsi [illegible] debere [illegible] *Luc. I. ℣. 53. Famelicos implevit bonis, & divites* [illegible]. Neque fit cuiquam est Divinæ gratiæ consola- [illegible], nisi primo Ægypto hujus mundi, & ergastulo [illegible] mari lachrymosæ pœnitentiæ transmisso, [illegible] Spiritui Sancto [illegible] ad cœlestem Canaan se ducendum regen- [illegible] *Jes.* XXXII. ℣. 16. 17.

LIII. Quotidie depluebat Manna, & primo diluculo recens semper se offerebat [illegible]. Sic & gratia ac miserationes Domi- [illegible] novæ sunt singulis matutinis. *Thr.* III. ℣. 23. Ita tamen sex die- [illegible] dabatur hic panis, ut septimo non conspiceretur in terra. Eo [illegible] significatum videtur, Christum suo tempore apparituru minter [illegible], & quotidie cum ipsis loquuturum; deinde vero non [illegible] ab ipsis, & de cætero non esse quærendum, vel ut ali- [illegible] videatur in terra, vel ut credatur, esse hic aut illic. Quia [illegible] is dies septimus fuit hebdomadæ, ita significatum est, fu- [illegible], ut die septimo desineret conspici ab hominibus: die au- [illegible] hebdomadæ e sepulcro redux una ferme cum sole con- [illegible] se præberet suis. Quum in Canaan venissent Israë- [illegible] Manna. Ea quæ ad statum Ecclesiæ in mundi de- [illegible] pertinent, omnisque adeo medicinalis gratia, ac [illegible] aliquem supponens, a Christo, ut Mediatore, ad [illegible], cessabunt post novissimum diem, quando Ecclesiæ, [illegible] patriam introductæ, Deus ipse erit omnia in omnibus. [illegible] XV. ℣. 28.

LIV. Non [illegible] culturæ, non ulla hominum industria, Man- [illegible] Israëli, [illegible] solius Divinæ benignitatis gratuitum do- [illegible] exigebatur ab Israële, ut donum il- [illegible] colligendo, & in usus suos converteret. Ita [illegible] salus, quam in Christo Domino habemus, *non est* [illegible] *currentis, sed miserentis Dei. Rom.* IX. ℣. 16. Et [illegible] *non a Iehova, & ut tenues pluvia super her-* [illegible] *virum, neque præstolatur filios hominis.* [illegible] Id interim nostri est officii, ut oblatam gratiam ac- [illegible] fide, nobisque applicemus. Atque hoc voluit Serva- [illegible] *Joh.* VI. ℣. 27. *Operemini non cibo, qui perit, sed* *cibo*

13. Post exitum ex Ægypto.

14. Singulis diluculis.

15. Septimo tamen die non conspiciebatur.

16. Desiit post adventum in Canaan.

17. Obtingebat Israëli sine labore, nisi quod colligerent.

[illegible] descenderit, ut panis vitæ homini peccatori esset, ite- *ram Iehova.*
[illegible] in [illegible], & in sanctuario sine manibus fa-
[illegible], ut [illegible] coram Deo foret; unde & communio cum
Christo in [illegible] nuncupatur. *Apoc.* II. ℣. 17.
Interim [illegible] omnia, ne cum ingratis Israëlitis
ad incomparabiles cœlestis gratiæ delicias nauseantes, iisve mun-
di hujus siliquas anteferentes, in justissimam contemti numinis
vindictam incurramus.

26. Vitanda Manna nausea.

Aqua ex Rupe.

LVII. Sed quandoquidem [illegible], *potu destituta, nihil est*, uti Mosen
Deo dicentem introducit *Josephus*; & quia plenitudo satietatis,
quæ in Christo est, veteri populo non minus quam nobis ad-
umbrari debuit: hinc potum æque miraculosum quam cibus erat,
Israëli, iterum murmuranti, Divina indulsit clementia. Quum
[illegible] siti populus tentaretur, neque aquam sibi filiisque suis, ne-
que pecori, in torrido deserto reperiret, Moses, Dei jussu,
rupem, quæ in Horeb est, in cujus summitate præsentis Numi-
nis gloriosa Majestas conspiciebatur, baculo suo percutiens, lar-
gas aquarum venas aperuit. *Exod.* XVII. ℣. 1-6. Celebratur in li-
bris Sacris passim id miraculum. *Ps.* LXXVIII. ℣. 15. 16. *Fiderat rupes
[illegible], ut potum præberet in abyssis plurimum. Educens fluenta e
[illegible], & demittens tanquam flumina aquas.* Quidam rupem ipsam
in aquarum [illegible] vertisse arbitrantur, ex *Ps.* CXIV. ℣. 8. Ubi vul-
gatus [illegible], *Qui convertit petram in stagna aquarum, & rupem in fon-
tes aquarum.* LXX. [illegible]. Sed hyperbole poëtica est, uti
[illegible] cœlum ipsum in imbres solvi dicat. Nihil stultius, quam
[illegible] Transsubstantiationis monstrum trahere. Cæterum, an Deus
[illegible] aquam ibi miraculose produxerit, an quæ jam antea
[illegible], sed hactenus clausæ fuerant, aquarum venas, ad percus-
sionem baculi Mosaici derepente aperuerit, Scriptura tacente,
[illegible] non est definire. Quæ Hebræi fingunt, baculum Mosis
[illegible] fuisse, atque hinc petram ictu perforasse, quapropter
[illegible] percussisse non על צור *super petram*, sed בצור, *in*
[illegible] frigidiora sunt.

Quæ similiter fuit mystica.

LVIII. Quum historice hæc narratio nihil admodum difficul-
tatis habeat, ad considerationem mysterii properamus. Id a Pau-
lo [illegible] 1 Cor. X. ℣. 4. *Et omnes eundem potum spiritualem bibe-
runt.*

[illegible]

LIX. Certum est, sæpe Christum in [illegible] *Psal.* LXIX. [illegible]

[illegible]

LX. Hæc ergo est [illegible] analogia [illegible]

[illegible]

[illegible] Christus, ita se dissimulabat [illegible] Divina glo-
[illegible] pectoribus erumperet. *Matth.*
[illegible] copia e rupe proma-
[illegible] sufficeret, sed & sequebantur
[illegible] in deserto proficiscerentur. *Ps.* LXXVIII.
[illegible] quoque abundantia gratiæ, quæ in
[illegible] *poculum nostrum sit exuberans, & bonum ac*
[illegible] *prosecutura sit omnibus vitæ nostræ diebus.*
[illegible]

[illegible] historia, attamen & ea quoque mysti-
[illegible] *Num.* XX. ℣. 8. — Ubi Moses jubetur, non qui-
[illegible] baculo suo, sed eam ante oculos Israëlita-
[illegible] ederet. Quo notari videtur, semel tantum
[illegible] debere pati, & unicam illius oblationem ad consumma-
[illegible] *Hebr.* IX. ℣. 27. 28. & X. ℣. 14. Cujus vir-
[illegible] Evangelii dispensanda electis fuit. Moses au-
[illegible] Divini præcepti, licet juxta voluntatem de-
[illegible] typus est eorum, qui pessime quidem,
[illegible] ex determinato Dei consilio Christum, semel in carne
[illegible] persequuntur; ac male habent, in corpore suo
[illegible] *Col.* I. ℣. 26. Uti ex petra bis percussa
[illegible] & bibit cœtus: *Num.* XX. ℣. 11. ita & ad-
[illegible] in commodum cesserunt Ecclesiæ: *Phil.* I. ℣. 12.
[illegible] fœcundæ pluviæ Paradisum Dei rigavit:
[illegible] quaquaversum volantes novam fidei
[illegible], longe lateque accenderunt. At-
[illegible] Divinarum consolationum uberta-
[illegible] quando validissimos persecutionum
[illegible] Nemo tamen, persecutorum temerita-
[illegible] *Ps.* CV. ℣. 14. 2. *Thess.* I. ℣. 6. quandoqui-
[illegible] cæteroquin, tam carus Deo, propter
[illegible] exclusus est. *Num.* XX. ℣. 11.

[illegible] Serpentis Ænei, cujus hi-
[illegible] ℣. 6. — memoratam, luculentissima commenta-
[illegible] *Hierozoici Part.* II. *Lib.* III. *Cap.* XIII.
[illegible] Israëlitæ murmurantes adversus Deum
[illegible], & [illegible] loquentes de cœlesti Manna, in ingen-

5. In summitate rupis stabat Deus.

6. Fluenta Israëlem in deserto sequebantur.

Alterius historia, quæ huic gemina est, mystica explicatio.

Serpentis Ænei historia.

 tem

qui, sicut in prima sui creatione candebant flammis Divinæ caritatis, ita post peccatum horridi torridique serpentes facti, qui igne Divinæ excandescentiæ ustulantur, ita odio adversus Deum & Dei populum flagrant. Et sane morsio Satanæ vexandi traduntur, qui verbum Evangelii, & Dei in Christo gratiam quovis Manna dulciorem, contumeliose respuunt, aut in Deum ipsum blasphemi sunt, ut Hymenæus atque Alexander. 1. *Tim.* I. ℣. 20.

In remedio Christi adversus pœnitentes gratiam.

LXV. Sed ut Israëlitarum illi, quibus, de Medicina non solicitis, serpentium morsus sunt lethiferi, figura sunt impœnitentium, qui, spreta Dei gratia, in peccatis moriuntur: ita qui ad Mosen confugiunt, peccata confitentes, & Dei gratiam implorantes, eos aperte significant, quos peccatorum sensus, & Divini judicii metus, ad saniora consilia incitant: quales erant, qui compuncti corde dicunt ad Petrum & reliquos Apostolos, *Quid faciemus Viri Fratres? Actor.* II. ℣. 37. & Commentariensis ille. *Actor.* XVI. ℣. 29. 30. In horum autem gratiam Deus Mosen jussit serpentem æneum perticæ imponere &, promisit fore, ut ejus aspectu sanarentur, quotquot a serpentibus morsi fuerant. Nobis quidem Dubium non est, quin serpens ille Christum adumbraverit. Ita enim ipse asserit, *Ioh.* III. ℣. 14. *Sicut Moses extulit serpentem in deserto, ita extolli oportet Filium hominis.* Typi rationes hic assignantur varia.

Serpens Æneus typus fuit Christi.

1. Quo ad Formam.

LXVI. *Primo.* Quoad *Formam*: Serpentem, non Christi, sed Diaboli, typum fuisse, nulla probabili ratione a Viro Docto asseritur. Ut serpentes, qui Israëlitas venenatis suis morsibus trucidabant, figura erant Diaboli, ita æneum illum serpentem, jussu Dei factum, & morsibus aliorum medendis destinatum, Christi figuram fuisse, omnia clamant. Neque inconvenientius est, Christum serpentis figura repræsentari, quam, quod vir Doctus [illegible], figura lascivi hirci. Analogia in hisce consistit: I. Quod Christus, licet ipse omnis peccati expers, venerit in similitudine carnis peccatricis, *Rom.* VIII. ℣. 3. II. Quod voluntarie [illegible] se in locum eorum, qui natura, sicut serpentes, sunt *progenies viperarum*, *Matth.* III. ℣. 7. III. Quod [illegible], peccata eorum bajulando, factus sit *peccatum & exsecratio*. 2. *Cor.* V. ℣. 21. *Gal.* III. ℣. 13. Atque ita figu-

[illegible] quidem [illegible] habet, sed [illegible]

4. Quod Materiam [illegible]

LXVII. *Secundo.* Quod *Materiam*, [illegible] in Divinis [illegible] robur significari potuit aeris firmitate ac perennitate. [illegible] Unde [illegible] Christus crucifixus, & praedicatio [illegible]

5. Quod Ecclesiasticum.

LXVIII. *Tertio.* Quod *Ecclesiae* [illegible] Quemadmodum ipse Johannes [illegible] Christi [illegible]

[illegible]

LXX. Ad tanti beneficii communionem obtinendam, nihil ab Israëlitis exigebat Deus, nisi ut serpentem æneum intuerentur. Nempe a Dæmone inflicta vulnera, Christi, in crucem sublati, solius adspectu perfecte sanat: adspectus scilicet fidei, per quem Moses vidit eum, qui est invisibilis. *Heb.* XI. ℣. 27. Ita Christus ipse explicat. *Joh.* III. ℣. 14. 15. *Prout Moses extulit serpentem in deserto, ita extolli oportet Filium hominis, ut quisquis credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Si qui igitur in Israële cæci erant, aut oculos ultro avertebant, iis salutis nulla erat spes: ut neque hodie incredulis, aut *rebellibus adversus lucem Job.* XXIV. ℣. 13. & iis *quorum hujus seculi Deus mentes obcæcavit, ne fulgeat eis lumen Evangelii gloriæ Christi. 2. Cor.* IV. ℣. 4. Tamen ut saluti esse poterat visus etiam imbecillus: ita ex morte nos eripit fides adhuc infirma, modo sit vera atque sincera. Atque ut semel morsus, & ab serpente sanatus, si iterum morderetur, ad idem remedium confugiebat; ita, si post restitutionem denuo in peccata labimur, eadem succurrit fides, quæ prius.

Intuitus Serpentis Fidem in Christum notat.

CAP. XI.

De Bonis Veteris Testamenti.

I.

Quum Vetus Testamentum nihil aliud sit quam Fœdus Gratiæ, prout ante Christi in carnem adventum dispensatum est, necesse est, ut omnia ea bona, quæ Fœdere Gratiæ, [illegible], promittuntur, in Veteri Testamento suum quoque locum habeant. Porro, bona Fœderis gratiæ sunt ipsa Salus æterna, [illegible] quicquid cum salute necessarium habet nexum: qualia sunt, [illegible], Vocatio per Verbum Gratiæ & Spiritum, Fides, Justificatio, Pax Spiritualis, Adoptio, & ea denique omnia, quæ su[illegible]. Quorum pleraque licet eminentiam [illegible] habeant, universa tamen, quoad rei [illegible] Testamento viguerunt. Quod quum [illegible] quæ antea demonstrata sunt, clarum [illegible] agendum est, quæ Veteri Testa[illegible] quidem sub Oeconomia Mosaica.

Quidquid ad Fœdus gratiæ qua talis pertinet, sub V. quoque Testamento obtinuit.

Beneficia [illegible]

II. Ea autem sunt quinque. I. Electio populi [illegible] populum peculiarem. II. Hereditas Terræ Canaan. III. [illegible] Divinæ Majestatis demonstrationis, & inhabitationis. [illegible] num Divinorum [illegible] gionum [illegible] V. Prophetarum [illegible] me series.

1. Electio Israëlis.

III. Ingens certe beneficium erat, quod Deus [illegible] liticam, præ cæteris omnibus mundi nationibus [illegible] arctissimi secum fœderis communionem. Ipse Deus [illegible] deprædicat, Deut. VII. ℣. 6. Nam populus sanctus [illegible] tuo. Te selegit Jehova Deus tuus, ut sis ei populus [illegible] omnibus populis, qui sunt sub universo cœlo. Verum [illegible] nis factum est. I. Ut Israël diceretur, filius Dei primogenitus [illegible] IV. ℣. 22. Id est, præ cæteris omnibus populis, quorum [illegible] idem Deus fecit, & quibus vitam atque halitum & [illegible] quæ dat, carissimus, unicus [illegible] Dominus [illegible] benedictionis portionem habens [illegible] do, sed & spiritualem. II. Ut sit Dei peculium, [illegible] fauri, & quasi regiæ divitiæ, quas ostentat in mundo, [illegible] bus gloriatur. עַם סְגֻלָּה, de cujus vi vocis vide, quæ [illegible] Lib. III. Cap. [illegible] & [illegible] Cap. [illegible] §. XIV. III. Ut [illegible] rum in Deo tanquam in sua portione gloriari [illegible] quando Deus eos sibi in populum adsumsit, simul [illegible] illum Deum suum [illegible] pro portione sua [illegible] [illegible] hæc junguntur Deut. XXVI. ℣. 17. 18. [illegible] [illegible]

[illegible]

IV. [illegible]

[illegible]

[illegible] si externam duntaxat confoederationem spectes, ad salutem insufficiens. *Neque enim omnes, qui sunt ex Israële, sunt Israël; neque quia sunt semen Abrahami, ideo omnes sunt filii.* Rom. IX. v. 6. 7. Plurimi eorum, non obstante quod filii regni essent, projecti sunt foras. Matth. VIII. v. 12. Fuit tamen in illa electione totius populi, ad communionem arcti quidem, sed externi tamen, foederis, typus quidam [illegible] electorum ad gratiam & gloriam: & pii in Israële non solum praeter externa ista privilegia, sed & in iis, ac per ea, gavisi sunt salutifero Dei favore, ac communione foederis mystici.

lutem non sufficiens.

V. *Secundum* Veteris Testamenti bonum est TERRA CANAAN. Hanc Deus Abrahamo & semini ejus promisit. *Gen.* XII. v. 7. & XIII. v. 15. & XV. 7. imo jurejurando addixit. *Gen.* XXVI. v. 3. 4. *Ex.* XXXIII. v. 1. *Ezech.* XX. v. 6. Promissionem istam jurejurando firmatam vocat Deus [illegible], *Pactum, διαθήκην, Testamentum*, id est, firmam & irrevocabilem voluntatis suae dispositionem. *Gen.* XV. v. 18. *Hoc die pepigit Jehova cum Abrahamo foedus, dicendo, Semini tuo dedi terram hanc.* Et quia virtute hujus testamenti semen Abrahami terram istam possessurum erat, ideo terra ista dicitur illorum HAEREDITAS. *Thren.* V. v. 2. & *Heb.* XI. v. 8.

2. Terra Canaan.

VI. Quod tamen nequaquam ita est intelligendum, quasi typica haec haereditas terrenae V. Testamenti haereditatem absolverit, ut Vetus Testamentum definiri debeat, Voluntas dandi terram Canaan. Multo minus dicendum est, illos, qui id negant, aut duo constituere Vetus Testamentum, aut illud cum Novo confundere. Nam Vetus Testamentum, ut aliquoties inculcavi, nihil aliud est, quam ipsissimum Testamentum Gratiae, in quantum sub involucris typorum, aliquando antiquandorum, propositum. Haereditas autem filiorum Dei, ex Testamento Gratiae, aeterna est salus, & ipse Deus: & quum Testamentum [illegible] sit, non potest substantia haereditatis alia esse sub Veteri, alia sub Novo ejusdem Testamenti oeconomia. Diversitas [illegible] in eo sita est, quod eadem haereditas aliter atque [illegible] proponatur: in Novo Testamento sine involucris, ac [illegible] involuta typis ac pignoribus terrenis, inter quae, [illegible] Abrahamo factum, excelluit typica haereditas terrae [illegible]: in Veteri Testamento conjuncta fuerit cum servitute;

Quae nequaquam absolvit haereditatem V. T.

[illegible] amœnitatem ubertatemque spiritualium bono-
rum in regno Christi, tum Gratiæ, quam Gloriæ. De quibus Je-
remias [illegible], Cap. XXXI. ℣. 12. *Tunc venientes cantabunt*
in excelso Zionis, & confluent ad bonitatem Jehovæ, cum frumento,
& cum musto, & cum oleo, & cum fœtibus gregis & armenti, e-
ritque anima eorum similis horto irriguo, neque pergent mœrere am-
plius. Confer *Joel* III. ℣. 18.

XI. II. Terra Canaan singulari modo *terra Jehovæ* erat. *Hos.* IX. ℣. 3. ubi ipse constituerat habitare. *Psal.* LXXXIII. ℣. 13. Unde vocatur *locus, quem ad habitationem suam operatus erat Jehova. Ex.* XV. ℣. 17. & *decorum habitaculum sanctitatis suæ. ib.* ℣. 13. Ita autem nuncupatur, non tantum quia Deus in ista terra habiturus erat templum, & singularia quædam præsentiæ suæ symbola exhibiturus; sed & quod in eadem illa terra ad ipsos missurus esset Filium suum, eumque unctum in medio ipsorum Regem ac Dominum, [illegible] Spiritu suo Sancto. Habuerunt ergo Israëlitæ in terra sua, quæ speciali modo Dei terra erat, pignus revelationis Messiæ in medio ipsorum. Illa [illegible], *[illegible]*, inhabitatio Dei in Canaan [illegible], quam Johannes describit. *Apoc.* [illegible] ℣. 3. [illegible], *Ecce tabernaculum Dei est cum hominibus, & [illegible], & habitabit cum eis.* Et denique Hierosolyma, quæ in terra Canaan erat *solium gloriæ*, *Jer.* III. [illegible] pignus erat cœli, quod est *habitaculum sanctitatis & ornatus* [illegible]. *Jes.* LXIII. ℣. 15.

Terra Jehovæ.

XII. III. Terra Canaan virtute gratiosi testamenti dabatur Israëli, non ullo ipsorum merito vel dignitate, sed mera dignatione Dei. *Deut.* VII. ℣. 7. 8. *Non eo quod plures essetis reliquis omnibus populis* [illegible] *quod diligit Jehova vos, & eo quod servat juramentum, quod juraverat majoribus vestris, eduxit vos Jehova manu forti.* [illegible] *Deut.* IV. ℣. 37. 38. *Ezech.* XVI. ℣. 60. & XXXVI. [illegible] ex mera merissima Dei gratia, & liber[illegible] in Christi testamento, obtingit fidelibus, *Luc.* XII. [illegible] Attamen immensum Israëli desertum peragrandum, [illegible] difficilia prælia cum Cananæis subeunda [illegible] in possessionem promissæ sibi terræ intromitterentur [illegible], quibus plenum cœli jus per Christi gratiam [illegible], & sentibus vepribusque obsita via, terenda

Gratis & ex testamento Israëli data.

Non tamen sine multo labore acquirenda.

da est, atque acriter adversus salutis suæ hostes [illegible]
via adsurgenda [illegible]

3. Divinæ Majestatis Demonstratio.

XII. Denique Moses quidem ex Ægypto [illegible] non tamen introducere potuit in terram promissam. [illegible] Josuæ servabatur. Et valet [illegible] lex, quando [illegible] Gratiæ, ad electos ex se ipsis, per agnitionem [illegible] suæ, expellendos. Veruntamen in Gratiam [illegible] troducimur. Moses sit, [illegible], & [illegible] conducere populum per desertum. Jesus est [illegible] peri imponens, dicens: *Consummatum est*, & verum [illegible] tem suis conciliare, *Matth.* XI. v. 28.

XIII. *Tertium* Veteris Testamenti bonum, est familiaris [illegible] clara DIV. MAJESTATIS DEMONSTRATIO: qualis [illegible] apparitionibus Angelorum voluntatem Dei edocentium, [illegible] us Dei se sub specie visibili conspiciendum [illegible] ac Prophetis. Imprimis memorabilis est gloriosa ista Dei [illegible] pie in totius populi panegyri, quando legem suam [illegible] dum [illegible]. Quæ hanc [illegible] similis ei nulli unquam genti contigerit. *Deut.* IV. [illegible] *interroga nunc a temporibus priscis, quæ fuerunt ante te,* [illegible] *ex die, quo creavit Deus hominem super terram* [illegible] *te cœli usque ad alteram extremitatem cœli, num* [illegible] *hoc maximum, aut auditum fuerit simile ei* [illegible] *ius populus vocem Dei loquentis e medio ignis,* [illegible] *vixit?* Accesserunt conspicua Divinæ præsentiæ symbola, in [illegible] na nubis ac ignis, in [illegible] ac [illegible] igne, in [illegible] que id genus plura [illegible]: quo nomine dicitur Deus [illegible] *et fornacem* [illegible] *habuisse, Jes.* XXXI. v. 9. [illegible] vitæ familiaria [illegible] symbola, [illegible] qui [illegible]

XIV. *Quartum* V. T. bonum in C[illegible] quotidiano [illegible]. Fatemur, [illegible] ve [illegible] V. T. [illegible] [illegible] Christi [illegible] [illegible] ii Sculptoris, picturas, continuo ante oculos haberent. [illegible]

[illegible]

[illegible], quod electi per Patriarchas, Prophetas, & qui ab iis edocti [illegible], de mystico eorundem significatu, pro modulo istorum temporum, [illegible]. Et in iis non præfigurationem modo, sed & obsignationem adventus Messiæ haberent, ad quem omnes [illegible] & sine quo ludicræ ac Deo indignæ gesticulationes fuissent. 1 Pet. I. ✝. 10. 11. 12.

XV. Atque hinc est, quod Scriptura toties hujus rei meminerit, uti ingentis beneficii Israëlitis concessi, *Ps.* CXLVII. 19. 20. *Indicat verba sua Jacobo, statuta sua & jura sua Israëli. Non ita fecit ulli genti*, *Jes.* XLII. ✝. 21. *Jehova delectabitur eo, propter justitiam suam*, id est, propter suam ipsius veritatem & bonitatem יגדיל [illegible] תורה, *magnificabat illum lege & faciebat gloriosum. Hos.* VIII. ✝. 12. *Præscribo ei* רבי תורתי *documenta amplissima legis meæ.* Quæ non solum, imo ausim dicere, non præcipue, de lege morali [illegible] etiam forensi, intelligenda sunt, sed inprimis de doctrina gratiæ, quæ figurata fuit lege Ceremoniali. Etenim moralis legis, [illegible] inhærent, principia adhuc in conscientia hominum superstant, etiamsi non superaccedat nova revelatio. Et ad Reipublicæ incolumitatem multa feliciter a viris sapientibus inventa sunt. [illegible] quod mysteria legis ceremonialis attinet, ea privum populi Dei bonum fuerunt: & in iis se reliquis omnibus nationibus anteferre Israëlitæ potuerunt.

XVI. Propter eandem rationem, tanta cum voluptate, animi alacritate, Ceremoniis istis pii adstiterunt, maximamque [illegible] infelicitatis suæ partem existimarunt, si quando contingeret, ut, patriæ suæ extorres, procul a sacris degere cogerentur, [illegible] votis expetentes, ut in domo Dei ætatem sibi agere liceret. Vide *Ps.* XXIII. ✝. 6. XXVII. ✝. 4. XLII. ✝. 2. 5. LXXXIV. [illegible] LXXXIII. ✝. 11. Scilicet uti immunditiem suam ac reatum [illegible] animi humiliationem ex ceremoniis istis discebant, [illegible] contemplabantur expiationem reatus, & sanctificationem a peccatis, absolutionem conscientiæ, typicam quidem illam [illegible] ceremoniis ipsis, sed veram ac spiritualem, per eum qui [illegible] istis præfigurabatur.

XVII. Quæ quum ita sint; nimium salubria hæc Dei instituta [illegible] videntur, si qui ea vix aliter contemplantur, quam [illegible], & chirographum cultoribus suis con-

Quarum concessio, certo respectu, ingens Israëli beneficium fuit.

Quibusque pii summa cum alacritate adstiterunt.

Et propterea non solum considerari de-

[illegible], at o- [illegible], sed & ut sigilla gratiæ.

contrariam, & pœna fœdissimgi [illegible]
Deus apud Ezechielem, Cap. XX. [illegible] de datis [illegible]
NON BONIS, & [illegible]
Sed illius loci [illegible]
mus quondam Collega [illegible] D. JOHAN[illegible]
solidum hic nobis otium fecerit. Non [illegible]
ceremoniis, quod & durum fuit, & de [illegible]
peccati [illegible] nondum [illegible]
suo loco dicturi sumus. Sed & id [illegible]
Evangelicam, & picturam Christi ac [illegible]
sigilla gratiæ: neque in effectu [illegible] in Israëlem, [illegible]
indiciis singularis favoris populo [illegible]
ipsi Judæi senserunt, & etiamnum hodie [illegible]
[illegible] ceremoniarum non [illegible]
[illegible] sapientiam iis contineri [illegible] In [illegible]

In Legem fol. 19 v. vol. 8.

[illegible] de iis scribit: *Ecce* [illegible]
[illegible]
[illegible] dicens, [illegible]
perficiant animas suas per [illegible]

3. Series Virorum Θεοπνεύστων.

XVIII. *Quintum* [illegible] Vet. T. [illegible]
ferme SERIES VIRORUM [illegible], per quos in [illegible]
tra deceptionis periculum, erudiri [illegible]
[illegible]. Primis enim [illegible] Patriarchis [illegible]
us immediate [illegible], & qui [illegible]
[illegible] simul erant, vel [illegible]
successit Moses. Eum [illegible] est Prophetarum [illegible]
ad tempus [illegible] Babylonicæ, [illegible]
[illegible]
2. Chr. XV. [illegible]
Daniel. [illegible]
[illegible]
in Canonem Ecclesiæ [illegible]
ad Christi [illegible]
vulgarem [illegible], ut in [illegible]
[illegible] & [illegible]
[illegible]
[illegible] esse. [illegible]

CAP. XII.

De Imperfectionibus V.T. non ex vero attributis.

I.

NOn fuisse V. T. tale, ut nihil in eo potuerit requiri, vel inde patet, quia alias haudquaquam secundo esset quæsitus locus: uti apodictice argumentatur Apostolus *Heb.* VIII. ℣. 7. Postquam ergo de illius testamenti bonis disseruimus, consequens est, ut nunc de illius IMPERFECTIONIBUS ac defectibus agamus. Non ut quidquam Divinæ gratiæ, prout antiquis temporibus demonstrata fuit, detrahamus (quippe quam ad salutem sibi sufficientem, & agnoverunt, & re ipsa experti sunt prisci patres) sed ut immensas Divinæ benignitatis opes, faustiori N. T. seculo reservatas, tanto rectius æstimemus.

V. T. defectus suos habet.

II. In hac autem tractatione duo prudenter præcavenda. I. Ne, nostram conditionem plus justo extollendam, illam priscorum nimis deprimamus. II. Ne, prærogativas nostras minus agnoscentes, ingrati Divinæ gratiæ æstimatores comperiamur. Quia utrinque a nonnullis peccatur, eum nobis disputandi ordinem [illegible]imus, ut hoc capite ea, quæ a Viris, cæteroquin eruditis & Orthodoxis, minus caute in Veteris Testamentum dicta esse videntur, discutiamus: tum, quæ vere ei defuerint, ex Sacris literis [illegible]niamus.

In iis adsignandis duo scopuli vitandi.

III. Non moramur hic Socinianorum hæresin, præfricta fronte [illegible], in Veteri fœdere nullum vitæ æternæ promissum [illegible] Jesum autem Christum primum & solum tantæ rei fuisse [illegible]. Quam blasphemiam supra confutatam dedimus. Nunc [illegible] cum Fratribus, quos æstimamus in Domino; ita tamen, ut potior semper sit sacra veritas. Libere ex lite sine caussa [illegible] tolerabiliter dicta in sequiorem sensum torquere, [illegible] in totum hæreseos traducere; nostrum non est: neque cujusquam Christiani esse debet. Non est id faciendum in hostes, [illegible] Fratres. Omnibus interim incumbit operam dare, ut [illegible] fieri potest, cautissime atque explicatissime loquantur: [illegible] ægre, si ea, quæ incommode, & dure,

Fratrum quoque σφάλματα sed modeste notanda.

dure,

dure, minimeque ex vero [illegible] [illegible] partium studio, notentur, & corrigantur: [illegible] bus in Ecclesia Viris [illegible], [illegible] dam urgeamur, quasi defectionis alicujus [illegible] tiæ laude communem Ecclesiæ Reformatæ [illegible] ut vix pro erudito & præjudiciis [illegible] Theologo [illegible] qui non per omnia iis adstipuletur.

[illegible] qui vere & permanentia bona, & salutem ipsam, priscis collata, & patefacta negat.

IV. [illegible] igitur non [illegible] Magnis Viris [illegible] bitror hæc [illegible] Interpretis verba: *[illegible] Quum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tempora, [illegible] [illegible]* NENTIA BONA, IPSAMQUE SALUTEM *non [illegible]* PATEFACTAM. *Coccej. Ult. Mos.* § 886.

Phrasi[illegible] pro[illegible] bando.

V. Quis est qui hæc verba legens audiensve non [illegible] tinuo in eam inducatur opinionem, [illegible] esse bonis temporalibus, qualia fuere [illegible] [illegible] Respublica, florens regnum, [illegible] [illegible], & si quæ his similia [illegible] nascentibus, per quæ vix est ut non intelligas [illegible] cum Messia & participationem beneficiorum ejus, [illegible] conciliatio cum Deo, pax conscientiæ, [illegible] Divinæ gratiæ, prælibatio gaudii cœlestis [illegible] hac vita ad [illegible] [illegible]? Hæc enim, [illegible] vera ac permanentia bona, ipsaque salus, dici [illegible] Qui ergo [illegible] temporalia bona Israeli [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

VI. [illegible]

[illegible] ad posteriora tempora extendentes, præsentemque suam ἀγωνίαν deplorantes, in futuri temporis lætitiam eam conabantur mutare, imo videbant affectum, lætitiam, zelum, pugnas, victorias eorum, qui visuri erant, quæ ipsi non videbant, audituri, quæ non audiebant. HÆC, INQUAM, UNICA EORUM FUIT RECREATIO. NAM EA QUÆ VIDEBANT, NON POTERANT EOS OBLECTARE; QUIA ERANT UMBRÆ; QUÆ AUDIEBANT; QUIA ERAT IN IIS PARTIM PROMISSIO DUNTAXAT, PARTIM ACCUSATIO PECCATI, AC REATUS, CUM QUO HOMO NASCITUR, NONDUM ABOLITI ET DELETI: QUÆ POSSIDEBANT; QUIA ERANT RELINQUENDA, VEL ETIAM CUM IMPROBIS POSSIDEBANTUR, DENIQUE QUIA NON ERANT VERA BONA, QUÆ ANIMAM SATIARE POSSUNT. Quis non hinc colligat, in Psalmis Davidis non prædicari, laudari, celebrari, adeoque Israëlitas non habuisse præsentia bona salutiferæ gratiæ, quæ non solum spe præcepta, sed & ipsa re possessa, omni ævo χαρᾶς ἀνεκλαλήτου materia caussaque sint? Si enim suis David carminibus ea quoque spiritualia bona & cum æterna salute nexu habentia, quibus ipse cæterique cum ipso fideles jam tum fruebantur, celebret; qua mente dici potest, unicam fidelium oblectationem & recreationem in meditanda futuri temporis lætitia suam fuisse, eaque quæ ipsi possidebant bona vera non fuisse, nec satiandæ animæ idonea? Quis hæc legens crediderit se præ manibus & oculis Reformati Doctoris scripta habere?

de felicitate futuri temporis.

VII. Cave tamen credas, Virum longe Doctissimum dum ita sentit, in Socinianorum castra transfugam esse factum, quæ in omnibus fere scriptis suis fortiter oppugnavit, feliciter expugnavit. [illegible] Millies inculcat, validisque argumentis adversus pestilentissimos hæreticos illos evincit, spiritualis & cœlestis hæreditatis promissionem V. T. patribus factam, illiusque possessionem virtute Testamenti gratiæ iisdem concessam esse. Et eo ipso quem [illegible] allegavimus loco §. 885. scribit: *Jehovam fuisse Patrem [illegible] populi, quippe qui eum acquisiverit, & fecerit, & omnibus [illegible] instruxerit. Quod non modo de figura, & in externo beneficio, sed de beneficio Redemtionis, Novæ Creationis, & donationum [illegible], quæ ad vitam & pietatem faciunt, quibus in veritate [illegible] pater illius populi (ratione electorum filiorum ejus, [illegible] populo, ut seminario, omnibus temporibus, sed in tanta mul-*

Non tamen hinc fovenda Socinianismi suspicio.

qui veri ac permanentis bona & salutem ipsam Israëli collata atque [illegible] esse negavit.

X. [illegible] hac suam discussionem. Mea sic est ratio, & [illegible] animum [illegible]: prudentius longe ac generosius facturos fuisse Viros eruditos, si eos, quos partium suarum Duces constituere, aliquando in gratiam veritatis desererent: fatentes eos & homines fuisse, & negligentius aliquando meditatos atque commentatos esse: neque omnia, utut incaute dicta, primum excusare, dein ut optimæ monetæ, & ad Scripturæ ipsius phrases accuratissime examussitata, insigni confidentia, sed pessimo successu, cum Fratrum suorum ἐξουθενισμῷ, defenderent.

Quamvis honestior forte fuisset retratio

XI. At nos perpetuum Sacrarum literarum tenorem consideramus. Illæ Spiritualia animæ bona vocant τὸ ἀληθινὸν, VERUM ILLUD *Luc.* XVI. ℣. 11. opposite ad injustas, id est non veras, hujus ævi divitias. Et gratiam electis qua talibus concessam, τὴν ἀληθῆ χάριν τοῦ Θεοῦ, *Veram gratiam Dei, in qua stent.* 1. *Pet.* V. ℣. 12. [illegible] illud de doctrina veritatis gratiosæ, sive de ipsa illa salutari gratia, quæ per doctrinam illam electis offertur & confertur, quam [illegible] *æternam Dei gloriam* vocaverat, intelligi velimus, palam satis [illegible] gratiam falsæ cuicunque de salute persuasioni oppositam [illegible] etiam PERMANENTIA bona expressim nuncupan[illegible] *Hebr.* X. ℣. 34. *Scientes, vos habere apud vos* κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ μένουσαν, *potiorem substantiam in cœlis & quæ* PERMANEAT. quæ non typis & umbris, sed caducis & rapinæ obnoxiis [illegible] seculi bonis opponitur. Ὕπαρξιν μένουσαν respondet vocibus [illegible] & [illegible] quæ *substantiam veram, solidam ac per*[illegible] significant. Talem autem ab ævo cultoribus suis & pos[illegible], *in æternalis* suprema Sapientia, *Prov.* II. ℣. 7. יצפן לישרים [illegible] *Reposuit rectis quidquid revera est*, Et VIII. ℣. 21. [illegible] *Efficiendo, ut possideant amantes mei id, quod* [illegible] bona vocat Dominus *Thesauros in cœlo, ubi neque* [illegible] *ærugo corrumpit, neque fures perfodiunt, neque furantur.* [illegible] quorum possessionem fideles Israëlitæ indubie ad[illegible] Doctus alibi (c) scribit, *habuisse Sanctos, qui cre*[illegible], *& salutem exspectarunt*, τὸ ἄφθαρτον [illegible], *incorruptionem mansueti & tran*[illegible]. Quæ, quin permanentia sint, nemo ambigit.

Quid scriptura per vera, ac permanentia bona & salutem ipsam intelligat.

c Indagat Natur. Sab. §. 4.

[illegible] & conferendam salutem sponsio & [illegible] isto tempore sufficiebat.

XXV. [illegible] typicis aliquando opponi, nemo iverit [illegible] ab hoc instituto plane aliena est; nisi [illegible] Israëlitas typica solum bona habuisse, veris; [illegible] per typica significatis, fuisse destitutos: [illegible] videntur ea, quæ ex præfatione in Psalmos modo [illegible], & ego mihi non satis intellecta fateor. Verum trans- [illegible] quæ perspicua sunt exsequamur. Moses quidem, qui Minister fuit, vera illa dare non potuit. Attamen Christus, qui idem fuit heri ac hodie, etiam sub Mosaica Oeconomia, vera bona, in & cum typicis, fidelibus largitus est. Neque quum vera bona Israëli collata negant, remissionem peccatorum, [illegible] & novam creationem &c. quæ collata Israëli fa- [illegible], inter typica eos numeraturos arbitror. Quorsum ergo [illegible] typicorum bonorum distinctio hic inculcata? Atqui, [illegible] vera bona sunt, expunctio chirographi, & gloriosus [illegible]. Nunc vero? An non & ipsa remissio, non- [illegible] chirographo, ipsaque adoptio, licet non eo gradu, [illegible] bona sunt? An Israëlitarum typi eam solum gratiæ mo- [illegible] figurarum, quæ N. Test. priva est: non ipsam gra- [illegible], quæ utrique oeconomiæ est communis? An [illegible] sacramenta hujus [illegible] gratiæ signa erant, quæ nobis [illegible], non etiam illius, cujus ipsi facti sunt participes? Dicant [illegible] quæso, Viri Docti, an Nova Creatio, & Redemtio, & Re- [illegible] peccatorum, & Adoptio, & Amicitia Dei, & Salus animæ, [illegible] cælo, quam in terra, & similia Bona Spiritualia, quibus [illegible] Israëlitæ, ad legem pertineant, & per Mosen data sint, [illegible] veritatem & gratiam, quæ per Christum præstita est? Si [illegible], ut facturos eos auguror, iterum eos quæso, [illegible], quid clarus Johannis locus ad præsentem quæstionem [illegible], quum ex eo clarum sit, Vera bona, typicis opposita, Is- [illegible] collata esse. Quod tamen verba, quæ nunc exami- [illegible]

Non typica tantum, sed & vera bona Israëlitis collata sunt.

[illegible] est, Oeconomiam Testamenti V. per- [illegible] non fuisse, qualis est Oeconomia Test. N. [illegible]; ut hic *μένῃ τὰ μὴ σαλευόμενα.* *Heb.*

Sub Oeconomia non permanente perma-

[illegible] Fidei & [illegible] Consolationem in Spe vitæ [illegible] Christi (d.) Ex allegatis, si rite jungan-tur, [illegible]. Quæ Circumcisio Cordis *Deut.* XXX. ℣. [illegible] est bonum N. T. eamque Deus ad illud [illegible]. Atqui Regeneratio per spiritum Filia-tionis, [illegible] per spiritum Fidei & amoris Dei, & con-solatio in [illegible] per expiationem Christi, est Circum-cisio Cordis [illegible]. Ergo talis Regeneratio, sive Sanctifi-catio, & [illegible] in spe vitæ æternæ est Bonum N. T. quod Deus [illegible] non dedit. Conclusio hæc ex præmissis [illegible] dispositio [illegible] sequitur. Præmissæ autem ipsissima Viri Docti verba sunt.

d §. 336. 337. 338.

XVII. Conclusionem tamen non admittit. Sed contra prote-[illegible]. *Utramque habuerant & Patres. Neque enim sine Spiri-tu Dei* 1. *Cor.* XII. ℣. 3. *& Creatione cordis puri: Psal.* LI. ℣. 12. *& Cir-cumcisione Cordis, potuerunt Christum Dominum dicere: ut David* [illegible]. *Et habuerunt spem & gaudium Salutis, Gen.* XLIX. ℣. 19. [illegible] XLIX. ℣. 16. (e) Conciliet hæc, qui potest. [illegible] posse. Unica est evadendi ratio: distinctio nimi-[illegible] Regenerationis, Sanctificationis, & Consolationis in spe vitæ [illegible] Ut aliqua Regeneratio sit per Spiritum Filiationis; alia [illegible] quam ex isto Spiritu: aliqua sanctificatio per Spiritum [illegible] amoris Dei; alia quæ non sit per Spiritum fidei & amoris [illegible] consolatio in spe vitæ æternæ per expiationem Christi; [illegible] consolatio & spes vitæ æternæ, aliunde arcessenda. Quarum [illegible] quidem N. T. priva bona sint; hæ vero & Veteri competant. [illegible] ignoscant mihi Viri eruditissimi, si confidenter dixerim, nullam [illegible] literis Regenerationem didicisse, nisi quæ ex Spiritu [illegible] est; nullam sanctificationem, nisi quæ est ex Spiritu [illegible] amoris; nullam spem vitæ æternæ nisi per expiationem [illegible], *sive faciendam, sive factam.*

Iterumque iisdem adscribitur; non sine contradictione.

e §. 339.

XVIII. Quid ergo sibi vult negata Patribus Circumcisio cor-[illegible] Nescio an, quod dicam, totum sit: sed malo in hanc partem [illegible] dicam, quam ut auctori non dicta, aut [illegible], imputem. *Apparet*, inquit, *hic* [illegible] *spiritualem, aliquatenus communem hominibus* [illegible] *vero hisce propriam: atque ita promitti*

Circumcisio cordis dicitur notare ablationem veli & jugi.

[illegible] ita explicet. II. Ex adverso docemur, circumcisionem quasi introitum fuisse ad observantiam istius legis, in qua est jugum. Gal. V. ℣. 3. Quomodo ergo Israëlitis eam suscipientibus abrogationem istius jugi significare potuit? III. Circumcisio ipsa magna pars jugi fuit. *Act.* XV. ℣. 5. *coll.* cum 10. Quid porro absurdius est, quam ut jugi susceptio significet jugi ablationem? Quænam hic sacramentalis analogia? IV. Quum circumcisio & præputium relata sint, si circumcisio cordis sit abrogatio ceremoniarum, necesse est, ut ceremoniæ ipsæ sint præputium cordis, quo quid a stilo Scripturæ alienius dici potest? V. Si instes, lex Ceremonialis *Præceptum Carnale* dicitur, *Hebr.* VII. ℣. 16. Ergo illius abrogatio commode præfigurata fuit per abscissionem particulæ carnis. Invertam ego argumentum, concludamque, Ergo illius confirmatio est in eo actu, qui, si quisquam, inter carnales, quum in carne peragatur, censeri debet; quam ob rem & *Fœdus* [illegible] in *Carne* Abrahamidarum dicitur. *Gen.* XVII. ℣. 13. Nam Carnale illud præceptum vocat Apostolus, quod, quoad externos ritus, non spiritu aut mente, sed corporis membris præstatur. Alias eodem jure diceres, mactationem, & combustionem victimarum præfigurasse ceremoniarum carnalium abrogationem. Quæ viris Theologis indigna sunt. Fuit quidem in circumcisione, uti & in reliquis ceremoniis, quod imperfectionem testaretur, & spem futuri lætioris temporis, & præsignificaret illud quo exstante ceremoniæ abrogandæ sint: non tamen res significata ceremoniarum est earundem abrogatio.

XXI. III. Etiamsi quandoque circumcisio cordis tantundem valeat ac ablatio veli & jugi; non tamen eo sensu promittitur *Deut.* XXX. ℣. 6. Aliter enim ipse Deus id explicat in sequentibus. Verba [illegible]: *Et circumcidet Jehova Deus tuus animum tuum, & animum seminis tui; ad diligendum Jehovam Deum tuum, ex toto corde tuo; & ex tota anima tua, ut vivas.* Ergo de ea Circumcisione agitur cujus proximus effectus est, sincerus amor Dei, & remotior, vita sive salus. Quæ quid aliud nisi Regeneratio, aut Sanctificatio, sine qua neque Amor Dei, neque Vita esse potest. Potest autem utrumque esse, ubi velum & jugum Ceremoniarum necdum ablatum est. Hebræi quoque Doctores consentiunt, de Sanctificatione hic sermonem esse; licet id plus justo exten-

Ex Deut. XXX. 6. omnium minime.

extendit, & perfectam sanctificationem hic promissam [illegible]. Non pigebit pauculà ex Grammaticis describere. [illegible]

[illegible Hebrew text] כי

[illegible Hebrew text]

[illegible]. *Non appositum [illegible] quod plane [illegible]. [illegible] est circumcisio, cujus hic [illegible]. Nam concupiscentia & appetitus est præputium cordis. Cor autem circumcidere est ab appetitu illo & concupiscentia immunem præstare.*

Nec quid-quid poste-ris promit-titur ma-joribus de-fuit.

XXII. IV. Si demus, hic aliquid promitti, quod [illegible] Israelitis tempore Messiæ præstandum sit: nequaquam tamen inde efficitur, bonum illud isti tempori proprium esse, neque datum antea majoribus ipsorum. Non abibo longe, ad [illegible] debilitatem demonstrandam. Versu 8. pollicetur Deus ejusdem temporis Israelitis conversionem, quo audient vocem Jehovæ & faciant omnia præcepta ejus. Non tamen [illegible] proprium bonum N. T. est. Quippe [illegible] Judæi [illegible] Captivitate Babylonica [illegible] Dominum [illegible]. Unde intelligimus, nequaquam hic cum [illegible] Liberis loqui, qui Circumcisionem Cordis, quotcumque [illegible], sub V. T. [illegible] negant.

Inscriptio Legis in cordis N. T. bonum dicitur.

XXIII. *Tertio.* Ex eadem male hypothesi provenit, quod [illegible] bonum proprium N. Fœderis [illegible] epistola ad Hebr. VIII. ℣. 10. ex Jerem. XXXI. 33. dicitur: *Quoniam vero hoc est pactum, quod pangam cum domo Israelis post dies illos, dicit Dominus, Indam Legem meam menti eorum, & cordi eorum inscribam.* Id est, inquit noster Auctor, (a) *Efficiam ut Legem [illegible] complectantur, ea delectentur, & ejus non obliviscantur.* Quæ verba si sumantur, uti jacent, consequitur, priscos fideles, qui ante N. T. tempora vixerunt, Legem Dei non recepisse, ea non delectatos, ejus oblitos esse. Ea autem aperte falsissima esse, vel ipsius Davidis exemplo palam est. Qui, *recepisse se Legem*, professus, quum dicit, Ps. CXIX. ℣. 11. *In animo meo recondo [illegible] sermonem tuum.* Addidque versu 16. *In statutis tuis me ipsum* OBLECTO, *Non* OBLIVISCOR *verbi tui.* Quicquid ergo bonum N. T. proprium sit, quod [illegible] verbis sibi [illegible] Davidis.

(a) In Hebr. [illegible]

Inscriptio

XXIV. Verum aliud subsit. Agitur hic, ait Celeberrimus Interpres, de Lege Amoris Dei. Illud [illegible] præceptum, [illegible]

De-

Dominum Deum tuum, *Deut.* VI. non poterat sub V. T. vigorem suum obtinere in cordibus fidelium. *Quia ubi est formido* [qua non poterant carere, *qui nihil differebant a servis*, *Gal.* IV. ℣. 1.] *ibi non est charitas consummata.* 1. *Joh.* IV. ℣. 18. Et quando *charitas Dei in cordibus effunditur per Spiritum Sanctum*, *Rom.* V. ℣. 5. & charitas Dei datur non cum tristitia, ut olim, sed cum *letitia filiorum*, eximie dicitur, & quasi proprie, *Lex Dei scribi in cordibus.* Hæc omnia reperire est in *Sum. de Fœd.* §. 352.

XXV. Sed non reperio ea in sacris Literis. Illæ enim testantur priscos quoque fideles Deum *amasse. Ps.* XVIII. ℣. 2. & CXVI. ℣. 1. Et quidem ut *Patrem* suum. *Jes.* LXIII. ℣. 16. Idque cum *lætitia filiorum*, *Ps.* XLIII. ℣. 4. Et *sine formidine*, quæ filiis Dei indigna sit. *Ps.* XLVI. ℣. 3. & XXIII. ℣. 4. Sensisse etiam *cum letitia* amorem Dei *effusum* in cordibus suis. *Ps.* IV. ℣. 8. Et audivisse Deum *dicentem animæ suæ, salus tua ego sum. Ps.* XXXV. ℣. 3. Et denique *oblectasse se in præceptis Dei, quæ diligebant. Ps.* CXIX. ℣. 47. Quid jam restat, quod ad inscriptionem legis in corde requiratur?

Et improbundo.

XXVI. Attamen, inquies promittitur hic aliquid virtute Novi pacti obtinendum, quod Vetus, cui Novum propter defectus illius subrogatur, præstare non potuit. Respondeo. Apostolus non opponit hic fœdus gratiæ, quemadmodum dispensatur post adventum Christi, eidem fœderi gratiæ, quemadmodum dispensatum fuit antea: sed opponit fœdus gratiæ, prout vigorem suum in Nov. Testam. habet, fœderi Nationali cum Israëlitis pacto ad montem Sinai; ut spirituale fœdus fœderi typico. In quo fœdere populus quidem promittebat Deo obedientiam: & Deus populo, se eam obedientiam, si præstaretur, acceptam habiturum, ac remuneraturum; sed non promittebat Deus populo, se ei daturum cor ad obediendum ipsi: uti videre est in prima fœderis pactione *Exod.* XIX. ℣. 5. 6. 8. illiusque solemni confirmatione. *Exod.* XXIV. ℣. 3. ubi nulla promissio novi cordis exstat. Ergo virtute hujus fœderis lex cordi populi Israëlitici inscripta non est. Atque hinc factum est, ut fœdus illud apostasia sua ruperint, atque irritum fecerint: Deusque eorum Deus dici, atque illos pro populo suo agnoscere, recusaverit, & contemptim eos Mosis potius, quam suum populum vocaverit. *Exod.* XXXII. ℣. 7. Illi fœderi Israëlitico, quod non est formaliter fœdus Gratiæ, & hic duntaxat quod ad

Quænam pacta, Heb. VIII. 10. *opponantur.*

ad umbraisset futura opportuna confidentiae, [illegible] foederis opponitur, cujus effectum sit inscriptio legis in cordibus, [illegible] munio cum Deo in foedere [illegible]. Porro foedus illud ad Messi- dica refertur, non quod tunc demum cum effectibus [illegible] stiturum sit, sed quod eo tempore [illegible] sum, & effectum oppido conspicuum producturum. [illegible] ex Israële, priscis etiam temporibus, praeter foedus Sinaiticum, juncti Deo fuerunt foedere Gratiae, quod solemniter cum Abra- hamo repetiverit. Et ex eo foedere habuerunt illud omne, quod inscriptio legis in cordibus complectitur, [illegible] ipsum pro Deo suo, id est fonte salutis. Uti foedus gratiae, sub quo prisci fuerunt, non est confundendum cum foedere Sinaitico, ita nec est ab eo divellendum. Neque existimandum, fideles in omnibus tenuisse, quae non proveniebant foedere Sinaitico, & quae foede- [illegible] quae propter principia [illegible] foederis Abrahamici, quod [illegible] foedus gratiae. Atque hic [illegible] spiritualis ac [illegible].

XXVII. [illegible] (a) [illegible] (b) [illegible] (c). [illegible] (d).

XXVIII. Sed qui ita loquitur, per [illegible] & justificationem tunc amplius aliquid intelligit, quam veniam non puniendi peccatum, & vitam aeternam donandi propter Media- torem fide receptum. Vult, ita vocabulis suis [illegible] [illegible] uti se explicat in [illegible] ad LXXXIII. Quaest. LXXVIII. Clarius id dicit Summ. Theol. Cap. LI. § [illegible] Quod [illegible] quae justificatio [illegible] [illegible] Adnotat [illegible] CXLII. § [illegible]

[illegible] P. I. [illegible]
a Summ. Th. C. 69. § [illegible]
b De Pact. § [illegible]
c Judg. [illegible]
d [illegible]

sio peccatorum cum confessione quidem peccati necdum expiati & justitia nondum adducta, sed citra servitutem & jugum; idque ante legem: ante quam non fuit imputatum peccatum. 2. Fuit remissio peccatorum cum servitute & jugo & placitis, quæ flagitarent chirographum contrarium ipsis, evidens & luculentum; idque sub lege. 3. Est remissio peccatorum cum annunciatione justitiæ adductæ & mortis Christi εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας, atque ita deleto chirographo, idque sub N.T.

XXIX. Quibus oppono sequentia. Quum Scriptura priscis patribus remissionem peccatorum & justificationem disertis verbis adscribat, non est bonum neque prudens factum, id totidem verbis negare. Nam quocunque id sensu facias, speciem saltem præ se fert, quasi Deo obloqui, & sermonem ejus corrigere niтaris. Quod ab animo Deum amante ac reverente debet esse alienissimum. Porro Scripturæ dicta evidentissima sunt. De remissione *Ps.* CXXX. ℣. 4. *Nam* APUD TE EST REMISSIO. *Ex.* XXXIV. ℣. 7. *Condonans iniquitatem, & defectionem, & peccatum.* Atque ita passim. De Justificatione. *Jac.* II. ℣. 21. ABRAHAMUS PATER ILLE NOSTER JUSTIFICATUS EST. & *Rom.* IV. ℣. 2. 3. Quorsum igitur attinet, iis remissionem & justificationem denegare, quibus eam Deus attribuit? Dices, id a te fieri alio sensu. Sed videamus, an recte, & bono.

Scriptura priscis remissionem & justificationem adscribit.

XXX. Per remissionem peccatorum & justificationem intelligis eam absolutionem, quæ fit propter solutionem actu præstitam, & conjunctam habet omnimodam immunitatem a chirographo; qualem certum est sub Vet. Test. non exstitisse. Sed vocabulum justificationis eo significatu uspiam in scriptura usurpari, ut contradistinguatur illi absolutioni, quam habuerunt veteres, nondum [illegible] probatum. Nam quod *Actor.* XIII. ℣. 39. dicitur *ab omnibus, a quibus non potuistis per legem Mosis justificari, per hunc credens quivis justificatur*, huc non pertinet. Ostenditur ibi, [illegible] veritatem in gratia salutifera Christi habere, cujus umbra [illegible] in externis legis Mosaicæ ceremoniis erat. Non est ibi oppositio Test. Vet. & Nov. sed internæ communionis Christi & externarum ceremoniarum. Illius autem etiam sub V. Test. participes fuisse fideles, extra controversiam est. Ἀφέσεως vox eo sensu [illegible] Hebr. X. ℣. 18. sed semel duntaxat, quod sciam. Alias

An justificatio & remissio præcise significent absolutionem propter satisfactionem actu præstitam?

frequenter, uti mox ostendemus, de [illegible] antiquis [illegible] bitur. Quum ergo Scriptura *frequenter* doceat, veteres [illegible] missione peccatorum gavisos esse, & vel *semel* [illegible] nem, cum adjecta quadam limitatione, [illegible] Test. [illegible] Vet. adscribat, non videtur prudentiæ Christianæ esse [illegible] *remissionem* sub V. T. fuisse. Præstitisset offensionem prævenire, & clare ac distincte dicere, non eum *modum* remissionis sub V. T. fuisse, qui sub Nov. est. Neque est, ut quis se excuset, similibus Scripturæ phrasibus, ubi ea in Vet. Test. fuisse negantur, quæ non erant tanta copia, ut *Joh.* VII. 39. Hæ enim phrases rariores sunt. Et qui commentationes suas eo dirigit, ut Scriptura minus exercitatis melius intelligatur, non debet locutiones suas ad illud instar componere, quod & rarius & obscurius est, sed ita cum ordinario Scripturarum tenore loqui, ut obscurioribus locis & phrasibus lucem fœneret.

A patribus ante Mosaicis etiam conditum est chirographum.

XXXI. Denique non probatur nobis, quod ante legem Mosis chirographum a patribus exactum neget. Nam sacrificia, & circumcisio, quæ non *est ex Mose, sed ex patribus Joh.* VII. 22. ad dogmata pertinent, & typi erant venturi Christi, & involvebant confessionem reatus nondum expiati, & abolita sunt Christi cruce. Et nisi ad chirographum pertinerent, quid causæ dici potest, cur sub Nov. Test. eo saltem modo observari non possint, quo observata sunt ante Mosen? Nimis servilem Israëliticæ Ecclesiæ statum Fratres faciunt, præ cæteris periodis, tam antegressis quam sequenti. Verum hæc ad hanc controversiam proprie non spectant.

Psalmi Davidici male inter prophetias referuntur.

XXXII. Offensioni etiam multis fuit, quod Psalmos XXXII. LI. CIII. similesque remissionem peccatorum, & justificationem peccatoris graphice describentes, prophetiam de N. Test. continere velint; Psalmi ea occasione *[illegible]* *Summ. Th. Cap.* LXIX. §. 24. & alibi sæpius, præcipue in commentariis ad eos Psalmos. Hæc aliena admodum videntur, neque putantur posse proficisci, nisi ab eo, qui remissionem peccatorum, cum ea unius in Deo delectationis [illegible] securitate conjunctam, patribus abroget. Non est diffitendum tamen, alibi Fratres alia voce profiteri, se antiquis patribus [illegible] peccatorum remissionem attribuere, quæ [illegible] spei de beatitudine, & [illegible]

fide

solationem, & gloriationem in ipsa morte gignat. Quæ ab iis ex animi sententia dicta esse ut credamus, jubet caritas, quæ malum non cogitat. Interim tamen illum interpretandi modum, quo ea, quæ didascalica sunt, neque respectum ad diversam temporum oeconomiam habent, in prophetias de N. T. temere transmutantur, oppido indecorum esse existimo. Nihilque in iis Psalmis invenio, saltem in quantum gratiam Dei in remissione peccatorum deprædicant, quod non Davidi, eique συγγενέσι fidelibus, applicari queat. Nihil etiam in N. T. occurrit, quod ultimi temporis fidelibus hæc sibi præ cæteris arrogandi potestatem facit. De singulis videamus.

XXXIII. In Psalmo XXXII. nihil plane est, quod prophetiam redoleat. Titulus docet, esse *oden didascalicam*, continentem doctrinam de vera peccatoris beatitudine, quæ omni ævo communis est. Hanc consistere testatur in remissione peccatorum. Quibus ea beatitudo obtingat, & qua via obtineatur, porro suo docet exemplo. Id ℣. 6. cæteris imitandum proponit, & ℣. 8. ac sequentibus, gravissimis verbis urget. Quis hinc prophetiam extundat, nisi occupatus præjudiciis? Et sano, quum David *beatum* illum prædicat, *cui non imputat Jehova iniquitatem &c.* velim scire, an se eo μακαρισμῷ includat. Si se includat, non est prophetia N. T. ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Sin se excludat eo μακαρισμῷ, excludit se etiam beneficio justificationis istius, quæ obtinetur per fidem, ad quam probandam Paulus hunc μακαρισμὸν Davidis adducit *Rom.* IV. ℣. 6. & cujus participem factum Abrahamum docet. Hoc autem non puto quenquem Fratrum dicturum esse. Opto etiam doceri, quænam persona versu 3. & 4. loquatur. Estne προσωποποιΐα aliqua repræsentans nobis N. T. fidelem? Sed quodnam ejusmodi fictionis argumentum est? Qua demonstratione jubemur id credere? An vero David ipse loquitur? Certe titulus Psalmi eo nos ducit. Et nihil est iis verbis contentum, quod in Davide non veret: quodque non alibi etiam de se narret. conf. *Psal.* VI. ℣. 3. 4. Si autem, quæ de dolore & anxietate animi nondum propitium Deum sentientis hic narrantur, de se ipso narret Propheta, utique & de se ipso loquitur. *Tu & condonabas iniquitatem peccati mei.* Hæc enim ab antecedentibus divelli non possunt. Obtestor pium lectorem, ut novum hunc commentarium, quo Psalmus tam simplex in nescio

Quod ostenditur de Psal. XXXII.

quod de[illegible] vertitur, ubi sub larva Davidis longe alia ge-
[illegible], cum [illegible] Calvini commentario con-
[illegible], [illegible], liquido cernat.

In LI. XXXIV. [illegible] *Psal.* LI. est, cujus inscriptio, si ...
[illegible], quam tam clare Davidi convenire, demon-
[illegible] *supervacaneum sit*, vel verbum addere. Multa etiam in com-
mentariis Davidi applicuit is Vir Doctus. Quin ad ...
Psalmi rotunde dicit, *est precatio Davidis ad Deum*, ...
loquitur cum Nathane Propheta. Et ad ℣. 3. *Tenentur* ...
fugere ad gratiam & eam apprehendere, ac consequenter gra-
Dei cum DAVIDE *sibi applicare.* Cur ergo ea alibi ad tem-
N. T. torquet? An quia ℣. 9. dicit, *Aspergito me hyssopo*, qu...
remonia Christi sacrificium hilasticum significabatur? Sed ipsa
phrasis an non talis est, ut convenientior sit fideli sub V. T. qu...
sub N.? Quomodo efficacius experiri potuit pectore fidei per ...
[illegible] ceremoniarum [illegible] in venturum Servatorem [illegible]
spectandis operosius? *[illegible] vir Dei, peccati expiationem* ...
[illegible] non consistere, sed magis gratia & Spiritu Dei ...
Christo [illegible], inquit [illegible]. An quia ℣. 20. sacrifici...
justitiae meminit, post reaedificatam Hierosolymam offerendum,
quod est sacrificium Christi, quo justitiae Dei plenissime satis-
fecit? Sed quae hic est [illegible] species? An non poterant V. T.
fideles de beneficiis in se collatis canere, & simul meminisse ...
[illegible] satisfactionis Christi, cujus virtute ea obtinebant. ...
etiam, quid vetat per haec sacrificia, cum *Riveto* & *Mollero* ...
[illegible] illa intelligere, de quibus Petrus loquitur. 1. *Pet.* II. ℣. 5. ...
quae assidue Deo offeruntur, quotiescunque benefacit Zioni su...
si. e. Ecclesiam suam spirituali gratia sua ditat, tam sub V. T. quam
sub N.? Nisi cum *Calvino*, *Mollero*, *Piscatore*, *Belgis*, alii-
que, hoc explicare malis de ipsis sacrificiis legalibus, sed rite, jux...
praescriptum Dei, & ex fide oblatis; quod longius adhuc a Cocce-
[illegible] recedit.

Ad CII. XXXV. *Psal.* CII. [illegible] nihil habet, quod solum N. T. re-
spiciat. Et frustra haec adducuntur [illegible] 22. quasi ibi de [illegible]
[illegible] gratia, [illegible] per [illegible], [illegible]
[illegible]. Nam [illegible] est [illegible] Sion [illegible] [illegible]
N. [illegible]. Nihil in [illegible], quod [illegible] populo
applicari

applicari non queat. *Conspicuum est*, ait *Musculus*, *cani ista non de Regno Gratiæ, sed de Regno Potentiæ, Juris ac Dominii Dei.* Quid enim? an sub V. quoque T. verum non fuit, *Jehovam solium suum in cœlis stabilivisse, & regnum ejus in omnia potestatem obtinere?* An N. T. status Michæ repræsentabatur, quando videbat Jehovam insidentem solio, & circumstantem ei exercitum cœlorum? 1. *Reg.* XXII. ℣. 19. An Nebucadnezar etiam de N. Test. vaticinabatur, quando Deum *Regem cœli* vocabat eique *regnum æternum* adscribebat, *in omnes habitatores terræ? Dan.* IV. ℣. 36. 37. An sub solo N. T. dici potest, *Benedicite Jehova omnia opera ejus?* Atqui sub V. quoque quidquid in cœlo & in terra est, ad id officii invitabat Psaltes. *Ps.* CXLVIII. Cætera mitto, ne in re tam liquida superstitiosæ nimis diligentiæ arguar. Nolo interim diffiteri, ea, quæ de regno potentiæ Dei, extendentis se per universam terram, & de Majestate ejus eminenti super omnes creaturas, hic narrantur, illustri modo micare in regno libertatis & gratiæ, quod *Mollerus* quoque observavit. Sed tamen, ut in meram prophetiam futuri temporis transformentur, nulla suadet ratio. Bene *Amyraldus* in Psalmi hujus argumento. *Atque adeo nihil hic occurrit, quod proprie typicum sit, aut quod, mystica aliqua interpretatione, ad complementum temporum referri debeat.* At si demus, Vatem Divinæ gratiæ ubertate perfusum, illius gustu impulsum fuisse, ut sub finem Psalmi de regno libertatis & gratiæ caneret; an exinde sequitur, ea quæ antea de Dei erga se benignitate, & omnium peccatorum suorum condonatione cecinerat, non ipsi, sed solis Novi Testamenti fidelibus convenire?

XXXVI. Turbavit etiam nonnullos operosa illa, totiesque inculcata *πάρεσεως καὶ ἀφέσεως* distinctio, quam insignem in Theologia utilitatem habere prætendi solet. Eam autem ita passim explicant. Πάρεσιν notare volunt *transmissionem, prætermissionem, dissimulationem*, per quam fit, ut Deus non puniat peccata, neque animum ea exigendi a peccatore habeat, ita tamen, ut non declaret, sibi esse satisfactum, sed contra reservet sibi jus compellandi peccatorem, hoc est, commonefaciendi de debito nondum expuncto, & exigendi ab ipso chirographum, quo reatum nondum deletum [illegible]que esse, quasi propriæ manus subscriptione, fateatur. Hoc

Distinctio Páresios & Aphesios.

Hoc scriptura vocatur [illegible], cui [illegible] v. 11. [illegible] VII. [illegible] in [illegible] differentia; I. [illegible] Mosaicam, [illegible] Deus [illegible] & [illegible] repetitam [illegible] II. [illegible] legem, [illegible] Deus [illegible] intelligunt eam [illegible], quæ Deus [illegible] sua [illegible] per Christum [illegible], In [illegible] jure [illegible] dicit, [illegible] [illegible], quod [illegible] vide, Hoc [illegible] est, de [illegible] §. [illegible] Quæst. [illegible] §. 72. [illegible]

XXXVII. [illegible] In [illegible] rei non posse [illegible] [illegible], [illegible] Christi [illegible] propter [illegible] compelli [illegible] & [illegible] [illegible] Messiæ [illegible] Quemadmodum [illegible] Nos [illegible] Si itaque [illegible] telligant Fratres, neminem habebunt difficultatem. Sed [illegible] [illegible] Quæ [illegible] quod [illegible] dicere voluerunt Theologi Orthodoxi.

XXXVIII. Addo, [illegible] non posse. Nam certum est, [illegible] scribi [illegible] peccati [illegible] Lev. V. [illegible] & sic passim. [illegible] de [illegible] typice; [illegible] symbolum [illegible] [illegible] [illegible] XXXIV. [illegible]

[illegible], illum Psalmum cantatum iri ab Israëlitis con- [illegible] Dominum, sed non esse cantatum a fidelibus [illegible] Babylonica, cum applicatione ad præsen- [illegible], id non probari non posse existimo. Ut alia [illegible] omni caret, quod Christus ante satisfa- [illegible] quibusdam donavit. *Marc.* IX. ℣. 2. ἀφέων- [illegible] Similiter *Luc.* VII. ℣. 47.

[illegible] *autem prætermissionem, dissimulationem, si-* [illegible] probantem nondum videmus. Docet quidem *Bu-* [illegible] *Ling. Græc.* p. 286. [illegible] aliquando esse *trans-mittere,* [illegible] longe diverso, adducto *Xenophontis* loco ex *Lib.* IV. *Hellen.* [illegible] *jusso illo, ne* [illegible] *transmitteres in arcem.* Cæterum παρεῖναι dicit esse, [illegible], *permittere*, CONDONARE. *Hesychius* eodem modo. [illegible] συγχωρεῖ. ἀφίημι & πάρεσιν exponit ἄφεσιν, συγχώρησιν. [illegible] non distinguuntur hæ voces, ut una explicetur per alteram. [illegible] scribere, *non turbari se auctoritate Hesychii,* [illegible] *habuerit hunc Pauli locum, eumque interpre-* [illegible] *de qua is loquitur. Misc. Nebo. p.* 29. Sed no- [illegible] Virum Celeberrimum voluisse, ut nos illius auctoritate [illegible]. Non est contemnendus auctor Hesychius. Audia- [illegible] judicium *Aristar. Sacr. p.* 9 *Edit. in* 8. *In Hesychio* [illegible] *sed ex parte & Orientis eruditio conclusa ja-* [illegible] *profundæ eruditionis Grammaticus*, p. 118. *A-* [illegible] *Grammaticus*, p. 116. *Hesychius non levis* [illegible] *glossæ maxima ex parte ad explicandos Helleni-* [illegible] *comparata.* Et si Hesychius hunc [illegible] oculos habuit, eumque ex re ipsa, & ex usu lin- [illegible] ibi erat, interpretatus est, certe non est eum [illegible].

Vel probatis Auctoribus.

XI. Dicit quidem Vir Doctus, τὸ παρεῖναι *respondere* τῷ [illegible]. Verum id non probat. Adducit *Est.* VII. ℣. 4. sed [illegible] non reperitur in iis, quæ ego habeo, exempla- [illegible], & Londinense in 8. A. 1653. habent [illegible]. In illo tamen exemplari, ne quid dissimulem, exstare [illegible], existimo in omnibus, quid ad hanc rem facit? Nam [illegible] significat, impunitam dimisissem istam injuriam:

Παρεῖναι non respondet τῷ הַחֲרִישׁ

 sed

sed tamen jus [illegible] Regi [illegible]

Tum [illegible]

[illegible]

fidelium a poena propter [illegible]

tum est [illegible] quae toto caelo differunt. Intelligens [illegible] Vir Celeberrimus ea huc adduxerit, in quibus [illegible] tum [illegible] ipsum invenitur [illegible]

Hoc explicatur fusius quomodo Deus antegressis temporibus sit [illegible]

XLI. Oportuisset etiam plenius a Viro [illegible] antegressis temporibus Deus. [illegible] quando chirographum [illegible] a peccatore, & comparatum ipsum de medio nondum sublatum, quod ex Viri Cl. [illegible] est per legem Mosaicam, [illegible] per [illegible] sacrificiorum, quae si typi fuerint sacrificii Christi, [illegible] bio, semel significatur, [illegible] sacrificium [illegible] extare. Non solebat [illegible] Deus [illegible] sed [illegible] gratiae, [illegible] sua. [illegible]

Propter [illegible] de Ecclesia.

XLII. [illegible] Ecclesiasticis [illegible]

Quam negari non queat, [illegible] Graeca [illegible] & alii [illegible] atque: Et nullus proferatur locus, ubi illa [illegible] quae nunc obtendiur.

Altingii [illegible]

XLIII. Enimvero consideratione [illegible] meretur [illegible] Viri [illegible] Altingii [illegible] qui [illegible] Dissert. II. [illegible] & seq. [illegible] Ad [illegible] LATIO & EXPLANATIO, [illegible]

[illegible] imponebant. Indicatur verbo, נשא, quando *tollere* & *auferre* [illegible] *Exod.* XXXIV. ℣. 7. *Psal.* XCIX. ℣. 8. XXXII. ℣. 5.
[illegible] XXIV. ℣. 18. *Translatio peccati est*, qua reatus a de-
linquente [illegible] transfertur in sponsorem, ut illi incumbat luen-
dus [illegible] in hostiam per manuum impositionem,
quæ tum [illegible] gestabatque reatum. Eam indicari putat verbo
העביר *transferre fecit*, *transtulit*. 2. *Sam.* XII. ℣. 13. dicente Davide,
Peccavi, [illegible] *sum*, *Domino*: Nathan respondit, גם יהוה
העביר חטאתך *Etiam Dominus transire fecit peccatum*, reatum,
tuum: *non morieris*. Et Angelus Dominus *Zach.* III. ℣. 4. *Ecce*
העברתי מעליך עונך *transire feci a supra te iniquitates tuas.*
Quæ dicta *Deo seu Creditori*, & *Christo seu Sponsori* translatio-
nem istam tribuunt. Competit autem etiam *Debitori*: unde Da-
vid eam efflagitat precibus. 2. *Sam.* XXIV. ℣. 10. *Et nunc Domine*,
העבר נא את עון עבדך *transire fac, quæso, iniquitatem servi tui.* Jubetque Sa-
lomo *Eccl.* XI. ℣. 10. quia de omnibus Deo in judicio respondendum
est, והעבר רעה מבשרך *transire fac malum a carne tua.* Quod aliter præstari
non potest (quum malum quod factum est infectum fieri nequeat)
quam transferendo, seu transportando peccatum. Atque hanc
translationem [illegible] Apostolo dici existimat. *Expiatio peccati* est,
qua reatus a delinquente ablatus, & in fidejussorem translatus, a
fidejussore expiatur, ferente omnem pœnam, ad quam delinquens
obligabatur, ut justitia Dei non habeat quod ultra exigat, nedum
[illegible]. Indicatur verbo כפר, *expiare*, *tegere* sanguine solutionis,
ut scriptura peccati deleatur, ne amplius exstet. Hunc postremum
gradum sequitur demum consummata *ἄφεσις remissio*, absolvens ab
[illegible] absolute, non tantum quoad debitorem, sed &
quoad sponsorem; adeo ut post illa non amplius opus sit hostia
pro peccato, *Hebr.* X. ℣. 18. omni penitus memoria peccati abolita.
[illegible] *col. num.* 17. Quibus ita expositis, Doctissimus au-
ctor sic pergit: In Veteri Testamento defuit fidelibus postremus
[illegible] gradus *expiationis*, quoniam tempus præstitutum nondum ve-
nerat, eoque etiam *ἄφεσις* quæ illum consequitur. Peccatum ip-
sorum non fuerunt expiata, & chirographum mansit in suo vigore
[illegible], vigente transgressionum memoria sæpius repeti-
ta, [illegible] demum morte, cruce & sanguine crucis Chri-
sti [illegible]. Verum tamen non defuit illis fidelibus Vet. Test.

[illegible] *fructum adoptionis*, *cujus sancti* [illegible] Et ad versum [illegible] *Hoc est*, *in Ecclesia* [illegible] *Filii Dei etiam* [illegible] *per Christum* [illegible] *aliter* : *quia* [illegible] *Christum*, *ideoque ejus bonis fruimur*. Confer [illegible] *Lib. III. Cap.* [illegible] Et, nisi fallor, illud [illegible] (*b*) *Tantum* [illegible] *Novo Testamento*, *ut penitus ne-* [illegible] *Apostolum* [illegible], *etiam eos*, *qui sub* [illegible] *fuisse* [illegible].

XLV. Cæterum illud oppido durum est, quod alibi dicitur (*c*) [illegible] *in V.T. acceperint Spiritum Sanctificantem*, *is tamen* [illegible] *affectum*, *qui Deo*, *ut Patre*, *&* *ipsis*, *ut* [illegible] *in ipsis Spiritus Servitutis ad formidinem*. [illegible] *ad N.T. statim atque credunt*, *accipiunt pro-* [illegible] *Gal. III.* [illegible] *Spiritus Filiorum*, *qui* [illegible] *clamare*, *Abba Pater. Rom.* VIII. ℣. 15.

XLVI. Ad quæ observo. I. Gratis supponitur, Spiritum Servitu- [illegible] T. V. [illegible]. Nam etiam in N. T. ea spiritus effecta cernun- [illegible] & servitutem referri debent. Nunc quoque [illegible] terrorem, eo quod pessime sibi esse videant, donec [illegible] posse nisi pessime esse, donec bona fide cum [illegible] *Luc.* XV. 17. Porro eodem terrore eos im- [illegible] salutis in Christo apprehendendam. 2. *Cor.* V. ℣. 11. [illegible] terrore suo a peccando refrænat, ac peccandi de- [illegible]. Denique terrorem illum sæpius quandoque [illegible] & doloribus conscientiam eorum excrucians, [illegible] ripam inferorum, illos deducens, quâ [illegible] cum gaudio & exultatione, plerumque cum anxietate qua- [illegible] animi, sincere tamen, Deo suo serviant. Quo- [illegible] affectos fideles sæpissime illi comperiunt, quo- [illegible] in eorum statum familiariter inquirere. Negari [illegible] omnibus esse formidinem, esse etiam aliquid, [illegible], & a liberali officii præstatione, quæ ex [illegible] animi alacritate proficiscitur, quadantenus diver-

b ad Gal. 4. §. 36.

Non tamen priscis fidelibus denegari debet is affectus, qui Deo ut Patre dignus est.

c De Fœd. §. 352.

Spiritus Servitutis non fuit solius T. V.

 sum

[illegible] *habet homo con-* [illegible] *apud Deum, & ab omni* [illegible]

[illegible] quid dici [illegible] fidelibus se parrhesiam [illegible] in Deo gloriandi [illegible] nequaquam eripe-re [illegible] enim alibi: (b) *Hæc sapientia Dei est, quod ho-* [illegible] *peccatori testi-* [illegible] *& parrhesiam spei de beatitudine æterna, ut* [illegible] *& afflictiones sustineat, & Deum* [illegible] *in vita & in morte .... Hanc sa-* [illegible] *ei [Davidi] verba notificaverat, ita Deus* [illegible]

Et tamen parrhesia spei iisdem attribuitur.

b In Ps. 51. §. 15.

LII. [illegible] difficulter admodum conciliantur, si quo mo-do [illegible]. Ubi enim est conscientia peccati homi-[illegible] apud Deum, & ab omni ejus communione sepa-[illegible] ibi potest esse testimonium justitiæ peccatori a [illegible], ubi est parrhesia spei de beatitudine [illegible] perpetuum, quid ibi deest ad conscientiam [illegible]? Sed nos quid de priori asserto [illegible].

Quæ diffi-culter con-ciliantur.

LIII. I. Nusquam [illegible] S. Literæ, priscos fideles non ha-[illegible] tranquillatam; sed [illegible] eos de Dei erga se [illegible] *Ps. III. v. 6.* cum parrhesia fidei [illegible] *Psal. IV.* [illegible] eandemque parrhesia [illegible] gloriam *Psal. XVII.* [illegible] II. Nusquam item [illegible] fideles V. T. conscientiam peccati, ut eos apud [illegible], & ab omni ejus communione separantis. Sed [illegible] conscientiam ipsis testimonium perhibuisse de peccato [illegible] *Ps. XXXII.* [illegible] & CIII. [illegible] Et quomodo potuit [illegible] apud Deum, & ab ejus communione se-[illegible], quum impactum esset in Sponsorem, & ab ipso exigen-[illegible] sacræ Literæ testantur, egisse V. Test. fideles, [illegible] & gloriatos & lætatos fuisse in Deo *Psal.* [illegible] *in requiem* [illegible] *Jehova bene-* [illegible] *oculos meos a* [illegible] *lapsu.* [illegible] *Hebr. X.* [illegible] neque enim negat ibi Apo-

Scripturæ iis tranquilla conscientia testimonium dat.

[illegible], qui in Cathedra Mosis sederunt; &, quemadmodum illi Dii [illegible]. [illegible] Angeli cœlestes, qui adfuerunt promulgationi Legis [illegible], ut tutores auctoritatis Seniorum exstiterunt. Duplices ergo Angeli statuuntur, cœlestes, spiritus, & terrestres, homines in Cathedra Mosis sedentes. Utrisque subjectus fuisse statuitur populus terræ Canaan. Cœlestibus. I. In quantum per eos publicata lex. II. In quantum constituti sunt legis vindices. III. In quantum erant tutores auctoritatis Seniorum. Terrestribus, in quantum populus coactus fuit ad eos accedere, ad requirendum verbum & legem, & iis obedire, non aliter atque si Deus ipse præsens sua voce imperia dedisset. Et propter hanc dominationem, tam terrestres, quam cœlestes Angeli, Dii dicti essent.

LVII. Respondeo: I. Fons erroris hujus est παρερμηνεία dicti Apostolici, *Heb.* II. ℣. 5. Ubi negatur quidem, hunc orbem habitabilem subjectum esse Angelis, sed nequaquam id asseritur de priori. Neque ex negatione unius, alterius affirmatio concludi potest. Eo totus Apostoli sermo directus est, ut doctrinæ Christi summam auctoritatem conciliet. Hoc fine personæ illius præstantiam magnificis elogiis præcedenti capite descripserat. Deinde [illegible] Evangelii præ lege eminentiam adstruxit. Nunc urget, obediendum Christo esse, quia illi Pater totius orbis imperium [illegible], a quo honore procul sunt Angeli. Futuri autem orbis mentionem facit, non contradistincte ad præteritum, quasi in illo dominatum exercuissent Angeli, sicut in hoc Christus: sed quia ad dignitatem Christi pertinet, cum a Deo constitutum esse illius mundi Dominum, qui mundus longe præstantior antegresso est. Hoc ergo est argumentum Apostoli. Maxima reverentia auscultandum est verbo Christi: quia totius mundi constitutus est Dominus, & quidem eo inprimis tempore, quo status omnium rerum, & præcipue Ecclesiæ, est perfectissimus. Talis autem honor nulli unquam Angelo contigit. Quibus fidiculis hinc extorquebis subjectionem Veteris Ecclesiæ sub Angelis?

Male fundatur in Heb. 2. 5.

LVIII. II. Lex per Angelos publicata est Decalogus: quem nos non minus quam Israëlitæ pro obedientiæ nostræ norma agnoscere debemus. An ergo & nos propterea Angelis subjecti? III. Angelorum opera in promulganda Lege mere ministerialis

Vix quidquam de iis respectu Ecclesiæ V. T. de-

[illegible] tur, quod [illegible]

fuit, addamus nullam dominationem [illegible] [illegible] fuit Angelis, quia per [illegible] [illegible] significare [illegible]. IV. [illegible] junctam Angelis sub Vet. Testam. speciali aliquo mandato fuisse, quod sub Nov. Test. revocatum sit, nescio qui probari queat. Verba *Ps.* XXXV. ꝟ. 5. 6. ad Novi quoque Testamenti tempora, & Christi hostes pertinere, fratres ipsi non negaverint. Punitio [illegible] um, castigatio piorum [illegible], defensio injuste oppressorum ministerium quidem Angelorum arguunt, *Hebr.* I. ꝟ. 14. imperium non arguunt. Et quid hic possibile [illegible] Vet. Testam. cui simile non queat ostendi in Novo? Nam & hinc [illegible] honestatis in Ecclesia urget Apostolus propter [illegible] Angelorum, 1. *Cor.* XI. ꝟ. 10. 1. *Tim.* V. ꝟ. 21. Atque ipsum operae pretium est audire Cocceium in haec verba [illegible] ad [illegible] *[illegible] Angelos adesse [illegible] Christianae [illegible] amplificationem & propagationem Ecclesiae [illegible] [illegible]. Paullo post. [illegible] [illegible] [illegible] Angelis [illegible] [illegible] aliquid, quod ad [illegible] pertinet, [illegible] in Ecclesia [illegible] in Angelis; & [illegible] in Angelis, qui in Ecclesia: [illegible] Spiritus [illegible] qui in [illegible] Ezech. I. ꝟ. [illegible]* [illegible] *Disp. in Mat.* [illegible] *Thes.* XXXVIII. *Angeli adjuvant praedicationem Evangelii [illegible] [illegible] fideli [illegible] tempore [illegible]*. V. Angelos olim [illegible] fuisse [illegible] riorem [illegible], [illegible] nisi forte generali illo, quod Deus [illegible] solent, ad [illegible] quem in [illegible], [illegible], quod usque sub N. T. fuisse defunct. VI. *Dii* dicti sunt propter naturae [illegible] & officii praestantiam, [illegible] imaginem Dei, non propter imperium aliquod in populum Dei, quod [illegible] nam & [illegible] *Thronos, Dominia, Dominatus, & Potestates Col.* I. ꝟ. 16.

[illegible] LXXXVIII. [illegible] Cathedra [illegible], qui [illegible] Angeli [illegible] quidquam monere. Nisi

Deum

Deum in republica Israëlitica, quæ Sacerdotium Regale erat, instituisse Magistratum Politico-Ecclesiasticum, cum debita auctoritate, ad legis suæ observantiam rite procurandam, quis iverit inficias? Fuisse etiam illi Magistratui potestatem factam severius aliquanto cum Ecclesia agendi, quamdiu hæres infans sub tutoribus & curatoribus erat, quam nunc adultæ & liberiori ætati convenit, facile concessero. Sed de iis apostolum in citato ad Hebræos loco sub Angelorum nomine agere, non video qui probari possit; præsertim quum in tota hac disputatione per Angelos constanter intelligat Spiritus illos ministratorios, quos dilectis suis ad officia præsto esse jubet Deus. *Cap.* I. ℣. 14. Tum etiam Nov. Test. Ecclesia suos Angelos habet, de quibus in Apocalypsi: an eam quoque propterea Angelis subjectam dicemus? VIII. Denique Deorum nomen cuicunque Magistratui Politico, Dei nomine jus dicenti, etiam in controversiis pecuniariis, commune est: uti patet ex *Exod.* XXI. ℣. 6. & XXII. ℣. 28. *Deut.* XIX. ℣. 7. Cadit ergo opinio ista de Ecclesia Vet. Test. peculiari modo Angelis subjecta.

ἀπο[illegible]διο-σως hic memorantur.

LX. OCTAVO. Disquisitionem etiam meretur, an inter V. T. defectus numerari debeat continuus METUS MORTIS temporalis, cui illius temporis fideles per totam vitam obnoxii fuerint. De isto metu ita philosophantur Fratres. Distinguunt inter metum mortis bonum, & malum. Hic cum horrore & odio [illegible] Dei ex conscientia mala, est in omni peccatore non regenito, qui novit & cogitat Deum esse judicem. Ille iterum duplex est: vel communis, vel specialis in piis V. Test. Communis est in omnibus iis, qui reputant, hanc vitam, & carere miseriis, esse insigne Dei donum, & quod utile, quum sibi, tum aliis esse possit. Hic metus non dedecet pios, neque ipsos miseros facit. Specialis erat in Israëliticis, incolis terræ Canaan, ortus ex caussis, quæ iis erant propriæ. Scilicet I. Ex amore terræ [illegible], quæ data ipsis erat, cum promissione longævæ vitæ in ea, ut pignus hæreditatis cœlestis. Ideoque necesse erat, fideles cupere, hoc pignore uti. II. Ex desiderio & spe videndi aliquando Servatorem in illa terra. III. Ex servitute elementorum mundi, cui quum ea lege adstringebantur, ut, si dedita opera eam negligerent, tanquam transgressores fœderis, obnoxii sint temporali-

Metus mortis quo sensu in V. T. regnasse dicatur.

 bus

[illegible] CXVIII. ℣. [illegible] illud [illegible] exercitium vitam ipsius jucundam ac vere vitalem faciebat. *Psal.* CXVIII. ℣. 17. Tum etiam personæ publicæ erant, qui non tam sui respectu, quam Regni & Ecclesiæ, quorum commodis invigilabant, diuturnioris vitæ desiderio tenebantur. Interim dubitandum non est, quin sancti omnes, qui [illegible] ad se solos respiciebant, & hujus vitæ [illegible] [illegible] quotidianis [illegible] confundebant, desideraverint dissolvi, & cum Deo esse in gloria. Hoc enim, uti nobis nunc, ita iis tunc, [illegible] fuit [illegible].

LXIV. Christum in sua terra videndi spes quidem facta erat populo Israëlitico in communi, non tamen singulis in individuo. Neque [illegible] fuit [illegible] qui multis ante Messiæ adventum seculis in [illegible] vixerunt, tam diuturnam sibi lucis usuram polliceri, ut Christi diem adspicerent, vel ad cogitationem mortis, eam [illegible] spem præscidisset, horrerent. Qui sublimiori Spiritu agi[tati] supra vulgus sapiebant, desideraverunt quidem ea, quæ discipuli Christi visa sunt videre, *Matth.* XIII. ℣. 17. & scrutati sunt, [illegible] aut qualem temporis articulum prænuncius futurorum Spiritus ea eventura prædiceret: 1. *Pet.* I. ℣. 11. existimasse tamen singulos, quos metu mortis subjiciunt Fratres, vel plerosque eorum, & fideles passim, ipsis fortasse viventibus, Christum venturum, atque hinc mortem horruisse, nescio unde habeant Fratres. [illegible] Petrus dicit, ℣. 12. *revelatum ipsis fuisse, eos non sibi, [illegible] ea administrare.* An vel unum illius exemplum norunt Fratres, qui [illegible] mortem timuisse narretur?

LXV. Male hypotheses istæ inædificantur Pauli dicto *Heb.* II. [illegible] fructus mortis Christi dicitur *liberatio eorum, quotquot me[tu mortis] per omnem vitam damnati erant servitutis.* Nam I. Quæ [illegible], ipso qui permittit, ut fructus illius mortis, ad quam [illegible] necesse fuit Christum hominem fieri, ad solos Judæos [illegible] incolas restringatur? Quum beneficium mortis Christi [illegible] electos jam inde a mundi primordio ad finem usque [illegible], & Apostolus hic de omnibus iis agat qui per Christum [illegible], quos Christus fratres suos vocat, & pueros sibi a [Deo] datos.

LXVI. II. Gratis sumitur, eos, qui hic describuntur, con[illegible] jam fideles, quum convenientius sit existimare, delineari

Desiderium Christi in terra videndi metum mortis in priscis excitasse, non probatur.

Heb. II. 15. non agitur de solis Israëlitis in Canaan,

Neque de iis, qui ut acti a fide-

[illegible] liberaverit. An sancti ap-
ud Christum [illegible] propinque pertinent? Non videtur. Iis e-
nim [illegible] per omnem vitam molestus fuisse.
A quo tamen, nisi fallor, morte semel obita liberati sunt. Quid
ergo iis hac in parte mors Christi profuit? An ergo, illi sancti
intelligendi, qui ter Christo moriente vixerunt? Id videntur Fra-
tres velle, quum scribunt: *Quotquot illo animo servitutem tole-
rabant, quum Christus mortuus est, per illum liberati sunt.* At
quinam sunt illi? Non fideles ex Gentibus, quippe quibus nul-
la terra pignori data erat. Judæi ergo. Et ne hi quidem omnes.
Plurimi enim voluntario exilio extra terram vivebant, neque pi-
gnore isto potiebantur. Quantopere ergo hic fructus mortis
Christi arctatur? Sed ponamus, eos, qui post mortem Christi in
terra Canaan Christum fide recipiebant, constituisse universita-
tem hanc. Quomodo autem hi liberati sunt a metu amittendi pi-
gnoris? An quia post mortem Christi terra pignus esse desinebat,
& brevi tradenda erat Gentilibus ad [illegible]? Hoccine est,
quod Fratres volunt? Frigide profecto, atque tenuiter. Bene ce-
leberrimus interpres in *Zach.* IX. §. 29. *Ipsi ultro hæreditatem ter-
ræ Canaan abdicabant, tanquam cum Hierosolyma cœlestis commu-
tabant, & hæreditate mundi commutabant.* Sed neque sic omni
[illegible] defuncti erunt. Paulus enim de iis loquitur, qui *per
totam vitam* obnoxii erant metui mortis, quod ipsi fratres alias
[illegible]; at hi, quos liberatos per Christum ponimus, non desi-
nunt vivere, quum metu mortis liberantur. Obtestor Viros Do-
ctos, iterum iterumque considerent, in quam se perplexa dume-
ta induant, dum viam tritam ac planam sine probabili caussa de-
serunt.

nam illi sint, quos Christus a metu amittendi pignoris liberaverit. Ad Hebr. 2. §. 86.

§. LXX. Nono. Longe omnium gravissimum est, & vel man-
suetissimo bilem movit, quod *Fideles* V. T. SUB IRA ET MALE-
DICTIONE *fuisse*, sæpius & prolixe dicatur. Et sane horridum
[illegible] teneris auribus, & insuetum Ecclesiæ Reformatæ est.
Fundamentum ita loquendi sumserunt sibi fratres ex *Gal.* III. ℣. 10.
Quotquot ex operibus legis sunt, sub maledictione sunt. Quam pericu-
lose explicandam putant, quasi dictum esset, quicunque legi
ceremoniali serviunt, illi testimonium exhibent maledictionis
nondum per Christum ablatæ, & benedictionis nondum actu im-
petratæ.

Patres sub ira & maledictione fuisse.

[illegible], & oppositum benedictioni fœderis gratiæ, [illegible] I. De ea maledictione agitur, non quæ incumbit piis, qui & quatenus in observatione legis ceremonialis chirographum [illegible] scribunt, sed quæ incumbit superbientibus transgressoribus legis. Non enim dicit Apostolus, pii veteres, qui legem ceremonialem observabant, sub maledictione se esse [illegible]; sed qui ex operibus sunt, justitiarii operarii, qui propriam justitiam [illegible] stabilire, quum non observaverint ex præscripto legem, sub maledictione sunt.

[illegible] II. Eandem maledictionem hic intelligit Paulus, quam intelligebat Moses, cujus locum thesi suæ stabiliendæ adducit ex Deut. XXVII. ℣. 26. Ea autem formula Mosaica, quum induit [illegible] sanctionem fœderis operum, de illa maledictione loquitur, cui peccatores omnes naturaliter subsunt, eo quod non [illegible] quæ lege jussa sunt, quæque Divino favori & gratiæ [illegible] opponuntur. Si aliam maledictionem intelligeret Apostolus, non argumentaretur, sed luderet, quod absit.

[illegible] III. De ea maledictione hic sermo est, a qua Christus [illegible] liberavit. Liberavit autem suos, non solum ab exhibitione [illegible] nondum soluto pretio, sed ab omni reatu & condemnatione, ab omni illa maledictione, quæ propter peccatum [illegible]. [illegible] est, quem [illegible] passim in Socinianis [illegible] reprehendit, augusta scripturæ verba ita torquent [illegible] ac eundem sensum [illegible]. Nonne id fit, quando [illegible], *Christus nos redemit ab exsecratione legis*, [illegible], liberos nos fecit a jugo ceremoniarum. Hoc certe [illegible] est, quæ ex redemtione Christi fidelibus ob[illegible].

[illegible] IV. Addo, quod ejusdem generis sit exsecratio, ex [illegible], cum ea, quam subivit pro nobis Christus [illegible] pro nobis, ut victima piacularis nobis succedaneus [illegible], quæ nobis propter peccatum incumbebat. Non [illegible] factus est Christus, in quantum legem ceremo[illegible] observavit, sed in quantum iram, furorem, excande[illegible] peccata nostra promeruit, a Patre se deser[illegible] est, cum [illegible] horroribus & angoribus [illegible] manu conflictavit, omnem

 de-

De quo Moses Deut. 27. v. 26.

A qua Christus suos liberavit.

Et quam ipse subivit

[illegible], in duas partitur classes, quarum altera [illegible] fide Abrahamica altera Israelitarum, [illegible] altera fidelium ex gentibus, qui sine circumcisione, sola fidei imitatione, Abrahami semen evadunt. At [illegible] commentarioni addi, observantis Græcum [illegible] εἰ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον, [illegible] non necessario sic verti, omni semini, non illi solummodo quod ex lege est, sed & illi quod ex fide Abrahami est; [illegible] solum referatur ad semen; verum commodius verti, omni semini, non illi quod ex lege solummodo est &c. Sic ut restrictionis particula jungi debeat legi, non semini. Putatque hoc comma conferendum esse cum com. 12. Et pater circumcisionis iis qui non solum [illegible], sed qui etiam incedunt per vestigia: &c. Ut mens sit, eos demum Abrahami semen esse ad quos promissio pertineat, non qui circumcisione solum [illegible] percepta carnali, in quo temere gloriantur, Abrahamo quomodocunque similes sint; sed qui similes ei sunt in fide. Sic [illegible] ad Judæos pertinet, & ex[illegible] participatione beneficiorum qui tantum ex lege [illegible] admissis qui sunt ex fide Abrahami. Ex le[illegible] ex lege, sunt illi Abramidæ, qui fœ[illegible] acceperunt tanquam fœdus operum, & [illegible]. Quæ copiose & ac[illegible] deducuntur. Hæc vero interpretatio si [illegible] in hoc loco præsidii Fratres inveniunt, ut [illegible] ils sint.

[illegible] Ad ulterioris probationem affertur tempus V. T. [illegible] *Jes.* X. ℣. 23. *Dan.* VIII. ℣. 19. & [illegible] legis dandæ, *ministerium mortis & condemna*[illegible] III. ℣. 7. 9. & *Legem iram operans Rom.* IV. ℣. [illegible] aliquid imponere, quod a peccato & reatu, & sic ab [illegible]. Verum hæc aliena sunt. Nam I. Nihil illic de [illegible], vel exsecratione, quæ constanter in Sacris literis [illegible] sortem notat, præsertim si quis sub ea esse [illegible] II. Apud Jesaiam & Danielem non est sermo de tempore [illegible] N. sed denotatur ea temporum periodus, [illegible] populi sui crimina castigabat: quod

Neq;, qui legem ceremonialem observant, eo ipso sunt sub maledictione.

II. Ex iis itaque, quae V. T. defuerunt, speciatim ordine expendimus. Primum hoc est, quod non habuerint sub V. T. Patres CAUSSAM SALUTIS PRAESENTEM, nedum CONSUMMATAM. Habuere Christum quidem in variis apparitionibus, futurae incarnationis praeludiis, in Columna Nubis & Ignis, in Tabernaculo, in Templo, in picturis Ceremoniarum, Aenigmatibus Prophetiarum; praesentem autem eum conspicari datum illis non est. Prophetae illorum temporum de ventura in nos gratia prophetarunt. Et revelatum ipsis fuit, eos non sibi, sed nobis ea administrare, quae nunc annunciata sunt vobis, de Christi perpessionibus, & gloria illas consecutura. 1 Petr. I. v. 10. 11. 12.

I. Sub V. T. non fuit caussa salutis consummata.

III. Et quum caussa salutis non exstaret, scilicet Deus revelatus in carne, non exstabat etiam δικαίωμα, sive id, propter quod justificamur. Quia Princeps salutis ipsorum per passiones nondum consummatus erat, Hebr. II. v. 10. nondum exstabat id, in quo est peccati [illegible] expiatio; & consequenter, nondum adducta erat justitia seculorum Dan. IX. v. 24. Quia lytrum necdum solutum erat, non erat etiam actualis debitorum expunctio: non illuxerat adhuc dies ille, quo Deus amovit iniquitatem terrae, Zach. III. v. 10. Habebant quidem patres peccatorum remissionem veram ac sufficientem: non tamen habebant id, propter quod peccata juste, & ut Deo dignum est, remittuntur, nempe satisfactionem & expiationem Christi. Dicente Paulo: (a) Oblatio expiatoria nondum facta erat, itaque peccatorum remissio, quae ipsis contingebat, [illegible] erat.

Neque id propter quod justificamur.

a Ad Hebr. 8. v. 18.

IV. Hoc respectu non absurde dicitur, peccata fidelium remansisse, & adhuc exstitisse, donec per Christi satisfactionem [illegible] sunt. Residebant enim in rationibus Sponsoris, cui incumbebant [illegible], atque expuncta fuerunt, nisi solutione praestita. [illegible], illa incubuisse fidelibus, quasi illi pecca[illegible] eosdem [illegible]: quo nihil dici [illegible]. Non enim [illegible] est, ea plane ex libro [illegible] fuisse debita: nam enim supervacanea fuisset [illegible]. Sed manebant ut debita Expromissoris, [illegible] erat. Ideoque Deus, qui jam plurima peccata [illegible] remiserat, ea futuro tempore a Christo exegit, [illegible] ad demonstrationem justitiae suae, propter [illegible] pec-

Ideoque peccata fidelium manebant.

nimirum ut debita expromissoris.

[illegible]. Illud quoque typo Mosis figuratum est, qui impo-
[illegible] velamen faciei suae, ut non intuerentur filii Israelis ad finem
ejus, quod [illegible] 2. Cor. III. ℣. 13. Mosis personam
[illegible] Apostolus, ut [illegible] oeconomiam
V. T. [illegible] promissionem gratiae, sicut Moses
faciei [illegible] ℣. 7. Sed [illegible] illam, Moses,
[illegible] loquebatur, obtexit velo ceremoniarum a se in-
troductarum, quarum finis quidem erat Christus cum sua gratia,
sed quarum contemplationi intentus Israel, in iis substitit, atque
[illegible], quo, modo ut par erat, animum adver-
tisset, per ipsas ceremonias fuisset deductus. Atque hoc est *vela-*
men illud, quod in lectione veteris pacti non revelatum, adhuc ma-
net Israeli. ℣. 14.

VII. [illegible] velum Tabernaculi ac Templi Israeli- | *Cui respondet velum sanctuarii.*
[illegible] ab intuitu [illegible] arcens. Quae duo vela ita sibi invi-
[illegible]. Per velum templi [illegible], esse aliquid,
quod [illegible] videre, propterea quod aliquid obstaret,
[illegible], quod carne Christi sublatum fuit, *Ebr.* X. ℣. 19. &
[illegible] ipsis esse viam ad [illegible] coeleste. *Ebr.* IX. ℣. 8.
[illegible] velum [illegible] faciei Mosis [illegible], oculos mentis ipso-
[illegible], quam ut ferre possint [illegible] veritatis indica-
[illegible]. Si enim id in [illegible] Christi obtinuit. *Joh.* XVI.
[illegible] Israele?

VIII. Memorabile est, ipsum D. Jesum in diebus carnis suae | *Ipse D. Jesus saepe per Parabolas docuit.*
[illegible] illi obscuriori oeconomiae accommodasse: ac promi-
[illegible] quam sub parabolarum involucris mysteria regni
[illegible], conspicienda potius, quam perspicienda, proposuisse.
[illegible] rationem dat, *Matth.* XIII. ℣. 10. 11. Quum di-
[illegible] interrogarent, *quare per parabolas loqueris eis?* respon-
[illegible] est nosse mysteria regni coelorum: illis autem
[illegible] ℣. 13. *Propterea per parabolas loquor eis, quia vi-*
dentes non vident, & audientes non audiunt, nec intelligunt. Quo
[illegible] consummationis ipsius propius aberat, eo clarius, &
[illegible], salutares veritates praedicavit. *Joh.* XVI.
[illegible] Quod discipuli ipsi observabant. ℣. 29.

IX. Tertius defectus est magnus istius oeconomiae Rigor, | *III. Defectus, Rigor.*
[illegible] severitas, ob crebro intercurrentes conciones legales,

&

rituum. I. Fuit in immensa illa rituum multitudine, cum tam severe Israeli injuncta, onus grave & *jugum* difficile portatu. *Act.* XV. ỳ. 10. quod Apostolus *jugum servitutis* vocat *Gal.* V. ỳ. 1. Circumcisio, quæ quasi prima jugi susceptio erat, tantos ciebat dolores, ut vel adulti inde graviter decumberent. *Gen.* XXXIV. ỳ. 25. Cæterarum ceremoniarum numerus miro populum fatigabat, & implicabat scrupulis. Non licebat ignem accendere Sabbato; non serere anno septimo. Tot quotannis singulis masculis adeunda erant Hierosolyma. Scrupulose observanda primitiarum ac decimarum collatio. Tot sumtus faciendi in omne genus victimas. His adde tot lotiones, tot ciborum distinctiones, tot pollutiones legales, ex contactu cadaveris, & cujuscunque rei immundæ, & [illegible]. Accedebat, quod omnia hæc, quibus fatigabantur, nil nisi *infirma ac egena elementa essent*, *Gal.* IV. ỳ. 9. quæ non poterant τὺς προσερχομένους τελειῶσαι. *Hebr.* X. ỳ. 1. & in quorum observatione per se non erat sanctitas, neque imago Dei, neque *cultus rationalis*. *Rom.* XII. ỳ. 1. Interim mystica harum rerum significatio, & respectus, quem ad Messiam & illius gratiam habebant, faciebant, ut fideles jugum illud, in se grave, seorsim a Christo egenum ac inutile, alacres susciperent, læti portarent.

Servitute fuit jugum.

XII. II. Fuit etiam in servitute ista *exprobratio pueritiæ*: quum tota esset pædagogica, *Gal.* IV, ỳ. 3. quæ minutulis præceptis ac elementis constabat, qualia præscribuntur puerulis, *Ne ederis, neque gustaveris, neque attigeris Col.* II. ỳ. 21. Ad quem locum eleganter Theophylactus; [illegible]. *Quin & illud vide, ut illos tacite ... dicendo, [illegible]. Siquidem, ut pueri, inquit, ... coperunt, sedetis, vobisque præitur ac præscribitur, quid factu sit, opus.*

Exprobratio pueritia.

XIII. III. Inerat quoque τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, *septum medii intergerini*; non modo eos ab aliis nationibus discriminans, & lætitiam, quæ ex communione Gentium cum Deo cæterorum oritura erat, adimens, sed & ipsos quodammodo semovens a familiari accessu Dei. *Eph.* II. ỳ. 14. 15. Alludere videtur Apostolus ad duplex templi septum; quorum exterius, intra quod

Et paries intergerinus.

Servanda fuit ja-gura.

[illegible]

Et inimicitiae.

XIV. IV. [illegible]

Denique exemplum.

XV. V. [illegible]

de re eruditè imprimis disseruit *Calvinus*, quum alibi, tum etiam in *Institutionibus Lib.* II. *Cap.* VII. §. XVIII. Neminem sibi in hujus rei explicatione satisfecisse testatur in Commentario ad *Col.* II. ℣. 14. *Ego autem confido*, inquit, *me germanam intelligentiam assequutum, si tamen mihi verum esse conceditur, quod alicubi verissime ab Augustino scriptum est, imo quod ex claris Apostoli verbis haustum, in ceremoniis Judaicis confessionem magis delictorum exstitisse quam expiationem. Quid enim sacrificiis aliud agebant, quam quod se morte conscios fatebantur, qui in suum locum catharmata substituebant? Quid purificationibus, nisi quod se immundos testabantur? Ita renovabatur ab illis subinde piaculi & impuritatis suae chirographum: solutio in illa testificatione non erat. Merito ergo chirographa vocat Apostolus, suis cultoribus adversa: quando per illa suam damnationem ac immunditiam palam consignabant.*

XVI. Quae tamen nequaquam ita sunt intelligenda, quasi fideles exactione hujus chirographi obligarentur, ad justitiae Divinae in propria persona satisfaciendum. Id enim repugnaret promissioni gratiae, quae fundata erat in irrevocabili sponsione Christi, a Patre acceptata, cujus individuus fructus est principis debitoris immunitas. Sed scriptione hujus chirographi duo fatebantur: I. Immundos se esse, & omni perditione dignos, si in se ipsis considerarentur: neque posse interitum effugere, nisi Divinae satisfiat justitiae. II. Illam satisfactionem nondum esse praestitam; expiationem vero, cujus virtute justificari debeant, non esse factam. Hactenus chirographum illud ipsis *contrarium* erat. Sed quia, ut saepe monui, ceremoniae, praeter χρῆσιν legalem χρῆσιν quoque Evangelicam habebant, simul earum usu confirmabantur fideles in fide venturi, & satisfacturi pro ipsis, Messiae. Et ita chirographum erat iis duntaxat *ex parte contrarium*, ὑπεναντίον. Quippe uti ostendebat, nondum esse factam satisfactionem; quod contra ipsos erat: ita certiores eos faciebat, satisfactionem nunquam ab ipsis exactum iri, sed a Sponsore certo peractum iri; quod consolationum pro iis erat.

Quod tamen non nisi ex parte Israëli contrarium erat.

XVII. QUINTUM, in quo Vetus T. minus est Novo, est Spiritus Oeconomiae illi servili attemperatus, quem Paulus SPIRITUM SERVITUTIS vocat, scribens Romanis *Cap.* VIII. ℣. 15. *Non*

V. Defectus Spiritus Servitutis.

vinculum hoc libenter & in fide subirent, singulari ratione Spiritus Servitutis dici meretur. Operationes autem ejus in fidelibus hæ erant. I. Docebat eos, justum, ipsis bonum, Deo gloriosum, conveniens fœderis Dei conveniens esse, servitutem elementorum mundi a Deo jussam libenter subire. II. Impellebat ut mysteria illius servitutis rimarentur, neque hærerent in cortice cæremoniarum. III. Flectebat voluntates fidelium, ut libenter & qui subjecti servirent, anhelantes interim ad felicioris seculi libertatem.

pti Carnalis in Fide subirent.

XX. Qui quidem Spiritus, hæc in iis operans, insigne Dei donum erat, isti ætati conveniens; donum tamen multo minus, quam est Spiritus ille meræ gratiæ ac libertatis, docens jugum esse fractum, chirographum scissum; atque excitans ad rationalem cultum, quem solum injungit, cum læta alacritate, observandum.

Spiritus iste bonum Dei donum erat, minus tamen Spiritu plena libertatis.

XXI. Iterum monemus, non ea mente hæc a nobis dici, quasi Spiritum Dei in V. T. fidelibus nil nisi Spiritum Servitutis fuisse velimus: vel quasi nihil, quod servile suo modo dici queat, in N. T. fidelibus nunc quoque operetur; contra quam superiori capite accurate disputavimus. Non existimamus etiam, omnes Spiritus Servitutis operationes, iis, quas nunc recensuimus, quia hæ solæ ad institutum nostrum faciebant, absolvi. Hoc tantum volumus: operationes Spiritus Dei in T. V. collatas cum ejusdem Spiritus operationibus in T. N. *communiter* magis servile quid sapere, quam quod plenæ libertati filiorum Dei conveniens sit: breviter, accommodatas fuisse isti conditioni, qua hæres infans non multum differt a servo. Liceat hoc Calvini verbis concludere, quibus plane subscribimus. (d) *Huc autem summa redit, Vetus Testamentum terrorem & trepidationem incussisse conscientiis: Novi beneficio easdem in lætitiam solvuntur. Illud jugo servitutis conscientias adstrictas tenuisse: hujus liberalitate in libertatem manumitti. Quod si nobis ex populo Israelitico Sancti Patres objiciuntur, quos quum eodem nobiscum fidei Spiritu praeditos fuisse constet, sequitur ejusdem & libertatis & lætitiæ fuisse participes: respondemus, neutrum a lege fuisse. Deinde negabimus, ita libertatis & securitatis Spiritu fuisse præditos, ut non experti sint aliqua ex parte & timorem ex lege & servitutem.* Vide cætera.

Cautela.

d Inst. Lib. 2. Cap. II. § 9.

na repetitur? qui fidei præstantia sit cum Abrahamo componendus? cognitionis luce cum Prophetis, qui hodieque orbem universum illuminant? consolationum ubertate & sanctimoniæ excellentia cum Davide, qui & vir secundum cor Dei fuit, & toties animo in Deo exsultante lætissimas odas cecinit? Non enim, quid in paucos gratiæ contulerit Dominus, hic quæritur: sed quam in universo populo ordinariam dispensationem secutus sit. Ecclesiam cum Ecclesia, Prophetas cum Apostolis, Priscos Heroas cum Novi Fœderis Martyribus, & gregarios fideles cum sui similibus contendere par est.

XXV. Non abs re erit, hac occasione illustrare dictum Domini, *Matth. XI. v. 11. Amen dico vobis, non est suscitatus inter genitos mulieribus quisquam major Johanne Baptista: sed qui est minimus in regno cœlorum, major est eo.* Nihil magni dicunt, qui cum [illegible] illis per Regnum cœlorum intelligentes statum Ecclesiæ triumphantis, hunc esse verborum Christi sensum volunt: minimum beatorum in cœlo major, id est, beatior, perfectior, excellentior, gloriosior est Johanne, ut pote adhuc mortali homine. Quis enim ignorat, conditionem cœlestis patriæ præstantiorem esse peregrinatione in terra? Quod quum per se clarum sit, nihil opus erat Dominum tam affirmate, & quasi mirum aliquid afferentem, id prædicare.

Ὁ μικρότερος in regno cœlorum Matt. XI v. 11 non significat beatum cœlitem.

XXVI. Propius ad mentem Domini accedunt, qui per minimum in regno cœlorum indigitatum putant minimum Ecclesiæ Christianæ ministrum, cui datum est Evangelium consummationis prædicare. Hic componitur cum Johanne, non ratione scientiæ, sanctitatis, similiumve donorum; sed ratione ministerii, uti [illegible] comparatus cum Prophetis. Iis enim omnibus major fuit Johannes, quod Messiæ proximus antecambulo & paranympho esse, eumque præsentem digito monstraret. Johanne vero major eo respectu est quivis Evangelii præco, qui Jesum non natum modo, sed & mortuum, & suscitatum, & in cœlos evectum, & ad dextram Dei sedentem, & regnum libertatis [illegible] prædicat. Non est ergo tam comparatio personarum in qualitatibus suis absolutis, quam ministerii. Mosis quoque Prophetarum ministerium non absurde quis nocti comparet, multis de Christo vaticiniis quasi sideribus quibusdam

Sed potius minimum Apostolorum, vel Ministrorum N. T.

descenderes! *Jes.* LXIV. ℣. 1. *O si quis daret, te ut fratrem esse mihi, sugentem ubera matris meæ!* *Cant.* VIII. ℣. 1. Id est, utinam quum in sanguinis particeps factus, familiariter, in medio cœtus nostri, [illegible] te, in communione ejusdem cultus, exhiberes! Non possumus meliorem hujus voti interpretem habere ipso Domino: *Matth.* XIII. ℣. 17. *Amen dico vobis, multi Prophetæ & justi desideraverunt videre, quæ videtis, & non viderunt: & audire, quæ auditis, & non audierunt.* Tranquillo quidem & læto animo prisci patres Divina gratia fruebantur, gnari, eam sibi ad salutem sufficere; atque propter eam Deum glorificabant, eique gratias agebant: attamen, quum potior conditio eminus ostentaretur, ad eam quoque suo se desiderio superextendebant. *Secundum fidem mortui sunt isti omnes*, ideoque tranquille ac beate: attamen *promissa non adepti, sed eminus ea conspicati, postquam ipsis fuissent persuasa, amplexi sunt.* *Hebr.* XI. ℣. 13.

XXIX. Non ausim huc trahere *Deut.* XXIX. ℣. 19. למען ספות הרוה את הצמאה, *ad addendum ebriam*, sive *irriguam sitienti*: quasi hic innueretur duplex Ecclesiæ status, *Sitis*, sub Veteri, & *Irrigationis*, sub Novo Testamento: & *irriguam sitienti addere*, sit, Ecclesiam promissionis exhibitione satiatam redigere in ordinem Ecclesiæ sitientis; fideles N.T. onerare priscis ceremoniis; & eadem significatione vocis ספות *perdere saturatam cum sitiente*, [illegible], ut fœderati Dei aboleantur, primo dum exspectant salutem Dei, deinde quum Evangelium salutis receperint. Quibus interpretationibus tertia additur, hoc sensu, *Ut saturu perdat sitientem*, id est, ut ii, qui falso sibi saturi videntur, in tempore ex[illegible] opprimant, deinde saturatos vexaturi. Atque [illegible], ut simul sumta integrum verborum sensum ab[illegible]. Vide *Nak.* *Vit.* *Mosis* § 121-138. *Ex Lexicis ad vocem* רוה. [illegible], uti plane nova sunt, ita & aliena esse a mente Mosis, [illegible] has rationes existimo.

Nova explicationes phrasis Mosaicæ, Addere ebriam sitienti.

XXX. I. Quia his verbis describit Moses sermonem hominis [illegible], cujus animus se avertit a Jehova Deo, ut eat ad colendos Deos gentium, & qui abjurato numinis metu, adjurationis [illegible] denique habet, ac, non obstantibus iis, pacem sibi [illegible] ℣. 18 & 26. quales erant illi, de quibus *Jer.* XLIV. ℣. 17. [illegible] autem idololatram nulla cura minus sollicitat, quam

Quæ improbantur.

Mmmmm ut

proverbiali locutione *injustitiam sicuti aquam bibere* dicitur. *Job.* XV. v. 16. Anima improba molimina mente volvens, & ad occasionem eorum perficiendorum intenta, est velut sitiens mali. At quum media ea assequitur, se ipsam diabolicis deliciis ingurgitat, & quasi satiata vel ebria fit. Porro Celeberrimus *Coccejus in Zach.* IX. v. 11. *Homines dicuntur sitire sanguinem, & dum eum effundunt cum voluptate, dicuntur eum bibere. Apoc.* XVI. v. 6. *Id, quo quis delectatur, dicitur cibus ejus, & dicitur id bibere velut aquam. Joh.* IV. v. 34. *Job* XV. v. 16. & XXXIV. v. 7. Itaque ebrietatem sive satietatem addere sitienti, est non solummodo ardenti male agendi desiderio, sed & illud nefandis actibus explere; animoque perversa cupienti ad satietatem indulgere. Hoc faciunt contemptores Numinis, qui in sceleribus suis securi, superbos felices praedicant, & effrenatis cupiditatibus suis in omnibus obsequuntur. Tales autem hic describit Moses. Si cui hæc minus satisfaciant, ei præ cæteris commendo commentationes LUDOVICI DE DIEU, Viri Doctissimi, qui in hunc locum prolixus est.

XXXII. Non minus a Zachariæ mente aberrare videntur, qui existimant, ipsam conditionem Patrum V. T. comparare *foveæ, in qua non est aqua. Cap.* IX. v. 11. Nam I. Ipsi illi Patres cecinerunt *Ps.* XXIII. v. 2. *In caulis herbidis facit ut recubem, secundum aquas leves deducit me.* Quod a fovea, in qua aqua non est, longissime distat. II. Pro certissimo interpretationis canone admittimus, quod Fratres ingeminare solent, verba, nisi quid obstet, in omni sua emphasi sumenda esse. Atqui emphasis longe major est, si per foveam sine aqua intelligamus conditionem irregeniti peccatoris, qui, quamdiu in se ipso, extra Christum est, omnibus iis, quæ consolationem adferre, sitimque beatitudinis extinguere possunt, omnino caret. Et nihil obstat, quo minus id ita interpretemur. Agitur enim de eo, quod impetratum est sanguine Christi, qui est sanguis fœderis, sive N. Testamenti, & effusus est non solum ad auferendum jugum ceremoniarum, sed vel maxime ad abolendam servitutem peccati. Cur ea, quæ dicuntur, restringemus ad id, quod minus est, quum verba non modo patiantur, sed & suadeant, imo ferme cogant, ut interpretemur de eo, quod majus est? III. Propheta hic solatur lugen-

Zach. IX. *v.* 11. *Exponitur.*

gen-

[illegible]

CAP. XIV.

De Antiquatione Veteris Testamenti.

Summa dicendorum.

R[illegible]

[illegible] esse, hinc patet: I. Quia ille [illegible] fundamentum [illegible] Dei [illegible]; [illegible] esse; idemque [illegible] sequetur, quia [illegible] Dei [illegible]: haec vero fundata [illegible]

libera

libera ac indifferenti Legislatoris voluntate : & ideo tantum bona, quia præcepta, ideoque pro diversa temporum ratione, vel præscribi, vel aliter præscribi, vel omnino non præscribi possunt. Non latuit Hebræos Doctores hoc discrimen, atque hinc nata Maimonidi distinctio in המצות השכליות, *Præcepta intellectualia*, quorum æquitas intellectui humano per se evidens est, & התורות השמעיות, *Legis auditus præcepta*, quarum omnis ratio resolvitur in auditum, qui ab ore Dei excipientem. De illis dixerunt Sapientes שאלו לא נכתבו ראוים הם ליכתב ; *Si non scripta essent, digna forent, ut scriberentur.* De his asserit *Maimonides*, שאלולא התורה לא היו [illegible] כלל. *Si Lex non exstaret, iis, quæ iis adversantur, omnino mala non forent.*

ra Voluntate.

In Præfat. Abhot. cap 6. fol. 23. col. 3.

III. II. Quia ipse Deus Ceremonialia præcepta Moralibus multis nominibus frequenter postponit, &, ut sapienter idem *Maimonides* observavit, per Prophetas sæpissime homines reprehendit ob nimium studium & nimiam diligentiam in adducendis oblationibus, illisque inculcat, quod non principaliter, neque per se intendantur, neque ipse iis opus habeat. Sic ait Samuel, 1. Sam. XV. ℣. 22. *Numquid voluntas Domino est in holocaustis & victimis, ut in obtemperando voci Domini?* Item *Jes.* I. ℣. 11. *Ad quid mihi multitudo sacrificiorum vestrorum? dicit Dominus.* Et *Jer.* VII. ℣. 22. *Non enim locutus sum cum patribus vestris, nec præcepi eis, die quo eduxi eos e terra Ægypti, de holocaustis & victimis. Sed verbum hoc præcepi eis, dicendo; obtemperate voci meæ, & ero vobis in Deum, & eritis mihi in populum.* In quem locum observat *Maimonides*, mirum videri, qui Jeremias ita loquentem introducat Deum, quum maxima pars præceptorum circa sacrificia & holocausta occupata sit; sed respondet, hunc verborum Dei esse scopum: Prima intentio utique est, ut apprehendatis me, neque alii serviatis, ut ego sim vobis in Deum, & vos mihi in populum. Hoc autem præceptum, de oblationibus & de domo mea, datum est vobis in hunc finem, ut exinde ad utilitatem vestram illud disceretis. Loca parallela plurima sunt, *Ps.* L. ℣. 9. 10. 11. *Jer.* VI. ℣. 2. *Hos.* VI. ℣. 6. *Am.* V. ℣. 22. Si itaque Deus, quum adhuc in vigore essent præcepta illa, propter nimium eorum studium homines reprehendit; nihil Deo indignum attribuimus, asserentes, propter gravissimas rationes fieri potuisse, ut eas plane abroget.

Illa istis plurimum postponuntur. More Nevoc. Part. 3. Cap. 32.

nos ducit. Nam quum datæ fuerint Uni Populo, cum limitatione ad certum illius statum, certamque Terram, Urbem, Templum, non fuit mens Legislatoris, ut *omnes*, quos salutari sui communione dignatur, & *Semper*, & *Ubique* obstringerent. Ita autem plane res se habet. Suæ solum genti legis Mosaicæ corpus datum esse, מורשה קהלת יעקב, *hæreditatem ac peculium Ecclesiæ Jacobi*, *Deut.* XXXIII. ℣. 3. passim Hebræi gloriantur. Et id quidem limitavit Deus לדרתיהם, *ad generationes ipsorum.* *Gen.* XXII. ℣. 7. *Levit.* VII. ℣. 36. & XXIV. ℣. 3. Quæ generationes quum jam confusæ sint, nulloque certo indicio Levitæ a reliquis tribubus, Aaronidæ a cæteris Levitis dignosci queant; consequens est, legem eam cessare, quæ distinctioni generationum adstricta erat, quæque a tribu Levitica & familia sacerdotali ferme tota pendebat. Certam etiam terram ceremoniarum observationi Deus destinavit. *Deut.* IV. ℣. 14. & VI. ℣. 1. & XI. ℣. 31. 32. Certam urbem, & domum. *Deut.* XII. ℣. 5. 13. 14. 16. Quum ergo Prophetæ passim prædixerint, fore aliquando, ut Ecclesia magna plurimarum gentium accessione augeatur, quæ uti non pertinent ad generationes Israëlis, ita nec in eadem cum ipsis terra habitare, nec in eandem urbem, multo minus domum, convenire possunt; evidens est, non fuisse intentionem Legislatoris, ut ea tempestate populus suo ceremoniarum religione constringatur. Nam, uti in sequentibus fusius probabimus, non poterit tum Israëlitarum conditio a cæterarum gentium diversa esse: quum omnes cum Israële in unum corpus coalituræ sint.

certum locum ac tempus, data sunt.

VIII. Fortius hoc argumentum stringet, si observaverimus, rationes plerarumque ceremoniarum plane peculiares fuisse; & desumtas esse ex speciali consideratione istorum temporum, & vicinorum illorum populorum, a quorum erroribus & cultu eos quam longissime abesse, supremum numen voluit. Ex Zabiis egressus erat *Abrahamus*, primum gentis Israëliticæ caput. Ideo Deus his ferme ceremonias omnes constituit, ut Zabiorum ritibus e diametro opponerentur. Centies id inculcavit Maimonides, qui multarum legum rationes sibi innotuisse, ex sola cognitione fidei, rituum, & cultus Zabiorum, fatetur. Verbi gratia; Idololatræ isti panem fermentatum solum offerebant: res dulces ad oblationes suas eligebant, easque melle imungere consue-

Et rationes plerumque istis temporibus istiq; populo peculiares habent.

[illegible] fuerunt, sole [illegible]. Ideo Deus [illegible] [illegible] [illegible] jussit [illegible] [illegible] ad Orientem [illegible] Occidens [illegible] fuerit in oculis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Lev. XVII [illegible] Neque Zabiis solis, sed & aliis vicinis gentibus [illegible] præcipuus Deus, Ægypti [illegible] habitum ipsis [illegible]. In sacrificiis autem [illegible] nulla [illegible], & frequentior. Ægyptiis [illegible] cuniculos & lepores, ob [illegible], & [illegible] [illegible], Plutarchus [illegible]. [illegible] & prophetas esse, Deus [illegible]. [illegible] [illegible] jussi sunt [illegible] ad [illegible] XXVIII. [illegible] [illegible] Part. III. Cap. XLV. & XLVI. [illegible] [illegible] Lib. I. Cap. VIII. [illegible] [illegible] Lib. II. Cap. VII. [illegible] [illegible] propriis, [illegible] [illegible]

IX. [illegible] [illegible] XVIII. [illegible] [illegible]

X. [illegible]

munionem quam haruspicibus & hariolis, se monstrans, legemque suo ministro datam commendans, quæ omnia pro istoc tempore sibi necessaria complectebantur. Ac ne quid, se absente, amplius sibi hac in re concessum caussarentur, tamdiu legem suam ipse subsistituram innuit, donec Deus alium Prophetam, parem sibi, suscitaret, ex cujus ore inposterum iis foret pendendum. II. Futurus erat propheta ille *sicut Moses*. Ei autem, hoc, de quo sermo est, excepto, parem in Israële nunquam fuisse, ἐξαγγέλλων est. *Deut.* XXXIV. ℣. 10. Porro non est similitudo ac æqualitas ista constituenda in minutiis quibusdam, aut virtutibus ejusmodi, quas cum Mose insequentes Prophetæ communes habuerunt; sed præcipue in auctoritate, & exercitio muneris Prophetici. Sicuti Moses Divina auctoritate rudiorem veterum cultum limaverat, & in perfectiorem formam redegerat; ita ipse carnalem illum Mosis cultum in alium magis spiritualem commutaturus erat. III. Istius Prophetæ ori *sua se verba* inditurum promittit Deus: non eo solum sensu, quo omnes veri Prophetæ verba Dei locuti sunt, ut fidi illius ministri; sed ea verba, quæ Deus sibi reservaverat dicenda ultimis diebus, & quæ nemo nisi Deus dicere potest. Confer. *Joh.* III. ℣. 35. Unde sequitur, Prophetam illum non nudum legis Mosaicæ interpretem, sed verum legis Dominum fore, & ea Dei verba dicturum, quæ hactenus ita dicta non erant. IV. Propheta iste præter Messiam alius esse non potest: cujus prophetia, teste *Abarbanele*, est in celsissimo gradu um Propheticorum: quique, ex Rabbinorum effato, quod subjungit, *excelsior est Abrahamo, altior Mose, & sublimior Angelis ministerii*. confer. *Act.* III. ℣. 22. V. Messiam autem novam doctrinæ formam allaturum esse, & Scriptura passim inculcat, (vide *Jes.* XLII. ℣. 4.) neque Hebræi Doctiores inficias iverint. *Jonathan* comma tertium capitis duodecimi *Jesaiæ* in παραφράσει: וְתְקַבְּלוּן אוּלְפַן חֲדַת בְּחֶדְוָא מִבְּחִירֵי ... *& accipietis DOCTRINAM NOVAM cum gaudio ab electis justorum*. Notabilem rationem *Kimchi* addit, cur Paraphrastes doctrinam hanc vocaverit NOVAM. לפי שאותו הלמוד יהיה חדש וכן ילמדו גם ויש ה׳ מורה שלא למד אותם ... חדש. *Quia revera doctrina illa erit nova: atque ita tunc discent cognitionem Domini, uti ante illum diem didicit nemo.* VI. Illum Prophetam audire jubet Deus, subjugata captivataque omni

phetam pollicetur Deus.

Mosi similem aut parem.

In cujus ore Dei verba.

Is est Messias. In Prophet. Fol. 27. col. 2.

Qui novam doctrina formam allaturus erat.

Et audiendus est in omnibus.

XII. Resp. Ad *Primum*. I. Equidem petitioni Israëlitarum respondet hac Prophetia Deus, neque petierant directe abrogationem cultus Mosaici: non tamen illud obstat, quo minus Deus Prophetam promitteret, illa facturum docturumque, de quibus ipsi in ista petitione sua non cogitabant. Saepe ita preces populi sui exaudit Deus, ut amplius eo concedat, quod ipsi in votis & mentibus suis habuerunt. Petierant Israëlitae, ut Deus posthac per internuntium ad eos loqueretur. Non hoc solum se facturum promittit, sed & Prophetam aliquem *ἀντονομαστικῶς* pollicetur, Mosi parem, qui aequalia, imo majora, vero Israëli praestet. Bene attendendum est, quid ageretur, quum Israëlitae votum hoc suum Deo exponerent. Exspectabant scilicet post auditum Decalogum plura & incognita sibi hactenus statuta, & novam denique integrae religionis formulam a Deo delineandam. *Deut.* V. ℣. 33. Rogabant, ut ea sibi exponerentur, non sicut Decalogus, tanta & tam immediata Divinae Majestatis demonstratione, sed intercedente Mosis ministerio. Annuit votis Deus. ℣. 37. Verum non subsistit hic. Similiter se cum iis acturum promittit, quando similis nascetur casus. Uti in formanda veteri oeconomia utebatur Mosis ministerio: ita quum tempus erit, ut veteri succedat nova, multo priore gloriosior, eo se interprete usurum pollicetur, qui dissimulata terribili Numinis Majestate, benigne & clementer cum iis acturus sit. Sicut ergo Mosen mediatorem constituit Deus, quando loco priscae simplicitatis operosiorem cultum instituere in animo habebat: ita alium Prophetam Mosi aequalem promittens, innuit, se per eum simile quid facturum, quod fecit per Mosen, corrigendo iterum oeconomiam Mosaicam. Quam memorabilem Numinis bonitatem Moses hic indicat.

Deus aliquanto plus respondet, quam Israëlitae petierant.

XIII. Ad *Secundum* respondeo: Non sane defuisse Israëli ordinarios Prophetas, quos sanctius ac tutius consulere poterant, quam vel augures vel haruspices & id genus agyrtas. Non fuisse tamen id absolute perpetuum. 1. *Sam.* III. ℣. 1. 2. *Chr.* XV. ℣. 3. Verum de Prophetarum sibi mutuo succedentium serie hic sermo non est, sed de Propheta aliquo ἐξόχως & ἀντονομαστικῶς ita dicto. Quum manifestum sit, in toto Prophetarum choro parem Mosi exstitisse neminem. Minutias autem fictarum similitudinum sectari hominis

Propheta non notat hic Prophetarum succedentium seriem.

Jes. VIII. [illegible] *Sed hoc est* [illegible]. Ipse enim sibi diserte contradicit Cabbalæ Magister. Quippe, Prophetam hic promissum quenuis quinquaginta intelligentiæ portas exploratas habiturum, paulo ante pronunciaverat; quia comma 15. incipit & finit cum litera Nun, quæ quinquagenarii numeri nota est. Sed hoc de Jeremia asserere, plane est contra hypothesin: tunc enim præferendus esset Mosi, cui duntaxat quadraginta & novem portas intelligentiæ patefactas esse negantur. Similitudines ab *Aberbanele* assignatæ ineptæ sunt. Vel enim communes sunt Jeremiæ cum reliquis Prophetis, vel ab externis tantum circumstantiis petitæ, vel etiam falsæ nonnullæ. Tum etiam inter Prophetas alii fuere, quos ipse Jeremiæ plurimum antefert. In præfatione ad Jesaiam, hunc in excellentia gradus Prophetici proximum a Mose fuisse, prolixe contendit. Uti & Ezechielem in multis Jeremiæ anteponit. Mirum ergo, cur hunc potius e reliquo Prophetarum choro exemeris, quam specteris alium.

XVI. Ad *Quartum* Rt. Omnino hæc Prophetia D. Jesu applicanda est, qui par Mosi fuit in exacta rerum Divinarum cognitione, in familiaritate cum Deo, in miraculis, omnibus denique præeminentiis, quibus Moses præ reliquis Prophetis excelluit: qui fuit ex fratribus ipsorum; qui ea verba locutus est, quæ Deus sibi reservaverat ultimis temporibus prædicanda, cui Pater e cœlo testimonium perhibuit; cum mandato ipsum in omnibus audiendi. Neque obstat, quod majorem eum Mose asseramus. Nam qui major est, ea omnia habet, quæ in minore sunt, atque insuper minori similis est & par. Adde, quod Moses non omnimodam æqualitatem inter se & Prophetam promissum indicare voluerit; sed saltem, eum se minorem non fore. Quo autem ille major est, eo validius stringit argumentum, & maleferiatæ isti [illegible] arctior imponitur fibula. Male opponitur generale [illegible], parem Mosi Prophetam non surrexisse: id enim de præterito dictum tempore, ei, quod futurum erat, non præjudicat; & per se patet, dicto isthoc nequaquam intercedi illius Prophetæ excellentiæ, quem omnino sibi parem fore, ipse Moses prædixit. Perperam etiam urgetur, minorem majoris placita abrogare non posse. Nam præterquam quod doctrina Prophetarum auctoritatem suam non ab ipsis, sed a Deo habeat, tanto

Sed Messiam.

Moses sanguine victimarum respersit & altare Domini, & duodecim columnas populi. Sanguinem hunc vocavit, sanguinem fœderis. [illegible] notandum, omnia istius fœderis solemnia mere ceremonialia fuisse, altare, sacrificia, sanguinem, adspersionem. Proinde & ipsum illud fœdus ceremoniale fuit, in ritibus consistens: *Hebr.* IX. ℣. 1. Nam etsi hæc fœderis duntaxat accidentia erant, vel certe accessiones & adnexa, quia tamen instrumenta erant illius administrandi, fœderis nomen habent. Proinde in sequenti vetus fœdus hoc loco adpellatur, solemnis confirmandi fœderis ratio, ceremoniis & sacrificiis comprehensa.

XIX. II. Veteri isti opponitur Novum, quod non potest esse aliud, quam pactio Dei cum Israële, sine ceremoniarum involucris: in quo nihil typicum sit, vel umbratile, sed omnia vera ac substantialia: hostia non bruta, sed rationalis: sanguis non pecudum, sed Messiæ: adspersio non altaris terrei ab una parte, & columnarum populum repræsentantium ab altera, sed cœlestium, quæ per terrestria repræsentata erant, ab una, & conscientiarum ab altera parte. Quemadmodum Apostolus hæc sibi invicem opponit. *Hebr.* IX. & X.

Quid Novum?

XX. III. Vetus fœdus hic μέμψεως incusatur, defectus arguitur: non solum quia promittitur Novum, cui non debuisset dari locus, si prius tale fuisset, ut nihil quis in eo potuerit desiderare: *Hebr.* VIII. ℣. 7. sed & quia prius irritum factum narratur ab Israële. Non habebat ergo, saltem qua vetus & umbratile, & quemadmodum dicto loco exponitur a Mose, promissionem gratiæ sanctificantis. Decalogum habebat insculptum lapideis tabulis, ceteras leges inscriptas libro. De inscriptione legis in cordibus in tota fœderis solemnitate nulla mentio. Ejus ergo conditionis Vetus fœdus fuit, ut locus Novo ac meliori fu-[illegible]

Vetus fœdus arguitur defectus.

XXI. IV. Novum fœdus, quod Veteri succenturiandum promittitur, his habet præeminentias. I. Stabile erit, quippe non literale, sed spirituale: insculptum non tabulis lapideis, sed [illegible] cordibus. II. Clare propositum, & per uberiorem Spiritus [illegible] insinuatum; sic ut necesse non sit, alterum ab altero doceri. 1. *Joh.* II. ℣. 27. uti olim, ubi salutis mysteria conjectanda po-

Novum præ eo laudatur.

[illegible] quæ ante inscripta erat lapidi. II. Innovationem fœ-
deris non consistere in sola clariore legis repetitione, vel inscriptio-
ne in corde. Nam Novum fœdus Veteri opponitur, & substitui-
tur, neque [illegible], ut simul finiat, quemadmodum supra
observavimus. III. Peccati Elencho parium. Non enim dicit Sauli
Samuel, [illegible], & dabo tibi regnum novum, non sicut
prius. Ita neque Israëli hic dicit Deus. Longe diversum sonant,
Renovabo [illegible] fœdus quod pepigi, &, Pangam novum fœdus,
non sicut prius.

legem, sed tamen ceremonialis legis abrogationem importat.

XXVI. Ad specialia nunc descendimus. Ubi primo ocurrit vati-
cinium de abolitione ARCÆ FOEDERIS, non solum e rerum
natura, sed & e memoria & & desiderio fidelium. Quod his verbis
expressit Jeremias Cap. III. ℣. 16. 17. *Eritque, quum augescetis &*
fructificabitis in hac terra, temporibus istis, dictum Jehovæ, ut non
dicant amplius, Arca Fœderis Jehovæ, neque veniat in animum:
neque recordabuntur ejus, ולא יזכרו, *neque visitabunt,* ולא
[illegible] *neque fiet amplius. Tempore illo vocabunt, Hierosoly-*
mam solium Jehovæ, & congregabuntur ad eam omnes gentes.

Ier. 3. 16. 17.

XXVII. Ad quam prophetiam hæc observamus I. Arcam Do-
mini ceremoniarum omnium centrum fuisse ac compendium, lo-
cum sacrorum omnium sacratissimum, ad quam in omni cultu ce-
remoniali respiciebatur; coram qua & adorandum. 2. *Sam.* VI. ℣. 2.
[illegible] erat; thronum Dei sacerdotale regnum erigen-
tis; symbolum denique primarium totius fœderis typici. Unde
Arca fœderis et hic, & passim vocatur: quia in ea, saltem in
[illegible] ipsius, custodiebatur liber fœderis. *Deut.* XXXI. ℣. 26. 27.
Arca Testimonii, Exod. XXVI. ℣. 33. vel etiam *testimonium* ipsum,
Exod. XVI. ℣. 34. qui testabatur de fœdere Dei cum Israële, cu-
[illegible]. II. Prædici hic omnimodam Arcæ abolitionem,
non tantum e rerum natura, sed & ex memoria, amore, ac desi-
derio fidelium, [illegible] opinione sanctitatis typicæ, quæ antehac
[illegible] Arcæ adhæserat, ex animis populi Dei evulsa. Huc perti-
[illegible], *Non dicent amplius, non ascendet in*
[illegible] *recordabuntur, non visitabunt, vel requirent, non fiet,*
[illegible], [illegible] deperdita, novam, vel nullius facient. Ad
[illegible], etiam cum stupore quodam, attendit mi-
[illegible]. III. Prædici hic, non ut comminationem mise-

Arca centrum ceremoniarum fuit.

Prædicitur abolenda tam e rerum natura quam e desiderio fidelium.

Idque in

Ooooo riæ,

absque Arca non posse concludi antiquationem ceremoniarum; quum, [illegible] controversum ceremoniis, jam inde a captivitate Babylonica desiderata sit. IV. Decem praecepta, Arcae olim inclusa, ab omnibus hodieque aeterna haberi ac coli. *[illegible]*

XXVIII. Resp. *Ad Primum.* Esse meram traditionem Judaicam, omni Scripturarum fundamento destitutam, & vaticinio [illegible] Jeremiae [illegible] scopo repugnantem.

Arca non restituetur per Mess.

XXIX. *Ad Secundum.* I. Gratis supponi, praecipuum Arcae usum fuisse in militia. Assumserunt eam in praelium tempore Elis, sed sinistro eventu, comperti μάτην αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κιβωτὸν τεθαῤῥηκότας, *frustra se in arcam fiduciam collocavisse.* *Joseph. Antiq.* Lib. V. Cap. XI. II. Post dedicatum templum, & Solomonis [illegible] in illud introductionem, iterum loco mota, & ad [illegible] evecta nunquam fuit. 1. *Reg.* VIII. ỳ. 8. 2. *Chron.* V. ỳ. 9. Unde templum vocatur *requies Jehovae, & Arca roboris illius.* Psalm. CXXXII. ỳ. 8. & *locus quietis pro Arca foederis Jehova* 1. *Chr.* XXVIII. ỳ. 2. adeo ut onere eam portandi levati fuerint Levitae. 2. *Chron.* XXXV. ỳ. 3. Quid ergo novi hic praediceret Jeremias, si tempore Messiae Arcam non deducendam in praelium vaticinaretur, quemadmodum [illegible]; id tot jam secula nefas fuisse? III. Itemque [illegible] complicatio omnimodam Arcae abolitionem [illegible] que de hac expositione dixit Aberbanel, [illegible] *fuit; Ne unum quidem in textu verbum est de* [illegible], *de quibus sermocinantur* ולכן לא נחור' [illegible], *& propterea non acquiescit animus meus* [illegible].

Non agitur hic de illius eductione ad praelium.

XXX. *Ad Tertium.* I. Absentia arcae in templo secundo, [illegible] praesentia illius, qui per arcam praefigurata fuit, futuram aliquando typorum antiquationem, jam tum [illegible]. II. Non argumentamur ex nuda Arcae absentia, sed [illegible], quod ea non in rerum natura, ita neque in mente, amore & desiderio fidelium futura praedicatur; quodque id ut signum [illegible] post Messiam partae magni beneficii loco promittatur. [illegible] ante Messiae adventum non ita fuit, quando memoria Arcae [illegible] erat. III. Argumentamur etiam ex eo, quod [illegible] sanctimonia & gloria cum tota Hierosolyma, tam gentibus,

Talis abolitio Arcae antiquationem ceremoniarum importat.

Ooooo 2 quam

bus quam Judæis habitata, communicanda dicatur, eo sensu, quem mox exposuimus. Unde antiquatio typicæ sanctimoniæ, quæ in Arca olim præcellens erat, evidentissime concluditur.

Non antiquationem legis Decalogicæ in consideratione sua normali.

XXXII. Ad *Quartum.* I. Leges fœderis, cujus symbolum erat Arca, non fuerunt solæ illæ Decalogicæ, sed Mosaicæ omnes: unde liber illas complectens in latere Arcæ collocatus fuit. Symbolo ergo illo fœderis ita abolito, & fœdus ipsum, & Leges, in quantum *Conditiones fœderis* illius complectebantur, antiquatæ sunt. II. Legum Decalogicarum a cæteris diversa ratio est. Illæ enim insculptæ tabulis lapideis, & inclusæ fuerunt Arcæ, ut notaretur, eas perennem *sanctimoniæ normam* fore, & continuo adservatum iri, in visceribus tam Messiæ ipsius, quam corporis illius mystici: quum reliquæ inscriptæ duntaxat essent chartæ vel pergameno, & locatæ a latere Arcæ. Male ergo ex abolitione Arcæ typicæ earum antiquatio concluderetur: quum sculptura earum in lapide, & adservatio intra Arcam, indelebilem illarum inscriptionem & continuam adservationem in cordibus fidelium designaverit.

Ps. CX. 4.

XXXIII. De antiquatione SACERDOTII David cecinit *Ps.* CX. ℣. 4. *Juravit Dominus, neque pœnitebit,* אתה כהן לעלם על דברתי מלכיצדק, *tu es Sacerdos in æternum, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, secundum ordinem,* vel *institutum Melchisedechi.* Ex quo loco ita olim argumentatus est Apostolus: *Heb.* VII. ℣. 11. 12. 13. *Porro si consummatio per Leviticum sacerdotium erat (nam sub hoc sancita lex est populo) quid amplius erat opus, alium exoriri sacerdotem secundum ordinem Melchisedechi, nec secundum ordinem Aaronis dici? Mutato enim hoc sacerdotio, necessario quoque legis mutatio fit. Nam is, de quo hæc dicuntur ad alium tribum pertinet, de qua nullus attendit altari.* Quæ τετράγωνα ac firma esse, sequentes observationes palam faciunt.

Observationes ad eum locum

XXXIV. I. Auctorem hujus Psalmi Davidem esse, probat inscriptio לדוד מזמור *Davidis Psalmus*, quæ in Psalmorum ab alio compositorum titulis nusquam invenitur. II. Is, cui tam Regnum quam Sacerdotium promittitur, non est ipse David, sed Davidis Dominus, uti ex ἀλληλουχίᾳ commatis 4. cum 1. claret. III. Dominus iste Davidis non est Abrahamus, sed Messias. Quia non illi, sed huic ea competunt, quæ hoc Psalmo narrantur, de sessio-

sessione ad dextram Dei, de sceptro roboris ex Zione orto, de omnibus hostibus positis in scabellum pedum, de populi oblationibus voluntariis, de sacerdotio æterno, &c. IV. Messias non est ex tribu Levi, cui lege Mosaica adstrictum est sacerdotium; sed Judæ, & ex familia Davidis, ut apud omnes constat. Illi autem sacerdotio fungi ex lege Mosaica fas non erat. 2. *Chron.* XXVI. ℣. 18. V. Messiæ promittitur sacerdotium, & quidem jurejurando, idque æternum. Confer. *Zach.* VI. ℣. 13. Quod fieri non potest, lege Mosaica de sacerdotio manente. VI. Sacerdotium illud alius ordinis est atque Aaronici: Melchisedechiani nimirum. Quod cum Levitico simul consistere nequit; tum ob alias caussas, quas nunc enucleare nihil attinet, tum inprimis ob diversitatem generis. VII. Si perfectum fuisset sacerdotium Aaronicum, & valuisset consummare conscientias, μεϑαϑέσει huic non fuisset neque debuisset esse locus. Verum τὸ ἀσϑενὲς καὶ ἀνωφελὲς illius locum fecit διορθώσει. VIII. Cum mutatione sacerdotii conjuncta est mutatio legis. Quia sacerdotium non solum magna pars, sed & basis omnium ceremoniarum est.

XXXV. Mire se in obscuratione tam illustris loci torquent Hebræi interpretes, quorum παρερμηνείας omnes hic excutere, operæ pretium non est: adeo & multæ sunt, & insubidæ. Eas duntaxat exceptiones perstringemus, quæ plausibiliores sunt, & hypothesibus nostris directius oppositæ. Excipitur ergo, I. Psalmum hunc non Davidis esse, sed a cantore quodam θεοπνεύστῳ in laudem & gratiam Davidis compositum. Neque obstare inscriptionem: nam ל aliquando, etiam in inscriptionibus Psalmorum, Dativi casus notam esse, & significare idem quod בעבור, *propter.* Uti *Psal.* LXXI. ℣. 1. לשלמה, *Salomoni*, sive *pro*, vel *de Salomone.* Imo & eandem ἐπιγραφὴν לדוד in capite aliorum Psalmorum exstare, qui ipsum tamen auctorem non habere videntur, uti *Psal.* XX. & XXI. Ubi cantor pro incolumitate Regis orat, quo nomine, pro se ipso precatum esse Davidem, verisimile non est. II. Cantorem ergo hic per Dominum suum Davidem intelligere. Quem etiam non *Adonai* vocet, nomine sacro, sed *Adoni*, quod humanum ac commune est. III. Vocem כהן non notare hic *Sacerdotem*, sed *Regem* ac *Principem*: ut 2. *Sam* VIII. ℣. 18. Ubi filii Davidis vocantur כהנים id est, *Principes aulici*; & 2. *Sam.* XX.

Exceptiones.

 ℣. 26.

[illegible] Davidis [illegible] est; illius enim servus erat David. Ille ad [illegible] Deo [illegible] habens: [illegible] cæte- [illegible] conveniunt, quæ toto Psalmo prædicantur. [illegible] Davide propter Divinæ essentiæ [illegible] merito dicitur propter eminentiam po- [illegible] De Messia etiam antiquiores Judæi Psal- [illegible] quorum testimonia extant apud *Munste-* [illegible] *ad Hebræos Cap. VII. §. XII.*

Messias est

[illegible] Licet vox כהן Politicam aliquando [illegible] tamen Regia Majestas eo vocabulo [illegible] *Ezra* bene observavit, significat [illegible] qui Regi proximus est. Est autem Rex, cui [illegible] qualis Rex solus est Deus; & est [illegible] est in corpus, quales sunt [illegible] hujus [illegible] est *Cohen*, vel respectu Dei, vel [illegible] Dei *Cohanim* dicuntur, qui præerant [illegible] Divina; quia Deo proximi videntur. [illegible] illi *Cohanim* sunt, qui sunt regibus proximi. [illegible] *Cohen* Davidis dicitur, & Davidis filii *Co-* [illegible] *Chr.* XI. ℣. 17. ראשנים ליד המלך [illegible] Ad cujus dignitatis communionem, si [illegible], non erat Absalomus, hinc occa- [illegible] compilationis sumsit. Neutro autem sensu [illegible] dici potuit. Non priori, quia כהונה, sacer- [illegible]. Non posteriori, ita enim [illegible] Messias autem Rex est, ut simul [illegible] sicut Melchisedec, qui utroque munere distin- [illegible] Spiritus S.

Significatio vocis כהן.

[illegible] על דברתי [illegible] מלכי צדק semper in Sacris Literis nomen pro- [illegible] appellative dixerunt Hebræi מלך צדק [illegible] significat id quod, sed si ponatur uti hic, [illegible] *Eccl.* III. ℣. 18. & VIII. ℣. 2. si fe- [illegible] Chaldaico, [illegible] vel *ratione* [illegible] Quum ergo neque כהונה [illegible], neque על דברתי, id significent, quod Hebræi [illegible]

Melchisedec est nomen proprium.

XL. At-

[illegible]. Is enim, *qui corroboravit fœdus multis*, quem [illegible] *sponsorem* vocat Paulus, *Heb.* VII. ℣. 22. idem sa[illegible] facere cessare. Quidquid autem Messias facit, sine du[illegible] est: quum ad minimum Propheta sit fidelis in tota [illegible] DEI.

tribuitur abolitio sacrificii.

[illegible] XLIV. III. Abolitionem istam tam de *jure* esse, quam de *fa*[illegible]. De jure fit per introductionem novi fœderis, confirmati [illegible] hostia vel sanguine brutæ pecudis; sed oblatione ipsius Mes[illegible] agni illius inculpati, cujus sanguis est sanguis Novi Testa[illegible] fusus ad veram remissionem multis impetrandam. Hinc præ[illegible] futuram abolitionem sacrificiorum in medio septimanæ illi[illegible] [illegible] erat Messias, *animam suam ponens* אשם *victimā* [illegible] *Jes.* LIII. ℣. 10. Cujus sacrificium typicis sacrificiis fi[illegible] imponebat. Et abolitio sacrificiorum cum confirmatione [illegible] fœderis jungitur. Eo enim per sacrificium Christi obsi[illegible], per Apostolos prædicato, & effusione Spiritus Sancti plu[illegible] miraculis roborato, sacrificia brutarum animantium, [illegible] Veteris fœderis pars magna erant, omnem virtutem & di[illegible] suam tunc amiserunt, atque ita de jure abrogata sunt. [illegible], non multo post in excidio urbis & templi: cum eo [illegible] sacrificia omnia cessarunt. Refert *Josephus*, Titum sacer[illegible] [illegible] templo excisso, vitam deprecantibus, respondisse, *pe*[illegible] *cujus tot gratia merito servasset, docere autem sacerdotes* [illegible] *templo.* Cui consonum est, quod *Chrysostomus* [illegible], Judæos Juliano hortanti, ut sacrificarent prisco more; [illegible] [illegible], ἀπόδ☉ ἡμῖν τὴν πόλιν, ἀνά[illegible] [illegible] καὶ θύσομεν καὶ νῦν καθάπερ πρότερον. *Si ve*[illegible] *sacrificantes videre, redde nobis urbem, readifica tem*[illegible] *sacrificabimus & nunc sicut antea.* Quod quum ex [illegible] Christianismi profanus Imperator moliretur, sumtibus et[illegible] publico suppeditatis, forti sua manu Deus impedivit: [illegible], non placere sibi nova sacrificia. Historiam non [illegible] solum scriptores habent, sed & ex Gentilibus *Ammianus* [illegible] Lib. XXIII. & ex Judæis *Zemach David parte II. pag.* [illegible] Utraque sacrificiorum abolitio Messiæ adscribi potest: ea [illegible] de jure est, qua Sacerdoti, oblato meliore sacrificio, & qua [illegible] religionis tuæ Ecclesiæ præscribenti: ea quæ de facto est,

Tam de jure, quam de facto.

De bello Iud. Lib. 7. cap. 15. juxta latinam, λγ juxta Græcam divisionem.

Orat. 3. contra Iudæos.

 ipsi

ipsi comperit, quæ Vindici Majestatis ac Gratiæ suæ, infinitæ habi[illegible] te exquisitissimo Judicio, quem in finem Tito & copiis ipsius ut ministris [illegible] est.

XLV. IV. Abolitionem sacrificii & muneris inferre abolitionem totius cultus ceremonialis. Non solum quia sacrificia præcipuam ceremoniarum partem faciunt, & de similibus simile est judicium; sed & quia sacrificii nomine totus cultus externus quandoque designatur; ut *Hos. VI. v. 6.* [illegible] *Quia misericordiam dilector, & non sacrificium.* [illegible], quod Septuaginta hic verterunt per ἔλεος, sicut & Matthæus *Cap. XII. v. 7.* significat [illegible] [quæ vox ab Hebræo [illegible], vel Chaldaico [illegible] [illegible]] *sive* [illegible] *dilectionem Dei.* [illegible] est illa interna animi puritas sanctitasque, eas omnes virtutes complectens, in quibus est imago Dei. [illegible] ergo, ut justa sit oppositio, totum externum & ceremonialem cultum designabit. Quod observasse etiam [illegible] videtur, qui sacrificium explicat [illegible], *cultum Domini in domo sanctuarii.* Judæorum [illegible] ac [illegible] super hoc Danielis vaticinio interpretationes [illegible], a designatione temporis & ab historia rerum gestarum [illegible], ut se ipsas [illegible] ac convellant. Si quis copiosius ea videre cupit, adeat *C. l'Empereur* in Danielem, & Clar. Viros, COCCEJUM, HOORNBECKIUM, HULSIUM, in Scriptis [illegible].

XLVI. Nec [illegible], qui per Prophetas loquebatur, de [illegible] ceremonialis [illegible], [illegible] quoque prædixit [illegible] quæ [illegible] plane repugnant [illegible] & Levitas [illegible] Gentibus [illegible] sibi sumpturum: *Jes. LXVI. v. 21.* In [illegible] & [illegible] ad [illegible]. In [illegible] *Ægypti* [illegible] *Jes. XIX. v. 19.* Tabernaculis [illegible] JEHOVÆ, quod [illegible]; [illegible] *Zach. XIV.* [illegible] Deus [illegible] & [illegible] & Ce[illegible] Pontificalis speciali sanctitate [illegible] Deus [illegible], qua-

ful-

nullis priscorum rituum formulis adstricta, a quovis fideli, ubivis locorum, in spiritu & veritate rite peragantur.

Et debuerunt antiquari.

XLVII. Ad TERTIUM nunc veniamus, ostendamusque, ceremonias *debuisse* antiquari tempore Messiæ, neque potuisse fieri, ut aliter sit. Quod demonstrari potest dupliciter: primo si τὸ *Materiale* ceremoniarum consideremus, in quantum sunt actus obedientiæ, lege dogmatum præscriptæ: dein si ad τὸ *Formale* earum attendamus, in quantum fuere typi, & umbræ. Neutro modo locum habere possunt in regno Messiæ. Prius sic evinco.

Nam sub Messia vocanda sunt Gentes.

XLVIII. Constat ex Prophetiis, per Messiam magnam Gentium multitudinem ad communionem Dei & Israëlis vocandam esse. Futurum esse ut alliciat Deus Japhetum & habitet in tentoriis Semi, *Gen*. IX. ℣. 27. ut in semine Abrahami benedicant sibi omnes nationes terræ. *Gen*. XXII. ℣. 18. ut Messiæ sit obedientia populorum, *Gen*. XLIX. ℣. 10. ut Ægyptii & Babylonii memorentur inter eos, qui norunt Jehovam, & de Palestino ac Tyrio, cum Æthiope, dicatur, genitos eos esse Zione, *Ps*. LXXXVII. ℣. 4. Et omnes gentes confluant ad montem domus Jehovæ *Jes*. II. ℣. 2. & Israëlitarum gens sit tertia Ægyptiæ atque Assyriæ, dicatque Dominus, Benedictus populus meus Ægyptius, & opus manuum mearum Assyrius, & possessio mea Israëliticus *Jes*. XIX. ℣. 24. 25. & quæ id genus sine numero plura, passim in Sacris Literis reperire est.

Qua iisdem legibus paritura sunt quibus Israëlita.

XLIX. Porro tam Israëlem, quam gentes conversas iisdem legibus parituros, ejusdemque religionis vinculo religatos fore, Jesaias testatur *Cap*. XLII. ℣. 4. *Et in Lege ipsius (Messiæ) insulæ exspectationem habebunt.* Iterumque *Cap*. II. ℣. 3. *Ibuntq́; populi multi, dicentes; venite & ascendamus in montem Jehovæ, in domum Dei Jacobi, ut doceat nos de viis suis, & ambulemus in itineribus ejus. Nam e Zione prodibit lex, & verbum Jehovæ Hierosolymis.* Addit, non fore, ut alienigena, qui se adjunxit Jehovæ, dicat, omnino discrevit me Jehova a populo suo: sed & adverso vel Eunuchis in domo DEI & intra muros ejus spatium detur, & nomen melius quam filiorum aut filiarum *Jes*. LVI, ℣. 3. 5. id est, æquo jure, in re religionis, conversas gentes cum Israëlitis usuras. Huc facit etiam illud *Zeph*. III. ℣. 9. 10. *Tunc enim convertam ad populos labium purum,*

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tibus transformationibus Æthiopes, supplices mei, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], afferent, munus meum. Adde Zach. XIV. [illegible] *[illegible] Rex super totam terram: [illegible] illo erit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].* Unius Dei unus erit cultus, una veneratio. [illegible] [illegible] passim docent, Messiæ tempore plurimas gentes ad Deum [illegible] convertendas esse, & tunc [illegible] [illegible] [illegible] *[illegible] legis illius*, ut Chaldæus loquitur ad *Ies.* II. ℣. 3. *& unam [illegible] [illegible] cum Israëlitis Legem amplexuras*, ut Menasse scribit, *[illegible]* II. *Cap.* III. atque adeo in unum coalituras populum cum Israële, eorundem privilegiorum consortes, quippe proselytos justitiæ.

Quo tempore fient, non posse, ut ceremoniæ ab omnibus Messiæ subditis observentur.

L. Id quando futurum est, palam est, non posse fieri, ut ceremoniæ veteres ab omnibus Messiæ subditis observentur. Quo pacto enim votorum & decimarum exsolutio, primogenitorum oblatio, Paschatis, Pentecostis & Scenopegiæ observatio, quæ adstricta fuere loco, quem elegerat Dominus, exsolvi poterunt eis, qui longo intervallo a Judæa [illegible]? Et quomodo homines in extremis terræ finibus habitantes, ob quævis peccata, ob quasvis pollutiones Hierosolymam adire, sacrificia ibi [illegible] offerre poterunt, vitandæ execrationi? Qua ratione fœminæ, [illegible] partu levatæ, tam longum iter ingredi, seque in loco a Numine electo ad [illegible] [illegible] sacra sistere? Unde tot pecudes, tot [illegible], tot altaria, quæ sacrificiis omnibus sufficiant? Quæ [illegible] tot hominibus regio, nedum urbs ampla satis sit? Portas Hierosolymæ [illegible] tunc iri usque ad Damascum, si bene memini, Menasse [illegible] [illegible] gatur; sed si eadem opera ultra portas Caspias [illegible], commodius prospectum fuisset tam [illegible] ad [illegible] [illegible] confluxui. Pone casum leprosi [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] illa fœdari, de qua *Lev.* XIII. an [illegible] [illegible] erit ad Scythas, Sauromatas, Indos, ac toto [illegible] [illegible] usque ultimam Thulen, ut [illegible] de [illegible]? [illegible] [illegible] [illegible] urgeri possunt: quæ ex veteribus *Eusebius, Lib. I. Demonstr.* [illegible] ex recentioribus *Spanhemius, Dubior. Evang. Part.* III. *Dub.* CXII. copiose atque erudite fecerunt.

Nuper potest dari ratio, cur alia aliis

LI. Dicis fortean, dispensationem quandam ac relaxationem harum legum impossibilium concessum iri a Domino. Verum, ubi dispensationis vel relaxationis hujus promissio? An non eodem

modo

modo, hæ leges cum cæteris latæ sunt? An non duratio earum itidem exempla לעולם *in seculum*, quod alias tantopere nobis objectant? An non hæ, & quæ iis similes sunt, potissimam constituunt ceremonialium partem? Atque harum si religione exsolvi animi queant, quidni & cæterarum, quæ ejusdem sunt conditionis?

magis obligent.

LII. An vero nihilo magis desinent obligare, quod impossibilis sit earum observatio, quam nos docemus legem Moralem obligare, licet, etiam illius perfectam præstationem impossibilem esse fateamus? Cæterum quis non videt, nimiam hic esse diversitatem? Quod Moralis lex perfecte nunc præstari non possit, ex accidenti est, per corruptionem nostram. Quod hæ leges sub Messiæ regno observari non queant, ex ipsarum legum natura provenit, sine ulla hominum culpa. Atque ita demonstratum est, ceremonias, in quantum actus sunt obedientiæ antiqua lege præscriptæ, in Ecclesia universali ex Judæis Gentibusque collecta, sub Rege Messia, observari non posse.

Aliter ceremoniarum observatio impossibilis est, aliter perfecta præstatio legis Moralis.

LIII. Manifestius id erit, si præterea *τὸ Formale* ceremoniarum expendamus. Scilicet est in ceremoniis jugum, quod libertatis tempore confringi debuit. Est pædagogia & exprobatio pueritiæ, quæ adulta ætate non potest habere locum. Est septum parietis intergerini, confringendum, quando, omni nationum discrimine sublato, Messias futurus est omnia in omnibus. Est inimicitia, abolenda eo tempore, quo Messias pacem adnunciaturus est Gentibus, tam cum Israële, quam cum Deo. Est denique chirographum, testimonium perhibens de reatu necdum expiato, absolutione nondum facta: quod, omnibus per Messiam consummatis, tollendum est de medio, ne ullum Dei institutum contra Messiam & Filium Dei testari comperiatur. Omnem significationem ceremoniarum, veramque earum virtutem vel ignorant vel evertunt, qui post *τελείωσιν* Messiæ earum religione obstringunt conscientias.

Typicum illud, quod in ceremoniis est, facit, ut post consummationem Messia observari non possint.

LIV. QUARTUM nunc superest, ut processum hujus abolitionis, atque illius gradus exponamus: quos hoc ordine digerimus. Christo jam præsente & patefacto Israëli ceremoniæ de fulgore multum amiserunt, uti quum stellas præstinguit æthereus sol. Obligabant quidem, Christo necdum per passiones consummato, utpote erant, ut abolescerent. *Dicit ei Jesus, Mulier, crede mihi,*

Gradus abolitionis ceremoniarum.

mihi, venit tempus, quando neque in monte hoc, neque Jerosolymis adorabitis Patrem. Venit tempus, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu ac Veritate, Joh. IV. ℣. 21. 23. Huc pertinet præconium Johannis, identidem inclamantis, [illegible] esse Regnum Cœlorum. II. De jure abrogatæ sunt morte Christi. Nam omni earum præsignificatione typica in Christo impleta, & sanguine Novi Testamenti fuso, & reatu, cui exprobrando destinati erant, expiato, quo jure pristinam sibi stationem [illegible] emeritæ nuper ceremoniæ deposcerent? Hinc Christus, *chirographum cruci adfixum e medio sustulisse*, dicitur. *Col.* II. ℣. 14. & *per carnem suam*, ea nimirum per mortem fracta, *legem præceptorum in ritibus abolevisse. Ephes.* II. ℣. 15. Scilicet caro Christi velum erat. Ea adhuc integra, via recens ac viva ad sanctuarium cœleste non ita patebat. *Hebr.* X. ℣. 20. Nec quamdiu Christus nondum consummatus erat passionibus, ceremoniæ, consummationem illam exigentes, in vigore suo erant. Sed simulac in morte Christi ultimus solutus est quadrans, ceremoniarum velo ac septo disjecto, liber ad Deum accessus est. Quod per scissum, moriente Christo, templi velum, significatum, confirmatumque est. III. Abrogationem istam declaravit, roboravit, obsignavit Deus, per suscitationem Christi ex mortuis, ejusque in cœlum assumtionem, & effusionem uberrimam Spiritus Sancti. Tunc enim chirographo substituta est apocha: is, qui hactenus elementis mundi, æque ac cæteri Numinis cultores, servierat, [illegible] cum suis collocatus est in [illegible], ubi nulla [illegible] servituti habet locum: denique est Spiritus; [illegible] fœderis [illegible]. IV. Hæc tamen libertas ipsis quoque Apostolis aliquamdiu [illegible] cognita fuit, donec de ea Petrus cœlesti visione edoceretur. *Act.* X. ℣. 11. V. Deinde [illegible] Synodi Apostolicæ, præsidente Spiritu Sancto, statutum est, non imponendum jugum cervici discipulorum, præter quædam ad illud tempus necessaria, videlicet *ut abstineant ab iis, quæ sunt idolis immolata, & sanguine & suffocato*, quibus [illegible], licet alias genere [illegible] *[illegible]. Act.* XV. ℣. 10. & seqq. VI. Postmodum harum quoque rerum, excepta scortatione, quæ morali legi repugnat, libertatem prædicavit Paulus. 1 Cor. VIII. ℣. 4. 8. & X. ℣. 25.-29. VII. Quia tamen Judæi, qui Christo nomen dederant, ceremonialis [illegible] dif-

difficulter admodum ab iis abducebantur, ad vitandam infirmorum offensionem, juxta caritatis ac prudentiæ Christianæ regulas, Apostoli, aliique cum ipsis fideles, ceremoniis libere utebantur, non cum opinione sanctitatis, sed ne teneras conscientias vulnerarent, & ut omnibus se accommodantes quosvis Christo lucrifacerent. vide *Act.* XXI. ℣. 22— VIII. Sed postquam jam satis de libertate sua edocta videbatur Ecclesia, & ceremoniarum amor non infirmitas amplius sed pervicacia erat, noluit Paulus, libertatis Christianæ insidiatoribus vel ad horam cedi, Petrumque illis remissius agentem acriter increpuit: *Gal.* II. ℣. 5. 14. & hortatus est singulos, ut perstarent in libertate, qua nos liberavit Christus, & ne regredientes implicarentur servitutis jugo, neve inutilem sibi ipsum Christum redderent *Galat.* V. ℣. 1. 2. IX. Denique in destructione Hierosolymæ ac templi re ipsa sublatæ, suisque veluti ruderibus tumulatæ omnes ceremoniæ sunt, non reviviscendæ in æternum. Confer ea, quæ de Circumcisione diximus Cap. VIII. §. XXI. & sequentibus.

CAP. XV.

De Bonis Testamenti Novi.

I.

UTi nocturnæ tenebræ non dispelluntur nisi per surgentis auroræ jubar, ita non aliter antiquatum est Testamentum Vetus, quam per institutionem Testamenti Novi. Quæ quo primum tempore fieri cœperit, quibus gradibus processerit, quibus periodorum spiramentis confirmata ac consummata sit, superioris Libri Capite tertio exposuimus. Nunc de Testamenti Novi BONIS primum, tum SACRAMENTIS dicendum est: quæ ex iis, quæ de Fœdere Gratiæ ἁπλῶς considerato disseruimus, & ex collatione cum iis, quæ de Testamento Veteri fusius exposuimus, per se obvia sunt.

Transitus ad bona Test. Novi.

II. Bona Novi Testamenti hoc ordine enarramus. I. Primum Exhibitio Messiæ Consummati. II. Evangelium [illegible]. III. Vocatio Gentium. IV. Spiritus lætioris uberior mensura. V. Libertas major ac melior. VI. Reductio Israëlis. VII. Totius Ecclesiæ vita ex mortuis.

Eorum enarratio.

III. PRI-

I. Primum exhibitio Messiæ.

III. Primum gloriationis nostræ caput, & fundamentum, præ iis, qui exspectarunt consolationem Israëlis, est, quod Jesus *Christus in mundum venit.* 1. *Tim.* I. ℣. 15. Ille ab initio promissus, tot typis adumbratus, tot votis expetitus, tot seculis exspectatus, in plenitudine temporis, eo loci, ex ea tribu ac familia, eo modo, ex virgine, prodiit, & in carne apparuit, quo modo Messiam venturum esse dudum sacri vates cecinerant. *Per viscera misericordiæ Dei nostri invisit nos Oriens ex alto, Luc.* I vers. 78. *Invenimus illum, de quo scripsit Moses in Lege, & Prophetæ, nempe Jesum, filium illum Josephi, illum ex urbe Nazareth. Joh.* I. ℣. 46. Quod ingentis gaudii materiam esse Bethlehemiticos pastores Angelus monuit, & canticis suis non Maria modo, sed Zacharias, & Simeon, sed & totus coelestium Angelorum chorus comprobavit. Confer. *Zach.* IX. ℣. 9.

Consummati passionibus,

IV. Neque exhibitus modo Messias est, sed & *Consummatus perpessionibus. Heb.* II. ℣. 10. Atque ita *τελειωθεὶς ἐγένετο αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου Heb.* V. ℣. 9. Est enim in passionibus & morte Christi vera expiatio, expunctio, deletio peccatorum nostrorum, est adductio justitiæ æternæ, est scissio & abolitio Chirographi, est λύτρωσις æterna.

Et adsumti in gloriam.

V. Nec hoc tantum, sed & *in gloriam adsumtus*, & in throno Majestatis suæ collocatus, regnum coelorum nobis adduxit, sublimius iis omnibus, quibus spirituale ac mysticum Dei in conscientias regimen, quod libertatis est, olim adumbrabatur. Regnum illud Messiæ quum Spiritu sibi præfiguraret David, lætus cantabat, *Jehova regnat, exsultet terra; lætentur insulæ plurimæ. Ps.* XCVII. ℣. 1. *Jehova regnat, commoveantur populi. Ps.* XCIX. ℣. 1. Hoc est illud regnum coelorum, quod prope esse toties Baptista inclamabat: & de quo dicebat Dominus, esse ex adstantibus suis, *qui nequaquam mortem gustaturi essent, donec viderint Filium hominis venientem in regno suo. Matt.* XVI. ℣. 28. Non potest non jucundissimum esse omnibus iis, qui diligunt Dominum Jesum, *cernere illum nunc gloria & honore coronatum, qui paulisper factus inferior fuerat Angelis propter mortis perpessionem. Heb.* II. ℣. 9. Magnum hoc bonum gravibus verbis exponit Apostolus 1. *Tim.* III. ℣. 16. *Deus conspicuus factus est in carne, justificatus est in Spiritu, conspectus est ab Angelis, prædicatus est Gentibus,*

tibus,

tibus, fides illi habita est in mundo, sursum receptus est in gloriam. Porro in hujus boni fruitione magnam felicitatis nostræ partem sitam esse, Servator ipse docuit. *Matth.* XIII. ℣. 16. 17.

II. Bonum Evangelium Regni.

VI. SECUNDUM Bonum est Evangelium Regni, *quod Deus ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis Sanctis. Rom.* I. ℣. 2. Evangelium scilicet consummationis, *quod quum primum enarrari cœpit, per ipsum Dominum, ab iis, qui ipsum audierunt, confirmatum fuit. Heb.* II. ℣. 3. *Fuit* enim *tacitum hoc mysterium a temporibus secularibus. Nunc vero factum est manifestum, & per scripturas Propheticas, ex imperio æterni Dei, ad obedientiam fidei omnibus gentibus notificatum, Rom.* XVI. ℣. 26. Non quod nullum fuerit Evangelium antea: nam & antiquis *olim evangelizatum est, Heb.* IV. ℣. 2. Sed quod ista futuræ gratiæ adnunciatio fuerit προευαγγελισμὸς *Gal.* III. ℣. 8. Hæc autem gratiæ præsentis prædicatio sit evangelium ἐξόχως. Hinc uti argumentum præsentis Messiæ memoratur, quod *evangelizetur pauperibus. Matth.* XI. 5.

Illius præeminentia.

VII. Porro Evangelium Novi Testamenti has habet præeminentias. I. Quod Christum præsentem prædicet, & omnia ea consummata narret, quæ olim ut longe post futura prædicebantur. 1. *Cor.* II. ℣. 7-10. II. Quod sine figurarum involucris, & ænigmatum ambagibus, perspicuis verbis, omnia ea, quæ communem salutem spectant edisserat. 2. *Cor.* III. ℣. 14. III. Quod se-[illegible] severitate ista, quæ ex œconomia legali prisca verba gratiæ [illegible]rimo rigore temperabat, suavissimis nunc & uberrimis consolationibus animos fidelium demulceat: unde *ministerium justitiæ.* 2. *Cor.* III. ℣. 9. & *verbum reconciliationis* dicitur. 2. *Cor.* V. ℣. 18. *Palatum Sponsi nostri mera dulcedo est, Cant.* V. ℣. 17. Et de servis suis cecinit Jesaias *Cap.* LII. ℣. 7, *Quam jucundi sunt super istos montes pedes evangelizantis! &c.* Adde *Jes.* XL. ℣. 1.— & LXI. ℣. 1.— & LXVI. ℣. 10. 11. 12. IV. Quod copiosius nunc in nobis habitet: & pluribus, & frequentius, & cum majore demonstratione Spiritus, atque penitiore insinuatione in conscientia, prædicetur *Rom.* X. ℣. 8.

III. Bonum, Vocatio Gentium.

VIII. TERTIUM Bonum est Vocatio Gentium per Evangelium, quæ Messiæ consummationem consecuta est: juxta promissionem *Ps.* II. ℣. 8. *Pete a me, & donabo Gentes possessionem tuam,*

Et fines terræ jus possessionis tuæ. Adde Jes. XLIX. [illegible] ✝. 40. Virtutes in mundi [illegible] hoc opere resplendescentes [illegible] minique impervestigabiles [illegible] patientiæ [illegible] nis sapientiæ Dei in Christo [illegible] magnifice Paulus [illegible] quum alibi, tum imprimis Eph. II. & III. *Et sane* [illegible] *mirabilitate* [illegible] [illegible] cum Eusebio [illegible] [illegible] *qui a conditu* [illegible] *lapidibus, & lignis, & dæmonibus,* [illegible] *qui humana carne* [illegible]*, & reptilibus* [illegible] *busque omnis generis, & feris, informibus,* [illegible] *& ipsius universi inanimatis elementis,* [illegible] *Altissimum DEUM, & cœli ac terræ* [illegible] *ipsum atque prophetarum Dominum,* [illegible] [illegible] *ejusdem, post Servatoris nostri adventum,* [illegible] [illegible] Lege fides, quæ sequuntur: non [illegible] est [illegible] scribere. Hæc faciunt, ut vel [illegible] Dominum nostrum JESUM [illegible] Messiam esse, [illegible] Spiritu ac ministerio tam stupendum opus perfectum est, [illegible] [illegible] vel [illegible] ab omni [illegible] dubitet quisquam.

IX. [illegible] [illegible] [illegible] Gentes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dei [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] II. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] se vocationem hanc extendisse. *Rom.* X. [illegible] *sonus eorum, & in fines orbis ter-* [illegible] *Marc.* XVI. ℣. 20. *Tertullianus,* [illegible] *universæ gentes* [illegible] *qui jam venit? Cui enim alii Gen-* [illegible] *& qui habitant Meso-* [illegible] *Phrygiam,* [illegible] *Ægyptum & re-* [illegible] *Cyrenem, Romani, & incolæ, tunc &* [illegible] *& gentes cæteræ, ut jam & Getulorum va-* [illegible] *fines; Hispaniarum omnes termi-* [illegible] *& Britannorum inaccessa Ro-* [illegible] *& Sarmatarum, & Dacorum,* [illegible] *& Scytharum, & abditarum multarum Genti-* [illegible] *& insularum multarum, vobis ignotarum,* [illegible] *In quibus omnibus Christi no-* [illegible] Pari eloquentia hanc cœlestis gra- [illegible] *Hieronymus, in Epitaphio Nepotiani ad* [illegible] *ad Lætam,* [illegible] passim, Patres, in [illegible] gestientes. Non tamen existi- [illegible] fuisse angulum, ubi nomen Christi [illegible] Neque enim credibile est, in Americam, [illegible] regiones, Apostolos transfretasse. [illegible] universalitate, nullo terrarum [illegible], longe lateque [illegible] Evangelium esse. Confer phrases *Rom.* I. ℣. 8. [illegible]

Longe lateque se extendens.

XII. IV. [illegible] esse ad gentes, nisi postquam a Judæis ab- [illegible] Evangelium. *Per eorum offensam salus ob-* [illegible] *Rom.* XI. ℣. 11. 12. [illegible] habemus. *Act.* XIII. ℣. 46. 47. ubi ita [illegible] [Judæis] *necesse fuit primum exponi ser-* [illegible] *repellitis, & indignos vos ipsos* [illegible] *convertimus nos ad gentes. Ita enim* [illegible] *Dominus &c.* Adde *Act.* XVIII. 6.

Non obtigit gentibus, nisi postquam spreta esset Iudæis.

XIII. V. Non tamen Judæorum politiam eversam esse, ante- [illegible] regnum Messiæ illustre factum esset in gentibus. *Mat.* XXIV. 14. [illegible] *Evangelium regni in toto terrarum orbe, ut sit testi-*

Attamen ante eversam Iudæo-

[illegible] Joh. II. ℣. 27. II. Generiosior, sublimior, alacrior sanctimonia. *Jes.* XXXIII. ℣. 24. & XXXV. ℣. 9. & LX. ℣. 21. 22. *Zach.* X. ℣. 5. & XII. ℣. 8. III. Consolatio lætior. *Jes.* XL. ℣. 1. 2. & LX. ℣. 1. 2. & LV. ℣. 11. & LXVI. ℣. [illegible] *Joh.* XIV. ℣. 16. *Act.* IX. [illegible] *Eph.* I. ℣. 13. 2. *Cor.* I. [illegible] IV. [illegible] filialis, quæ eo nunc major, quo adoptio ipsa [illegible]que effecta luculentiora sunt. *Gal.* IV. ℣. 6. V. Dona extra[ordinaria] & miraculosa plane, in exordio evangelii non Apostolis [solum], sed & aliis sæpe ministris, imo gregariis fidelibus, ipsisque [etiam] virginibus, ubertim concessa. *Marc.* XVI. ℣. 16. 17. 18. *Act.* X. [illegible] & XIX. ℣. 6. & XXI. ℣. 8. 1. *Cor.* XII. ℣. 7-11. Quomodo au[tem] [illegible] Testamenti Novi collatio cum Veteri instituenda sit, su[pra] [illegible] monstravimus.

[§.] XVI. Quantum Bonum est Libertas Christiana, quam Pau[lus] ejus diligentissimus explicator, & assertor acerrimus, ita con[siderare] solet, ut fere eam constituat in liberatione ab ea servitu[te], [cui] Judæi obnoxii erant: & raro de ea disputet, nisi ubi Chri[stianos] cum Judæis comparat, & antiquam dispensationem novæ [opponit]. Prudenter tamen ex ipso Paulo observarunt Theologi, [con]siderari posse Libertatem Christianam, vel qua *communis* est [omnium] temporum fidelibus, vel qua *specialis* immunitas est filio[rum] Dei sub Novi Testamenti œconomia degentium.

V. Bonum, Libertas Christiana,

[§.] XVII. Communis illa Libertas consistit in manumissione I. A [do]minio *Satanæ*; cujus abolitio in Paradiso jam promissa est. [Gen.] III. ℣. 15. II. A *peccati* potestate *dominante*. *Rom.* VI. ℣. 14. *da[mnante]*. *Rom.* VIII. ℣. 1. III. A rigore *legis*; in quantum contra[distin]guitur gratiæ. *Rom.* VI. ℣. 14. In tantum enim homini pec[catori] est *lex peccati & mortis*, opposita *legi Spiritus ac vitæ in [Christo] Jesu*. *Rom.* VIII. ℣. 2. Porro consistit iste rigor, A. In [exa]ctione [illegible] obedientiæ, sine promissione gratiæ sanctifi[can]tis. B. In postulatione sanctimoniæ consummatissimæ, per [illegible] perficiendæ, tanquam conditionis ad vitam æter[nam]. C. In intentatione maledictionis ad minimum delictum. [Hacte]nus enim Lex pertinet ad fœdus operum, quod fidelium [illegible] respectu antiquatum est per introductionem fœderis [gratiæ]. IV. A *morte maledicta*: tam *corporis*, quam *animæ*. [Et]si etiamsi *corpus* fidelium quorumcunque *moriatur propter* [peccatum]. *Rom.* VIII. ℣. 10. mors tamen illa aculeum suum amisit,

Qua considerari potest, vel prout communis est omnibus fidelibus.

 1. *Cor.*

Christi efficacius & uberius applicata, conscientiis ad majorem consolationem ac lætitiam insinuata, & denique gloriosioribus effectis demonstrata. Neque enim quisquam, ut opinor, dubitaverit, quin veteris œconomiæ rigor sensum ac lætitiam libertatis illius, qua cæteroquin potiebantur fideles, multum obfuscaverit. Nemo saltem negaverit, libertatem circa res natura sua indifferentes institutis Mosaicis plurimum imminutam esse.

Vel prout Novo Test. propria est.

XIX. Ea ergo, quæ Novo Testamento propria est, est I. Manumissio a *servitute elementorum mundi*, sive priscarum ceremoniarum, quarum, tanquam necessariarum, religione primum soluti sunt. *Act.* XV. ℣. 10. licet earum usus arbitrarius aliquantisper manserit, & prudenter suaderi potuerit. *Act.* XXI. ℣. 24. Deinde usus ipse plane interdictus, adeo ut omnino nunc iis sit abstinendum. *Gal.* III. ℣. 25. & IV. ℣. 5. 26. & V. ℣. 1. Ex vivis enim primum mortuæ, ex necessariis arbitrariæ redditæ sunt: post ex mortuis mortiferæ, ex arbitrariis illicitæ, nunquam refodiendæ post plenariam Evangelii promulgationem, & templi Hierosolymitani, ut sedis earum ceremoniarum sacrarum, demolitionem. II. Libertas circa plurimas *res natura sua indifferentes*, quarum vel usus vel abstinentia olim Israëlitis injuncta erant. *Tit.* I. ℣. 15. *Col.* II. ℣. 16. 1. *Cor.* X. ℣. 25. III. Immunitas a *legibus Forensibus Israëliticis*, non quæ juris communis erant; sed quæ juris particularis, Judæis qua talibus, distinctivæ eorum ab aliis gentibus, accommodatæ ad genium gentis ac regionis, & subservientes maximam partem sacerdotio Levitico, cui tota ferme politia innixa erat. IV. Accedit clarior ac perfectior Libertatis Christianæ secundum omnes partes & gradus, promulgatio, cognitio, [illegible].

VI. Bonum, Israëlitica gentis restitutio.

XX. Sexto. Bonis Novi Testamenti adnumerari potest gentis Israëliticæ, antea rejectæ, restitutio, & reductio ad communionem Dei in Christo. Quod arcanum Paulus gentibus explicuit *Rom.* XI. ℣. 25. 26. 27. *Nolim enim vos ignorare, fratres, mysterium (ne sitis apud vosmet ipsos sapientes) obdurationem ex parte Israeli obvenisse, tantisper dum plenitudo gentium introierit: Et sic totus Israël servabitur: sicut scriptum est, Veniet ex Sion ille liberator, & avertet impietates a Jacob. Et hoc est illis a me pactum, quum abstulero iniquitates ipsorum.*

XXI. In

[illegible] mysterium.

XXI. In quem locum nota: I. Apostolum [illegible] quod exponere. Hoc est rem [illegible] nisi ex revelatione, & paucis observatum est, [illegible] judicium rationis contingit, cujus [illegible] circumcisionis, magnam partem, [illegible] ✝. 7. & XV. 31. & *Ephes.* III. ✝. 4. II. [illegible]

Gentibus non ignorandum. [illegible] duratio.

mysterium illud cognitum habeant; ne superbiant [illegible] sequius de Israële judicent: ideoque operam nobis [illegible] ut in ea, quae Prophetae hac de re [illegible] fuere, fideles [illegible] servent [illegible]. III. Sermonem hic esse de [illegible] non figurate, sed proprie sic dicta: [illegible] *obdurationem*, stupor, callus: de quo vers. 7. Judicium [illegible] Dei in Israëlem prolixe praedixit Jesaias Cap. VI. ✝. 9. 10. [illegible] *[illegible]* XXVIII. ✝. 26. *[illegible]* XXIX. ✝. 10. & *seq.* Hoc enim videtur [illegible] *[illegible] Domini*, [illegible] per [illegible], de qua *[illegible]* XXX. ✝. 25. [illegible] hoc est illa misera [illegible] gentis Judaicae conditio, quae [illegible] ad hodiernum usque diem perdurat. IV. [illegible]

Sed ex parte [illegible].

[illegible] illam ex parte [illegible] Israëli. [illegible] tio, jam inde a primordiis suis, usque ad finem mundi, [illegible] [illegible] illi fuerunt, qui [illegible], vivunt, [illegible] [illegible]. V. [illegible] non [illegible]

Duraturo donec introierit plenitudo Gentium.

[illegible] donec plenitudo gentium [illegible]: id est, [illegible] gelium in quavis mundi nationes [illegible]. Quod quidem coeptum est fieri per Apostolos eorumque comites; sed [illegible] [illegible] fieri non potuit, tum propter mundi amplitudinem & humanae vitae brevitatem, tum quod [illegible] gentium [illegible] [illegible] Successive [illegible] [illegible] Dei providentia [illegible] [illegible]. [illegible] Israëlis ablata est. [illegible] [illegible] est ad gentes. Earum plenitudine introducta ad Israëlitas redibitur: *Ut ultimi fiant primi, ac primi ultimi.* *Luc.* XIII. ✝. 30. *Confer Luc.* XXI. ✝. 24. VI. Plenitudine gentium

In [illegible] Israël [illegible].

[illegible], *totus Israël servatum iri.* Id est, [illegible] [illegible], sed magnam admodum multitudinem, & quodammodo [illegible] Judaeum, [illegible]

Judiciis [illegible] plenitudinem gentium, & universitatem Israëlis [illegible]; Plenitudinem vero intelligat definitam & de[illegible] [illegible] quæ ideo plenitudo appellatur, quod sit futu[illegible] [illegible] magnus credentium, ita ut publice inter [illegible] sit habenda. Quemadmodum & totus [illegible] est magnus numerus Hebræorum, in quo publice [illegible] non quod aliqui, quum ex Gentibus, tum ex [illegible] perdendi.

[illegible] XXII. [illegible] patet, recedere eos a mente Apostoli, [illegible] intelligunt Israëlem mysticum, sive popu[illegible] [illegible], quam gentibus conflatum, neque admit[illegible] [illegible] Judaicæ, eo, quo diximus, sensu, ad Christum [illegible]. Quod nos[illegible] his argumentis confirmatur. I. De [illegible] Apostolus, ad quem generis sui originem refert. [illegible], id est consanguineos suos vocat, ℣. 14. [illegible] ℣. [illegible] quos gentibus constanter opponit: cui [illegible]: quæ omnia Israëli proprie dicto con[illegible]. II. Mysterium exponit: atqui mysterium non erat una [illegible] paucolos quosdam ex Judæis ad Christum conver[illegible] quotidie. III. Commonefacit gentiles, ne [illegible] Judæos superbiant; eo argumento, quod sicut ipsi nunc [illegible] in populum Dei, ita etiam Judæi suo tempore re[illegible]. Si [illegible] hæc esset Apostoli mens, corpus Ju[illegible] [illegible] sua permansurum; pauculos ex ea [illegible] qui gentilibus juncti mysticum constituerent Israëlem, [illegible] magis ad commendationem gentilium, quam If[illegible] [illegible] & animum potius adderet gentili[illegible] [illegible] deprimeret. IIII. Sicut intelligenda [illegible] diminutio ℣. 12. & abjectio ℣. 15. ita etiam [illegible] & servatio; oportet enim justam es[illegible] [illegible]. Atqui [illegible], diminutio & abjectio Israëlis [illegible] plerique multitudine nationis Judaicæ. Ergo & [illegible] Israëlis.

[illegible] XXIII. Unde liquet, nugas agere [illegible], quum prophe[illegible] [illegible] impletam esse contendit; quæ tempore Romanorum [illegible] signa militaria in conspectu templi videbantur. Tunc [illegible] Christianismum amplexos simul cum ante factis Chri-

Non mysticus solum, sed & naturalis.

Quod non est impletum circa tempus destru-

XXVI. II. Zioni promittitur גואל. Hoc est, Vindex, qui [illegible], idque jure propinquitatis, ego enim sum [illegible]. Verum est, Christum omnium nationum Goël ac propinquum dici posse propter communem humanitatem, quam [illegible], [illegible] tamen Israëlitarum Goël est, quia eorum sunt [illegible], & ex iis Christus, quoad carnem attinet. *Rom.* IX. ỷ. 5. [illegible] dicit Apostolus, *veniet ex Sione* Redem[illegible], quæ voce גואל exprimitur, cognatio, Græ[illegible] indicari non possit; imperfectioni Græcæ Linguæ [illegible] mederi voluit, monendo, Redemptorem ita *Zioni* [illegible], ut [illegible] ex *Zione* veniret, quoad carnis suæ ori[illegible]. Supponit etiam adventus Vindicis tale tempus, quo alii [illegible] præter Jehovam Zioni dominaturi erant, *Jes.* XXVI. ỷ. 13. [illegible] illegitimo dominio extensa manu suos adserturus, sibi[illegible] vindicaturus esset.

Promittitur Goël.

XXVII. III. Opus hujus Redemptoris erit, *avertere ini[illegible]*. In Hebræo est, *[illegible] revertentibus a defe[illegible]*. [illegible] eodem redit. Gratiam & salutem suam iis im[illegible], qui [illegible] resipiscentia ad Deum se recipient. Quam [illegible] a se ipsis habere non queant, eam quoque iis [illegible]. Confer. *Act.* V. ỷ. 31. Non Græci solum ita [illegible] verba interpretati sunt, sed & Chaldæus ולאתבא מרודיא [illegible] *& ad convertendum rebelles domus* [illegible]. [illegible] faciunt sequentia apud Jesaiam, de [illegible] Dei [illegible], & verbo in ore illius dando. Summa est, [illegible] Judæos aliquando conversum iri a defectione [illegible].

Aversurus iniquitates a Iacob.

XXVIII. IV. [illegible] hactenus nondum factum sit quoad [illegible] gentis, & tamen Scriptura imple[illegible] Apostolus, postremis temporibus per[illegible] iri [illegible] fundamentum hujus rei sit fœ[illegible] cum [illegible], id autem firmum, stabile, immutabile ac a [illegible] conditione [illegible] suspensum sit: [illegible] enim conditionem [illegible] remissionem omnium peccatorum, & [illegible] fieri non potest, quin omnia, uti pro[illegible] prædicta sunt, eveniant. *Et hoc est illis a me pactum, in[illegible]*. De pacto [illegible] ita inquit *Jes.* LIV. ỷ. 10. *Quam-*

Quod postremis temporibus perfecte præstabitur.

[illegible] 25. *Deut.* IV. ℣. 30. 31. *Deut.* XXX. [illegible] Ex Psalmis *Ps.* CII. 14–18. & LXXXV. ℣. 9. [illegible] Ex Jesaia *Cap.* XI. ℣. 11. & seqq. *Cap.* XIX. ℣. 24. 25. *Cap.* XLIX. [illegible] *Cap.* LXVI. per totum. Ex Jeremia *Cap.* III. ℣. 18. &c. [illegible] ad finem. *Cap.* XXXII. ℣. 37. &c. *Cap.* XXXIII. [illegible] Ex Ezechiele *Cap.* XXXVI. ℣. 24. ad finem. *Cap.* XXXVII. per totum, imprimis a vers. 15. *Cap.* XXXIX. ℣. 25. ad finem. [illegible] Hosea. III. ℣. 4. Quæ promissiones omnes au- [illegible] tempus assignari queat, quo impletæ cen- [illegible] Ex Novo Testamento *Mat.* XXIII. ℣. 39. *Luc.* XXI. v. 24. [illegible] Consule sodes, benevole lector, quæ de hac re dispu- [illegible] singulari de X. Tribubus Israëlis a Cap. IX. ad [illegible] ubi pleraque has prophetias fusiore commentario [illegible] illustratas invenies.

multa ex stant.

XXXII. Ex quibus omnibus quum evidens sit, exspectandam [illegible] esse generalem Israëlitarum conversionem, non qui- [illegible] singulas personas, sed quoad corpus totius nationis [illegible]; cum plures nobis, multas minutas quæstio- [illegible] sive ex curiositate, sive ex incredulitate, de tem- [illegible] modo, similibusve circumstantiis hujus [illegible] quæ in sua Deus potestate reservavit. Rem ipsam te- [illegible] Deo committamus; quem etiam prophetia- [illegible] esse, tum optime intelligemus, quan- [illegible] dabitur. Prudenter & graviter, [illegible]: *Quorsum desperationem nobis injicis* [illegible] *mysterii nomen; quo Paulus clare admonet,* [illegible] *vulgarem nequaquam fore: ideoque per-* [illegible] *fuere, qui eam proprio sensu metiri tentabant. Quid enim* [illegible] *impossibile ducere, quod a sensu nostro re-* [illegible] *mysterium, quia incomprehensibile est* [illegible]. *Porro nobis sicut Romanis, patefa-* [illegible], *ut fide nostro verbo contenta exspectatione nos sustineat,* [illegible] *effectus ipse prodibit in lucem.* Lubet hæc concludere voto & [illegible] Maimonidis, quæ in fine Libri *More Nevochim* leguntur, *Ipse* [illegible] *Deus* [illegible] *Israëlem, juxta promissum* [illegible] *Populus sedens in tenebris vidit* [illegible] *sedebant in umbra mortis, lux exorta est.*

Res ipsa hic tenenda: cætera Deo committenda sunt.

[illegible] In Asia, in Africa, inter Persas, Turcas, Indos, Chinenses, Japonenses, Tartaros, innumera ferme Judæorum multitudo degit. Quando ergo hi, potenti Dei manu ad communionem Messiæ tracti, eo ardentius illum diligent, quo [illegible] acrioribus adversus eum odiis flagrarunt, annon plusquam probabile est, gentes, in quarum medio degunt, exemplo, monitisque eorum excitatas, in ejusdem fidei societatem venturas esse? Sane Apostoli hæc nos verba ducunt.

[illegible] Quibus consona Jacobus dixit *Actor. XV. ℣. 15. 16. 17.* *[illegible] Prophetarum, sicut scriptum est, Post [illegible] tabernaculum Davidis collapsum, & [illegible], & rursus erigam illud: ut requirant reliqui [illegible] Dominum, & omnes gentes, super quas invocatum fuerat [illegible], dicit Dominus, qui hæc facit.* Reparatio collapsi [illegible] Davidis [illegible] veri ac spiritualis cultus in [illegible]. Ea quum futura est, tunc reliqui homines, [illegible] dederunt, & gentes, super quibus [illegible] fuerat, sed quam [misericordia] sua evange- [illegible] Dominum requirent.

Iacobi de hac re doctrina.

[illegible] quod apud Jesaiam ex- [illegible] *Cap. LX.* [illegible] Israëlis, juxta [illegible], prædicta, nimirum *Cap. LX. ℣. 1.* ex- [illegible] *& gloria [illegible] super te orta est. ℣. 3. Ut accedant gentes ad lucem tuam, [illegible] tibi &c.* Porro opulentia Eccle- [illegible] *[illegible], pro ære adducam aurum, & [illegible] argentum, & pro ligno æs, pro lapidibus fer-* [illegible] & quæ in [illegible] augustissima verba sequuntur. [illegible] Petrus Martyr dixit: *Ma- [illegible] Ecclesiæ, omnes fermè Prophetæ scri- [illegible] quam nondum habuisse, sed nunc habi- [illegible]* [quando conversi erunt Judæi] *est verisimile.* Multas tam [illegible], quam in Novo Testamento hujus rei prophetias ex- [illegible] rationem omnem, ut [illegible] prophetiarum interprete, suos condocefaciat, [illegible] Supremum Numen oramus. Nostri interim of- [illegible] in arcana fato- rum

Iesaia de eadem vaticinium.

De Baptismo

[illegible], constat, apud Judæos duplicem Baptismum in [illegible], [illegible] טבילת נדרין *Baptismum immunditiei*, [illegible] impuritas Legalis abluebatur; illum טבילת גרים *Baptismum Proselytismus* sive *Initiationis*, vocabant, quo ex [illegible] conversi Israëliticæ Ecclesiæ initiabantur. [illegible] omisso, qui ad præsens argumentum non oppido pertinet, de posteriori [illegible] monenda sunt.

Baptismus quidem duplex.

IV. Quum in fœdus Israëliticum recipiebatur gentilis, &, [illegible] Hebræi loquuntur, proselytus justitiæ fieret, tria [illegible], sine quibus nec ipsi Israëlitæ, juxta re[illegible], fœdus illud inierant, videlicet מילה [illegible], Circumcisio, Baptismus & Sacrificium. [illegible] illum tam necessarium esse, Hebræorum Magistri [illegible], ut sine eo proselytismus non magis constet, quam sine circumcisione [illegible] cum sacrificio totam initiationem in fœ[illegible].

Inprimis initiationis proselytorum.

V. [illegible] apud Israëlitas hic erat. I. Initiandum [illegible] de sinceritate conversionis suæ ad Ju[illegible] professeretur, spe divitiarum, vel hono[illegible]; vel ex timore; vel ex amore fœminæ [illegible] caussa non bona. Quumque sola se [illegible] Divinæ legis amore, accedere [illegible] legis eum edocuerunt: de Dei [illegible], de præmio obedientiæ, de [illegible] Theologiæ suæ capitibus. Quæ postquam, [illegible] excepto, recipere, solemniter professus [illegible]. II. Circumcisionis vulnusculo inte[illegible] Baptismum. Hic non peragebatur nisi [illegible] qui discipuli sapientum essent, כשרים [illegible] *possent*, id est, sanguinis defæca[illegible], non modo cavere, ut omnia rite [illegible] majorum præstitis testimonium per[illegible], sed & baptizandum, in aqua jam collocatum, de qui[illegible], quibusdamque levioribus legis præceptis, [illegible]. Tales Triumviri in scriptura passim di[illegible]. Christus pariter in Novi fœderis Baptismo *Ele*[illegible] *Matth.* XXVIII. ℣. 19. qui tria testes cœlestes

Illius modus.

[illegible] *familiæ suæ, omnibusque, qui cum eo* [illegible] *Deos alienos,* [illegible] *& mundamini, & mu-* [illegible]. Ubi *Aben Ezra* vocem *mundamini* inter-pretatur [illegible] per *lotionem corporis.* Alii primum Baptismi hujus testimonium, sive usum, eliciunt ex illo ad Mosen, *Exod. XIX.* [illegible] *Vade ad populum, & sanctifica illos hodie & cras,* [illegible] *vestimenta sua.* Iterumque ℣. 14. *Et sanctificavit populum,* [illegible] *vestimenta sua.* Ita vestimentorum ablutione eorum, qui [illegible] continuari, vel indicari, volebant. [illegible] Congruentius loquuti fuissent, si cum *Paulo* [illegible] observassent, Israëlitas *nube & mari baptizatos esse in Mosen,* 1 Cor. X. ℣. 2. qua de re supra fuse disseruimus. Proba-bilius, quod alii tradunt, tempore Davidis ac Salamonis, quum [illegible] esset Israëlitarum respublica, ingentem proselitorum [illegible] baptismo initiatum fuisse. Qui plura de Baptismo hoc sci-re [illegible] Hebræorum testimoniis cognoscere desiderat, adeat *Sel-* [illegible] *Lib. II. Cap. II.* & *IV.* Itemque, *de Suc-cessionibus ad Leges Hebræorum, Cap. XXVI.* Rursus *de Synedriis,* [illegible] *ad Matth.* III. ℣. 6. & *Altingii Dis-* [illegible] *Thes.* XXVII. *& seq.*

VIII. Quidquid sit de ritus illius antiquitate, non potest [illegible], antequam Johannes, Christi an-tecursor, [illegible] a Deo missus est. Illi enim id diser-[illegible] datum; *factum est verbum Domini*, *Luc.* III. [illegible] *Joh.* [illegible] Patet hinc interim, unde factum sit, quod [illegible] & Pharisæi non legantur Johanni litem de Baptismo suo in-tendisse, tantummodo quærentes ab eo, quis, & cujus aucto-ritate baptizaret? *Joh.* I. ℣. 25. unde item factum sit, quod tan-[illegible] ad illius Baptismum fuerit confluxus: nam & sancti-[illegible] doctrinæ fama celebris erat, neque novum ritum usur-[illegible], & regnum cœlorum, quod omnium eo tempore votis a-[illegible], atque exspectabatur, instare docebat, cui jam [illegible], ut de baptismi sui susceptione, & pœnitentiæ [illegible], quosvis ad eum accedentes horta-[illegible] eo tempore Baptismus in Judaica gente Divinæ insti-tutionis fuit.

Divinam auctoritatem Baptismus non habuit, ante tempora Iohannis.

IX. [illegible] Sacramentum Testamenti Novi. Nam

Cujus ta-

[illegible], atque eo modo se ut Ecclesiæ suæ Re[illegible] [illegible] II. Quod, uti diximus, præparatio potius ad N. [illegible] Testi sacramentum esset. *Basilius*, tractatu, *Quo[illegible] baptismate, quod est in Evangelio D.N.J.C.* Johannis baptismum a Christi baptismate distinguens, scite scribit: [illegible] τὸ [illegible], [illegible]. *Johannis baptismus ad [illegible] erat: hoc vero ad perficiendum.* III. Quod [illegible] Spiritus mensuram ei admensus sit Deus: quum in initio Evangelii plurimis Christi baptismate tinctis conferretur donum linguarum, & prophetiæ, quod Spiritus nomine in Scriptu[illegible].

XII. [illegible] de hoc baptismate, quod auctorem Christum habet, [illegible] nobis agendum est: ad cujus pleniorem intelligentiam [illegible] sunt, I. *Signum* externum. II. *Res* spiri[illegible] *significata*. In *signo* distingui debet *Elementum* & *Ceremo[illegible]* [illegible] circa elementum. *Elementum* hic adhiben[illegible] [illegible], naturalis, simplex. Quali Johannes ba[illegible] *Marc.* III. ℣. 6. [illegible] *Joh.* III. ℣. 23. item Apostoli, [illegible] *Act.* VIII. ℣. 38. & X. ℣. 40. Unde & *Ephes.* V. vers. 26. [illegible] adpellatur. Ritus sacer consistit, I. In adplica[illegible] [illegible] ad corpus baptizandi. II. In pronunciatione certorum [illegible].

Quæ in baptismo consideranda.

XIII. De priori quæritur, an solummodo per *immersionem*, [illegible] per *effusionem* aquæ ex vase, vel *adspersionem*, ba[illegible] administretur? Ad quam quæstionem his aphorismis [illegible]. I. Certum est, tam Johannem, quam Christi [illegible], ordinarie mersisse. Quorum exemplum vetus Eccle[illegible] est: ut multis tam Græcorum, quam Latinorum testi[illegible] *Vossius Disp. I, De Baptismo, Thes. VI.* & *Horn[illegible] de baptismo [illegible], Sectione IV.* II. Negari non potest, [illegible] significatus vocis [illegible] & [illegible] sit *mergere*, [illegible]. Ita ut plus omnino sit, quam [illegible], quod est *levi[illegible]*, minus autem quam δύνειν, quod est *pessum ire*, sive [illegible] fundum petere: ut idem *Vossius* notat *ibi Thes. I.* [illegible], [illegible] vocem in baptismi negotio fre[illegible] [illegible] *Athanasius Quæst. XCIV.* τὸ καταδύνειν τὸ [illegible]. Ex *Socrate* [illegible] *Lib. VI. Cap. XXVI.*

Licet veteres mergendo baptizarint,

atq; is ritus magnis rationibus niti videatur.

hæresin

[illegible] consequitur. Probabilius est, eos ter [illegible] baptizabantur *Act. II.* ℣. 41. aqua perfusos vel adspersos, quam mersos esse. Etenim verisimile non est, homines in [illegible] occupatissimos, quales Apostoli erant, tam [illegible] immersioni suppeditare potuisse. Neque credibile est, Cornelium, & Lydiam, & Commentariensem, in privatis aedibus, una cum suis, baptizatos, baptisteria ad magnum habuisse, quibus toti immergi potuerint. Perfusionis exempla [illegible] *Vossius Disput. I. De baptis. Th. IX.* Quae, [illegible] ordine, dissimulato tamen Vossii nomine, Lexico suo [illegible] Ecclesiasticorum *pag.* 66. inseruit *Josua Arndius.* [illegible] quamquam significet mergere, tamen etiam gene- [illegible] de qualicunque ablutione; ut *Luc.* XI. ℣. 38. Bene [illegible] *4. Sent. Distinct. III. Quaest. un. art. VII. In baptismo aliquid est de essentia, ut ablutio, juxta illud Eph.* V. ℣. 26. [illegible] vocat lavacrum aquae: *aliud vero accidentarium, nempe ut ablutio hoc, vel illo modo fiat.* III. Res [illegible] baptismi perfusionis & adspersionis vocabulis tam in [illegible], quam in Novo Testamento exponitur. De Superfusione [illegible] *Jes.* XLIV. ℣. 3. De Adspersione *Jes.* LII. ℣. 15. *Ezech.* XXXVI. [illegible] *Heb.* XII. ℣. 24. 1. *Pet.* I. ℣. 2. Non abnuo, citatis locis adludi [illegible] Leviticas; constat tamen inde, applicationem san- [illegible] Christi, qua fideles Novi Testamenti gaudent, [illegible] obumbrari. Quo disertis verbis nos [illegible] *Hebr.* IX. ℣. 13. 14. *Nam si sanguis taurorum &* [illegible] ADSPERGENS *inquinatos, sanctifica-* [illegible], *quanto magis sanguis Christi emundabit* [illegible] operibus? IV. Accedit, quod tota [illegible], plane ad facilitatem ac libertatem com- [illegible] baptizandorum instituta, persertim in [illegible], a denudationis & immersionis totalis [illegible]. Quae, etiamsi forsassis sine vitae discrimine, [illegible] sine aliquo incommodo fierent. V. Addunt aliqui, [illegible] temporibus, quibus candida simplicitas magis vigebat, [illegible] denudatos fuisse [illegible]: sed postquam ut alio- [illegible], quibus baptismi administratio incumbit, adcre- [illegible] toti orbi esset [illegible], honeste am-

plius

[illegible]ptismus [illegible] peragitur.

[illegible] ostendit: *Unctionem*, in-[illegible] nomine *Patris*, [illegible] *Diss. [illegible] De baptis.* [illegible] *Cap.* [illegible] XI. VIII. [illegible]

[illegible] XVII. [illegible] quidem non est, baptismum administra-[illegible] quo illius mysterium breviter exponatur: [juxta vulgatum illud Augustini, *[illegible] verbum, & quid* [illegible]] non tamen existimamus, necessariam ver-[illegible] Christo praescriptam esse, quae ubi semper & [illegible]. Jussit quidem Christus baptizare in no-[illegible] Spiritus Sancti, sed non jussit praecise dice-[illegible] Patris, & Apostoli dicuntur *baptizas-*[illegible] *Act.* II. ℣. 38. & VIII. ℣. 16. & XIX. ℣. 5. ne-[illegible] sequitur, eos hac formula usos esse, baptizo te [illegible] baptismus omnino in nomine [illegible] debeat, cuiusque ablutionem conse-[illegible], necessarium quoque videtur, in [illegible] vel mentaliter implicitam fateri, Tri-[illegible] Neque dubitandum, quin mentem aliquid [illegible] orbe Christiano [illegible], & quem proba-[illegible] sequi. Non tamen [illegible] baptismum in nomine Christi administra-[illegible] Patris ac Spiritus Sancti [illegible] a Luca describitur: [illegible] a *Basilio*, *De Spiritu Sancto*, [illegible] [illegible] *Christi* [illegible] *Significat enim* [illegible] *qui unxit*, [illegible] *& Unctionem*, [illegible] habet *Ambrosius*, *de Spiritu Sancto*, [illegible] etiam, ubi de baptismi formula agit, [illegible] *Lib.* IV. *Distinct.* III. Non inepta etiam ob-[illegible] videri rationem eorum, qui e Ju-[illegible] e Gentilismo, ad Christianismum trans-[illegible] Gentiles enim, qui ab idolis ad [illegible] inquam, DEUM, qui trium perso-[illegible] a [illegible] Diis discriminatur, in

Nulli verborum formula in baptismo nos Christus alligavit.

 differ-

[illegible] dictatum vi-
[illegible] Id vocat Pau-
[illegible] Act. XXIV. [illegible]
[illegible] *Occu-*
[illegible]
[illegible] Quod acceptavit Clar. [illegible] qui
[illegible] esse argumentum, & fundamentum in-
[illegible] & signum ac sigillum, quo possimus
[illegible] Deum accedentes [illegible] petere ab ipso,
[illegible] videtur ista explicatio cum originario-
[illegible] & dubito, an [illegible] significationis ex-
[illegible] Melius, me judice,
[illegible] interrogationem) signare obser-
[illegible] Nam bapti-
[illegible] an non Deus [illegible] & Deus vicis-
[illegible] conscientiam habi-
[illegible] hic oppido eru-
[illegible] & possim a-
[illegible] interpretes pro
[illegible] in Glossario [illegible] *stipulor.* Sed
[illegible] *stipulationis* com-
[illegible] sive *promissionem.* Hinc in eadem Glos-
[illegible] Quod si attendisset *Beza*,
[illegible] *Respondendi* ver-
[illegible]
[illegible] *stipulandi*, an permittendi,
[illegible] plurimum pendet ex constructione ver-
[illegible] Quæ vel [illegible] ut *conscientia*
[illegible] Deum, [illegible] coram Deo, &
[illegible] *Act.* XXIV.
[illegible] Si cui prius
[illegible] *stipulationem* vertere,
[illegible] Deus enim est, qui
[illegible] ut bonæ conscientiæ erga ipsum
[illegible] conscientia ipsi consi-
[illegible] ad De-
[illegible] *pro-*

Quid [illegible]

Quæ respondenda sint verba, ad Deum.

missio-

[illegible] *Ephes. V.* [illegible] Et spiritus Chri[illegible] [illegible] 1. *Cor.* VI. [illegible] Ean[illegible] [illegible] sanguis & [illegible] Atque [illegible] *Libr. de* [illegible] *ablue*[illegible] [illegible] Spiritus incubabat aquis. *Gen.* I. [illegible] profert terra, sive plantarum, sive [illegible] aqua fecundi[illegible] *Psal.* LXV. ℣. 10. Ipsa [illegible] aqua fieri dicitur *Jes.* XLVIII. ℣. 1. *Psal.* [illegible] sanguis Spiritusque Christi ceu aqua my[illegible] [illegible] principia sunt. *Joh.* III. ℣. 5. [illegible] hinc baptismus ipse *Lava*[illegible] [illegible] nuncupatur.

[illegible] distincte notanda, I. Immersio in [illegible] ablutio. II. Mora sub aqua. III. E[illegible] [illegible] partim referuntur ad *memoriam* [illegible] partim significant *beneficia*, quæ [illegible] partim nos commonefaciunt *of*[illegible]

[illegible] *immersio* in aquam spectandam nobis [illegible] *Divinæ abyssum*, qua Christus, [illegible] suscepta, ad tempus, quodammodo [illegible] Davidis querebatur *Ps.* LXIX. ℣. 3. [illegible] *non est consistendi locus*: [illegible] *& fluvius inundans abripit me*[illegible] [illegible] immersio istiusmodi lucis & reli[illegible] [illegible] optime *mor*[illegible] [illegible] *Mora sub aqua* quantulacunque, denotat [illegible] illum exinanitionis gradum, [illegible] sepulcro, plane pro [illegible] *Emersio ex aqua*, simulacrum quoddam [illegible] victoriæ, qua [illegible] a morte,

 intra

Partim ad beneficia a Christo partis praestanda ; tam præsentia.

Ritus mystici in baptismo.

Partim ad Christum referuntur ;

[illegible] in baptismo aquis immersi, mox emergimus [illegible] est, ut, licet calamitatibus in hac vita [illegible] opprimamur; sed, iis tandem liberati, [illegible]. Aquis enim calamitates in Sacris [illegible] pluribus locis liquet. Psal. XVIII. ℣. 5. Psal. [illegible] & Ps. CXLIV. ℣. 7. Et afflictiones quandoque baptismi nomine veniunt. Matt. XX. ℣. 22. Marc. X. ℣. 38. Luc. XII. ℣. 50. Baptismus ergo ex aquis, vel aquarum aspersione, beatam [illegible] difficultatum superationem notat. Conferatur 1. Pet. III. ℣. 20. 21. In quo [area Noae] pauca, id est [illegible] servatæ sunt in aquis. Cui nunc respondens exemplar baptismus nos quoque servat. Et quemadmodum Israëlitæ non sine [illegible] rubrum ingressi, Ægyptiis submersis, [illegible] in aridam evasisse, stupebant; ita etiam fideles, [illegible] miseriis superatis, stantes ad mare vitreum canta[illegible] Apoc. XV. ℣. 3. dicentes: Eduxit me (Jehova) [illegible] e luto cœnoso; statuit super petram pedes meos, [illegible] Ps. XL. ℣. 3.

§. XXIX. [illegible] in baptismo significetur mors, sepul[illegible] Christi: ejus autem resurrectio gloriosa no[illegible] ex baptismo nostro cognoscere li[illegible]; ita die ultimo [illegible] ad vitam [illegible]. Hinc Theodoretus de Baptismo: [illegible] Est enim [illegible] futurorum bonorum, & futuræ resurrectionis typus, & communio Dominicarum [illegible] & participatio Dominicæ resurrectionis. Quod conve[illegible] verbis Christi, Marc. XVI. ℣. 16. Qui crediderit, & [illegible]

Atq; adeo ipsam resurrectionem gloriosam.

§. XXX. Ex iis, quæ diximus, patet, ritum immersionis in [illegible], prout priscis plerumque usur[illegible], aliquanto majorem, & ad effectum, & ad caussam [illegible] habere: attamen non [illegible] per aspersionem, vel superfusionem aquæ [illegible]. Respondet enim immersioni in aquam [illegible], quam secundum copiosam usum præstaret

Quare aliquanto quidem clarius per immersionem, sufficienter tamen per adspersionem.

[illegible] *Christum induistis*; *Christum* [illegible] quidem caput posuit; vel [illegible], & hac nostri [illegible] conjunctionem [illegible] fiamus filii [illegible] Dei [illegible] renovamur ad no- [illegible] splendida circumfundimur, ita [illegible] maculæ ac rugæ contegantur; pro- [illegible] placeant in conversatione, ac [illegible] *gregi reparatis paradisum*, quum [illegible] XV. ℣. 22. Atque idem iis conch- [illegible], cujus vestimenta sordida, DEI [illegible], addito, *Vide transire feci* [illegible] III. ℣. 3. 4. 5. In cujus rei symbo- [illegible] antiquos veste candida induebantur: [illegible] gestabant; neque deponebant [illegible] die; quæ idcirco *Dominica* [illegible] Plerique eorum, [illegible] complexus est *Basilius Cæsa-* [illegible] ubi baptismum vocat [illegible] ἀφορμήν, [illegible] ψυχῶν, [illegible] [illegible], *βασι-* [illegible], *mor-* [illegible], *indumentum lucidum*, *sigil-* [illegible], *vigor* [illegible], *ado-*

[illegible] superest baptismi significatio; quæ est [illegible]. Atque id quidem triplex est, erga Deum [illegible].

Ipse ei denique admonitio officii nostri:

[illegible] Sanctæ Trinitatis [illegible] ac ministerium consecramur, & [illegible] mundo, & concupiscentiis carnis, totos [illegible]. Hinc illa jungentur, *Matth.* [illegible] *docete omnes gentes*, *baptizantes eos* [illegible] *Spiritus Sancti*: *Docentes eos servare* [illegible].

Erga Deum;

[illegible] in Christum baptizamur, jube- [illegible] capite nostro agnoscere, & uni-

& Christum.

 ver-

[illegible] ipse Deus Pater iis, qui rite baptizan- [illegible] quod ab aman- [illegible] Deus Filius similiter pollicetur, se [illegible] erga eos præstiturum: [illegible] & consolatio- [illegible] perpetuam. Ii autem, [illegible] fidem suam de Trinitatis mysterio [illegible] profitentur, sed & Deo Patri se [illegible] Christo se dedunt, qua [illegible] Regi ad servitium, qua Sacerdo- [illegible] Spiritui denique Sancto [illegible] sed inspirationibus illius mo- [illegible]

[illegible] de baptismi significatione hactenus dicta sunt, [illegible] VOSSII Disputationi- [illegible] fuisse animadverto. Ge- [illegible] Thesibus quandoque iisdem pro- [illegible] Utriusque horum Doctissimo- [illegible] conceptus præ- [illegible] dicere. Cætera, quæ de baptismo [illegible] in Locis commu- [illegible] hic repetere. Si quis [illegible] desideret, is adeat [illegible] *Ecclesiasticas de Antiquis baptis-* [illegible] *Polit. Eccles.* [illegible] *Lib. X. Hoornbeek in Disputa-* [illegible] Græcorum & Moscovitarum circa [illegible] variis Scriptoribus congessit *Georgius* [illegible] *Christophori Angeli, de statu hodierno* [illegible]

[illegible] quam maxi- [illegible] quod scilicet bapti- [illegible] Dei, non adultis solum fidelibus, sed & par- [illegible] Cujus rei fundamenta, omni- [illegible] literis reperiuntur: adeo ut ne- [illegible] in causa bona turpiter prævari- [illegible] in hoc negotio confugere.

zati in nomine P. & F. & S. S.

Vossius, aliique laudati.

Pædo-baptismus in scriptura fundatus est.

Uuuuu 2 XLI.

[illegible] , quam [illegible] exposuimus. [illegible] Petrus [illegible] *Act.* II. ℣. 39. [illegible] *Christi,* [illegible] *Spiritus Sancti.* *Vobis* [illegible] Ubi [illegible] hunc mo- [illegible] gratiæ promissio, [illegible] parentibus solum , [illegible] Unde sequitur: [illegible] sed & [illegible] , sunt baptizandi. [illegible] Petri. [illegible] difficultas nunc in [illegible] gratiæ participes; [illegible] solum [illegible] , qui fidei suæ pro- [illegible] an vero [illegible] quoque , & infan- [illegible] Non solum , quia [illegible] , sed & , quia [illegible] Deus [illegible] seminis sui [illegible] XVII. ℣. 7. [illegible] , manus iis [illegible] regnum cœlorum. *Matt.* [illegible] Matthæus [illegible] vocat, hi Lucæ XVIII. [illegible] *qui* [illegible] Petrus dicit [illegible] hic videtur [illegible] , ita & [illegible] *βρέφη* , ut [illegible] Clarum itaque [illegible] infantibus quoque [illegible] esse [illegible]

[illegible] hoc [illegible] Qui Spiritum Sanctum [illegible] Ita enim [illegible] *Spiritum Sanctum acceperunt, sicut & nos?* [illegible] Spiritum Sanctum [illegible] Petrus [illegible] Apostolus ex- [illegible] -bus

Et argumentatione Petrina, tam *Act.* 2, 39.

quam *Act.* 10, 47.

[illegible] genitricis gremio, [illegible] quod dignitatis no- [illegible] contulerit; quod [illegible] *ad ube-* [illegible] *inde ab utero matris* [illegible] quod denique a teneris, ut [illegible] nos sibi [illegible], cujus re- [illegible], & consolationis plena, ita etiam [illegible] sanctimonie, per [illegible]

baptismo insignis Dei Caritas elucet.

[illegible] debet, quam ut [illegible], [illegible] sanctissimum il- [illegible] nomine Deo [illegible] est, sacrum [illegible] quod foedere isthoc [illegible] postquam de [illegible] informa- [illegible] voluntatem Dei, [illegible] simul univer- [illegible] abrenunciare [illegible]

Utilis etiam est, ad praxin pietatis; tam liberos,

XLIX. [illegible] non jucundissimum [illegible], novæ lucis usura donata, & mystici [illegible] olim *Dionysius Pseudareopagita* [illegible], sacrata, Deo [illegible] ejus [illegible], totius Ecclesiæ precibus Divinæ gratiæ [illegible]. [illegible] ipsorum cura sit. *Gregorius* [illegible] baptismo. [illegible] *Nyssenus* [illegible] aliud emo- [illegible] esse præ- [illegible] imponat [illegible], in [illegible], qui [illegible] informandi. [illegible] *Di Regno*

quam parentes excitans.

[illegible] clandestinos conven- [illegible] post Pascha, quod inter [illegible] erat, convi- [illegible] *prodiens* est, 1. *Cor.* [illegible] hinc sacratissimo [illegible] quod lautissima anti- [illegible] in Judæa [illegible], nuptialia certe, [illegible] quo [illegible] de decem virgi- [illegible] convivium illud quod [illegible] est *cœna nuptiarum* [illegible] proponi. [illegible] Christum Ecclesiæ [illegible] quod immen- [illegible] inprimis tempore [illegible] quo animum in- [illegible] occupatissimum [illegible] id nobis [illegible] maxime commen- [illegible] se pro nobis ad- [illegible]

[illegible] dicitur. 1. [illegible] Dominum auctorem habet, tum quia tota ad [illegible] comparata est, ipseque adeo [illegible] & denique, quia [illegible] Domini a nobis celebra- [illegible]

[illegible] Domini, [illegible] ad [illegible] in Ecclesia Novi Te- [illegible] symbola [illegible] Christi [illegible] promissiones Novi [illegible] consummati, com- [illegible] & obsignatur.

[illegible] ut pri- [illegible] distincte ex- [illegible] vel ACTIO- [illegible] est, PANIS & [illegible] ad plenitudinem satie- [illegible] Adoranda hic

Cur cœna DOMINI.

Ejus definitio.

Cur pro symbolis Christus Panem & Vinum dederit.

no-

[illegible] erat: [illegible] dicant Evangeli- [illegible] *Marc.* XIV. ℣. [illegible] XXII. ℣. 7. Neque [illegible] *Judaeos* [illegible] celebrasse; uti cum [illegible] *Vossius.* Quid pro utraque sen- [illegible] afferri posse; orbi erudito palam fecerunt [illegible] clarissimorum virorum *Johannis Cloppenburgii*, & [illegible] *Cappelli*; [illegible] Imo, contraria sententia firmiori subnixa vi- [illegible], aliquoties jam [illegible], qui [illegible] hujus quaestionis difficulta- [illegible] *Lib.* II. *Cap.* I. Non [illegible] in [illegible] Lectis [illegible], quod [illegible] Christi, in tam [illegible], perpetuae legis vim habere velint. Nam [illegible] Sacramenti nihil pertineat, [illegible] ac [illegible] pane, prout [illegible] tulerit, in sacro epulo [illegible] Christus, [illegible] hujus rei in alteru- [illegible] est, qui tum ad [illegible] mirandum aeque ac dolendum est, quod [illegible] annorum contentione, inter Grae- [illegible], annos jam quingentos & ultra, litiga- [illegible] potest *Plessaeus de Eucharistia*, *Lib.* II. *Cap.* V. [illegible]

VII. Minutias vero farinaceas, ac nummarias, quas vulgo Hostias vel [illegible] vocant, quales Romanae Ecclesiae nunc pla- [illegible] nullo modo possumus: I. Quia ab instituto & exem- plo Christi [illegible]. Plane enim credibile est, Chri- [illegible] esse, quales Pater ille familias, in cu- [illegible], ex Judaeorum consuetudine, illi ad- [illegible]. [illegible] erant grandiores, quae in frusta in- [illegible] distribui possent, tenues quidem atque [illegible], [illegible] habentes, instar [illegible] & [illegible], ut ad nutritionem [illegible]; de quorum materia, forma, to- [illegible] *Judaicam*, *Cap.* [illegible] II. [illegible] signum & rem [illegible] analogia vel [illegible], vel [illegible]. Neque [illegible] istarum ea est [illegible], vel [illegible] substantiae, vel sa- [illegible], qualis in usuali pane, quibus rebus & necessitas,

Minutiae orbiculares improbantur.

[illegible] , verum meraco
[illegible] , justo liberalius loquun-
[illegible] , ut , ad tem-
[illegible] , [illegible] vinum bibatur aqua
[illegible] , & indifferens, ipsa Pa-
[illegible] *Haggadol, fol.* [illegible] *col.*1.
[illegible] , בין חדש בין ישן בין חי בין מזוג,
[illegible] ; *sive puri* , *sive diluti*. Ex adverso
[illegible] argumentum est, qui merum a Christo ad-
[illegible] , quia id *genimen vitis* nuncupat : vitis
[illegible] Christum gentis suæ
[illegible] jecimus. Judæi autem vinum, etiam a-
[illegible] solennibus super eo, ratione ha-
[illegible] , פרי הגפן *fructum vitis* adpellare lo-
[illegible] , in *Talm. Babylo. Tit. Berachot*,
[illegible] , *non bene-*
[illegible] ; *sed* , *Benedictus*
[illegible]

[illegible] adseverate dici potest:
[illegible] Occidua , quam Orientalis , Eccle-
[illegible] , ut aqua vino misceretur;
[illegible] vino celebrarent Agapas suas ,
[illegible] , quasi mero ad ebrietatem uteren-
[illegible] , in quo excogitando nimium sibi in-
[illegible] ; [illegible] I. Ut per vinum & aquam significe-
[illegible] persosso Christi latere profluxerunt:
[illegible] in Christo unio
[illegible] in Apocalypsi Beati Johannis po-
[illegible] cum capite Christo unio isthac
[illegible] humani mos est suis
[illegible] aquam modo , sed eam quoque
[illegible] , post e-
[illegible] ad significandum , a-
[illegible] in cruce profluxerunt aqua & sanguis,
[illegible] (addit C-
[illegible]) *ad sanctificandum San-*
[illegible]

Eoque an mero , vel mixto.

Cur vete-res vinum aqua mi-scuerint.

[illegible], vel etiam corticibus, confectum loco [illegible] jubent: & potum ex melle, vel sacchare aliisque aromatibus, [illegible] Cocos, loco vini quæritur non im-[illegible] Cœna Domini plane abstinendum sit, [illegible] vini eo cibo in Cœna [illegible], qui panis [illegible], & corpori roborando, ut cordi exhilaran-[illegible]. Nos quidem in sacramentorum usu nihil temere [illegible]: sed necessitas supra legem est. Et du-[illegible] videtur, si quis tam latas terrarum plagas, cum indi-[illegible], Cœna Domini carere, & Christianismum ipso-[illegible] sacramentali, mutilum esse jubeat. In-[illegible] in analogia præcipuum est retinetur, quando is [illegible], quo corpus commode nutriri & animus [illegible]. Hæc de SYMBOLIS.

[illegible] panis & vini usus est.

XIII. [illegible] circa symbola videamus. Eæ sunt [illegible]; vel DISCI-[illegible], sive communicantibus. A-[illegible] vel DICTA sunt vel FACTA, utraque ite-[illegible], vel circa VINUM.

Actiones circa symbola dispescuntur.

XIV. Circa PANEM quatuor a Christo facta memorantur. [illegible] panem: in manum scilicet suam. Nam expresso juris [illegible] est, ne pater familias benedictionem di-[illegible] in manum suam, uti omnes videant, [illegible].

Christus accepit panem.

XV. II. [illegible]. Quæ actio apud Evangelistas nunc εὐ-[illegible] Matth. XXVI. ℣. 26. *Marc.* XIV. ℣. 22. nunc εὐχαριστία, [illegible] XXII. ℣. 19. Pulcrum est Judæorum scitum, quod *Buxtorfius* hac [illegible] אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה [illegible] בלא ברכה *Prohibitum est homini ulla re frui in hoc mundo si-*[illegible] formula benedictionis super pane hæc [illegible] *Benedictus tu Domine Deus noster, Rex mundi, qui producis* [illegible] *e terra.* [illegible] est, Christum sua quadam si-[illegible], & ad rem præsentem accommodata formula usum [illegible] corporis sui symbolum consecrabat. Sicuti [illegible] Christus per benedictionem & gratiarum actionem panes [illegible] ad usum naturalem. *Matth.* XIV. ℣. 19. [illegible] benedictione, & gratiarum actione, panem, uti

Benedixit.

[illegible] orta est, quam a superstitiosa veneratione [illegible]. Vide sodes *Vossium*, [illegible] III. §. IV. & V.

[illegible] FACTA Christi circa panem. Nunc [illegible] duplicia sunt: vel PRAECEPTIVA, vel [illegible]. Praeceptiva vel simpliciter actus quosdam injungunt, [illegible] actuum ostendunt. Priora his verbis con[illegible], id scilicet, quod fractum, & coram vo[illegible] est. EDITE. Plane ut in Aggada Pascha[illegible] [illegible] *Quicunque esurit, veniat & co*[illegible]. Posteriora, quibus finis exponitur, [illegible] FACITE HOC AD MEI RECORDATIONEM. *Facere* [illegible] significat, facere corpus Christi, vel sacrificare, ut apud [illegible], quod ridicule nonnulli conten[illegible], partim ad id, quod fecerat Dominus, [illegible] Apostolis in functione sui muneris, par[illegible] communicantes, facere jusserat: [illegible], quam receptionem. Et confer[illegible] Paschate: *Exod.* XIV. ℣. 24. [illegible] *statuto, tibi, & filiis tuis, usque in* [illegible]. [illegible] quod de *sui recordatione* commendat, id quoque ex [illegible] est. Universum enim Pascha celebra[illegible] liberationis miraculosae ex Aegypto. *Exod.* [illegible] fere, etiam quae posteriores institutioni Di[illegible] habebant suum peculiare זכר, sive *memoriam.* [illegible] memoriale Domini, deinceps nobis [illegible]

[illegible] XIII. [illegible], quibus mysterium sacramenti [illegible] CORPUS MEUM, *Matt.* XXVI. [illegible] *pro vobis datum. Luc.* XXII. ℣. 19. & [illegible] ℣. 24. Et haec quoque ex antiquitate [illegible] desumta sunt. Etenim Israëlitae pa[illegible] dicere solebant: הא לחמא דעניא [illegible] *quem patres nostri comederunt in ter*[illegible] huc accedere videtur, vocabant a[illegible] assum, in Coena Paschali adpositum גופו של פסח, *Cor*[illegible] id aliter intelligebat, vel aliter quoque

Verba Christi Praeceptiva circa panem.

Verba Exegetica.

 po-

[illegible] intelligere, nisi panem illum, quem [illegible] [illegible], symbolum [illegible] esse illius [illegible] in Ægypto pasti [illegible]. [illegible] S. Cœnæ corpus Christi [illegible]. [illegible] [illegible] corpus Agni Paschalis, [illegible] typus [illegible] pro ipsis in [illegible] aliquando [illegible]: nunc Christus [illegible] Paschalis panem iis dabat, in corporis sui symbolum [illegible] cui panis fruitione posthac non typum quendam [illegible] vum, vel memoriale typicæ liberationis, sed [illegible] sti, Col. II, ℣. 14. ipsam [illegible] jam [illegible], & [illegible] liberationis, quasi substantiam haberent. Unde [illegible] tur a scopo verborum Domini [illegible], qui [illegible] panis in Christi corpus [illegible] inferunt: quod [illegible] [illegible], ita etiam a natura sacramentorum, & [illegible] [illegible]; oppido alienum est. [illegible] de [illegible] Christi circa panem.

Poculum quoque Christus accepit,

XX. [illegible] DOMINUS, [illegible] POCULUM. [illegible] Christi circa poculum [illegible] poculum. [illegible] [illegible] super eo pronunciet.

Gratias super eo egit,

XXI. II. GRATIAS EGIT. [illegible] [illegible] [illegible] consecratione; tamen, [illegible] [illegible] de vino non valet; sed [illegible] est ei [illegible] [illegible], *Benedictio [illegible]* [illegible]. Formula benedictionis ordinaria hæc erat: [illegible] Domine Deus noster, [illegible] [illegible] [illegible], quod de [illegible] [illegible] esse, quod [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] hanc benedictionem [illegible] [illegible] ℣. 16. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] poculum a Christo [illegible] [illegible] Cor. XI. ℣. 25.

Et dedit discipulis.

XXII. III. DEDIT eis, [illegible] discipulis, [illegible]

[illegible] erat Judaicis, ut de poculo benedictionis, postquam pater familias illud libasset, omnes convivae aliquid biberent. Hinc probabile est, Christum post benedictionem primum e poculo bibisse, quod & illa verba innuere videntur, quae exstant *Matt.* XXVI. ℣. 29. *Non bibam ab hoc tempore ex hoc fructu vitis*, &c. dein inter discipulos suis distribuisse.

XXIII. Quaeri hic posset, cur nulla INFUSIONIS vini mentio fiat, quae caeteroquin fractioni panis respondet. Sed illius rei rationem eruditus assignavit *Buxtorfius*, in *Exercitatione de primae Coenae ritibus & forma*, ex qua plurimum nos in hac materia profecisse grati fatemur. Nimirum nihil singulare in ordinariis conviviis suis circa infusionem vini Hebraei observabant. Fiebat ea promiscue a famulo, vel quovis alio, prout occasio ferebat. Verum in festo Paschatis mandant, ut, si qua ratione fieri possit, paterfamilias non ipsemet infundat, sed per alium ministrum infundi curet; quia omnia in isto festo magnifice fieri debebant, ad libertatem, ex servitute Aegyptiaca statutam, denotandam. Ideoque omnino verisimile est, non ipsum Dominum, vel Apostolos; sed aliquem convivii ministrum, e famulitio illius, qui instructum hoc coenaculum Christo [illegible], ex mandato Domini, vinum infudisse. Unde conficitur, proxime ad antiquitatem hac quoque in parte Ecclesias nostras accedere, in quibus seniores vel Diaconi id officii praestare solent.

Cur infusionis nulla fiat mentio.

XXIV. DICTA Christi circa POCULUM iis, quae circa panem dicta, respondent. Suntque primo, PRAECEPTIVA *simpliciter*. *Bibite ex eo omnes*. Matth. XXVI. ℣. 27. ubi universalis illa particula emphasin suam habet. Deinde cum assignatione *finis*. *Hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei recordationem*. 1. Cor. XI. ℣. 25. Quae ex antedictis clara sunt. Accedunt EXEGETICA: *Hic est sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum*. Matth. XXVI. ℣. 28. Id est, vinum, hoc calice contentum, est symbolum sanguinis, non typici, qualis erat sanguis Agni Paschalis; sed mei sanguinis: quo sancitur non illud Testamentum Vetus, ad cujus confirmationem agni mox mactati sanguis faciebat; sed novum ac melius Testamentum; quod remissionem non typicam, sed veram; non cum exactione chirographi, sed cum datione apochae conjunctim, virtute sangui-

Dicta Christi circa poculum.

[illegible] Quod suo tempore factitatum esse [illegible], Reliquiæ autem Cœnæ, [illegible] insumebantur, vel igni tradebantur, [illegible] frequentantibus absumebantur; ut ex [illegible], *[illegible] & Evagrio Scholasti-* [illegible] *Disput. III. de S. Cœn. Dom. Symb.* [illegible]

[illegible] actio Convivarum est, Vinum Benedictum [illegible]. Memorabile est, quod non solum de poculo [illegible], *[illegible] & partimini [illegible].* *Luc.* XXII. [illegible] universalitatis; *Bibite ex eo* OMNES. *Matth.* XXVI. ℣. 27. Cujus præcepti obedientiam Marcus memorat, [illegible] OMNES. Quasi Dominus Jesus [illegible] voluerit sacrilegæ istorum hominum auda- [illegible], sacro calice interdicunt. Inepte [illegible] debere ad Apostolos, quos [illegible]. Apostoli enim totam isthic Ec- [illegible]. Quod nisi nobiscum fateri volent Pon- [illegible] probabunt, manducationem panis ad [illegible] quum illius præcepto universalitatis [illegible]. Accedit Apostoli Pauli auctoritas, qui [illegible] hoc argumento ab idolorum [illegible] loquitur, *Non potestis poculum Domini* [illegible] 1. *Cor.* X. ℣. 21. [illegible] universe [illegible] *ederitis panem hunc, & poculum* [illegible] *Domini adnuntiatis*; & quæ sequuntur: [illegible], & bibere e calice tanquam actiones [illegible] præstandas jungit 1. *Cor.* XI. ℣. 26.

[illegible] eidem illi sunt, quibus officia hæc, [illegible]? Paulus id com- [illegible]. *Exploret quisque semet ipsum,* [illegible] *& de poculo illo bibat. Nam qui edit &* [illegible] *sibi ipsi edit & bibit, non discernens* [illegible] ostendit. I. Nemini fas esse ad [illegible], nisi qui mysteriorum sacrorum cogni- [illegible] discernere norit, & symbolorum sacro-

III. *Vinum bibere.*

Conditiones in Conviviis requisita.

in Veteri Ecclesia usitatum fuisse, ut infantibus, mox a baptismo, S. Cœnæ symbola in os ingererentur. Quod adhuc ab Orientalibus [illegible]. Lubet adscribere verba *Metrophanis Critopuli*, [illegible], *Confess. Cap.* IX. Quin imo infantes ipsi, [illegible] Baptismate, deinde quotiesparentes volunt, participant. Quod si quis nos propterea, quod de Cœna Dominica infantibus impertimus, reprehendat, illi facile os obturamus. [illegible] si hic sit aliquis ex Anabaptistis, adversus eum [illegible] *Sinite parvulos ad me venire, & non prohibete* [illegible] *Matth.* XIX. ℣. 14. Item illo: *nisi manducaveritis carnem* [illegible] *ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis*, [illegible] VI. ℣. 53. Sed & Anna Prophetissa hic valde nobiscum facit, [illegible] ab infantia statim Deo consecrat: qui etiam Judæorum primogenitos ab ipsa nativitate, nondum præditos tali [illegible] postulat. Si vero adversarius non sit Anabaptista, nos iisdem, quibus ille contra Anabaptistas pro infanti- [illegible] ipsum utemur argumentis, quod, [illegible], ita quoque Cœnæ Dominicæ participes [illegible]. Atque ita cum Deo vicimus. Hactenus [illegible]

Cœnam impertiunt infantibus.

XXI. [illegible] plane aliter videtur. Omnia enim jus- [illegible] ita comparata sunt, ut in infantibus locum habere nequeant. Non possunt illi panem accipere, non possunt [illegible] edere, nisi [illegible], vel maceratum. *Infantes* enim *lactis* [illegible] 1. *Cor.* III. ℣. 2. *Hebr.* V. ℣. 12. Non possunt [illegible], neque Corpus Domini discernere, neque mor- [illegible], quæ omnia a communicantibus Aposto- [illegible]

Sed minus recte.

XXII. [illegible] argumenta refutatu facillima sunt. I. [illegible] ad se venire Dominus voluit, eorumque [illegible]; Eucharistiam iis impertiendam [illegible] Christus de communione sui spiri- [illegible] quamvis communionem sacramenta- [illegible], cujus subjecta, de quibus sermo [illegible]. II. [illegible] Baptismi est, alia Cœnæ. Ba- [illegible] regenerationis & insitionis in Ecclesiam: [illegible] se habet mere passive: ad illius [illegible]

Rationibus in contrarium respondetur.

rece-

[illegible] Dominicis. Sed neque intra hos [illegible] nullum injuriæ mo- [illegible] si quis ne tertiæ qui- [illegible] Eucharistiam [illegible], is ab Eccle- [illegible] alijs quam fe- [illegible] Paschalibus feriis, a populo [illegible] VII. [illegible] Honorio Augustodu- [illegible] obiurgationi- [illegible] Et consuetudo i- [illegible] adeo Calvino no- [illegible] vocare non [illegible] nullus Ecclesiæ [illegible] participationi Cœnæ. Ta- [illegible] 42. colligens: [illegible] Sabem, decen- [illegible] Lib. IV. Cap. XVII. [illegible] 25. 26. modus [illegible] vel augus- [illegible] habeni depre- [illegible]

[illegible] MYSTICOS Cœnæ SIGNIFICATUS [illegible] sed in quo [illegible] ad S. Cœna [illegible] ENS. II. Ut [illegible] OBSIGNANS [illegible] nos [illegible] ad

Mystici cœnæ significatus.

Zzzzz insi-

[illegible] ut ipse placet significant.
[illegible] BENEDICTIO
[illegible], Christum be-
[illegible] nobis; Domi-
[illegible] in unitatem Dei
[illegible], pro quo condignas gratias persolvere
[illegible] neque aliter nobis sacrum hoc
[illegible], et gratia agnitio-
[illegible] complectitur Do-
[illegible] corporis Christi designat, eam
[illegible] vinculum est, quo o-
[illegible] secedente, ca-
[illegible] particularum, mox
[illegible] Quod etiam
[illegible]
[illegible] Domini vi-
[illegible] sanguinis Christi
[illegible] in cruce fusus est, ad confirma-
[illegible] commemora-
[illegible] mysticis illis ritibus
[illegible] gratiae illius ob-
[illegible] donis suis,
[illegible] recipiant: ne-
[illegible] fidelibus
[illegible] Evangelii oblatio
[illegible] gratiam illius,
[illegible], est
[illegible] singulis in si-
[illegible]

[illegible] ECCL-
[illegible], quantus
[illegible] Dei gaudeant,
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Quid addi-[illegible]

Zzzzz 2 [illegible] me-

[illegible] unionis in eo discipuli habuissent. Nunc [illegible] in locum corporis, vinum in locum sanguinis sui [illegible], hoc est corpus, hoc sanguis meus; [illegible] de mystica sui communione [illegible] ipsum corpus ac sanguinem suum manibus [illegible]. II. Conservatio, nutritio, corroboratio, [illegible] spiritualis, ex [illegible] Christi fluens. [illegible] redintegrari corporis vires: is qui com[illegible] infinuatur animæ credenti, non desi[illegible] Christi [illegible], quæ [illegible] *virtutem*, & [illegible] *Jes. XL. vers. 29.* III. Plena [illegible], quam neque mundus cuiquam, [illegible], sejunctim à Christo, priscis He[illegible] Domino Jesu in oblatione horum [illegible] *sitis, venite ad* [illegible], & *come*[illegible] & *absque pretio* [illegible] *cibo, & laborem* [illegible] *nibi,* [illegible] *anima vestra* [illegible]

[illegible] Christus in [illegible] corpore, abun[illegible] XVI. ℣. 11. & XVII. [illegible] similitudine pro[illegible]

[illegible] XLII. [illegible] AUCTORAMEN[illegible] pietatis [illegible] erga Chri[illegible]. Erga [illegible] hanc [illegible] Christus, accipien[illegible] dicimus; [illegible] adversus [illegible] convivio, ad [illegible] quivis com[illegible] Ecclesia pro[illegible] si non

quam in futura.

Importat denique usus Cœnæ obligationem ad varia pietatis officia; erga Christum,

 disertis

[illegible] genuit Ecclesia.
[illegible]
[illegible] cordis.
[illegible]
[illegible] ratio est,
[illegible] inter
[illegible] hunc Gedaliah
[illegible] epulemur?

INDEX

Pag.	Cap.	Vers.	Pag.
[illegible]	[illegible]	2.	510
[illegible]	[illegible]	21.	232. 169
[illegible]	[illegible]	22.	162
[illegible]	[illegible]	33-34	838
323. 515	XXXII.	38-40	506
874	XXXIII.	20.	3
810	XXXIV.	13 14.	3
759	[illegible]	18.	4
		EZECH.	
[illegible]	XLIV.	2.	707
870	XLVII.	22.	74
		DANIEL.	
[illegible]	[illegible]	27.	848
[illegible]	X.	13.	144
[illegible]	XII.	2.	268
[illegible]	[illegible]	3.	369
		HOSE.	
918	VI.	6.	850
		MICH.	
[illegible]	VI.	8.	450
		ZACH.	
[illegible]	[illegible]	9.	204
[illegible]	[illegible]	13.	133
[illegible]	[illegible]	11.	827
[illegible]	[illegible]	3.	477 467.
		MALACH.	
[illegible]	[illegible]	15.	98
		MATTH.	
[illegible]	[illegible]	12.	431
[illegible]	[illegible]	17.	224
[illegible]	[illegible]	[illegible]	823
[illegible]	[illegible]	[illegible]	509
[illegible]	[illegible]	14.	911. & 912
271	[illegible]	31. 32.	282
[illegible]	[illegible]	24.	584
[illegible]	[illegible]	34.	901
[illegible]	[illegible]	41	86

Vocum Hebraicarum, quæ illustrantur.

Vocum Græcarum, quæ exponuntur.

INDEX

Rerum Præcipuarum.

[illegible]

pecc-

N [illegible]

[illegible] Noachus in Noacho, [illegible]

[illegible] 277. Noach fuit pœna jufti [illegible]

[illegible] Per Noachum prædicavit Chri[illegible]

[illegible]

R.

T.